

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО
ГЛОБАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА

В. А. ЛІПКАН, Г. Ю. ЗУБКО

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Монографія

*за загальною редакцією доктора юридичних наук,
професора В. А. Ліпкана*

Київ — 2022
Видавець — Ліпкан В. А.

УДК 338.23:338.49:347.823.2(477)

ББК 621

Л613

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України (протокол № 12 від 23 грудня 2021 року)*

Рецензенти:

- В. П. Горбатенко** — доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, заслужений діяч науки і техніки України
- С. І. Даниленко** — доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних медіакомунікацій і комунікативних технологій Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка
- І. М. Рижов** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту теророргенезу Глобальної організації союзницького лідерства, заслужений діяч науки і техніки України
- Т. В. Сивак** — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри регіональної політики Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ліпкан В. А., Зубко Г. Ю.

Л 613 Стратегія державної інфраструктурної політики України: [монографія] ; за загальною редакцією В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан В. А., 2022. 1008 с.
ISBN 978-966-97758-2-5

У монографії досліджено засади стратегії інфраструктурної політики України. Удосконалено визначення поняття та ознак державної інфраструктурної політики України. Сформовано категорійно-понятійну систему дослідження. Покращено інтерпретацію теорії Ігор Аумана до формування стратегії державної інфраструктурної політики України. Концептуалізовано теорію гуманітарної аури нації Л. Костенко в контексті творення власного інфраструктурного ландшафту. З'ясовано передумови здійснення стратегії державної інфраструктурної політики. Подано концепцію механізму політико-правової взаємодії із подальшою пропозицією щодо корекції сучасної парадигми політичної науки.

Удосконалено розгляд механізму державної інфраструктурної політики України, об'єктів стратегічної інфраструктури України та суб'єктів забезпечення їх безпеки.

З'ясовано політико-правові основи стратегії інфраструктурної політики України. Прілюстровано періодизацію та подано структуру правового регулювання державної інфраструктурної політики України на підставі чого запропоновано концепцію формування та реалізації її стратегії.

На підставі мультипарадигмальності сформульовано сучасний політико-правовий зміст модерних інфраструктурних стратегій. Розкрито засади публічно-приватного партнерства, акцентовано на детермінації входження України до країн шостого технологічного укладу і напрямів стратегії державної інфраструктурної політики України.

Науково обґрунтовано необхідність впровадження концепції стратегічних комунікацій, розроблення стратегічного нарративу. Подано еталонну модель геостратегії сучасної Української держави.

Здійснено аналітичний розгляд міжнародного досвіду з урахуванням засад творення сучасної геостратегії України.

Уперше за допомогою математичного апарату подано аналіз альтернатив інституційно-організаційних структур реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Монографія стане в нагоді аспірантам, науково-практичним працівникам та усім, хто цікавиться питаннями геостратегії, в тому числі стратегії державної інфраструктурної політики.

УДК 338.23:338.49:347.823.2(477)

ББК 621

© В. А. Ліпкан, 2022.

© ФОП В. А. Ліпкан, 2022.

ISBN 978-966-97758-2-5

NACIONALNA AKADEMIJA NAUK UKRAÏNY
INSTYTUT DERŽAVY I PRAVA IMENI V. M. KORECKOGO
GLOBALNA ORGANIZACIJA SOJUZYCKOGO LIDERSTVA

V. A. LIPKAN, G. Ju. ZUBKO

STRATEGIJA DERŽAVNOÏ INFRASTRUKTURNOÏ POLITYKY UKRAÏNY

Monografija

*za zagalnoju redakcijeju doktora jurydyčnyh nauk,
profesora V. A. Lipkana*

Kyïv — 2022
Vydavec — Lipkan V. A.

UDK 338.23:338.49:347.823.2(477)

BBK 621

L 613

Rekomendovano do druku Včenoju radoju Instytutu deržavy i prava imeni V. M. Koreckogo Nacionalnoi akademii nauk Ukraïny (protokol № 12 vid 23 grudnja 2021 roku)

Recenzenty:

- V. P. Gorbatenko** — doktor polityčnych nauk, profesor, providnyj naukovyj spivrobotnyk viddilu pravovyh problem politologii Instytutu deržavy i prava imeni V. M. Koreckogo NAN Ukraïny, zasluženyj dijač nauky i tehniky Ukraïny
- S. I. Danylenko** — doktor polityčnych nauk, profesor, zaviduvač kafedry mižnarodnyh mediakomunikacij i komunikativnyh tehnologij Navčalno-naukovogo instytutu mižnarodnyh vidnosyn Kyïvskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Ševčenka
- I. M. Ryžov** — doktor jurydyčnych nauk, profesor, dyrektor Instytutu teroroģenezu Globalnoi organizacii sojuznyckogo liderstva, zasluženyj dijač nauky i tehniky Ukraïny
- T. V. Syvak** — doktor nauk z deržavnogo upravlinnja, docent, profesor kafedry regionalnoi polityky Navčalno-naukovogo instytutu publičnogo upravlinnja ta deržavnoi služby Kyïvskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Ševčenka

Lipkan V. A., Zubko G. Ju.

- L 613 Strategija deržavnoi infrastruktornoï polityky Ukraïny:** [monografija]. ; za zagalnoju redakciju V. A. Lipkana. Kyïv: Lipkan V. A., 2022. 1008 s. ISBN 978-966-97758-2-5

U monografii doslidženo zasady strategii infrastruktornoï polityky Ukraïny. Udoskonaleno vyznačenna ponjattja ta oznak deržavnoi infrastruktornoï polityky Ukraïny. Sformovano kategorijno-ponjattiju systemu doslidžennja. Pokraščeno interpretaciju teorii igor Aumana do formuvannja strategii deržavnoi infrastruktornoï polityky Ukraïny. Konceptualizovano teoriju humanitarnoi aury nacii L. Kostenko v konteksti tvorennja vlasnogo infrastruktornogo landsaftu. Z'jasovano peredumovy zdijsnennja strategii deržavnoi infrastruktornoï polityky. Podano koncepciju mehanizmu polityko-pravovoi vzajemodii iz podalšuju propozyciju ščodo korekcii sučasnoi paradygmy polityčnoï nauky.

Udoskonaleno rozgljad mehanizmu deržavnoi infrastruktornoï polityky Ukraïny, ob'ektiv strategičnoi infrastruktury Ukraïny ta sub'ektiv zabezpečennja ih bezpeky.

Z'jasovano polityko-pravovi osnovy strategii infrastruktornoï polityky Ukraïny. Proiljustrovano periodyzaciju ta podano strukturu pravovogo reguljuvannja deržavnoi infrastruktornoï polityky Ukraïny na pidstavi čogo zaproponovano koncepciju formuvannja ta realizacii ii strategii.

Na pidstavi multiparadygmalnosti sformulovano sučasnyj polityko-pravovyj zmist modernyh infrastrukturyh strategij. Rozkryto zasady publično-pryvatnogo partnerstva, akcentovano na determinacii vhodžennja Ukraïny do kraïn šostogo tehnologičnogo ukkladu i naprjamiv strategii deržavnoi infrastruktornoï polityky Ukraïny.

Naukovo obğruntovano neobhidnist vprovadžennja koncepcii strategičnyh komunikacij, rozroblennja strategičnogo naratyvu. Podano etalonnu model geostrategii sučasnoi Ukraïnskoï deržavy.

Zdijsneno analityčnyj rozgljad mižnarodnogo dosvidu z urahuvannjam zasad tvorennja sučasnoi geostrategii Ukraïny.

Uperše za dopomoguju matematyčnogo aparatu podano analiz alternatyv instyucijno-organizacijnyh struktur realizacii strategii deržavnoi infrastruktornoï polityky.

Monografija stane v nagodi aspirantam, naukovo-praktyčnym pracivnykam ta usim, hto cikavytsja pytannjamy geostrategii, v tomu čyisl strategii deržavnoi infrastruktornoï polityky.

UDK 338.23:338.49:347.823.2(477)

BBK 621

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Чому я вирішив започаткувати серію «**ORDO ORDINANS**»?

Передусім мене спонукало внутрішнє переконання у необхідності подолати той штучний бар'єр, за якого нинішнє покоління і прийдешня генерація втрачають свій іманентний докорінний глибинний зв'язок. Сучасні проблеми розвитку науки в Україні набули системного характеру, але до болю прикро, що нині бракує спорідненості між науковими поколіннями.

Здебільшого ті, хто вже здобув науковий ступінь, дуже прискіпливо й почасти суб'єктивно ставляться до здібного молодого покоління, а ще й намагаються нав'язати небезталанній молоді «своєрідну панщину» — безмежне удосконалення власних теоретичних досліджень, в рамках почасти застарілих епістемологічних та аксіологічних систем.

Такий інтелектуальний сепаратизм поінколи перетворюється на наукову «дідівщину», коли певні групи докторів наук унеможлиблюють захист дисертацій, прикриваючись сумнівними гаслами про «необхідність удосконалення і глибшого вивчення предмета дослідження» або ж впливають на учнів щодо невикористання праць на наукових надбань тих чи інших дослідників.

Отже, нині в науці справжнісінька монополія на певні теми, напрями досліджень, що не лише негативно впливає на саму науку, а й призводить до сумнівів у світло науки,

змушує молодь замислитись про здатність до самостійної роботи. Причому, нині в Україні поняття наукової школи чомусь опинилось майже поза законом, особливо це стосується правових наук. Роль держави — це окрема тема, на жаль, в Україні наука ледь живе на маргінесі.

Ще хотів би привернути увагу до системи підготовки наукових кадрів, яка потребує докорінної зміни. Переконали, що варто опановувати досвід інших країн, особливо США, де мені пощастило навчатися. Зокрема, в університетах США підготовка наукових кадрів здійснюється за тими напрямами, за якими вже працюють провідні науковці. Таким чином, наявність наукової школи там — це основний рушій подальшого розвою науки. Саме тому, наприклад, у професора університету США, який присвятив свій науковий пошук проблемам міграції, немає учнів, які досліджували б проблеми реформування юстиції в США або питання розвитку системи стратегічних комунікацій.

Більш того, порядок унормування і формування аспірантського корпусу визначається не адміністрацією закладу, а самими професорами, які власноруч обирають собі аспірантів. Кожен професор відповідає за наукове розроблення певної тематики, кожен рік на це затверджується бюджет, в рамках якого і здійснюється набір найбільш кмітливих та творчих, креативних аспірантів. Тому бажання недолугих спудеїв пересидіти в аспірантурі кілька років там нездійсненне. Тож ніколи не вирішить проблем жорсткий адміністративний контроль, яким хизуються українські ВНЗ, адже річ не в тім, аби ті, хто поступив, захистили дисертації. Питання у збереженні наукових традицій, розвитку наукових шкіл і наукового руху до нових горизонтів пізнання.

Хибне розуміння цього призвело до легітимації положення, закріпленого в настановах ВАК, про те, що тема докторської дисертації не може повторювати кандидатської. Утім, пробачте, про яку тоді наступність у науці може йтися, коли чиновники забороняють автору обрати напрям до-

слідження на все життя, щоб поступово, згідно з вимогами до оформлення робіт кандидатського і дисертаційного рівня досліджувати обрану проблему?

Кандидатська дисертація є початком наукового шляху, а докторська має слугувати його органічним продовженням. За таких умов можна буде говорити і про цілісність, і про системність дослідження, і про безперервність наукового зростання особистості, і про формування епістемологічних спільнот і про системний стратегічний розвиток науки як життєдайного рушія ефективного розвитку соціальної системи.

Переконаний, що визначальна роль у підготовці фахового та компетентного науковця має належати науковому керівникові. Від його компетенції, педагогічної майстерності, особистісних якостей, вміння мотивувати та сприяти у подоланні фрустрацій на тернистому науковому шляху залежить якість кінцевого продукту — ступінь вартості наукового фахівця. Науковий керівник, наче батько, який, узявши за руку, веде крізь терни до зірок, буремним та складним світом науки, де чимало кліпнів, а головне — так важко повірити у власні сили, і так легко зневіритись у можливість наукових перемог. Тому керівник, на мою думку, виступає своєрідним **ordo ordinans** — упорядковуючим началом. Не вдаючись у філософський зміст даного поняття, яке запропонував *I. Г. Фіхте*, я хотів би наголосити на директивному значенні керівника, на необхідності підвищення його відповідальності за формування наукових шкіл.

Саме тому я й вирішив започаткувати випуск серії монографічних видань, в яких знаходили б своє відлуння результат, квінтесенція спільної роботи наукового керівника і його учня. Причому одразу ж зауважу, що, як на мене, то уособлює обумовлений порядок єдине упорядковуюче начало для молодого науковця — його керівник. Тому братиму до уваги не тільки ті роботи, де я фактично виступав офіційно закріпленим науковим керівником, а й ті, де без-

посередньо був тим упорядковуючим началом для аспіранта і сприяв його становленню як майбутнього науковця.

Разом із керівником і його учнем безпосередню участь в реалізації проголошеної мною концепції бере спеціалізована Вчена Рада, члени якої своїми порадами сприяють подальшому натхненню в удосконаленні роботи.

Відтак, серія «**ORDO ORDINANS**» — це моя наукова позиція і конкретний персональний внесок у **пропаганду системної науки в Україні**, в якій наукове співтовариство, що складається із вчених, молодих дослідників і майбутніх науковців як найбільш фаховий, інтелегентний та обізнаний шар української історичної нації — являє собою єдиний, цілісний інтелектуальний континуум, епістемологічну спільноту — еліту, яка має формувати дороговкази майбуття, засади національної ідентичності та прогресивного розвитку нашої держави.

*З непохитною вірою
в переможну ходу науки*

В. А. Ліпкан

PREFACE

Why I decided to start this series «**ORDO ORDINANS**»?

First of all, I have led an inner conviction of the need to overcome that artificial barrier, in which the current generation and future generation lose their immanent radical connection. Modern development of science in Ukraine becomes systematic, but painfully sad that now lacks affinity between scientific generations.

In most cases those who have earned scientific degree, very meticulously and partly subjective treat themselves towards talented younger generation, but also are trying to impose on the not untalented youth such a thing like unlimited improvement of their own theoretical studies.

Such intellectual separatism is partly converted into scientific “bullying» when certain groups of doctors of sciences make it impossible to defend dissertations, hiding behind dubious slogans about “necessity of improvement and a deeper studying of the subject of research.»

So now in science is a real monopoly on certain topics, research areas that not only affects the science itself, but also leads to the doubts in the light of science, forcing young people to think about the ability to work independently. Moreover, now in Ukraine the concept of scientific school has somehow ended up almost outlawed, especially it concerns legal sciences. The role of the state — is a separate issue, unfortunately, in Ukraine the science hardly exists at the margin.

And also I would like to draw attention to the system of training of scientific staff, that needs radical change. I am convinced, it is necessary to learn the experience of other countries, especially the U.S., where I was fortunate to learn. In particular, at U.S. universities training of scientific personnel is carried out on those areas on which the leading scientists are already working, thus the presence of scientific school there is a key driver of further development of science. This is why, for example, professor of university in the USA, who has devoted his scientific research for problems of migration, has not students who would studied the problem of reforming the justice system in the United States or the recovery of damages to participants of criminal proceedings through illegal actions of state authorities.

Moreover, the procedure of normalization and formation of postgraduate corps is determined not by the administration of the institution, but by the professors who personally select themselves postgraduates. Each professor is responsible for the scientific development of a certain topic, each year the budget is approved for that, within which the admission of the smartest and creative graduate students is carried out. Therefore, the desire of mediocre students to overstay in graduate school a few years — there is impossible. So the hard administrative control, which boast Ukrainian universities, never resolve the problems because that is not the question that those who entered — defend their dissertations. The question is in preserving scientific traditions, the development of scientific schools and scientific movement to new horizons of knowledge.

Wrong comprehension of this questions has led to legitimization of provision fixed in the guidelines of HAC, that the theme of the doctoral thesis cannot repeat the Ph.D. thesis. However, I'm sorry, about what then continuity in science can we talk when officials prohibit the author to choose the direction of his research for a lifetime in order to research gradually selected problem, according to the requests to the works of candidate and dissertation-level?

Ph.D. thesis is the beginning of a scientific way, and doctoral thesis should serve the organic extension of Ph.D. thesis. Under such circumstances it will be possible to talk about integrity, and finally about the systematic research, and about the continuity of scientific and personal growth.

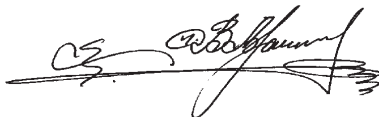
I am convinced that the determining role in the preparation of professional and competent scientist must belong to Scientific leader. From its competence, pedagogical skills, personal qualities, ability to motivate and assist in overcoming frustrations on thorny scientific way depends the quality of the final product – the value of the degree of scientific expert. Scientific leader, like a father, who taking by the hand leads through the thorns to the stars, through the stormy world of science, where are many difficulties, and most importantly – so hard to believe in your own strength, and so easy to despair of the possibility of scientific victories. Therefore the Scientific leader, in my opinion, in this case is unique **ordo ordinans** – the arranging beginning. Without going into the philosophical meaning of this concept, which is proposed by I.H.Fihte, I would like to emphasize the directive sense of the Scientific leader, the need to increase its responsibility for the formation of scientific schools.

That's why I decided to start production of a series of books, in which the result, quintessential of teamwork of scientific leader and his disciple, would find its echo. At once I note that in my opinion, it represents due order, arranging beginning for the young scientist – his leader. Therefore, I will take into account not only that works, where I actually was officially assigned as scientific leader, but also those where I directly was the arranging beginning for graduate and contributed to its establishment as a future scientist.

Together with the head and his student the Specialized Scientific Council, whose members contribute through their advice to further inspiration in the improvement of the work, directly participate in the implementation of the proclaimed concept.

Therefore, a series of “**ORDO ORDINANS**» – is my scientific position and concrete and personal contribution to the **promotion of systemic conceptual science in Ukraine**, in which the scientific community, which consists of scientists, young researchers and future researchers as the most professional, intelligent and knowledgeable layer of Ukrainian historical nation – represents a single, holistic intellectual continuum, epistemological community – an elite, that has to establish ways to the future, the basis of national identity and progressive sustainable development of our country.

*With steadfast faith
in the victorious course
of science*

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'V. A. Lipkan', with a long horizontal flourish extending to the right.

V. A. Lipkan

СЛОВА ДЯКИ

Висловлюємо слова щирої дяки тим, хто своїми змістовними, доброзичливими та правдомовними порадами, неординарними думками, конструктивними рекомендаціями, організаційною підтримкою сприяли проведенню досліджень, результатом яких і стало видання цієї праці.

Особливу подяку автори висловлюють Директорові Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, академіку *Олександрю Васильовичу Скрипниоку*, за напрям та спрямування теми дослідження у політико-правове річище, фахове наукове консультування і формування стратегічного бачення.

Красно вдячні науковому колективу Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України за підтримку теми дослідження, маститі зауваження щодо поліпшення політологічних засад дослідження і за рекомендацію роботи до друку, зокрема: *І. О. Кресиній О. М. Костенку, О. В. Кукуруз, Н. М. Оніщенко, О. М. Стойко, Ю. С. Шемшученку, В. А. Явір.*

Слова красної дяки нашим шановним рецензентам, докторам наук, професорам: *В. П. Горбатенку, С. І. Даніленку, І. М. Ришову, Т. В. Сивак*, які взяли на себе тяжку роботу щодо рецензування нашої роботи.

Слова подяки також висловлюємо за підтримку теми дослідження і чітке організаційне супроводження доктору юридичних наук, доценту *Михайлові Юрійовичу Віхляєву.*

Вагомий внесок щодо удосконалення саме правової частини роботи відіграли маститі поради докторів юридичних наук: *О. А. Мандзюка, Р. В. Миронюка, П. В. Макушева, О. В. Тильчик.*

Ми повні признання за так гарно виконане видання і за весь той клопіт та несамовиту працю, яку ласкаво взяли на себе, видаючи нашу монографію: редактор *О. О. Мошковська*, бібліограф *О. В. Чехленко*, видавнича група: *І. О. Михайленко, Д. В. Лепешин.*

Вихід цієї праці став можливий, завдяки ґрунтовній творчій підтримці:

- державного експерта служби з питань військово-технічного співробітництва та оборонно-промислового комплексу Апарату Ради національної безпеки і оборони України, кандидата юридичних наук, *Ольги Василівни Кушнір*;
- директора інституту інформаційного права Глобальної організації союзницького лідерства кандидата юридичних наук, доцента *Юлії Євгенівни Максименко*;
- колективу Київського інституту міжнародних відносин, зокрема професору *Анатолія Володимировича Яковця.*

Щиросердна дяка за креативний підхід, відповідальну та копітку роботу Голові наглядової ради Глобальної організації союзницького лідерства — *Олені Сергіївни Ліпкан*, завдячуючи якій власно і побачила світ дана праця.

Від себе особисто (*В. А. Ліпкан*) хочу низько вклонитися моїм вчителям.

Передусім, щиро дякую своїй родині: матері — *Галині Федорівни Ліпкан*, своїй дружині — *Олені Сергіївни Ліпкан*, своїм дітям: *Валерію, Артему і Тімуру* за їх довготерпіння, усіялку підтримку, протегування, окрилення та розмаїте сприяння творчій атмосфері, що й стало запорукою натхнення.

Ушанувати світлу пам'ять свого батька *Анатолія Миколайовича Ліпкана*, який натхненно вкладав у мене свою лю-

бов, загартував мій непереборний дух, сформував незламний характер, дав мені шлях у житті, спрямував мою життєву енергію на досягнення шляхетних цілей.

Красно вдячний своїй першій вчительці *Катерині Іванівні Сидоренко*, яка підтримувала мене з перших років навчання, привчала до самостійного осягнення навколишнього середовища, готувала до майбутніх невдач і перемог, і в цілому сприяла становленню мене як особи з чітко сформованою громадянською позицією.

Шаную світлу пам'ять *Сергія Михайловича Штефана*, який після мого закінчення з золотою медаллю спеціалізованої фізико-математичної школи № 173 м. Києва зумів прищепити мені *любов до права*, спонукав до глибшого розуміння його сутності і призначення у сучасному буремному світі.

Слова дяки хочу сказати і вшанувати світлу пам'ять *Юрія Валер'яновича Александрова*, який розпалив жаринку любові *вже до юридичної науки*, надав можливість повірити у власні сили та повернув мене до перших маленьких успіхів — у 1995 році, саме під його керівництвом, я виборов перемогу на Всеукраїнському конкурсі наукових робіт, який проводила Українська правнича фундація, отримавши премію імені *Володимира Суміна*.

Хочу згадати добрими словами людину, яка після мого закінчення з відзнакою Національної академії внутрішніх справ України відкрила мені двері до тернистого *шляху науки* — керівника кандидатської дисертації з юридичних наук — *Володимира Івановича Антипова*, який був джерелом життєдайної сили і насаги, еталоном наукового керівника та особистості. Саме він прищепив мені навички до копіткої аналітичної праці, навчив ефективно працювати з матеріалом, наполегливо рухатись вперед, постійно вчитись.

Особлива дяка своєму науковому консультанту з докторської дисертації з юридичних наук — *Василію Івановичу Шакуну* — порядність, мудрість, поміркованість і принци-

пова наукова позиція якого сприяли моєму становленню як доктора юридичних наук і вченого, здатного самостійно формувати наукові школи, пропагуючи новий науковий стиль мислення і буття, а також епістемологічні спільноти.

Від себе особисто (*Г. Ю. Зубко*) дякую моїй сім'ї, у якій знання та наука завжди були пріоритетом. Ми із сестрою намагаємось відповідати тим стандартам, які задали наші батьки та бабусі власним прикладом.

Спасибі усім нашим Вчителям, ми щиросердно вдячні і завжди пам'ятатимемо та цінуватимемо Вашу істинну віру в кожного з нас.

Дякуємо усім, хто нелукаво і щиро підтримує нас.

P.S. Робота була написана протягом 2021 року і здана до друку 22 лютого 2022 року – саме перед початком агресивної варварської війни РФ проти Української держави. Чимало важливих тенденцій нам вдалося спрогнозувати заздалегідь, утім деякі потребують свого окремого наступного дослідження, що і буде зроблено нами в контексті дальшого розвитку теорії геостратегії сучасної Української держави.

ПРО АВТОРІВ

ЛПКАН Володимир Анатолійович – докторант відділу правових проблем політології Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, академік Міжнародної кадрової академії.

Сфера наукових інтересів: геостратегія сучасної Української Держави, секторальні стратегії, стратегічна культура, стратегічна безпека, стратегічна архітектура, стратегічне мислення і стратегічна правотворчість, стратегічні комунікації, накопичувальне пенсійне страхування життя.

ЗУБКО Георгій Юрійович – доктор юридичних наук, президент Федерації хокею України.

Співзасновник бізнес-школи CAPS для лідерів, топ-менеджерів та підприємців України. Викладач курсу «Адміністративне право» в КНУ імені Тараса Шевченка.

За плечима досвід роботи в області повітряного та дорожнього транспорту. П'ять років обіймав посаду заступника генерального директора з комерційної діяльності та стратегічного розвитку в ДП «Міжнародний аеропорт «Бориспіль»

Сфера наукових інтересів: стратегія державної інфраструктурної політики.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	5
PREFACE	9
СЛОВА ДЯКИ	13
ПРО АВТОРІВ	17
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	25
ВСТУП	26
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ	46
1.1 КОНЦЕПТОСФЕРА СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	46
1.2 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ	65
1.3 НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ УВЕДЕННЯ В НАУКОВИЙ ОБІГ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА ІНФРАСТРУКТУРНА ПОЛІТИКА» ..	95
<i>1.3.1 Щодо некоректності операціоналізації поняттям «захист»</i>	99
<i>1.3.2 Щодо наукової нікчемності застосування терміна «критична інфраструктура»</i>	118
1.4 ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: БЕЗПЕКОВИЙ ДИСКУРС	128

1.5	ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОНЯТТЯ «СТРАТЕГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА»	139
1.6	КОНЦЕПТ «ОБ’ЄКТИ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ»: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС	153
1.7	НЕОЛОГІЗМ «ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ЛАНДШАФТ»: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС	176
1.7.1	<i>Інфраструктурний ландшафт: поняття та зміст .....</i>	178
1.7.2	<i>Антропогенний ландшафт .....</i>	187
1.7.3	<i>Ноосфера .....</i>	190
1.7.4	<i>Сакральний ландшафт .....</i>	193
1.7.5	<i>Гуманітарна аура нації .....</i>	195
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ		210
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ:		
	МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ	220
2.1	ПОЗИТИВІЗМ І НЕОПОЗИТИВІЗМ	222
2.2	НОРМАТИВІЗМ	231
2.3	ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕТОД	256
2.4	ПОЛІТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ МЕТОД	269
2.5	КРИТИЧНИЙ МЕТОД	276
2.6	ЕВОЛЮЦІЙНИЙ МЕТОД	280
2.7	ТЕОРІЯ ІГОР АУМАНА	282
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ		294
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА СТРАТЕГІЇ		
ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ..		303
3.1	ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	304

3.2 МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.	321
3.2.1 <i>Стратегія державної інфраструктурної політики України в контексті реалізації концепції сталого розвитку. . . . .</i>	<i>321</i>
3.2.2 <i>Окремі підходи до визначення мети стратегії державної інфраструктурної політики України .327</i>	<i>327</i>
3.2.3 <i>Завдання стратегії державної інфраструктурної політики України. . . . .</i>	<i>333</i>
3.3 СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.	336
3.4 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	358
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	382
РОЗДІЛ 4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ..	389
4.1 ПРАВОВІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	389
4.2 ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	401
4.2.1 <i>Акти Верховної Ради України . . . . .</i>	<i>401</i>
4.2.2 <i>Акти Президента України. . . . .</i>	<i>438</i>
4.2.3 <i>Акти Кабінету Міністрів України. . . . .</i>	<i>506</i>
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	551
РОЗДІЛ 5. МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ПОЛІТИЧНИЙ, БЕЗПЕКОВИЙ ТА ПРАВОВИЙ ВИМІРИ	569

5.1 ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ СУЧАСНИХ ІНФРАСТРУКТУРНИХ СТРАТЕГІЙ	569
5.2 ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР	587
5.3 ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	604
5.4 СТРАТЕГІЧНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ.....	622
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	645

РОЗДІЛ 6. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....

6.1 ДЕРЖАВНА ІНФРАСТРУКТУРНА ПОЛІТИКА БАЛТІЙСЬКИХ КРАЇН.....	660
6.1.1 <i>Стратегія державної інфраструктурної політики Естонської Республіки.....</i>	<i>660</i>
6.1.2 <i>Стратегія державної інфраструктурної політики Латвійської Республіки.....</i>	<i>664</i>
6.1.3 <i>Стратегія державної інфраструктурної політики Литовської Республіки .....</i>	<i>668</i>
6.2 СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН.....	672
6.2.1 <i>Державна інфраструктурна політика Королівства Швеція .....</i>	<i>672</i>
6.2.2 <i>Державна інфраструктурна політика Королівства Норвегія .....</i>	<i>687</i>
6.3 СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ...	690
6.3.1 <i>Стратегія державної інфраструктурної політики Республіки Польща .....</i>	<i>690</i>
6.3.2 <i>Стратегія державної інфраструктурної політики Португальської Республіки .....</i>	<i>694</i>

6.3.3	Стратегія державної інфраструктурної політики Турецької Республіки	697
6.3.4	Стратегія державної інфраструктурної політики Французької Республіки.	699
6.3.5	Стратегія державної інфраструктурної політики Республіки Хорватія	702
6.3.6	Стратегія державної інфраструктурної політики Швейцарської Конфедерації.	703
6.4	СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕЯКИХ АЗИАТСЬКИХ КРАЇН.	709
6.4.1	Державна інфраструктурна політика Японської Держави	709
6.4.2	Державна інфраструктурна політика Республіки Корея.	712
	ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	723

РОЗДІЛ 7. МАГІСТРАЛЬНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ . . 727

7.1 КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 727

7.1.1	Стратегія державної інфраструктурної політики України: метакогнітивний дискурс	727
7.1.2	Загрози нового рівня як прояв нестаціонарності. .731	
7.1.3	Можливості розвитку в умовах невизначеності: від реактивного до проактивного підходу.	735
7.1.4	Інфраструктурні війни як прояв трансформативної еволюції гібридної війни	744

7.2 ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АВІАКОСМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ . 747

7.2.1	Актуалізація проблематики розбудови космічної інфраструктури і ведення космічних війн в 2021 році	747
-------	---	-----

7.2.2	<i>Космічна інфраструктура: безпековий та мілітарний дискурс. . . . .</i>	<i>751</i>
7.2.3	<i>Розвиток національної космічної інфраструктури: політико-правові засади реалізації стратегії в умовах незворотної мілітаризації космосу . . . . .</i>	<i>757</i>
7.2.4	<i>Хронологія подій 2019 року щодо створення військової космічної інфраструктури . . . . .</i>	<i>759</i>
7.2.5	<i>Перспективи розвитку України як космічної держави: геостратегічний дискурс . . . . .</i>	<i>762</i>
7.2.6	<i>Як скористатися помилками Ілона Маска: космологічний дискурс . . . . .</i>	<i>771</i>
7.3	СТРАТЕГІЯ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ШОСТОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО УКЛАДУ	774
7.3.1	<i>Стратегічний рівень мислення: засада розвитку Української держави . . . . .</i>	<i>775</i>
7.3.2	<i>Інституційна спроможність: альтернативний погляд . . . . .</i>	<i>777</i>
7.3.3	<i>Технологічний уклад: політологічний дискурс . . . . .</i>	<i>782</i>
7.3.4	<i>Інфраструктурний ландшафт шостого технологічного укладу . . . . .</i>	<i>784</i>
7.3.5	<i>Наукові гіпотези щодо подальшого розвитку людства . . . . .</i>	<i>786</i>
7.3.6	<i>Мета України – потрапляння в групи країн технологічного ядра . . . . .</i>	<i>800</i>
7.4	МУЛЬТИПЛІКАТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.	803
7.4.1	<i>Актуальність права як засобу упорядкування інфраструктурних відносин. . . . .</i>	<i>803</i>
7.4.2	<i>Поняття мультиплікативності: напрями операціоналізації . . . . .</i>	<i>807</i>
7.4.3	<i>Наукове доведення мультиплікативності стратегії державної інфраструктурної політики. . . . .</i>	<i>810</i>
7.4.4	<i>Множники мультиплікативності . . . . .</i>	<i>812</i>

7.5 СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЗАСАДА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	829
7.5.1 <i>Стратегічні комунікації: актуалізація контексту . . . . .</i>	<i>829</i>
7.5.2 <i>Стратегічні комунікації: метакогнітивний дискурс . . . . .</i>	<i>834</i>
7.5.3 <i>Значення стратегічних комунікацій . . . . .</i>	<i>841</i>
7.5.4 <i>Проблемні аспекти застосування стратегічних комунікацій . . . . .</i>	<i>844</i>
7.5.5 <i>Сучасний зміст стратегічних комунікацій . . . . .</i>	<i>849</i>
7.5.6 <i>Еталонна модель геостратегії . . . . .</i>	<i>853</i>
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 7	856
РОЗДІЛ 8. МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ .	871
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	906
<i>Список використаних джерел до розділу 1 . . . . .</i>	<i>906</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 2 . . . . .</i>	<i>935</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 3 . . . . .</i>	<i>940</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 4 . . . . .</i>	<i>955</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 5 . . . . .</i>	<i>967</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 6 . . . . .</i>	<i>980</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 7 . . . . .</i>	<i>983</i>
<i>Список використаних джерел до розділу 8 . . . . .</i>	<i>1004</i>

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- БІП** – безпекоінфраструктурна політика
БСІ – безпека стратегічної інфраструктури
ВРУ – Верховна Рада України
ДІФСП – державна інфраструктурна політика
ДПНБУ – державна політика національної безпеки
України
ДССЗЗІ – Державна служба спеціального зв’язку та захисту інформації України
ЗУ – закон України
НІСД – Національний інститут стратегічних досліджень
НПА – нормативно-правовий акт
ОСІ – об’єкти стратегічної інфраструктури
ППП – публічно-приватне партнерство
РЗМ – рідкісноземельні метали
РНБОУ – Рада національної безпеки і оборони України
СІ – стратегічна інфраструктура
СІІ – стратегічна інформаційна інфраструктура
СДІФСП – стратегія державної інфраструктурної політики
Стратком – стратегічні комунікації
ЦОВВ – центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Трансформаційні процеси як у державі, так і світі суттєво впливають на державну політику, та є причиною формування нових суспільних відносин і зумовлюють розроблення якісно нових регуляторів, які матимуть ефективні важелі впливу на них. Одним із таких нових видів суспільних відносин, сформований останнім часом, виступають відносини у сфері інфраструктури. Отже, увиразнюється потреба у формуванні адекватної державної політики у належній сфері, основним завданням якої має виступати формування гарантованих умов для реалізації життєво важливих функцій і надання життєво важливих послуг. Даний процес уможлиблюється завдяки розвитку ефективної системи політико-правового регулювання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

У межах як політологічної, так і правових наук поняття стратегії державної інфраструктурної політики системно та комплексно майже не розроблялося, а в окремих фрагментарних публікаціях ці питання розглядалися лише дотично і в контексті побудови державної системи захисту критичної інфраструктури без виходу ані на стратегію, ані на політику у відповідній сфері. Це наперед звужує як сам феномен, так і його розуміння та

подальшу концептуалізацію в рамках наукового аналізу. У теорії права проблема державної інфраструктурної політики не розглядалася системно і комплексно, ні як системна правова категорія, ні як цілісний екзистенціальний феномен. Лише деякі її аспекти досліджувалися переважно під кутом вивчення окремих компетенцій певних суб'єктів забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури в рамках визначених елементів адміністративно-правових режимів, або ж певних елементів адміністративно-правових проваджень у відповідних справах.

Вузькість наукового аналізу також наперед зумовлена дослідженням процесів забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури лише в межах державної політики національної безпеки без виходу на окремий вид як державної інфраструктурної політики, так і безпекоінфраструктурної політики як самостійного виду і наукової політико-правової категорії. На цьому тлі нелінійність сучасних загроз, їх гібридний та асиметричний характер, дедалі більша спрямованість на встановлення контролю і керованих механізмів управління над системами національної інфраструктури різних держав, кардинальна зміна інфраструктурного ландшафту дисонують науковій рефлексії, особливо в рамках політології і теорії права. Відтак, у практичному плані формується нагальна потреба у:

- 1) виділенні самостійного виду державної політики – державної інфраструктурної політики;
- 2) формуванні окремого виду політико-безпекової практики – стратегії державної інфраструктурної політики;
- 3) розробленні теорії інфраструктурної політики.

Правові відносини у сфері формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики зумовлюють потребу у застосуванні нових підходів до їх політико-правового регулювання. Особливої значущості ці проблеми набули у сфері політико-правового регулювання державної інфраструктурної політики (далі – ДІФСП).

Методологія формування та розвитку окремих елементів державної інфраструктурної політики вже частково закладена у наукових та навчальних працях вітчизняних дослідників *теорії права*, зокрема таких, як: В. Авер'янов, О. Андрійко, І. Арістова, О. Бандурка, Ю. Битяк, М. Віхляев, В. Гаращук, І. Голосніченко, А. Гетьман, В. Грохольський, В. Гурковський, І. Діордіца, С. Джерджа, Є. Додін, В. Доненко, О. Дубинський, Н. Коваленко, Б. Кормич, М. Корнієнко, О. Кохановська, І. Крегул, І. Кресіна, Г. Красноступ, В. Куріло, М. Кучерявенко, В. Ліпкан, М. Лошицький, П. Макушев, О. Мандзюк, Р. Миронюк, В. Настюк, О. Орлюк, В. Павловський, Ю. Піддубний, П. Рабінович, В. Сіренко, О. Світличний, О. Скрипнюк, І. Сопілко, В. Степанов, В. Тацій, О. Тильчик, В. Фатхутдінов, В. Шакун, Ю. Шемшученко та ін.

Окремі аспекти проблематики *правового регулювання* знайшли своє відображення у працях С. Алексеєва, В. Баскакова, Є. Бамбізова, П. Богуцького, Ф. Брецько, В. Варенка, В. Горбуліна, С. Гусарева, М. Дімчогло, І. Дороніна, В. Залізняка, Є. Збінського, В. Кір'ян, В. Копейчикова, Б. Кормича, О. Кохановської, О. Кушнір, С. Лисенкова, О. Логінова, Ю. Максименко, М. Марченко, П. Матвієнко, Н. Нижник, Н. Оніщенко, В. Політила, І. Рижова, Т. Сивак, Г. Ситника, С. Стеценка, О. Стоєцького, В.

Столбового, Ю. Сурміна, К. Татарникової, О. Тихомирова, О. Топчій, О. Харитонової, В. Цимбалюка, К. Череповського, О. Шепети та ін.

У дослідженні застосовані наукові та практичні підходи, що висвітлені у наукових доробках деяких фахівців, що займаються *безпосередньо дослідженням окремих аспектів державної інфраструктурної політики*. Серед них найбільш помітний внесок здійснили: А. Балашов, О. Белов, Д. Бірюков, Д. Бобро, О. Глушкевич, В. Голубєв, Д. Дубов, О. Єрменчук, С. Іванюта, С. Кондратов, І. Манжул, С. Теленик, О. Суходоля, В. Цигичко та ін.

Однак, незважаючи на значний масив літератури, науковим проблемам політико-правових засад державної інфраструктурної політики, в тому числі пріоритетних напрямів її реалізації, приділялося замало уваги. Попри наявність окремих публікацій з певних фрагментів цілісної проблематики, теоретико-концептуальні й політологічні і правові засади формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики в якості окремого предмета дослідження на рівні окремого монографічного дослідження донині системно не розглядалися.

Відтак, необхідність підвищення ефективності політико-правового регулювання ДІФСР, практична відсутність наукових розробок з цієї проблематики, недосконалість політичних, безпекових і правових засад регулювання у зазначеній сфері зумовлюють актуальність комплексного дослідження політико-правових засад формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України й обрання для наукового дослідження саме цієї теми.

Комплексність наукової проблеми зумовлюють визначення в якості **мети** розроблення теоретико-концептуальних і політико-правових засад реалізації стратегії державної інфраструктурної політики і вироблення сучасних науково обґрунтованих підходів до розроблення геостратегії сучасної України.

Досягненню поставленої мети сприяє розв'язання таких задач, які повністю адекватні структурі нашого дослідження:

- визначити засади формування концептосфери стратегії державної інфраструктурної політики України;
- визначити поняття та ознаки державної інфраструктурної політики України;
- науково обґрунтувати необхідність уведення в науковий обіг поняття «державна інфраструктурна політика»;
- довести наукову нікчемність застосування терміна «критична інфраструктура»;
- обґрунтувати некоректність операціоналізації поняття «захист»;
- з'ясувати складові безпекового дискурсу стратегії державної інфраструктурної політики;
- встановити політико-правові передумови здійснення державної інфраструктурної політики;
- з'ясувати політико-правову природу поняття «стратегічна інфраструктура»;
- виявити зміст концепту «об'єкти стратегічної інфраструктури»;
- запропонувати авторське обґрунтування необхідності уведення в науковий обіг неологізму «інфраструктурний ландшафт», через послідовне ви-

- вчення антропогенного і сакрального ландшафту, ноосфери і гуманітарної аури нації;
- визначити методологічні засади теорії інфраструктурної політики;
  - виявити політико-правові передумови формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;
  - розкрити механізм державної інфраструктурної політики України;
  - визначити підходи до формування переліку об'єктів стратегічної інфраструктури України;
  - дослідити підходи до моделювання системи суб'єктів державної інфраструктурної політики та інституційної спроможності;
  - встановити концептуальні принципи формування стратегії державної інфраструктурної політики;
  - з'ясувати правові основи стратегії державної інфраструктурної політики України;
  - сформулювати періодизацію і структуру правового регулювання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України;
  - визначити політико-правовий зміст сучасних інфраструктурних стратегій;
  - виявити безпековий вимір публічно-приватного партнерства у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;
  - запропонувати засади розвитку стратегічної правотворчості;
  - визначити особливості імплементації зарубіжного досвіду під час реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;

- запропонувати концепцію формування напрямів реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України;
- обґрунтувати необхідність виділення безпеки авіакосмічної інфраструктури як пріоритетного напрямку стратегії державної інфраструктурної політики України;
- виявити детермінацію входження України до країн шостого технологічного укладу і напрямів політико-правового регулювання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України;
- розкрити мультиплікативність системи правового регулювання державної інфраструктурної політики України;
- виявити зміст і призначення системи стратегічних комунікацій в процесі творення геостратегії сучасної України, зокрема крізь реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики;
- розробити математичну модель інституційно-організаційних структур реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, що регулюються політико-правовими нормами, у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Предмет дослідження – політичні, безпекові та правові засади формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України в бінарній якості: 1) як політико-безпекова і правова практика; 2) як нормативно-правовий акт.

Методологічною основою виступає сукупність філософських, загальнонаукових та спеціальних наукових

методів, які мають свій безпосередній застосунок у політологічних, безпекових та юридичних дослідженнях. За основу дослідження взято системний, міждисциплінарний, структурно-функціональний, лінгвістичний, синергетичний та національно-безпековий підходи. Також було використано політологічні теорії в органічному поєднанні із юридичною компаративістикою.

Базовою методологічною основою став *системний підхід*, який дозволив встановити взаємозв'язок суспільних відносин у сфері державної інфраструктурної політики і виявити взаємну обумовленість адміністративно-правового регулювання і ефективності здійснення даного виду державної політики (пп. 2.1-2.4).

За допомогою *діалектичного та історичного методів* досліджено генезу адміністративно-правового регулювання державної інфраструктурної політики (п. 2.1). За допомогою *формально-логічного методу* відображено місце адміністративно-правового регулювання державної інфраструктурної політики у системі правових норм України (пп. 1.3, 3.1, 3.2, 3.3).

За допомогою методів *юридичної лінгвістики*, правничої герменевтики та логіко-семантичного та формально-юридичного методів з'ясовано правовий зміст багатозначних понять, а також формулювання базових понять монографії: «адміністративно-правове регулювання державної інфраструктурної політики», «стратегічна інфраструктура», «інфраструктурний ландшафт», «безпека стратегічної інфраструктури», «життєво важливі послуги», «життєво важливі функції», «адміністративно-правове регулювання формування та розвитку національної системи безпеки стратегічної інфраструктури», «безпеко-інфраструктурна політика» тощо (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, чинне законодавство України та міжнародні нормативно-правові акти, якими регулюються суспільні відносини у сфері державної інфраструктурної політики.

Науково-теоретичну основу дослідження склали монографії, підручники, науково-методичні та інформаційно-аналітичні матеріали, наукові публікації з політології, геополітики та геостратегії, національно-безпекознавства, теорії права, а також дотичні наукові праці з державного управління, стратегічних комунікацій, соціології, теорії аналітичної діяльності, системології та інших галузей науки.

Емпіричну базу дослідження становить узагальнення практики діяльності органів державної влади, насамперед центральних органів виконавчої влади, матеріали засобів масової інформації, лексикографічні джерела, довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що монографія являє собою перше в Україні дослідження, в якому запропоновано з позицій політології, національно-безпекознавства і теорії права системну концепцію політико-правових засад стратегії державної інфраструктурної політики в контексті творення геостратегії сучасної України. Проведене дослідження удосконалює, доповнює та узагальнює раніше розроблені авторами принципово та якісно нові науково обґрунтовані підходи, які можуть бути використані у політології, державному управлінні, нормотворенні та під час практичної політико-правової діяльності із формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. За результатами дослідження

уперше:

- сформовано нове поняття і відповідно теорію права пропонується доповнити новою правовою категорією «*державна інфраструктурна політика*» – це невід’ємна складова зовнішньої і внутрішньої політики держави, комплекс нормативно врегульованих цілеспрямованих дій, що вчиняються відповідними уповноваженими суб’єктами в партнерстві з органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями, у сфері інфраструктурного забезпечення усіх галузей функціонування держави, суспільства, особи з метою створення сприятливих умов для надання ними життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій; визначено комплекс чинників і детермінант, що впливають на неї та зумовлюють багатоаспектність і комплексність;
- уведено в науковий обіг правову категорію «*інфраструктурний ландшафт*». Це – сфера інфраструктурних відносин, що включає матеріальну єдність природних, техногенних та антропогенних компонентів. Інфраструктурний ландшафт формується в результаті свідомої, цілеспрямованої діяльності людини для задоволення її життєво важливих потреб і реалізації життєво важливих функцій; просторове відображення накопиченої еволюції знань, умінь та навичок, компетенцій щодо ефективного управління інфраструктурним комплексом як системою в певному ареалі, своєрідна проекція ефективності інтегрального поєднання рівня інфраструктури і природного ланд-

- шафту функціонування даної інфраструктури як єдиного цілого;
- сформульовано елементи логіки наукового дослідження і застосування стратегічного розуміння до вирішення комплексної проблеми формування політико-правових засад стратегії державної інфраструктурної політики, будови інфраструктурних стратегій, яка включає послідовне вивчення та визначення таких компонентів: геостратегія – стратегічні цінності – стратегічні пріоритети – стратегічні національні інтереси – стратегічна інфраструктура (об’єкти стратегічної інфраструктури) – стратегічне управління (в тому числі стратегічні комунікації) – стратегічна правотворчість;
  - визначено поняття «*стратегічна інфраструктура*» – системи, мережі, об’єкти, ресурси (як фізичні, так і віртуальні чи інформаційні), послуги, які мають настільки велике значення, що їх знищення, пошкодження або виведення з ладу призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності людини, суспільства і держави, соціально-економічного розвитку країни, обороноздатності держави та забезпечення національної безпеки; розкрито правову природу цього поняття;
  - надано авторську концепцію щодо критеріїв відбору та класифікації принципів, необхідних для формування стратегії державної інфраструктурної політики України на засадах доктринального й офіційного підходів; запропоновано авторське визначення концептуальних принципів – лако-

нічно сформульовані засади, що водночас слугують як підґрунтям, так і орієнтиром для адміністративно-правового регулювання управлінської діяльності у сфері державної інфраструктурної політики; наведено їх авторську класифікацію, яка складається з таких елементів груп принципів: методологічні (загальнонаукові), правничі, безпекові, економічні, політичні, управлінські, структурно-функціональні, інформаційно-комунікаційні, етичні, екологічні, програмно-технічні, комплексні. Детально охарактеризовано кожну групу, продемонстровано функціональність кожного з них;

- застосовано теорію ігор Аумана для моделювання мультиплікативних стратегій державної інфраструктурної політики України;
- подано засади формування теорії інфраструктурної політики з акцентом на методологічних засадах;
- порушено питання детермінації завдання входу до переліку країн шостого технологічного укладу і формування відповідних напрямів державної інфраструктурної політики, проаналізовано чинники, що впливають на формування даного укладу, виявлено їх вплив на державну політику в аналізованій сфері;
- виявлено кореляцію між стратегічними комунікаціями і творенням сучасної геостратегії, зокрема через реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики;
- подано еталонну модель геостратегії сучасної Української держави;

удосконалено:

- визначення чинників теоретичного характеру при формуванні категорійно-понятійного апарату дослідження;
- визначення поняття та змісту об'єктів стратегічної інфраструктури через науковий аналіз таких понять: об'єкти, що мають стратегічне значення, стратегічний об'єкт, стратегічно важливий об'єкт;
- застосування синергетичної парадигми для виділення складових інфраструктурного середовища на: мікро-, макро- та на глобальному рівнях;
- визначення переліку *безпекових функцій* у сфері державної інфраструктурної політики: забезпечення безперервності соціально значущих функцій та послуг; забезпечення стратегічного планування розвитку інфраструктурного потенціалу України; формування спільного безпекового простору у сфері об'єктів інфраструктури, вироблення засад державно-приватного партнерства у сфері безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури; формування засад для скринінгу прямих іноземних інвестицій; розвиток інфраструктурного потенціалу та інфраструктурної могутності; розумна та поміркована імплементація кращих зразків безпекової політики у державну інфраструктурну політику України з урахуванням національних інтересів;
- теоретичний алгоритм вивчення поліморфної природи об'єктів стратегічної інфраструктури через послідовний аналіз аксіологічних, онтологічних, гносеологічних, концептуально-методологічних, регулятивних і політико-безпекових позицій;

- визначення поняття *правове забезпечення державної інфраструктурної політики* – процес забезпечення нормального функціонування інфраструктурних правовідносин, можливість реалізації людиною прав у сфері отримання життєво важливих послуг і збереження життєво важливих функцій, в тому числі забезпечення цінностями й благами, яке здійснюється за допомогою комплексу регулятивних та охоронних політико-правових заходів, котрі об’єктивуються в нормах права;
- методику компаративного аналізу понять «стратегічний об’єкт інфраструктури» і «об’єкти, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави» через формування авторського переліку критеріїв: частотність вживання у текстах нормативно-правових актів відповідної сфери; пріоритет функціональності; форма власності об’єктів; пріоритетне адміністрування об’єктів; масштаб значення; можливості конкретизації терміна; категорія режиму секретності; вимоги до охорони об’єктів, організація пропускнуго режиму; вимоги до персоналу об’єктів;
- аргументацію стосовно необхідності вживання терміна «безпека стратегічної інфраструктури»;
- визначення таких понять: «безпека об’єктів стратегічної інфраструктури», «життєво важливі послуги», «життєво важливі функції», «стійкість стратегічної інфраструктури», «інфраструктурна ідентичність», «сакральний ландшафт», «гуманітарна аура нації»;
- ідеї щодо порізнення понять «правова база» і «правова основа», які екстрапольовані на предмет

- дослідження із конкретизацією відповідних нормативно-правових актів;
- аргументацію щодо необхідності проведення теоретичних досліджень щодо правових засад реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України;
  - положення щодо зміцнення інфраструктурного потенціалу;
  - визначення передумов необхідності формування політико-правових засад та реалізації безпекоінфраструктурної політики;
  - політико-правове розуміння стратегії державної інфраструктурної політики в контексті реалізації концепції сталого розвитку;
  - підходи до визначення мети державної інфраструктурної політики;
  - правове розуміння механізму державної інфраструктурної політики через визначення її мети, завдань та принципів;
  - кращі практики системи підготовки кадрів і населення: розподіл усіх навчальних курсів, семінарів та інших навчальних інструментів і відповідної інформації на два основні блоки: 1) загальний – містить переважно навчальні курси й інформацію з актуальних питань для громадськості, суспільства в цілому та полягає у підвищенні рівня їх поінформованості з питань захисту критичної інфраструктури; 2) спеціальний блок для кожного сектора стратегічної інфраструктури передбачає розробку навчальних заходів для підвищення кваліфікації ключових суб'єктів цього процесу, представників керівної ланки компе-

тентних державних органів та установ (органів управління, правоохоронних органів, служб екстреної допомоги; власників та операторів стратегічної інфраструктури;

- підходи до розвитку *стратегічної правотворчості*, яка досліджується за допомогою таких складових компонентів: стратегічна правова політика – стратегічна правотворчість – стратегічні правові акти – стратегічні правові норми, і яка інтерпретується в дослідженні і як інструмент стратегічної правової політики України, і як загальнотеоретична категорія в юридичній доктрині, і як процес підготовки, прийняття, удосконалення стратегічних актів, і як діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та народу України з розроблення, ухвалення чи скасування стратегічних актів тощо;
- аргументація щодо появи війн нового покоління, зокрема інфраструктурних війн, що зумовлює необхідність розроблення відповідних стратегій і адекватного правового регулювання суспільних відносин;
- наукову аргументацію щодо виділення окремого виду інфраструктури – авіакосмічної інфраструктури, доведено органічний зв'язок між ефективним забезпеченням її безпеки і функціонуванням системи безпеки стратегічної інфраструктури в інших чотирьох просторах;
- аргументацію щодо мілітаризації глобального інфраструктурного простору із подальшим виявленням чинників, які сприятимуть оновленню

державної безпекоінфраструктурної політики та стратегії ДІФСП у цілому;

- підходи до наукового обґрунтування мультиплікативності системи правового регулювання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;

дістали подальшого розвитку:

- формулювання ідеї щодо визначення чинників, які впливають на формування стратегії державної інфраструктурної політики;
- наукова аргументація щодо некоректності операціоналізації поняттями: «критична інфраструктура», «захист критичної інфраструктури»;
- визначення напрямів розвитку безпекоінфраструктурної політики;
- підходи до узагальнення міжнародного досвіду у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;
- наукові аргументи, що обґрунтоване застосування поняття «державна політика», включаючи видову диференціацію, здебільшого обмежується функціонуванням у власне науковій сфері без всебічної правової інституціалізації поняття;
- наукові положення щодо формування концептуальних завдань державної інфраструктурної політики;
- методологічні положення щодо взаємозв'язку державної інфраструктурної політики і державної політики національної безпеки;
- наукові положення щодо наявності завершеного комплексу політичних і правових передумов для аналізу та вивчення саме державної інфра-

- структурної політики як окремого та самостійного об'єкта наукового дослідження;
- ідеї щодо удосконалення правового регулювання розвитку інфраструктурного потенціалу та відповідні їм стратегії його розвитку;
  - виділення нормативних та інституційних засад, що утворюють системний комплекс щодо перешкодження ефективному та стабільному функціонуванню та розвитку національної кібернетичної та інформаційної інфраструктури;
  - формування пріоритетів стратегії державної інфраструктурної політики, на підставі яких із застосуванням структурно-факторного моделювання сформовано основні напрями правового регулювання державної політики безпеки стратегічної інфраструктури в Україні;
  - положення стосовно підвищення ефективності інституційної спроможності через підвищення рівня компетентності, забезпечення розвитку якої може бути досягнуто трьома способами: через наукові дослідження; через набуття відповідних знань, навичок, досвіду у працівників інституцій; через просвітницьку діяльність;
  - положення щодо удосконалення юридичної техніки та уніфікації ключової термінології при підготовці підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України;
  - наукові ідеї щодо необхідності застосування структурно-факторного моделювання для подальшої операціоналізації та формування еталонної

організаційно-функціональної моделі структури системи суб'єктів реалізації стратегії державної інфраструктурної політики з подальшим визначенням правового статусу кожного з них через розроблення відповідної організаційно-правової моделі;

- пропозиції щодо підвищення результативності системи політико-правового регулювання через дослідження таких компонентів: 1) функції державної інфраструктурної політики; 2) інтегративні галузі (з урахуванням ступеню забезпечення їхнього правового регулювання); 3) повторюваність (ітеративність) юридичних фактів у сфері державної інфраструктурної політики, що потребують свого адміністративно-правового регулювання;
- положення щодо критичного ставлення до подальшого тиражування та множення підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;
- аргументація щодо перспектив розвитку України як космічної держави;
- положення щодо шляхів використання помилок *І. Маска* для розвитку космічної галузі України;
- методичні положення щодо формування інфраструктурних стратегій та методології створення проекту правового акта під назвою – Стратегія державної інфраструктурної політики України.

Як казав *Тарас Шевченко*: «В своїй хаті своя й правда, і сила і воля».

Саме тому, виступаючи фундаторами нового, передусім нового стратегічного мислення, ми відійдемо

від усталеної наукової традиції і не будемо у загальних висновках до всієї роботи дублювати один і той самий текст, який міститься як безпосередньо в роботі, так і у розлогіх висновках до розділів.

Натомість ключові і вичерпні наукові висновки міститимуться після кожного розділу, де можна дістати всебічну, ґрунтовну і детальну інформацію про сутність вирішення кожного наукового завдання, які в сукупності і розкривають широкий спектр, стратегічні горизонти та глибину наукової новизни дослідження в цілому.

РОЗДІЛ 1

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕРИ

1.1 КОНЦЕПТОСФЕРА СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Коли людиною керує одна лише думка –
ніщо ту людину не візьме – ні голод, ні
холод, ні смерть, ні спека*

Юрій Яновський

Державна інфраструктурна політика (ДІФСП) як система широкомасштабних цілеспрямованих заходів перебуває на етапі свого формування. Відтак, перед Укра-

їною повною мірою постає усвідомлена необхідність концептуалізації та унормування даного напрямку діяльності, формування стратегії держави як в цілому, так і стратегії державної інфраструктурної політики зокрема. Важливим етапом наукового дослідження, зважаючи на органічний зв'язок політики і права, виступає вивчення механізму правового регулювання. Своєю чергою, усе зазначене потребує відповідного наукового осмислення й підготовки належного підґрунтя.

Багатоплановість обраної для дослідження теми зумовлює звернення до ряду аспектів. *По-перше*, це питання методології науки. В даному напрямі є важливими розробки таких вчених, як: *Н. Артикуца, О. Байк, Л. Беседна, С. Брошкова, Ю. Власов, О. Ганьба, В. Гончаров, А. Дутко, О. Коровайко, А. Мартинюк, М. Медвідь, І. Настасяк, О. Ноздрін, І. Онищук, М. Панов, І. Приходько, І. Сердюк, О. Скрипнюк, О. Стельмашук, О. Чуваков, М. Шилін, Б. Шуневич, І. Шутак* та ін.

По-друге, це проблеми формування понятійно-категорійного апарату правового регулювання у сфері, дотичній інфраструктурній політиці, механізми його здійснення. Важко переоцінити роль у розв'язанні цієї проблеми *В. Авер'янова, Я. Багана, О. Воронятникова, І. Діордіци, Г. Іванової, Є. Ключевої, О. Костан, І. Костякова, О. Котенка, В. Крикуна, Д. Малишка, О. Мандзюка, О. Немцовой, О. Павлової, П. Покатаєва, С. Пономарьова, А. Ревка, Н. Селіванової, І. Сопілко, О. Стукаленка, О. Сурилової, А. Черноуса* та ін.

По-третє, суттєве значення мають наукові розвідки щодо різних аспектів формування стратегії державної інфраструктурної політики *Д. Бірюкова, М. Бутка, В. Дубницького, О. Єрменчука, Д. Задихайла, Г. Зубка,*

Ю. Кіндзерського, І. Колупаєвої, С. Кондратов, О. Кравченко, О. Криницької, О. Лощихіна, Д. Нестерової, В. Новикової, І. Рекуненка, І. Садловської, А. Стояновського, О. Суходолі, С. Теленика, Л. Федулової, І. Чуницької та ін.

Попри значний інтерес вчених до питань формування понятійно-категоріального апарату, стратегії державної інфраструктурної політики питання щодо понятійно-категоріального апарату зазначеної сфери залишається висвітленим фрагментарно саме з позицій методологічних, а тому потребує окремого дослідження.

У зв'язку з цим **мета** підрозділу полягає у розкритті сутності понятійно-категоріального апарату стратегії державної інфраструктурної політики України.

Досягненню поставленої мети сприятиме розв'язання таких **завдань**:

- 1) встановлення органічного зв'язку між державною політикою та її правовим регулюванням;
- 2) визначення обсягів і тематичних груп термінологічного масиву досліджуваної сфери;
- 3) формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства в зазначеній галузі.

Поняття інфраструктурної політики дедалі частіше зустрічається у наукових працях, аналітичних матеріалах, на інформаційних порталах центральних органів виконавчої влади. Підвищена частотність застосування ключового поняття зумовлюється широтою спектра семантичного діапазону, що дозволяє йому бути актуальним як для політологів, так і економістів, правників, державних діячів. Своєю чергою, на цій підставі виникає можливість інтерпретації концепту **«державна інфраструктурна політика»** як в універсальному (прийнятному для всіх напрямів) контексті, так і спе-

ціалізованому: власне політологічному, економічному, юридичному, безпековому тощо.

Принагідно слід зазначити, що зазвичай, застосовуючи дане ключове поняття, суб'єкти наукової або практичної діяльності не вдаються до його тлумачення, тим самим обходячи питання формування іманентних даному поняттю ознак. Не виключено, що їм здається, що назва сама говорить за себе і все зрозуміло й без роз'яснень. Проте такий редуccionізм є не досить конструктивним, особливо в ті часи, коли перед Україною поставили метафізичні та онтологічні питання не лише її розвитку, а й виживання в якості суб'єкта геостратегічних відносин і взагалі самостійної та дійсно незалежної держави.

Аби чітко сформулювати, а згодом і реалізувати фундаментально важливий напрям, насамперед необхідно мати чітке й максимально прийнятне уявлення про сутність усього понятійно-категоріального апарату: його глосарій, трактування термінів, їхні взаємні зв'язки, потенціал удосконалення, модернізації існуючих номінацій, поповнення неологізмами, можливості опису емерджентних зв'язків, які утворюються у системах більш високого порядку.

Отже, слід констатувати, що натепер не існує офіційного визначення ключового поняття «**державна інфраструктурна політика**», тим більше – дефініцій геостратегії, стратегії державної політики, в тому числі інфраструктурної, правового її регулювання. Певною мірою подібне детермінується тією обставиною, що на даному етапі лише відбувається системна концептуалізація, наукове обґрунтування цілісного бачення цього інституційного феномена.

Одразу треба відзначити характерну особливість вказаного процесу. З позицій науки, як правило, з'являється саме ключове поняття, а потім від нього утворюються видові й групові деривати. У випадку з ДІФСП усе відбувається у зворотному напрямі. Закладені підвалини й офіційно визнані такі видові елементи державної політики стосовно: транспортної, цифрової, туристичної, стратегічної тощо інфраструктури. Між тим, більшість інших видів поняття, як і власне сама номінація, ще не здобули належного визнання.

Важливо, що поняття, яке досліджується, водночас є первинним для сфери інфраструктури і вторинним (видовим) для загального поняття «**державна політика**» (ДП). Існує чимало доктринальних визначень вказаної домінанти, проте найбільш виразно відтворюють сучасне розуміння такі:

«1. Державна політика (англ. *Public Policy, State Police*) – дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності. 2. Пропонований курс діяльності уряду для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їх впливу на наявний стан справ і конкретне розв'язання проблем» [1, с. 144]. Тож дефініція містить вказівку на суб'єктів здійснення державної політики, суспільний характер діяльності, цілепокладання, розподіл по напрямках. Обидва варіанти тлумачення об'єднує проблемний підхід. Разом з тим, подібна інтерпретація далека від такої, що задовольняє усім існуючим вимогам. По суті автор імпліцитно відтворює своє бачення: спочатку з'являється проблема,

а потім органи державної влади її розв'язують. У такій спосіб при подібному трактуванні відсутній навіть на-тяк на стратегічне управління, його упереджувальний характер, орієнтацію на сталий розвиток і забезпечення національної безпеки у всіх її проявах. Не викликає заперечень лише твердження, що вироблення державної політики є «послідовним процесом виокремлення складових гуманітарної, соціальної, економічної мозаїки, які логічно поєднуються і доповнюють одна одну» [1, с. 145].

Для встановлення взаємних зв'язків між державною політикою і правознавством є вкрай важливими спостереження одного з авторів дослідження – Г. Зубка, – який вказує, що дослідження ДП «необхідно для більш повного розуміння механізмів теоретико-правової концептуалізації відповідних норм, визначення тенденцій розвитку й подальшої модернізації вітчизняної правової системи, легітимації окремих положень політичного курсу на рівні нормативно-правових актів, встановлення передумов розширення меж правового регулювання у зв'язку з появою нових юридичних фактів» [2, с. 40].

Також слід згадати ще одне принципове положення, сформульоване Г. Зубком. Говорячи про зв'язок між державною політикою і правом в аспекті процесуальних етапів, він доходить висновку, що існує умовна кругова схема, за якої «наука слугує передтечею концептуалізації політики; політична діяльність держави спрямовується на остаточне формування й ухвалення відповідних актів із закріпленням норм правового регулювання. Своєю чергою, правова наука, досліджуючи норми чинного законодавства, допомагає його удосконалювати, модернізувати» [2, с. 41].

Виходячи з наведеного, логіку дослідження ДІФСР можна будувати, спираючись на загальноновизнану методологію науки щодо інтеграційних зв'язків різних галузей знань. Також доречним стане використання принципу від загального до окремого.

Ступенем найбільшого узагальнення поняття виступає те, що відтворюється термінологічним сполученням **«державна інфраструктурна політика»**. За авторським баченням, це є **заснований на концепції стратегічної архітектури комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) стратегічне управління, засноване на засадах стратегічної культури, спрямоване на реалізацію стратегічних національних інтересів у контексті творення стратегічних цінностей; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері інфраструктури; 3) стратегічну правотворчість, зміст якої полягає у формуванні та реалізації політико-правових норм у даній сфері; 4) стратегічну діяльність політичних інститутів у даній сфері, головною метою якої є творення інфраструктурного потенціалу через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для надання життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій, безпека та сталий розвиток людини, суспільства і держави як єдиного динамічного цілого.**

Прокоментуємо.

По-перше. У дефініції є вказівка на комплексний характер даного напрямку політики, а це означає, що вона охоплює низку галузевих елементів, а через це набуває права розглядатися як домінанта з позицій поня-

тійно-категоріального апарату. Більше того, підкреслюється і наголошується на тому, що дана політика має розглядатися у форматі стратегії і становити частини концепції стратегічної архітектури і геостратегії сучасної України.

По-друге. З позицій діяльнісного підходу визначається сфера (суспільні відносини) і змістове наповнення дій політичних інститутів.

По-третє. Формулюються цілі досліджуваного напрямку політики, в яких надається пріоритет тріаді безпеки, розвитку країни і прав людини. Звісно, дане визначення може бути удосконалено, воно не є вичерпним, проте у своїй основі відображає сутність поняття.

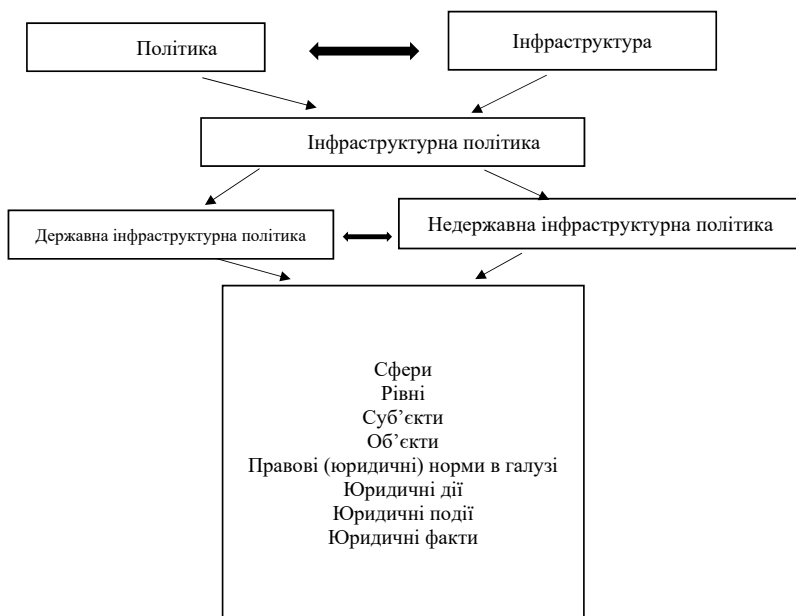
По-четверте, загалом, поняття сконструйоване відповідно до засад політологічного дискурсу, адже воно побудоване крізь призму визначення таких елементів, як: політичні відносини; політичні інститути; політико-правові норми і політична свідомість та політична культура.

За рахунок додавання ще одного атрибуту можна виділити державну та недержавну інфраструктурну політику. Одразу маємо зауважити, що подібний розподіл є доволі умовним, адже останнім часом дедалі більше йдеться про публічне управління, державно-приватне партнерство у певних галузях. У такий спосіб – інтеграційні зв'язки міцнішають. Проте ще зарано відмовлятися від диференціації зазначених видів, оскільки вони чітко корелюються із суб'єктами діяльності. У ДІФСР – це органи влади, державні установи, посадові особи, на яких в установленому законодавством порядку покладаються обов'язки щодо вироблення й ухвалення стратегічних і поточних управлінських рішень, які мають ке-

рівний вплив на функціонування, розвиток відповідних об'єктів і процесів.

Таким чином, з позицій формування понятійно-категоріального апарату досліджуваної сфери, логічну послідовність етапів можна відобразити через схему.

Схема 1.1
Етапи формування понятійно-категоріального апарату ДІФСП

Виходячи з обраної теми дослідження, в полі зору переважно мала б перебувати лише частина представленої схеми, але було б методологічно невірним йти шляхом фрагментарності та позбавити опис витоків походження ключового поняття та його системних зв'язків.

Тим більше, правильне розуміння термінів, від котрих потім утворюються похідні назви, позбавляє у по-

дальшому небажаних похибок. До прикладу, у назві такого центрального органу виконавчої влади, як Міністерство інфраструктури, відбивається невиправдано звужене розуміння поняття інфраструктури, оскільки воно за своєю семантикою є набагато ширшим, аніж просто транспортна сфера. Тому, виправляючи цю лінгвістичну похибку, слід було б перейменувати його у Міністерство інфраструктури транспорту і зв'язку. Така назва найбільш точно відображала б ті сфери діяльності, на які розповсюджується юрисдикція даного органу. До речі, доволі симптоматичною щодо специфіки розуміння термінології є позиція міністра інфраструктури, який заявляє, що «державна політика у сфері транспорту та інфраструктури має чіткий євроінтеграційний напрям» [3]. За такого мовного оформлення виникає непорозуміння: чи входить транспорт до інфраструктури, чи ці два елементи функціонують як рівноправні, де інфраструктура являє собою лише дороги та мости. Про що реально йдеться?

Загалом при семантично виваженому підході до значення ключових термінів, як наслідок, значно розширилося б коло суб'єктів і об'єктів, причетних до ДІФСП.

Повертаючись до розгляду представленої схеми, зазначимо, що відповідно до авторського бачення, понятійно-термінологічний апарат ДІФСП сфокусований на тематичних групах, які охоплюють усі юридично значущі сегменти досліджуваного напряму політики. Деталізацію елементів останньої частини схеми доцільно представити у вигляді таблиці.

Табл. 1.1
Елементи понятійно-категоріального апарату ДІФСП

Тематична група елементів	Опис групи	Приклади
Сфери	Включає розподіл за галузями діяльності	Транспортна, економічна, фінансова, банківська, критична, життєво важлива, соціальна, цифрова, комунікаційна тощо
Рівні	Включає розподіл за ієрархією	Національна, регіональна, місцева, інфраструктура окремих організацій, установ, закладів тощо
Суб'єкти	Об'єднує номінації органів влади й посадових осіб, в компетенції яких знаходиться формування та реалізація ДІФСП	Центральні органи виконавчої влади, Міністерство інфраструктури, міністр інфраструктури і т. ін.
Об'єкти	Включає назви об'єктів ДІФСП з подальшою внутрішньою диференціацією	Стратегічні; інноваційні; економічно значущі, соціальні тощо
Правові (юридичні) норми в галузі	Об'єднує назви загальнообов'язкових правил, що регулюють суспільні відносини в галузі, із деталізацією в межах ДІФСП	Імперативні, диспозитивні; заохочувальні, рекомендаційні

Тематична група елементів	Опис групи	Приклади
Юридичні дії	Передбачає назви юридично значущих дій, вчинених суб'єктами ДІФСП в ході управлінської діяльності й адміністрування. Пов'язані з юридичною волею	Пріоритезація, організація, планування, підходи (в тому числі мультистейкхолдерний), реалізація державної політики, координація, взаємодія, різні види забезпечення тощо
Юридичні події	Включає номінації на позначення не регульованих або частково не регульованих волею суб'єкта фактичних обставин дійсності	Руйнація інфраструктурного об'єкта внаслідок природних явищ, стихійного лиха тощо
Юридичні факти	Включає назви конкретних обставин, за яких виникають визначені юридичні наслідки з подальшою деталізацією	правостворюючі факти, правозмінюючі факти; правоприпиняючі факти

Щодо першого компонента таблиці треба констатувати, що через скривджене розуміння існуючих сфер інфраструктури, їх вичерпного переліку, взаємного зв'язку натепер відбувається диспропорція, за якої найбільша увага приділяється транспортній сфері й цифровій інфраструктурі. Не доведено до логічного завершення питання щодо правового нормування сфери критичної інфраструктури. У той же час сфери охорони здоров'я, освіти, культури, туризму та ін. при своє-

му правовому регулюванні випадають з інфраструктурного контексту, а розглядаються виокремлено, що врешті-решт призводить до вузької профільності, а через це – й низької ефективності ухвалених управлінських рішень.

Цілком переконані, що за інноваційних підходів правове регулювання має здійснюватися на підставі врахування усіх понятійних ланцюгів, а також системних взаємних зв'язків між ними. Так, при подальшій градації структурних елементів категоріально-понятійного апарату ДІФСП слід було б вирізнити родо-видові критерії. Припустимо, в межах **транспортної інфраструктури** варто було б диференціювати:

- інфраструктуру автомобільного та міського транспорту;
- інфраструктуру водного транспорту (з подальшим розподілом на морський та річковий);
- інфраструктуру залізничного транспорту;
- інфраструктуру авіатранспорту, авіаційного сполучення;
- космічну інфраструктуру.

Так само при формуванні ДІФСП **у соціальній сфері** слід було б виокремлювати:

- інфраструктуру соціального захисту населення;
- інфраструктуру цивільного захисту населення;
- житлову інфраструктуру;
- інфраструктуру охорони здоров'я (поліклініки, лікарні, травмпункти, санаторії, профілакторії тощо);
- інфраструктуру закладів освіти (дитячі садочки, школи, ліцеї, гімназії, позашкільні заклади, коледжі, інститути, університети тощо);

- інфраструктуру наукових закладів (заклади НАН, наукові центри, наукові лабораторії, інноваційні парки тощо);
- правоохоронну й судову інфраструктуру;
- виборчу інфраструктуру (з урахуванням розташування виборчих штабів, виборчих дільниць тощо);
- інфраструктуру закладів культури (бібліотеки, музеї, театри, кінотеатри, клуби тощо);
- спортивну інфраструктуру;
- туристичну інфраструктуру;
- торговельну інфраструктуру;
- інфраструктуру обслуговування (перукарні, салони краси, лазні, косметологічні й масажні кабінети, кафе, ресторани, хімчистки і т. ін.);
- інфраструктуру місць дозвілля й відпочинку (парки, сади, гаї, ліси, озера, пляжні зони біля озер та річок тощо);
- інфраструктуру догляду за тваринами (місця вихову домашніх тварин, ветеринарні лікарні; приймальники-утримувачі безпритульних тварин тощо);
- інфраструктуру некрополів (кладовища, меморіали, крематорії і т. ін.).

У даному випадку компетенція суб'єктів виходить за межі центральних органів виконавчої влади. Здебільшого вона розповсюджується на місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого управління, органи самоврядування. Все це добре лягає в канву децентралізації влади. Проте, з позицій ДІФСП, має бути вироблено єдине бачення пріоритетних принципів, концептуальних підходів, аби уникнути зловживань на місцях. Припустимо, захоплення житловим будівництвом у містах

нерідко супроводжується зменшенням рекреаційних зон, неврахуванням необхідності розбудови дитячих садів, шкіл, закладів охорони здоров'я тощо. Тож діяльність місцевих органів влади в інфраструктурній сфері має корелюватися із загальнодержавною політикою, а у більш широкому плані – відповідати геостратегії розвитку сучасної України, стратегії державної інфраструктурної політики в цілому.

Цілком зрозуміло, що термінологія, пов'язана з ДІФСР, здебільшого вживається в юридичних актах, якими регулюється транспортна, енергетична галузь, сфера критичної та цифрової інфраструктури. Проте з наукових позицій цікаво розглянути, наскільки широким є діапазон застосування цих понять у «нетипових» галузях.

На підтвердження робочої гіпотези щодо того, що правове регулювання ДІФСР недостатньою мірою охоплює ті сфери, які у суб'єктів законотворчості замало асоціюються з інфраструктурою, на прикладі соціальної інфраструктури був проведений контент-аналіз текстів основних законів і підзаконних актів, якими вноормується діяльність органів влади у досліджуваному аспекті. Результати аналізу відображені в таблиці.

Дані, що містяться в таблиці, наочно демонструють, що застосування понятійно-категоріального апарату ДІФСР у соціальній сфері перебуває у прямій залежності від уявлень і вподобань суб'єктів нормотворчості. Із 16 проаналізованих актів майже у семи актах немає жодної згадки про поняття інфраструктури та інфраструктурної політики. У п'яти актах фіксується низька частотність вживання (по одному разу). Проте в решті документів цей показник є доволі високим.

Табл. 1.2

Застосування у законодавчих актах України, якими регулюються суспільні відносини у соціальній сфері, понять ДІФСП

Закон України	Показник кількості застосувань понять ДІФСП	Контекст
Кодекс цивільного захисту України [4]	1	Орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту та інфраструктури
Основи законодавства України про охорону здоров'я [5]	-	
Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [6]	-	
Про засади державної регіональної політики [7]	-	
Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності [8]	-	
Про соціальні послуги [9]	-	

Закон України	Показник кількості застосувань понять ДІФСП	Контекст
Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики [10]	8	Інфраструктура водовідведення та очисних споруд; інфраструктура управління відходами; екологічна складова державної системи захисту критичної інфраструктури; інфраструктура управління геоекологічними даними
Про освіту [11]	3	Інфраструктура окремого закладу освіти в контексті структурних підрозділів
Про наукову і науково-технічну діяльність [12]	16	Наукова, дослідницька інфраструктура” інфраструктура наукової, науково-технічної діяльності
Про культуру [13]	1	Культурна інфраструктура села
Про фізичну культуру і спорт [14]	1	Об’єкти туристичної інфраструктури
Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [15]	1	Створення стійкої інфраструктури
Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей [16]	-	

Закон України	Показник кількості застосувань понять ДІФСП	Контекст
Про схвалення Стратегії забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом „єдине здоров’я” на період до 2025 року [17]	1	Руйнування інфраструктури
Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель [18]	6	Інфраструктура веб-порталів, інфраструктурні фонди ЄС,
Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу [19]	2	Дорожня інфраструктура, транспортна інфраструктура

Отже, можна констатувати, що недостатня розробленість понятійно-категоріального апарату ДІФСП, відсутність семантичної усталеності термінології як наслідок призводять або до низьких показників вживання понять, або застосування їх у занадто звуженому розумінні, або відсутності гіперзв’язків між ними. Відтак виправлення становища можливо за умов юридико-лінгвістичного опрацювання термінологічного масиву з подальшим його відтворенням у такому документі, як «Страте-

гія державної інфраструктурної політики України», що за нинішніх умов політичної турбулентності до можливого олігархічного реваншу має бути затверджена Указом Президента України.

За інших умов, після демонтажу фінансового та соціально-економічного та інформаційного підґрунтя олігархічного консенсусу можливо схвалити даний документ розпорядженням Кабінету Міністрів України на кшталт того, як це було зроблено з аналогічною концепцією у сфері цифрової інфраструктури [20].

Подібна Стратегія як вид нормативно-правового акта повинна вирізнятися широтою підходів, а не обмежуватися лише транспортною чи енергетичною сферою, адже саме від комплексного розуміння залежатиме консолідація зусиль всіх політичних інститутів задля досягнення стратегічних цілей розвитку людини, суспільства і держави в якості єдиного організму, гуманізації суспільних відносин з метою комфортного розвитку особистості.

Висновки. Проведений аналіз понятійно-категорійного апарату правового регулювання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України (як політико-безпекової практики і як нормативно-правового акта) дозволив встановити, що цей апарат натепер на етапі свого формування. Процес ускладнюється мультидисциплінарними підходами, що потребує узгодженості поглядів науковців різних галузей знань, політичних інститутів, суб'єктів нормотворчості.

Отже, з урахуванням наведеного, перейдемо до безпосереднього розгляду *поняття та ознак державної інфраструктурної політики*.

1.2 ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Розширювати свої знання можна тільки тоді, коли дивишся прямо в очі власному незнанню

Костянтин Ушинський

Ефективна зовнішня і внутрішня політика будь-якої держави, з одного боку, є віддзеркаленням її міжнародного статусу, з іншого – запорукою реалізації власної геостратегії, в тому числі забезпечення необхідних і достатніх умов для сталого розвитку суспільства та якості життя людини. У цьому плані, особливо зважаючи на акцентування на фактор сили як вирішальний чинник міжнародних відносин, в контексті реалізації геостратегії сучасної України складно переоцінити такий сегмент, як державна інфраструктурна політика (далі – ДІФСР).

Її багатоплановість виявляється в кібернетичній, інформаційній, безпековій, фінансово-економічній, соціальній, транспортній, екологічній та інших сферах. Однак на тлі беззаперечного визнання важливості й необхідності ДІФСР натепер не вироблено єдиних теоретичних поглядів на розуміння сутності й меж, інтеграційних зв'язків поняття **«державна інфраструктурна політика»** в контексті реалізації геостратегії сучасної України.

Тож виникає потреба у систематизації наявних підходів і створенні підвалин для формування єдиної науково виваженої концепції ключового поняття. Це, своєю чергою, сприятиме реалізації тих передумов, які змо-

жуть вивести Україну на принципово новий рівень, а саме – гармонійний і збалансований розвиток з урахуванням національних цінностей і національних інтересів в умовах суперечливих та контраверсійних тенденцій щодо глобалізації і глокалізації держав, їхніх коаліцій і світової спільноти в цілому, спроби та практичні намагання щодо формування стратегічних автономій, трансформацій різноманітних стратегій двозначності у стратегії ясності.

Робота з масивом публікацій за останні п'ять років дала змогу з'ясувати, що проблемами державної інфраструктурної політики у різних її аспектах здебільшого переймаються *економісти*. Так, увагу вчених привернули питання державного регулювання розвитку фінансової інфраструктури (О. М. Іваницька) [21]; інфраструктурного потенціалу розвитку фінансового ринку в Україні (І. І. Чуницька) [22]; державної інвестиційної політики розвитку морських портів України (О. П. Дяченко) [23]; напрямів удосконалення державної політики зміцнення технологічної конкурентоспроможності економіки України (В. В. Зайченко) [24]; формування державної політики стратегічного розвитку територій України в умовах євроінтеграції і глобалізації (О. О. Євсєєва) [25]; модернізаційного аспекту оновлення інфраструктурного потенціалу України (Н. В. Іванова) [26]; інфраструктурного розвитку сільських територій (Д. С. Богданов) [27] тощо.

Також питання державної інфраструктурної політики не оминаються *політологами й фахівцями з державного управління*. Свідченням тому є наукові розвідки щодо оновленої парадигми європейської політики в контексті розгортання інтелектуальної мережевої інф-

раструктури (Д. Олійник) [28]; впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурних проєктах (В. Круглов) [29]; концептуальної моделі державної політики поліцентричного розвитку України (О. Голвазін) [30].

Дотичними є й окремі безпекознавчі та політологічні дослідження (стратегічний дискурс), зокрема щодо:

- правового регулювання національної безпеки і формування права національної безпеки (В. Ліпкан, П. Богущкий, І. Доронін, В. Куйбіда, В. Бебик) [31; 32; 33; 34; 35; 36; 37; 38; 39];
- стратегічних пріоритетів політичного та безпекового розвитку (В. П. Горбатенко, Є. А. Макаренко, Н. О. Піпченко, Б. О. Парахонський, І. І. Погорська, М. М. Рижков, Н. Ф. Ржевська, С. С. Троян, М. А. Ожеван) [40; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 51];
- державної політики забезпечення продовольчої безпеки України (Т. Г. Васильців, В. В. Бойко) [52];
- безпеки кіберпростору, управління інформаційною і кібернетичною інфраструктурою (В. А. Ліпкан, І. М. Сопілко, І. В. Діордіца, В. С. Цимбалюк, М. Я Швець Rybka, S., Kilchuzkiy, E., & Pislegin, O. тощо) [53; 54; 55; 56; 57];
- поняття енергетичної безпеки у політичній науці та прикладній оцінці державної політики (Moshenets, I.) [58].

Окремі правничі сегменти ДІФСР розглянуті крізь призму правових засад формування та реалізації державної політики в галузі міського транспорту (В. В. Волік) [59]; державного регулювання розвитку інфраструктури ринку праці (Я. С. Стрілько) [60]; стану та методологіч-

них проблем законодавчого регулювання інфраструктури геопросторових даних в Україні (О. П. Дишлик, А. Й. Дорош, А. В. Тарнопольський, Є. А. Тарнопольський) [61], адміністративно-правового регулювання державної системи захисту критичної інфраструктури, в тому числі скринінгу прямих іноземних інвестицій (С. С. Теленик) [62; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 71; 72].

Зрозуміло, що ми не надали увесь спектр джерел, якими послуговувалися, через їх значний обсяг. Даний перелік свідомо обмежений найбільш репрезентативними, інформативно насиченими, змістовними, глибинно науковими та аналітичними монографічними дослідженнями, особливо цілих наукових шкіл.

Із позицій *історичного підходу* до розуміння сутності ДІФСР цікавим є дослідження «Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-х роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення)» (І. В. Жалоба) [73]. Автор монографії аналізує вплив соціально-економічної та політичної мотивації на формування поглядів австрійських урядовців з подальшою трансформацією у відповідну політику та її реалізацію на території Галичини й Буковини. Він демонструє, як технологічні інновації того часу перетворюють традиційні погляди на пріоритети ґрунтового й водного сполучення у розуміння перспектив розбудови залізниць. Проте одразу слід зазначити, що в монографії транслюється розуміння інфраструктурної політики лише в межах транспортної складової. З одного боку, це викликано об'єктом і предметом дослідження, з іншого – віддзеркалює розповсюджений нині вузький підхід до семантики ключового поняття. Натомість може розглядатися як еталонна мікромодель інтерпретації окре-

мих складових ДІФСР у контексті цілісної концепції геостратегії України.

Узагальнюючи аналіз публікацій останнього часу, можна зауважити, що до поля зору вчених потрапляють лише окремі аспекти ДІФСР у той час, як саме поняття і з позицій теоретичного обґрунтування, і з погляду на його реалізацію на практиці, залишається доволі розмитим. У зв'язку з цим в даному підрозділі буде репрезентовано та узагальнено сучасні підходи до визначення поняття та ознак державної інфраструктурної політики.

Перш ніж переходити до сутності профільного поняття, слід розглянути загальнономове тлумачення його ключової компоненти.

Згідно з лексикографічними джерелами **політика** (від гр. *politics*) трактується як «загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії // з означ. Напрямок діяльності держави або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період» [74, с. 849]. Подібна дефініція сприймається як занадто узагальнена, мінімізована, амбівалентна, оскільки не відтворює тих характеристик політики, які дозволяють вирізнити її від інших видів діяльності й віддавати належне її значенню у житті держави і суспільства.

З позицій науково-освітнього тлумачення термінології, даний термін більш деталізовано представлений у підручнику «Державна політика», де поняття, що розглядається, має два варіанти визначення, виходячи з іншомовних джерел.

1. **Політика** (*politics*) – це «сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади для реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб».

2. **Політика** (*policy*) взагалі – це план, курс дій або «напрям дій, прийнятний і дотримуваний владою, керівником, політичною партією тощо» [75, с. 7]. Від себе автори додають, що політика є «збалансованою системою цілей, інтересів і пріоритетів. Це передусім боротьба інтелектів, державних умів, ідей, а також пошук згоди та паритету» [75, с. 7].

З наведеного вище витікає ряд суттєвих положень, які є також визначальними для формування сучасної геостратегії.

По-перше, те, що політика існує в концептуальному та діяльнісному аспектах і здійснюється або державою, або політичною партією тобто суб'єктами політики.

По-друге, політиці як процесу притаманна етапність: від загальної візії, стратегічного плану розвитку, курсу та різнопланових векторів дій до системного та сучасного інструментарію реалізації.

По-третє, політика має базуватися на цінностях, концентрувати в собі національні інтереси як усвідомлені та суспільно значущі консенсусні інтереси та потреби.

І врешті-решт, *по-четверте*: вона є багатосуб'єктною.

При цьому у формуванні й реалізації політики держава може обирати або домінуючу позицію (що притаманно тоталітарним і посттоталітарним режимам), або спиратися на публічно-приватне партнерство з оперттям на інститути публічної влади, місцеве самоврядування, окремих свідомих громадян тощо (демократичні режими). Це було зазначено майже 20 років тому, при акцентуванні уваги на широкий розвиток ідей співробітництва держави та приватного сектора у сфері безпеки [76].

Виходячи з цього, є сенс говорити про багатозначність терміна, адже водночас державна політика виступає як певна система, управлінська категорія, невід'ємна частина політико-правового процесу, інструмент реалізації національних інтересів тощо.

Дослідження державної політики необхідно для більш повного розуміння механізмів теоретико-правової концептуалізації відповідних норм, визначення тенденцій розвитку й подальшої модернізації вітчизняної правової системи, легітимації окремих положень політичного курсу на рівні нормативно-правових актів, встановлення передумов розширення меж правового регулювання у зв'язку з появою нових юридичних фактів, що стане підґрунтям для формування та реалізації геостратегії сучасної України.

Залежно від подальшої деталізації видів державної політики відбувається кореляція атрибутів і галузей права. Так, наприклад, зовнішня політика вивчається в межах міжнародного права; бюджетна політика досліджується господарським і фінансовим правом; регіональна політика здебільшого охоплюється конституційним й адміністративним правом; аграрна політика – аграрним і земельним правом, політика у сфері природокористування – екологічним правом тощо. Інтеграційним сегментом політики й адміністративного права виступає державне управління, через яке відбувається легітимна реалізація певного виду політики.

Характерно, що процесуальність зв'язків політики і права ґрунтується на круговій схемі етапів, за якої наука слугує передтечею концептуалізації політики; політична діяльність держави спрямовується на остаточне формування й ухвалення відповідних актів із закріпленням

норм правового регулювання. Своєю чергою, правова наука, досліджуючи норми чинного законодавства, допомагає його удосконалювати, модернізувати тощо.

Повертаючись до питання щодо кореляції певних видів політики з окремими галузями права, слід зазначити, що в ситуації з ДІФСП усе набагато складніше. Діапазон напрямів діяльності у цій сфері зумовлює охоплення і адміністративним правом, і банківським, і фінансовим, і транспортним та іншими галузями права.

Особливої уваги потребує питання щодо розуміння поняття **«державна інфраструктурна політика»** та його застосування у доктринальних та офіційних джерелах.

З одного боку, ключове терміносполучення вже важко визнати неологізмом. Воно активно застосовується у ряді наукових праць вітчизняних авторів, починаючи з 2015 року [77; 78; 79; 80]. Принагідно зазначимо, що це не просто окремі малозначущі публікації, а оприлюднені результати узагальнень значних масивів інформації та вироблення концепцій фахівцями Ради національної безпеки і оборони України, Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) та ін.

Так, до прикладу, в аналітичній доповіді «Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури» [81] про відповідний вид державної політики в контексті політики державної безпеки йдеться при аналізі базового Закону США «National Security Act of 1947» [81, с. 13], директиви Президента США 2013 року (PPD-21) [81, с. 15]); вказівці на державну політику Великої Британії [81, с. 46], Польщі [81, с. 51]; при моделюванні пріоритетних завдань політики безпеки України [81, с. 87–98].

Характерно, що у зазначених наукових розвідках відбувається активне вживання ключової термінології, проте автори, оперуючи поняттям, по-перше, не надають жодних варіантів щодо його тлумачення, по-друге, застосовують його лише щодо політики безпеки, що цілком виправдовується предметом дослідження, натомість без окремих і додаткових пояснень може бути розцінено як однозначно вузьке розуміння.

Одразу слід зазначити, що у своїх дослідженнях фахівці НІСД багато уваги приділяють зарубіжному досвіду, адаптуючи його до вітчизняних реалій. Крім того, дослідники даної державної установи поінколи дуже невдало та абсурдно запозичують й англійську термінологію, роблячи її кальки українською. Про невдалі приклади йтиметься дещо нижче.

Наразі звертаємо увагу на досліджуване поняття (англ. *Infrastructural policy*), яке в англійській літературі використовується вже понад чверть століття. Достатньо звернутися до окремих офіційних документів, датованих 1996 роком. Зокрема «Інформація щодо інфраструктурної політики в країнах Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСД)» [82] акцентує на тому, що реалізація відповідної інфраструктурної політики стимулюватиме економічне зростання, збільшуватиме продуктивність праці, створюватиме робочі місця та вдосконалюватиме якість життя. Зазначено, що на уряди країн покладається регулювання правової та нормативної бази з оперттям на національну силу та міжнародну конкуренцію.

Доволі цікавим є й той факт, що в «Національній стратегії розвитку» африканської держави Гайана, ухваленій 11 березня 1996 року [83], дев'ятий розділ цілком

присвячений *інфраструктурній політиці*. Він охоплює аналітичний опис основних особливостей секторів інфраструктури, галузеві цілі, політику для досягнення поставлених цілей. Симптоматично, що, окрім традиційних транспортних галузей (автомобільний, морський, повітряний транспорт), окреслені сектори енергозабезпечення, дренажу та зрошення, гідрометеорологічної служби. Цілі забезпечення безпеки з урахуванням специфіки розташування держави представлені лише для морської оборони.

Різні аспекти дослідження інфраструктурної політики представлені у ряді наукових праць авторів початку XXI століття з Великої Британії [84], США [85], Швейцарії [86], Японії [87], Індії [88] та ін.

Наведене є свідченням того, що Україна лише зараз починає приєднуватися до тієї світової практики, що застосовується вже понад два десятиріччя. Тож слід враховувати, що за доволі незначний час логіко-семантичне поле ключового поняття як інтернаціоналізму значно розширилося і стало охоплювати не лише сферу транспорту, а й кібернетичну, безпекову, соціально-економічну, виробничу, комунальну, енергетичну, оборонну, інформаційно-комунікаційну та інші сфери. У контексті ринкової економіки у статтях зарубіжних авторів навіть фігурує така категорія, як «*інфраструктурні послуги*» [85], що цілком вкладається в парадигму сучасного адміністративного права щодо надання послуг органами публічної адміністрації.

У ході дослідження обраної теми проведений догматико-юридичний і контент-аналіз нормативно-правових актів України, які регулюють питання формування й реалізації ДІФСР на предмет вживання ключово-

го поняття та відтворення логіко-семантичного поля ключового термінологічного сполучення за контекстом. У результаті аналізу масиву зазначених документів за період 2015–2019 років встановлено, що у зазначених текстах термінологічне сполучення **«державна інфраструктурна політика»** не застосовувалося жодного разу.

В укладачів актів термін «інфраструктура» абсолютно чітко асоціюється зі сферою компетенції Міністерства інфраструктури України та підпорядкованим йому Державним агентством інфраструктурних проєктів. Загалом найбільш вживаним за своєю частотністю в нормативно-правових актах виявляється поняття «інфраструктурні проєкти». Воно фігурує в законах України «Про концесію» [89], «Про Державний бюджет України на 2019 рік» [90], Указі Президента України «Питання європейської та євроатлантичної інтеграції» [91], розпорядженнях Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної транспортної стратегії України до 2030 року» [92] «Про схвалення Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року» [93] та ін.

Подібні концептуальні обмеження призводять до певної фрагментарності, порушення системності у формуванні й реалізації державної інфраструктурної політики. Важко погодитися з тим, що даний напрям політики обмежується лише питаннями транспорту і частково – захисту критичної інфраструктури. Тож наявний нині підхід може вважатися доволі вузьким та одномаїтним. На найближчу перспективу слід трансформувати подібні погляди з урахуванням охоплення усього діапазону видів ДІФСП та її призначення.

Для адекватного відображення даних процесів варто враховувати низку **чинників**.

По-перше. Необхідно брати до уваги інтегративний характер інфраструктурної політики як макросистеми, що невід’ємно пов’язана геостратегією в цілому як родового поняття, з безпековою політикою, економічною (включаючи виробничу, фінансову, бюджетну), соціальною (включаючи медичну, освітню, побутову, туристично-рекреаційну), інформаційною та іншими видами політики.

Відтак, за принципами взаємної залежності при розробці одного напряму політики слід водночас враховувати концептуальні засади суміжних. Інтегральний і міждисциплінарний підходи мають бути покладено в основу будови сучасної моделі ДІФСР.

Наприклад. *«Реформа» системи охорони здоров’я* України, в ході якої передбачається укрупнення медичних закладів і скорочення їх у малонаселених пунктах, суттєво відбивається на медичній інфраструктурі регіонів, що в цілому унеможливує реалізацію права на життя окремими категоріями громадян України.

Аналогічну ситуацію можемо спостерігати і в *освітній сфері*: скорочення сільських шкіл змінює освітній інфраструктурний ландшафт, формуючи передумови до розумового обмеження нації і перетворення її на біомасу не здатну на реалізацію свого суверенітету і відповідно такої, що потребуватиме зовнішнього управління. Присутність іноземців на посадах в органах державної влади – яскравий приклад деінтелектуалізації української влади, визнання зверхності над собою іноземних громадян та їхніх урядів. Це все не має нічого спільного ані із суверенітетом, ані з контекстом та й загалом онто-

логічним сенсом геостратегії сучасної Української держави, яка слугує природним відлунням втілення національної ідентичності.

Примітним у наголошеному нами аспекті стало рішення Окружного адміністративного суду України від 14 жовтня 2021 року, в якому було визнано «незаконним формування органів державної влади іноземцями, які брали участь у кадровій комісії,... участь будь-яких іноземних осіб або органів, організацій у формуванні органів влади України очевидно суперечить декларації про державний суверенітет України і, відповідно, Конституції України...приписи про участь в атестації прокурорів осіб, визначених дипломатичними місіями та міжнародними організаціями, порушують основоположні конституційні принципи держави, зокрема суверенітет, право народу України на його реалізацію, неподільність державної влади, оскільки посольства іноземних держав та міжнародні організації не є представниками народу України і не належать до народу України»[94].

Також слід наголосити і на відсутності системних напрацювань щодо впровадження *штучного інтелекту*.

Сьогодні Україна, окрім галасливих заяв чиновників, насправді фактично не здатна сформувати та реалізувати достатню політику кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам з боку Китаю, Росії та інших держав, які мають свій інтерес щодо впливу на геостратегічний курс нашої держави. Через відсутність інфраструктури впровадження систем штучного інтелекту формуються суттєві передумови для небезпеки не лише нинішньому поколінню, а й прийдешнім поколінням українців.

Звичайно, можна схвально поставитися до введення в експлуатацію у жовтні 2021 року сучасної інформаційно-аналітичної системи Головного ситуаційного центру країни «СОТА», яка працює з Big Data, забезпечує зберігання, поєднання та аналіз даних з різних джерел задля підвищення достовірності, ефективного моніторингу стану національної безпеки з понад 20 напрямів з метою ефективної координації діяльності державних органів. Серед цих напрямів – соціальна, внутрішньо- та зовнішньополітична безпека, події у зоні проведення ООС, поширення захворюваності на коронавірусну інфекцію COVID-19 у світі та в Україні, просторова та функціональна трансформація, самоврядування у контексті децентралізації, місцеві бюджети та спроможність громад, надкористування, економічна безпека, фінансові ринки, загрози на внутрішніх та зовнішніх ринках тощо [95]. Утім питання штучного інтелекту в даному кластері завдань не значаться. Жодної згадки про штучний інтелект ми не знайшли і в Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій Указом Президента від 27 вересня 2021 року [96].

Світовий лідер у цьому плані – Китай – чітко, системно та поступово, але головне, невідворотно рухається до світового панування завдяки досягненням в області не тільки штучного інтелекту, але й машинного навчання і різноманітних кіберможливостей. Більше того, на думку голови підрозділу Пентагону з розробки військового ПЗ *Ніколас Чайлан* (Nicolas Chaillan), порівняно з тим прогресом, якого досягла КНР, кіберзахист в ряді держвідомств США знаходиться «на рівні дитячих садків» [97]. На цьому тлі говорити про кіберможливості Украї-

ни, вже не кажучи про формування відповідної кіберінтелектуальної інфраструктури – годі й згадувати.

Доречним у цьому напрямі є природний та імперативний симбіоз приватних ІТ-компаній і державних установ, які реалізують відповідні види державної інфраструктурної політики. Причому, на наше переконання, механізм даної взаємодії має бути чітко виписаний у відповідному законі, на кшталт Закону України «Про боротьбу з тероризмом», так само має бути чітко прописано обов'язок даних компаній вкладати чітко визначений відсоток свого валового доходу в розвиток технологій штучного інтелекту.

Водночас виникають питання щодо зміни підходів у соціальній політиці, розв'язанні суто гуманітарних проблем, дотичних до дотримання прав людини, зокрема щодо безпечного транспортування школярів або транспортування хворих на віддалені відстані.

По-друге. Засадничим для розроблення ДІФСП мають виступати національні цінності, на підставі яких мають бути сформовані пріоритетні національні інтереси, також впроваджено систему національного протекціонізму, нівелювання партнерозалежних відносин із одночасним винаходом балансу та паритету щодо євроінтеграційних прагнень та міжнародних відносин і реалізацією національних інтересів на засадах національних цінностей. Адже стратегічною метою функціонування і розвитку будь-якої політичної системи має бути досягнення стану *системної рівноваги* [98, с. 31]. Подібне зумовлено вигідним геостратегічним становищем і значенням Української держави, а відтак – пошуком взаємовигідних шляхів об'єднання та інтеграції з інфраструктурою Європейського Союзу.

Одним із важливих кроків на цьому етапі стали безпосередні дії у жовтні 2021 року щодо інтеграції енергосистем України та Європи. Зокрема, Прем'єр-Міністр України *Денис Шмигаль* наголосив, що інтеграція енергосистеми України в європейську відіграє ключову роль в енергобезпеці України зокрема та європейського континенту загалом. Це має п'ять переваг:

- 1) енергетична незалежність і безпека;
- 2) прозорість і демонополізація;
- 3) експортні можливості;
- 4) декарбонізація;
- 5) оновлення застарілої інфраструктури й розвиток нових технологій [99].

Більш того, 12 жовтня 2021 року було підписано спільну заяву 23 Саміту Україна – ЄС, в якій Євросоюз підтвердив відданість зміцненню політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС та непохитну підтримку суверенітету й територіальної цілісності Української держави [100]. Зокрема в цій заяві було підтверджено одну з основних цілей Угоди про асоціацію – подальша **інтеграція** України до внутрішнього ринку ЄС, що є фундаментом економічної інтеграції з Євросоюзом [101].

На загал, завдання щодо системної інфраструктурної інтеграції мають за своїм потенціалом надзвичайно далекосяжні й важливі позитивні перспективи, передусім в аспекті формування і забезпечення реалізації геостратегії сучасної України.

По-третє. Загострення політичних стосунків із Росією внаслідок її агресії та анексії українських територій призвело до необхідності суттєвого перелаштування енергетичної, транспортної, економічної, соціальної,

кібернетичної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури України. І цей комплекс питань є власне політичним – питанням **формування власної стратегії державної інфраструктурної політики**.

У цьому контексті цікаво навести висловлювання російського автора *А. Школьнікова*, який в огляді «Геостратегічні помилки України» заявив: «Коли буде повністю зруйнована інфраструктура України, на ці території можна входити без бою» [102].

Чітко і прозоро, без усіляких натяків та інсинуацій сформульовано **максимум інфраструктурної війни**: руйнування інфраструктури супротивника відкриває шлях до встановлення домінування над країною. Звісно, що цитований автор не є офіційною особою, його точка зору може бути суто суб'єктивною, проте вона занадто характерна для ментальності російських владних еліт, щоб ігнорувати такі погляди і не долучати інфраструктурні війни до сучасного арсеналу війн нового покоління.

Тож нині перед політиками формуються нові класи завдань, зумовлені не лише гібридними загрозами, а передусім, світоглядним поділом загроз на такі, що мають тактичний і стратегічний характер. Адже дуже швидко можна дістатися прірви будови державності, опинитися в ярмі чужих інспірованих маніпулятивних алгоритмів управління, якщо хвацько підходити як до формування самих стратегічних поглядів, так і до формування документів стратегічного характеру. Україна має будувати власну стратегію розвитку, а не обмежувати свій розвиток напрямом протидії чи то Росії чи то іншим ворогам, які в ті чи інші часи історичного буття нашої автохтонної держави неодноразово та безуспішно приєднува-

лися до черги охочих знищити українців та Українську державу. Є цінності та інтереси, а партнери та супротивники можуть і будуть змінюватись.

У цьому саме і є істотна різниця стратегії і тактики:

- мислення століттями від мислення роками;
- послуговування цінностями на відміну від зосередження на реалізації інтересів, нехай і пріоритетних;
- багатокритеріальність оцінки як чинників впливу, так і різноманітного інструментарію від чітко визначеної мети і засобів її досягнення.

Водночас унаочнюється додаткова важлива проблема: **органічна єдність політики і права.**

Отже, вкрай важливо зберігати саме **логіку стратегічного мислення і розуміння** даної комплексної проблеми, яку нами пропонується інтерпретувати в **базовому алгоритмі (еталонна модель)**, розробленому одним із авторів цього дослідження – професором В. А. Ліпканом, який подається **вперше**:

- 1) **геостратегія** сучасної України має базуватися на національних цінностях, позитивних та успішних сталих традиціях державо- і правотворення;
- 2) **стратегія державної інфраструктурної політики** виступає складовим елементом геостратегії;
- 3) ключовим інструментарієм стратегії ДІФСП виступає **стратегічне управління**, яке включає механізми стратегічного планування, прогнозування, передбачення та стратегічних комунікацій на основі стратегічної культури;
- 4) стратегія ДІФСП і стратегічне управління в цілому в комплексі мають формувати необхідні та достатні умови для реалізації **стратегічних націо-**

нальних інтересів з урахуванням стратегічних національних пріоритетів;

- 5) для реалізації стратегічних національних інтересів у державі створюються спеціальні правові, безпекові, технічні, кібернетичні та інші комплексні режими стійкого функціонування системи стратегічних об'єктів інфраструктури (у своїх публікаціях одним із авторів даного дослідження, зокрема Г. Ю. Зубком, було наведено достатньо науково обґрунтованих аргументів на користь формування поняття «об'єкти стратегічної інфраструктури», а також науково обґрунтовано наукову нікчемність застосування терміна «критична» інфраструктура [103]);
- 6) правове забезпечення даного процесу має відбуватися за допомогою стратегічної правотворчості, в тому числі стратегічних норм.

На нинішньому етапі слід забезпечити не лише повноцінне, а й ефективне функціонування держави як гнучкого організму, в якому інституційні структури та структури громадянського суспільства мають бути симбіотично поєднаними. Спираючись на наявні інтеграційні ресурси, потрібно моделювати дієві багатовекторні та комплексні шляхи реінтеграції окупованих територій, в тому числі відновлення інфраструктури. Кожен із цих варіантів потребує не лише правового регулювання діяльності відповідних суб'єктів та організації їхньої взаємодії, а передусім політичної волі керівництва країни. Інфраструктура у такому контексті має розглядатися з інтеграційних процесів, а відповідна стратегія має містити систему дій щодо кількісно-якісних перетворень у різних сферах життєдіяльності.

По-четверте, є логічним продовженням попереднього. Суттєво зростає роль стратегічної інфраструктури, що може зазнавати ураження внаслідок дії як техногенних, природних, зокрема, кліматичних, так і, передусім, **антропогенних чинників**: наприклад, цілеспрямовані кібератаки на об'єкти стратегічної інфраструктури. Не зважаючи на це, ще й досі не ухвалений Закон України «Про стратегічну інфраструктуру». Хоча переконані, що структура такого закону також мусить мати зовсім інший характер і його розроблення має відбуватись після розроблення і затвердження Концепції державної інфраструктурної політики України. Але такі питання виходять за межі цієї роботи, тому розглядатимуться окремо в інших працях. Недооцінка значущості вказаного сегмента інфраструктури й зволікання із ухвалою відповідних НПА може занадто дорого коштувати державі. Слід чітко розуміти, що **інфраструктурні війни** – це загроза національній безпеці, тож відповідна має бути реакція з боку як держави, так і громадянського суспільства.

По-п'яте. Сучасний етап концептуального розуміння інфраструктурної сфери передбачає охоплення не тільки традиційних матеріальних об'єктів, а й інформаційно-комунікаційного та цифрового простору у глобальних транснаціональних масштабах. Також доцільно зважати і на дедалі більше впровадження штучного інтелекту для управління об'єктами стратегічної інфраструктури. Це означає, що формування державної інфраструктурної політики потребує кардинальної відмови від застарілих стереотипів і врахування новітніх тенденцій та позитивного світового

досвіду у зазначеній сфері, зокрема врахування засад утвердження шостого технологічного укладу [104].

По-шосте. Україна є однією з найунікальніших країн світу за наявності природних ресурсів, зокрема копалин. На її території, у надрах є унікальні *рідкоземельні метали*, мінеральна сировина, нафта, газ тощо.

Якщо звернутися до історії, то відмітимо, що здійснювана наприкінці XIX початку XX століття імперським урядом економічна політика зумовила формування промислової спеціалізації окремих регіонів в Україні. Унаслідок цієї політики виникли такі промислові центри, як:

- Донецький вугільно-металургійний;
- Криворізький залізорудний;
- Нікопольський марганцевий і Південно-Західний цукровий райони;
- у 1909 році річний видобуток нафти на Прикарпатті становив 2 млн тонн (третє місце у світі після США та Росії).

Нині ж, на державному балансі корисних копалин перебуває 24 родовища з покладами стратегічних, у тому числі рідкоземельних корисних копалин. Сім з них не мають оформлених спецдозволів на користування. Крім того, відкрито значну кількість рудопроявів із різним ступенем геологічної вивченості [105].

До рідкісноземельних металів (РЗМ) або елементів (РЗЕ) належать 17 мінералів, 15 з яких – із сімейства лантанодів (лантан, церій, диспрозіум, ербій, європій, гадоліній, гольмій, іттербій, лютецій, неодим, празеодій, прометій, самарій, тербій і тулій), а два – з групи перехідних металів (скандій та ітрій).

Зокрема, загальні запаси рідкоземельних руд (виміряні і зазначені) складають до 135,7 млн тонн. По-

над 40% – у Китаї. Другий за величиною запас має Росія (18%), що складається в основному з лопаріта і апатитів. Утім, через сучасну та розвинену інфраструктуру в Китаї розташовано **більше 90% глобального видобутку стратегічно важливих металів**, які потрібні для виробництва більшості сучасного обладнання.

Саме через те, що Пекін скоротив експортні квоти на ці природні копалини на 40% ще в 2010 році, пояснивши це екологічною безпекою, незважаючи на неодноразові позови до СОТ, **у 2022 році у світі, за нашими прогнозами, суттєво підвищиться рівень соціальної та міждержавної напруженості** через закриття багатьох промислових підприємств, передусім це стосується автомобілебудування. Напруженість і так звані торговельні війни США та Китаю, здебільшого є наслідком суттєвої залежності високотехнологічного виробництва США від постачання рідкоземельних елементів з Китаю [105].

Таку саме думку висловлює і *В. Заблоцький*, зазначаючи, що завдяки особливостям структури атомів РЗМ, що надають їм різні оптичні, електричні, металургійні та магнітні властивості, рідкоземи широко використовують у промислових і передусім оборонних технологіях. Так, з 12 т загальної маси американського багатоцільового винищувача п'ятого покоління F-35 рідкоземи становлять 417 кг (3,5%), для 9500-тонного ракетного есмінця типу Arleigh Burke цей показник становить 2360 кг, а для атомного підводного човна типу Virginia (8700 т) – 4173 кг. Від РЗМ залежить і програма створення новаторської лазерної авіаційної гармати для тактичного винищувача. Еластичний світловод гармати містить ербій або неодим, які наразі

імпортують з Китаю. Пекін уже зараз володіє ефективним засобом асиметричної відповіді. Для цього йому достатньо будь-якої миті просто обмежити або призупинити критично важливе для американців постачання, що точно ускладнить або навіть зупинить у США виробництво бойових літаків, кораблів, супутникових систем, електричних акумуляторів, турбін вітрових електростанцій. На тлі глобальної конкуренції з Вашингтоном така можливість видається Пекіну дуже спокійною. Чітким сигналом початку цієї експортної війни став проект китайського закону, що регулюватиме управління «рідкісними корисними копалинами» («Положення про управління рідкісноземельними металами»), оприлюднений у середині лютого 2021 року [106].

Більше того, на наш погляд, активізація КНР щодо приєднання до власної держави Гонконгу, Тайваню та Малайзії є наслідком усвідомлення повної залежності інших країн світу від Китаю в аспекті передусім високотехнологічного виробництва і виробництва надсучасних озброєнь, через що навіть фізична здатність до будови нових видів озброєнь після 2025 року іншими країнами стає примарною та сумнівною, оскільки саме рідкоземельні мінерали виступають стратегічною сировиною для їх виробництва. І у цьому аспекті в Україні формуються достатні передумови для належного використання даної ситуації.

Стосовно України

За даними фахівців, кожного року Україна потребує 400-600 тонн металів цієї групи, світова потреба понад 81 тис т. Водночас в Україні родовища РЗМ не розробляють, але країна імпортує щороку понад 100–115 т. рід-

коземів для потреб оборонного та інших секторів. Великі надії покладають на досліджене Азовське цирконій-ітрієве рідкісноземельне родовище в Никольському районі Донецької області. Ресурси цього родовища до глибини 300 м оцінюють у 56 млн т. руди, що, як йдеться в статті, «перевищує найбільші розвідані запаси в Китаї (43 млн т.)». Географічне розташування, наближене до Європи, також робить його привабливим для експлуатації [107].

Тож розробка засад ДІФСП не повинна обмежуватися лише наземними комунікаціями. Слід надавати особливого значення інфраструктурі геоданих, розвитку та дослідженню геосистеми в цілому, а також правовій регламентації діяльності у цій сфері і формуванню політичної волі керівництва країни щодо відстоювання національних інтересів. Причому йдеться не лише про захист власних природних багатств, а й формування умов для доступу України до ресурсів інших країн.

У цьому аспекті суттєвим компонентом інфраструктурної війни виступає обмеження та унеможливлення доступу до власних природних ресурсів, а з іншого боку, створення умов в тому числі за допомогою прямих силових заходів щодо встановлення контролю над природними ресурсами інших країн. У цьому аспекті суттєвим компонентом саме наукових досліджень з подальшою операціоналізацією їх результатів мають виступати такі, в яких предметом виступає **інфраструктурний ландшафт**, складовими поняття якого є:

- сакральний ландшафт та ієротопія взагалі;
- гуманітарна аура нації;
- антропогенний ландшафт, в тому числі когнітивні війни [108].

Також стосовно рідкоземельних матеріалів слід відійти від закликів тих дослідників та політиків, які пропонують залучати іноземні інвестиції. Досвід Китаю довів, що збереження лише за Україною виняткового статусу щодо розвідки, видобутку і збагачення РЗМ, радіоактивних елементів і вольфраму є вкрай важливим для реалізації інфраструктурного потенціалу, стратегії ДІФСП і геостратегії в цілому. Потрібно на законодавчому рівні заборонити іноземні інвестиції в розвідку, видобуток і збагачення рідкоземельних мінералів, а наявні винятки скасувати, встановивши при цьому граничні обсяги експорту РЗМ. Для цього потрібно організувати стійкі ланцюжки постачання, відновити внутрішній виробничий потенціал з метою збереження конкурентної переваги нашої країни в наукових дослідженнях і розробках, формуванні системи робочих місць.

По-сьоме. В умовах децентралізації влади, зростання ролі органів місцевого самоврядування, запровадження засад публічно-приватного партнерства, публічного адміністрування постає питання рубя щодо розширення кола суб'єктів формування й реалізації ДІФСП. Часи, коли політика була прерогативою винятково держави чи певної панівної політичної партії / владних еліт, поступово здають позиції, передусім через неефективність і нездатність держави самотужки вирішувати комплексні проблеми, які стосуються реалізації національних інтересів у комплексних сферах життєдіяльності.

Передусім це пов'язано із такими, притаманними для сучасної України, найбільш помітними і своєрідними **політичними явищами**, як:

- десакралізація влади та інституційної спроможності держави¹;
- деінтелектуалізація влади;
- імперативна бюрократія через демонізацію меритократії, в тому числі за допомогою механізмів люстрації, яка може трактуватися як свідоме ціле-спрямоване протиправне знищення державного апарату України;
- медійна та мережева експертократія;
- кратофілія олігархату, яка призвела до кримінократії.

Тож має відбутися не лише переосмислення, а й реальна трансформація рушійних сил концептуалізації та втілення стратегії державної інфраструктурної політики, в тому числі вираженої мовою закону і втіленою ефективними діями стратегів. Причому йдеться не тільки і не стільки про ухвалення певних стратегій і концепцій, а насамперед, про дієву участь приватного сектора в інфраструктурних проектах, залучення коштів вітчизняних інвесторів через так звані «*інфраструктурні облигації*», що, до речі, є доволі розповсюдженою практикою в інших країнах. Актуальними у даному аспекті є розвід-

---

¹ Ми далекі від тих наукових позицій, які вважають десакралізацію шляхом до розвитку місцевого самоврядування. Адже, розвиваючи позицію Еміля Дюркгейма, в сакральному суб'єкті суспільних відносин відображають колективні цінності та з його допомогою ідентифікують себе з певною соціальною системою на базі сакрального ландшафту. Адже саме на цінностях будується сучасна геостратегія. Відтак будь-яке соціальне і є сакральним, а індивідуальне – профанічним. Ось чому антагоністичне ставлення до міфологізації концепції етатизму, призводить до викривленого та спотвореного розуміння призначення держави в епоху глобальних трансформацій.

ки щодо необхідності впровадження скринінгу прямих іноземних інвестицій в об'єкти стратегічної інфраструктури [66].

Конструктивним дослідженням у даному напрямі також можна вважати дисертацію *О. А. Шиби*, у якій на основі проведеного багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу виокремлено найбільш значущі чинники впливу *транспортної інфраструктури* і визначено механізм впливу інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури на економічне зростання країн-членів ЄС через збільшення активів інфраструктурного капіталу, скорочення частки транспортних витрат у кінцевій ціні товару, оптимізацію використання робочої сили і вихід транспортних компаній на більші ринки, визначено, що одним з основних – є збільшення транснаціональних транспортних потоків і міжнародного транзиту вантажів, в основі чого лежить розбудова сучасної відповідної інфраструктури [109, с. 3].

Безумовно, наведений перелік чинників, що впливають на розуміння меж і особливостей поняття ДІФСР, не є вичерпним і може бути продовженим, так само як і сама політика має незбагненну кількість граней та проявів. Однак навіть те, що представлено, містить значний науковий потенціал для формулювання сучасної й релевантної семантики ключового термінологічного сполучення дефініції.

Отже, в нашій авторській інтерпретації **державна інфраструктурна політика – це органічна складова геостратегії сучасної України, невід'ємна складова зовнішньої і внутрішньої політики держави, комплекс нормативно врегульованих, свідомих, цілеспрямованих дій, що ґрунтується на національ-**

них цінностях, котрі вчиняються відповідно до національних інтересів уповноваженими суб'єктами в партнерстві з органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями, наявних і створюваних загальнодержавних систем, у сфері інфраструктурного забезпечення усіх галузей функціонування держави, суспільства, особи, об'єднані цілями та завданнями щодо реалізації національних цінностей, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України з метою створення сприятливих умов для надання ними життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій.

Прокоментуємо наведене визначення.

Насамперед слід звернути увагу на те, що у даному тлумаченні ДІФСП представляється у своєму системному зв'язку в якості невід'ємної частини усієї геостратегії держави. Тобто ці два поняття, з позицій логіки, виступають як ціле і частина цілого. Тож інфраструктурна політика віддзеркалює усі методологічні, концептуальні засади, притаманні державній політиці в цілому.

По-друге, акцентується увага на тому, що ДІФСП не обмежується лише внутрішньою політикою. Зокрема в роботах, присвячених аналізу різноманітних аспектів захисту «критичної» інфраструктури, передусім йдеться про внутрішній аспект. На наш погляд, така позиція вельми дискусійна. Частина аргументів подана нами вище при аналізові чинників, які впливають на ДІФСП. Крім цього, відзначимо, що в умовах глобалізації світової спільноти, курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію даний вид державної політики

має розроблятися й реалізовуватися і в міжнародному, і в транснаціональному контекстах.

Далі. Міститься вказівка на діяльнісний характер ДІФСП, при цьому через атрибутиви відбувається деталізація дій. Вони є комплексом, а не відокремленими поодинокими заходами. Такі дії є політично свідомими, і головне – нормативно визначеними. Найголовніше – вони відображають і реалізують цілі, поставлені державою у певній галузі: реалізація життєво важливих функцій і надання життєво важливих послуг.

На відміну від традиційних визначень політики, наведених на початку підрозділу, у цьому тлумаченні ключового поняття немає жодної згадки про політичні партії, проте наявний акцент на *публічно-приватному партнерстві*, на потенціалі об'єднання зусиль держави й органів місцевого самоврядування.

У дефініції чітко вказано на *наявні та створювані державні системи*. До них належать:

- єдина державна системи цивільного захисту України,
- державна система фізичного захисту;
- система національної безпеки;
- система територіальної оборони;
- правоохоронна система;
- система медичної допомоги;
- єдина державна системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків;
- національна система кібербезпеки України;
- державна системи безпеки стратегічної інфраструктури;
- системи надання соціальних послуг;

- банківська система;
- фінансова та інші системи.

Важливим є зауваження, що дії, які вчиняються суб'єктами, охоплюють сферу інфраструктурного забезпечення усіх галузей життєдіяльності. У такий спосіб закладається розуміння повномірного діапазону видів ДІФСП як складових стратегії ДІФСП, включаючи національну безпеку, правопорядок, в тому числі оборону, зокрема, сферу стратегічної інфраструктури, охорони здоров'я, кібернетичну, фінансово-економічну, енергетичну, інформаційно-комунікаційну, соціальну, транспортну сфери тощо.

Врешті-решт, попри те, що політика є державною, у дефініції зазначається, що вона має задовольняти права й законні інтереси (цінності та блага) не лише держави, а й суспільства та окремої особи.

Але нами свідомо акцентується увага на тій обставині, що дана діяльність має бути цілеспрямованою, тобто спрямованою на реалізацію національних цінностей. Більше того, діяльність має ґрунтуватися на засадах самої державної інфраструктурної політики і бути узгодженою та об'єднаною спільними цілями та завданнями щодо захисту національних інтересів, котрі здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України.

Отже, надане визначення не претендує на абсолют, однак є вагомою спробою артикулювати сутність поняття, яке активно вживається, проте не має достатньо наукового обґрунтування і пояснення.

З огляду на викладене, постає додаткове наукове завдання щодо **наукового обґрунтування необхідності уведення в науковий обіг даного поняття**, чому і буде присвячено наступний підрозділ.

1.3 НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ УВЕДЕННЯ В НАУКОВИЙ ОБІГ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА ІНФРАСТРУКТУРНА ПОЛІТИКА»

*Кривда, гніт та неволя викликають сувору
помсту з боку справедливості, щоб Божі
постанови проявлялись у всьому на очах
живих людей*

Богдан Хмельницький

Сучасний світ дедалі стає менш передбачуваним, адже ми невідворотно увійшли в епоху стратегічної нестабільності та непередбачуваності.

Непередбачуваність і нестійкість формують умови до постійної появи нових видів суспільних відносин, в тому числі нових видів загроз. Це зумовлює дослідників застосовувати нові критерії до політико-правового регулювання суспільних відносин у тих чи інших сферах життєдіяльності, зосереджуючи увагу на прогностичному підході, формуванні проактивної державної політики, яка ґрунтуватиметься не лише на застосуванні прогностичних індикативних моделей та трендів розвитку суспільних відносин у тих чи інших сферах життєдіяльності, а й на використанні активних заходів, в тому числі за кордоном, силових заходів. Так, прикладом, призначений 4 жовтня 2021 року імператором Японії *Нарухіто* новий прем'єр-міністр *Фуміо Кісіда*, який раніше обіймав посади міністра оборони, міністра закордонних справ і міністра у справах Окінави і Північних територій, прямо зазна-

чав, що в рамках перегляду національної оборонної стратегії, спрямованої на розвиток потенціалу японських військ, **влада Японії припускає можливість завдання превентивних ударів** по військових базах противника [110].

13 грудня 2021 року високопосадовці Китаю відзначили, що стримування Китаю за допомогою Тайваню є помилковим розумінням позиції китайської сторони, водночас помилковою оцінкою твердої рішучості, волі і здатності китайського народу здійснити національне об'єднання. Китай володіє терплячістю, готовий прагнути до мирного об'єднання з усією щирістю і силами, водночас (за певних умов) готовий застосувати рішучі дії [111].

На думку колишнього посла Китаю в ООН *Ша Цзукана*, Китай має переглянути власну ядерну стратегію щодо ненанесення ядерного удару першими. Такі дії Китаю пояснює необхідністю формувати адекватну відповідь щодо створених «антикитайських» альянсів поблизу кордонів Китаю: AUKUS, QUAD. Відтак, Китай має прийняти нову стратегію можливості нанесення превентивного ядерного удару по США [112].

Реакцією на такі мілітаристські та провокативні заяви стало звернення до колишнього плану «Дропшот», а також прямі заклики окремих громадян Великої Британії до адекватної реакції на дані слова чиновника. Таким чином, конфліктогенність міжнародних відносин, на жаль, рухається неуклінно в **бік прямої військової агресії та наступної світової війни**.

Іншими словами: з урахуванням мілітаризації політики, формування чітких передумов для прямих військових конфліктів існують нагальні необхідні та до-

статні умови для формування та ствердження *стратегії державної інфраструктурної політики*.

Резонує нашій позиції ухвалена 30 липня 2021 року Стратегія зовнішньополітичної діяльності України [113], а також затверджена 27 вересня 2021 року Указом Президента України «Концепція забезпечення національної системи стійкості»[96].

Однією з таких малодосліджених сфер виступає сфера інфраструктури і відповідна їй державна політика – *державна інфраструктурна політика*.

Проведений нами догматико-юридичний аналіз, а також контент-аналіз сучасних публікацій за темою дослідження, уможливив висновувати про значну концентрацію наукової уваги на окремих сегментах даної системної проблематики. На основі аналізу наукових джерел і критичної літератури, систематизації значення «державна інфраструктурна політика» продемонстровано парадигмальну моноспрямованість досліджень та дописів.

Зокрема більшість досліджень сфокусовано на вивченні проблем «захисту об'єктів критичної інфраструктури» і формування відповідних органів або їх системи – державної системи захисту критичної інфраструктури [114, с. 24; 70].

Однак поза увагою залишається не менш важливий, а головне сучасний та актуальний комплекс концептуальних теоретичних питань – фундаментальні питання дефінітивного характеру, які, чомусь, у більшості нинішніх публікацій, подаються майже аксіоматично. Це передусім такі:

- 1) догматичне тиражування терміна «захист критичної інфраструктури» для позначення комп-

- лексу заходів з реалізації державної інфраструктурної політики;
- 2) аксіоматичність застосування терміна «*критична інфраструктура*»;
  - 3) калькування з іноземної мови терміна «*сектор інфраструктури*».

Ми порушуємо дані питання через те, що навіть і зараз у поважних публікаціях пропонується без належного теоретичного обґрунтування ототожнювати окремі терміни. Так, в одній з останніх публікацій НІСД прямо зазначено: «З огляду на це в різних країнах (і навіть в одній, але в різні періоди часу) в офіційних документах можна натрапити на терміни «*критична інфраструктура*», «*національна критична інфраструктура*», «*національна інфраструктура*», натомість: «*державна система захисту критичної інфраструктури*». Хоча, як правило, йдеться про одне й те саме поняття і маються на увазі аналогічні цілі та завдання щодо критичної інфраструктури» [81].

До найбільш помітних дослідників окремих фрагментів цієї системної тематики можемо віднести таких, як: В. В. Бегун, Д. С. Бірюков, Д. Г. Бобро, А. Бочков, В. П. Горбулін, О. В. Євдін, В. А. Заславський, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, А. О. Корченко, А. О. Мороз, О. М. Суходоля, С. С. Теленик та ін.

Відзначаючи актуальність з'ясування змісту та запровадження нового концепту, зосередимо власну увагу на розробленні концептуальних засад теорії державної інфраструктурної політики, зокрема на питаннях будови категорійно-понятійного апарату.

1.3.1 Щодо некоректності операціоналізації поняттям «захист»

*Нехай виповідають людською мовою про
лицарську діяльність нашу поля й долини,
хащі та гори, мури і гарматні рури, коли
ви ставали й воювали за свої вольності з
мужнім і величним серцем, з лицарською
відвагою проти ворогів!*

Самійло Величко

До першої групи дослідників ми зарахували тих, чії дослідження замало обґрунтовують вибір і коректність вживання терміна «**захист**». У рамках цієї групи не завжди можна знайти аргументацію щодо повноти даного терміна, його адекватності структурі суспільних відносин, що формуються і розвиваються у сфері безпеки інфраструктурної політики і геостратегії в цілому.

Доктринальні джерела

Так, на думку *Я. Мецгера*, **захист критичної інфраструктури** – міжгалузеве завдання, яке розглядається в таких вимірах, як: правовий безпековий (забезпечення правопорядку, оборона та цивільний захист), економічний, технологічний [115, с. 201]. При цьому очевидним є міжгалузевий характер, комплексність діяльності із забезпечення безпеки життєво важливої інфраструктури. Більше того, *Я. Мецгер* вказує на безпековий вимір, включаючи в нього три компоненти, які однозначно, з позицій юридичної термінології виходять за межі такого поняття, як «захист», а відтак, порушено логічне правило: більш вузьке поняття описує більш широке.

Окрім цього, український дослідник Д. С. Бірюков зазначає очевидність тези про те, що «*критична інфраструктура*, весь спектр питань, пов'язаних із її функціонуванням та захистом, складають собою окремий об'єкт дослідження в *теорії національної безпеки*» [116, с. 119].

Причому у більш ранніх працях цього ж дослідника наявні також неодноразові **тяжіння до використання поняття «безпека»** при визначенні поняття «критична інфраструктура»:

- це сукупність об'єктів, технологій, державних і наукових структур, порушення регламентної діяльності яких впливає на економічну, соціально-політичну, військову, екологічну **безпеки** [117, с. 89];
- забезпечення **безпеки** критичної інфраструктури є складною проблемою для кожної держави [118, с. 114].

У Зеленій книзі з питань захисту критичної інфраструктури в Україні поняття «**захист критичної інфраструктури**» визначається так: це комплекс заходів, реалізований у нормативно-правових, організаційних, технологічних інструментах, спрямованих на забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури [114, с. 11].

Тобто фактично: **захист** – це безпека та стійкість.

Очевидним за даного випадку є помилковість і юридична нікчемність такого поняття. Головне: автори постійно намагаються виписати комплексні заходи, в тому числі активні і превентивні, і заходи відновлення у вузькому форматі терміна «захист», чомусь калькуючи іноземні зразки «critical infrastructure protection».

Методологічна криза в рамках наукових політологічних досліджень стала наслідком того, що в сьогодніш-

ніх публікаціях така категорія, як «*загроза*» розглядається відірвано від інших, органічно пов'язаних із нею категорій.

І в цьому аспекті підтримуємо *Г. Ф. Костенка*, за словами якого відбулася втрата розуміння фізичної природи динамічного процесу і виклик – загроза – небезпека – захист – безпека [119]. При загостренні економічних, соціальних, політичних, культурних суперечностей між країнами, народами, національними і соціальними групами в динамічному процесі «виклик – загроза – небезпека – захист – безпека» небезпечна ситуація посідає центральне, вирішальне місце. З метою захисту від небезпек суспільство створює власну державу, яка, залишаючись головним суб'єктом забезпечення національної безпеки, забезпечує створення умов для реалізації національних інтересів. От чому, на думку *Г. Ф. Костенка*, елементи тріади «розвідка – дипломатія – армія» є системостворювальними для системи національної безпеки країни. Тобто процес відповідного впливу на джерело небезпеки має явно виражені управлінські цикли, що відповідають етапам виклику, загрозливим і небезпечним діям [119].

Певним чином некоректно ототожнює безпеку і захист і ще одна дослідниця – *З. Д. Чуйко*, яка зазначає, що характеристикою національної безпеки є специфічна сфера діяльності державних органів і інститутів громадянського суспільства щодо **захисту** національних інтересів від різного роду загроз та забезпечення таких умов існування людини, держави і суспільства, які гарантують можливість їх усебічного прогресу [120, с. 29].

Так само помилково зводить безпеку до захисту і *М. Б. Левицька*, яка визначає діяльність із забезпечен-

ня національної безпеки як «спосіб здійснення життєдіяльності суб'єкта (системи), яка полягає у в своєчасному і адекватному реагуванні на різноманітні загрози життєво важливим національним інтересам шляхом внутрішньої саморегуляції і здійснення відповідного впливу на джерело загрози» [121, с. 61]. У визначенні даного поняття автор робить логічний наголос на реагуванні на загрози, через що системна діяльність компетентних суб'єктів із забезпечення національної безпеки практично зводиться до захисту від загроз і небезпек, що звичайно ж, є некоректним і не відображає справжнього смислу даного концепту.

Утім, в рамках багатьох досліджень, в тому числі одного із авторів даного дослідження – *професора В. А. Ліпкана* – здійснено детальне і вичерпне розрізнення термінів «захист», «безпека», «охорона», «забезпечення», «супроводження» і чітко відзначено, що термін «захист», відбиває лише один бік процесу забезпечення національної безпеки, оскільки поза його увагою залишаються такі важливі напрями, як:

- активні заходи;
- превентивні та упереджувальні заходи;
- локалізація;
- нейтралізація;
- усунення;
- відновлення та адаптація.

Те саме стосується і терміна «супроводження», який відбиває статичний стан системи національної безпеки, основні параметри якої мають лише зберігатися, тобто лишатися в межах визначених параметрів один раз і назавжди. Окрім того, обмеження дії системи національної безпеки лише захистом докорінно змінює сам про-

цес забезпечення національної безпеки, оскільки система вибудовується, виходячи з наявних загроз. Таким чином, функціонування СНБ зумовлене впливом комплексу дестабілізації. Водночас при вжитті активних заходів спочатку розробляється модель органів та напрямів їхньої діяльності щодо досягнення мети, які вже і спрямовуються на формування впливу на потенційні загрози [31; 122; 123; 124; 125].

Тому переконані, що замість того, щоб блукати манівцями формування неологізмів та різного роду понять, зміст яких є ширшим за їхню лексему, доцільніше використовувати усталені поняття з науково обґрунтованим і головне – парадигмальним серед безпекових фахівців значенням.

Таким поняттям ми вважаємо словосполучу «безпека об'єктів інфраструктури».

Корисним для розуміння коріння походження та причин застосування термінології виступає з'ясування не лише змісту самого терміна «захист критичної інфраструктури», а й ключового, ми б навіть сказали, родового поняття – **критична інфраструктура**.

Критична інфраструктура – це підприємства й установи (незалежно від форми власності) таких галузей, як енергетика, хімічна промисловість, транспорт, банки та фінанси, інформаційні технології, телекомунікації (електронні комунікації), продовольство, охорона здоров'я, комунальне господарство, що є стратегічно важливими для функціонування економіки та безпеки держави, суспільства, населення, виведення з ладу або руйнування яких може позначитися на **національній безпеці** й обороні, природному середовищі, призвести до значних матеріальних і фінансових збитків, людських жертв [126].

Як можна побачити, опис ключового терміна відбувається із прямою вказівкою, що функціонування даних об'єктів прямо пов'язано із національною безпекою, впливає на *безпеку держави, суспільства і населення*. Своєю чергою, акцентуємо увагу щодо некоректності застосування саме таких синонімів, адже відповідно до чинного законодавства об'єктами національної безпеки виступають: людина і громадянин, суспільство і держава. Утім, головним є те, що ключове поняття визначається крізь призму національної безпеки, а отже, сповідуючи безпекознавчий підхід, розробником якого виступає один із авторів даної монографії – *професор В. А. Ліпкан*, – суспільні відносини у сфері інфраструктурної політики мають бути забезпечені відповідною політикою безпеки, а не лише комплексом захисних чи то охоронних заходів.

Відтак, унаочнюється необхідність у розробленні заasad – ***безпекоінфраструктурної політики***.

Також відповідність безпекознавчій парадигмі властива і роботі *С. С. Теленика* [67, с. 180], який відзначає, що ***критична інфраструктура***:

- охоплює об'єкти, системи, мережі або їх частини, порушення функціонування або руйнування яких призведе до найтяжчих наслідків для соціальної та економічної сфери держави, негативно позначиться на рівні її обороноздатності та національної безпеки;
- підтримує життєво важливі функції у суспільстві, захист базових потреб його членів і формуванням у них відчуття безпеки та захищеності;
- це системи й ресурси, фізичні чи віртуальні, що забезпечують функції та послуги, порушення яких призведе до найсерйозніших негативних на-

слідків для життєдіяльності суспільства, соціально-економічного розвитку країни, забезпечення національної безпеки.

Нормативні джерела

У даному аспекті також доцільно звернутись до аналізу чинного законодавства [127; 128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 138; 139; 140; 141], в тому числі міжнародного.

Так, у законодавстві США поняття **критична інфраструктура** визначається, як системи та об'єкти, фізичні чи віртуальні, настільки життєво важливі для Сполучених Штатів, що недієздатність або знищення таких систем або об'єктів підриває *національну безпеку*, національну економіку, здоров'я або *безпеку населення*, або має своїм результатом будь-яку комбінацію з перерахованого вище [142]. Отже, можемо побачити, що поняття критичної інфраструктури оперує такими категоріями, як «національна безпека», «безпека населення». Про захист не знайдемо жодного слова.

Більше того, у Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури поняття **«критична інфраструктура»** визначається, як сукупність об'єктів, що є стратегічно важливими для економіки й *безпеки держави, суспільства, населення*, порушення функціонування яких може завдати *шкоди життєво важливим національним інтересам* України [143]. Отже, в рамках даного нормативно-правового акта:

- 1) легітимується поняття «критична інфраструктура»;
- 2) поняття «критична інфраструктура» описується такими категоріями: «стратегічно важливий», «безпека держави, суспільства, населення», «шкода життєво важливим національним інтересам».

У проєкті Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» надається таке визначення видового поняття: **захист критичної інфраструктури** – всі види діяльності, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці об’єктів критичної інфраструктури, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації.

Тобто за даного визначення можна спостерігати невідповідність форми та змісту, самого терміна та його визначення, а також пояснення юридично коректною термінологією. Зокрема, якщо всі заходи спрямовані на безпеку об’єктів критичної інфраструктури, то це і є безпека об’єктів критичної інфраструктури. Все решта – інсинуації. Тому в проєкт Закону потрібно внести корективи у термінологію і чітко визначити відмінність між термінами, які ми аналізуємо: безпека, захист, охорона.

У цьому ж проєкті також надається визначення поняття «**охорона об’єктів критичної інфраструктури** – комплекс режимних, інженерних, інженерно-технічних та інших заходів, які організуються і проводяться суб’єктами державної системи захисту критичної інфраструктури з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій (чи актів несанкціонованого втручання) на об’єктах критичної інфраструктури».

Виникає низка серйозних теоретичних запитань, відповідь на які є вкрай необхідною для формування несуперечливої категорійно-понятійної системи:

- співвідношення між поняттями: недопущення протиправних дій – запобігання загроз; нейтралізація загроз – припинення протиправних дій;
- різниця понять «охорона» і «захист» за пропонованого підходу полягає у тому, що захист ширший

- за охорону, оскільки включає: виявлення, мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх настання;
- відсутня функція відновлення функціональності об'єктів інфраструктури внаслідок дії чинників різної природи і характеру;
  - співвідношення між поняттями безпеки та стійкості і відповідно: системи національної безпеки і національної системи забезпечення стійкості;
  - співвідношення між поняттями стійкість і готовність.

Тож можемо стверджувати, що в рамках ключового поняття вкраплено елементи безпекової політики. Це виступає вже додатковим аргументом для закріплення в якості базової термінології, з урахуванням іманентного зв'язку із державною політикою національної безпеки, таких понять, як: «безпека життєво важливої інфраструктури», «безпека об'єктів інфраструктури», «державна система безпеки об'єктів життєво важливої інфраструктури», «безпекоінфраструктурна політика».

Цікавим є те, що в *Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій 21 вересня 2021 року* також прямо не вказується на поняття «захист критичної інфраструктури», а саме поняття згадується лише в контексті органічного поєднання із безпекою: «безпека та захищеність об'єктів критичної інфраструктури».

Натомість концепти безпекового дискурсу презентовано 33 рази у таких формах:

- безпека;
- кібербезпека;
- безпекова ситуація;
- сфера національної безпеки;

- інформаційна безпека;
- ризики національної безпека;
- безпека і стійкість;
- безпека і захищеність;
- сектор безпеки і оборони;
- забезпечення національної безпеки;
- забезпечення безпеки і стійкості;
- глобальні та регіональні безпекові процеси;
- сили безпеки і сили оборони;
- система євроатлантичної безпеки.

Вочевидь увиразнюється чітка тенденція, що саме безпековий дискурс найбільш повно і системно охоплює існуючі та перспективні тенденції безпекового ландшафту та застосування безпекових і політологічних знань.

Відтак, формування легального тезаурусу ключових понять виступає важливим дослідницьким завданням і нашим прагненням було продемонструвати певну некоректність застосування терміна «*захист критичної інфраструктури*», надавши до цього міждисциплінарні аргументи щодо необхідності та більшої юридичної та правничої точності при застосуванні поняття «**безпека інфраструктури**».

Спираючись на доволі масивний аналітичний матеріал захисту критичної інфраструктури як елемента безпекової політики країн-членів ЄС, варто виділити кілька загальних підходів до розуміння як самої безпекової політики, так і некоректності застосування і використання терміна «*захист*» критичної інфраструктури.

Захист загальноєвропейської критичної інфраструктури розвивається як напрям безпекової політики в рамках розбудови загальної архітектури безпеки. За

даного підходу, визначальним є те, що безпекова політика ЄС має спрямовувати політику окремих країн ЄС, а отже, в рамках безпекової політики ЄС мають бути розроблені спільні та скоординовані заходи щодо безпеки інфраструктури. Адже негативні наслідки від реалізації реальних чи потенційних загроз та небезпек об'єктам стратегічної інфраструктури можуть поширитися і на інші країни-члени ЄС. Ці тези сформовані внаслідок аналізу Стратегії внутрішньої безпеки ЄС, Стокгольмської програми [144].

Безпекова політика у сфері інфраструктури полягає у приєднанні певних об'єктів до загальноєвропейської критичної інфраструктури. Це тягне за собою прямі зобов'язання щодо підвищених вимог до їх безпеки. На це чітко вказується в наукових джерелах [639]. Тобто йдеться про цілком логічну політику: предметом безпекової політики виступає безпека об'єктів критичної інфраструктури, а не лише захист. Більше того, зазначається, що більшість стратегічних ресурсів, об'єктів критичної інфраструктури та потужностей перебувають під управлінням країн-членів ЄС, і, відповідно, їхнє бажання посилювати кооперацію є визначальним для забезпечення загальноєвропейської безпеки [145], тобто знову акцент робиться на прямий зв'язок із безпековою політикою.

Функціональне призначення безпекової політики полягає у забезпеченні необхідних і достатніх умов для безперервного надання життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій. В рамках даного підходу також пропонується включати і процеси визначення критичних потужностей та технологій оборонно-промислового комплексу [146]. Утім полишаються підходи

використання стійкого словосполучення «захист критичної інфраструктури». Зокрема, в одному з документів Європейської комісії відзначено, що забезпечуючи високий рівень захисту інфраструктури в ЄС та підвищуючи її стійкість (проти всіх загроз та небезпек), ми можемо мінімізувати наслідки втрат сервісів для суспільства в цілому [147, с. 2]. Отже, як можна зрозуміти, автори різного роду документів вживають неоднакові терміни, розуміючи потребу в розширенні політики за межі винятково захисних заходів.

Комплексність безпекоінфраструктурної політики. Дана теза сформульована нами внаслідок аналізу масиву НПА, а також використанні даних, що містяться в аналітичній статті *Д. С. Бірюкова* [116].

У цілому, ж *Д. С. Бірюков* відверто зазначає: «Нині питання захисту загальноєвропейської критичної інфраструктури є частиною загальної архітектури безпеки в ЄС, а створення національних систем захисту критичної інфраструктури – невід’ємною частиною забезпечення національної безпеки» [116, с. 123].

Так, наприклад, в аналітичній доповіді *С. І. Кондратова і О. М. Суходолі* складно знайти чіткі ознаки, які межують поняття безпеки та захисту, так само як і не зовсім аргументованою виступає позиція щодо синонімії аналізованих понять загалом. Автори прагнуть охопити весь спектр безпекових заходів, називаючи їх «захисними», що не зовсім відповідає характеру правових відносин та й взагалі змісту державної інфраструктурної політики [81].

Синтезуючи зміст цитованих у даній роботі джерел, визначені напрями, або **вектори розвитку безпекової політики** у сфері ДІФСР:

- забезпечення безпеки найважливіших систем життєзабезпечення, які є необхідними суспільству;
- забезпечення безперервних зв'язків між даними системами життєзабезпечення [148, с. 55];
- забезпечення життєво важливих функцій для суспільства, матеріальною основою яких виступає стратегічна інфраструктура [149];
- створення ефективних умов державно-приватного партнерства, розроблення механізму адміністративно-правового регулювання, за якого буде збережений контроль над даними об'єктами і збереження функцій даних об'єктів та рівень надання ними послуг [150, с. 8];
- розроблення і контроль за реалізацією стратегічного підходу до забезпечення безпеки об'єктів в усіх секторах стратегічної інфраструктури та встановлення персональної відповідальності відповідно до адміністративно-правового статусу кожного суб'єкта системи безпеки об'єктів інфраструктури [151];
- визначення урядом пріоритетів та формування програм у сфері безпеки для об'єктів, функціонування яких пов'язане з найбільшим ризиком, а відповідальні органи можуть бути залучені до визначення на «тактичному рівні» достатнього переліку безпекових заходів; ризики, пов'язані із забезпеченням безпеки об'єктів, передусім покладено на їх власників або операторів, які несуть повну відповідальність за ефективність планів та застосування заходів, що відбивають рекомендації та вказівки органів виконавчої влади [116, с. 121];

- *протидія підривній діяльності іноземних спеціальних служб.* Зокрема, автори з Великої Британії зазначають, що іноземні спецслужби продовжують здійснювати ворожу діяльність, яка загрожує, в т. ч. функціонуванню стратегічної інфраструктури, з метою вплинути на політику уряду, викрасти комерційні таємниці, зашкодити національній економіці [152, с. 18];
- *протидія встановленню контролю над об'єктами стратегічної інфраструктури з боку іноземних приватних корпорацій.* На цю обставину звертає увагу в своїх публікаціях С. С. Теленик, відзначаючи необхідність розроблення механізмів адміністративно-правового регулювання скринінгу прямих іноземних інвестицій. Причому під скринінгом дослідник пропонує розуміти урегульований нормами адміністративного та фінансового права системний процес оцінки (перевірки) ймовірного впливу інвестицій на подальше функціонування об'єктів критичної інфраструктури та національну безпеку, який характеризується стадіями: 1) ідентифікації проекту; 2) розроблення моделі проекту; 3) проведення оцінки та прогнозування ймовірних наслідків інвестиції; 4) формулювання обґрунтованого та вмотивованого рішення щодо можливості здійснення прямої інвестиції в об'єкт критичної інфраструктури, яке відповідає національним інтересам [66]. Також слід зауважити, що у Стратегії національної безпеки Чеської Республіки зазначено, що ця держава відслідковує іноземні інвестиції в окремі сектори критичної інфраструктури та стратегічні

компанії з метою відвернути загрозу неправомірного використання таких інвестицій, як каналу, через який іноземні сили зможуть досягати своїх економічних та політичних інтересів за рахунок Чеської Республіки [153, с. 75]. Тобто ключовим аргументом такого напряму державної політики є унеможливлення використання інфраструктурного потенціалу України на шкоду Україні, не в її інтересах, а в інтересах чужих країн, корпорацій, міжнародних або транснаціональних організацій / корпорацій;

- *органічний зв'язок між політикою безпеки і сталим розвитком*, у тому числі в рамках формування системи національної стійкості. Так, наприклад, у Великій Британії урядом було розроблено «План розвитку національної інфраструктури», в якому чітко акцентується на необхідності забезпечення *стійкості та безпеки* об'єктів, а визначення переліку (ідентифікація) критичної інфраструктури розглядається як спосіб пріоритезації ресурсів [154, с. 127]. Більше того, прямо відзначається, що уряд разом із власниками та операторами життєво важливої інфраструктури мають спільно забезпечувати потреби у безпеці та стабільності [155, с. 9]. Таким чином зі стійкістю та стабільністю поєднують саме **безпеку**, а не захист. Це слугує додатковим аргументом на користь нашої авторської позиції щодо необхідності вживання терміна **«безпека об'єктів стратегічної інфраструктури»**;
- *делегування безпекових функцій від «центру до регіонів»*.

Відтак, відповідно до викладеного вище, визначимо **перелік безпекових функцій**, реалізація яких дозволить:

- *забезпечити безперервність соціально значущих функцій та послуг*, які реалізуються та надаються відповідно об'єктами життєво важливої інфраструктури;
- *забезпечення стратегічного планування розвитку інфраструктурного потенціалу України* (визначення концепції та його змісту міститься в маститій статті С. С. Теленика [156]). У цьому аспекті має бути використано методологію стратегічного планування та прогнозування до забезпечення системи об'єктів інфраструктури [157; 158; 159];
- *формування спільного безпекового простору функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури, вироблення засад публічно-приватного партнерства у сфері безпеки ОСІ*: уповноважений орган, що має формувати та реалізовувати політику у сфері безпеки інфраструктури, має нести повну відповідальність за реалізацію заходів стратегічного планування та прогнозування, а також за його наслідки. Утім на власників та операторів лягає безпосередній обов'язок щодо забезпечення безпеки та стійкості інфраструктури;
- *формування засад для скринінгу прямих іноземних інвестицій з метою довгострокового попередження прихованого впливу на інфраструктуру України з метою її використанні всупереч українським національним інтересам і на користь третіх сторін*. В рамках даного підходу виділимо дослі-

дження С. С. Теленика щодо безпосередньо скринінгу інвестицій в об'єкти інфраструктури [66], а також публікації О. М. Суходолі щодо геостратегічної ролі енергетичної інфраструктури в сучасному світі;

- *розвиток інфраструктурного потенціалу виступає локомотивом розвитку всієї економіки України.* Масштабні інфраструктурні проекти, особливо в космічній, енергетичній та оборонній промисловості, сприяють залученню інвестицій та розвитку інноваційно-інвестиційного клімату в державі;
- *розумна та поміркована імплементація кращих зразків безпекової політики у державну інфраструктурну політику України з урахуванням національних інтересів.* Якщо про імплементацію міжнародного права можна віднайти чимало наукових публікацій, то стосовно поміркованості даних процесів, синхронізації їх із процесами відповідності та узгодженості із національними інтересами, а в деяких випадках і відмови від імплементації, публікацій замало. Зокрема, в цьому аспекті слушно зауважує Д. С. Бірюков: «Аналіз Директиви 2008/114/ЄК вказує, що поряд із перевагами та можливостями, що відкриває імплементація цього документа, можна передбачити й істотні недоліки та навіть певні загрози» [116, с. 124].

У цілому, розібравшись із змістовним навантаженням даного терміна постає потреба у радикальному переосмисленні його змісту в процесі перенесення до сучасної політико-правової традиції. Адже, як справедливо відмічає О. П. Єрменчук, широка практика застосуван-

ня та вільної інтерпретації ключових термінів склалась у зв'язку із відсутністю своєчасного визначення у вітчизняному законодавстві визначального терміна «національна інфраструктура», що зобов'язало б застосовувати його лише у конкретних випадках, встановлених законодавцем [160, с. 38]. А саме поняття «*інфраструктура*» дослідник пропонує застосовувати для визначення комплексу пов'язаних між собою структур та галузей (виробничих або невиробничих), їх підприємств, установ та організацій, а також об'єктів (у т. ч. споруд, систем і служб, обладнання тощо), які забезпечують функціонування певної системи загалом [160, с. 39].

Отже, наразі важко погодитися із поняттям «*захист критичної інфраструктури*» як одним із ключових елементів державної інфраструктурної політики. За своєю внутрішньою семантичною формою «захист» позбавлений активної наступальності та не може бути виміром стратегії через певну вторинність дії, будучи по суті завжди вторинним, похідним, відповіддю на протиправні акти агресії, реакцією на дію іншої сторони.

Тож при визначенні пріоритетів ДІФСР слід абсолютно чітко з'ясувати: *ми лише захищаємося* або ж навпаки:

самі виступаємо як повноправні суб'єкти геостратегії і взагалі міжнародної політики, самостійно формуємо та реалізуємо стратегію державної інфраструктурної політики.

Стверджуємо, що звернення до *лінгвістичних витоків* – це не стільки данина міжпредметним зв'язкам, скільки прагнення віднайти раціональну інтерпретацію змісту, з'ясувати першопричину та засадничі положення даної політики. Це – основа концептуалізації цілей,

завдань, кінець-кінцем – доктрини походження і витоків стратегії державної інфраструктурної політики в рамках формування цілісної парадигми геостратегії сучасної України.

Так, якщо ми не зациклюємося лише на захисті, а обираємо альтернативний шлях сталого розвитку, то до сфери ДІФСР мають потрапити вагомні інфраструктурні проекти, пов'язані із:

- проривами в галузях біотехнологій, біобезпеки і біозахисту;
- успіхами у розробленні та впровадженні нанотехнологій;
- побудовою нейромереж управління інфраструктурним комплексом;
- побудовою принципово нових підходів до користування природними ресурсами, в тому числі комплексних систем управління їхньої безпеки;
- запровадження систем штучного інтелекту та квантових технологій тощо.

Безумовно, це потягне за собою принципово інші підходи до методологічних засад адміністративного права щодо регулювання суспільних відносин в інфраструктурній сфері, перегляду підходів до пріоритетів у застосуванні господарського й фінансового права, в тому числі щодо правових засад критеріїв розподілу коштів державного бюджету. Однак лише за таких умов Україна зможе здійснити прорив, для якого у неї є безліч потенційних можливостей, які за 30 років не реалізуються на практиці і поки не перейдуть із розряду потенційних до реальних та реалізованих.

1.3.2 Щодо наукової нікчемності застосування терміна «критична інфраструктура»

Чи ж осли не пишуть критик? Чи комедії не грають Мавпи?

Леся Українка

Кардинальні зміни у кадровому складі сучасної влади виявляють дедалі більшу і дальшу некомпетентність як самих посадових осіб, так і їх радників і тих, хто безпосередньо готує проекти текстів нормативних актів. Одним із важливих питань сьогодення є формування та реалізація стратегії державної інфраструктурної політики. Але на цьому шляху, окрім численних практичних перепонів, головним елементом, який подеколи зневажають, є теоретичний, розвиток якого суттєво гальмують представники сучасного наукового андеграунду, ми їх назвали: *hidden establishment*: представники псевдоекспертократії, популісти, візіонери, місіонери, непрофесійні та некомпетентні лідери громадської думки – компоненти фабрики абсурду, глупства та безглуздостей, інтелектуальної імпотентності та епічного невігластва та недоумства.

Зокрема важливим є формування категорійно-понятійного апарату, який, врешті-решт і визначатиме поступ держави та її інституційні спроможності щодо реалізації національних інтересів на підставі дотримання та творення національних цінностей.

Зосередимо увагу на власних науково обґрунтованих аргументах щодо **некоректності, недоцільності, та невідповідності нормам лексики української мови терміносполуки «критична» інфраструктура.**

Зазначу, що окремих і водночас вкрай важливий напрям впорядкування термінологічного апарату складає той сегмент стратегії державної інфраструктурної політики, який перетинається з безпековою політикою і сучасними міжнародними відносинами. У даному випадку наполягаємо на лінгвістичній закономірності, за якої період неусталеності ключових понять супроводжується широкою синонімічною варіативністю.

Так, у текстах нормативно-правових актів, окремих наукових дослідженнях, присвячених вивченню певних фрагментів ДІФСР, вживаються різні номінації: «критична інфраструктура», «об'єкти критичної інфраструктури», «життєво важлива інфраструктура», «об'єкти, що мають стратегічне значення», «елементи інфраструктури об'єкта» та ін. При цьому спостерігається тенденція, за якої суттєва перевага (без будь-якого належного наукового обґрунтування) надається саме запозиченому атрибуту «критичний».

Найбільш показово це можна продемонструвати на результатах контент-аналізу тексту Закону України «Про національну безпеку України» [161]. Так, означення «життєво важливий» застосовується сім разів і винятково щодо національних інтересів або інтересів людини, суспільства, держави. Себто у розумінні законотворця «життєво важливим» може бути тільки інтерес. Водночас поняття «інфраструктура» супроводжується лише означенням «критична». Саме в такому контексті вона застосовується у названому Законі чотири рази.

Подібне слововживання поступово закріплюється через прийняття в подальшому похідних нормативних актів, тиражується шляхом цитування в наукових пра-

цях. Не випадково проект Закону, поданий до розгляду Верховною Радою попереднього скликання, йменувався «Про критичну інфраструктуру та її захист» [162].

У цьому зв'язку виникає необхідність встановлення семантики поняття «*критичний*» шляхом звернення до доктринальних та лексикографічних джерел.

Доктринальні джерела

Зокрема, на думку сучасного дослідника теми захисту критичної інфраструктури С. С. Теленика, звернення до лексикографічних джерел щодо трактування атрибуту «*критична*» засвідчує відсутність у значенні слова семантичних валентностей, які створювали б підстави для поєднання зазначеного прикметника із поняттям інфраструктури, що було зазначено вище при здійсненні аналізу двох словникових статей зі словом «*критичний*», що містяться у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» [163; 164]. Враховуючи викладене, з позицій даного дослідника, є підстави стверджувати, що утворення термінологічного сполучення «*критична інфраструктура*» не є механічним поєднанням двох відомих елементів, а виступає своєрідною нерозривною формулою, запозиченою з інших мов у своєму невід'ємному злитті [165, с. 39].

Більше того, ключове поняття «*критична інфраструктура*» даний дослідник визначає таким чином: «У широкому сенсі ***критична інфраструктура*** являє собою системний комплекс стратегічно важливих матеріальних та нематеріальних об'єктів виробничої, невиробничої, соціальної сфери, а також окремі складові цього комплексу, (в тому числі ресурси), метою яких є ефективне забезпечення його повноцінного «життєвого» циклу, безпека, охорона здоров'я, добробут людини, сталий

розвиток суспільства й економіки держави, забезпечення її суверенітету з огляду на те, що зловмисне втручання у функціонування, а також пошкодження, руйнація або виведення з ладу системи або її елементів внаслідок диверсій, техногенних чи природних катастроф, здатне призвести до тяжких наслідків». [165, с. 45-46].

Позитивним у дослідженнях *С. С. Теленика* виступає застосування наукового підходу, прагнення надати власну науково обґрунтовану інтерпретацію вживання тих чи інших понять, які на загал формують концептосферу ДІФСР. Саме цим роботи на кшталт досліджень цитованого автора різняться від більшості доробків інших дослідників цієї тематики, в яких застосування наведеного терміна відбувається механічно, а його семантика вважається аксіоматичною, під час догматичною. Недостатньою понятійною виваженістю, глибиною наукового обґрунтування понять, звернення до філософських засад формування тезаурусу тощо характеризуються, зокрема роботи *Д. С. Бірюкова, Д. Г. Бобро, С. І. Кондратова, О. М. Суходолі*, які в принципі, є родоначальниками озвучування проблематики безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури в Україні.

Відтак, ми з позицій поміркованості не будемо зайвий раз удаватися до реалізації критичного аналізу інфраструктурного дискурсу і цитувати роботи цих дослідників лише з метою статистичної констатації відсутності наукового обґрунтування, а перейдемо до розгляду лексикографічних джерел, аналіз яких саме й утворить передумови до формування адекватного мислення і сприйняття ключових категорій дослідження.

Лексикографічні джерела

Звернення до лексикографічних джерел уможливило дістатися іншої аргументації, особливо зважаючи на семантичну валентність ключових номінацій.

Отже, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» має дві словникові статті для інтерпретації даної мовної одиниці.

У першій з них «*критичний*» пояснюється через **відношення до критики**: «який містить критику // який ґрунтується на науковій перевірці правдивості, правильності чого-небудь», а також «здатний виявляти та оцінювати позитивне й негативне в кому-, чому-небудь; вимогливий» [74, с. 465].

Друга словникова стаття трактує слово «критичний» через такі значення:

«1. Який перебуває у стані кризи, переломний. 2. Винятково складний, тяжкий, небезпечний, скрутний» [74, с. 465].

Цікаво, що в Оксфордському тлумачному словнику англійської мови лише другий варіант значення слова «*critical*» доповнює наведені українські й означає ситуацію або проблему, яка може стати катастрофічною у точці кризи [166].

Проте в літературній українській мові лексикографічні джерела подібного значення не фіксують.

Більше того, якщо проаналізувати синонімічний ряд до номінації «*критичний*», то надibuємо наступні семи: запитливий (погляд); аналітичний (розум); трудний, переломний (вік); тяжкий, скрутний, складний, небезпечний (стан) [167, с. 167].

У Словнику синонімів української мови взагалі не надано синонімів до слова критичний, водночас, дане

слово стоїть в ряду синонімів до таких прикметників: «вимогливий», «прискіпливий»[168, с. 184], «напружений», «переломний», «драматичний», «загострений»[168, с. 920].

Тобто, якщо проаналізувати семантичне забарвлення даних слів, то висновуємо: вони характеризують не стільки сам об'єкт, скільки **описують властивість стану даного об'єкта**.

Відтак, з позицій лексикографії та мовознавства, поза контекстом туманних уявлень про існування тих чи інших нюансів слова, міфічне семантичне забарвлення, мультиплікативність конотацій резюмуємо:

інфраструктура не може бути критичною! –

це означає, що вона небезпечна, складна, перебуває в катастрофічному стані і подальше її використання в даному стані матиме драматичні наслідки, може спричинити загострення соціально-політичної обстановки тощо.

Відтак, для позначення денотату «**інфраструктура**» потрібно використовувати той атрибутивний компонент, який описує і характеризує дану мовну одиницю, відбиваючи її співвідношення із дійсністю.

Денотат «*інфраструктура*» потрібно інтерпретувати як понятійне ядро значення, позбавлене суб'єктивних оцінок і відтінків, експресивності та функціонально-стилістичної забарвленості – що помилково відбувається за умови, коли для формування стійкого словосполучення застосовується саме оціночне поняття «критичний», яке, фактично, початково описуючи стан, констатує певний, саме негативний стан.

Більше того, застосування поняття «*критичний*» із позицій функціонально-семантичного підходу семан-

тично обмежує узагальненою вказівкою на негативну властивість стану. Ба, більше, за такого випадку денотат «*інфраструктура*» нейтралізується залежним атрибутивним компонентом «*критичний*». За даного випадку дійсно семантично вагомий елемент – денотат – послаблює своє значення, адже зміст усієї конструкції несе атрибутивний компонент «*критичний*». Це є некоректним.

Також, спираючись на теоретичні напрацювання щодо **атрибутивного компоненту** Л. С. Островської доходимо висновку, що атрибутивні компоненти формують категорію атрибутивності, яка охоплює широке коло семантичних значень зі своїми спеціалізованими формами вираження, при цьому семантичну домінанту категорії створює семантико-синтаксичне відношення атрибутивності, яке виражає непередикативну власне-ознаку як внутрішню властивість предмета. Спираючись на функціонально-семантичний підхід до розгляду мовних явищ, структуру функціонально-семантичної категорії атрибутивності, яка містить ядро (спеціалізовані форми вираження атрибутивного значення), напівпериферійні утворення (формально співвідносні з ядерною зоною) периферію, що презентована атрибутивними компонентами із синкретичною семантикою [169], доходимо висновку про таке.

Застосування функціонально-семантичного підходу до вивчення мовних елементів О. Бондарко [170], М. Всеволодової [171], що спирається на традиції теорії поняттєвих категорій О. Єсперсена [172] та І. Мещанінова [173] обумовлено результативністю у дослідженні складних формально-змістових мовних єдностей різнорівневого плану, які інтерпретуються дослідника-

ми як функціонально-семантичні поля. В основі цих полів лежить семантична категорія «інфраструктура», яка виступає значенневим інваріантом, що об'єднує неоднорідні мовні засоби й зумовлює їхню взаємодію і фактично виступає системостворювальним елементом формування концептосфери стратегії державної інфраструктурної політики. Саме тому звернення до обґрунтованості обрання тих чи інших атрибутивних компонентів дозволить не абстрактно, а через подання наукової аргументації відтворити найтиповіші відношення між мовними одиницями, які закріплені в мовній системі. Тим самим застосування коректної і такої, що відповідає лексичним правилам української мови термінології, слугуватиме важливою підмогою на шлях до теоретичного осягнення даних явищ і шляхів правильного відображення їх за допомогою точної термінології.

Отже, для опису денотату «**інфраструктура**» доцільно послуговуватися певними атрибутивними компонентами, якими можуть бути:

- стратегічна;
- життєво важлива;
- важлива;
- необхідна.

Зазначимо, що за даного випадку атрибутивний компонент посідає особливе місце в структурі формування стійких словосполук, оскільки атрибут входить у синтаксичну структуру не як самостійний компонент, а як поширювач субстантива, який, на думку *І. Р. Вихованець* [174, с. 132], здатен виконувати функцію будь-якого компонента. За нашого випадку, атрибут може входити до складу будь-якого елемента структури, утворюю-

ючи з ним єдине ціле. Таке положення атрибутивного компонента, наприклад: «*стратегічний*» в реченнєвій структурі зумовлене його семантикою: атрибут називає ознаку, а ознака, на думку О. Ф. Потебні [175], існує не поза предметом чи явищем, а в ньому самому. Отже, атрибутивний компонент має відображати іманентну ознаку денотату, якою, на наш погляд, найбільш вдало може виступати такі мовні одиниці, як: **«стратегічна» інфраструктура або «життєво важлива» інфраструктура.**

А от щодо **опису стану**, наприклад, стратегічної інфраструктури, то можна послуговуватися термінами: «*критичний*», «*некритичний*», «*надзвичайний*» тощо.

Тож, коли нормотворець підсвідомо потрапляє у хвилю емоційної експансії англійської мови, використовуючи кальки без врахування законів власної мови, то ситуація має шанс перетворитися на абсурд. По суті, вживаючи термінологічне сполучення «*критична інфраструктура*» без розуміння національної лінгвістичної специфіки, дослідники (причому зазначимо, що здебільшого ті, які не мають базової юридичної освіти), а слідом за ними й представники органів державної влади, фактично стверджують: «Інфраструктура перебуває у небезпечному, кризовому стані і в саме в такому стані вона має зберегтися».

Калькування і таврування такого підходу призводить до енергетичної нездатності навіть сформувати стратегію ДІФСП, вже не кажучи про її реалізацію на користь національних інтересів.

У зв'язку з цим глибоко переконані, що **слід науково та публічно офіційно відмовитись від прикрої термінологічної помилки використання терміна**

«критичний», оскільки це не відповідає його лексичному значенню. У тому числі **відмовитися та визнати необґрунтованим і хибним застосування терміносплуки «критична інфраструктура»**.

Однак, дотримуючись правила: критикуючи – пропонуй, не втрачаючи контурів сенсу, рекомендуємо поспілкуватися зрозумілим і таким, що має вже легітимний характер, атрибутивом «життєво важливий» або «стратегічний», які після відповідної наукової інтерпретації мають бути поширеними щодо опису стратегії ДІФСР, а також інфраструктурних правовідносин і стати ключовим при концептуалізації ДІФСР із відповідним їх нормативним закріпленням [176].

Чітко стверджуємо: звернення до лінгвістичних витоків – це не лише данина міжпредметним зв'язкам, це засада формування концептосфери, звернення до національних традицій та сучасного мовознавства, основа концептуалізації цілей, завдань, врешті-решт – цілісної неопарадигми сучасної геостратегії України в цілому і стратегії державної інфраструктурної політики зокрема.

Зрозуміло, що ми не можемо в роботі зосереджуватися лише на огульній та безвольній критиці, а маємо, виступаючи стратегічними творцями, надавати власні науково обґрунтовані варіанти вирішення нових наукових завдань. Саме тому наступним елементом нашого дослідження виступає надання аргументації щодо *політико-правових основ стратегії державної інфраструктурної політики України*.

1.4 ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: БЕЗПЕКОВИЙ ДИСКУРС

*Стратегічні прорахунки не можуть бути
компенсованими тактичними засобами*

Карл фон Клаузевиць

Зауважимо, що вивчення наукової літератури засвідчило актуальність теоретичного звернення до наукових шкіл безпеки, які доволі вдало представлені в Україні. Адже здебільшого дослідники навіть у теоретичному плані не дискутують з приводу змісту термінів «захист критичної інфраструктури», «безпека об'єктів стратегічної інфраструктури».

Також додамо сюди і новий термін, що з'являється здебільшого в політичній площині, однак почав широко використовуватися сучасними дослідниками проблематики безпеки стратегічної інфраструктури: **«стійкість інфраструктури»**, який 27 вересня 2021 року було навіть легітимовано через затвердження Концепції забезпечення національної системи стійкості. Тож теоретичні напрацювання або навпаки – їхня відсутність – значним чином впливають і на відповідну державну політику та стратегії її реалізації, за даного випадку – **стратегію державної інфраструктурної політики**.

Нижче наведемо базові визначення понять.

Безпека об'єкта інфраструктури – стан об'єкта інфраструктури, за якого забезпечено його цілісність, функціональність, безперервність роботи, стійкість функціонування, здатність до надання життєво важливих послуг та реалізації життєво важливих функцій.

Життєво важливі послуги – послуги, надання яких забезпечується державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності, збої та переривання у наданні яких призводять до швидких негативних наслідків для національної безпеки.

Життєво важливі функції – функції, що виконуються органами державної влади, державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності, порушення яких призводить до швидких негативних наслідків для національної безпеки.

Відповідно до проекту Закону України «*Про критичну інфраструктуру та її захист*», віднесення об'єктів до критичної інфраструктури визначається за сукупністю **критеріїв**, що:

- визначають їх важливість для *реалізації життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг*;
- свідчать про існування загроз для них;
- фіксують можливість виникнення кризових ситуацій через несанкціоноване втручання в їх функціонування, припинення функціонування, людський фактор чи природні лиха, тривалість робіт для усунення таких наслідків до повного відновлення штатного режиму.

Існують і інші підходи до вироблення загального переліку віднесення об'єктів саме до об'єктів стратегічної інфраструктури:

- об'єкти становлять для держави і суспільства певну значимість;
- вимагають відпрацювання спеціалізованих форм захисту від можливих терористичних актів та інших злочинних посягань;

- більшою мірою є категорійованими і носять обмежувальний порядок своєї діяльності [177, с. 17].

Формування та реалізація державної політики у сфері безпеки стратегічної інфраструктури зумовлює забезпечення наступних **життєво важливих функцій та послуг у таких сферах:**

- урядування та надання найважливіших державних послуг (інституційна спроможність);
- інформаційно-комунікаційна;
- кібернетична;
- енергозабезпечення;
- водозабезпечення;
- продовольче забезпечення;
- охорона здоров'я;
- зв'язок та комунікації;
- фінансові та банківські послуги;
- транспортне забезпечення;
- безпека, оборона та правопорядок;
- цивільний захист;
- космічний простір.

Стійкість стратегічної інфраструктури – стан стратегічної інфраструктури, за якого забезпечується її спроможність функціонувати у штатному режимі, адаптуватися до умов, що постійно змінюються, протистояти та швидко відновлюватися після впливу загроз будь-якого походження та виду.

І в цьому аспекті актуалізується необхідність проведення теоретичних досліджень саме **щодо політико-правових засад стратегії державної інфраструктурної політики України.**

Відзначаємо, що нині замало публікацій, в яких навіть у постановочному плані порушуються питання

щодо розроблення **Стратегії державної інфраструктурної політики України**. Більше того, в рамках законодавчих новел як ухвалених, так і тих, які виступають у вигляді проектів, не акцентується уваги на розробленні відповідної політики.

Здійснений аналіз масиву досліджень з питань інфраструктури, передусім в аспектах: 1) формування організаційних та функціональних моделей формування системи безпеки та стійкості об'єктів критичної інфраструктури [114; 81]; 2) створення державної системи захисту критичної інфраструктури [178; 179; 68; 70], уможливили констатувати про практичну відсутність наукових публікацій, в рамках яких знайшовся б опис і було обґрунтовано необхідність дослідження саме державної політики у сфері ефективної будови інфраструктури в Україні.

Більше того, питання формування **стратегії державної інфраструктурної політики** – саме як окремого самостійного та самодостатнього напрямку державної політики, в якості складової сучасної геостратегії, порушується на монографічному рівні нами вперше.

У цілому, підтримуючи ідею необхідності реалізації всіх функцій права в рамках реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, звертаємо увагу на те, що коли автори наголошують лише на захисті або безпеці життєво важливої інфраструктури, то ними звужується коло тих питань і відносин, які не входять до орбіти безпекових або захисних заходів. Так, в аналітичній доповіді *С. І. Кондратова і О. М. Суходолі* поняття «безпеки» навіть береться в дужки після слова захист [178, с. 2].

У даному аспекті можна підтримати позицію *С. С. Теленика*, який досліджує адміністративно-правові аспек-

ти формування державної системи захисту критичної інфраструктури, вивчає питання захисту критичної інфраструктури, причому не змішуючи поняття національної безпеки та питання формування національної системи стійкості тощо [156; 180].

Водночас слід обережніше підходити до формування гіпотези щодо ототожнення заходів безпеки (захисту / стійкості) у сфері інфраструктури та державної інфраструктурної політики. Відтак, узагальнюючи наведені думки, відзначимо, що є не зовсім коректним порівнювати та ідентифікувати увесь комплекс питань і описувати складні правові відносини у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики лише в рамках захисних заходів або ж діяльності державної системи безпеки стратегічної інфраструктури, що нами було достатньо повно проаналізовано вище в роботі при дослідженні ключових концептів категорійно-понятійної системи.

Отже, транслюючи це на правові акти, ми не можемо підтримати гіпотезу про ідентичність Стратегії державної інфраструктурної політики України і Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури або проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист».

Очевидно, що правові відносини у сфері геостратегії значним чином перетинаються із суспільними відносинами у сфері державної інфраструктурної політики, утім, останні ними не вичерпуються. І це суттєвий компонент: у законодавстві має бути переосмислено підхід до правового регулювання державної інфраструктурної політики. Причому на дану тезу відповідно до власного предмета дослідження звертають увагу у той чи інший спосіб й інші автори у своїх розвідках [181; 182].

Також даний підхід підтримується і в рамках досліджень Д. Дубова, який у своїй науковій статті розглядає підходи до формування тезаурусу кібербезпеки [183].

З огляду на позиціонування в переважній більшості наукових розробок щодо «*державної системи захисту критичної інфраструктури*» [114, с. 24] як складової політики національної безпеки, підкреслимо, що в даних роботах науково не доводиться той факт, що в рамках реалізації завдань у сфері безпеки інфраструктури, питання безпеки належать до державної політики національної безпеки.

В якості гіпотези постає необхідність обґрунтування необхідності в окремому розробленні стратегії державної політики у сфері безпеки об'єктів інфраструктури – **безпекоінфраструктурної політики** як системи заходів щодо безпечного розвитку системи стратегічної інфраструктури та формування відповідних політико-правових засад її регулювання.

У рамках даної політики мають бути вирішені такі завдання:

- 1) *мета та завдання безпекоінфраструктурної політики* (БІП);
- 2) *чітке визначення системи інфраструктури як сукупності трьох категорій об'єктів*: 1) життєво важливі (стратегічні); 2) важливі (тактичні); 3) необхідні (оперативні);
- 3) *ознаки, за якими об'єкти інфраструктури визначаються як такі*;
- 4) *інтереси безпеки людини, суспільства і держави у сфері інфраструктурної політики із визначенням їхньої черговості та пріоритетності*;
- 5) *загрози та небезпеки системі об'єктів інфраструктури*: причому як внутрішні, так і зовнішні;

- 6) напрями БІП із реалізації національних інтересів, в тому числі через механізм їхньої пріоритезації;
- 7) міжнародне співробітництво;
- 8) напрями випереджувальної (стратегічної) правотворчості у сфері ДІФСП.

Дані завдання потребують свого закріплення. Тому переконані у необхідності **розроблення Стратегії державної інфраструктурної політики України, яку має затвердити Президент України.**

При розробленні засад правового регулювання *державної системи безпеки стратегічної інфраструктури* фокус дослідників зміщується із системних властивостей державної політики на окремі функції та повноваження конкретних суб'єктів лише щодо захисту критичної інфраструктури. Тим самим фактично преважує функціональний та фрагментарний підходи до вивчення системної проблеми. Це не є повним і достатнім для осягнення широкого діапазону проявів та усвідомлення сутності та змісту сучасного інфраструктурного ландшафту.

Переконані в необхідності аналізу та вивчення саме **стратегії державної інфраструктурної політики** як окремого та самостійного об'єкта наукового дослідження. Причому одразу наголосимо, що розглядаємо три варіанти інтерпретації даної стратегії:

- 1) як політико-безпекової та правової практики;
- 2) як нормативного акта;
- 3) як гносеологічної складової теорії геостратегії.

Щодо *першого* тлумачення.

Стратегія державної інфраструктурної політики – постійно здійснюваний керівництвом країни процес реалізації на практиці державної інфраструк-

турної політики, доктрини та функціональних концепцій, який становить найвищу сферу політичного мистецтва, що охоплює стратегічне прогнозування, планування та передбачення, організацію процесів безпеки національної системи стратегічної інфраструктури, в тому числі ведення інфраструктурних війн, кампаній та стратегічних операцій, в тому числі й реалізації інструментарію стратегічних комунікацій (*політико-правова практика*).

Стратегія ДІФСП як сфера саме політико-безпекової та правової практичної діяльності полягає у:

- 1) визначенні політичних та стратегічних, безпечових і правових завдань розвитку інфраструктурного комплексу та забезпечення коеволюційного розвитку усіх визначених нами в роботі складових інфраструктурного ландшафту;
- 2) розробленні планів ведення інфраструктурних війн, кампаній і стратегічних операцій;
- 3) вивченні можливостей та намірів імовірних супротивників в інфраструктурних війнах, в тому числі через механізми адаптивного управління, теорії управління активними системами, а також багатокритеріального та багатofакторного моделювання;
- 4) організації стратегічного співробітництва на підставі стратегічної інфраструктурної культури.

У рамках даної політико-правової та безпекової практики втілюються в життя на підставі засад реалізації геостратегії все розмаїття вищих доктринальних і концептуальних настанов.

У контексті творення сучасної стратегії ДІФСП пропонуємо розглядати такі напрями:

- 1) *розвиток інфраструктурного комплексу на рівноважній безконфліктній основі – здебільшого ідеальна еталонна модель, яка є найменш імовірною для свого втілення і найбільш вразливою в умовах сучасних безпекових та інфраструктурних, а головне світоглядних стратегічних трансформацій;*
- 2) *формування достатньої системи безпеки національної системи стратегічної інфраструктури в рамках реалізації засад безпекоінфраструктурної політики, в тому числі на підставі впровадження механізмів та елементів забезпечення національної системи стійкості;*
- 3) *можливість ефективною та системною протидії інфраструктурним війнам шляхом своєчасного реагування та мінімізації наслідків від інфраструктурних війн з боку ворогів і послідовного вжиття відповідних, в тому числі асиметричних заходів щодо нейтралізації негативного впливу на інфраструктурний комплекс, адаптації до нових умов, відновлення, а також подальшого встановлення контролю над інфраструктурним комплексом (його окремими елементами) країни-супротивника;*
- 4) *ведення інфраструктурних війн з метою реалізації національних інтересів шляхом встановлення контролю над інфраструктурним комплексом або окремими його компонентами, включаючи видобуток природних ресурсів, в тому числі нанесення супротивнику неприйнятної інфраструктурного збитку за умови збереження стійкості власної національної системи стратегічної інфраструктури та реалізації життєво важливих функцій та ін-*

ституційної спроможності щодо надання життєво важливих послуг.

Щодо другого тлумачення.

Стратегія державної інфраструктурної політики України – як визначальний НПА, що формує і визначає суспільні відносини у сфері формування та реалізації ДІФСП як елемента геостратегічної доктрини.

Інтерпретація стратегії ДІФСП як когнітивної частини теорії геостратегії є окремим напрямом дослідження, оскільки має свій окремий предмет, через що, зважаючи на важливість даного питання, воно аналізуватиметься в нових наших наукових працях і може стати поштовхом та дороговказом для теоретичного пошуку інших дослідників.

Вагомим аргументом на користь нашої позиції виступає думка Д. С. Бірюкова, котрий, досліджуючи типи характеристик політичних рішень, пов'язаних із критичною інфраструктурою, звертається до вивчення проблем прийняття політичних рішень у сфері інфраструктури. Зокрема, даний дослідник визначає поняття «**політичне рішення**» як акт, здійснюваний суб'єктами політичного процесу (політичними лідерами, керівними органами), в якому на основі аналізу інформації, існуючих інтересів, потреб, можливостей їх задоволення формулюються завдання, обов'язкові для членів даної соціальної спільності [77, с. 30].

Термін «*інфраструктурна політика*» не є чимось новим. Його зустрічаємо, щоправда без належних теоретичних обґрунтувань та визначення безпосередньо самого поняття, в роботі В. П. Горбуліна [78, с. 115], а також Білій книзі ЄС [184]. На необхідність суттєвої зміни державної політики та відповідного законодавства та-

кож вказується і в наукових дослідженнях О. М. Суходолі [80, с. 68].

На наш погляд, *державна інфраструктурна політика* має визначатися виходячи з пріоритетності реалізації життєво важливих національних інтересів, можливостей забезпечення їх реалізації відповідними суб'єктами, враховуючи ступінь та інтенсивність реальних та потенційних загроз та небезпек. Вона має здійснюватися шляхом реалізації відповідних концепцій, стратегій, доктрин і програм (саме у наведеному нами ієрархічному порядку) відповідно до чинного законодавства.

Кінцевою метою при цьому є запобігання виникненню нових і зниження ризику реалізації ідентифікованих та прогнозованих ризиків через здійснення комплексних й інклюзивних економічних, інформаційних, структурних, юридичних, соціальних, медико-санітарних, культурних, освітніх, екологічних, технологічних, політичних та інституційних заходів, що запобігають і знижують схильність до впливу небезпечних факторів і вразливість до катастроф, підвищують готовність та адаптивність до реагування і відновлення, і тим самим зміцнюють **інфраструктурний потенціал держави**.

У даному аспекті важливими завданнями для безпечових та правоохоронних органів виступають: формування системного підходу до управління безпекою всього комплексу таких систем, об'єктів і ресурсів з огляду на взаємопов'язаність об'єктів, які, зазвичай, належать до стратегічної інфраструктури; розроблення механізму попередження можливих кризових ситуацій, пов'язаних із функціонуванням стратегічної інфраструктури.

Упровадження даної політики на проголошених засадах потребує ґрунтовного вивчення наявної практики

забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури в Україні, що нині характеризується домінуванням відомчих підходів, аналізу взаємодії та координації дій відповідальних державних органів, способів залучення суб'єктів господарства до підвищення безпеки та стійкості функціонування ОСІ.

Вагомим є не заплющувати очі на очевидні речі: зараз у світі відбуваються не лише гібридні війни, і застосовується не лише розумна і м'яка сила [185; 186] – світ опинився не межі нових видів війни – інфраструктурних. Усвідомлення і прийняття цього факту дозволить нам не пасти задніх, а розробити відповідне наукове підґрунтя для реалізації стратегії ДІФСП, у тому числі в умовах ведення інфраструктурних війн.

Наразі науковою конклюдентною після аналізу дослідження політико-правових основ стратегії ДІФСП виступає з'ясування політико-правової природи поняття **«стратегічна інфраструктура»**.

1.5 ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПОНЯТТЯ «СТРАТЕГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА»

*Щоб ми зважили на свою цілість і в
майбутньому житті, отож повинні запобігати
тому, щоб нас ворожа омана та зваба
не привели до розорення і викорінення*

Іван Мазепа

Актуальність дослідження змісту завдань стратегії державної інфраструктурної політики обумовлена необхідністю не лише збереження стійкості та сталості об'єк-

тів стратегічної інфраструктури, а й формування умов для належного виконання ними своїх функцій, адаптації до нових умов інфраструктурного ландшафту, відновлення, а також розвитку геостратегії в цілому.

Мета підрозділу полягає у формуванні засад побудови концептосфери стратегії ДІФСР, зокрема наукової аргументації впровадження в науковий обіг концепту **«стратегічна інфраструктура»**.

На сучасному етапі розвитку науки, враховуючи багатомірність проблеми, що потребує свого розв'язання, *об'єкти стратегічної інфраструктури* (далі – ОСІ) [176] та взагалі побудова системи інфраструктури досліджуються дещо звужено, насамперед з позицій їхнього захисту.

Так, *технічні аспекти* даного напряму доволі репрезентативно представлені у *публікаціях* С. Гнатюка і Н. Сейлової [187], С. Гончара і Г. Леоненка [188], С. Іванюти [189], О. Корченка і Ю. Дрейса [190] та ін. На підході до аудиту ефективності ІТ-систем стратегічних об'єктів державного управління звернув увагу В. Абасов [191].

З позицій *концептуального осмислення* проблеми, важливе значення мають сформульована Д. Бобром методологія оцінки критичності об'єктів критичної інфраструктури [192], а також узагальнений групою вчених у складі С. Гончара, Г. Леоненка та О. Юдіна *теоретико-методологічний аспект забезпечення інформаційної безпеки* об'єктів критичної інфраструктури [193].

Окремі правові аспекти питання зі збереженням підходу щодо наголошуванні на захисних заходах критичної інфраструктури висвітлені у наукових працях О. Єрменчука [194], Н. Кідалової [195; 196], Я. Малик [197], С. Теленика [198; 199; 62; 63; 63; 65] та ін.

Об'єкти інфраструктури, що мають особливе значення для держави, її безпеки й економіки, в певному ракурсі постійно розглядаються в аналітичних матеріалах, які готуються Національним інститутом стратегічних досліджень [200]. Водночас специфіка цих джерел полягає в тому, що вони за своєю суттю певним чином виходять за межі власне наукових розвідок, і складають підґрунтя для подальшого прийняття рішень Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України, враховуються при укладанні нових і удосконаленні чинних нормативно-правових актів. Тому дані джерела з самопочатку не мають мультивекторності та плюралізму наукових позицій через своє інше призначення, утім, праці НІСД виступають вагомим джерелом для подальших наукових досліджень.

Проведене нами дослідження, а також власний практичний досвід, дозволяють висловити альтернативну наявній в сучасній науковій парадигмі думці щодо доцільності використання терміна **«стратегічна інфраструктура»**.

Адже аналіз безпосередньо змісту даного поняття, передусім з'ясування його семантики, виводить на нові можливості пізнання поліструктурних явищ.

Ідеалізовані об'єкти та наукові факти і закони виражаються у формі понять, котрі дозволяють в ідеалізованому, абстрактному вигляді уявити собі ті чи інші сторони реалізації ДІФСР як самодостатнього явища об'єктивної реальності, виокремити суттєві елементи та їх взаємозв'язок. Саме у таких поняттях фіксуються та узагальнюються результати наукового пошуку [201, с. 92].

Звичайно, що допоки в Україні розроблення теорії геостратегії сучасної України перебуває на стадії фор-

мування, так само як донині не існує цілісної і несуперечливої системи знань щодо ДІФСП – **теорії інфраструктурної політики** – не консолідовано понятійного апарату в якості єдиної несуперечливої системи понять, що описуються явища у сфері інфраструктури, складно говорити про ефективність політико-правового регулювання ДІФСП.

Корисним у цьому аспекті є застосування міждисциплінарного підходу, водночас, почасти за умови порушення логіки дослідження, його вульгарне застосування призводить до фривольної інтерпретації та неорганічної імплементації окремих понять, які не описують сфери інфраструктурних відносин, а є штучним і подеколи надуманим пристосуванням терміна до даної сфери. Такий підхід, на наш погляд, не є конструктивним.

При формуванні термінологічної, або категорійно-понятійної системи, на нашу думку, доцільно зважати на чинники суто теоретичного характеру [201, с. 93].

По-перше, діалектичний взаємозв'язок і взаєморозвиток понять об'єктивно віддзеркалює реальність і суперечність реалізації стратегії ДІФСП як самостійного виду державної політики.

По-друге, дані поняття мають бути відображені у мовних одиницях, які можуть визнаватися термінами юридичної науки, якщо вони точно відбивають співвідношення явищ і процесів, що становлять процес реалізації стратегії ДІФСП, а зміст понять, своєю чергою, розкривається через їх визначення.

По-третє, поняття та категорії, що описують явища та тенденції, мають становити єдину несуперечливу систему, перебувати у взаємозв'язку з іншими. В ієрархічності будови понять, які відрізняються одне від одного

за обсягом, мірою абстрактності та іншими рисами, відображений системний характер самого процесу реалізації стратегії ДІФСП як явища суспільного життя, що перебуває в об'єктивній залежності від інших явищ.

Якщо ж проаналізувати ключові категорії та поняття, якими послуговуються поважні автори, досліджуючи різноманітні аспекти державної інфраструктурної політики, то можна знайти чимало суперечностей як теоретичного, так і методологічного змісту.

Зокрема, визначення поняття «*критичної інфраструктури*» через поняття «життєво важливий» знаходимо у Щорічному посланні Президента України до ВРУ 2017 року, де поняття *критичної інфраструктура* визначено як об'єкти, системи, мережі та ресурси, порушення функціонування або неможливість доступу до яких упродовж навіть короткого часу викликає тяжкі наслідки, спричинені неотриманням послуг та / або перериванням у здійсненні функцій, що є **життєво важливими** для безпечного й сталого існування населення, суспільства і держави [202, с. 57]. Аналогічний підхід дублюється і в іншій роботі [203]. Тобто поняття «*критичний*» описується за допомогою іншого поняття «*життєво важливий*».

Така сама тенденція щодо визначення поняття «*критичний*» через поняття «*життєво важливий*» зберіглася і у Щорічному посланні Президента України до ВРУ 2018 року, де зазначено, що запровадження концептуальних підходів до забезпечення функціонування **життєво важливих** для населення, суспільства та держави **об'єктів і систем** на базі концептів захисту, безпеки та стійкості критичної інфраструктури вимагає виведення управління сектором безпеки держави на якісно новий

рівень, який передбачає прийняття рішень щодо критичної інфраструктури на основі ризик-орієнтованих підходів [204, с. 320-321].

С. О. Гнатюк також у своїй статті визначає як синонімічні аналізовані поняття, зауважуючи, що перелік життєво важливих (критичних) інфраструктур різний для окремих держав і визначається відповідно до їхніх традицій, суспільних та політичних переконань, а також географічних і історичних особливостей кожної держави [205, с. 3].

В одній із своїх наукових статей, один із авторів даного дослідження висунув гіпотезу щодо можливості розгляду такої альтернативи замість терміна «критична інфраструктура» як **«життєво важлива інфраструктура»** [176].

У цьому зв'язку доречно додатково звернутися до запропонованої групою вчених Національного інституту стратегічних досліджень категоризації об'єктів критичної інфраструктури, відповідно до якої пропонується запровадження чотирьох категорій за ступенем важливості, на які поширюється дія державної системи захисту. Зокрема, виділяються:

- 1) *критично-важливі об'єкти*, які мають загальнодержавне значення (I категорія критичності);
- 2) *життєво важливі об'єкти*, порушення функціонування яких призведе до кризової ситуації регіонального значення (II категорія критичності);
- 3) *важливі об'єкти* (III категорія критичності);
- 4) *необхідні об'єкти* (IV категорія критичності) [81, с. 205-206].

Навіть формальний аналіз назв даних об'єктів доводить про порушення правил логіки при обранні крите-

ріїв для розподілу, адже життєво важливі об'єкти – це найбільш значущі об'єкти життєдіяльності людини суспільства і держави, від ефективного і безперебійного функціонування яких залежить виживання нації.

Вбачаємо, що за даного випадку, послуговуючись логікою цитованих вище авторів, до стратегічних об'єктів є усі підстави віднести лише ті, які за наведеною класифікацією віднесені до першої категорії.

Автори аналітичної доповіді «Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України», визначають, що **критична інфраструктура** – системи, мережі, об'єкти, ресурси (як фізичні, так і віртуальні чи інформаційні), які забезпечують реалізацію *життєво важливих функцій та послуг* (виділено нами. – Авт.) і мають настільки велике значення, що їх знищення, пошкодження або виведення з ладу призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності населення, суспільства, соціально-економічного розвитку країни, обороноздатності держави та забезпечення національної безпеки [81, с. 220].

Тим більше, що далі автори надають авторські визначення таких понять:

життєво важливі послуги – послуги, які забезпечуються державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності, збої та переривання у наданні яких призводять до швидких негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки [81, с. 221];

життєво важливі функції – функції, які виконують державні органи, державні установи, підприємства

та організації будь-якої форми власності, порушення яких призводить до швидких негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки [81, с. 221].

Фактично, застосування формально-догматичного підходу, а також методів правничої герменевтики дозволяє реконструювати поняття, замінивши терміносполуку «життєво важливих функцій та послуг» на запропоновані авторами розвідки визначення зазначених понять.

Наслідки застосування нами даної емпіричної процедури мають такий вигляд:

критична інфраструктура – системи, мережі, об'єкти, ресурси (як фізичні, так і віртуальні чи інформаційні), які забезпечують реалізацію послуг, які забезпечуються і функцій, які виконують державні органи, установи, підприємства та організації будь-якої форми власності, порушення, збої та переривання у наданні яких призводять до швидких негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки і мають настільки велике значення, що їх знищення, пошкодження або виведення з ладу призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності населення, суспільства, соціально-економічного розвитку країни, обороноздатності держави та забезпечення національної безпеки.

За даного випадку наочно продемонстровано нелогічність та суперечливість і відсутність сенсу у даному визначенні, яке характеризується беззмістовністю та тавтологією, унеможливує його валентність – здатність слова вступати в синтаксичні зв'язки.

Тобто визначення атрибутивного компонента «критичний» іменнику «інфраструктура» відбувається за до-

помогою іншого атрибутивного компонента «життєво важливий». Оскільки атрибутивний компонент слугує для опису самого поняття, то заміна компонента «критичний» на компонент «життєво важливий» одразу ж виражатиме зміст описуваного явища і спростить теоретичну будову концепту.

Такий же дискусійний і суперечливий підхід демонструє і О. Лазарі, котрий визначає *критичну інфраструктуру* як інфраструктуру, що є настільки **життєво важливою**, що її вихід з ладу або знищення матиме виснажливий вплив на оборону або економічну безпеку [144, с. 13]. Тобто фактично йдеться про таку інфраструктуру, яка є настільки важливою, що її критичний стан може негативно вплинути на цілісну соціальну систему.

Іншої позиції дотримується С. С. Теленик, який формулює власне ставлення до співвідношення даних понять. На його думку, конструкція «*життєво важливі*» вживається суто в контексті інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, національних інтересів, суспільних потреб. Це надає можливість висунути гіпотезу щодо диференціації зазначених понять: скоріш за все, «життєво важливий» в уявленні укладачів Закону асоціюється із соціальною сферою в діапазоні від окремої людини до суспільства і держави в цілому. Тоді як «критична інфраструктура» чітко прив'язана до матеріальних і віртуальних, в тому числі інформаційних, негуманітарних об'єктів [165, с. 40-41].

Утім, відзначимо, що категорія «*життєво важливі інтереси*» вживається в майже усіх безпекових документах:

- Закон України «Про національну безпеку України»;

- Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»;
- Закон України «Про Службу безпеки України»;
- Доктрина інформаційної безпеки України;
- Стратегія кібербезпеки України;
- Концепція розвитку сектора безпеки і оборони України тощо.

Натомість дане поняття і досі не має свого правового закріплення.

Водночас у Посланні Президента України до ВРУ 2017 року прямо зазначено, що гібридна війна руйнує **«життєво важливі системи країни»** [202, с. 219]. Також у даному документі натрапляємо й на іншу лексему: *життєво важливе середовище людини* [202, с. 600].

Водночас на рівні наукових досліджень були здійснені різноманітні спроби визначення поняття **«життєво важливий»**.

Зокрема нагадаємо позицію професора *В. А. Ліпкана*, який ще у 2003 році прямо зазначив взаємозв'язок життєво важливих національних інтересів і об'єктів інфраструктури. Зокрема було визначено, що **життєво важливі національні інтереси** – це такі національні інтереси, які пов'язані із виживанням і безпекою нації, захистом території України і території союзників, важливих елементів інфраструктури, забезпеченням безпеки громадян та їх економічного добробуту. Життєво важливі інтереси можна визначати і як усвідомлені на рівні вищих органів державної влади *потреби* народу у збереженні й розвитку *національних цінностей*, національного багатства, вдосконалення економічного й політичного устрою суспільства. Для захисту інтересів цієї категорії Україна має рішучо використовувати усі наяв-

ні засоби, включаючи за необхідності, застосування своєї військової могутності [31].

Життєво важливі інтереси відбивають фундаментальні, базові потреби нації, порушення або неможливість задовольнити які може призвести до колапсу. Через це, природно, що кожна нація має власні, властиві лише їй, національні інтереси [55]. Цей суттєвий момент необхідно враховувати при створенні систем колективної, міжнародної, глобальної безпеки. Суттєвим для розуміння змісту життєво важливих національних інтересів є аналіз понять «національні потреби» і «національні цінності» [206].

Зокрема, на підтвердження даної думки, нами було здійснено аналіз зарубіжних підходів до визначення об'єктів інфраструктури та їх категоризації, результати якого доводять слушність думки про доцільність опису змісту поняття інфраструктури атрибутивним компонентом «**життєво важливий**», за якого більш точно і влучно відображається значення поняття «інфраструктура», а також формуються умови для категоризації об'єктів інфраструктури за категоріями важливості.

Отже, впровадження в науковий обіг поняття «**стратегічна інфраструктура**» **через визначення змісту життєво важливих послуг і реалізацію життєво важливих функцій має наукове обґрунтування.**

Також, розробляючи те чи інше поняття, доцільно зважати і на той факт, що дане поняття має бути органічно вписано в термінологічну систему, що описує явища та тенденції, концептосферу стратегії державної інфраструктурної політики як цілісну систему, в тому числі на засадах синергетичної парадигми. Адже нестабільність, випадковість, нелінійність, власно які і виступа-

ють об'єктами рефлексії синергетики, досліджуються в рамках різноманітних науково-теоретичних шкіл, водночас в Україні результати теоретичних напрацювань не знаходять поки що свого належного практичного втілення.

У даному ракурсі відзначимо, що застосування синергетичної парадигми в поданому контексті дозволяє виділити складові інфраструктурного середовища, яке характеризується такими складовими:

- *на мікрорівні* – створення нової стратегічної інфраструктурної культури взаємовідносин на засадах державно-приватного партнерства;
- *на макрорівні* – формування загальнонаціональної мети розвитку національної системи стратегічної інфраструктури;
- *на глобальному рівні* – формування балансу розвитку та реалізації інтересів окремих країн (транснаціональних корпорацій, в тому числі в кіберпросторі) з інтересами розвитку інфраструктури окремих держав (соціальних систем).

Притаманна сучасному світу поліполярність та полікультурність набуває нових невиразних форм [207], адже глобальне лідерство США вже не має ознаки однозначного домінування, а прагнення Китаю, Індії, Росії до встановлення власних сил та центрів впливу, в тому числі через застосування прямої військової сили, формування космічної зброї призводить до закладення значного потенціалу до нестабільності сучасного як безпечного, так і, як наслідок, інфраструктурного ландшафту.

Руйнування класичного розуміння поняття «*ідентичності*» [208, с. 228], призвело до втрати самоідентичності окремих соціальних систем, але не спричини-

ло мирного, підкреслимо, саме мирного співіснування на засадах поєднання світоглядів, толерантності та рівноправ'я співіснування різних соціальних систем, внаслідок чого утворилася прогалина між титульними етносами та мігрантами, які дедалі більше усвідомлюють необхідність свого збереження через повернення та розвиток власних гетто.

Саме за таких об'єктивно існуючих умов, термін **«стратегічна інфраструктура»** більш точно та чітко описує зміст явища, його характерологічні та іманентні ознаки. Дане поняття більш коректно та точно відображає зміст надання життєво важливих послуг та реалізацію життєво важливих функцій. Також з урахуванням постійної зміни сучасного інфраструктурного ландшафту в геокультурному контексті дане поняття може виконувати інтегративну роль, яке зможе об'єднувати різні соціальні системи на основі спільних цінностей, котрі, власно, і визначатимуть контури та специфіку як безпечного існування та розвитку, так і стійкості об'єктів інфраструктури в умовах невизначеності.

Отже, з урахуванням наведеного пропонуємо позбутися штучного ускладнення розуміння процесів та явищ і увести до наукового обігу поняття «стратегічна інфраструктура», яке пропонуємо визначати так:

стратегічна інфраструктура – системи, мережі, об'єкти, ресурси (як фізичні, так і віртуальні чи інформаційні), послуги, які мають настільки велике значення, що їх знищення, пошкодження або виведення з ладу призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності людини, суспільства і держави, соціально-економічного розвитку країни, обороноздатності держави та забезпечення національної безпеки.

На підтримку нашої позиції також можемо навести досвід Данії, в законодавстві якої **відсутній терміни «критична інфраструктура»**, «сектор інфраструктури», натомість законодавець послуговується терміном «життєво важливі соціальні функції». До таких функцій, зокрема, належать:

- енергозабезпечення;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- транспортне забезпечення;
- водопостачання;
- продовольче забезпечення;
- фінансове забезпечення;
- пожежні та аварійно-рятувальні служби, поліцейські функції, військова допомога органам державної влади;
- охорона здоров'я та соціальні послуги;
- оборона, розвідка і безпека;
- виконання повноважень органами влади всіх рівнів [176].

Так само і в ключовому документі Швеції, який регулює суспільні відносини в інфраструктурній сфері, прямо зазначено на **життєво важливі соціетальні функції** [209].

Нарешті впровадження у наукову мову пропонованого нами терміна **«стратегічна інфраструктура»** привнесе позитивного забарвлення не лише мові, а й діям, адже постійне вживання слова «критичний» має негативне забарвлення, формує деструктивне ставлення як до самих об'єктів, так і до діяльності із реалізації державної інфраструктурної політики.

Звичайно, що на перший погляд, більш логічним, з урахуванням наведеної наукової інформації щодо зна-

чення терміна «життєво важливий» було б запропонувати застосування терміна «*життєво важлива інфраструктура*». Але нами пропонується в якості наукового плуралізму вживати термін «**стратегічна інфраструктура**», оскільки за його допомогою підкреслюється вважливість усіх об'єктів інфраструктури, а не лише життєво вважливих. Більше того, саме даний термін слугує гіперзв'язком, за допомогою якого можна поєднати: політико-безпекову практику, правотворчість і правозастосування, а також теорію.

За даного випадку, розвиваючи дану ідею, далі розгляньмо поняття та зміст об'єктів *стратегічної інфраструктури*.

1.6 КОНЦЕПТ «ОБ'ЄКТИ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ»: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

*Нації, де переважають «нейтральні»...
неминує засуджені на смерть і рабство.*

В'ячеслав Липинський

Системний характер реалізації геостратегії зумовлює необхідність чіткого, науково обґрунтованого розуміння тих аспектів суб'єкт-об'єктних відносин, на підставі яких уможлиблюється як ефективне правове регулювання, так і стратегічне управління у зазначеній сфері, яке включає: стратегічне прогнозування, планування, передбачення та інструментарій стратегічних комунікацій на ідейних засадах стратегічної культури з

метою реалізації стратегічних національних інтересів. Тож питання щодо розуміння сутності об'єктів інфраструктури, їхньої класифікації та пріоритезації, паспортизації та категоризації перестає бути власне теоретичним, а набуває вкрай важливого ужиткового значення, особливо в контексті глобальних трансформацій, параду стратегічних автономій, і зміни як світової архітектури безпеки, так і стратегій її розвитку.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що попри високу частотність застосування поняття «**стратегічний об'єкт**» як у наукових джерелах, так і у текстах нормативно-правових актів, ще й досі немає однозначного тлумачення цього термінологічного сполучення. В найліпшому випадку наводиться перелік таких об'єктів у певній галузі без будь-якого пояснення застосування науково обґрунтованих підходів до формування критеріїв виділення окремих елементів із множини інших.

У зв'язку з цим виникає потреба у з'ясуванні сутності поняття «**об'єкти стратегічної інфраструктури**» та репрезентації його змісту, що і стає метою даного підрозділу.

Досягнення поставленої мети уможливлується завдяки розв'язанню таких завдань:

- 1) реконструкція семантики зазначеного поняття на підставі герменевтичного та логіко-семантичного аналізу текстів правових актів, в яких воно застосовується;
- 2) співвіднесення досліджуваного поняття із спорідненими (синонімічними) номінаціями, що вживаються у законах і підзаконних актах України;
- 3) визначення дискусійних положень з формулюванням авторської позиції.

Одним із найважливіших напрямів розроблення наукових засад національного безпекознавства є формування термінологічного апарату, що застосовується у відповідних дослідженнях, а також має перспективи легалізації на рівні нормативно-правових актів [123]. Свідченням того, що сфера безпеки стратегічної інфраструктури перебуває на етапі свого становлення, є висока варіативність ключових номінацій, наявність широких синонімічних рядів на позначення одного й того ж поняття, відсутність міжпредметних зв'язків, фрагментарність і незастосування методології системного синергетичного підходів при формуванні ключових концептів [210; 114; 80].

Проілюструємо цю тезу на прикладі конструкцій, що слугують відображенню різноманітних назв *об'єктів інфраструктури*. Здійснений нами формально-юридичний, логіко-семантичний аналіз і застосування методів правничої герменевтики уможливило висновувати, що в текстах нормативно-правових актів унаочнено паралельне послуговування такими термінологічними сполученнями, як:

- «об'єкт критичної інфраструктури»;
- «стратегічний об'єкт»;
- «об'єкт, що має стратегічне значення»;
- «стратегічно важливий об'єкт»;
- «сектор критичної інфраструктури» тощо.

Абсолютно логічно виникає резонне питання: це є різні назви одних і тих самих об'єктів чи існують певні розбіжності семантики у подібних позначеннях?

Причому така постановка питання не обмежується власне лінгвістичними або ж політологічними розвідками, а має суттєве значення для створення катего-

рійно-понятійного апарату відповідної сфери адміністративно-правової науки із подальшою перспективою імплементації окремих термінів у текстах законів та підзаконних актів України.

Відтак, за нашим судженням, безпідставно спрощеною виглядає точка зору, висловлена *Н. Кідаловою*: «Понятійний зміст стратегічних об'єктів на законодавчому рівні не розкрито, однак створюється новий термін критична інфраструктура, який фактично розкриває понятійний зміст стратегічних об'єктів» [195, с. 125, 126]. Таке трактування є, з одного боку, стилістично незграбним, а з іншого – помилковим із позицій права, адже критична інфраструктура являє собою системне утворення, де об'єкти виступають лише однією, нехай і найвагомішою, зі складових. Тож у даному випадку точніше було б казати «об'єкти критичної інфраструктури», а не «критична інфраструктура» в цілому. Крім того, в межах критичної інфраструктури об'єкти можуть бути не тільки стратегічними, а й ресурсними, важливими в контексті регіонального значення тощо. Але ж за нашим глибоким переконанням і науково доведеною ідеєю, навіть і сама номінація «*критична інфраструктура*» є невдалою і деструктивною за своїм онтогенетичним змістом.

Тому в межах даної роботи, зважаючи на її вектор, акцентуємо на понятійному дериваті «**стратегічний**» [211].

На користь своєї позиції наведемо аргументи.

При визначенні змісту поняття, що передається кількома словами, слід звертати особливу увагу на атрибутивні компоненти. Так, відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» мовна одиниця «**стратегічний**» трактується таким чином:

«1. Прикм. до стратегія. 2. Який відповідає вимогам стратегії, важливий для здійснення воєнних завдань. 3. *Перен.* Який містить загальні, основні настанови, важливі для здійснення чого-небудь» [74, с. 1202].

Тож звертає на себе увагу, що першоджерелом визначення поняття «стратегічний» виступає, насамперед, військова сфера. Розвиваючи цю думку, можна констатувати, що стратегічними є ті об'єкти, які мають значення для системи безпеки і оборони держави. Часткове знищення чи повна руйнація таких об'єктів може вплинути і на обороноздатність країни в цілому, і (з урахуванням ведення інфраструктурної війни, воєнного конфлікту будь-якої інтенсивності на території України) на небажані зміни у протизасті стороні нападника в ході спеціальних операцій в рамках військових дій, а також довгострокової гібридної війни [78].

На сучасному етапі творення геостратегії сучасної Української держави в умовах деконструкції глобальних систем безпеки і формування нової архітектури коаліційних систем безпеки ці аспекти набувають неабиякого значення. Проте було б некоректним обмежуватися лише військовою сферою. Для національної безпеки не менш важливими є й стратегії сталого розвитку, в яких подібні об'єкти також виступають в якості складових елементів.

Зокрема, професор *В. А. Ліпкан* визначає *стратегічні інтереси*, як – такий вид інтересів, реалізація яких визначає зміст діяльності системи стратегічних комунікацій, вони мають довготривалий характер, а їх реалізація справляє вирішальний вплив на внутрішній розвиток країни, її зовнішньополітичний курс, змінюючи в кількісно-якісному аспекті всю систему суспільних від-

носин. Такі інтереси пов'язані із забезпеченням ресурсами, необхідними для підтримки життєдіяльності суспільства і сталого розвитку держави [212, с. 350].

Проведемо аналогію із законодавством держави, яка поки що не зазнає великою мірою гостроти загроз національній безпеці – *Республіки Казахстан*. Доволі показовим є той факт, що ст. 193¹ Цивільного кодексу зазначеної держави містить тлумачення поняття «*стратегічний об'єкт*», яке орієнтовано саме на *сталий розвиток*, зокрема визначається, що під ним розуміється «майно, яке має соціально-економічне значення для сталого розвитку казахстанського суспільства, володіння і (або) користування та (або) розпорядження яким матиме вплив на стан національної безпеки Республіки Казахстан» [213].

Можна дискутувати з приводу вибору в якості ключового пояснювального елемента терміна «майно» (адже це можуть бути і віртуальні інформаційні об'єкти), проте заслуговує на увагу сама ідея нерозривного зв'язку стратегічних об'єктів зі *сталим розвитком* держави у контексті забезпечення національної безпеки. Доволі не звичним для нас є й те, що визначення поняття таких об'єктів та виділення їх видів у Республіці Казахстан належить до норм цивільної, а не адміністративної юрисдикції. По суті це є віддзеркаленням пріоритетності майнових відносин над питаннями безпосереднього безпеки стратегічної інфраструктури, забезпечення національної безпеки і обороноздатності держави.

Безумовно, для України, у якої ряд територій є тимчасово окупованими, проти якої ведуться системні сплановані інформаційні операції [214], причому як реальні військові, так і в кібернетичному просторі, транспортній та енергетичній сферах – фактично найбільш важливих

сферах інфраструктурних відносин – подібна практика прийнятна далеко не повною мірою. Проте раціональне зерно в концепції трактування поняття «стратегічних об'єктів» у законодавстві Республіки Казахстан, безумовно, є.

Цікава тенденція спостерігається і в російськомовних наукових джерелах [158], у яких до стратегічних об'єктів відносять не просто підприємства чи визнані усіма країнами об'єкти критичної інфраструктури, а цілі регіони, ресурсні джерела [215] або демографічний потенціал [216]. Проте подібний підхід ще потребує додаткового та окремого як вивчення, так і взагалі наукового обґрунтування, зважаючи на широке коло геостратегічних концепцій володарювання Росії у світі та бажання відновлення концепції «Москва – третій Рим», яка виникла в XV столітті в Москві як реакція на падіння Константинополя і насампочатку носила яскраво виражений есхатологічний, апокаліптичний характер, та з плином часу набула сильного політичного звучання і нового змісту [217, с. 233], забезпеченого застосуванням розумної сили та методів і засобів ведення гібридної війни.

Утім, навіть наведені приклади наочно демонструють, що на теперішній час співіснують доволі суперечливі, неузгоджені та контраверсійні погляди на розуміння семантичного поля поняття «*стратегічний об'єкт*»: від звуженого (майно) до занадто широкого.

Вважаємо, що до **об'єктів стратегічної інфраструктури** (далі – ОІ) слід відносити ті життєво важливі елементи інфраструктури, включаючи підприємства, системи, мережі, ефективно та безперебійне функціонування яких формує необхідні та достатні умови

для забезпечення національної безпеки, часткова або повна руйнація яких, поєднані із відсутністю механізмів відновлення життєво важливих функцій та надання відповідних життєво важливих послуг, може суттєво вплинути на захист конституційного ладу та державного суверенітету, територіальну цілісність, стратегічні цінності і стратегічні національні пріоритети або інші життєво важливі інтереси України.

Поліморфічна політико-безпекова і правова природа досліджуваного поняття проявляється з таких позицій.

1. Аксиологічні позиції – система ідеалів та цінностей, які формують пріоритети стратегії ДІФСП, державної безпекоінфраструктурної політики, напрямів політико-правового регулювання інфраструктурних відносин в усіх сферах життєдіяльності; цінність, що має бути визначеною як така і бути захищеною законом, оскільки від неї залежать вагомі цінності більш високого порядку – життя і здоров'я людини; територіальна цілісність, суверенітет, конституційний лад, національна ідентичність, самобутність, традиції та світогляд, інфраструктурний потенціал (інфраструктурний, антропогенний, сакральний ландшафти, гуманітарна аура нації), незалежність держави;

2. Онтологічні позиції:

– з'ясування місця та ролі ОСІ у суспільстві нового формату в сучасних умовах, здатності реалізації державного суверенітету та збереження інфраструктурної спроможності в умовах значного впливу транснаціональних корпорацій та кіберглобалізації, поєднані зі зменшенням керованості соціальних систем за допомогою інституціональних структур;

- експоненційне збільшення інфраструктурних зв'язків, які утворюють інфраструктурні мережі наднаціонального характеру, формуючи тим самим як нові інфраструктурні можливості, так і нові класи інфраструктурних загроз, передусім у сфері будови нейромережі застосування роботів та штучного інтелекту в аналізованій сфері; можливість втрати суверенітету через втрату контролю над інфраструктурним потенціалом країни та передусім – ОСІ;
- втратою номосом інфраструктурної пасіонарності, через неефективність державної інфраструктурної політики;
- нерозвиненість стратегічної культури і, як наслідок, практичну відсутність інфраструктурної культури;
- інфраструктурна глобалізація, поєднана із інфраструктурною десуверенізацією на тлі росту тенденцій до формування стратегічних автономій окремих країн (груп країн / блоків / коаліцій).

У даному контексті **державну інфраструктурну політику** як онтологічну категорію можемо інтерпретувати як процес свідомого та цілеспрямованого впливу на інфраструктурні відносини, спрямований на формування необхідних та достатніх умов для реалізації об'єктами стратегічної інфраструктури життєво важливих функцій, а з боку суб'єктів інфраструктурних відносин – надання ними життєво важливих послуг. Це в стратегічному контексті сприятиме запобіганню формування інфраструктурної асиметрії та інфраструктурного дисбалансу, закладатиме потенціал до збалансованого та рівноважного розвитку усіх соціальних систем та їхніх

інфраструктурних комплексів в рамках як національного, так і міжнародного права на засадах гуманізму та антропоцентризму, на засадах безконфліктної політичної парадигми.

3. Гносеологічні позиції – ОСІ доцільно розглядати як у контексті правильного використання системи методів пізнання структури цих об'єктів та їх взаємозв'язків з іншими ОСІ [218], так і в контексті методів державної інфраструктурної політики, зокрема політологічних методів, методів безпекознавства, методів правового регулювання інфраструктурних відносин [219; 220]. Важливим є звернення до напрацювань знаних наукових шкіл, а також аналітичних центрів, причому не лише вітчизняних, а й зарубіжних, досвід яких можна ефективно застосовувати в нашій державі.

4. Концептуально-методологічні позиції – формування категорійно-понятійного апарату має відбуватися за певно визначеними правилами не лише юридичної техніки, а й правилами формування семантичних полів для опису поліструктурних феноменів.

5. Регульовальні – надання відповідного правового статусу таким об'єктам та формування механізму правового регулювання. Детальніше дані питання ми аналізуватимемо у наступних розділах.

6. Політико-безпекові, що своєю чергою також потребує розроблення адекватного та ефективного механізму управління не лише безпековими і політичними процесами окремо, а саме в якості єдиної системи, об'єднаної спільними цілями та завдання щодо реалізації пріоритетних національних інтересів на засадах національних цінностей [221]. Важливим при цьому є послуговування сучасним методологічним інструмен-

тарієм як політології [222], геополітики [223], так і безпекознавства [123].

Іншими словами, унікальність стратегічних об'єктів з позицій права полягає в тому, що вони водночас виступають і як матеріальне благо, і як соціальні цінності, а відтак, і як об'єкти правовідносин. Внаслідок цього на відповідних суб'єктах накладаються певні юридичні **обов'язки** щодо ефективного управління, здійснення науково обґрунтованої державної політики, сталого розвитку, забезпечення безпеки та стійкості зазначених об'єктів. Відтак, неефективність використання інституційних спроможностей має бути врегульованою відповідними санкціями щодо тих чи інших державних чиновників та посадових осіб органів державної влади. Допоки посадовці не нестимуть відповідальності за власні непрофесійні та некомпетентні, ми вже не кажемо протиправні дії, доти існуватиме значний потенціал для унеможливлення розвитку Української держави.

Продовжуючи науковий аналіз розглянутих у даному підрозділі категорій, відзначимо, що за більш детального розгляду питання виникає необхідність диференціації понять «*стратегічні об'єкти*» і «*об'єкти, що мають стратегічне значення*». Це є важливим з огляду на те, що у текстах нормативно-правових актів функціонують обидві номінації. Здійснений контент-аналіз, де мультиплікандом виступали зазначені номінації, а також застосування формально-юридичного та герменевтичного методів до контексту їхнього застосування уможливили дійти висновку, що їх не можна розглядати як цілком взаємозамінні поняття (повні синоніми). Існують певні особливості, що дозволяють говорити про відмінності у відгінках значень (з позицій мовознав-

ства – семантичні синоніми). Лишаючи осторонь суто лінгвістичні дискусії та нюанси, водночас застосовуючи міждисциплінарний підхід та діахронічний метод, окреслимо політико-правові аспекти порівняльного аналізу досліджуваних термінологічних сполучень.

З метою підтвердження або спростування висунутої робочої гіпотези був здійснений контент-аналіз:

- законів України [224; 225; 226; 161];
- указів Президента України [227; 228; 229];
- постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України [230; 231; 232; 233; 234; 235; 229; 236; 237; 238; 143; 239; 240; 241] за період з 2003 по 2019 роки.

Нижня межа охопленого у дослідженні періоду пояснюється тим, що до 2003 року в текстах переважно застосовувалося поняття *«особливо важливі об'єкти»* і лише з прийняттям постанов Кабінету Міністрів № 695 від 15.05.2003 *«Про визначення критеріїв віднесення підприємств (організацій) до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави»* [230] і № 1734 від 23 грудня 2004 року *«Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави»* [231] до обігу була введена нова номінація. Одразу слід оговорити, що зазначені постанови вже втратили чинність, але становлять певний науковий інтерес для вивчення питання в діахронічному аспекті.

Принагідно зазначимо, що у досліджених текстах нормативно-правових актів перевага надається номінації *«об'єкти, що мають стратегічне значення»* як такому, що має більш широке семантичне поле. Наразі поняття *«стратегічний об'єкт»* виступає сегментом згаданого вище поняття. Утім переконані, що виокремлення

його в якості самостійної категорії має своє підґрунтя, що доцільніше продемонструвати у вигляді таблиці.

Табл. 1.6.1

Порівняльний аналіз понять «стратегічний об'єкт інфраструктури» і «об'єкти, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави»

Критерій	Поняття «Стратегічний об'єкт»	Поняття «Об'єкти, що мають стратегічне значення»
<i>Частотність вживання у текстах нормативно-правових актів відповідної сфери</i>	Невисока	Висока
<i>Пріоритет функціональності</i>	Сфера безпеки і оборони, підтримання обороноздатності держави	Сфера економіки і безпеки з охопленням енергетики, транспорту, хімічної промисловості, банків, інформаційних технологій, електронних комунікацій, охорони здоров'я, комунального господарства, продовольства тощо
<i>Форма власності об'єктів</i>	Державна. Не підлягають приватизації	Державна, державно-приватна

Критерій	Поняття «Стратегічний об'єкт»	Поняття «Об'єкти, що мають стратегічне значення»
<i>Пріоритетне адміністрування об'єктів</i>	Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, Державна авіаційна служба	Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство фінансів України; Міністерство енергетики та захисту довкілля України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство розвитку громад та територій України; Міністерство цифрової трансформації; Міністерство юстиції України та відповідні підпорядковані їм органи
<i>Масштаб значення</i>	На рівні держави	Категоризація за рівнем держави, регіону, окремого населеного пункту або галузі
<i>Можливості конкретизації терміна</i>	Додаткова вказівка на вид інфраструктури (наприклад, стратегічний об'єкт військової інфраструктури)	Додаткова вказівка на сферу діяльності (у сфері оборони, у сфері телекомунікацій та зв'язку і т. п.)

Критерій	Поняття «Стратегічний об'єкт»	Поняття «Об'єкти, що мають стратегічне значення»
<i>Категорія режиму секретності</i>	Високий ступінь обмеження доступу як до самого об'єкта, так і до інформації про нього і його діяльність (документи зі ступенем «особливо важливі», «цілком таємно», «таємно»)	Часткові обмеження лише в частині відповідності Закону України «Про державну таємницю»
<i>Вимоги до охорони об'єктів, організація пропускового режиму</i>	Підлягають охороні виключно органами поліції охорони. Військові стратегічні об'єкти — Збройними силами Міністерства оборони України. Прохід на об'єкти лише через пости забезпечення пропускового режиму за наявності відповідних перепусток	Охорона об'єктів є обов'язковою, проте здійснюється на договірних засадах на конкурсній основі як відповідними державними, так і комерційними спеціалізованими структурами. Обмеження на вхід діють не на всіх об'єктах
<i>Вимоги до персоналу об'єктів</i>	Особливі процедури перевірки при прийомі на роботу, оформлення допусків до державної таємниці, контроль за її дотриманням	Розповсюдження особливих вимог до персоналу та оформлення відповідно до Закону України «Про державну таємницю» допусків лише окремим категоріям осіб

Безсумнівно, наведені аспекти порівняння не є вичерпними, проте навіть на цьому рівні можна говорити про суттєві розбіжності у значеннях ключових понять. Принципово важливо зазначити, що усі контрастивні особливості термінологічних сполучень, виявлені в ході компаративного аналізу, реконструйовані за контекстом досліджених нормативно-правових актів. Доводиться констатувати, що нормотворець застосовує дану термінологію, не вдаючись до семантичних відмінностей між поняттями «*об'єкт критичної інфраструктури*», «*стратегічний об'єкт інфраструктури*», «*об'єкт, що має стратегічне значення*». Відсутнє й офіційне тлумачення кожного із зазначених понять. Подібна термінологічна невизначеність може призводити як до певних збоїв у правозастосуванні, зниження ефективності реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, так і до загального зниження якості правового регулювання.

Потребують удосконалення й визначення критеріїв віднесення об'єктів до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. На теперішній час вони містяться у Постанові Кабінету Міністрів України «Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» від 3 листопада 2010 року № 999 [232]. З наукових позицій, є підстави стверджувати, що наявний у Постанові перелік не містить ознак критеріальності, а за своєю суттю є зведенням відомостей про види підприємств, важливих для економіки держави, інформаційного середовища і забезпечення населення на випадок надзвичайних подій природного характеру.

Не конкретизує критеріїв і Наказ Міністерства економіки України від 03.12.2010 р. № 1546 «Про затвердження Порядку подання та розгляду пропозицій щодо формування переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» [242].

У зазначених документах взагалі немає жодної згадки про підприємства оборонної промисловості, адже концепція даних нормативних актів розраховувалася на мирний час. Не дивлячись на суттєві зміни, що сталися в Україні внаслідок дії зовнішніх чинників, появу анексованих і тимчасово окупованих територій, воєнного конфлікту на сході країни, ніхто з нормотворців не вніс жодних коректив до цих чинних актів. Вважаємо, що на часі не просто модернізація окремих підзаконних актів у даній сфері, а й ревізія методологічних засад їх укладання. Насамперед потребує обговорення перегляд юридичної формули «для економіки і безпеки держави». Не зважаючи на первинність економіки для забезпечення усіх державних позицій, ґрунтуючись на засадничих положеннях націобезпекознавчої парадигми щодо безпекотворення та безпекоренесансу [243; 244], розроблених *професором В. А. Ліпканом*, переконані, що безпека, особливо на даному історичному етапі еволюції Української державності, передує економіці, а відтак, слід формулювати наступним чином: «**для безпеки й економіки держави**». Це не просто гра слів, а визнання та правильна артикуляція стратегічних пріоритетів у здійсненні політико-правового регулювання.

Адже у межах націобезпекознавства під **парадигмою** розуміють консенсусну систему аксіом, принципів і методів наукової діяльності у конкретній теоретич-

ній системи на окремо визначеному історичному етапі розвитку.

Так, **еволюцію парадигми національної безпеки із кореляцією на розвиток системи національної інфраструктури та відповідної стратегії державної політики** можемо представити таким чином:

1) у *повоєнні роки* (1945–1954 рр.) звужувалася лише воєнною безпекою. Відтак, найбільшого розповсюдження набув розвиток військової інфраструктури;

2) в *епоху біполярного світу* (1954–1991 рр.) – мала оборонний характер, акцент робився на розвиток оборонно-промислового комплексу і відповідної інфраструктури, яка забезпечувала б виконання завдань правлячих партій у СРСР та США;

3) в *епоху постбіполярного світу* (1991 – 11 вересня 2001 року) – характеризувалася розширенням розуміння феномена безпеки, де окрім воєнної, були інформаційна, екологічна, демографічна, економічна, ноосферна та ін. Таким чином інфраструктура дедалі більше виходить за рамки вузького розуміння як супроводжувального та забезпечувального елемента. Дедалі більше з'являються нові види інфраструктури, які потребують унормування як в рамках окремих нормативно-правових актів, так і в рамках розроблення відповідних напрямів державної політики;

4) в *епоху поліполярного світу* з визначальною роллю і домінуванням США (11 вересня 2001 року – 8 серпня 2008 року) – почав використовуватися інструментарій стратегічний комунікацій, розумна сила, акцент робився на інформаційні операції, які передували і поінколи замінювали безпосередні воєнні дії. Важливим стало зміцнення НАТО як визначальної політико-безпе-

кової організації світу, здатної до вирішення переважної більшості конфліктів будь-якої інтенсивності в будь-якій точці планети;

5) *в епоху стратегічної нестабільності* (8 серпня 2008 року – жовтень 2021 року) – використання гібридного інструментарію, психологічних та інформаційних операцій, кліматичної, економічної та енергетичної зброї, застосування приватних військових корпорацій у воєнних конфліктах, в тому числі для вирішення завдань щодо анексії та агресії, повалення урядів, інспірування внутрішніх конфліктів, експорт революцій до інших держав. На даному етапі коаліції держав все ще зберігають, але згодом поступово втрачають свій потенціал щодо практичних і реальних можливостей протидії, передусім Росії та Китаю, у встановленні світового володарювання;

6) *в епоху мілітаризації міжнародних відносин* (з жовтня 2021 року – теперішній час) – національна безпека трактується як визначальна потреба виживання людства, утім глобальні ризики і глобалізаційні виклики сприяли зворотному ефекту і замість космополітизма людство отримало суперництво коаліцій і держав, передусім під проводом двох глобальних гравців на світовій безпековій арені: США та Китай. Від потенційних можливостей мирного вирішення безпекових завдань між саме цими двома країнами залежить можливість початку третьої світової війни. США усвідомило втрату своєї вирішальної ролі у світі, тому протягом 2021 року було ініційовано створення та відновлення на новому рівні діалогів в рамках таких коаліцій: AUKUS, QUAD. Причому дане суперництво перейшло і в космос, створюються активні системи протисупутникової обо-

рони. Більше того, до арсенала безпекових заходів задіяні нейромережі, квантові технології, а також штучний інтелект [245], роботи. Формуються передумови до проведення нових видів війн: інфраструктурних. Головний акцент робиться на перевазі у високотехнологічній зброї та технологіях, унеможливлення доступу або ж навпаки встановлення імперативного та виняткового доступу до видобутку рідкоземельних металів та монополізації кібер- та космічного простору. Характерним на даному етапі є створення у жовтні 2021 року інноваційного фонду для НАТО в розмірі 1 млрд євро – багатонаціональний Інноваційний фонд допоможе підтримувати НАТО на вістрі технологічного розвитку за допомогою спільних інвестицій в обсязі 1 мільярд євро у розвиток технологій подвійного призначення, які потенційно можуть бути застосовані у секторах оборони й безпеки. Створення такого фонду також сприятиме тіснішій довірі та співпраці країн-учасниць у глибоких технологічних інноваціях, без чого було б важко досягти успіху в пошуку інноваційних рішень, які є необхідними для захисту Альянсу вже зараз [246].

Окремо слід говорити, що на даному шостому, за нашою умовною класифікацією, етапі відбувається **редискримінація більшості** в інтересах меншості, штучні та інспіровані спроби висунення вимог щодо відмови від звичного розуміння базових цінностей, що підриває сакральний ландшафт, змістом якого саме і виступає збереження та творення духовних цінностей на базі історичних традицій, самобутності та української культури. Ми можемо мати партнерські відносини із країнами Заходу, але це не означає, що такі відносини мають переписати багатовікову історію нашого народу,

а головне ті ключові цінності, на яких будувалась його багатотисячолітня історія, підірвати основи морального здоров'я, етичні засади його функціонування та розвитку, та й загалом здорового функціонування суспільства. У сучасному світі немає місця агресивному догматизму: ані в релігії, ані в політиці, ані в безпеці, ані в праві. Адже ціна непродуманих соціальних експериментів, які почасти нав'язуються Україні «пакетом» із різними обіцянками щодо допомоги з тих чи інших питань (здебільшого фінансового характеру) руйнує духовні засади українства і взагалі основи існування людини, її онтологічне ество. Після чого лишаяються моральні руїни, а люди, позбавлені природних цінностей, перетворюються лише на біоістот, керованих матеріальними бажаннями та інстинктами. За таких умов ця «соціальна інженерія» здатна надовго загальмувати розвиток як інституційних спроможностей, так і прогрес та еволюцію людства, в планетарному, а не вузько егалітарному масштабі.

Певної важливості мають набути ідеї поміркованого консерватизму, причому консерватизму у розумінні *М. Бердяєва*, тобто не такої ідеології, що не дає рухатись уперед, проте, передовсім, не дає впасти нижче, ніж ти був.

Відтак, чітко бачимо, **що зміна парадигми національної безпеки, парадигмальні трансформації безпекового дискурсу суттєво впливають на стратегію державної інфраструктурної політики і фактично детермінують її.**

Ще один привід для наукової дискусії – *можливість часткової чи повної приватизації об'єктів, що мають стратегічне значення.*

У вказаних вище документах йдеться лише про об'єкти державної власності, проте в інших постановах Кабінету Міністрів України вже фігурують акціонерні товариства, представлені публічними або приватними акціонерами. Не заперечуючи можливість віднесення таких підприємств до об'єктів, що мають стратегічне значення, й включення їх до відповідних переліків, що затверджуються постановами Кабінету Міністрів України, тим не менш необхідно врегулювати юридичні підстави і правовий механізм подібних дій. Це має принципово важливе значення.

Наприклад, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2019 року № 950 «Укрзалізниця» була включена до переліку об'єктів, що мають стратегічне значення. Прем'єр-міністр України *О. Гончарук* спочатку на економічному форумі в Давосі наголосив, що «Укрзалізниця» передається в концесію німецькому залізничному оператору Deutsche Bahn, а потім сам же спростував власні слова і на особистій сторінці в Facebook повідомив, що цей об'єкт ані продаватися, ані передаватися в концесію не буде. Зазначена компанія буде лише надавати консультативні послуги [247].

Не коментуючи юридичного статусу та взагалі наукового рівня заяв офіційних осіб у соціальних мережах, зазначимо лише одне: якщо було б легалізовано розмежування понять «*стратегічний об'єкт інфраструктури*» та «*об'єкт, що має стратегічне значення*», питання форми власності й державного регулювання діяльності таких об'єктів вирішувалося б набагато простіше. Так само легше було б розв'язати юридичну колізію, що виникла між нормами законів України «Про приватизацію державного і комунального майна» від 18 січня 2018 року [248] і «Про визнання таким, що втратив чинність,

Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 02.10.2019 р. [248]. Пункт 2 ст. 4 першого із зазначених законів формулює, що «приватизації не підлягають казенні підприємства та об'єкти, необхідні для виконання державою своїх основних функцій, для забезпечення обороноздатності держави, та об'єкти права власності Українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України». [247] При цьому другим законом [248] з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації, видалені «підприємства, що здійснюють виробництво об'єктів космічної діяльності». Подібна норма автоматично виключає названі об'єкти з числа стратегічних, а це однозначно матиме негативні наслідки для України [249].

Ще одне дискусійне питання – це ***статус тих стратегічних об'єктів, що залишилися на тимчасово окупованих територіях***. У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для безпеки і оборони держави» від 4 березня 2015 року № 83 [233] у загальному зведенні наводиться перелік підприємств з діяльністю у сфері оборони, які розташовані в Автономній Республіці Крим і на території Донецької та Луганської областей. Зокрема, йдеться про державні підприємства «Євпаторійський авіаційний ремонтний завод», «Феодосійський судномеханічний завод» Міністерства оборони України, конструкторське-технологічне бюро «Судокомполіт», «Феодосійський оптичний завод», науково-дослідний інститут аеропружних систем, науково-дослідний центр «Вертолїт», ВАТ «Феодосійська суднобудівна компанія «Море», ПАТ «Завод «Фіолент», Донецький казенний завод хімічних виро-

бів, ПАТ «Топаз», Державне підприємство «Луганський авіаційний ремонтний завод» тощо.

З одного боку, включення їх до загального переліку засвідчує, що ці об'єкти де-юре були і залишаються власністю України. З іншого, – не можна не враховувати специфіки їхнього функціонування, адже натепер вони де-факто не працюють на безпеку і оборону України. Відтак, для перелічених об'єктів, що мають стратегічне значення, має бути окремий акт, яким закріплювався б реальний, а не бажаний політичний правовий статус цих підприємств на сучасному етапі, врегульовувалися питання, пов'язані із дотриманням державної таємниці, сформульовані завдання для Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.

1.7 НЕОЛОГІЗМ

«ІНФРАСТРУКТУРНИЙ ЛАНДШАФТ»: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

*Справа не в тому, як виглядає ландшафт, а в тому, як ми його сприймаємо.
Якби нас не було, то ландшафт лишився таким, як і раніше, але втратив би будь-яке значення для людей.
Важливо те, чим ми його наділяємо.*

Джек Лондон

Сучасний зміст цивілізаційних процесів дозволяє стверджувати про формування нового світопорядку і, як наслідок, нових концептуальних підходів до розроблен-

ня **системи стратегічних комунікацій** [212; 44; 250; 251; 252; 253; 254] і взагалі державної політики, в тому числі політико-правового її регулювання в епоху постюриспруденції та випереджувальної – стратегічної правотворчості [255]. Однією зі складових даної політики виступає державна інфраструктурна політика, яка формується на межі трансформації антропогенних систем, цифровізації суспільства [256] і формування штучного інтелекту як окремого суб'єкта суспільних відносин та нейромереж.

Важливим методологічним завданням виступає здатність науки правильно і коректно описувати ті явища та тенденції, які існують в соціальній системі. Як влучно зазначає *І. В. Діордіца*, останнім часом активізувалися процеси:

- 1) *номінації* – пошуку відповідної назви на позначення нових понять, явищ, реалій, предметів;
- 2) *інтернаціоналізації* – створення спільного наукового тезаурусу, що можна розглядати як прояв глобалізації в науці;
- 3) *ретермінологізації* – перенесення термінів однієї галузі на іншу із повним або частковим переосмисленням;
- 4) *часткової детермінологізації* – виходом терміна за власне наукове застосування і вживання його в інших стилях – офіційно-діловому, публіцистичному, а іноді – й розмовному [257].

Ці процеси також мають відчутне віддзеркалення і в наукових дослідженнях, предметом яких виступає інфраструктура. На наш погляд, важливим етапом дослідження виступає формування чітких та визначених, а головне – консенсусних понять. Одним із таких понять, які ре-

комендовано увести в науковий обіг, нами пропонується визначити поняття **«інфраструктурний ландшафт»**.

Відзначаючи актуальність з'ясування змісту та запровадження нового концепту, відзначимо, що серед названих вище дослідників не існує уніфікованого погляду щодо застосування тієї чи іншої термінології. Причому щоразу ми беремо до аналізу будь-яке ключове поняття концептосфери «стратегія державної інфраструктурної політики», на жаль, щораз натикаємося саме на такий висновок. Через що актуальність уведення в обіг нових понять, які відображають та описують суспільні відносини у сфері інфраструктури, через послідовне їх вивчення, наукове обґрунтування та демонстрація місця в системі зв'язків із іншими ключовими поняттями згаданої вище концептосфери – є злободенним.

Мета даного підрозділу полягає у формуванні засад побудови категорійно-понятійної системи теорії інфраструктурної політики, а також впровадження в науковий обіг поняття **«інфраструктурний ландшафт» як ключової категорії геостратегії і відповідно стратегії державної інфраструктурної політики.**

1.7.1 Інфраструктурний ландшафт: поняття та зміст

Важливим елементом розвитку теоретичної бази дослідження державної інфраструктурної політики виступає формування несуперечливої системи понять, в рамках якої знайшов би повний опис феномен інфраструктурної політики. Такий підхід є коректним з огляду на системність розглядуваної проблематики і використовується у більшості сучасних досліджень [258; 259; 260; 261].

Попри значущість даного питання, здебільшого дослідники зосереджуються на вивченні окремих аспектів захисту критичної інфраструктури та формування системи суб'єктів такої діяльності [210; 114; 80]. Утім будь-яка діяльність, так само як і функціонування системи не може перебувати поза політичною площиною і, передусім, державної політики. Відтак, вивчаючи етапи становлення стратегії державної інфраструктурної політики, постає потреба у формуванні окремих номінативних одиниць, за допомогою яких буде досліджуватись та описуватись ті чи інші явища та тенденції у даній сфері.

Одним із таких понять, які подаються на розсуд наукової громадськості, виступає термін «**інфраструктурний ландшафт**».

У безпекових дослідженнях та виступах численних чиновників на міжнародних та представницьких наукових та політичних форумах почасти можна почути термін «*безпековий ландшафт*» [262; 263], натомість здійснений нами контент-аналіз унеможливив знайти принаймні якесь прийнятне, вже не кажучи про науково-обґрунтоване визначення, даного поняття. Саме тому, з метою уникнення тиражування помилок, сформуємо наукові передумови необхідності уведення в науковий обіг поняття «інфраструктурний ландшафт».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови дане поняття визначено так: **ландшафт** – 1) загальний вигляд місцевості; пейзаж; 2) малюнок, картина із зображенням сільської місцевості; 3) частина земної поверхні з певним сполученням рельєфу, клімату, ґрунтів, рослинного і тваринного світу. Виділяють елювіальний, природний та рекреаційний ландшафт [264, с. 605].

Ландшафт (від нім. *Landschaft*) – 1) загальний вид місцевості; 2) картина, що відображає природу, те саме, що й пейзаж; 3) ландшафт географічний – ділянка або комплекс ділянок географічної оболонки Землі, обмежений природними кордонами, в межах якого (яких) гірські породи, рельєф, клімат, води, ґрунти, рослинний та тваринний світ утворюють взаємопов'язану і взаємообумовлену єдність [265, с. 356].

Аналогічне визначення міститься і у Геополітичному словнику лише з уточненням тієї обставини, що у багатомірному комунікаційному просторі виділяють геополітичний ландшафт, економічний ландшафт, сакральний ландшафт, ландшафти душі людської [266, с. 245].

Характерною відмінністю наведених вище визначень виступає відсутність наголосу на формування взаємопов'язаного і взаємообумовленого зв'язку. А ця обставина є суттєвою, адже саме цей зв'язок фактично і виступає відмінною рисою видових понять ландшафту: чи то економічний, чи то безпековий, чи то політичний.

Доцільність уведення в науковий обіг поняття **«інфраструктурний ландшафт»** полягає в можливості правильного опису тих зв'язків, які в певному історичному (окультуреному) просторі еднають визначену спільноту людей із інфраструктурою, яка забезпечує реалізацію її життєво важливих інтересів із виробленим і згенерованим цією соціальною системою інфраструктурним потенціалом та ефективно функціонуючим інфраструктурним середовищем власного розвитку.

З *політологічних позицій*, поняття інфраструктурного ландшафту охоплює організаційну, регулятивну і контрольну сферу функціонування суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована на

досягнення, утримання і реалізацію влади індивідами і соціальними групами над власним інфраструктурним потенціалом задля реалізації як власних потреб, так і соціально значущих цілей. За *Платоном* та *Аристотелем* метою управління інфраструктурним ландшафтом виступає досягнення стійкості функціонування системи національної інфраструктури, що сприятиме соціальному порядку і справедливому використанню інфраструктурного потенціалу для реалізації національних цінностей. Наголошуємо, що саме розроблення власної геостратегії Української держави унеможливить використовувати ДІФСР в якості засобу досягнення егоїстичних цілей, коли мета виправдовує засоби її досягнення. Так само існування геостратегії, в тому числі стратегії розвитку державної інфраструктурної політики формуватиме стійкі механізми забезпечення інфраструктурного суверенітету, унеможливлення встановлення повного або часткового контролю над всією системою або окремим об'єктами стратегічної інфраструктури або ж наданням окремих життєво важливих послуг чи реалізації окремих життєво важливих функцій держави.

З *юридичних позицій*, поняття інфраструктурного ландшафту дуже чітко описує інфраструктурні відносини, в яких звичайний простір (інфраструктурне середовище) перетворюються на олюднений, оцифрований та окультурений простір інфраструктурного розвитку даної соціальної системи.

Підкреслимо: калькування поняття «*сектор інфраструктури*», яке відбувається останнім часом, є невдалим кроком застосування іншомовних термінів, які не мають змісту і не можуть позначати ті чи інші події та явища, які відбувається в рамках соціальної системи, що ефективно

функціонує в рамках територіального комплексу держави України, котра, своєю чергою, в тому числі завдячуючи активному науковому пошуку, має достатньо повний арсенал опису, послуговуючись національними номінативними мовними одиницями та семантичними комплексами.

Інфраструктурний ландшафт – сфера інфраструктурних відносин, що включає матеріальну єдність природних, техногенних та антропогенних компонентів. Інфраструктурний ландшафт формується в результаті свідомої, цілеспрямованої діяльності людини для задоволення її життєво важливих потреб і реалізації життєво важливих функцій.

При дослідженні державної інфраструктурної політики цим терміном доцільно означати інфраструктурний територіальний комплекс, що історично відокремився від інших територіальних комплексів, має притаманне лише йому сполучення інфраструктури та системи управління нею, зумовлений єдністю природних, техногенних та антропогенних компонентів, які поєднані між собою в органічному взаємозв'язку рельєфом, водними ресурсами, флорою і фауною і який цим самим визначає інфраструктурні можливості відповідного регіону (соціальної системи), зумовлює тип розвитку соціальної системи, її місце в цивілізаційних змінах та світовому укладі, характер здійснення інфраструктурної політики.

При формуванні видових понять ландшафту акцент, зазвичай, припадає на територіальну ознаку, через що даний термін виступає важливим у категорійно-понятійній системі геостратегії в цілому.

Зокрема, за такого підходу досліджується інфраструктура, яка розташована на конкретній території як

особливому історичному *топосі* (грец. τόπος – місце, місцевість), в якому живуть конкретні люди і які управляють даною інфраструктурою. Натомість за сучасних умов, із розвитком інформаційних технологій, цифровізації світу, що є визнаним механізмом економічного зростання завдяки здатності технологій позитивно впливати на ефективність, результативність, вартість і якість економічної, громадської та особистої діяльності у сфері інфраструктурної політики, територіальний комплекс не є визначальною ознакою, адже суб'єкти управління можуть не перебувати і не бути пов'язані з територіальним комплексом, на якому розташовані об'єкти життєво важливої інфраструктури.

Відтак, розширюючи гносеологічні межі пізнання даного об'єкта дослідження зауважимо, що для нашої теми з урахуванням висловленого вище цікавим є не стільки топос, скільки його перетворення на **хроно-топ** (від грец. χρόνος – час – і τόπος – місце – сутнісний взаємозв'язок часових і просторових відносин), який поєднує інфраструктурний ландшафт із історичною пам'яттю, здійснює трансляцію не лише соціокультурних цінностей від покоління до покоління, а й традицій творення інфраструктурно розвиненої соціальної системи, розвиток інфраструктурного потенціалу та інфраструктурних спроможностей держави – фактично уможливорює інтегральну взаємодію території та інфраструктури, тобто створює оригінальний інфраструктурний простір.

Поza це, поняття «*інфраструктурний ландшафт*» уможливорює реконструювати та реконцептуалізувати алгоритм самовизначення та самоідентифікації певної спільноти [267] та належних до неї не лише її влас-

них об'єктів інфраструктури, а й тих, якими вона потенційно може здійснювати управління з метою реалізації власних інтересів, життєво важливих функцій.

Поняття інфраструктурного ландшафту описує рівень еволюції певної соціальної системи, її спроможностей щодо ефективного управління як об'єктами власної інфраструктури, так і (на основі теорії динамічних систем та синергетики), вважаючи інфраструктурні відносини відкритою нелінійною системою управління, інфраструктурними об'єктами інших соціальних систем, із метою реалізації власних національних інтересів, при чому не виключаючи факту реалізації життєво важливих функцій і надання керованій соціальній системі життєво важливих послуг.

Відтак, поняття **інфраструктурного ландшафту** має ширше значення, відповідно, воно описує і до нього включають об'єкти інфраструктури не лише ті, що розташовані в рамках тієї чи іншої території, а на які розповсюджується механізм управління і які можуть слугувати ефективному розвитку даної соціальної системи у певному часово-просторовому форматі.

Особливості інфраструктурного ландшафту є результатом багатогранного за своїми проявами процесу системної еволюції соціальної системи. Причому відзначимо, що сама категорія є корисною і резонує із пропонованим нами підходом щодо застосування терміна *«життєво важлива інфраструктура»* для використання в сучасних умовах і виділення тих об'єктів, функцій та послуг, які визнані життєво важливими.

З урахуванням теорії ноосфери, розробленої *В. І. Вернадським*, **інфраструктурний ландшафт** – просторове відображення накопиченої еволюції знань, умінь та

навичок, компетенцій щодо ефективного управління інфраструктурним комплексом як системою в певному ареалі, своєрідна проекція ефективності інтегрального поєднання рівня інфраструктури, природного і сакрального ландшафтів функціонування даної інфраструктури як єдиного цілого.

Ключовим при визначенні змісту поняття інфраструктурного ландшафту є характер взаємодії, взаємовпливу і взаємообумовленості інфраструктури і природи, їх інтегральність та коеволюція. З огляду на сказане, доцільно за допомогою методу екстраполяції використати методологічні підходи різних вчених, які досліджували схожі за родовою ознакою поняття [268; 269; 270].

Використання *інформаційно-аксіологічного підходу* уможливорює розуміння інфраструктурного ландшафту як ландшафту, у формуванні якого значну роль відіграють духовні та інтелектуальні цінності, що передаються з покоління в покоління і які, своєю чергою, відчувають на собі вплив інфраструктурних (матеріальних) компонентів ландшафту [271]. Так, прикладом, інтелектуальні цінності, інформаційно-правові чинники соціогенної природи жителів Демократичної Республіки Конго і Сінгапуру суттєво різняться, оскільки держави існують в різних типах цивілізаційного укладу, суттєво різних рівнях стратегічного виміру існування та потенціалів розвитку і відповідно на різних інфраструктурних рівнях розвитку соціальної системи. Саме тому пізнання та множення інфраструктурного ландшафту відбуватиметься, виходячи з тих початкових позицій, в яких виховувалась молодь і які вона готова сприймати як такі, що можуть задовольнити життєво важливі інтереси за допомогою наявності достатніх інструментів для реалізації життєво важливих функцій.

За допомогою *феноменологічного підходу* інфраструктурний ландшафт можна інтерпретувати як земний простір, життєве середовище достатньо великої групи людей, яка має потенцію до самовідтворення, якщо цей простір одночасно цілісно та диференційовано засвоєний утилітарно, семантично та символічно. Таким чином інфраструктурний ландшафт може бути інтерпретований в якості структурно-семантичного утворення, яке ґрунтується на сакральних цінностях і наповнено смислами і знаковими та інформаційними цифровими системами. Такий підхід здебільшого описує як моноетнічні нації, які досягли значного розвитку (наприклад, Японія), так і мультикультурні країни, об'єднані на засадах спільних та парадигмальних наративів, смислів та цінностей (наприклад, Франція, США).

Використання *теологічного підходу*, дозволяє зрозуміти багатобічний зміст інфраструктурного ландшафту, який також включає і сакральний ландшафт. Не отожднюючи інфраструктурний ландшафт винятково із божественним трактуванням, акцентуємо на необхідності системного трактування ключового поняття, адже інфраструктурний ландшафт є результатом творення як божественних сил, так і людських прагнень. Причому організація інфраструктурного ландшафту може здійснюватися через функціонування сакральних місць і територій, за допомогою яких організовується взаємозв'язок порядку небесного і земного. Через сакральні місця і сакральний ландшафт в цілому здійснюється трансляція божественного на землю. Відсутність сакрального ландшафту призводить до матеріалізації інфраструктури з подальшим унеможливлення коеволюції і поглиненням у вирії глобалізаційних трансформацій, адже

синкретизм речей матеріального світу і сподівань щодо виконання ними тих чи інших функцій, почасти нівелюється відсутністю саме сакрального ландшафту.

Натуралістичні концепції інфраструктурного ландшафту пояснюють умови формування та його розвитку через пріоритет природних чинників державної інфраструктурної політики: природне середовище, географічне розташування України, біорізноманіття, рівень природних ресурсів, кількість та якість, стратегічні можливості щодо видобутку рідкоземельних металів, пасіонарність титульного етносу, біологічні дані індивідів, психологічні якості.

Соціальні концепції інфраструктурного ландшафту базуються на його розгляді передусім як результату соціальних чинників. Відтак, ключовими компонентами за даного випадку, які можуть суттєво додати приросту нових знань, виступає подальше вивчення таких складових інфраструктурного ландшафту, як: *антропогенний ландшафт* та структурно-факторне моделювання *ноосфери* в рамках реалізації концепції *гуманітарної аури нації* та вибудови сакрального світу через ефективне управління *сакральним ландшафтом*.

1.7.2 Антропогенний ландшафт

Почнемо з першої складової: ***антропогенний ландшафт***.

Корисним для унормування у політичній практиці і фактичної легітимації в нормативно-правових актах нової номінативної одиниці є вивчення інших родових понять, які вже мають достатній рівень дослідженості, зокрема *антропогенний ландшафт*.

Антропогенний ландшафт – місцевість, змінена діяльністю людини в процесі виконання нею соціально-економічних функцій та використання певних технологій природокористування. Антропогенний ландшафт – наслідок антропогенних змін ландшафтів [272].

У результаті різних видів природокористування змінюються властивості ландшафтів та їхня морфологічна структура. У різних природничих зонах ступінь і спрямованість господарського освоєння ландшафтів України неоднакові. Так, інтенсивне освоєння Лісостепу почалося у XVI ст., а більша частина тер. Українського Полісся зазнала значних антропогенних змін лише у XIX ст. Унаслідок цього виникли різні природно-антропогенні (ландшафтно-техногенні) комплекси з новими функціями та якостями. У процесі сільськогосподарського виробництва сформувались агроландшафтні комплекси (природно-землеробські, природно-меліоративні та природно-пасовищні). Близько 80 % земельного фонду країни припадає на сільськогосподарське природокористування. Землеробний вплив найбільше проявляється через меліорації різних видів, зокрема осушувальні меліорації та зрошування.

Майже всі еродовані землі країни охоплені лісомеліорацією. Лісогосподарський вплив проявляється, з одного боку, у скороченні площ лісів (пересічна лісистість країни – 14,1 %), з іншого – у створенні лісокультурних ландшафтів, лісопарків, зелених зон тощо. Ландшафти промислові формуються локально, зокрема у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій та інших областях. При повній рекультивації порушених ландшафтів формуються вторинні культурні ландшафти з агропромисловими, рекреаційними та природоохоронними комплек-

сами. Водогосподарський, гідро- й теплоенергетичний вплив проявляється не лише у зміні структури природно-територіальних комплексів, а й середовища великих природно-господарських регіонів. Так, водосховищами Дніпровського каскаду затоплено близько 718 тис. га, до 10 % їхньої площі – мілководдя глибиною до 2 м. Значні зміни ландшафтів спричиняє також рекреаційна діяльність. Антропогенні зміни ландшафтів мають прямий або опосередкований характер, прогресивну чи регресивну спрямованість щодо їхньої продуктивності й виконання ландшафтами соціально-економічних функцій, бувають зворотними та незворотними. В Україні, у зв'язку зі значним освоєнням території, ландшафти переважно антропогенні [272; 273; 274].

У сучасних умовах дослідження антропогенного ландшафту значних змін зазнали не лише рослинність і тваринний світ, ґрунти та мікрорельєф, а передусім основні риси клімату. Дедалі частіше доводиться констатувати про зростання зон деградованого ландшафту, в якому змінено зв'язки між природними компонентами, що стало наслідком непродуманої та помилкової діяльності людини.

Отже, зважаючи на переважання антропогенного ландшафту, доцільно визначити той факт, що чималий вплив ці ландшафти чинять і на ефективне функціонування інфраструктури, так само як і навпаки: непродумана інфраструктура знищує природні ландшафти та призводить до їх деградації.

Водночас слід відзначити, що освоєння території має носити прогресивний характер, сприяти збільшенню можливостей щодо продуктивності та виконання ландшафтами соціально-економічних функцій, в тому

числі підвищення ефективності функціонування об'єктів інфраструктури.

Зважаючи на той факт, що у перетвореному ландшафті природні компоненти та зв'язки між ними змінюються цілеспрямовано, можна стверджувати, що дані зміни відбуваються через застосування науково обґрунтованої методології: систему інженерних, меліоративних, природоохоронних та організаційних заходів.

Саме тому переконані, що органічними поняттями, які мають досліджуватись поряд із поняттям «*антропогенний ландшафт*» виступають поняття:

- «*ноосфери*» [275; 276; 277];
- «*гуманітарної аури нації*» [278];
- «*сакральний ландшафт*» [279; 280; 281; 282; 283; 284; 285; 286; 287; 288; 289; 290; 291; 292; 293; 294; 295; 296; 297; 298; 299; 300. № 301].

Відповідно до поданої ієрархії проаналізуємо ці поняття.

1.7.3 Ноосфера

Корелятивним із поняттям *антропогенний ландшафт* виступає поняття **ноосфери** – (грец. νόος – «розум» і σφαῖρα – «сфера») – сфера розуму; сфера взаємодії суспільства та природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним чинником розвитку (ця сфера позначається також термінами «антропосфера», «біосфера», «біотехносфера»). Початок *ноосфери* доцільно визначити з того часу, коли розумові дії людей досягли за силою впливу на геосферу і біосферу потужності «геологічної сили» – це явно сталося після побудови Суецького каналу (1869 рік), Панамського каналу

(1920 рік), після побудови найбільших ГЕС, післядержавних випробувань [302].

Серед складових частин ноосфери виокремлюють:

- *антропосферу* – сукупність людей як організмів;
- *техносферу* – сукупність штучних об'єктів, створених людиною, та природних об'єктів, змінених у результаті діяльності людства;
- *соціосферу* – сукупність соціальних факторів, характерних для даного етапу розвитку суспільства і його взаємодії з природою.

До основних законів ноосфери різні вчені включають:

- історичні передумови (закономірності) виникнення ноосфери (*В. І. Вернадський*);
- закон ноосфери *В. І. Вернадського*;
- фундаментальна константа ноосфери – моральність;
- закон необхідності перемоги екологічного світогляду;
- закон неминучості збільшення ролі екополітики;
- принципи наростання цілеспрямованого впливу людей на систему людина – суспільство – природа;
- закон гармонійного примирення свободи і національних особливостей із плануванням і об'єднанням (*П. Тейяр де Шарден*);
- закон єднання дій та ідей людства (*В. І. Вернадський*) [303].

Відповідно до теорії Вернадського **ноосфера** є третьою у послідовності таких основних фаз розвитку Землі, як утворення *геосфери* (неживої природи) та *біосфери* (живої природи). Так само, як біосфера утворюється взаємодією всіх організмів на Землі, *ноосфера* складається усіма розумами, що взаємодіють [304; 305].

Ноосферу можна розглядати як єдність «природи» і культури (в широкому тлумаченні останньої – з техносферою включно), особливо починаючи з того моменту, коли «культура» досягає (за силою впливу на біосферу та геосферу) потужності «геологічної сили». Відтак, завдячуючи теорії ноосфери, можливо побудувати екологічний інфраструктурний ландшафт.

Варто також згадати і про українські дослідження, зокрема топологічну двоконтурну модель ноосфери професора М. О. Баймуратова, яка: 1) виникає в процесі геополітичного аналізу концепції ноосфери як цілісної системи; 2) у термінах геометрії і топології (відповідно до теорії подібності) має природну двоконтурну – оболонково-ядерну структуру, розділену симплексом еквіпотенційної поверхні; 3) відображає фундаментальні ознаки та глибинні властивості об'єкта, його глобальні й локальні просторові характеристики, особливості взаємодії з навколишнім середовищем у дослідженні процесів правової глобалізації [306, с. 8].

Тісно пов'язаним із ноосферою виступає поняття **ноополітики** – це метод реалізації зовнішньої політики в інформаційну епоху, що підкреслює первинність ідей, наративів, духовних цінностей, моральних норм (у тому числі теологічних), природних законів та етики, яка базується на застосуванні «м'якої», а не «твердої» сили. Ноополітика реалізується більше за допомогою твердої віри в те, що політика і право створюються для реалізації влади, а не навпаки.

Важливим у цьому ракурсі звернення до поняття «*сакральний ландшафт*» як складового антропогенного ландшафту.

1.7.4 Сакральний ландшафт

Одразу ж зазначимо, що окремої уваги в тому числі в рамках окремих досліджень, заслуговує поняття «**сакральний ландшафт**» – природно-антропогенна геосистема, що характеризується просторово-ієрархічною будовою, яка пов'язана з певними життєвими символами, міфами, легендами, віруваннями, сказаннями, наративами, вагомими подіями, релігійними почуттями, що виконує духовну, інформаційну, соціальну, економічну, екологічну та інфраструктурну функції, пов'язані зі світоглядними запитами та потребами людей, має надзвичайно ціннісне значення для людини або групи людей і потребує свого збереження, примноження та творення в рамках реалізації відповідної політики, в тому числі функціонування відповідних правових режимів і функціонування адекватних комплексних безпекових систем. Символічний синкретизм сакрального ландшафту стає тим місцем, де долаються межі профанного і проступають обриси сакрального, що, врешті-решт, відповідає первинному змісту сакрального – ідеї відтворення світу у вічних категоріях.

Г. І. Денисик при визначенні даного поняття обмежується лише вказівкою на географічне розташування, відзначаючи, що **сакральний ландшафт** – сукупність сакральних місць чи просторів на певній території, яка пов'язується з дуже істотними подіями або через її унікальні географічні характеристики [282, с. 3].

Сакральні центри, святині, сакральні ландшафти (ієротопія [288]) в усі часи відіграють важливу роль у збереженні духовних та світоглядних традицій і настанов [307, с. 271-272; 308], звичаїв та самобутності, у форму-

ванні духовно-релігійного світогляду, національної самоідентичності та життєстійкості народу. І в Україні є власні надбання і в цьому аспекті, зокрема знаходимо її в Шевченковій літературній спадщині через формування образу-парадигми храму [309].

На думку *О. Міщенко*, яскравим прикладом сакрального ландшафту національного рівня є Майдан Незалежності Києва. Сакральною для сотень тисяч українців та інших громадян України ця територія стала після вагомих історичних подій 2013–2014 рр. [310].

До одного з відомих сакральних ландшафтів належить острів Хортиця, який має не лише історичні, екологічні, естетичні, а й релігійні цінності. Не дарма свою промову на День захисників та захисниць України 14 жовтня 2021 року Президент України проголошував саме на цьому острові, яке виступає сакральним місцем для українців. До інших сакральних ландшафтів належать: Чернеча Тарасова гора в Каневі Шевченківський національний заповідник, Святі гори на річці Сіверський Донець на Донеччині де розташований Святогорський монастир, Лиса гора в Києві, Страдчанська Страдецька гора поблизу Львова, масив Карадаг з горою Свята в Криму, масив Чатирдаг в Криму, а також «Змієві вали» на Київщині [311].

Відзначаючи той факт, що символіка у житті людей займає особливе місце, *В. С. Канський* зауважує, що сакральні місця, підсилені певною символікою, надають ще більшого ефекту вірі у «вищі сили». Особливо це стосується штучно створених великорозмірних сакральних символів – *сакралогеографів* – це створений людиною (спеціально чи нецілеспрямовано), геометричний або фігурний рисунок чи візерунок, в будь-якій зовнішній ге-

осфері, що виконує сакральну функцію. Вони становлять певні упізнавані у всьому світі «маркери», образ яких швидко і надовго закарбовується у пам'яті людей. *Сакра-логеографі* – це географі, призначені для проведення сакральних обрядів (молебні, ритуали, обряди вінчання, жертвопринесення тощо), які виконують сакральну інформативну функцію. Завдяки їм підсилюється сакральність та духовність певного місця, де проводиться обряд. Вони можуть бути створені із гірської породи, штучного матеріалу чи різновидом біогеографі [312, с. 58].

Дана тема є глибинною і ми лише абрисно намітили власне розуміння щодо ключових понять, а також сформували напрями подальшого розвитку досліджень в цій тематиці. Адже інфраструктурний ландшафт не може ефективно розвиватися поза контекстом сакрального ландшафту.

Прикінцевим компонентом аналізу антропогенного ландшафту виступає з'ясування змісту сучасної концепції гуманітарної аури нації *Ліни Костенко*.

1.7.5 Гуманітарна аура нації

Багатоплановість обраної для дослідження теми зумовлює звернення до ряду аспектів.

По-перше, це питання геостратегії.

У даному напрямі є важливими розробки таких дослідників, як: *Л. Герасіна, К. Денисенко, Т. Ігнат'єва, Д. Ключко, Н. Корона, В. Моргацький, О. Полтораков, Н. Трупак, А. Шевчук*, та ін. [313; 314; 315; 316; 317; 318; 319; 320; 321; 322]. Одразу ж підкреслю, що роботи стосовно геополітики становлять окремий прошарок наукових досліджень і саме геополітиці присвячено чимало публі-

кацій на противагу питанням геостратегії [323; 324; 325]. Тому ми свідомо обмежили коло вивчення наукових праць лише тими, де йшлося **саме про геостратегію**.

По-друге, суттєве значення мають наукові розвідки щодо різних аспектів формування окремих аспектів державної інфраструктурної політики Д. Бірюкова, В. Дубницького, О. Єрменчука, Д. Задихайла, С. Кондратова, О. Суходолі, С. Теленика, Л. Федулової та ін. [326; 81; 114; 80; 165; 67; 327; 328; 329; 330; 331; 332; 333]. Саме інтеграція знань та використання системного синергетичного підходу, а також міждисциплінарної методології дозволяють об'єднати розрізнені знання про окремі аспекти державної інфраструктурної політики до єдиної стратегії.

По-третє, серед найбільш маститих позаполітичних і неупереджених поглядів окремо виділимо роботи І. Дзюби, О. Забужко, М. Рябчук, М. Павлишина, О. Пахльовської та інших менш відомих широкому загалу представників української інтелігенції, експертів громадянського суспільства, що є визнаними в Україні та світі [334; 335; 336; 337; 338; 339; 340; 341; 342], водночас не мають зв'язку і не пов'язані із органами державної влади або науковими популістами чи моралізаторами, котрі одвічно прагнуть до моноцентризму наукової думки, виключаючи плюралізм і дискусії, думки яких здебільшого сформовані на руїнах неоцинізму.

По-четверте, існує чимало напрацювань і безпосередньо у авторів даного дослідження (зважаючи на їх значну кількість, повний перелік наших публікацій буде надано в кінці тексту окремою рубрикою [206; 343; 344; 345; 346; 34; 122; 124; 31; 103; 104; 176]).

Попри значний інтерес вчених до питань геополітики України, формування теоретико-методологічних за-

сад сучасної геостратегії України, в тому числі стратегії державної інфраструктурної політики як найбільш маститого її елемента, залишається висвітленим фрагментарно. Більше того, запропоновано новаторський підхід розгляду засад формування сучасної геостратегії крізь націотворчу призму концепції *Л. Костенко* щодо гуманітарної аури нації в органічному поєднанні з концепцією антропогенного ландшафту, ноосфери, ноополітики, сакрального ландшафту, що в цілому становлять компоненти пропонованого нами концепту: **інфраструктурний ландшафт**.

У зв'язку з цим наша **мета** полягає у формуванні засад сучасної геостратегії в контексті концепції гуманітарної аури нації *Л. Костенко*, досягненню якої сприятиме розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясування сучасних діоптріїв геостратегії;
- 2) визначення тенденцій, які впливають на формування сучасної геостратегії;
- 3) детермінація сучасної геостратегії України і стратегії державної інфраструктурної політики;
- 4) артикуляція стратегічних національних пріоритетів в рамках формування сучасної геостратегії Української держави з урахуванням контексту державної інфраструктурної політики.

Відзначимо, що звертаємося до витоків сучасної української наукової думки, зокрема до позиції *Ліни Костенко*, яка запропонувала ще в далекому 1999 році систематизувати поняття «**гуманітарна аура нації**» [278]. Наголосимо, що більш глибокий аналіз впливу гуманітарної політики на геостратегію сучасної України відображений в публікаціях, культурологічних за своїм змістом, авторами яких є літератори, критики, науковці

та громадські діячі. В наукових політологічних статтях цієї категорії джерел надається доволі незначна роль.

Отже, екстраполюючи позицію *Л. Костенко* до цієї роботи в контексті будови *стратегії державної інфраструктурної політики*, зауважимо наступне.

Гуманітарна аура – потужно емануючий комплекс наук, що охоплює всі сфери суспільного життя, включно з освітою, літературою, мистецтвом, – в їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторно національному варіанті та колориті. Саме ж поняття «аура» *Л. Костенко* визначає як невидиме світіння, яким оточені матеріальні тіла, особливо людина, і яке дано побачити хіба що сенситивам та ясновидцям. За такого підходу, увиразнюється глибинний прояв власного хотіння щодо формування уявлення про Україну безпосередньо самими українцями, причому це має відбуватись не через заперечення тих чи інших думок будь-кого про нас, а через системне, послідовне та невідворотне ствердження власної непохитної та сильної позиції.

Відтак, визначальна сентенція, **перша максима: власну геостратегію маємо творити власно ми – наукова та культурна інтелігенція!**

Натомість наразі світосприйняття України не є однозначним. Про це пишуть чимало авторів, особливо цікавими є розвідки тих, хто тривалий час проживає за кордоном і майже на собі відчуває це «ставлення» і сприйняття, маючи так зване «подвійне дзеркало».

Тут одразу ж формуємо ключове запитання: через які, за *Л. Костенко*, «діоптрії» мають дивитися на Україну? Якщо десь у світі чують – Україна, українці, які це асоціації викликає там? Із чим пов'язані ці асоціації:

- 1) *трипільською культурою [347] та епохою снігів чи хрещенням Київської Русі;*
- 2) *з першою у світі писаною Конституцією Пилипа Орлика 1710 року чи тотальною корупцією;*
- 3) *з видобутком Карпатської нафти ще з 1617 року чи з перетворенням України через реалізацію проекту Північний потік-2 на непотрібного партнера для Європи [348];*
- 4) *найбільшим літаком в світі «Мрія» – чи техногенною катастрофою 1986 року в Чорнобилі;*
- 5) *із українським барокко – чи корупцією у сфері інфраструктурних проєктів України;*
- 6) *із космічною державою – чи з технологічно нерозвиненою територією, яка характеризується наявністю сировинної бази, яку бажають використати інші країни у своїх інтересах, розглядаючи Україну об'єктом власних інтересів, а не рівноправним суб'єктом геостратегії?*

Адже це правомірні запитання. Ми відбулися вже як держава, долаючи клятьбу, війни, геноцид, репресії, голодомор, підривну діяльність, гібридні війни та невщухаючу нехить багатьох ворогів. Тож настав час не лише замислитись, хто ми в очах світу і яку маємо ауру, а й формувати її своїми конкретними усвідомленими та поступальними діями, і передусім реалізацією власної геостратегії, в тому числі стратегії державної інфраструктурної політики, на підставі національних цінностей та пріоритетних національних інтересів поза контекстом партнерозалежності, яка призводить до деградації політико-правового статусу [349].

Слід визнати значну зміну та ускладнення інфраструктурного ландшафту. За 30 років незалежності досі

не ухвалено законодавчого акта, в якому визначалися б організаційні та правові засади формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики в широкому аспекті. Це пов'язано з багатьма чинниками, але передусім, в аспекті інтерпретації аналізованої роботи *Л. Костенко*, «наш телескоп давно застарів, ніколи не модернізується, його обслуга часом не дуже й грамотна, а часом і недобросовісна й упереджена, так що нація відбивається не в системі розумно встановлених дзеркал, фокусується не в головному дзеркалі, а в шкельцях некоректно поставлених лінз і призм, що заломлюють її до невпізнання».

Отже, відсутність розробленої геостратегії сучасної України спричинює дефект головного дзеркала, а відтак і початкове унеможливлення ефективної реалізації стратегії в найбільш важливих сферах життєдіяльності. Адже не можна досягти того, чого не заплановано.

Більше того, роками через всілякі маніпулятивні технології різноманітного впливу та штибу на різні рівні та прошарки суспільства нав'язувалася думка про інтелектуальну нездатність українства до будови власної високотехнологічної держави, оскільки начебто усі здобутки дісталися Україні лише в спадок, а власний народ начебто не здатен на інтелектуальний прорив. Тож через це викривлене дзеркало, встановлене не нами, відбувається і неефективне управління інфраструктурною політикою, досі не розроблено концептуальних засад безпекоінфраструктурної політики, хоча саме вона визначає обриси та горизонти системної безпекової політики в цілому, роль України у світі, в тому числі в рамках реалізації шостого технологічного укладу, про що йтиметься нижче в нашій розвідці.

Відбувається поступове і системне впровадження концепції «*failed state*», яка запрограмована в тому числі на систему анахронічних уявлень, навмисно понижуючи інтелектуальний рівень та здатність і взагалі спроможність самих українців до ефективного управління власною державою. Тиражовані публічні скандали між вищими посадовими особами, перестрілки та безглузді погоні між різними правоохоронними органами, публічне перевищення повноважень новопризначеними очільниками силових відомств навдогідь тимчасовій кон'юктурі тощо – яскраві і непоодинокі, на жаль, приклади відсутності внутрішньої єдності українському політикуму.

Навмисно спотворюючи обличчя української нації друкуються та розповсюджуються різноманітні псевдонаукові пропагандистські матеріали та догми, на кшталт статті В. Пугіна про начебто історичну єдність руських та українців [350]. Більше того, дану статтю цілком фокусовано було перекладено українською. Звісно ж, ані слова в цьому матеріалі немає про, за словами Л. Костенко, «нечуваний за цинізмом геноцид нації шляхом репресій, голодоморів та асиміляції, послідовна її дискредитація в очах народонаселення, індексування чіпких ідеологем типу «націоналісти», «сепаратисти», «зрадники», і все це в сліпучих перехресних променях добре відшліфованих імперських лінз». Відтак і живемо в постійному відчутті негараздів, недосконалості, психологічного дискомфорту, викривленої істини і взагалі перманентного стану «*недо...*» або ж стану «постійного політичного булькотіння» (за Д. Донцовим).

Україну мають знати як окрему і незалежну державу і не плутати із імперією. Україну мають ідентифіку-

вати за власними ознаками, які власно і визначають самоідентичність, адже одного спростування історичних упереджень замало: потрібно стверджувати власні індикатори ідентифікації України як самостійної та самодостатньої держави, автохтонної та історичної нації. І саме реалізація стратегії державної інфраструктурної політики може виступати локомотивом творення нового іміджу незалежної та самостійної Української держави.

Що мала б робити Україна насампочатку відновлення державності і повернення незалежності у 1991 році?

Насамперед – об'єктивно оцінивши ситуацію, сформулювати власну геостратегію, чітко визначивши власні цілі та пріоритети, місце у світі, засоби та заходи їх забезпечення, партнерів та опонентів (противників, суперників тощо). Лише 30 липня 2021 року, тобто майже через 30 років незалежності, було ухвалено Стратегію зовнішньополітичної діяльності України [351]. Тобто 30 років Україна рухалась хаотично в наперед заданих кордонах вибору: чи Європа чи Росія. Але добре те, що принаймні зараз поступово відбувається рефлексія необхідності визначення власного шляху поза магічної бінарності і оманливого трикутника.

Важливим також було на початковому етапі чітко та відверто ідентифікувати **негативні тенденції**:

- наміри провідних геополітичних суб'єктів унеможливити вплив України не те, що на світові, а й навіть на регіональні та навіть внутрішні процеси, зменшення рівня впливу інфраструктурного потенціалу України на економічний та інші види потенціалів регіону, зменшення конкурентоспроможності України, використання інфраструктурного потенціалу України в інтересах інших країн;

- наявність однозначних та прямих територіальних претензій з боку багатьох держав, висунення, наукове та ідеологічне обґрунтування і, як показав історичний досвід, реалізацію концепції «рваншизму СРСР» щодо можливостей та перегляду існуючих кордонів, послаблення та підрив економічного потенціалу країни в тому числі через знищення, ліквідацію та послаблення ефективності діяльності об'єктів стратегічної інфраструктури. Особливо чітко це простежується з боку Росії, яка здійснює цілеспрямовану підривну діяльність у кіберпросторі щодо об'єктів національної системи інфраструктури, причому не лише України, а й інших провідних країн світу;
- поступове перетворення в рамках бінарної парадигми інфраструктурного потенціалу і взагалі національного простору на поле битви стратегічних інтересів Заходу і Росії, поза контекстом національних інтересів України, здорового прагматизму і поза рамками реалізації та творення власної геостратегії розвитку в контексті реалізації стратегії ясності;
- активізація сепаратистських та реінтеграційних настроїв по периметру кордонів України, а також всередині держави з подальшою десоверенізацією стратегічних об'єктів інфраструктури, передусім газотранспортної магістралі.

У цьому плані геостратегія створює умови та засади для розроблення технологій з реалізації національних та стратегічних пріоритетів, протидії потенційним та реальним загрозам та небезпекам будь-якого характе-

ру в усіх видах просторів і вимірів, включаючи космос та кіберпростір, а також біологічний простір.

У межах творення власної геостратегії маємо виділити **максиму**:

В Україні немає місця для компромісів з питань, що стосуються реалізації її національних цінностей та пріоритетних національних інтересів.

Причому можна говорити і про **нову лояльність** – систему соціально-психологічних і соціо-культурних, смислових настанов, що сформувалися внаслідок реалізації стратегічних комунікацій, пов'язаних із тим, щоб за будь-якої ситуації не втратити той світоглядний порядок речей, що склався в державі [212].

Навіть і зараз існує чітка потреба у тому, щоб зафіксувати себе у свідомості людства за *Л. Костенко* «парадоксом молодій держави з тисячолітньою культурою, що була досі заблокована в силу історичних причин. Бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в абераціях чужих віддзеркалень». Маємо спиратись на власну могутність і власний інтелектуальний потенціал і будувати нове обличчя України, нове сприйняття, причому не як *учасника* міжнародних відносин (як необачливо вживають ці слова окремі міністерські очільники), а передусім як **активного суб'єкта** даних відносин. І реалізація стратегії державної інфраструктурної політики на цьому рівні може стати визначальним поштовхом для реалізації загальної геостратегії сучасної Української держави.

Як наслідок, відтворюючи у свідомості та синтезуючи поданий в різних статтях матеріал щодо антропогенного ландшафту, ноосфери і ноополітики, а також гуманітарної аури нації, можемо визначити певні **стратегіч-**

ні національні пріоритети в рамках формування сучасної геостратегії Української держави з урахуванням контексту державної інфраструктурної політики:

- 1) формування та розвиток необхідних та достатніх умов для розвитку партнерських відносин поза контекстом імперативного стратегічного партнерства, якщо таке партнерство не підкріплено реальними інструментами, засобами та фінансами, а також військовою та іншою реальною та дієвою допомогою, яка є вигідною Україні;
- 2) сучасна геостратегія Україна має інтерпретуватись в якості самодостатньої теоретичної та політико-правової практики, в рамках якої мають бути вироблені засади для подальшого творення суверенної держави з відповідними сферами впливу в архітектурі міжнародних відносин, виходячи з нових реалій буття, мілітаризації міжнародних відносин, зменшення ролі та впливовості, обмеженої дієвості міжнародних інституцій та систем колективної безпеки та важливості врахування фактору сили та стратегічних комунікацій в міжнародних відносинах;
- 3) на тлі посилення рівня конфліктності між двома ключовими центрами сили США та КНР України потрібно будувати прагматичні відносини з НАТО, ЄС, Шанхайською організацією співробітництва та іншими на засадах взаємовигідного партнерства, не допускаючи умов перетворення України на простір боротьби суперечностей, балансів і противаг стратегічних пріоритетів між різними державами та системами на шкоду ін-

- тересам України, формуючи підґрунтя для поступового регіонального лідерства;
- 4) активне використання лобістських структур, потенціал МЗС, діаспор, агентів впливу, а також розвідувального співтовариства для утвердження нової геостратегії України;
  - 5) підсилити дієвість та впливовість участі України в міжнародних організаціях з чітким акцентом на відстоюванні власних національних інтересів;
  - 6) взаємовигідна інтеграція військово-політичної інфраструктури НАТО з об'єктами стратегічної інфраструктури України в інтересах України. Системна модернізація стратегічної інфраструктури України може стати поштовхом для інноваційно-інвестиційного розвитку нашої держави і підйому рівня соціально-економічного розвитку;
  - 7) посилення науково-технологічного потенціалу з метою зменшення залежності від кон'юнктури на світовому ринку вуглеводнів, а також розвитку високотехнологічної конкурентоспроможної інфраструктури;
  - 8) розвиток найновітніших інфраструктурних і логістичних систем у найбільш важливих сферах життєдіяльності, з урахуванням скринінгу прямих іноземних інвестицій, посиленням конкурентної боротьби за трудові та сировинні ресурси, обмеження вільного доступу до сучасних промислових та інформаційних технологій [66];
  - 9) розвиток розвідувальної інфраструктури [352] з урахуванням тенденцій до формування нового світового порядку, посилення конфліктності між США, КНР та Росією на фоні боротьби регі-

ональних гравців за лідерство (передусім, Туреччини та Індії), існування жевріючих вогнищ локальних конфліктів, а також поглиблення рівня кіберзагроз шляхом дестабілізації інформаційно-телекомунікаційних систем і встановлення контролю над інфраструктурним потенціалом країни, включаючи транспортні шляхи, канали комунікацій, економічну систему, біологічний та космічний простір і природні ресурси та контроль над їх розпорядженням;

- 10) органічна необхідність в осмисленні власної історії та віднаходженні європейської спорідненості;
- 11) розвиток української культури з метою окреслення та ствердження шляхетних обрисів власної самотньої культури.

Одним із корінних завдань *геостратегії* виступає повернення українському народу його історії, його мови, його культури, історичної пам'яті, врешті-решт національного генотипу. Адже все це віками нищила імперія як визначальні чинники його національної ідентичності. Потрібно інтегрувати до єдиної національної проєкції індивідуальні зусилля етично зорієнтованих інтелігентів, перетворивши їх прицільно ушляхетнені поодинокі з'яви на суто національну геостратегію сучасної України. Також помітним кроком на шляху заснування власної геостратегії як комплексної стратегії системної інтелектуальної інтеграції має стати деконструкція стереотипів, знешкодивши їхній потенційно руйнівний заряд, поєднане із творенням, пильнуванням і збереженням спадкоємності політичної і культурної традиції, генеруванням, експортом та експансією українського культурного простору.

Врешті-решт, сучасна геостратегія має виступати наче красномовним колесом історії, субстанцією справжності, своєрідною конституцією стратегічного наративу, в якій, спираючись на багатовікову історію нашої нації, формуються справедливі образи нашої держави, її успішне поступове і прогнозоване майбутнє в незмінній аурі власної культури, мови, традицій віковичної спадщини, викладено етично-естетичну сутність, в основу якої покладено особисту свободу, що проросла з античної концепції індивіда, сформованої ще у давньоогрецькому полісі.

Як влучно зауважила *О. Забужко*: «Шведам Путін не скаже, що ми не країна. Бо лежать клейноди. Вони відразу дуже точно зреагували на те, чого хоче українське суспільство, Майдан, і чого хоче Путін. Пояснюється це тим, що і в Мальме, і в Стокгольмі в музеях лежать наші козацькі клейноди. Що вся мазепинська еміграція подалася до Швеції. Ці люди через три століття забезпечили нам підтримку шведського політикуму... Витворення своєї *story* є абсолютним обов'язком держави і що без цього ніякі реформи не будуть успішними... Світу потрібно розуміти, хто ми є. *Story* – це наратив. Це оповідь країни про себе. Це своя історія і культура, викладена для загального популярного вжитку» [353].

Відтак сучасна геостратегія має стати могутнім підґрунтям для нового підходу творення власної *story*, причому як для своїх співгромадян, так і для світу в цілому, вона має, за *О. Забужко*, стати світоглядним джерелом «війни за знання, за медіа, за вибудовування певної мережі тих, хто знає. Нетворку притомних, за вибудовуванням горизонтальної схеми тих, хто усвідомлює теперішню роль України на світовій арені» [338; 354].

За *Л. Костенко*, сучасна геостратегія України має виступати головним дзеркалом, яке прискорить процес її опритомнення, її повноцінного входження у світове співтовариство як сильної та ефективної держави – Української держави – із визначеною та самоусвідомленою самоідентичністю, сформованою інтелектуальною елітою суспільства, здатною формувати дороговкази майбуття і розширяти горизонти розвою соціальної системи та національного генотипу в умовах перманентних трансформацій та зміни глобальних сил. Збагнувши самотність на власній землі, маємо стати активним суб'єктом будови нової архітектури світового порядку, вибороти врешті-решт право української нації на впорядкування та управління власним життям за законами свого етносу, сформованого багатотисячолітньою історією.

Завершимо словами відомої у світі культурологині, письменниці, професора, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка за книжку «Ave, Europa», дочки української письменниці-шістдесятниці, поетеси *Ліни Костенко* – *Оксани Пахльовської* з твору «Ave, Європа»: «...Україна може вийти з вищезгаданого макро-Бермудського трикутника Америка – Росія – Європа лише одним способом, а саме: віднаходячи свою європейську природу та віддаючи пріоритет своїй європейській політичній і культурно- науковій стратегії».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Діапазон наукової проблеми, обраної теми, зумовлює об'єднання методологічних та інтеграційних дисциплінарних підходів з метою її розв'язання. Логіка дослідження передбачає встановлення взаємного зв'язку між державною політикою та її правовим регулюванням, визначення обсягів і тематичних груп термінологічного масиву. На підставі проведеного аналізу сформульовано пропозиції щодо творення сучасної стратегії України, механізмом чого виступає удосконалення політико-безпекової практики і відповідного чинного законодавства в зазначеній галузі. Запропоновано будувати логіку дослідження державної інфраструктурної політики України, спираючись на методологію науки щодо інтеграційних зв'язків різних галузей знань.

Подано авторське, новаторське визначення поняття «державна інфраструктурна політика», під яким пропонується розуміти заснований на концепції стратегічної архітектури комплексний напрям державної політики, який передбачає: 1) стратегічне управління, засноване на засадах стратегічної культури, спрямоване на реалізацію стратегічних національних інтересів у контексті творення стратегічних цінностей; 2) політико-правове регулювання суспільних відносин у сфері інфраструк-

тури; 3) стратегічну правотворчість, зміст якої полягає у формуванні та реалізації політико-правові норм у даній сфері; 4) стратегічну діяльність політичних інститутів у даній сфері, головною метою якої є творення інфраструктурного потенціалу через ефективну реалізацію інституційної спроможності, що виявляється у формуванні необхідних і достатніх умов для надання життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій; безпека та сталий розвиток людини, суспільства і держави як єдиного динамічного цілого. Констатовано, що недостатня розробленість понятійно-категорійного апарату ДІФСП, відсутність семантичної усталеності термінології як наслідок призводять або до низьких показників вживання понять, або застосування їх у занадто звуженому розумінні, або відсутності гіперзв'язків між ними.

Проведене дослідження уможливило встановити, що поняття «державна інфраструктурна політика» застосовується в закордонних джерелах вже понад два десятиріччя, тоді як в Україні воно тільки-но розпочинає свій активний вжиток. Поняття ж «стратегія державної інфраструктурної політики» навіть не розглядається в постановочному плані. Власно як і дослідження політико-правової природи геостратегії України перебувають в турбулентному стані.

Виявлено, що у вітчизняних нормативно-правових актах віддзеркалюється вузькопрофільний підхід, за якого інфраструктурна сфера пов'язується лише з дорогами та транспортом, а формування даного напрямку політики здебільшого покладається на Міністерство інфраструктури України й підпорядковане йому Державне агентство інфраструктурних проєктів.

Продемонстровано, що подібне бачення не може задовольняти сучасних вимог, а відтак, має відбуватися модернізація підходів з урахуванням позицій, притаманних сучасній світовій науці та практиці. Виявлені чинники, що кардинально впливають на формування стратегії ДІФСП, мають стати підґрунтям для концептуальних засад сучасної стратегії інфраструктурної політики Української держави. На підставі проведених узагальнень запропонована авторська інтерпретація ключового поняття. Отже, є підстави вважати, що врахування усього викладеного має суттєво збільшити ефект і дієвість заходів, які запроваджуються зараз і плануються Україною на майбутнє у сфері інфраструктурної політики.

Безпеку об'єктів стратегічної інфраструктури слід розглядати не лише в контексті забезпечення надання ними життєво важливих послуг та реалізації відповідних функцій, а й передусім в аспекті її інтеграції до безпечної політики загалом і сучасної геостратегії на метарівні. Постає реальна потреба в інституційному та правовому закріпленні такої системної та поступальної інтеграції.

Відзначено, що розроблення проекту Закону України «Про систему національної інфраструктури України» є важливим кроком на шляху формування політико-правових засад регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері безпеки інфраструктури.

Слід зважати на сучасні *тренди*, які загалом впливають як на безпековий ландшафт, так і можуть чинити вплив на функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури: кліматичні деформації і деградація навколишнього середовища зміни, диспропорція розподілу природних ресурсів та можливостей доступу як до них, так і взагалі до матеріальних благ, а також користування

природними ресурсами, проблеми бідності та голоду, подолання бідності та жабрацтва, забезпечення енергетичної безпеки, кіберзлочинність, інфраструктурні війни та інфраструктурна десуверенізація; спроби ціннісного диктату, за якого нав'язування чужих для тієї чи іншої соціальної системи цінностей може призвести до глибинних конфліктів і відторгнення інспірованих цінностей. Причому тероризм та екстремізм, організована злочинність усе ще лишаяються загрозами, утім вже не першого порядку.

У рамках розроблення концепції, спочатку на рівні теоретико-методологічної платформи, а потім вже і в рамках нормативного акта доцільно визначити пріоритетні об'єкти, які підлягають саме забезпеченню безпеки, не обмежуючись лише захисними заходами, які є лише одним із багатьох напрямів державної інфраструктурної політики.

Варіативність рішень у сфері ДІФСП є наслідком відсутності розробленої та прийнятої відповідним чином Стратегії державної інфраструктурної політики України, в якій чітко були б виписано напрями даної політики, форми та методи їх забезпечення, а також визначені пріоритетні національні інтереси, реалізація яких має відбуватись незалежно ані від політичного курсу, ані політичної орієнтації у той чи інший період того чи іншого політичного керівництва України з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інфраструктурного ландшафту та збереження інфраструктурного суверенітету.

Відзначено, що правове регулювання ДІФСП виступає важливим етапом унормування інфраструктурної політики переведення її у правову площину – площину зрозумілого державного управління і гарантованої реа-

лізації національних інтересів [344], в тому числі забезпечення стійкого функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури. Водночас підґрунтям для ефективного правового регулювання мають стати напрацювання різноманітних теоретичних концепцій формування стратегії державної інфраструктурної політики.

Це наблизить мир. Скільки б медіаторів не було між Україною та будь-яким її ворогом, лише Україна може вирішити власні проблеми з користю для себе, лише Україна може зберегти власну інфраструктуру для реалізації власних національних інтересів. Лише Україна має виправити дефект головного дзеркала та творити власну самоідентичність, стверджуючи її в різних площинах та вимірах. І право як регулятор суспільних відносин виступає за даного випадку необхідним інструментом. Утім даний інструмент можна використовувати лише за наявності власної геостратегії, яка наближає державу до власного майбутнього. Не маючи власної стратегії держави зречені реалізовувати стратегії інших держав. Тож вироблення сучасної геостратегії, в тому числі розроблення державної інфраструктурної політики є важливим кроком для реальної будови майбутнього держави.

Ігнорування цього ключового моменту створює підґрунтя для підриву нашого суверенного права – **права на національну інфраструктуру**. Нав'язуване нам третіми гравцями (підкреслимо: будь-якими) терпіння, дотримання якихось примарних угод, підписаних некомпетентним і неуповноваженими законом на це особами, акцентування на пріоритеті дипломатичних засобів та шляхетності, партнерозалежності, у той час як Україну шматують в різних сферах, тривалий безперспективний і безрезультативний переговорний процес,

нівелювання національного законодавства порівняно із міжнародним тощо – не мають аж нічого спільного із ефективно діючою в усьому світі системою стратегічних комунікацій, яка в нашій країні перебуває на стадії формування і, ми переконані, організаційного оформлення з метою реалізації національних інтересів на основі парадигмальних національних цінностей.

У даному розділі також надано наукову аргументацію щодо необхідності розроблення категорійно-понятійної системи теорії інфраструктурної політики із застосуванням методів правничої герменевтики, юридичної компаративістики, методології міждисциплінарного підходу. На підставі аналізу ключового концепту **«стратегічна інфраструктура»**, подано аргументацію щодо необхідності застосування коректної наукової методології на засадах науково обґрунтованого плюралізму при формуванні не лише окремих понять, а категорійно-понятійних рядів. Наведено аргументи щодо доцільності використання методів гіперзв'язків для уніфікації категорій та понять з подальшою їх легітимацією в нормативно-правових актах. Із урахуванням сучасних трендів глобалізації, ускладненням структури життєво важливих систем та розвитку інфраструктурних відносин, висновується про необхідність розроблення та провадження в науковий обіг поняття «стратегічна інфраструктура» замість терміна «критична інфраструктура». Подані теоретичні судження тісно пов'язані із практичною необхідністю реалізації державної інфраструктурної політики в рамках творення геостратегії сучасної України.

Відзначено, що сучасним науковим дослідженням у сфері інфраструктури бракує застосування саме мето-

дологічних підходів, особливо коли йдеться про розроблення категорійно-понятійної системи.

Із цього приводу можемо погодитись із *В. Г. Фатхутдіновим*, який влучно зауважив: «Механічна рокировка без опори на глибинну семантику термінів, практику термінологічного вживання у більшості законів, насамперед у Конституції України, сліпе калькування запозичених номінацій не тільки спотворюють понятійний апарат науки, але й перешкоджають розумінню ролі і функцій нових соціальних інституцій. Це дає підстави порушувати питання щодо уніфікації ключової термінології адміністративної діяльності, а також внесення відповідних змін до прийнятих без ґрунтовної наукової експертизи законів» [355].

На підставі контент-аналізу низки нормативно-правових актів України за період з 2003 по 2021 роки було виявлено динаміку підходів до формування ключової термінології, здійснено компаративний аналіз споріднених термінів, внаслідок чого наочно продемонстровано необхідність легалізації поняття **«об'єкти стратегічної інфраструктури»** через послідовну та конструктивну критику та наукове доведення нікчемності та помилковості застосування терміна «критична інфраструктура», а також обмеженість використання терміна «захист критичної інфраструктури».

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що питання щодо поняття та змісту стратегічних об'єктів інфраструктури має нагальну потребу у своєму деталізованому вивченні. Натепер фіксується термінологічна невизначеність у застосуванні близькоспоріднених понять у нормативно-правових актах України, що у подальшому негативно впливає на правозастосування.

Реалізація запропонованих змін дозволить якісно підвищити рівень нормотворчості у досліджуваній галузі.

Виявлено безпековий дискурс при розгляді політико-правових основ стратегії державної інфраструктурної політики. Зокрема, доведено необхідність аналізу та вивчення саме **стратегії державної інфраструктурної політики** як окремого та самостійного об'єкта наукового дослідження. Запропоновано і послідовно розглянуто три варіанти інтерпретації даної стратегії: 1) як політико-правова практика; 2) як нормативний акт; 3) як когнітивна складова теорії геостратегії.

Подано наукову аргументацію щодо необхідності розроблення категорійно-понятійної системи теорії інфраструктурної політики із застосуванням методів правничої герменевтики, юридичної компаративістики, методології міждисциплінарного підходу. На підставі аналізу ключового концепту **«інфраструктурний ландшафт»**, подано аргументацію щодо необхідності застосування коректної наукової методології переформування не лише окремих понять, а категорійно-понятійних рядів. З урахуванням сучасних трендів глобалізації, ускладненням структури життєво важливих систем та розвитку інфраструктурних відносин, висновується про необхідність розроблення та провадження в науковий обіг поняття **«інфраструктурний ландшафт»** через послідовний та органічно пов'язаний між собою розгляд таких його компонентів, як: антропогенний ландшафт, ноосфера, сакральний ландшафт, гуманітарна аура нації.

Подані теоретичні судження тісно пов'язані із практичною необхідністю формування стратегії ДІФСП як політико-правової практики, так і ухвалення відповідної

Стратегії державної інфраструктурної політики України в якості окремого нормативно-правового акта.

Таким чином, суто теоретично можемо стверджувати про наявність усіх передумов говорити про взаємозв'язок культурного та антропогенного ландшафту, а у поєднанні із теорією ноосфери В. І. Вернадського і теоретичну обґрунтованість застосування терміна «інфраструктурний ландшафт» для позначення широкого кола явищ у сфері інфраструктурних відносин.

Розроблення поняття «інфраструктурний ландшафт» наблизить до розуміння шляхів контролю над нашими життями і над нашою нацією, а також життям прийдешніх поколінь в інтегральному розумінні: природа – людина – інфраструктура. Висновується, що легітимізація даного поняття є необхідною умовою розроблення та ухвалення Стратегії державної інфраструктурної політики України.

Основними передумовами формування та розвитку інфраструктурного ландшафту виступають:

- *на мікрорівні* – створення нової культури ставлення до розвитку інфраструктурного ландшафту як інтегрального виразу життєво важливих потреб соціальної системи і здатностей реалізації життєво важливих функцій і збереження природи;
- *на мезорівні* – формування загальнонаціональної мети розвитку національної інфраструктури як в рамках національного територіального комплексу, так і за його межами;
- *на макрорівні* – формування загальноцивілізаційних інтегральних засад розвитку інфраструктурних комплексів відповідно до балансу національних інтересів збереження природи, яке виключає

можливість потрапляння під загрозу існування прийдешніх поколінь, а також їх здатність задовольняти власні життєво важливі потреби та реалізовувати життєво важливі функції.

Уперше в рамках дослідження теми стратегії державної інфраструктурної політики імplementовано літературознавчі джерела для формування наукової парадигми, зокрема із використанням концепції *Ліни Костенко «гуманітарна аура нації»*, а також засадничих положень щодо сакрального ландшафту сформовано комплекс передумов для будови **базового алгоритму геостратегії сучасної України**, який має включати:

- опертя на перевірену часом спадщину та традицію творення української нації;
- збереження та примноження самобутності української нації, її сакрального ландшафту;
- збереження духовного та інтелектуального потенціалу, здоров'я кожного представника української нації, творення антропогенного ландшафту;
- точне визначення базових національних цінностей, на підставі яких формування пріоритетних національних інтересів;
- моделювання системи пріоритетів з усіх напрямів розвитку суспільства, людини і держави;
- співвіднесення можливого і необхідного;
- чітке формулювання цілей державної політики в найбільш важливих сферах життєдіяльності;
- забезпечення та примноження інфраструктурного потенціалу;
- творення ефективного інфраструктурного ландшафту.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРІЯ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ

Хто ми: наріг чи чернь; нація чи маса?

Улас Самчук

Важливим етапом розвитку будь-якої теорії є опанування наукових методів, за допомогою яких досліджуються явища в аналізованій сфері. Сьогодні розвиток **теорії інфраструктурної політики** перебуває на стадії становлення, тож в нашому дослідженні це питання порушується вперше.

Так, **ми є першими**, хто робить спробу на підставі міждисциплінарного підходу, через аналіз методологічних засад, передусім політології і націобезпекознавства, виділити ті методи, які є ефективними та релевантними для дослідження питань формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Коеволюційний розвиток є відлунням балансу і рівноваги, тому саме такий підхід: балансу і рівноваги, пропонується нами застосовувати для вивчення політико-правової та безпекової природи національної системи інфраструктури; політичних груп, систем, інститутів та процесів, безпосередньої політичної, правничої та безпекової діяльності у сфері реалізації державної інфраструктурної політики, а також стратегій розвитку національної системи інфраструктури в рамках реалізації геостратегії сучасної Української держави.

Відтак, нами презентується неоконцепція **гносеологічного еквілібріуму**, за якого для досягнення всебічного дослідження предмета нашої наукової уваги ми будемо застосовувати методи різних наук, включаючи, окрім названих вище: математику, географію та геологію, теорію дисипативних структур, теорію адаптивних систем, теорію ігор, генетику тощо.

Нині **теорія інфраструктурної політики** має становити спектр наукових теорій, концепцій, наукових дисциплін та наукових доктрин, а не обмежуватись предметом і методом окремих наук. Для більшої наочності, з урахуванням напрацювань одного із авторів даного дослідження (*професора В. А. Ліпкана*)[1; 2; 3; 4], із застосуванням методів екстраполяції, проаналізуємо відповідно до теми нашого дослідження, з урахуванням її специфіки та можливостей їх використання для вивчення шляхів формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, основні методи націоналістичного вивчення, викладені в цитованих та інших численних наукових розвідках *професора В. А. Ліпкана*. Ці методи, на нашу думку, можуть стати у пригоді як для формування теорії інфраструктурної політики в цілому,

так і для дослідження політико-правової практики реалізації ДІФСП.

Звичайно, що дана тема є дискусійною, адже **ми вперше в рамках монографічного дослідження** порушуємо питання щодо необхідності:

- 1) формування теорії інфраструктурної політики як складової політологічної науки;
- 2) формування методології даної наукової теорії на засадах міждисциплінарного підходу.

Відтак, усвідомлюємо, що наші прагнення є першим кроком на шляху творення цілісної концепції запропонованої нами теорії. І наше дослідження лише відкриває шлях до нових звершень прийдешніх поколінь науковців.

2.1 ПОЗИТИВІЗМ І НЕОПОЗИТИВІЗМ

У класичній літературі заведено виокремлювати *класичний позитивізм* і *сучасний позитивізм*. Позитивізм як філософський метод, який виступає у таких формах, як прагматизм, утилітаризм, біхевіоризм і неокантіанство і передбачає світоглядні постулати, як-от:

- 1) заперечення метафізики (для науки має значення лише те, що є доступним спостереженню);
- 2) заперечення онтології і її заміна гносеологією і методологією пізнання (пізнання абсолютної істини неможливо, можливо лише висунення імовірнісних гіпотез на основі даних, що спостерігаються);
- 3) заперечення самоочевидності та інтуїції, а також пов'язаний із цим раціоналізм та релятивізм;
- 4) заперечення суб'єктивності і розгляд її в якості перешкоди об'єктивного наукового пізнання;
- 5) сильна концепція норми [5, с. 20].

Сказане уможлиблює висновувати, що *позитивізм* послідовно заперечує метафізику, можливість здійснення творчого управління процесом формування та реалізації державної інфраструктурної політики. З позицій позитивізму, інфраструктурну політику слід інтерпретувати такою, як вона є, а не такою, як вона має бути. Більше того, за такого розуміння позитивізм як такий виключає необхідність розроблення стратегії ДІФСП, оскільки саме стратегія відбиває бачення на тому чи іншому етапі історичного розвитку панівною елітою тих чи інших цінностей і пріоритетних національних інтересів, зміст і напрями реалізації яких втілюються в життя через розроблення відповідних стратегій, зокрема стратегії ДІФСП.

З методологічних позицій, позитивізм є різновидом *формально-догматичного* методу, який складається з формального і догматичних методів. Догматизм передбачає, що наявний стан речей, коли відсутня теорія інфраструктурної політики, є нормальним і, оскільки даної теорії не існує, тож вона не потрібна. Коли ж дана теорія буде існувати, то вона трактуватиметься як інваріант, а згодом будь-які методи пізнання інфраструктурної політики, які не є усталеними та парадигмальними, консенсусними у даній науці, вважатимуться хибними.

До речі, таку ситуацію доволі часто можна спостерігати з боку ортодоксів в науці, які заперечують міждисциплінарний підхід та й загалом, розвиток наукових методів пізнання, зауважуючи, що існують чіткі раз і на все визначені межі тієї чи іншої науки, вписані у її об'єкт і предмет.

Важливим моментом *позитивізму* є ***ототожнення державної інфраструктурної політики з ема-***

нацією волі нації. Волюнтаризм ґрунтується на дедукції, виведенні усіх засобів реалізації стратегії ДІФСР із проявів волі титульного етносу, інших етносів, які становлять єдину націю: нації утворюють систему національної інфраструктури через узгодження своєї волі стосовно конкретного змісту того чи іншого складового елементу системи національної інфраструктури, ґрунтуючись на філософському розумінні інфраструктурного ландшафту, складовими якого виступають: антропогенний та сакральний ландшафт.

Оскільки позитивізм заперечує існування об'єктивних елементів у формуванні системи національної інфраструктури та відповідній їй стратегії державної політики, які не є такими, що виводяться з волі націй, перед ним виникає проблема обов'язковості вжиття конкретних заходів із забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури з урахуванням тієї обставини, що нація може не лише надавати згоду на будь-які заходи, а й відмовлятися від них. Зокрема в Україні, попри 30 років існування незалежної держави, досі не розроблено стратегії державної інфраструктурної політики ані в сенсі політико-безпекової діяльності, ані в сенсі нормативно-правового акта.

Таким чином існує парадоксальна ситуація: кожна нація може як створювати систему національної інфраструктури та розробити відповідну їй стратегію державної політики, так і не розробляти або ж взагалі втратити над нею контроль через відсутність адекватних систем управління. Таким чином, фактично *позитивізм* формує достатні умови та логічні обґрунтування щодо інфраструктурної десоверенізації, втрати нацією інфраструктурного потенціалу, знищення сакрального ланд-

шафту тощо. Через це одним із наслідків застосування позитивізму в теорії та політико-правовій практиці державної інфраструктурної політики є **інфраструктурний нігілізм** – форма деформації свідомості, за якою унеможлиблюється реалізація інфраструктурного потенціалу, зокрема реалізація життєво важливих функцій і надання життєво важливих потреб для людини, суспільства і держави.

Слід чітко констатувати, що в процесі формування та реалізації стратегії ДІФСП *інфраструктурний нігілізм* може значно гальмувати прогресивні політико-правові та безпекові, а також соціально-економічні перетворення, зокрема інноваційно-інвестиційний розвиток. Відтак унаочнюється наукове завдання щодо розроблення *способів подолання інфраструктурного нігілізму*, до яких ми пропонуємо віднести:

- розроблення стратегії державної інфраструктурної політики як політико-безпекової практики в контексті творення геостратегії сучасної Української держави;
- формування засад для творення інфраструктурної культури;
- розроблення та прийняття Стратегії державної інфраструктурної політики, відповідного даній стратегії законодавства та інших підзаконних актів;
- удосконалення інфраструктурної освіти, впровадження нових освітніх програм;
- попередження правопорушень на об'єктах стратегічної інфраструктури;
- інфраструктурне виховання, в тому числі через формування конструктивного уявлення про си-

- стему інфраструктурного ландшафту (з усіма складовими, які ми описували в розділі першому);
- інфраструктурну грамотність;
  - дбайливе ставлення до об'єктів стратегічної інфраструктури;
  - підготовку висококваліфікованих кадрів у даній сфері.

Зрозуміло, що цілком подолати інфраструктурний нігілізм вкрай важко, особливо в сучасних умовах – деформацію базових цінностей, активізацію конфліктної парадигми, що має прояв у вигляді мілітаризації безпекових відносин, домінуванні фактора сили при вирішенні конфліктів, використанні розумної сили та гібридних війн. Натомість завдання щодо його мінімізації вважається більш досяжним. Цього можна досягти через вжиття системи комплексних заходів, які можуть враховувати наведені нами вище способи.

Екстраполюючи думки німецького дослідника *Г. Трипеля*, можна припустити, що необхідність існування стратегії ДІФСП і відповідної системи безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури носить обов'язковий характер і базується на «спільній волі» держав, а не сукупності волі окремих держав. Це ж саме стосується і розроблення відповідної державної інфраструктурної політики, де необхідність у формуванні останньої має бути наслідком «спільної волі» особи, держави і суспільства, а не сукупністю забаганок окремо узятих представників української нації, громадських організацій чи державних органів.

Якщо скомбінувати позитивізм і волюнтаризм, то можна дійти висновків: стратегія ДІФСП виступає одним із найбільш дієвих інструментів щодо формуван-

ня необхідних і достатніх умов для реалізації і надання життєво важливих функцій і послуг відповідно. Таким чином обов'язковість формування стратегії ДІФСП є природним механізмом забезпечення та творення інфраструктурного ландшафту, складовим компонентом якого виступає сакральний ландшафт, розвитку інфраструктурного потенціалу. Існування даної стратегії є виявленням волі, як вона виражена за допомогою звичаїв, традицій, самобутньої історії української нації і сформованих відносин у сфері інфраструктури. Відтак державна політика виступає дієвим інструментом реалізації волі українства до власного системного розвитку. Звідси випливає, що навіть гіпотетично, презентації аргументів щодо відсутності необхідності формування стратегії ДІФСП є з позицій симбіозу позитивізму і волюнтаризму нікчемною.

Водночас тим позитивізм не слід ототожнювати із волюнтаризмом.

Адже насправді *позитивізм* унаочнює важливість розроблення і закріплення національних цінностей як засадничих положень функціонування та розвитку Української нації та Української держави в цілому. На цій підставі цілком логічно, що саме через національні цінності формуються національні інтереси, зокрема і пріоритетні, які залежать від просторово-часової конфігурації світових безпеко-політичних структур і можливостей України щодо управління даними процесами як всередині власної держави, так і за її межами. Додатково підкреслимо, що це формує наукові засади для чіткої демаркації щодо розмежування справжніх національних інтересів від вузькокланових та кон'юнктурних інтересів окремих соціальних груп, які здійснюють тимча-

сове управління. Також у розрізі теми нашої монографії доцільно говорити про необхідність розроблення чітких критеріїв віднесення тих чи інших об'єктів до об'єктів стратегічної інфраструктури, визначити чітку відповідальність, можливо, за секторальним принципом, щодо реалізації певних життєво важливих функцій конкретними центральними органами виконавчої влади. Більше того, окремо слід говорити і про впровадження інвестиційно-інноваційної моделі на засадах обов'язкового скринінгу прямих іноземних інвестицій в ОСІ.

Важливим також є дотримання ключового принципу: **законність**. Адже кожна політична група, допоки перебуває в опозиції, скаржиться на надмірні повноваження і узурпацію влади тими, хто при владі; але коли опозиція сама приходить до влади, то починає говорити про необхідність централізації і зосередження більшості повноважень у своїх руках, застосування не передбачених законодавством заходів впливу, введення псевдо-правових режимів, що є по суті антизаконними і суперечать як Конституції України, так і природному праву взагалі, в тому числі економічних заходів, «жорстку руку», «президентську країну» тощо, а також спроби порушити іманентну демократичній владі систему стримувань і противаг, наділити певні координаційні органи не властивими їм надінституційними правами та інституційними спроможностями, які можуть спричинити порушення балансу влади в Україні. Це є неприпустимим.

Класичний позитивізм можна звести до таких принципів:

- 1) державна інфраструктурна політика – єдиний вид політики, що впливає з волі особи, суспільства і держави;

- 2) дана політика і відповідна їй стратегія мають існувати в об'єктивній реальності, на відміну від різноманітних уявлень як щодо змісту стратегії, так і взагалі щодо необхідності та нагальності її розроблення;
- 3) класичний позитивізм висуває жорсткі вимоги при визначенні дійсності тих чи інших складових елементів системи компонентів стратегії ДІФСП.

Характерним для позитивізму і в цьому полягає його так сказали б, позитив, що в рамках даної концепції не має місця аргументам, що тим чи іншим чином обґрунтовують відсутність державної інфраструктурної політики, а також відповідної їй стратегії. Відтак, звідси витікає **логічний постулат позитивізму**: позитивізм заперечує застосування будь-яких інших стратегій, функціонування будь-яких інших інституційних структур, що реалізують іншу державну політику: або формується державна інфраструктурна політика і розробляється стратегія її реалізації в контексті формування геостратегії сучасної України, або ні.

Вищенаведені постулати класичного позитивізму означають, що усі принципи та засади формування стратегії ДІФСП мають витoki з одного з традиційних джерел: звичаїв або договору, чим ще раз додатково аргументується необхідність сумлінного розуміння та світоглядного осягнення такої категорії, як «інфраструктурний ландшафт». Адже договори уособлюють явно виражену згоду окремих представників нації, громадських організацій і держави в цілому, а звичаї – неявну згоду [5, с. 23]. Водночас представники класичного позитивізму заперечують значення таких об'єктивних елементів теорії інфраструктурної політики, як принципи

формування та імперативи взаємозв'язку прикладних теорій.

На відміну від крайнього позитивізму, *сучасний позитивізм* не стверджує повної залежності формування стратегії ДІФСП від соціально-політичного контексту. Сучасний позитивізм меншою мірою схильний надавати значення волі держав. Його прибічники також визнають необхідність розширення поняття «*державна інфраструктурна політика*», яка має включати не лише захисні, а й передусім, активні заходи.

У рамках *сучасного позитивізму* також визнається існування загальних принципів формування і реалізації стратегії ДІФСП, в тому числі беруться до уваги рішення Ради Безпеки ООН та ОБСЄ в якості її допоміжних засобів.

Також наголосимо і на тому, що в рамках сучасного позитивізму чимала увага приділяється застосуванню «розумної сили», «м'якого права» [6, с. 46-48], у яких вбачається важливий інструмент доправового регулювання, а також етичним, моральним і політичним міркуванням у процесі реалізації стратегії ДІФСП. Водночас позитивізм продовжує обґрунтовувати першочергову важливість існування геостратегії держави, відповідної їй стратегії ДІФСП, системи національної інфраструктури, в тому числі системи безпекоінфраструктурної політики, поза контекстом існування яких нація фактично не зможе реалізувати національні інтереси і зберегти національні цінності.

Висновуючи викладене відмітимо, що сучасний позитивізм не є ідентичним формалізму і волюнтаризму, завдячуючи чому йому вдалося доволі успішно адаптуватися до нових зовнішньополітичних реалій за рахунок ясності та суворості його традиційної моделі [5, с. 23].

2.2 НОРМАТИВІЗМ

Державна інфраструктурна політика (ДІФСП) як система широкомасштабних комплексних цілеспрямованих заходів компетентних суб'єктів ще й зараз перебуває на етапі свого формування і унормування. Нині через застосування маніпулятивних технологій система державного управління і політико-правова практика перенасичені фейками, симулякрами, спотвореною інформацією, яка в цілому формує підґрунтя для реалізації чужих національних інтересів на території України, встановлення контролю над об'єктами стратегічної інфраструктури. Аналогічна ситуація складається у сфері реалізації стратегії ДІФСП. Відтак у рамках саме теоретичної науки, зокрема політології, постає наукове завдання щодо коректного дослідження даної стратегії, передусім із застосуванням наукової методології.

Багатоплановість обраної для дослідження теми зумовлює звернення до ряду аспектів. *По-перше*, це питання методології науки. В даному напрямі є важливими розробки таких вчених, як: *М. Буроменський, С. Бобровнік, В. Горбатенко, Ю. Власов, О. Ганьба, С. Даниленко, С. Дністрянський, Є. Ерліх, Г. Кельзен, Б. Кістяківський, О. Костенко, І. Кресіна, А. Коваленко, М. Козюбра, М. Костицький, О. Кушнір, Є. Макаренко, О. Мережко, І. Настасяк, М. Ожеван, Н. Оніщенко, Б. Парахонський, М. Рижков, Ю. Римаренко, В. Сіренко, О. Скрипнюк, В. Старосольський, О. Стойко, Ю. Шемшученко, В. Явір, А. Яковець та ін.*

По-друге, це наукові розвідки щодо різних аспектів формування стратегії державної інфраструктурної політики України *Д. Бірюкова, М. Бутка, О. Єрменчука, Г. Зубка, С. Кондратова, О. Кравченко, О. Криниць-*

кої, О. Лощикіна, Д. Нестерової, В. Новикової, І. Рекуненка, І. Садловської, А. Стояновського, О. Суходолі, С. Теленика, Л. Федулової, І. Чуницької та ін.

Якщо стосовно методів правового регулювання суспільних відносин у сфері інфраструктурної політики, зарубіжного досвіду можна констатувати про наявність значної кількості публікацій, то стосовно формування *теорії інфраструктурної політики*, зокрема гносеологічного її компонента, передусім наукової методології, публікацій обмаль.

Тим більше, навіть формування такого концепта, як «державна інфраструктурна політика» нині не вважається консенсусним. Відтак, використання наукової методології матиме подвійне значення: з одного боку, воно спрямовано на досягнення проголошених цілей в статті, а з іншого, – сприятиме подовженню наукової дискусії щодо остаточного і парадигмального ставлення до формування та існування окремого виду політики – державної інфраструктурної політики. Так само застосування наукової методології сприятиме розумінню та усвідомленню сучасного політико-безпекового дискурсу, в рамках якого доцільно говорити не просто про політику, а про необхідність формування та реалізації саме *стратегії* державної інфраструктурної політики.

У зв'язку з цим **мета** підрозділу полягає у розкритті змісту стратегії державної інфраструктурної політики із використанням концепції нормативізму.

Досягненню поставленої мети сприятиме розв'язання таких завдань:

- 1) з'ясування дуалізму суцього і належного;
- 2) накреслення абрисів розуміння стратегії в якості політико-правової і безпекової практики;

3) обґрунтування необхідності використання принципу справедливості при формуванні і реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Методологічною основою нормативізму стала неокантіанська теорія про дуалізм «*суцього*» і «*належного*».

За такого підходу нормативізм інтерпретує стратегію ДІФСП (як політико-безпекову практику) як сферу належного, а не суцього, обмежуючись вивченням формальної сторони процесів реалізації даної стратегії. Нормативізм виступає за очищення формування даної стратегії як окремого виду політико-правової та безпекової практики діяльності уповноважених суб'єктів. Через це в рамках нормативізму презюмується ідея щодо очищення даної стратегії від інших, не властивих даній діяльності напрямів. Вельми цікавим є те, що нормативізм не протиставляє стратегію ДІФСП і силу, відтак унаочнюється завдання щодо розвитку інфраструктурного потенціалу та формування тактики і стратегії протидії інфраструктурним війнам, реалізацію інфраструктурних інтересів, у тому числі за межами держави, включаючи космос і кіберпростір.

Відтак, зважаючи на свою універсальність, фактор сили є іманентним в рамках формування та реалізації стратегії ДІФСП.

У межах даної стратегії чітко передбачається використання сили, інших інструментів, у тому числі стратегічних комунікацій, гібридних війн чітко визначеним у законодавстві колом суб'єктів забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури для формування необхідних умов і безпосередньої реалізації пріоритетних національних інтересів.

Ми постійно наголошуємо на тому, що стратегія ДІФСР має розглядатися саме як політико-правова практика, через це навіть сам факт функціонування національної системи інфраструктури і відповідна практика мають бути закріпленими у відповідному НПА, що однозначно формує умови для ствердження про юридичний характер діяльності суб'єктів даної системи і наявність юридичних підстав для застосування сили та інших дієвих засобів впливу для реалізації національних інтересів.

Методологія авторського бачення, відповідно до предмета дослідження, ґрунтується на новаторській авторській **концептуальній еталонній моделі**:

- 1) геостратегія сучасної Української держави;
- 2) стратегія державної інфраструктурної політики України;
- 3) стратегічне управління, яке включає механізми стратегічного планування, прогнозування, передбачення та стратегічних комунікацій на основі концептуальної моделі стратегічної архітектури, стратегічного мислення, свідомості і культури;
- 4) стратегічні цінності;
- 5) стратегічні національні інтереси з урахуванням стратегічних національних пріоритетів;
- 6) стратегічна інфраструктура;
- 7) стратегічна правотворчість.

Причому події останніх років, передусім із протидією пандемії у 2020 році, яскраво продемонстрували, що кожна країна дбає винятково лише про власні національні інтереси, не цураючись при цьому застосування можливостей розвідувального товариства, заходів примусу, залякування, інших заходів з метою отримання преференційного доступу до вакцин за для реаліза-

ції інтересів лише власної країни. Нашу думку підтверджує і український фахівець з проблем безпеки стратегічної інфраструктури *О. Кушнір*, відзначаючи, що роль спеціальних служб у захисті об'єктів критичної інфраструктури, одна з найголовніших. Це пов'язано насамперед з тим, що саме на спеціальні служби покладено функцію недопущення дестабілізації національних систем, в т.ч. національної кредитно-банківської системи та страхового ринку; а також протидія втручанням у стабільне функціонування систем, в т.ч. кредитно-банківської системи та системи державних фінансів, використанню їх на шкоду національним інтересам України [7].

Через це закріплений принцип про домінування міжнародного законодавства над внутрішнім має бути значно скоригований.

Так, наприклад, ми не можемо погодитись із думкою *І. В. Міми*, про те, що «ефективність впливу міжнародного права на національну правову систему залежить від повноти відображення та з'ясування закономірностей міжнародного розвитку із врахуванням внутрішніх особливостей національного права, а також від стану розробленості правових засобів держави, за наявності яких відбувається ефективний регулятивний вплив на суспільні відносини» [8, с. 184].

Автор плутає причину і наслідок: внутрішнє право має відображати закономірності функціонування та розвитку суспільних відносин на засадничій підставі творення та збереження національних цінностей з метою реалізації національних інтересів. Своєю чергою, норми міжнародного права, в яких дані закономірності не відображені, не можуть покращити внутрішнє право, тобто вони не сприяють досягненню цілей стратегії роз-

вितку країни, а відтак не можуть бути визнані прийнятними та такими, що можуть поліпшити стан правового регулювання тих чи інших суспільних відносин.

Ці всі так звані «прописні істини та правила» міжнародного права були повністю знецінені, починаючи з 8 серпня 2008 року (на жаль, це не дата початку Олімпіади, а дата неоголошеної і безкарної війни Росії проти Грузії), коли система міжнародного правопорядку зазнала незворотних і деструктивних змін.

А події 2020 року з пандемію, державним егоїзмом, біологічним шовінізмом окремих країн, і в 2021 році із суттєвою мілітаризацією міжнародних відносин численними збройними конфліктами між суб'єктами, які мали б забезпечувати та гарантувати світову безпеку, сформуvalи іншу – реальну, а не книжкову, та не побоюся цих невисокопарних слів «буквоїдську істину щодо примату міжнародного права»: **держави, що чітко дотримуються міжнародного права, виявилися безпорадними перед глобальними і реальними загрозами власній незалежності, суверенітету, що сприяло втраті інфраструктурного потенціалу та формуванню на довгостроковій основі енергетичної залежності, в тому числі втраті контролю над стійким розвитком інфраструктурного ландшафту, дестабілізації найбільш важливих систем життєзабезпечення і взагалі існування системи національних цінностей.**

З метою реалізації стратегії ДІФСП має бути сформована достатня система нормативно-правового регулювання суспільних відносин у даній сфері, яку можуть підсилити міжнародно-правові механізми захисту прав і свобод людини і громадянина (якщо вони не суперечать національному законодавству).

Геостратегія сучасної України базується, передусім, на реалізації національних цінностей:

- ми не можемо думати і дбати про європейську безпеку, допоки не забезпечимо власну безпеку;
- ми не маємо виправдовуватися АНІ перед ким за ті методи і способи, інструменти та взагалі стратегію і політику в цілому, які використовуємо і реалізуємо задля забезпечення реалізації власної геостратегії в контексті забезпечення державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності та Української державності в цілому, зокрема забезпечення національної безпеки і реалізації безпеки інфраструктурної політики;
- жодна з країн-гарантів безпеки України (згідно з Будапештським меморандумом) насправді не надала цих гарантій, передусім йдеться про Францію, Німеччину, Китай. А Росія взагалі вчинила акт агресії. Тому жодна з країн-гарантів, яка не надала суттєвої і реальної, а не задекларованої допомоги, втратила даний статус, відтак не має жодного права вказувати Україні, яким чином їй забезпечувати власну національну безпеку, реалізовувати власну інфраструктурну стратегію. Будь-які спроби таких коментарів з боку офіційних осіб перелічених держав можуть вважатися спробою втручання у внутрішні справи нашої держави;
- ми не можемо думати, прикладом, про енергетичну незалежність Європи, допоки ми не реалізуємо власний інфраструктурний потенціал у даній сфері і не сформуємо достатні умови для гарантованого енергопостачання власної нації потрібною кількістю енергоносіїв тощо.

Ще одне. Президента країни обирає на голосуванні народ України, який є єдиним джерелом влади. Відтак, народ обирає того, хто має створити збалансовану систему реалізації національних інтересів людини, суспільства і держави. Народ обирає Президента для управління ним в інтересах народу, тобто самого себе.

Народ України **не обирає** Президента України для:

- реалізації національних інтересів інших країн або взагалі обслуговування інтересів транснаціональних корпорацій (міжнародних організацій, наднаціональних структур, фінансових установ тощо);
- реалізації міжнародних договорів, які суперечать природному праву, а також внутрішньому законодавству України, принципам вітчизняного законодавства, а також засадничим його положенням і традиціям право- і державотворення;
- нав'язування чужих, більше того деструктивних та конфронтаційних і антагоністичних смислів;
- імплементації та підтримки не властивих нашої політичній системі практик і правовій системі норм, в тому числі соціальних, культурних зразків поведінки, які не відповідають національним цінностям, традиціям та укладу життя українців;
- обслуговування інтересів олігархів і забезпечення олігархічного консенсусу.

Ми є автохтонною нацією, а тому маємо власні багатотисячолітні традиції, власний уклад життя, самобутність, культуру, антропогенний та сакральний ландшафти. До речі, маємо те, чого багато хто із «сучасних вчителів та глашатаїв європейських цінностей» на міжнародній арені, взагалі не можуть мати за визначенням. Так, маємо визнати, що наша нація не завжди існувала

у формі держави, водночас вона завжди мала свій стрижень, основу, цінності, системостворювальні елементи, які саме і не дозволили їй згинутися.

Саме тому, у нашій роботі, ми відходимо від суто теоретичних і фактично міфічних міркувань, зокрема пріоритетності міжнародного права над внутрішнім законодавством, які сьогодні вже абсолютно не відповідають дійсності, реаліям міжнародних відносин і взагалі не є справжніми. Так, наприклад, нехтуючи національними інтересами:

- **України** – Німеччина ухвалила рішення у 2021 році щодо «Північного потоку-2» відповідно до власних національних інтересів. Оскільки за транспортування газу до Європи Україна отримувала близько 3 мільярдів доларів щорічно, то Німеччина з Росією завдали шкоди Україні саме на цю суму (сюди слід додати індекс інфляції, втрачену вигоду, а також інші не завжди вимірювані у числовому вираженні параметри). Ніякі санкції не допомогли, а обіцянки, як здебільшого це відбувається, виявилися порожніми. Більше того, застосування методів реалполітики дозволяють стверджувати, що німецький прагматизм перемагає ідеали та цінності, особливо за часів правління Меркель, для якої правило ведення політики було одним: бізнес понад усе. А спроба надання Німеччиною 5 000 касок для відбиття агресії Росії у 2022 році, які, до речі, Україна не просила, заборона польота літаків Великої Британії – взагалі є прямим знуцанням і яскравим зневаженням України як суб'єкта міжнародних відносин. Ну і «родзинкою на торті» стало висловлювання вже

- колишнього командувача німецьких ВМС Кай-Ахім Шенбаха про повагу до Путіна, упевненість у незворотності відторгнення Криму, неможливості його повернення в Україну та проти вступу України та Грузії до НАТО, які безсумнівно поділяє значна частина німецьких високопосадовців. Такі публічні одкровення підривають загальну європейську безпеку і солідарність на угоду інтересам Берліна, який поступово фактично спрямовує свій вектор політики на формування Німецької Демократичної Республіки. Відтак, суто теоретично з позицій геостратегії, вважати нині Німеччину нашим союзником у протидії Росії є безпідставним і стратегічно помилковим та шкідливим;
- **Франції** – Австралія у жовтні 2021 року розірвала багатомільярдний договір на будову дизельних підводних човнів і підписала його зі США;
  - **багатонаціональної коаліції держав** – США влітку 2021 року вивели свої війська з Афганістану, що спричинило суттєві людські втрати, матеріальні втрати в особливо великих розмірах, передачу технологій і високотехнологічного озброєння третім країнам.

І таких прикладів можна наводити безліч (це і Китай, і Африка та Азія), тому закликаю сучасних дослідників міжнародних відносин і взагалі представників політико-правової думки, у власних дослідженнях відтворювати небажані та міфічні уявлення про дійсні міжнародні відносини (які вони почасти черпають з підручників минулого), а відобразити справжній стан та ті реалії, в яких опинилось людство і в якому напрямі воно має рухатися (з урахуванням викладеного вище)

надалі. Іншими словами: відображати результати власних проведених досліджень, а не формувати дійсність під алгоритми та теоретичні матриці і теорії, викладені в підручниках минулого; власно, просто здійснювати справжню наукову і пошукову дослідницьку діяльність.

Наука має визначати контури майбутнього на підставі того, що маємо сьогодні. Право має виступати інструментом реалізації стратегії ДІФСП, а не навпаки. Право за даного випадку закріплює нові правовідносини, водночас в рамках окреслених цілей в результаті реалізації стратегії як політико-безпекової практики.

Будемо відверті: **настав час *realpolitik*** – час відмови від порожніх балачок, пафосних і демагогічних закликів, нудних та убогих за змістом ортодоксальних теоретичних дискусій, онтологічний дискурс яких є відлунням минулого, яке застрягло в головах та змістовних позиціях наукових праць апологетів старої політичної школи. Наразі політика дедалі більше посувається у сферу стратегій, а відтак ця сфера вимагає більш прагматичного ставлення як до розуміння та осягнення реальних стратегічних національних інтересів, так і прагматичного розуміння ставлення до нашої держави інших країн, їх реальної, а не декларованої та публічно, але бездоказово, озвученої дієвої допомоги.

Наприклад: допомога лише США Афганістану за офіційними даними з 2001 по 2019 рік склала близько 822 млрд доларів. Ця сума, однак, не враховує витрати у Пакистані, який США використовує як базу для афганських операцій [9]. Відтак, за наявними лише у відкритих джерелах інформації даними було витрачено понад **1 трильйон доларів!!!** Можна порівняти із рівнем допомоги Україні і дійти власних висновків.

Зокрема резонує нашій позиції думка професора М. В. Буроменського, який зазначає, що з позицій дуалістичної теорії національне та міжнародне право розглядаються як дві самостійні правові системи, що мають індивідуальні механізми правового регулювання суспільних відносин, а отже, і різний правопорядок. Прихильники дуалізму вважають, що хоча ці правові системи не позбавлені можливості взаємодії, норми міжнародного права не в змозі здійснювати дієвий вплив у напрямі нормативного впорядкування та систематизації правопорядку в межах національного механізму правового регулювання суспільних відносин, і, навпаки, норми національного права не можуть виконувати регулятивних функцій у міжнародно-правових відносинах [10, с. 61–62].

Солідаризуючись із даною думкою підкреслимо, що в усіх своїх публікаціях і науковій і практичній діяльності відстоювали позицію щодо верховенства національного права.

Зокрема, також свого часу наголошували, що наразі актуалізується проблема **формування нової концепції права**, яка відобразатиме реальний період існування і тенденції розвитку світу: період агресивної глобалізації: час утвердження відносин сили, коли провідним країнам світу, об'єднаним до єдиного військово-політичного блоку – НАТО – вкрай потрібна стабільна правова основа здійснення силових акцій із встановлення контролю над природними та іншими ресурсами інших країн (так звані операції з примушення до миру, забезпечення прав і свобод людини, гуманітарна інтервенція, боротьба з кібервійнами, формування наднаціональних структур тощо).

Саме тому поки прибічники теорії інституціоналізму намагаються переконати певних представників права у своїх прагненнях щодо подальшого утвердження «верховенства права», насправді відбувається порушення головного атрибута права, що в цілому суперечить природі права як такого, оскільки правлячі світом організації по-новому тлумачать і реалізують даний принцип: **«верховенство» за допомогою права**. За цих умов тлумачення тероризму має рамковий контекст, натомість тлумачення екстремізму і тим більше – встановлення відповідальності за вчинення екстремістської діяльності – має багато правових суперечностей, що і дає змогу за допомогою права реалізовувати власні політичні стратегії, котрі іноді суперечать національним інтересам [11].

Водночас дієвість норм міжнародного права в механізмі правового регулювання національної правової системи залежить передусім від того, яким чином вони сприятимуть збереженню і творенню національних цінностей і реалізації національних інтересів, але не навпаки!

Проблему конкретизації статусу міжнародних договірних норм у національній правовій системі відзначає і *український академік Ю. С. Шемшученко*, акцентуючи на необхідності визначення засад співвідношення міжнародних договорів і національних нормативно-правових актів як джерел права [12, с. 391].

Отже, коріння дискусії сягають в багатолітню історію, натомість наразі настав час щодо чіткої відповіді на одвічне питання: в чому полягає юридична сила міжнародних принципів і норм, як слід будувати відносини з тими державами, які не дотримуються і порушують їх?

Звичайно, що можна і далі продовжувати говорити про розвиток інтеграційних процесів, подальше розроблення адаптаційної взаємодії міжнародного та національного права, посилення співпраці у сфері енергетичної незалежності та розроблення спільної інфраструктурної політики тощо. Утім, у політичній практиці держави, що керувалися передусім загальнонаціональною ідеологією, національними пріоритетами, виявилися набагато гнучкішими і більш стійкими до нестабільності, протидії пандемії коронавірусу, зміни сил безпеки, центрів формування світової політики і взагалі до трансформаційних змін та утворення різноманітних секторальних політико-безпекових конфігурацій (наприклад: AUKUS, QUAD).

Зокрема, конфліктні інтереси Туреччини та Росії у Сирії не завадили цим двом державам запустити у 2020 році спільний газогін «Турецький потік» з обсягом потужності прокачки газу 30 млрд кубометрів на рік і отримувати спільну вигоду від цього, постачаючи газ до Греції, Угорщини та інших країн. Більше того, Туреччина не визнає анексію Криму, утім ультимативно вимагає не називати дрони, куплені в Туреччині, за допомогою яких українські військові знищують ворожі сили російських окупантів – турецькими [13]. Відтак, світ дедалі більше і головне – глибше – крокує в бік фрагментарності та секторальності, ворожої упередженості. І такі тенденції також слід враховувати при формуванні стратегії ДІФСП України.

Тож, за таких умов, виникає закономірне запитання: чим ми маємо керуватись: 1) тим, що має конкретний реальний та відчутний результат; 2) чи тим, що кимось нав'язується і не відповідає національним інтересам?

Здається, що відповідь на це питання потрібно шукати у системотворчому і засадничому документі – Конституції України.

Оскільки найвищу юридичну силу і норми прямої дії містить Конституція України, стратегія ДІФСП має будуватися виходячи з національних інтересів, задля творення і збереження національних цінностей. Якщо міжнародні договори або інші рішення суперечать даному принципу вони мають бути визнаними нікчемними і не можуть бути імплементованими до національної правової системи.

Гармонізація законодавства носить похідний характер від гармонізації цінностей: спочатку потрібно гармонізувати цінності та інтереси, а вже потім законодавство. Порушення логіки призводить до закладення конфліктогенності у соціальну систему, а відтак відчутні дестабілізаційні коливання наперед унеможливають формування достатньої та ефективної системи реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

Проте може виникнути питання: чим виступають національні системи безпеки стратегічної інфраструктури інших країн або ж взагалі більш високого порядку? Як має узгоджуватись стратегія ДІФСП окремої держави з аналогічними практиками інших держав?

Якщо брати ідеальну модель, то надійне, безпечне та стійке функціонування систем національної інфраструктури та відповідних їм стратегій є позитивним фактом. Адже в глобалізованому світі небезпека в одній системі породжує і сприяє реалізації небезпеці в іншій. Відтак ефективне функціонування системи забезпечення інфраструктурної безпеки, а також взагалі стратегії

ДІФСП є важливим компонентом стратегій інших країн. Прикладом, проблеми з енергопостачанням в одній країні, на пряму впливають на функціонування усєї національної системи інфраструктури іншої країни. Отже, природним є вироблення спільних засад розроблення даних стратегій з урахуванням національної специфіки і можливостей держав щодо контролю і збереження інфраструктурного суверенітету.

Виходячи з наведеного розуміння призначення стратегії ДІФСП, *нормативізм у поєднанні із дуалістичною і моністичною теоріями сучасної юриспруденції* щодо розкриття засад взаємодії національного та міжнародного права [14, с. 4] постулює, що стратегія ДІФСП може вважатися дієвим компонентом безпекоінфраструктурної міжнародної політики, через те, що вона резервує для міжнародного співтовариства як спільної соціальної системи, об'єднаної консенсусними цінностями та принципами та інтересами, використання сили та будь-якого інструментарію впливу (гібридні технології, розумна сила, стратегічні комунікації, штучний інтелект, космічна зброя, нейромережі тощо), встановлюючи монополію на їх застосування.

У даній інтерпретації стратегія ДІФСП виступає дієвим механізмом встановлення примусової справедливості, рівноваги, балансу і порядку, тобто такого стану, за якого можлива максимальна реалізація інфраструктурного потенціалу кожної країни в узгоджених суб'єктами міжнародних відносин рамках реалізації національних інтересів.

При цьому слід особливо звернути увагу на *централізацію і децентралізацію* при реалізації стратегії ДІФСП.

Так, в межах окремо узятої країни можна виділити конкретних суб'єктів (державних і недержавних), яким

делеговані державою повноваження щодо реалізації даної політики, зміст якої полягає у створенні умов для гарантованого і безперебійного надання життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій.

На наш погляд, приналежність чи управління об'єктом стратегічної інфраструктури до приватних операторів чи суб'єктів не є підставою для втрати ініціативного управління саме державою всією системою національної інфраструктури. Отже в контексті реалізації стратегії ДІФСП України доцільно наполягати на *централізації* повноважень у сфері інфраструктурної політики і формуванні окремого центрального органу виконавчої влади в рамках концепції реалізації унітаризму, що активно розвивається в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Стосовно міжнародної безпеки інфраструктурної політики, то тут механізм вжиття відповідних заходів набагато складніший. Насамперед він зумовлений різними правовими режимами та взагалі підходами до віднесення тих чи інших об'єктів саме до *об'єктів стратегічної інфраструктури*.

Так само слід відверто говорити і про те, що в окремих державах взагалі така категорія не виділяється, а держава зосереджує свою увагу саме на можливості надання соціетальних функцій. Відтак, в цілому резюмуючи, відмітимо, що різність тлумачення і розуміння даних процесів наперед ускладнює узгоджену діяльність багатьох держав, тим більше із різними правовими системами, у сфері реалізації спільної стратегії.

Радше за даного випадку говорити про можливість і корисність розроблення окремих інфраструктурних секторальних/рамкових стратегій окремих країн, ко-

трі будуть спрямовані на досягнення певного рівня стійкості тих чи інших окремих сфер життєдіяльності і надання в їх рамках окремих функцій із чітко визначеним інструментарієм, який може бути розроблено в рамках окремих тактик. Відтак, адекватно глокалізаційним (не плутати із глобалізаційними) тенденціям, формуються відповідні інфраструктурні стратегії. Таким чином, прагнемо дотримуватися логіки свого дослідження, спираючись на отримані нами наукові результати.

Отже, колективне управління сферою інфраструктури (міжнародними суб'єктами) є, на нашу думку, не оптимальним, адже за даного випадку втрачається єдність і керованість даною системою.

З іншого боку, *централізація* на вжиття заходів щодо реалізації стратегії ДІФСП є неможливою, таким чином постає потреба у децентралізації цих повноважень між країнами-учасницями даної системи. Проте даний процес також не є легким, бо значно ускладнюється процес прийняття рішення про застосування тих чи інших силових засобів або вжиття конкретних заходів.

Прикладом тому може бути агресія проти Іраку у березні 2003 року, коли одностайно у безапеляційному порядку США розпочали агресію проти Іраку, у той час як країни-учасниці системи загальноєвропейської безпеки, передусім Німеччина, Франція, Бельгія висловилися категорично проти даних дій з боку США. Однак, ураховуючи повільність у прийнятті рішень, а тим більше у їх втіленні у життя, дана система так і не вжила конкретних заходів щодо реалізації власного рішення.

Така ж ситуація спостерігалася із будовою в обхід України газопроводу «Північний потік-2», який спричинив суттєву матеріальну шкоду Україні, водночас, че-

рез недалекоглядну інфраструктурну політику, створив значні умови для залежності європейських клієнтів від режиму постачання російського газу. Зокрема, *Франк Гофман* вважає, що «позиція Берліна щодо «Північного потоку-2» – ознака неспроможності зовнішньої політики Німеччини. Вона розколола Захід. Німецько-російське будівництво газогону під патронатом московського грошового станка під назвою «Газпром» розкололо Європу та Захід. Німецька канцлерка Ангела Меркель – відповідальна за шкоду, завдану їй багаторічною аргументацією, що йдеться, мовляв, про суто економічний проект. Його реалізація відбувається всупереч волі Європарламенту, всупереч тиску з боку найближчих друзів – Франції, держав Скандинавії та Балтії і передусім Польщі. І зрештою, всупереч волі Конгресу США» [15].

Більше того, даний експерт відзначає: «У першу чергу, Берлін має попроситися з геополітичною наївністю останніх років та разом із друзями в Парижі відстоювати *спільні європейські інтереси*. Це означає, в тому числі, повною мірою використовувати газовий кран у німецькому Любміні на березі Балтійського моря. Адже це не просто якийсь технічний елемент ланцюга в суто економічному проекті, а геополітичний владний інструмент. Він працює у двох напрямках – кран можна або відкрити, або закрити» [15]. Відтак, констатуємо: позиція Німеччини більше не має нічого спільного з ціннісною зовнішньою політикою.

Звідси можна дійти деяких проміжних висновків.

По-перше, об'єкти стратегічної інфраструктури виступають інструментами геостратегії. Це аксіома, яка нині не має піддаватися сумніву або зайвим наївним узагальнюючим теоретизуванням. Економічна доціль-

ність ніколи не переважить геостратегічної корисності та прагматичності.

По-друге, інфраструктура в контексті реалізації геостратегії виступає механізмом відстоювання не лише національних, але й спільних європейських цінностей. Тобто інфраструктура та відповідна щодо нею державна політика, стратегії (інший концептуально-когнітивний та практично-діяльнісний інструментарій) формують достатні умови для реалізації геостратегії.

По-третє, наголошується на тому, що інфраструктурний потенціал може виступати владним інструментом, тобто наголошується, через застосування парадигми етатизму, звернення до першості державної політики як основоположної в даній сфері. Більше того, опис інфраструктурного потенціалу відбувається за допомогою політологічної термінології.

Також за даного випадку маємо відзначити різницю між стратегіями ДІФСП різних країн. Більше того, звертаємо увагу на те, що якщо в окремій державі існує централізований механізм реалізації стратегії ДІФСП, то у системах колективного управління спільним інфраструктурним комплексом даний механізм здебільшого є децентралізованим.

Таким чином, система управління інфраструктурою на наднаціональному рівні є більш складною порівняно зі стратегією ДІФСП конкретної країни. Передусім це пов'язано із тим, що значно уповільнюється механізм оцінки та ідентифікації тих чи інших загроз інфраструктурі згідно з локальними безпековими політиками, в тому числі й формуванні адекватних механізмів їх локалізації, зважаючи на наявні ресурси, зокрема нормативне регулювання.

Утім, не можна не підкреслити намагання централізації управління в рамках окремих колективних систем безпеки, зокрема НАТО, ОБСЄ через створення у даних системах спеціальних координаційних штабів, інноваційно-інвестиційних фондів, завданням яких було б координувати з урахуванням національних інтересів країн-учасниць відповідної стратегії реалізації спільної інфраструктурної політики, включаючи космічну сферу і використання штучного інтелекту.

Нормативістська теорія дотримується моністичного погляду на співвідношення між стратегіями ДІФСП різних країн, оскільки інтерпретує їх в якості єдиного цілого, пірамідальної, ієрархічно організованої структури. У цій моделі інфраструктурний потенціал системи нижчого рівня черпає свої додаткові спроможності із інфраструктурних систем більш високого рівня. За даного випадку можна казати про іманентну інтегративну властивість стратегії інфраструктурної політики, яка прагне весь час до самовдосконалення. При чому адекватним когнітивним інструментом для реалізації даної політики виступає моністична концепція права.

Зауважимо, що нормативістський метод викликав значну критику з боку філософів. Так, прикладом, *Б. А. Кистяківський* вважав абсолютно помилковим протиставляти суще належному у сфері онтології, бо безперервний рух емпіричного буття, який проявляється і різних видах і формах, органічно включає в себе як суще, так і належне [5, с. 29].

А. Шопенгауер порізнює *суще* (світ в уявленні) і *справжнє буття* (світ волі). Причому така тенденція щодо протиставлення сущого і належного є притаманною філософії *Ф. Ніцше* і *К'єркегора* та й загалом домінує

у феноменології та екзистенціалізмі. Саме неklasична концепція буття в найбільш розвиненій формі представлена у феноменології та екзистенціалізмі, в рамках яких відбувається тяжіння суб'єктивізму, за якого, на відміну від матеріалістичних та ідеалістичних концепцій, визначення буття відбувається через свідомість та існування людини. Відтак, в рамках онтології визначають найважливіші *аспекти трактування буття* в сучасній науковій картині світу [16], які можемо пристосувати і до предмета нашого дослідження.

1. *Буття постає переважно в динамічному, а не статичному вигляді, світ і буття визнається процесуальними за основною їх тенденцією*, відтак найбільш адекватним інструментом за умови динамічності буття виступають в рамках формування геостратегії сучасної України окремі стратегії державної політики, зокрема стосовно сфери інфраструктури – стратегія державної інфраструктурної політики.

2. *Буття постає як система у діалектичному зв'язку та взаємодії «всього з усім»*, через що розвиток запропонованої нами нової інтерпретації концепції інфраструктурного ландшафту, включаючи і космічний, і сакральний, і кіберпростір тощо є важливим напрямом формування релевантної сучасним реаліям діалектики стратегії ДІФСП.

3. *До сучасної наукової картини світу входить рівнево-ієрархізована будова проявів буття (мікро-, макро- та мегапроцеси). На всіх рівнях діють свої особливі закони, тенденції, якісні характеристики*. Зазначене уможливорює припускати і враховувати той факт, що стратегія ДІФСП окремої країни або окремі її фрагменти можуть бути частиною стратегій країн вищого

технологічного укладу або з більшим інфраструктурним потенціалом.

4. *Багаторівневість проявів буття демонструє себе ще й еволюційно. Сучасна наука має підстави стверджувати, що нижчі форми світових процесів, з одного боку, постають ґрунтом для вищих, а з іншого – входять до вищих як їх складові. Отже, еволюційний процес рухається у напрямі дедалі тотальнішого прояву глибинних характеристик буття. У цьому аспекті розвиненіші форми суцього є більш демонстративні, більш розгорнуті щодо виявлення форм буття, ніж нижчі. Це означає, що розроблення стратегії ДІФСП є проекцією майбутнього нашої держави, досягнувши якого, постане проблема у розробленні нових стратегій для подальшого еволюційного розвитку як соціальної системи та інфраструктурного потенціалу, так і держави в рамках геостратегії нашої держави як базової та гомеостатичної системи концептуальних поглядів на ефективне її функціонування.*

5. *Сучасна наука розглядає форми проявів буття лише в аспекті органічної єдності та неподільності об'єкта і суб'єкта. Якщо раніше ці поняття розмежовували, то тепер людина як суб'єкт постає органічною часткою світу. Відтак, стратегія ДІФСП (як політико-безпекова практика) є інструментом коеволюції людини і світу, гармонійного розвитку інтересів людини, окремих націй і держав відповідно до загальної коеволюційної та гуманістичної концепції, водночас стратегія ДІФСП як нормативний акт є органічним компонентом національної правової системи в рамках реалізації геостратегії сучасної України.*

Подальшого дослідження і своєї належної інтерпретації в контексті порівняння суцього і належного в рам-

ках окремих наукових розвідок потребують концепції: монізму; дуалізму; плюралізму; субстанціалізму; реїзму; організмізму; механіцизму; динамізм; статизму.

У даному аспекті щодо поєднання нормативізму та монізму в юриспруденції і політології також слід звернути увагу на такі категорії, як *дієвість і значущість*. Адже нормативізм за цього випадку на відміну від дескриптивного підходу надає нового змісту поняттю *справедливості*, яке не дорівнює поняттю *рівності*. Адже будь-яка країна, яка, наприклад, здійснює ворожі дії щодо іншої країни, встановлює контроль над інфраструктурним комплексом або окремими об'єктами інфраструктури чи окремим сферами інфраструктурної політики з позицій власного національного законодавства захищає власний суверенітет; з позицій іншої держави – вчинює акт війни або акт агресії / анексії. Саме тому за першого і другого випадку можемо говорити про *дієвість права* в аспекті відповідності діяльності певних суб'єктів національному праву.

З позицій *значущості і справедливості* оцінка діяльності даних суб'єктів буде іншою. Відтак, дескриптивний підхід, фактично з позицій формально-юридичних, може обґрунтувати інфраструктурну війну як необхідний і законний напрям реалізації державної політики. Власно так відбулася втрата значної кількості об'єктів стратегічної інфраструктури Україною через діяльність Росії: з позицій Росії (позитивізм) – все законно; з позицій України і міжнародного співтовариства – все незаконно.

Висновки

Відтак унаочнюється висновок про те, що модерна інтерпретація і застосування нормативізму у практиці міжнародних відносин призводить до юридичного дог-

матизму і юридичної схоластики, жорсткого прагматизму й утилітаризму юридичної практики.

Водночас з позицій нормативізму, яка тяжіє до *справедливості*, стратегія ДІФСП має розглядатися крізь призму *значущості* для реалізації національних інтересів. Відтак можемо підтримати думку В. В. Костицького, який відзначив, що «учений повинен користуватися натуралістичною, психологічною, феноменологічною, діалектичною, екзистенціалістською, структуралістською, герменевтичною (і лише потім – нормативістською) методологією або творити на їх підґрунті власну методологію наукового юридичного пізнання» [17, с. 28].

Наголосимо: ***справедливість не дорівнює рівності***. Справедливість нами трактується в якості критичного оціночного масштабу політико-моральної здатності до мислення і втілення значимих як для окремої нації, так і для людства в цілому усвідомлених актів.

Додаткову аргументацію нашій позиції можемо споглядати в юридичній царині. Зокрема відзначимо, що одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Зазвичай, ***справедливість*** – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Як правило, справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному

масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [18].

Саме дана позиція Конституційного Суду України надає можливості нам наголосити на тому, що закон може бути дієвим, але несправедливим, обмежувати права і свободи інших людей, націй тощо. За цих умов право є ширшим за закон. Акцентування нами на дослідженні та усвідомленні порізнення суцього і належного є вкрай важливим не лише для нашого подальшого дослідження, адже почасті застосування формально-юридичного та дескриптивного підходів у різних вимірах публічної риторики призводить до використання маніпулятивних технологій і формування хибної думки щодо справедливості тих чи інших дій. Саме це і призводить до конфліктогенності суспільства, обґрунтуванні певних дій поза контекстом справедливості.

Нормативізм, в органічному поєднанні із лінгвістичною та логічною методологіями, має залишатися в практичній політології та юриспруденції і може бути корисним передусім як для наукового коментування діяльності політичних інститутів або законодавчих чи підзаконних актів, так і для формування обріїв та горизонтів не лише дієвості, а й практичної їх *значимості та справедливості* в рамках політичних відносин в аналізованій сфері державної політики.

2.3 ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕТОД

Природно-правовий метод передбачає, що позитивне право черпає свою легітимність з природного права, яке виражає універсальні морально-етичні цінно-

сті і принципи, незалежні від національно-культурних особливостей. Теоретики природного права прагнуть до виявлення всезагальних, універсальних норм, які були б схожі із законами природи [5, с. 31].

Одним із прикладів прояву природно-правового методу є активізація експансіоністської та агресивної інфраструктурної політики з боку окремих держав, які прагнуть встановити тотальний контроль над системам прийняття політичних рішень через формування механізмів поневолення і створення штучної залежності державного апарату від реалізації життєво необхідних функцій і надання життєво важливих послуг. Енергетична залежність, кліматична втома, затоплення окремих місцевостей, блокування транспортної інфраструктуру через анексію територій – це не лише це є проявами інфраструктурної війни, яка іноді виступає завуальованим засобом поневолення та втрати інфраструктурного суверенітету. Причому з позицій держав, які здійснюють таку діяльність, вони діють винятково в межах національних інтересів, з метою формування умов убезпечення власної держави і суспільства від імовірних загроз та небезпек. А формування таких залежностей щодо інших держав є лише проявом власної проактивної безпекової політики.

Таким чином, держава по суті відповідно до теорії природного права визнає свій суверенітет щодо певних осіб, територій, мови, історії, об'єктів інфраструктури тощо, а отже, сама себе наділяє правом на реалізацію власно наданого собі ж права. Але це в корні суперечить позитивному праву, є волюнтаризмом і не прийнятним у сучасній політиці і практиці міжнародних відносин.

З метою формування чіткішого уявлення щодо сутності даного методу та його можливостей щодо дослі-

дження і пізнання стратегії державної інфраструктурної політики, слід виділити декілька основних **поглядів на генезу природного права**:

- 1) *природне право* – еманация Божого права і його джерелом є воля Бога;
- 2) *природне право* – вроджене право, воно корениться у природі та розповсюджується на усіх живих істот;
- 3) *природне право* – це раціональне, розумне право, оскільки воно корениться розумі та природі людини;
- 4) *природне право* – справедливе право, вищий ідеал людини [5, с. 32].

Інтерпретуючи відповідно до мети нашого дослідження, зазначимо наступне.

Відповідно до *першої позиції* – формування стратегії ДІФСП є волею Божою. Бог відіграє роль ідеального взірця і балансу інтересів особи, суспільства і держави у сфері інфраструктури. Відповідно до волі Бога суспільний організм формує у своїх індивідах реальні сили і здібності, котрі, своєю чергою, мають вияв у формуванні системи об'єктів національної інфраструктури, яка характеризується інфраструктурним потенціалом та інфраструктурною могутністю. Реалізації стратегії ДІФСП має на меті наслідувати стан Божий, який перебуває в ідеальній і абсолютній динамічній рівновазі та балансі. Через це заходи щодо реалізації стратегії ДІФСП, різноманітні напрями державної політики, в тому числі безпекоінфраструктурної політики усвідомлюються і сприймаються як Божа воля, аксіоматична традиція, яка має найвищу силу, і не може бути оскаржена і переглянута, адже вона визначає свідомість і спрямуван-

ня волі суб'єктів. Таким чином, стратегія ДІФСП є нічим іншим, як об'єктивацією прагнення Бога до формування достатніх і необхідних умов для надання життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій. Позитивне право у даному разі слугує лише своєрідним індикатором прогалин у природньому праві, а у сукупності вони і становлять Боже право.

Відповідно до *другої позиції* стратегія державної інфраструктурної політики розглядається як стан, що є вродженим для представників тих чи інших націй. Тобто фактично презентується право на інфраструктурну справедливість, тобто на справедливість кожним життєво важливих послуг для реалізації власних потреб та законних інтересів. Причому питання інфраструктури насамперед виходить за ментальне усвідомлення антропогенного ареалу, адже нерозумне використання, наприклад, енергетичної інфраструктури призвели до незворотних кліматичних змін, які, своєю чергою, вплинули на увесь живий світ на планеті, на усі біоценози та біоту в цілому. Отже, права на інфраструктуру – це те, чим нації мають користуватися розумно, помірковано, відповідально та гідно. Його відмінність від природного права полягає у тому, що останнє є спільним для усього живого, а перше – лише до націй.

Щодо *третьої позиції*.

У природньому праві суттєву роль відіграє раціоналістичний елемент, що згодом послугувало розумінню першого в якості раціонального права, яке впливає з природи та розуму людини і базується на певному філософському принципі [5, с. 34]. Корисною для дослідження стратегії ДІФСП, а у більш абстрактному розумінні і феномена стратегії як політико-безпекової практики вза-

галі, може бути теорія *Ноама Чомськи*, який обґрунтовує існування вродженої *генеративної граматики* [5, с. 35].

Інтерпретуючи її положення можна припустити, що прагнення до рівноважного стану безпеки інфраструктурної політики є глибинним і присутнім ще до того, і навіть незалежно від того, коли людина або нація зіткнеться з певною загрозою її безпеці. Таким чином відбувається проєкція глибинних структур на поверхню. Більше того, прагнення до реалізації інфраструктурної функції держави формується не оточуючим інфраструктурним ландшафтом, а детермінується властивостями людської природи.

Ґрунтуючись на *теорії генеративної граматики Чомськи*, можна висунути низку гіпотез щодо *стратегії державної інфраструктурної політики*:

- кожна людина володіє вродженим правом на отримання життєво важливих послуг і реалізацію життєво важливих функцій. Реалізація цього права – мета стратегії державної інфраструктурної політики;
- існує певна універсальна, *генеративна інфраструктурна стратегія*, яка корениться у природі людини і будь-якої соціальної системи: вона слугує фундаментом для формування системи суспільної, державної, національної, міжнародної та інших систем безпеки інфраструктури. У рамках генеративної інфраструктурної стратегії відбувається творення загальних принципів формування та реалізації стратегій інфраструктурної політики різних країн, в різних правових сім'ях та політичних системах, з різними політико-безпековими та правовими традиціями, рівнем стратегіч-

ної культури та стратегічної правотворчості, утім принципів, які, будучи за своєю природою засадничими, лежать в основі інфраструктурної стратегії будь-якого рівня і країни;

- *генеративна інфраструктурна стратегія* виступає тією ланкою, яка здатна пояснити та інтерпретувати можливість коеволюційного існування інтересів особи, суспільства і держави, різних держав і блоків держав як єдиної узгодженої, збалансованої, динамічної рівноважної органічно функціонуючої системи.

Концепція генеративної інфраструктурної стратегії уможливорює висунути гіпотезу про рівність будь-якої нації у праві на власні об'єкти стратегічної інфраструктури, а в цілому на реалізацію і отримання життєво важливих функцій і послуг відповідно. Адже, згідно з нашою науковою гіпотезою, у спадковій природі нації закладено дещо таке, що одвічне тягне її до реалізації інфраструктурного потенціалу, спрямованого на забезпечення інфраструктурного суверенітету в рамках творення геостратегії сучасної України.

Вочевидь, природне право не можна ототожнювати із законами природи: закони природи описують жорстку, незмінну регулярність, а нормативний закон не описує фактів, а визначає напрями поведінки людини [5, с. 37]. Отже, природне право не є законом природи, воно не є даним, вираженим у нормах емпіричного (позитивного) права, скоріш за все – заданість, бо у ній знаходить вираз прагнення емпіричного права відповідати вищому ідеалу стратегії державної інфраструктурної політики. Як влучно зазначив академік *О. Костенко*, який є одним із фундаторів соціального натуралізму: «Прин-

цип верховенства законів природного права – це принцип правової культури людей» [19].

Метою застосування природно-правового методу до вивчення стратегії ДІФСП є виявлення тих норм і принципів, які об'єднують відповідні інтереси окремих громадян, етносів, націй, держави, світової спільноти в цілому. У більш загальному плані можна казати, що за допомогою даного методу здійснюється пошук загальних закономірностей у формуванні інфраструктурних інтересів (як категорії стратегічних інтересів) і в налагодженні узгодженого їх функціонування з аналогічними інтересами інших суспільств, соціальних систем, націй, держав тощо. Використання інфраструктурних стратегій задля реалізації власних амбіцій, суб'єктивних прагнень, утвердження гегемонії або поневолення інших націй є неприйнятним в рамках інтерпретації до політико-безпекової практики концепції генеративної інфраструктурної стратегії.

Стратегія ДІФСП не обмежується питаннями лише збалансованого людського існування, адже, як ми писали вище, порушення клімату пов'язано із відсутністю, наприклад, дієвих та консенсусних механізмів декарбонізації: тоді як одні країни відкрито відмовляються від вуглецю, інші – вважають пріоритетним реалізацію власних національних інтересів, попри те, що це шкодить інтересам усього людства.

Прибічники природного права у сучасній практиці творення інфраструктурної політики прагнуть до розроблення таких фундаментальних принципів, які були б зрозумілі людині, через що такі поняття, як інфраструктурний суверенітет і право на інфраструктуру втратили б свої значення. За допомогою таких принципів природного права можна було б довести, що стратегія ДІФСП супере-

чить природному праву через те, що засоби і передумови людського буття стають кінцевою метою, або через те, що абсолютизація засобів щодо реалізації стратегії ДІФСП у особистому, суспільному і державному рівнях призводить до руйнування сенсу цілого, знищенню права конкретної особи на інфраструктуру. Адже за такого підходу стратегія ДІФСП однієї держави може стати за певних умов порушенням права інших держав, політична воля однієї держави формує засади до політичного поневолення інших.

На думку українського вченого *С. П. Рабіновича*, поняття природно-правової парадигми позначатиме сукупність світоглядно-методологічних підходів до осмислення права, до розгляду його філософських проблем, які відрізняються від підходів, заснованих на тому чи іншому різновиді позитивізму (соціологічному, психологічному, нормативістському тощо). Існування принципових відмінностей між сциєнтистськими, – позитивістськими й неопозитивістськими – підходами, з одного боку, та підходами, які не обмежуються вивченням зв'язків між юридичними явищами, а прагнуть пізнання їхньої сутності, з іншого, дозволяє, нехай зі значною часткою умовності, виокремлювати природно-правову (юснатуралістичну) парадигму як альтернативу позитивістській [20, с. 8].

У даному контексті слід також сказати і про існування не лише *гуманістичної версії природного права*.

Так, інтерпретуючи філософські та політичні погляди представників іншої моделі, зокрема *Бенедикта Спінози*, *Томаса Гоббса* формуємо іншу тезу: **сенс наявності стратегії ДІФСП полягає у необхідності реалізації закону природи:**

1) війна усіх проти всіх (*bellum omnium contra omnes*) – *Томас Гоббс* розвинув цю тезу як адекват-

ний, на його погляд, опис природного стану суспільства до укладання «суспільного договору» та утворення держави;

2) **людина людині – вовк** (*homo homini lupus es*) – цей вираз стосується крайнього егоїзму людини. Давньоримський драматург-комедіограф *Плавт* (250 до н. е. – 184 до н.е.) вживає ці слова в своїй комедії «Осли» (лат. *Asinaria*), пізніше їх згадав і *Томас Гоббс* у своїй роботі *De Cive*, яка латиною вперше вийшла у 1642 році в Парижі [21];

3) **кожен має право в міру вагомості власної сили** (*Бенедікт Спіноза*).

Перефразуючи *Томаса Гоббса*: нація нації ворог, а **стратегія ДІФСП**, в тому числі інфраструктурна війна, **виступає інструментом**:

- 1) перемоги над ворогом / супротивником;
- 2) встановлення тотального контролю над інфраструктурним ландшафтом, що може містити знецінення, викривлення, крадіжку або знищення, передусім сакрального ландшафту;
- 3) утвердження власного суверенітету над чужим інфраструктурним комплексом, об'єктами стратегічної інфраструктури;
- 4) знищення інфраструктурної могутності;
- 5) позбавлення інфраструктурного суверенітету;
- 6) унеможливлення надання життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій.

За даною концепцією **інфраструктурна війна – природний стан суспільства**.

Вживає найсильніша нація, ресурси та політична воля владних інститутів якої є більш досконалою і оснащеною, здатною і готовою до встановлення контр-

олю над інфраструктурним потенціалом інших країн, націй.

Природне право – фактична і реальна сила, а стратегія державної інфраструктурної політики – концептуальна, ментальна, духовна і матеріальна синергетична сила усієї системи індивідів, які об'єдналися в рамках прогресивної та ефективної, розвиненої нації.

За даного випадку як саме стратегія ДІФСП, так і відповідна їй державна система, в тому числі безпекова, виступають стримуючим чинником щодо негативної, підчас тваринної руйнівної сторони людської природи. Природна свобода може призвести і призводить до насильства, яке не є можливим поза контекстом встановлення контролю над об'єктами стратегічної інфраструктури через вжиття комплексу різноманітних заходів.

У цьому аспекті формування і реалізації стратегії ДІФСП мають розглядатися і як природне право людини на інфраструктуру і як реалізація позитивного права. Саме в останній іпостасі, стратегія ДІФСП може інколи і порушувати справедливість, але бути єдиною альтернативою війні та тероризму, цифровому тоталітаризму та формуванню глобальних цифрових агломерацій.

Отже, при аналізові функціонування національної системи безпеки стратегічної інфраструктури та взагалі стратегії ДІФСП слід виходити з іманентності дуалізму позитивного і природного права, які втілюють ідею права на інфраструктуру окремого індивіда і балансуються позитивним правом, яке уособлює ідею суспільства і держави.

Зберігаючи логіку нашого дослідження, відповідно до вимог концептуальності в пізнанні, будемо послуговуватись концептосферою (системою категорій), що буде

вираженою певними *хронотопами*, які виступатимуть в якості єдності просторових і часових параметрів, спрямованих на вираз певного сенсу, тобто фактично бути маяками та формувати горизонти теоретичного осягнення та осмислення у сфері формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

У галузі *політології*, *теорії права* [20, с. 515-516] та *націобезпекознавства* [4] природне право (*юснатуралістична концепція*) стосовно сфери реалізації стратегії ДІФСР увиразнюється, передусім, у таких поняттях (*концептосфера*), як:

а) **онтологічні** – відображають буттєві і смислові підстави юридичного та політичного рішення; характеризують основні види та області буття, через виділення фундаментальних об'єктів (речі, властивості та відношення), а також засоби їхнього існування та детермінації (випадковість, необхідність, можливість, причинність, субстанційність). До таких категорій в нашому дослідженні належать: суть відносин, інфраструктурний простір, час реалізації стратегії, рух розвитку об'єктів стратегічної інфраструктури, стратегія розвитку національної системи інфраструктури, моделі єдності інфраструктурних стратегій, логіка речей, дух стратегії, інфраструктурна свобода, інфраструктурна свідомість, єдність просторово-часових інфраструктурних відносин, сакральний ландшафт (сакральні точки простору – священні місця, а в часовому відношенні – сакральні точки часу – священні дні та свята), просторова стратегія тощо), засади геостратегії, засадничі принципи інфраструктурної політики;

б) **гносеологічні (епістемологічні)** – виражають безпосередню достовірність певних фактів чи по-

ложень. До таких категорій включають: явно, очевидно, відповідає здоровому глузду, чесність, правдивість, обов'язковість, справжність, щирість, вірність, відданість, надійність, благозичливість, доброзичливість, неспричинення шкоди об'єктам стратегічної інфраструктури, благодійність у сфері інфраструктурної політики, стратегічна совісність, стратегічне сумління, порядність у сфері інфраструктурних відносин, вдячність за справедливу інфраструктурну політику, інфраструктурна відповідальність, стратегічна справедливість, терпимість, співробітництво у сфері реалізації стратегії ДІФСП, кооперація у сфері реалізації стратегії ДІФСП тощо);

в) **аксіологічні** – відображають ціннісне ставлення людини / суспільства / держави до реалізації як власної, так і чужої стратегії державної інфраструктурної політики; темпоральний зв'язок: минуле – сучасне – майбутнє. До основних категорій даної групи ми включаємо: цінність інфраструктурного потенціалу, цінність інфраструктурної могутності, цінність стратегічного мислення, цінність інфраструктурного суверенітету, цінність ефективної безпекоінфраструктурної політики, ціннісні інфраструктурні стратегії, оцінка стратегії ДІФСП, оцінка стратегічних прогнозно-індикативних моделей, ціннісні орієнтації стратегії ДІФСП, політичні цінності, безпекові цінності, правові цінності, цінність об'єктів стратегічної інфраструктури, цінність стратегічного розвитку, стратегічна значимість, інфраструктура як конституційна цінність, стратегія як цінність [22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31];

г) **деонтологічні** – вказують на необхідність звернення до деяких ціннісно нормативних зразків, описують проблеми обов'язку, моральних вимог і нормативів.

До них належать: справедливий, належний, гідний, стратегічна культура, стратегічна деформація, інфраструктурна деонтологія, безпекова деонтологія, моральні вимоги до інфраструктурної політики, честь, гідність, репутація, відповідальність, совість, справедливість, обов'язок тощо;

г) **феноменологічні** – це поняття вказівники, індекси та індикатори, що зорієнтовують феноменологію щодо горизонту життєвого світу, який виступає у вигляді рамкової опори і вказує на ґенезу опорної ключової стратегічної ідеї, зміст якої полягає у служінні істині, антропологічній установці політичних суб'єктів та етичного ідеалу. До них ми зарахували: горизонт життєвого світу, інфраструктурний ландшафт, трансцендентальну основу стратегії, екзистенційну феноменологію, невід'ємне право людини на реалізацію життєво важливих потреб [32; 33; 34];

е) **праксеологічні** – описують ефективність реалізації стратегій у різних напрямках державної політики в цілому в контексті творення геостратегії сучасної України, зокрема у сфері державної інфраструктурної політики. До таких категорій належать: політико-безпекова діяльність, стратегія як ефективна діяльність, ефективність стратегії, діяльність суб'єктів інфраструктурної політики, діяльність політичних інститутів, детермінізм, екзистенціали стратегії ДІФСП, суб'єкти та об'єкти стратегії ДІФСП, поведінка, практика реалізації стратегії, праця, стратегія як творчість, стратегія як перетворювальна діяльність, пізнавальна діяльність, ціннісно-орієнтаційна діяльність, комунікативна діяльність, агент дії, виріб праці, елементарна дія, знаряддя та засоби реалізації стратегії ДІФСП, продукт стратегії, стратегія як комплекс складних дій, методи стратегії як політи-

ко-безпекової практики; акорд дій, полоса дій, переплетення дій, складна дія замкненого циклу, складна дія відкритого циклу, ефективність міжнародних принципів і імперативних норм при реалізації стратегії ДІФСП, тобто тих елементів, які мають об'єктивну природу і не залежать від волі окремих держав.

Звичайно, що пропонована модель є базовою, в рамках якої ми намагалися підкреслити важливість і комплексність розглядуваної проблематики, а також термінологічного апарату концептосфери, за допомогою якого можна як ефективно досліджувати те, що вже існує, так і за допомогою методології науки та існуючих понять, користуючись міждисциплінарним підходом, формувати обрії нового знання про теорію інфраструктурної політики і стратегію як дієвий та ефективний інструмент творення геостратегії сучасної України.

2.4 ПОЛІТИКО-ОРІЄНТОВАНИЙ МЕТОД

Згідно з *політико-орієнтованим методом*, реалізація стратегії ДІФСП інтерпретується як постійно здійснюваний процес політичними інститутами, в рамках якого представники однієї політичної системи прагнуть виявити і забезпечити свій спільний інтерес.

Перефразуючи *Р. Іеринга* зазначимо, що змістом, **внутрішнім наповненням стратегії ДІФСП виступає боротьба**: боротьба особи, націй, держав, груп інтересів і потреб, засобів та принципів, стратегій та політики їх забезпечення та реалізації.

Стратегія державної інфраструктурної політики України є постійно здійснюваним процесом, бо

вона неможлива без боротьби, вона має бути результатом боротьби і перемоги конструктивного над деструктивним. Кожен національний інтерес має бути відстоюваний перед тими, хто заважає цьому, але він є живим не стільки тому, що уособлює думку та світогляд нації, скільки тому, що є особи, політичні та владні еліти, здатні його усвідомлювати та забезпечувати.

Тому інфраструктурна політика не виступає абстрактною категорією, а є живою цілеспрямованою та розумною стратегічною силою, втіленням самовідданості та національної любові гідних представників певної нації. Адже за даного випадку відповідно до нашого контекстуального розуміння онтологічного змісту глобалізаційних і глокалізаційних процесів на противагу універсалізації та ескалації одноманітності висувається ідеологія світової поліполярності і суверенності [35] (відповідно до предмета нашого дослідження – інфраструктурного суверенітету, коеволюційного розвитку національних систем інфраструктури).

Для забезпечення реалізації аналізованої в роботі стратегії і створюється відповідна національна (державна) система інфраструктурної політики, складовим компонентом якої є система безпеки інфраструктурної політики, функціональна розвиненість та дієздатність якої є прямим свідченням наявності не лише бажання, прагнення, декларацій, а й реальних можливостей та спроможностей, інфраструктурної могутності та інфраструктурного потенціалу для реалізації відповідної державної політики і досягнення належного рівня задоволення стратегічних інтересів. У цьому русі доцільно зважати на дослідження *політичної ментальності С. Брехері*, яка із застосуванням політико-орієнтованого методу, за-

уважає, що психологічне тіло суспільства – один з найважливіших чинників впливу зовнішнього середовища на інституційно-процесуальний вимір політичної системи, адже воно детермінує політику в аспектах політичної участі, поведінки як пересічних громадян, так і владних груп, рекрутування еліт і прийняття управлінських рішень макросоціального значення.

Адже *дискурсивно-семіотичне вивчення політичної ментальності* характеризується орієнтацією на аналіз емпіричних фактів політичного мовлення і тексту як відбитків психологічної структури. Політична сфера в цьому випадку розуміється як джерело тематичної організації імпліцитних ментальних феноменів [36, с. 109, 116]. Відтак, суб'єктивізація об'єктивного в рамках структурного аналізу політичної ментальності є необхідним компонентом при формуванні багатокomпонентної стратегії державної інфраструктурної політики.

Наголосимо на тому, що помилковим рішенням, на наш науково обґрунтований погляд, є обмежувати увесь спектр політичних питань лише питаннями безпеки, тим самим занурюючись у невинуваті хвилі редукціонізму, не прийнятної для опису поліструктурних феноменів. Відтак, ототожнення стратегії державної інфраструктурної політики із діяльністю державної системи захисту критичної інфраструктури (відповідний НПА вже ухвалено) є помилковим, невинуватим та необґрунтованим.

Процес як формування, так і реалізації стратегії ДІФ-СП згідно з політико-орієнтованим методом, відбувається не лише через діяльність політичних інститутів, а й під вагомим впливом політично значимих акторів. Адже за нинішніх умов саме політики свідомо (інколи і несві-

домо) спотворюють сучасний світ видаючи суб'єктивному реальність за об'єктивну. Тим самим вони прагнуть змусити реципієнтів інформації думати і діяти в рамках задалегідь сформованого алгоритму управління.

Адепти *політико-орієнтованого методу* не ототожнюють право із сукупністю юридичних норм, оскільки норми вимагають для своєї реалізації процесу дій, які здійснюються на основі рішень у рамках певного соціуму [5, с. 41]. На відміну від позитивізму, політико-орієнтований метод претендує на створення емпіричної і *динамічної теорії інфраструктурної політики*, позбавленої когнітивної та епістемологічної гомогенізації та універсалізації, здатної враховувати у своїх методологічних конструкціях особливості сучасних тенденцій щодо поглиблення відмінностей.

З метою пізнання *контексту* стратегії ДІФСП, якому даний метод віддає явну перевагу перед конкретним змістом заходів із реалізації цієї політики, його прибічниками пропонується проводити низку інтелектуальних операцій. Однією з таких операцій є з'ясування позиції спостерігача, за допомогою якої спеціалісти в галузі інфраструктурної політики усвідомлюють можливі викривлення, пов'язані із психологічними та суб'єктивними особливостями при розв'язанні конкретної проблеми. Ця операція є важливою з огляду на ту обставину, чи є спостерігач зсередини або ззовні системи національної інфраструктури. Більше того, погляди конкретного спостерігача залежать від низки інших суб'єктивних чинників, таких як: місце в системі політичних інститутів, соціальний та майновий стан, рівень забезпеченості власних інтересів у найбільш важливих сферах життєдіяльності.

Політико-орієнтований метод виокремлює так звані «**принципи змісту**», які належать до того, на що фахівці в галузі інфраструктурної політики концентрують власну увагу при виявленні контексту проблеми, і «**принципи процедури**», які визначають те, як саме слід ставитися до конкретної інфраструктурної стратегії.

Принципи змісту допомагають визначити учасників контексту проблеми, їх очікування, просторово-часові та інституційні спроможності щодо реалізації аналізованої нами стратегії, а також виміряти інфраструктурний потенціал та встановити інфраструктурну могутність, встановити та спрогнозувати способи підтримання «мінімально можливого інфраструктурного балансу (рівноваги)».

Принципи процедури націлені на здійснення п'яти основних інтелектуальних завдань [5, с. 42], які допомагають розв'язати комплексну задачу:

- 1) виявлення цілей інфраструктурних стратегій інших держав (акторів);
- 2) описування протилежних домагань і минулих тенденцій при прийнятті рішень у сфері інфраструктури;
- 3) аналіз чинників, які визначають майбутні тенденції розвитку об'єктів стратегічної інфраструктури, передусім у космосі та кіберпросторі;
- 4) проєкція майбутніх тенденцій (нанотехнології, квантовий інтернет, штучний інтелект тощо);
- 5) розроблення, оцінка і вибір гідних альтернатив.

Застосування *політико-орієнтованого методу* щодо реалізації стратегії ДІФСП уможливорює інтерпретувати її в якості процесу прийняття рішень у сфері інфраструктури, через який різні актори, політичні інститути виявляють і реалізують свої спільні інтереси відповідно

до власних очікувань щодо реалізації життєво важливих функцій отримання життєво важливих потреб відповідних процесів і ефективності в управлінні загрозами та небезпеками.

Екстраполюючи погляди американського професора *Макдугала*, стратегія ДІФСП в абстрактному уявленні найбільш адекватно визначається як **сполучення двох форм сили** – *формальної влади*, пов'язаної із ефективним контролем і *потоків рішень*, в якому суспільні приписи формулюються, пред'являються і фактично застосовуються з метою здійснення стратегії даної політики.

По суті діяльність із реалізації стратегії державної інфраструктурної політики є процесом, в якому створюються, інтерпретуються і реінтерпретуються врегульовані нормами права політико-безпекові заходи щодо реалізації національних інтересів у сфері інфраструктури.

Критерієм оцінки ефективності реалізації даної стратегії є не стільки норми міжнародного права, скільки рівень гарантованого досягнення національної мети, творення національних цінностей за допомогою реалізації на підставі стратегічних пріоритетів національних інтересів.

Тим самим дана концепція по суті заперечує нормативний характер міжнародного права, надаючи переваги при забезпеченні реалізації стратегії ДІФСП конкретній держави сугестивним, в тому числі й **силовим засобам**.

У цьому плані не можемо погодитись і прийняти думку американських професорів *Д. Дрезнер, Р. Кребс, Р. Швеллер*, які стверджують, що військова сила зараз мало коли сприяє досягненню національних цілей або розв'язанню проблем; інтервенції, зазвичай, лише ускладнюють і без того карколомні ситуації [37].

На наше переконання, **сила** у світовій політиці змінила свій формат, вона вже не така, як була раніше: є більш підступною, зухвалою, комплексною, руйнівною; через що світ вже не той, в якому успіх належить державам із гранд-стратегіями.

Зокрема, резонує нашій позиція думка *Г. Кісінджера*, який у своїй відомій праці «Чи потрібна Америці зовнішня політика?» зазначає: «...главными препятствиями на пути ко всеобщему миру и справедливости являются традиционные принципы суверенитета и невмешательства во внутренние дела других государств... Подобного рода идеи вполне могут ознаменовать новую эпоху, когда **вмешательство во внутренние дела других государств станет повсеместным** (виділено нами – Автори)...» [38, с. 262-263].

Нашій думці резонує також і сучасна позиція відомого професора Стенфордського університету *Френсіса Фукуяма* (Francis Fukuyama, Freeman Spogli Institute for International Studies, Stanford University), який на конференції 8 грудня 2021 року, присвяченій питанням демократичного вибору України, стверджує, що «...ми рухаємося у світ, в якому відкрите використання військової сили буде більш імовірним. І наступним серйозним випадком може стати агресія Китаю проти Тайваню з метою його захоплення» [39; 40].

Більше того, *Ф. Фукуяма* зауважує: «Путін відмовив Україні в національній ідентичності, відмінній від російської. Адже за Путіним ідентичність є невід'ємною від домінування над сусідами. Через це російський наряд покладається на централізований уряд, традиційну культуру і свято вірить у те, що саме він захищає світ від зараження західним лібералізмом, попкультурою тощо.

Воднораз підкреслю: національна ідентичність – це не те, що дається початково і визначається лише біологією. *Національна ідентичність* – соціально сконструйована, вона формується суспільством, яке думає про власну історію і наративи. Саме розвинена демократія сьогодні сприймається нами як важлива складова національної ідентичності. Україна довела: можна бути слов'янським народом і при цьому засновувати власну ідентичність на демократії, послуговуватися рідною мовою, радіти і творити власні звичаї та самобутність, традиції»[39].

2.5 КРИТИЧНИЙ МЕТОД

До прибічників даного методу сміливо можна віднести *Герберта Маркузе*, який вважав, що мислення полягає у запереченні того, що перебуває перед нами [5, с. 48]. Основне завдання критичного методу полягає у запереченні твердження, що стратегія ДІФСП є формою раціональності, а її функціонування призводить до реалізації державної політики і національних інтересів.

Більше того, якщо догматично підходити до розуміння даного методу, саме його (свідомо чи несвідомо) покладено творцями концепту «критична інфраструктура» в основу державної політики. Фактично критичний метод відриває нам можливості додатково обґрунтувати прискорбну меншовартість терміна «**критична інфраструктура**», адже ця словосполука фактично означає заперечення взагалі існування інфраструктури як такої, а відповідна державна політика (неважливо чи то захисту чи то ще чогось) є також нікчемною за суто герменевтичною інтерпретацією змісту даного методу.

Звернімося до літературознавчих джерел [41]:

- 1) **КРИТИКА** – розгляд і оцінка когось, чогось із **метою виявлення та усунення вад, хиб**. *Приклади вжитку*: Оперта на тих двох авторитетах [церковній і мовній традиціях], мусила література [в Галичині] стати кастовою, зректися всякого поступу, всякої критики (Іван Франко, XVI, 1955, 38); Напруження минуло, зате знов почалася критика, знов почали пропонувати Юрчикові брати отаманство. Говорили одверто, не звертаючи уваги на те, що Марусяк сидить тут же і що кожне таке слово гірше ножа його крає (Гнат Хоткевич, II, 1966, 226); Знаєте, здорова критика мов цілюща вода (Захар Мороз, П'єси, 1959, 198);
- 2) **КРИТИКА** – **Вказівка на вади, хиби**. *Приклади вжитку*: Критикували на шкільних комсомольських зборах, але до неї якось і критика не липне (Олесь Гончар, Тронка, 1963, 33);
- 3) **КРИТИКА** – **негативне судження про щось**. Паничі переморгувалися межі собою, але ніякої критики вголос не вимовляли (Леся Українка, III, 1952, 674).

Адже нами в роботі постійно робиться наголос: правильність і коректність формування термінів, концептосфери, а потім наративів – шлях до конструктивного розвитку національної ідентичності та стратегії ДІФСР у контексті творення геостратегії сучасної України. Від правильної назви залежить не лише наукова коректність та юридична процедура правозастосування, а й передусім енергетика даних семантичних одиниць.

На сьогодні також зустрічається в ужитку й історико-критичний метод, який передбачає критичне дослід-

дження тих чи інших стратегій, їх авторства, датування. Більше того, історична критика включає в себе: формальну критику, редакційну критику, критику традиції, критику канона. При цьому більшість прогресивних науковців взагалі заперечують доцільність застосування та користь даного методу, адже фактично за його допомогою відбувається не саме дослідження, формування нових наукових результатів, врешті-решт, приріст нового знання, а формується аргументаційна база для заперечення того чи іншого факту або явища, фактичного нівелювання наукового знання. Причому даний метод не слід ототожнювати та плутати із критичним мисленням, за допомогою якого формуються альтернативні можливості для осягнення змісту предмета дослідження.

Відтак, наприклад, у рамках критичного методу стратегія ДІФСП не є об'єктивно необхідною, оскільки не може забезпечити недоторканністю національні інтереси, сформувати механізми надання життєво важливих послуг і реалізації інституційною структурою життєво важливих функцій.

Насправді інфраструктурна політика є лише замаскованим знаряддям політиків та політичних інститутів. Політики використовують спеціальну риторику, наративи для підтримання постійної напруженості і формування віртуальної залежності людини від ефективного функціонування національної системи інфраструктури. Відповідно, ідея щодо необхідності впровадження адекватної стратегії має сприйматися як природня. Таким чином формується об'єктивно зумовлена потреба у системі інституційних спроможностей в рамках реалізації стратегії даної політики. Прибічники даного методу є послідовними у своїй критиці і нігілістич-

ному ставленні до державної політики у даній сфері. По суті, вони повністю намагаються викрити стратегію ДІФСП, а не перетворити її на дієвий інструмент творення геостратегії сучасної України, формування ефективного механізму збалансованого коеволюційного існування і реалізації інтересів окремої особи, нації і держави, групи держав. Метою критики є сама критика, тобто критика заради критики.

Школа критичних досліджень стверджує, що стратегія ДІФСП за своєю природою є здатною слугувати для фахівців у галузі національної безпеки стримувальним чинником, який забезпечує рух до об'єктивності, оскільки вона не лише у принципі не може надати вірні відповіді, а й через те, що таких відповідей просто не існує.

Зазначимо фундаментальну суперечність, яка полягає у тому, що формування будь-якої стратегії створює загрозу для тих, хто загрожуватиме реалізації національних інтересів або ж державної політики. Стратегія завжди надає волю суб'єктам управління у певній сфері життєдіяльності у виборі засобів її реалізації, тим самим створюючи фактично необмежену та поінколи волюнтаристську свободу, яка суперечить нашим власним уявленням про визначеність щодо рівня наших можливостей відносно реалізації нами життєво важливих потреб.

Стратегію державної інфраструктурної політики можна також розглядати і як засіб легітимації політичного панування і насильства як зсередини держави, так і у міжнародних відносинах, більше того, інфраструктурні стратегії дозволяють формувати основу для агресії, або ж взагалі бути їх причиною.

Для критичного методу характерним є методологічний релятивізм і скепсис щодо інфраструктурних стра-

тегій різних рівнів. Водночас критичне ставлення до права також спостерігається і серед тих фахівців, які вбачають джерело безпеки у застосуванні сили або у втіленні волі панівного класу.

Відтак, можемо висновувати, що критичний метод надає можливість артикулювати дуальність стратегії державної інфраструктурної політики:

- 1) вона містить інтереси панівної верхівки;
- 2) вона спрямована та виражає інтереси Української нації в цілому.

2.6 ЕВОЛЮЦІЙНИЙ МЕТОД

Нами вже приділялася увага тій обставині, що стратегія ДІФСП є не лише відлунням інституційної спроможності щодо реалізації життєво важливих функцій і наданні життєво важливих потреб, а передусім, віддзеркалює той рівень розуміння і усвідомлення необхідності в забезпеченні інфраструктурного суверенітету, множенні інфраструктурного потенціалу, всебічного розвитку безпекової політики, повномасштабної реалізації геостратегії на конкретному історичному етапі розвитку [42; 43]. Саме це зумовлює відмінність принципів функціонування як систем національної безпеки на початку ХХ і ХХІ століття, так і відповідних стратегій державної політики.

Одним із методів, який дозволяє свідомо підійти до аналізу та пояснення даних процесів, є **еволюційний метод**.

Під *еволюційною гносеологією* розуміється такий різновид теорії пізнання, в якому розум і продукти його діяльно-

сті трактуються не як результат свідомого конструювання, а як результат еволюційного процесу. Еволюційна гносеологія, досліджуючи високоорганізовані складні структури, що саморепродукуються, тісно пов'язана із такими науковими методами, як: кібернетика, системологія, синергетика, теорія хаосу [5, с. 102]. На відміну від позитивістського підходу, прибічники еволюційної гносеології проводять паралелі між біологічною і культурною еволюцією.

Застосовуючи даний метод, висновуємо, що формування та реалізація стратегії ДІФСР, їх дестабілізація, руйнування і утворення нових – є постійним процесом пристосування до випадкових і непередбачених обставин. Змінюваність, пристосування і конкуренція утворюють однотипні за суттю процеси, через що система безпеки є не стільки розумовим цілеспрямованим дієвим впливом на дійсність, скільки природним упорядкуванням, яке не залежить ані від розуму людини, ані від іншої неприродної сили.

У ході еволюції відбувається пристосування інфраструктурної політики до нових умов інфраструктурного ландшафту, впливу раніше невідомих небезпечних чинників. Причому в ході еволюції відбувається природний відбір, внаслідок якого виживають і розвиваються лише ті соціальні системи, які слідує правилам поведінки, що дозволяють найкращим чином адаптуватися до невідомого середовища, одним із вагомих чинників якого є загрози та небезпеки. Геостратегія держави за такого випадку краще реалізується через прийняття стратегій за окремим напрямками державної політики.

Еволюціонізм взагалі дуже скептично ставиться до стратегічного планування загроз та небезпек, зазначаючи обставину, що суб'єкт планування володіє лише

частиною інформації про оточуюче середовище і не в змозі адекватно охопити усе розмаїття відносин у сфері інфраструктурної політики. Саме тому, в рамках даного методу піддається сумніву доцільність розроблення гранд-стратегій, оскільки розмаїття життя та різноманітних чинників є настільки великим, а головне нестаціонарним, що врахувати всіх їх у своїй органічній сукупності, а тим більше – виробити узгоджену цілеспрямовану державну політику як гранд-політику – є завданням надскладним і малорозв'язуваним.

Цим даний підхід є дуже схожим із синергетикою, яка також заперечує можливість однозначного передбачення активізації загроз та небезпек, наголошуючи на самоорганізації даних явищ, а отже, необхідності розроблення концептуальних основ синергетичного управління у сфері державної інфраструктурної політики.

Звідси доходимо висновку, що державна інфраструктурна політика, виходячи з еволюційного підходу, є нічим іншим як продуктом конкретної епохи і конкретної нації, і відбиває рівень інтелектуального та матеріального її розвитку, інтелектуальну спроможність, політичну рішучість і ментальну здатність до формування і реалізації власної стратегії. Саме тому розвиток теорії інфраструктурної політики є вагомим методологічним інструментарієм вирішення цих практичних завдань.

2.7 ТЕОРІЯ ІГОР АУМАНА

У 2005 році лауреатом Нобелівської премії з економіки «За розширення розуміння проблем конфлікту і кооперації з допомогою аналізу в рамках теорії ігор» став

професор *Харві Ізраель Роберт Джон Ауман*. Його інтерпретація теорії ігор до вирішення конфліктів може бути цікавою і для формування засад для розроблення ефективної стратегії державної інфраструктурної політики.

Відповідно до засадничих положень теорії Аумана конфлікти різних рівнів і характеристики можуть вкладатися у певні математичні моделі, ігнорування яких може призвести до дестабілізації як соціальної системи, так і системи управління [44].

Однією з умов будови ефективної ДІФСП має виступати її відповідність національним інтересам. На жаль, перші роки війни Росії проти України (2014–2015 рр.) продемонстрували системні помилки при формуванні ДІФСП, які фактично призвели не лише до дестабілізації системи життєво важливих об'єктів інфраструктури, а й до прямої їх втрати, коли через дії агресора було або ліквідовано, виведено з ладу або ж повністю викрадено дані об'єкти.

Попереду ще велика робота, і передусім формування окремого виду державної політики – державної інфраструктурної політики, однією з засад якої має виступати раціональність і прагматичність, відповідність передусім національним інтересам, а не сьогочасним прагнення окремих політиків чи політичних груп. Правове закріплення цих засад має відбуватись у відповідному документі концептуального рівня, яким має виступати Стратегія державної інфраструктурної політики України. Такий підхід є сталим у правовій науці і має достатнє солідне наукове підґрунтя [3; 2; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 51].

Принаймні, на наш погляд, кориснішим буде відмовитись від трактування інфраструктурної політики як допоміжної політики, яка забезпечує реалізацію націо-

нальних інтересів у різних сферах життєдіяльності. Натомість інтерпретувати ДІФСП як самостійний вид державної політики з притаманним лише їх суб'єктами та об'єктами впливу, а також правовими методами регулювання суспільних відносин, які виникають, формуються і розвиваються в інфраструктурній сфері.

На підтвердження наших думок наведемо слова *В. В. Толстошеєва*, який прямо вказував на самостійність інфраструктурного комплексу, відзначаючи, що незважаючи на економічну неоднорідність інфраструктурних ланок, вони мають спільне функціональне призначення і необхідну єдність, що зумовлюють можливість їхнього об'єднання до самостійного комплексу, що є важливим з огляду на необхідність правового регулювання даного комплексу [52, с. 22]. Відтак, можемо висунути наукову гіпотезу про необхідність виокремлення певного виду правовідносин – ***інфраструктурних правовідносин***. І відповідно сформулювати до подальшого дослідження тему політико-правового регулювання інфраструктурних відносин, а також політико-правового регулювання державної інфраструктурної політики.

До речі, сфера інфраструктури також має бути виокремлена у сферу життєдіяльності, життєво важливі національні інтереси в якій також можуть виступати об'єктом державної політики національної безпеки. Але про співвідношення інфраструктурної та безпекової політики слід говорити окремо, оскільки це має бути самостійним предметом дослідження, потребує вивчення значного масиву, передусім безпекової літератури, що і буде зроблено нами надалі у в рамках розвитку теми правового регулювання державної інфраструктурної політики.

Нове покоління українців має бути більш реалістичним за своїх попередників, адже потрібно змінювати модель відносин як зі своїми зовнішніми партнерами, так і в рамках розвитку державно-приватного партнерства.

Причому дана організаційна модель має ще й виступати функціональною, адже вона має бути заснована на більшому і реальнішому залученні приватного сектора не лише до розроблення, а й безпосередньо до реалізації ДІФСП, адже лєвова частка власності на об'єкти інфраструктури належить саме приватному сектору. Такий підхід більш відповідатиме сучасним трендам розвитку швидкоплинно змінюваного динамічного середовища, ніж лінійні моделі прогностичні моделі, засновані на дотриманні чітких показників і критеріїв, вихід за які може сприйматися як загроза ДІФСП.

Професор *Ауман* переконливо довів прямий зв'язок теорії ігор із політикою [44], що за певних умов і відповідних корегувань можна екстраполювати стосовно предмета дослідження.

Основний зміст теорії ігор полягає у тому, що вона являє собою аналіз стратегії у відносинах двох сторін, що здійснюють взаємодію. Причому ці відносини можуть знаходити свій вияв у найрізноманітніших якостях: від співробітництва до конфлікту і в найрізноманітніших сферах. Натомість модель лишається тією самою. Насправді існує набір правил, які власно і визначають розвиток конфлікту при зіткненні двох сторін. Причому одночасно можна говорити і про існування певного інструментарію, необхідного для того, щоб мотивувати супротивника, ворога прийняти твою позицію. Це і прийняття Україною «гуманітарного конвою», яким власно і вивозилася лєвова частка інфраструктури ОРДЛО,

і досі неефективна діяльність Міністерства інформаційної політики щодо організації та проведення комунікаційних кампаній на тимчасово окупованих територіях, а також квола безпосередня діяльність із реалізації ефективних інфраструктурних проєктів, спрямованих на забезпечення безперешкодного доступу громадян України на окупованих територіях до інформації, з одночасним блокуванням ворожого контенту, і відсутність центрального органу виконавчої влади, який здійснював би державну політику у сфері інфраструктури.

Причини такої поведінки можна побачити, більш глибоко занурившись у концептуальні положення теорії Аумана, який відзначає, що моделі різноманітних конфліктів є ідентичними по своїй суті, водночас релігія, ідеологія, національна ідентичність мають вторинне значення.

Раціональність інфраструктурної війни як складової гібридної війни або війн нового покоління, лежить не в площині мотивів, а в царині *методів* досягнення. Мета може бути ірраціональною, самою безневинною або навпаки жахливою.

Наприклад: ворог може ставити завданням захопити та дестабілізувати інфраструктуру в Каспійсько-Чорноморському або Азовсько-Чорноморському регіонах [53], хтось з українських політиків може галасливо переконувати, що він, після приходу до влади, поверне Крим до України або ж закликати² до учасників Будапештсь-

---

² Здебільшого через медіа, адже жодного позову до суду щодо притягнення сторін меморандуму до виконання покладених на себе обов'язків не було! Жодного офіційного, належно оформленого звернення від влади України щодо відповідних інституцій країни-підписантів також не було!

кого меморандуму щодо надання Україні «обіцяних» гарантій безпеки. Але і за першого і за другого випадку кожна сторона залежить від свого партнера або ворога, що змушує вести себе раціонально – так, щоб досягти максимуму, піддаючи інфраструктуру, особливо об'єкти стратегічної інфраструктури, найменшому ризику.

У ситуації, коли ворог (і будемо відверті: це не лише одна держава) прагне знищити (дезорганізувати, дестабілізувати, мінімізувати ефективність функціонування системи національної інфраструктури в Україні, зменшити здатність інфраструктури впливати на державну політику і взагалі на реалізацію національних інтересів тощо [54]) Україну, все залежить від того, наскільки управлінська еліта сама погоджується із нав'язаним ззовні алгоритмом управління. Іншими словами: наскільки суб'єктивована реальність стає об'єктивованою дійсністю. Причому підкреслимо, що як це не парадоксально, але стосується не лише наших ворогів, а й партнерів.

Отже, від того, якою буде реакція нашої держави і тих способів протидії, а у більш широкому сенсі стратегій державної політики, які вживатимуться, залежатиме поведінка не лише нашого ворога, а й наших партнерів. Якщо абстрагуватися від емоцій, ідеології та політики, суто з методологічних позицій теорії ігор, то це гра, а у грі існують свої правила, виконання яких призводить до отримання запланованого результату і навпаки. І саме правове регулювання інфраструктурних відносин виступає тим дороговказом, який найбільше наблизитиме до цього запланованого результату.

На сьогодні ворог поки що досягає своєї мети. Відступаючи зі своєї території, втрачаючи один за одним

об'єкти життєво важливої інфраструктури, віддаючи різні види свого простору (в тому числі ментального) під контроль іншим державам, поступаючись власною інфраструктурою, втрачаючи можливості щодо її розвитку, а також участі в глобальних інфраструктурних проєктах, ми довели, що методи, які використовує наш ворог, є ефективними для нього, а методи державного управління, які вживає наша держава, в тому числі через вплив третіх гравців – є неефективними для України.

Так, наприклад, проводячи обмін заручниками, ведучи перемовини з ворогом, не даючи збройної відкритої відсічі належними засобами, а лише постійно звертаючись до міжнародного товариства в надії (як показує практика безпідставній) по допомогу, ми даємо чіткий знак, сигнал та стимул ворогу до нових порушень та поступового знищення державного суверенітету. Перекоаний, якщо така політика не зміниться, причому неважливо, хто буде при владі, то Україна може опинитися на межі свого зникнення. Адже нікому, окрім нас, не потрібна незалежна Україна, наша інфраструктура – виняткова майнова власність українського народу, а отже, збереження та примноження інфраструктурного комплексу, розвиток інфраструктурного потенціалу становлять пріоритетні національні інтереси.

Якщо після прямих дій ворога, спрямованих на знищення громадян України, захоплення наших об'єктів інфраструктури, безпрецедентного акту збройної агресії, ми і надалі лише будемо звертатись до міжнародних інституцій та вислуховувати подальші обіцянки про збільшення обсягів економічних санкцій, посилення рівня стурбованості тощо, то така практика дій ворога буде не лише продовжуватися, а й, отримавши стимул,

додатково нарощуватися. Що в принципі і відбувається: адже, починаючи з 2014 року Путін не лише не змінив риторики, а й у 2022-му році запланував повномасштабну війну проти України, про що неодноразово попереджували розвідувальні органи США, Великої Британії та країн ЄС, ну і, безперечно, власно СЗР України.

Причому правильне та беземоційне розуміння даної теорії уможливорює чітко усвідомлювати про можливість появи і нелінійних компонентів. Оскільки за умови інспірованості даного конфлікту, з часом такі подальші дії можуть вийти з-під контролю не лише Української влади, а й самого ворога та третіх гравців.

Сьогодні ворог нав'язує нам правила гри, які ми, на жаль, поки що приймаємо. І знову ж таки тут йдеться про застосування *реактивного підходу* в державній політиці, застосування віджилих парадигм державного управління. Асиметричне управління, застосування випереджувальних заходів, ведення проактивної політики, спрямованої на упередження можливостей ворога створити умови для нереалізації національних інтересів України – ось один із шляхів продуманого розвитку нашої України. І про це дедалі активніше говорять дослідники у різних наукових розвідках.

Слід чітко передбачати та розуміти цілі нашого ворога: якщо метою ворога було вирішення конфлікту – миротворчість і переговорний процес є доцільним і корисним. Воднораз, якщо мета супротивника – агресія, захоплення, унезалежнення нашої держави, знищення життєво важливих об'єктів інфраструктури, взагалі категоричне несприйняття нашої незалежності причому на вищому державному рівні – миротворчість стає небезпечною та шкідливою.

На думку Аумана, ані Наполеон, ані Гітлер не були зацікавлені у мирі зі своїми сусідами, саме тому будь-які спроби умиротворити їх призводили до зворотного результату. Коли агресор вбачає свої методи ефективними, він продовжує їм слідувати, висуваючи дедалі нові вимоги. Якщо агресор зустрічає рішучий спротив, він переглядає свій підхід. На думку Аумана, пацифізм призводить до війни, оскільки країна, де він стає ідеологією, починає грати за правилами ворога, агресора. На жаль, зараз Україна повністю грає за правилами ворога [44].

Що більше Україна робитиме поступок ворогу, то більшому тиску не лише з боку одного ворога, а й інших ми будемо піддаватися. Це закономірно. Але не слід викреслювати з управлінської матриці й ще одного впливового гравця: *міжнародні інституції*.

Третій гравець (третя сила), як правило, завжди зацікавлений відвести від себе агресію і направити її в русло, зручне для себе. Оскільки ворог постійно порушує норми міжнародного права, він веде агресивну зовнішню політику із застосуванням методів ведення війн нового покоління, оточуючий світ задоволений тим, що існує постійний об'єкт, який стає постійною жертвою агресії ворога. Допоки існує цей об'єкт, агресія ворога не перекинеться на цього третього гравця. Але з знову ж таки, нелінійність даного процесу може призвести згодом до різноманітних кольорових революцій або принаймні їх спробі в європейських державах, в яких створені усі умови для дестабілізації і існує чимала низка чинників, які Росія може використати для дестабілізації: і міграційний, і економічний, і релігійний. Отже, невтручання європейських країн в реальну допомогу Україні також несе в собі загрози для європейського континенту,

оскільки не отримавши належної відповіді країна-агресор не зупиниться і піде Європою.

Саме тому Україні на неофіційному рівні слід зосередити власну увагу не на сподівання та розуміння і співчуття, а передусім, на формування власної (відповідно до предмета цього дослідження) стратегії державної інфраструктурної політики, дієвої нормативно-правової бази реалізації державної інфраструктурної політики.

Різність цінностей та світобачення між нами та ворогом обумовлюють формат відносин із ним: з ворогом можна існувати, якщо він усвідомить, що війна, тероризм, збройна агресія, спроби насильницької зміни конституційного ладу насильство матимуть для нього більш тяжкі наслідки, ніж для нас, оскільки в нього критично важливих об'єктів інфраструктури набагато більше і залежність населення від них є великою. Більше того, залежність самої влади країни-агресора від власних окремих інфраструктурних проєктів, особливо в нафтовій галузі, має значний та визначальний характер. Тому дестабілізація інфраструктурної політики країни-агресора або створення умов для такої дестабілізації в будь-яких формах може слугувати чітким сигналом здатності країни-ворога понести значні втрати аж до розпаду, що є неприйнятним для Росії. Саме тому в Росії дуже активно розвиваються напрями правового регулювання суспільних відносин у сфері інфраструктури.

Усі ці положення мають знайти своє відображення у проголошених нами вище необхідних для негайного розроблення і прийняття правових актах у вигляді легітимованих напрямів державної інфраструктурної політики.

Марячи про знищення України, ворог має чітко та однозначно усвідомлювати, що це призведе до ніщив-

них результатів і для нього. З іншого боку, не надаючи реальної допомоги Україні, європейські держави також мають прогнозувати збільшення терористичної активності, активізації екстремістських груп різного штибу, змушення держави вдаватися до жорстких методів відповіді на тероризм, що своєю чергою, призведе врешті-решт до звуження прав і свобод людини та громадянина, тобто відхилення від курсу побудови демократичних країн. Чого власне і прагне ворог – знищення європейських цінностей і нав'язування власного способу світобачення усьому світу, побудованого на месіанській ідеї та богообраності, скасування консенсусу та плюралізму.

За принципом повторюваних ігор, тривала взаємодія навіть у конфліктах створює баланс сил, який відкриває можливість для співробітництва та кооперації. Якщо сторона відчуває небезпеку покарання за ті чи інші екстремальні кроки, вона відмовиться від цих кроків і віддасть перевагу статусу-кво. Але акцент тут робиться саме тому, що ці кроки має робити не третій гравець, а учасники конфлікту безпосередньо. Зокрема, вірмено-азербайджанський конфлікт у 2021 році закінчився дуже швидко на користь Азербайджану і Росія не надала обіцяних гарантій безпеки Вірменії, точно знаючи про непохитну підтримку, в тому числі військову Азербайджану з боку Туреччини. Президент Туреччини *Р. Ердоган* дуже влучно і принципово використав цей конфлікт на користь посилення власного іміджу та іміджу Туреччини в якості ефективного регіонального лідера та зміцнення позицій всередині власної держави.

Так і стосовно України: які б посередницькі структури не шукали обидва лідери України та Росії, допоки

вони разом не сядуть за стіл переговорів та остаточно не домовляться, ніхто, окрім них, цього не зробить:

- 1) ніхто на примусить Україну застосувати увесь арсенал стратегічних комунікацій для забезпечення власної національної безпеки, включаючи активні заходи з дестабілізації Росії, в тому числі з застосуванням методів ведення війн нового покоління;
- 2) ніхто не змусить Україну давати жорстку відповідь агресору аж до ліквідації будь-яких, зокрема військових об'єктів сил та засобів супротивника, об'єктів стратегічної інфраструктури, в тому числі на території супротивника;
- 3) рівно як і ніхто не змусить Росію припинити агресію проти України чи повернути Крим, чи налагодити дружні стосунки з Україною, або ж повернути Курильські острови, або ж не змусить Китай не вторгтися до Тайваню, або з не змусить Туреччину віддати частину Кіпру Греції тощо.

За даного випадку наші гіпотези знаходять своє підтвердження і у висновках міністра оборони України *О. Резнікова* (2021 р.), який відзначив, **що стратегія НАТО не провокувати Росію виявилася недієздатною: вона не працює, і головне: не буде працювати.** Адже Москва вдерлася в Грузію саме після того, як Німеччина та Франція заблокували шлях країни до вступу до НАТО в 2008 році [55].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Діапазон наукової проблеми обраної теми зумовлює використання різноманітних методів дослідження. Логіка дослідження передбачає встановлення в рамках неокантіанської традиції дуалізму категорій суще і належне, з'ясування потенціалу нормативізму для додаткового обґрунтування принципу верховенства права, а також обґрунтування категорій дієвість, значимість і справедливість. На підставі концепції нормативізму аналізуються сучасні політичні тенденції, які впливають на формування геостратегії сучасної України, зокрема на стратегію розроблення державної інфраструктурної політики.

Контекст розділу просякнутий концепцією *Realpolitik*, яка реально збільшує синергетичний потенціал теоретичних знань та підвищує праксеологічний рівень політологічної науки. В умовах трансформації під впливом глобалізаційних і регіональних чинників сучасної міжнародної системи та формування нового світового порядку Стратегія державної інфраструктурної політики України презентована крізь політико-безпековий і правовий дискурс.

Відповідно, в рамках теорії інфраструктурної політики науково обґрунтовується три напрями дослідження:

- 1) стратегія як політична практика;
- 2) стратегія як нормативно-правовий акт;
- 3) стратегія як безпековий напрям діяльності держави.

Подана модель виступає інтегральним результатом екстраполяції методів політичного аналізу, позитивізму, нормативізму, політико-орієнтованого і природно-правового методів, правового регулювання, безпекознавства та моделювання на сферу процесів в інфраструктурній сфері на засадах методології побудови геостратегії сучасної Української держави.

Науково обґрунтовано використання сили, іншого сучасного та інноваційного інструментарію в тому числі стратегічних комунікацій, гібридних війн чітко визначеними політичними інститутами, які формують та реалізують стратегію державної інфраструктурної політики для формування гарантованих Конституції України і забезпечених інфраструктурним потенціалом умов для безпосередньої реалізації стратегічних національних інтересів в рамках багатоструктурного інфраструктурного ландшафту.

Науково доведено, що *нормативізм*, в органічному поєднанні із лінгвістичною та логічною методологіями, має залишатися в практичній юриспруденції і може бути корисним як для наукового коментування законодавчих чи підзаконних актів, так і для формування обр'їв та горизонтів дієвості і практичної їх значимості та справедливості.

Варіативність рішень у сфері інфраструктури є наслідком відсутності розробленої та прийнятої відповідним чином Стратегії державної інфраструктурної полі-

тики України, в якій чітко було б виписано напрями даної політики, форми та методи їх забезпечення, а також визначені національні інтереси, реалізація яких має відбуватись незалежно ані від політичного курсу, ані політичної орієнтації у той чи інший період того чи іншого політичного керівництва України.

Відтак, політико-правове регулювання ДІФСП виступає важливим етапом унормування інфраструктурної політики переведення її у правову площину – площину зрозумілого державного управління і гарантованої реалізації національних інтересів [56], в тому числі забезпечення стійкого функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури. Водночас підґрунтям для ефективного правового регулювання мають стати теоретичні напрацювання різноманітних теоретичних концепцій формування напрямів державної інфраструктурної політики.

Це наблизить мир. Скільки медіаторів не було б між Україною та будь-яким її ворогом, винятково Україна може розв'язати власні проблеми з користю для себе, лише Україна може зберегти власну інфраструктуру для реалізації власних національних інтересів. І право як регулятор суспільних відносин виступає за даного випадку необхідним інструментом.

Неврахування цього ключового моменту створює підґрунтя для підриву нашого суверенного права – **права на національну інфраструктуру**. Нав'язуване нам третіми гравцями терпіння, пріоритет дипломатичних засобів, тривалий переговорний процес (фактичне забовтування реальних методів та технологій розв'язання проблеми) не має нічого спільного із ефективно дію-

чою в усьому світі системою стратегічних комунікацій, яка в нашій державі перебуває на стадії формування, і, сподіваємося, організаційного оформлення.

У підрозділі сформовано наукову аргументацію щодо необхідності розроблення теорії інфраструктурної політики, зокрема її методологічного інструментарію. На підставі виділення окремого виду правовідносин – інфраструктурних, надано аргументацію щодо необхідності розроблення державної інфраструктурної політики на наукових засадах. Наведено аргументи щодо доцільності використання положень теорії ігор Аумана в умовах ведення проти України війн нового покоління. Із урахуванням сучасних трендів розвитку соціальних систем висновується про необхідність розроблення напрямів стратегії державної інфраструктурної політики, серед яких має бути передбачено ведення інфраструктурних війн, а також ефективна протидія ним. Продемонстровано необхідність формування системи правового регулювання стратегії державної інфраструктурної політики з метою збереження та подальшого розвитку в національних інтересах інфраструктурного потенціалу.

Хоч би які посередницькі структури не шукали обидва лідери України та Росії, допоки вони разом не сядуть за стіл переговорів та остаточно не домовляться, ніхто окрім них, цього не зробить:

- 1) ніхто на примусить Україну застосувати увесь арсенал стратегічних комунікацій для забезпечення власної національної безпеки, включаючи активні заходи із дестабілізації Росії, зокрема із застосуванням методів ведення війн нового покоління, застосування асиметричних заходів;

- 2) ніхто не змусить Україну давати жорстку відповідь агресору аж до ліквідації будь-яких, в тому числі військових об'єктів сил та засобів супротивника, стратегічних об'єктів інфраструктури, в тому числі й на території супротивника;
- 3) так само, як і ніхто не змусить Росію припинити агресію чи повернути Крим, або інші українські території, захоплені в різні часи, чи налагодити дружні стосунки з Україною.

Наголошено, що в рамках *сучасного позитивізму* чимала увага приділяється застосуванню «розумної сили», «м'якого права» [6], у яких вбачається важливий інструмент доправового регулювання, а також етичним, моральним і політичним міркуванням у процесі реалізації стратегії ДІФСП. Водночас позитивізм продовжує обґрунтовувати першочергову важливість існування геостратегії держави, відповідної їй стратегії ДІФСП, системи національної інфраструктури, в тому числі системи безпекоінфраструктурної політики, поза контекстом існування яких нація фактично не зможе реалізувати національні інтереси і зберегти національні цінності.

Стратегія – це каскадний системний концептуально-інтелектуальний та силовий інструмент, за допомогою якого плакати ми будемо лише від щастя та радості, терпіти ми не будемо жодної образи та натяків на позбавлення незалежності або переписування історії, а милість будемо проявляти лише до тих, хто поважно та гідно ставиться до нашої історії та до нас. Ми є нащадками великого козацького роду, тому майбуття нас як усвідомленої, історичної, національно ідентичної нації можливо лише за умови не тільки розроблення, а й пе-

редовсім реалізації стратегії, поза контекстом будь-яких обмежень та впливу зовнішніх сил.

Пропонована нами методологічна модель розроблення стратегії ДІФСР має стати життєдайною силою, живильним поштовхом, глибинним рушієм для подальшого творення нової динамічної нестационарної геостратегії сучасної України.

Ми наголошуємо на реальності та принциповості власної наукової позиції, адже саме в умовах або ж поліполярності або безполярності, або ж нестационарності, дії темної матерії на Всесвіт, **роль галузевих / секторальних стратегій і відповідних коаліцій стає вирішальною.**

Зокрема, у лютому 2022-го було оголошено про створення нового міжнародного формату – Трикутника співробітництва Україна-Польща-Велика Британія. Україна поступово реалізує власну геостратегію через формування чергового елемента стратегії «малих альянсів» України, в арсеналі якого вже є Люблінський трикутник (Україна-Польща-Литва) та Асоційоване тріо (Україна-Молдова-Грузія). Окрім цього, у фокусі стратегічної уваги в рамках реалізації стратегії мережевої дипломатії перебувають інші форми співробітництва: 1) Веймарський трикутник, в якому ФРН та Франція асистували Польщі; 2) Балтійське тріо у складі Литви, Латвії та Естонії; 3) Вишеградська четвірка з Польщею, Словаччиною, Чехією та Угорщиною; 4) Центральноевропейська ініціатива; 5) Пакт Стабільності на Балканах; 6) партнерський блок Міжмор'я (Тримор'я) у складі дванадцяти країн Європи від Балтики до Чорного й Адріатичного морів (Ініціатива

трьох морів (ІТМ): Австрія, Болгарія, Естонії, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія. Партнерами є США, Німеччина та Єврокомісія.

Ефективність галузевих стратегій уможливило надати та вирішити питання щодо одвічних бідкань нашої волелюбної нації:

хто ми: нарід чи чернь; нація чи маса? [57; 58].

Ще *Михайло Грушевський* свого часу відзначав, що український нарід, втомився у трикутнику боротьби із Степом, з Москвою та натиском шляхетсько-католицької Польщі [58; 59].

Сьогодні ж це вже не трикутник, а **багатокутник**: це і Росія (як постійний фактор дестабілізації України та загрози її національній ідентичності), і США, і Європа, і Туреччина, і Китай. Ця втома є наслідком відсутності стратегічного мислення владних еліт, стратегічної культури міжнародних відносин, та взагалі геостратегії як концептуальної основи і політико-безпекової практики, і розроблення галузевих стратегій, в тому числі стратегії державної інфраструктурної політики України.

Досить терпіти, досить скиглити і постійно кивати на погану долю: кожен має ту долю, на яку заслуговує, яку може вибороти, в тому числі силою. І у цьому русі **треба змінювати застарілі наративи**, що Український нарід – нарід довготерпеливий і многомилостивий, як сам Господь, який довго зносить все, молючись та плачучи [58; 60].

Стратегія державної інфраструктурної політики, виходячи з еволюційного підходу, є нічим іншим як продуктом конкретної епохи і конкретної нації, і відби-

ває рівень інтелектуального та матеріального її розвитку, інтелектуальну спроможність, політичну рішучість і ментальну здатність до формування і реалізації власної стратегії. Саме тому розвиток теорії інфраструктурної політики є вагомим методологічним інструментарієм вирішення цих практичних завдань.

Ми, як науковці, маємо розширити масштаб мислення, горизонти передбачення, які власно і формують напрями ефективного використання державного ресурсу. Коріння такого масштабу мислення закладають в теорії інфраструктурної політики і узагальнюються в предметному полі геостратегії сучасної Української держави.

Відсутність такого масштабу або навіть завдання щодо його творення наперед виключає не лише можливість реалізації власної стратегії, а й взагалі реалізацію стратегічних інтересів. Адже владні еліти здатні діяти лише в рамках свого розуміння, врешті-решт, – розуміння радників, відповідних державних інститутів, які здійснюють нормопроектне забезпечення реалізації державної політики. Звичайне мислення виключає оперування стратегічними категоріями. Ось чому в роботі нами порушується на серйозному рівні питання щодо необхідності **підготовки справжніх стратегічних архітекторів**.

Не може ані артист, ані економіст, ані спортсмен, ані юрист, ані бухгалтер, ані хлібопекар тощо ефективно керувати державою; не може не через брак любові до Батьківщини, вірності та відданості щодо її розвитку тощо, а не може, передусім, **через відсутність масштабу мислення**, головне – стратегічного мислення.

Людиною керує шкала цінностей, в якій він виріс; помножена на відсутність стратегічного мислення

і стратегічної культури отримуємо незворотній процес деінтелектуалізації, десакралізації і деінституціоналізації влади, навіть початкову і потенційну неможливість усвідомлювати стратегічні процеси в глобальному, планетарному масштабі і роль Української держави в них в якості активного суб'єкта.

Звідси всі Стратегії, навіть в редакції 2021 року, які ми будемо аналізувати нижче, спрямовані:

- на *захист від*, а не на формування достатніх і гарантованих в тому числі й безпекових умов для реалізації національних інтересів, тобто політика **Української держави і геостратегія ДЛІА**;
- лише *проти Росії* (насправді, в Україні існує чимало інших не таких явних, на перший погляд, зовнішніх ворогів її незалежності), а не на **будову ефективної Української держави**;
- на стратегічне партнерство з *конкретними країнами*, а не на стратегічне партнерство як інструмент реалізації стратегічних цінностей, тобто ситуаційні союзи з тими, хто на даному етапі історичного розвитку сприятиме реалізації українських національних цінностей і стратегічних національних інтересів.

Народжений повзати, літати не зможе. Саме тому люди невисокого польоту не здатні масштабувати стратегію розвитку Української держави на глобальний вимір, адже дії такої людини поза рамками горизонту його мислення є неможливими. Звідси абсолютна прогнозованість політичних рішень, легкість маніпулювання і як наслідок – фактично зовнішній контроль при збереженні державницької атрибутики.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Великороси кажуть: «Ніякої України не буде», а я кажу: «Як би не склалось, Україна у тій чи іншій формі буде. Не змусиш річку текти назад, так само з народом, його не змусиш відмовитись від його ідеалів. Тепер ми живемо у часи, коли одними тільки багнетами нічого не зробиш

Павло Скоропадський

3.1 ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Формуванню й удосконаленню нормативно-правової бази будь-якої держави завжди передують концептуалізація основ поняттєвої парадигми, обґрунтування вибору методологічних пріоритетів, відбір домінуючих керівних принципів діяльності, що в комплексі зумовлює чітко виражену державну політику в тій чи іншій сфері, яка реалізується за допомогою стратегій, концепцій і доктрин. У цьому сенсі державна інфраструктурна політика (ДІФСП) не є винятком.

Водночас відсутність чіткої артикуляції стратегії, ключових засад, сутності та шляхів реалізації цієї політики з оперттям на органи публічної адміністрації, правовий механізм держави та систему правового регулювання загалом, розпорошеність правових норм по десятках законодавчих і підзаконних актів, захоплення амбівалентними юридичними кліше у текстах чинних нормативних документів само по собі стає загрозою такому сегменту державної політики, як державна інфраструктурна політика. У такий спосіб значною мірою актуалізується нагальна потреба у з'ясуванні саме політико-правових передумов формування стратегії даного напрямку політики.

Багатогранність проблеми формування, реалізації й перманентного оновлення стратегії державної інфраструктурної політики зумовлює те, що вона стає об'єктом наукових інтересів політологів, соціологів, правників, управлінців, економістів, фахівців у сфері інформа-

ційних технологій. До поля зору науковців потрапили такі аспекти, як:

- інфраструктурний підхід до економічного механізму реалізації соціальної політики [1];
- інфраструктурна підтримка розвитку ринку праці України [2];
- державна політика структурно-технологічної модернізації промисловості [3];
- державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури [4];
- інфраструктурний потенціал розвитку фінансового ринку в Україні [5];
- стан, проблеми та перспективи розвитку фінансової інфраструктури України [6];
- складові національної інфраструктури [7];
- оновлення інфраструктурного потенціалу України [8];
- державна підтримка розвитку інноваційної інфраструктури в Україні [9];
- стан та методологічні проблеми законодавчого регулювання інфраструктури геопросторових даних в Україні [10].

Доволі показовим є й те, що серед публікацій з питань інфраструктурної політики представлені такі, що досліджують наукову проблему в регіонально-діахронічному ракурсі. Саме цей підхід реалізується у монографії «*Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-х роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення)*» [11].

На відміну від власне теоретичних наукових праць виокремлюється вагома серія аналітико-прикладних матеріалів, підготовлених фахівцями Національного ін-

ституту стратегічних досліджень. Зокрема йдеться про збірники, аналітичні доповіді, аналітичні записки, через які реалізуються функції аналітико-прогнозного супроводження діяльності Президента України, що передбачено відповідним Указом Президента [12]. Так, серед найзначущих публікацій стосовно предмета нашого дослідження слід відзначити такі, як: «Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні» [13], «Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України» [14], англomовна монографія «Developing The Critical Infrastructure Protection System in Ukraine» [15] та ін.

Попри суттєвий інтерес вчених до різних аспектів формування й реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, дотепер практично не дослідженою залишилася тема політико-правової природи формування цієї стратегії, а також передумов здійснення даного напрямку політики. Виходячи з цього, **метою** підрозділу є виявлення й опис чинників, що детермінують політико-правові засади формування стратегії державної інфраструктурної політики як окремого напрямку діяльності органів публічної адміністрації.

На перший погляд, питання щодо взаємного зв'язку та взаємозалежності політики і права давно вийшли з категорії дискусійних і стали майже аксіоматичними. Ніхто не стане заперечувати:

- їх як факти об'єктивної дійсності;
- спільність у них соціальних і регуляторних функцій, нормативно-імперативного змісту;
- наявність інституціональних і аксіологічних ознак;
- орієнтацію на діяльнісні аспекти;

- постійний розвиток під впливом змін суспільних відносин з одночасним вектором на безпеку й стабільний розвиток соціуму.

Становлення динамічного політико-правового простору на засадах безперервного ефективного функціонування усіх політичних та інститутів права уможливорюється завдяки цілеспрямованій та виваженій державній політиці, зокрема інфраструктурній. Водночас право сприяє дієвості та ефективності реалізації конструктивної політики у кожній суспільно значущій сфері життєдіяльності. По суті реальна політика як мистецтво управління ґрунтується на правових інститутах, що виникають і функціонують у парадигмі суспільних відносин як в межах певної держави, так і в міждержавних рамках. Більше того, наявні усі аргументи на користь того, щоб розглядати право як своєрідний стабілізатор політики. Реалізація політики у правовому руслі надає можливість позбавити її суб'єктивізму й волонтаризму. Відтак, ніхто не заперечуватиме щодо розгляду права як інструмента здійснення публічної політики. До речі, на це свого часу вказував ще *I. Кант*, який зазначив: «Усі максими, які потребують публічності (аби досягнути своєї мети), узгоджуються і з правом, і з політикою» [16, с. 28]. Тому за текстом нашого дослідження наголошуємо саме на **політико-правовій природі стратегії ДІФСП**.

З іншого боку, трансформація права у законодавчо закріплених нормах можлива лише за умови відповідної політичної діяльності державних органів. Є деякі підстави піддавати критиці погляди відомого німецького правника й філософа першої половини ХХ ст. *К. Шмитта*, який стверджував, що «державна обмежу-

ється виключно виробленням права» [17, с. 40], проте певне раціональне зерно в цьому є.

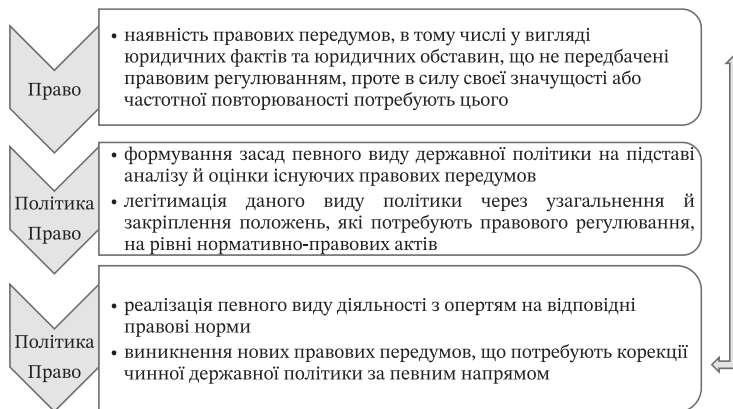
Зокрема, саме Верховна Рада України згідно зі ст. 75 Конституції України визнається законодавчим органом, який відповідно до ст. 85 Основного Закону уповноважений приймати закони; визначати засади внутрішньої і зовнішньої політики; затверджувати загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; затверджувати перелік об'єктів права державної власності, які не підлягають приватизації; визначати правові засади вилучення об'єктів права приватної власності [18].

У такий спосіб реалізується синергія зустрічного процесу, за якого право і політика перетворюються на складові єдиного соціального цілого. При цьому право виступає як засіб легітимації здійснення політики. Своєю чергою, політика через відповідні інститути влади забезпечує реалізацію норм права. Тож право і політику слід розглядати не через протиставлення, конфронтацію, а з розумінням їх неподільного, органічного та природнього зв'язку. Задля продуктивності та синергії такої взаємодії має бути винайдений раціональний баланс між ними.

Доволі розповсюдженою є думка, за якої державна політика передує праву, адже саме вона зумовлює концептуалізацію правової норми у тій чи іншій галузі із подальшим її закріпленням на рівні законодавства. Подібна позиція в цілому є правильною, але дещо обмеженою і фрагментарною. Вважаємо, що слід розглядати увесь процес, починаючи із того, що існують певні правові передумови, які детермінують формування і

здійснення того чи іншого виду політики. Саме вони зумовлюють необхідність чіткої артикуляції позицій держави щодо комплексного бачення усіх суттєвих аспектів діяльності у тій чи іншій сфері (політична складова) із подальшим закріпленням відповідних правових норм (правова складова). Отже, на цьому рівні політико-правова взаємодія виступає як своєрідний динамічний каліфорніт, що доцільно представити у вигляді схеми.

Таблиця 3.1.1
Етапи політико-правової взаємодії

Спираючись на представлену концепцію механізму політико-правової взаємодії, є сенс суттєво змінити погляди на парадигму юридичної техніки нормотворчості. Здебільшого остання розуміється занадто вузько.

Так, в авторському підручнику з теорії держави і права, *О. Ф. Скакун* тлумачить зазначене поняття як систему «засобів, правил і прийомів підготовки компетентними органами юридичних актів» [19, с. 360]. На думку авторки, «юридична техніка в правотворчості містить

у собі методики роботи над текстами нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладу думки законодавця (інших суб'єктів правотворчості) у статтях нормативно-правових актів, вибір найдоцільнішої структури кожного з них, термінології і мови, способи оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо» [19, с. 360-361].

При подібному розумінні функціональність юридичної техніки обмежується лише етапом легітимації певного виду політики без урахування глибинних процесів. Дотримуємося думки, що межі юридичної техніки мають розповсюджуватися на вербалізацію правових умов, що передують формуванню концептуальних засад того чи іншого виду державної політики з подальшою їх репрезентацією у преамбулі законодавчого акта. Крім того, не слід забувати про наявність таких типів актів, як стратегія, концепція, доктрина, директива, щорічні послання Президента України, програма, стратегічні акти в цілому, що передують ухваленню законів, проте мають велике значення для кристалізації ключових засад правової політики в контексті тієї чи іншої галузі.

Авторське бачення етапів політико-правової взаємодії йде в унісон з поглядами *Д. Задихайла*, який вважає, що «будь-якій активній діяльності держави з метою здійснення керуючого впливу на зміст, характер та інтенсивність реалізації суспільних відносин має передувати окрема підготовча фаза діяльності державного апарату, що зазвичай полягає у: вивченні стану та динаміки розвитку названих суспільних відносин; здійснення їх політико-правової оцінки; прогнозування напрямів та параметрів наслідків процесів їх розвитку...» [20, с. 216].

Консолідуємося також і з думкою, що чинне законодавство «охоплює не весь цикл «технології» державної управлінської діяльності, а фактично акцентоване на реалізаційному аспекті політики держави» [20, с. 216]. У такий спосіб, нехтування правовими передумовами формування й здійснення будь-якого виду державної політики спричиняє суттєве зниження її ефективності, а то й призводить до загальної невідомості.

У зв'язку з тим, що стратегія державної інфраструктурної політики України натепер цілісно не сформована, перебуває, послуговуючись медичною термінологією, у своєму «перинатальному» періоді, виникає нагальна необхідність встановити комплекс чинників, що виступають в якості політико-правових передумов концептуалізації та здійснення стратегії ДІФСП.

Насамперед, слід піддати аналізу *правниче цілепокладання*.

Парадоксальність ситуації, що склалася нині в Україні, полягає в тому, що на тлі цілковитої одностайності у поглядах на необхідність соціально-економічного прогресу в умовах трансформації геополітичної конфігурації світу, суттєвих змін в структурі інфраструктурного ландшафту, практично відсутня чітко виражена офіційна позиція щодо геостратегії нашої держави в цілому і стратегії державної інфраструктурної політики зокрема, з визначенням засобів та алгоритмів формування стійких умов для гарантованої реалізації життєво важливих функцій і надання життєво важливих послуг, в тому числі подолання негативних тенденцій у ряді сфер життєдіяльності й виходу на вектор сталого розвитку. Одним із аргументів на користь цього можуть слугувати отримані нами дані контент-аналізу, за якими виявля-

ється, що у Законі України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» [21] жодного разу не згадується поняття «інфраструктура».

Бар'єром на шляху сталого розвитку України є й те, що правові норми, закладені в абсолютній більшості актів щодо боротьби з корупцією, детінізацією економіки, деолігархізацією тощо, обнуляються через правовий нігілізм, неефективну діяльність правоохоронної й судової влади, порушення системи стримувань і противаг, виконання окремим дорадчими органами невластивих їй функцій і спроби обмеження функціонування певної гілки влади власного призначення та функціонування.

Наприклад, у звіті Міністерства інфраструктури України за 2018 рік зазначається, що «95% доріг перебували у зруйнованому стані і не ремонтувались 20-30 років» [22]. І це в мирний час, при значних щорічних фінансових витратах на будівництво і ремонт доріг. У правовій державі, якою позиціонує себе Україна, за цим фактом одразу мало б відбутися реагування з боку правоохоронних органів, принаймні верифікація даних, проте, все так і обмежилося лише рамками констатації. Так саме відбувається і в сучасній політичній практиці, коли, не зважаючи на публікацію численних матеріалів щодо провалу операції по вагнерівцям (2020 рік) [23], судова влада не розглянула жодного позову, а правоохоронна система не порушила навіть жодної кримінальної справи про державну зраду.

Тож виникає ситуація, за якої ставиться під сумнів доцільність численних нормативно-правових актів, оскільки вони переходять у площину самоіснування, паралельного істинній реальності: політика стала

чинитися поза контекстом права. Тож при пошуку шляхів змін на краще слід звернутися до юридико-технологічного комплексу формування державної політики, що базується на діагностиці поточного стану, модернізації цілей і стратегій, а також засобів їхнього поетапного досягнення.

Доволі симптоматично, що обґрунтоване застосування поняття «державна політика», включаючи видову диференціацію, здебільшого обмежується функціонуванням у власне науковій сфері без всебічної правової інституціоналізації поняття, це стосується і поняття «стратегія державної інфраструктурної політики».

Натепер у правовому контексті державна політика розглядається переважно щодо діяльності органів виконавчої влади. Так, при визначенні сфери повноважень центральних органів виконавчої влади у відповідних законах обов'язково зазначається, у якій саме сфері даний орган формує та реалізує державну політику.

Зокрема, здійснений нами контент-аналіз законодавства дозволив виділити такі види легітимованих термінів:

1) *державна митна політика* – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики [24];

2) *державна морська політика* – 1) система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, спрямованих на реалізацію національних інтересів на морі [25]; 2) система врегульова-

них зовнішніх та внутрішніх суспільних відносин, що виникають у процесі провадження морської діяльності, реалізації національних інтересів України у цій сфері [25];

3) *державна промислова політика* – це діяльність Уряду, спрямована на збереження, підтримку і розвиток вітчизняних товаровиробників у галузях і виробництвах, що забезпечують життєві інтереси країни, насамперед її економічну безпеку, а також соціальний та культурний рівень життя народу [26];

4) *державна регіональна політика* – система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [27];

5) *державна політика у сфері освіти* – скеровуюча і регулююча діяльність держави у сфері освіти, яка здійснюється нею з метою ефективного використання можливостей освіти для досягнення доволі визначених стратегічних цілей та розв'язання задач загальнодержавного або глобального значення. Вона реалізується через закони, загальнодержавні програми, урядові постанови, міжнародні програми і договори, інші акти, а також шляхом залучення громадських організацій і рухів, широких кіл громадськості для її підтримки засобами, що є в їх розпорядженні (ЗМІ, суспільні академії, професійні асоціації тощо) [28];

6) *державна політика у сфері культури* – нормативно-правова, регуляторна (адміністративна, економіч-

на, фінансова) та публічна діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямована на забезпечення культурних потреб громадян відповідно до пріоритетів суспільного розвитку [29];

7) *державна технічна політика в агропромисловому комплексі* – цілеспрямована законодавчо оформлена система організаційно-економічних і правових заходів, які здійснюються органами виконавчої влади для формування взаємопов'язаних процесів створення, випробування, виробництва, реалізації, використання та обслуговування технічних засобів, наукового, інформаційного і кадрового забезпечення агропромислового комплексу [30];

8) *державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності* – напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [31];

9) *єдина державна регуляторна політика у сфері підприємництва* – діяльність, спрямована на досягнення оптимального регулювання державою підприємницької діяльності, усунення правових, економічних та адміністративних перешкод у реалізації права на підприємницьку діяльність [32].

Окрім цього, ключове слово «політика» навіть застосовано у назві одного з міністерств. Зокрема, йдеться

ся про Міністерство соціальної політики [33], яке згідно з положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 423, «забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального захисту, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей...» [33].

Окремі аспекти здійснення державної політики представлені у «Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 р.» [34]. Згідно з даним документом Стратегія, з урахуванням принципів державного управління в якості найпершого напрямку реформування, передбачає формування і координацію державної політики (стратегічне планування державної політики, якість нормативно-правової бази та державної політики в цілому, включаючи вимоги щодо формування державної політики на основі ґрунтового аналізу та участі громадськості [34]. Там само зауважено, що міністерства є органами, відповідальними за формування та реалізацію державної політики, а Кабінет Міністрів України – органом, який спрямовує, координує та контролює діяльність міністерств [34].

Кореспондуючи зазначене із державною інфраструктурною політикою, виникає **ряд принципів питань**, а саме:

- 1) чи існує на рівні державних органів повне й точне розуміння цілей і завдань, функцій, принципів і методів, та й загалом сутності стратегії ДІФСР;
- 2) чи передбачається виокремлення ДІФСР з-поміж інших видів державної політики, суміжних з нею, зокрема з державною економічною політи-

- кою, державною інформаційною або кібербезпековою політикою, політикою національної безпеки тощо;
- 3) у який спосіб має здійснюватися формування й реалізація стратегії ДІФСП з урахуванням широкого спектра охоплення життєво важливих функцій, які водночас виконуються не тільки Міністерством інфраструктури України, а й Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством розвитку громад та територій України, Міністерством енергетики та захисту довкілля України, Міністерством соціальної політики, Міністерством фінансів України. За новітніх обставин до цього переліку мають бути додані Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України;
  - 4) яку роль у формуванні й реалізації стратегії ДІФСП мають відігравати наукові інституції, окремі вчені, а також аналітичні спільноти з урахуванням того, що в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [35] уведено поняття державної дослідницької інфраструктури;
  - 5) чи залучатимуться до здійснення стратегії ДІФСП недержавні структури й організації, аналітичні спільноти та у який саме спосіб.

Наведений перелік не є вичерпним і може бути суттєво доповненим, проте навіть і перелічені аспекти віддзеркалюють глибину й масштабність правових передумов чіткого формулювання й подальшого здійснення державної інфраструктурної політики.

Окрема група чинників, що можуть розглядатися як правові передумови реалізації досліджуваного напряму політики, пов'язана із виділенням, **класифікацією і категоризацією об'єктів інфраструктури**.

Дотепер в законодавстві України відсутнє офіційне визначення даного поняття. Лише в Законі України «Про приєднання України до міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом» [36] є посилання на відповідну міжнародну конвенцію, в якій міститься майже архаїзована щодо сучасних умов дефініція. Згідно з нею під об'єктом інфраструктури розуміється «будь-який об'єкт, який знаходиться в державній чи приватній власності та надає або розподіляє послуги в інтересах населення такі, як водопостачання, каналізація, енергопостачання, постачання палива чи зв'язок» [37]. Звісно, на період прийняття вказаної конвенції, ніхто не міг уявити настільки стрімкий розвиток інформаційних технологій, докорінну зміну парадигми національної безпеки та багато інших чинників, які суттєво змінили розуміння ключового терміносполучення. Проте, що заважало чи заважає нині модернізувати законодавство у цій сфері? Найбільш імовірна відповідь – несформованість державної інфраструктурної політики.

Слід зазначити, що проблема відсутності офіційного тлумачення поняття «*об'єкт інфраструктури*» не обмежується власне науковими аспектами, про які ми писали вище в дослідженні, а й породжує ряд ситуацій, за яких ускладнено правозастосування. Наприклад, центральні та місцеві органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування були вимушені звернутися до Антимонопольного комітету України за роз'ясненнями з приводу застосування законодавства, зокрема щодо

ст. 3 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [38] у зв'язку з непорозуміннями, які виникають за відсутності офіційного визначення родового поняття «об'єкт інфраструктури» [39].

Шукати відповідь довелося у низці галузевих законодавчих та підзаконних актів, де наведені визначення певних видових понять:

- об'єкти газової інфраструктури [40];
- інфраструктура будинкової розподільної мережі, інфраструктура кабельної каналізації електрозв'язку, інфраструктура об'єкта будівництва, інфраструктура об'єкта електроенергетики, інфраструктура об'єкта транспорту [41];
- стратегічні об'єкти портової інфраструктури [42];
- об'єкти критичної інфраструктури [43].

Принагідно зазначимо, що у Господарському кодексі України [44] активно вживаються поняття «соціальна інфраструктура», «інфраструктура інноваційної діяльності», «інфраструктура ринку», хоча натепер офіційного визначення цих понять на рівні законодавства немає.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що процес формування категорійно-понятійної системи стратегії ДІФСР відбувається зворотнім шляхом, тобто з опертям на численні галузеві джерела за відсутності науково обґрунтованої та законодавчо закріпленої домінанти.

За правилами діалектичної логіки, в рамках якої вивчаються загальні закони і форми руху мислення, які становлять основу пізнання внутрішньо суперечливої сутності предметів і явищ об'єктивного світу, діалектичного процесу їхнього розвитку, виникнення і зникнення, формулюванню дефініцій має передувати впорядкування та юридико-лінгвістична експертиза тер-

мінологічного апарату та концептосфери в цілому, що застосовується для номінації ключових понять ДІФСП.

Без цього виникає розбалансованість усієї системи базових категорій, унеможлиблюється чітке вироблення стратегії ДІФСП, та взагалі реалізації геостратегії сучасної України, що знову ж таки суперечить діалектичній концепції розвитку.

До прикладу.

Серед центральних органів виконавчої влади України функціонує Міністерство інфраструктури України [45] (навіть URL сайта вказує на його стару назву: міністерство транспорту України: mtu). Згідно з Положенням про нього [46] сфера його повноважень розповсюджується на об'єкти транспорту (авіаційного, автомобільного, залізничного, морського і річкового, міського електричного транспорту, метрополітену) і поштового зв'язку.

Цілком природно виникає питання: а чи охоплюється уся національна система інфраструктури лише транспортною галуззю і традиційною поштою? Звісно ж, ні!

То, можливо, був би сенс залишити колишню назву – Міністерство транспорту та зв'язку – нехай, з деякими уточненнями, а саме: поштового зв'язку. Тим більше, що в процесі децентралізації влади з першого січня 2018 року 123 тисячі кілометрів автошляхів було передано на обласний і місцевий рівень разом із відповідним фінансуванням [22].

Як компроміс номінація даного центрального органу виконавчої влади могла б формулюватися «Міністерство інфраструктури транспорту й поштового зв'язку». Такий варіант назви найбільш точно відображав би сферу повноважень і межі компетенції органу. Відтак чітко простежуємо: від зміни назви суть і зміст діяльності Мі-

ністерства не змінилися, адже увесь спектр державної інфраструктурної політики зведено лише до двох сфер: транспорту та зв'язку, що є помилковим і концептуально хибним.

Окремий вкрай важливий напрям впорядкування термінологічного апарату складає той сегмент ДІФСР, який перетинається зі сферою забезпечення національної безпеки, про що докладно йшлося вище в роботі.

Таким чином, відповідно до викладеного, важливим наступним етапом дослідження виступає з'ясування мети та завдань державної інфраструктурної політики в контексті формування та реалізації її стратегії.

3.2 МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Україна не поділяється на захід або схід.
Вона поділяється на тих,
хто любить Україну, і не любить.*

Любомир Гузар

3.2.1 Стратегія державної інфраструктурної політики України в контексті реалізації концепції сталого розвитку

В умовах безпрецедентних змін, з яким стикається не лише Україна, а й світ в цілому, формування відкритої диверсифікованої економіки формує передумови до дедалі більшого наголосу на необхідності розвитку

системної інфраструктурної політики, розроблення і реалізація якої, на наш погляд, найбільш ефективно здійснювати в рамках розроблення стратегії ДІФСП.

Саме інфраструктурна політика має бути орієнтованою на формування умов для досягнення всезагального блага, будівництво ефективної екосистеми, в якій гармонія виступатиме визначальним рушієм її розвитку та співіснування людини, природи та штучного інтелекту.

Вельми продуктивними в контексті зміни глобальних домінантів управління є переконання голови КНР *Сі Цзіньпіна*, який поступово та системно впроваджує власну концепцію формування співтовариства єдиної долі, єдиного шляху та єдиного поясу. Визначальним чинником впровадження таких ідей виступає анонсоване прагнення щодо досягнення взаємної вигоди різними країнами і спільного розвитку [47], побудови процвітаючого та прекрасного світу.

Зважаючи на висловлені думки, а також той факт, що сталий розвиток є спільною потребою більшості країн світу, в тому числі України, в контексті формування стратегії ДІФСП доцільно виділити три напрями, відповідно до яких має відбуватись даний процес:

- 1) розроблення на засадах гармонізації національних цінностей та національних інтересів спільних інфраструктурних стратегій;
- 2) спільні консультації та спільний розвиток інфраструктурного потенціалу, справедливий розподіл результатів через застосування спільних зусиль через впровадження відкритої та диверсифікованої економіки;
- 3) при реалізації стратегії державної інфраструктурної політики потрібно дотримуватись принципу

- «людина понад усе», докладаючи системних зусиль для побудови інклюзивного суспільства, орієнтованого на всезагальне благо;
- 4) інфраструктура майбутнього має формуватися за «зеленим» принципом, бути найбільш сприятливою для гармонійного розвитку людини і природи, а також штучного інтелекту, досягнення вуглецевої нейтральності;
  - 5) національна система інфраструктури України має формуватися з огляду на будову інклюзивного суспільства – такого суспільства, де кожен: 1) отримує свій зиск із загального прогресу нації; 2) має право голосу, право на суспільний внесок і свій усвідомлений сенс приналежності до цієї спільноти; 3) намагається робити все, що в його силах, та відчуває, що він або вона мають реальний шанс на успіх у цьому.

Отже, стратегія державної інфраструктурної політики має виступати умовою реалізації кожною людиною своїх інтересів, а відтак – правове регулювання даної політики виступає актуальним питанням сьогодення не лише в плані декларацій, а саме в контексті створення практичних можливостей для реалізації багатогранних національних інтересів.

В умовах постійних трансформацій, перерозподілу світового ринку, в тому числі прагнення окремих держав до встановлення контролю над інфраструктурними системами інших країн, зокрема за допомогою інфраструктурних війн, інфраструктурна політика може розглядатися крізь призму реалізації *концепції сталого розвитку* – розвитку, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [48].

Серед 17 офіційних та консенсусно узгоджених *цілей сталого розвитку* виділимо ті, що безпосередньо стосуються предмета нашого дослідження [49]:

- 1) формування умов для безперервного функціонування безпечної та стійкої інфраструктури, сприяння забезпеченню всеохоплюючої та стійкої індустріалізації і впровадженню інновацій;
- 2) зниження рівня нерівного доступу до інфраструктурних об'єктів та використання інфраструктурного потенціалу зсередини країни;
- 3) забезпечення відкритості, безпеки, стійкості міст та населених пунктів;
- 4) зміцнення засобів досягнення сталого розвитку і активізації роботи глобальних механізмів партнерства, в тому числі державно-приватного;
- 5) сприяння добробуту всіх і у будь-якому віці;
- 6) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх за умови вуглецевої нейтральності;
- 7) забезпечення раціонального використання об'єктів стратегічної інфраструктури з метою підтримання органічного балансу між потребами і виробництвом;
- 8) сприяння неухильному, всеохоплюючому та стійкому зростанню, повної залученості об'єктів інфраструктури для реалізації національних інтересів;
- 9) формування умов для органічного співіснування об'єктів інфраструктури та екосистем з метою формування умов для високого біорізноманіття [50] як умови продуктивності та стабільності екосистем.

В умовах глобального перерозподілу світу, формування стратегії державної інфраструктурної політики має виступати важливим напрямом реалізації геостратегії сучасної України, а сама політика стати консолідованим структурним елементом державної політики в цілому.

Відзначимо, що не всі країни навіть і зараз мають теоретично обґрунтовану концепцію інфраструктурної політики, навіть вже не кажучи про стратегію або ж теоретичне обґрунтування ключових концептів «інфраструктурна політика», «стратегія державної інфраструктурної політики» з їх подальшою легітимацією у нормативно-правових актах. Адже у нинішній редакції Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури вживається розпливчастий і з надмірно широкою інтерпретацією термін «*державна політика у сфері захисту критичної інфраструктури*»; а сама **державна система захисту критичної інфраструктури** визначається як комплекс організаційних, нормативно-правових, інженерно-технічних, наукових та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури [51].

Навіть в одній із останніх робіт НІСД, присвяченій даній тематиці, зазначений термін також не згадується [14]. І це суттєвим чином впливає на формування альтернатив розвитку системи стратегічної інфраструктури.

На наше переконання, державна інфраструктурна політика виступає складовою політики національної безпеки, а стратегія ДІФСР є складовою геостратегії сучасної України. Відтак ДІФСР не може бути звуженою лише до одного із напрямів державної політики національної безпеки, оскільки сама по собі становить макро-

систему. Зокрема, при побудові макросистеми інфраструктурної політики з урахуванням імплементації концепції сталого розвитку доцільно, з урахуванням напрацювань інших дослідників [14; 52; 53], враховувати та вирішувати певний кластер концептуальних завдань:

- формування геостратегії сучасної України;
- на базі розробленої геостратегії, формування стратегії державної інфраструктурної політики;
- встановлення ролі політичної ідеології та філософії при розробленні геостратегії та стратегії ДІФСП;
- визначення ролі політичної системи, інститутів і процесів в реалізації стратегії ДІФСП;
- з'ясування змісту політичної діяльності в контексті реалізації стратегії ДІФСП;
- формування системи управління і системи забезпечення інфраструктурної політики;
- формування національної системи безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури;
- розроблення механізму правового регулювання відносин, що формуються, розвиваються та припиняють своє існування в рамках нових інфраструктурних відносин;
- правове регулювання діяльності суб'єктів реалізації державної інфраструктурної політики;
- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів у сфері інфраструктури;
- формування інфраструктурної свідомості та інфраструктурної культури на базі синтезу політичної, правової та безпекової свідомості та культури;
- налагодження партнерських відносин із приватним сектором;

- формування системи міжнародного співробітництва у сфері розвитку можливостей держави для реалізації стратегії ДІФСП в контексті творення спільних інфраструктурних стратегій.

3.2.2 Окремі підходи до визначення мети стратегії державної інфраструктурної політики України

Стратегія державної інфраструктурної політики спрямовується на формування комплексу політичних, організаційно-правових, інформаційних, інженерно-технічних, експлуатаційних, наукових та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури.

Кінцевою метою при цьому є запобігання виникненню нових і зниження ризику реалізації ідентифікованих і прогнозованих ризиків через здійснення комплексних й інклюзивних економічних, структурних, юридичних, соціальних, медико-санітарних, культурних, освітніх, екологічних, технологічних, політичних та інституційних заходів, що запобігають і знижують схильність до впливу небезпечних факторів і вразливість до катастроф, підвищують готовність до реагування і відновлення, і тим самим зміцнюють **інфраструктурний потенціал держави**.

При виробленні стратегії державної інфраструктурної політики доцільно виходити з побудови правильного алгоритму її розроблення. Аксиоматичним алгоритмом є розроблення такої політики, виходячи з поступового та поєданого спільними зв'язками аналізу певних компонентів: 1) мета; 2) завдання; 3) принципи; 4) функції; 5) методи.

У даному підрозділі розглянемо окремі підходи до побудови **мети стратегії державної інфраструктурної політики** через виокремлення та подальший синтез певних завдань.

Важливим завданням державної інфраструктурної політики виступає формування системного підходу до управління безпекою всього комплексу систем, об'єктів і ресурсів інфраструктури з огляду на взаємопов'язаність об'єктів, які, зазвичай, належать до стратегічної інфраструктури; розроблення механізму попередження можливих кризових ситуацій, пов'язаних із функціонуванням стратегічної інфраструктури.

Упровадження такої політики потребує ґрунтовного вивчення наявної практики забезпечення не лише захисту об'єктів стратегічної інфраструктури, а й забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури, а у більш загальному плані – **розроблення теоретичної концепції безпеки інфраструктурної політики**.

Адже нині процеси забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури характеризується домінуванням відомчих підходів, потребують детального та комплексного аналізу взаємодії та координації дій відповідальних державних органів, способів залучення суб'єктів господарства до підвищення безпеки та стабільності функціонування стратегічної інфраструктури, розвитку публічно-приватного и державно-приватного у даній сфері. У більш широкому розумінні потрібно говорити про можливість імплементації алгоритму комплексного огляду сектора безпеки на стратегію ДІФСП і об'єкти стратегічної інфраструктури зокрема, тобто про необхідність здійснення комплексного **огляду державної інфраструктурної політики**.

Наш підхід і наше розуміння необхідності переходу від захисту до концепції безпеки знаходить своє підтвердження і в роботах маститих авторів з даної тематики.

Зокрема, на думку укладачів Зеленої книги, одним із пріоритетних напрямів безпекової політики України має стати підвищення *безпеки та стійкості* національної критичної інфраструктури щодо всього спектра загроз і ризиків, оскільки саме критична інфраструктура забезпечує життєво важливі для населення, суспільства й держави послуги та функції, без яких неможливі безпечне існування й добробут, а також належний рівень національної безпеки [54, с. 24].

Свого часу дана робота була найбільш ґрунтовною з розглядуваної тематики, тому детальніше зупинимось на окремих аспектах її аналізу відповідно до предмета нашого дослідження, визначеного у даному підрозділі.

Отже, аналізуючи подане вище визначення можемо виділити принаймні декілька висновків, які сприятимуть розумінню підходів до вироблення *мети стратегії державної інфраструктурної політики*.

Інфраструктурна політика є напрямом безпекової політики. Застосування формально-юридичного підходу уможливило піддати сумніву таке твердження авторів, оскільки проведений нами аналіз безпекового законодавства [55; 56] призвів до висновку про відсутність такого напрямку державної політики. Так само, як в законодавстві відсутнє визначення поняття «*безпекова політика*», тож його операціоналізація є науково некоректною без належних авторських обґрунтувань. Якщо припустити, що автори мали на увазі, що інфраструктурна політика є складовою державної політики національної безпеки, то даний тезис також є недостатньо

обґрунтованим. Адже відповідно до законодавства виділено дев'ять основних сфер життєдіяльності, серед яких «інфраструктурної сфери» немає. Тож логічно припустити, що якщо такої сфери не сформульовано та окремо не виділено, то вона не може бути частиною поняття, складовим елементом якого вона не є. Принаймні це суто з формального боку.

З іншого, практичного боку, зрозуміло, що інфраструктурна політика має розглядатися як окремий предмет досліджень, а відтак знайти згодом повне теоретичне обґрунтування з відповідною виробленою концепцією щодо виокремлення в якості самостійного виду державної політики, нехай і в рамках державної політики національної безпеки. Це має кілька важливих наслідків:

- 1) інфраструктурна політика викристалізовується як самостійний напрям державної політики;
- 2) інфраструктурна політика виступає частиною державної політики національної безпеки;
- 3) відтак, говорити лише про захист об'єктів критичної інфраструктури вже є некоректним, оскільки це стосуватиметься лише одного із багатьох напрямів безпекової політики.

Аналізуючи далі дане визначення, зауважимо, що основною метою визначено: *підвищення безпеки та стійкості національної критичної інфраструктури*.

Із такого ракурсу розгляду некоректним є словосполучення «*підвищення безпеки*», адже можна підвищити певні показники: індекси або індикатори, які також можна узагальнити словом «рівень» або «параметри». Тож коректніше говорити про «підвищення рівня безпеки». З іншого боку, які є описові характеристики цього «по-

трібного» рівня безпеки, ким він визначається і за допомогою якого методологічного інструментарію? Адже «підвищення рівня» дуже розпливчатий термін, тож не може бути використаний у правозастосовній діяльності, а також легітимований у відповідному законодавстві, що регулює суспільні відносини у сфері безпеки та розвитку інфраструктури.

Далі автори пропонують цікаве для аналізу визначення **мети захисту критичної інфраструктури**, яка полягає у забезпеченні постачання населенню, суспільству, бізнесу й державі життєво важливих товарів і послуг (підкреслено нами – Авт.) [54, с. 25]. Але відразу ж, порушуючи правила логіки, ототожнюють мету із функцією, зауважуючи, що «для виконання зазначеної функції критичної інфраструктури необхідно гарантувати безперебійне стале функціонування об'єктів критичної інфраструктури у визначених режимах; мати спроможність запобігати руйнуванню чи завданню не виправної шкоди, припиненню функціонування або втраті контролю над об'єктами критичної інфраструктури внаслідок дії всіх чинників; забезпечувати швидке відновлення функціонування цих об'єктів у випадку переривання їх роботи» [54, с. 25].

Фактично спочатку йдеться про те, що інфраструктура забезпечує «*послуги та функції*», далі вже відбувається підміна понять і в науковий обіг потрапляє невідомий словотвір: «*життєво важливі товари*». Такий докладний аналіз визначення робиться через те, що дані дискусійні положення тиражуються і в окремих публікаціях цих авторів. Зокрема, О. М. Суходоля також вживає терміни «весь спектр загроз», «забезпечує життєво важливі послуги та функції» тощо [57, с. 64].

На наш погляд, логічнішим було викласти дану мету в іншій, більш зрозумілій та коректній інтерпретації: **мета державної інфраструктурної політики** полягає у забезпеченні такого рівня інфраструктурної безпеки, який гарантував би:

- поступальний розвиток інфраструктури України, її конкурентоспроможність як всередині держави, так і в глобальному інфраструктурному просторі;
- сталий розвиток інфраструктурного потенціалу держави;
- безперебійне, стійке та ефективне функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури в усіх, визначених законодавством, режимах з метою реалізації національних інтересів;
- спроможність суб'єктів ДІФСП своєчасно: 1) запобігати; 2) виявляти; 3) нейтралізувати руйнування чи завдання не виправної шкоди; 4) припиняти функціонування або втрату контролю над об'єктами стратегічної інфраструктури внаслідок дії чинників різної природи; 5) забезпечувати швидке відновлення функціонування цих об'єктів у випадку переривання їх роботи.

Тож в цілому схвально сприймаючи спроби окремих науковців дослідити даний напрям, відзначаємо окремі недоліки формування саме категорійно-понятійного апарату, необхідність і нагальну потребу у застосуванні чітких юридичних визначень та дефініцій, які є потрібними для вироблення цілісної та несуперечливої державної інфраструктурної політики та формування системи адміністративно-правового регулювання.

Мета реалізується через виконання певних завдань. Тож наступним елементом наукового аналізу виступає

тиме вивчення теоретичних підходів до формування **завдань стратегії державної інфраструктурної політики**.

3.2.3 Завдання стратегії державної інфраструктурної політики України

Вище нами відзначалося, що при виробленні стратегії ДІФСП доцільно виходити з побудови правильного алгоритму її розроблення. При чому аксіоматичним алгоритмом є розроблення такої політики, виходячи з поступового та поєднаного спільними зв'язками аналізу певних компонентів: 1) мета; 2) завдання; 3) принципи.

Тож, проаналізувавши підходи до визначення мети стратегії ДІФСП, зосередимо увагу на виділенні основних **завдань стратегії державної інфраструктурної політики**. Відповідно до викладеного вище, а також з урахуванням синтезу окремих положень, викладених в наукових працях із цього напрямку [54, с. 26-29], ключовими завданнями державної інфраструктурної політики виступають:

- 1) розбудова **державно-приватного партнерства**, в тому числі безпекового для забезпечення стійкості об'єктів стратегічної інфраструктури. Зокрема *Д. С. Бірюков* відзначає, що нині побудова ефективного державно-приватного партнерства щодо захисту критичної інфраструктури визначається як елемент державної політики в цій сфері [58, с. 31; 59];
- 2) налагодження **обміну інформацією**: збір, аналіз та усвідомлення інформації щодо загроз і ризиків для стратегічної інфраструктури, враз-

ливостей та характеристик систем безпеки елементів стратегічної інфраструктури, механізмів і процедур реагування тощо;

- 3) побудова системи безпеки стратегічної інфраструктури та підвищення її стійкості на основі *підходу до управління ризиками*, пов'язаними з усіма видами загроз (англ., *all-hazard approach*): 1) підвищення стійкості стратегічної інфраструктури до ідентифікованих загроз і небезпек; 2) запобігання загрозам, пов'язаним із умисними діями антропогенного характеру (диверсії, кібертероризм, тероризм, промислове шпигунство тощо); 3) планування своєчасного реагування на збої у функціонуванні життєво важливої інфраструктури з метою зменшення їх негативного впливу на здоров'я та безпеку людини і громадянина, суспільство і державу (визначальні її функції, закріплені в Конституції України); 4) планування швидкого ремонту й відновлення функціонування стратегічної інфраструктури на випадок надзвичайних ситуацій, яким не можна запобігти;
- 4) максимально ефективного використання ресурсів для забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури;
- 5) формулювання та законодавче закріплення однозначних правил взаємодії держави і суб'єктів господарювання;
- 6) створення організаційно-правових механізмів та комплексу можливостей щодо мобілізації ресурсів суб'єктів господарювання на забезпечення стійкості функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури;

- 7) забезпечення ефективної взаємодії та координації дій суб'єктів господарювання та держави із забезпечення та реалізації державної інфраструктурної політики;
- 8) формування системи нормативно-правового регулювання державної інфраструктурної політики, в тому числі удосконалення безпекової складової, уніфікація дій центральних органів виконавчої влади та охоронних підрозділів за параметрами та умовами організації захисту, визначеними міжвідомчими актами;
- 9) забезпечення відповідно до національних інтересів свідомого та повноцінного впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій з метою інтеграції України до європейських і глобальних систем та інфраструктур;
- 10) стимулювання розвитку цифрових інфраструктур;
- 11) взаємодія і координація центральних органів виконавчої влади й інститутів громадянського суспільства щодо реагування на чинники, породжені гібридною війною проти України;
- 12) створення умов для забезпечення балансу інтересів бізнесу, суспільства й держави щодо ефективного функціонування та забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури.

Механізмом реалізації зазначених цілей є формування, розроблення та запровадження стратегії державної інфраструктурної політики України, в рамках якої має функціонувати загальнодержавна (національна) система оцінки реальних та потенційних загроз життєво важливій інфраструктурі, бути налагоджена належна

взаємодія та координація всіх суб'єктів системи забезпечення інфраструктурної політики.

Це, своєю чергою, може бути вирішене двома шляхами:

- 1) формування нових окремих функцій і надання додаткових повноважень чинному Міністерству інфраструктури України;
- 2) визначення системи суб'єктів реалізації ДІФСП із зазначенням на суб'єкта, який є головним в даній системі (модель на кшталт Закону України «Про боротьбу з тероризмом»).

Можемо погодитись із думкою укладачів Зеленої книги, що стратегічні цілі державної політики України у сфері захисту критичної інфраструктури мають бути зафіксовані у вітчизняному законодавстві [54, с. 29].

3.3 СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрость би була своя*

Тарас Шевченко

У нерозривній єдності з об'єктами ДІФСП мають розглядатися і суб'єкти, які виступають одним із системотворювальних елементів стратегії ДІФСП. Причому відзначимо принципову різницю, яка існує між об'єктами і суб'єктами [60], інтерпретуючи це відповідно до теми нашого дослідження:

- 1) за характером і видами суспільних відносин, технологіями діяльності, соціальними ролями, обумовленими поєднанням індивідуального, суспільного і державного, завдячуючи чому індивідуальні інтереси конкретної людини знаходять своє відображення у суспільному сприйнятті і реалізуються політичною волею держави і в рамках інституційної спроможності;
- 2) об'єкти стратегічної інфраструктури користуються пріоритетом перед суб'єктами їх забезпечення безпеки, адже надання життєво важливих послуг і реалізація життєво важливих функцій – первісна і визначальна умова життєдіяльності людей;
- 3) об'єкт і суб'єкт взаємно передбачають одне одного, а відмінність між ними виникає у процесі правовідносин, пов'язаних із реалізацією стратегії ДІФСП.

Сталий розвиток і геостратегія ефективної та сильної держави залежать від рівня розвиненості її інфраструктурних спроможностей, інфраструктурного потенціалу та науково обґрунтованого ефективного системного управління інфраструктурним ландшафтом, включаючи комплекс активних і превентивних заходів.

Відтак є підстави стверджувати, що фактор суб'єктності є не менш, а іноді й більш важливим, аніж фактор об'єктності. У зв'язку з тим, що державна інфраструктурна політика по суті перебуває на етапі свого цілісного формування, актуалізується вагомість проблеми визначення кола суб'єктів реалізації такої політики, а також їхніх повноважень.

Попри постійно зростаючий інтерес вчених до проблем державної політики, питання щодо системи суб'єк-

тів реалізації стратегії ДІФСП залишається вивченим недостатньо. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба проведення відповідного дослідження й репрезентації узагальнених даних, що в подальшому можуть стати не лише предметом наукових дискусій, а й бути використаними на практиці.

Виходячи з цього, **мета** підрозділу полягає у створенні науково обґрунтованих засад ДІФСП в аспекті суб'єктності реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

Бінарний характер державної політики виявляється в тому, що вона водночас виступає як певна концептуальна модель, що спрямовує вектори стратегічного напрямку розвитку країни, і як управлінський процес, що покладається на певних суб'єктів, які згідно із законодавством наділяються відповідними юридично визначеними повноваженнями. На думку *О. Ф. Андрійко*, призначення державного управління «полягає у владно-розпорядчому впливі на суспільні відносини та процеси і набуває особливого значення, враховуючи зміни, що відбуваються у суспільстві з подальшим розвитком ринкових механізмів, міжнародних зв'язків та зміни ролі держави у цих умовах» [61, с. 36].

Інституціональна несформованість державної інфраструктурної політики, її цілісна невизначеність, розпорошеність, а подекуди й фрагментарність, стає перешкодою на шляху сталого розвитку України. Тож значною мірою актуалізується питання щодо суб'єктів формування й реалізації державної інформаційної політики, організації їх ефективної взаємодії та координації, що потребує опертя на системні зв'язки. При цьому принципово важливим є те, що система суб'єктів набуває усіх ознак

ключового елемента адміністративно-правового механізму ДІФСП.

Вітчизняна адміністративно-правова доктрина щодо суб'єктів базується на трьох основних компонентах:

- загальноправове розуміння поняття «суб'єкт»;
- спеціалізовані поняття «суб'єкт адміністративного права»,
- «суб'єкт адміністративно-процесуального права».

У такий спосіб при аналізі суб'єктів реалізації державної політики в залежності від контексту проблеми кожне з цих понять може набувати своєї актуальності.

Щодо ключового поняття «суб'єкт» у загальноправовому сенсі, слід звертатися до найбільш усталених концепцій теоретиків держави і права. Так, О. Ф. Скакун диференціює суб'єктів права (особи, які наділені правосуб'єктністю) і суб'єктів правовідносин, до складу яких входять індивідуальні або колективні суб'єкти права, «що використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності» [19, с. 401-402]. Тож принципово важливим є те, що у розглянутому аспекті, по-перше, розрізняються суб'єкти права і суб'єкти правовідносин; по-друге, суб'єкти можуть бути як індивідуальні, так і колективні; по-третє, реалізація правовідносин відбувається з оперттям на права, обов'язки, повноваження і юридичну відповідальність.

Подальший аналіз джерел надає можливість констатувати, що діапазон підходів до розподілу *суб'єктів адміністративного права* коливається від максимально спрощеного виділення за одним критерієм, наприклад, на тих, хто наділений, і тих, хто не наділений владними

повноваженнями [62, с. 27; 63, с. 131], до багатокритеріальних розгалужених класифікацій.

Як приклад останньої, можна навести класифікацію, запропоновану *Т. Мацеликом*, згідно з якою суб'єктів права можна групувати й диференціювати за такими ознаками:

- 1) за організаційно-правовою формою (індивідуальні та колективні);
- 2) за зовнішньою відокремленістю (фізичні, юридичні особи, колективні суб'єкти без статусу юридичної особи);
- 3) за наявністю владних повноважень (наділені чи не наділені);
- 4) за ступенем участі у публічному управлінні (суб'єкти, чий інтереси і права підлягають реалізації та захисту; суб'єкти, які безпосередньо реалізують надані їм повноваження; суб'єкти, які опосередковано беруть участь у публічному управлінні) [64, с. 270-271].

На цьому тлі представлена *В. Галуньком* та *П. Діхтієвським* класифікація суб'єктів публічного адміністрування виглядає як звичайний перелік без найменшої спроби систематизації. Зокрема, за їх баченням, до зазначеної категорії можна віднести: Президента України, систему органів виконавчої влади, в тому числі військово-цивільні адміністрації, суб'єктів місцевого самоврядування, приватних осіб, а також підприємства, організації, установи [65, с. 73-118].

Заслугове на увагу класифікація за авторством *І. Артеменка*, один з критеріїв якої безпосередньо спрямований на реалізацію державної політики. Вчений пропонує за функціональним призначенням суб'єктів адміні-

стративно-процесуального права розподіляти їх на тих, які наділені повноваженнями щодо формування державної політики (сюди, на думку вченого, належать Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи влади) і ті, які виконують функції з реалізації державної політики щодо здійснення публічно-сервісної діяльності, контрольно-наглядової діяльності, управління об'єктами державної власності, правоохоронні функції [66, с. 68]. Подібна точка зору, звісно, має право на існування, проте не здається беззаперечною. Зокрема, слід враховувати, що відповідно до ст. 85 Конституції України визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики відноситься до повноважень Верховної Ради України [67], а вона у даній класифікації взагалі не представлена. Та й у цілому, наведений перелік суб'єктів зазначеної сфери навряд чи можна вважати вичерпним.

Оскільки реалізація державної політики є інтегрованим процесом, який водночас охоплює і сферу права, і сферу політології, є сенс із застосуванням міждисциплінарного підходу розглянути, яким чином поняття такої категорії суб'єктів трактується політологами.

Всесвітньо визнаний американський вчений, фахівець в галузі теоретичної політології *Г. Алмонд* пропонував розглядати політику, насамперед, як площину, на якій перетинаються взаємовідносини влади і соціальних спільнот. На цій підставі він розподіляв суб'єктів політики на дві категорії: інституціональну і соціальну. Перша (інституціональна) категорія представлена державою, політичними партіями і рухами, профспілками тощо. Друга (соціальна) включає в себе як окремих індивідів, так і групи осіб (етнічні, класові, релігійні) тощо [68].

Подібне широке бачення є не зовсім традиційним для української дійсності, оскільки розподіл по групах на кшталт згаданих більш характерний для соціологічних досліджень. При цьому класові аспекти диференціації залишилися в далекому радянському минулому. Проте подібна позиція характеризується високою оцінкою ролі громадянського суспільства у розбудові певних політичних засад, до чого Україні слід прагнути.

На вітчизняній політологічній ниві є широкий діапазон поглядів на суб'єктів реалізації політики. Так, *П. П. Шляхтун* висловлює думку, що кожен, хто прямо або опосередковано бере участь у політичному житті, може бути віднесений до розглядуваної категорії [69, с. 72].

Існують і позиції, більш наближені до правового бачення. Так, *В. П. Солових* і *Ю. М. Інковська*, розглядаючи суб'єктів державної політики брендінгу територій в Україні, виділяють три основні типи: 1) органи влади з розподілом на центральний і місцевий рівень; 2) громадські організації; 3) бізнес [70].

Широкого розповсюдження у наукових працях з політології набула точка зору *В. Куррія*, який розподіляє учасників / суб'єктів «вироблення» державної політики на офіційних і неофіційних і групує їх таким чином: 1) особи, які остаточно ухвалюють рішення в цьому процесі (органи влади, виборні та призначені посадовці); 2) особи, які беруть участь у підготовці рішень (адміністративний апарат органів влади, експерти, консультанти, дослідники тощо); 3) групи інтересів / групи тиску; 4) заінтересовані сторони (широкий спектр інституцій, що представляють владу, бізнес та громадянське суспільство) [71, с. 7].

По-перше, наголосимо, що наведена класифікація стосується не етапу реалізації, а етапу *формування* дер-

жавної політики. По-друге, в ній спостерігається певне порушення логіки, оскільки ухвалення рішень передуде їхній підготовці. По-третє, не зовсім зрозуміло, яким чином вчений розрізняє групи інтересів і заінтересовані сторони. Насамкінець, подібна класифікація, може й актуальна для сфери політики, проте не може вважатися такою для юриспруденції.

Наразі, порівнюючи бачення кола суб'єктів реалізації державної політики вченими в галузі адміністративного права і в галузі політології, можна констатувати, що безперечним є визнання ролі органів державної влади і місцевого самоврядування. Позаяк політологи надають більш широке бачення і охоплюють ще й категорії тих, хто не наділений владними повноваженнями.

Аналіз законодавчих актів дозволив встановити, що, з огляду на відсутність інституціоналізації ДІФСП, функція з реалізації даного напрямку політики не представлена безпосередньо в жодному із законів, а розчиняється у загальних засадах діяльності тих чи тих суб'єктів.

Так, відповідно до ст. 116 Конституції України на Кабінет Міністрів України покладається обов'язок забезпечення «фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування» [67]. Чимало з перелічених елементів входить до складу інфраструктури, проте на сучасному етапі цього недостатньо. **Пропонуємо** доповнити дану статтю Конституції України інфраструктурною політикою, особливо з огляду на її вагомість у питаннях сталого розвитку і забезпечення національної безпеки.

Доволі показовими є й результати контент-аналізу тексту Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [72], за якими термін «інфраструктура» застосовується лише раз. Так, у ст. 20 даного Закону «Основні повноваження Кабінету Міністрів України» на даний орган покладається обов'язок розвитку конкуренції та *ринкової інфраструктури*. Подібне є яскравим свідченням недооцінки законодавцем ролі і місця для держави інфраструктурної політики. У зв'язку з цим, на наш розсуд, виникає необхідність суттєвого доопрацювання зазначеного Закону із доповненням його положеннями, що закріплюють повноваження Кабінету Міністрів у формуванні й реалізації ДІФСП, відповідальності за безпереймне функціонування сфери так званої «критичної інфраструктури».

Симптоматично, що натепер окремі аспекти державної інфраструктурної політики, в тому числі з вказівкою на суб'єктів її реалізації, здебільшого представлені в законах за двома тематичними спрямуваннями (групами):

- 1) регулювання економічних засад господарської діяльності;
- 2) забезпечення національної безпеки.

Принагідно зазначимо, що і там, і там це здійснюється доволі фрагментарно, без урахування системного підходу.

Проаналізуємо *першу групу*.

Так, в *Господарському кодексі України* [44] поняття *інфраструктури* згадується чотири рази. Зокрема, ст. 328 «Державне регулювання інноваційної діяльності», ст. 329 «Державні гарантії інноваційної діяльності» містять вказівку на те, що держава регулює інноваційну ді-

яльність шляхом «створення та сприяння розвитку *інфраструктури інноваційної діяльності*», а також гарантує «підтримку створення та розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності» [44]. Таким чином законодавець застосовує узагальнений термін «держава» в якості суб'єкта без конкретизації того, про які саме державні органи йдеться. Показово і те, що у наведеній цитаті простежується певний системний взаємозв'язок між суб'єктами різного рівня, зокрема, між державою і суб'єктами інфраструктури інноваційної діяльності.

Також у ст. 401 Господарського кодексу «Визначення спеціальної (вільної) економічної зони» є вказівка на розвиток *інфраструктури ринку*, проте законодавець уникає згадки про суб'єктів реалізації такої діяльності, використовуючи безособові конструкції на кшталт «спеціальні (вільні) економічні зони створюються з метою...» [44]. Тож питання, **ким саме** вони створюються залишається відкритим.

У **Бюджетному кодексі України** поняття «*інфраструктура*» та її похідні згадується одинадцять разів [73]. Зокрема, у ст. 17 «Державні та місцеві гарантії» йдеться про розвиток комунальної інфраструктури і зазначається, що на рівні держави такі гарантії надаються Кабінетом Міністрів України, місцеві – Верховною Радою Автономної Республіки Крим, а також відповідними міськими радами. [73] Ст. 24 зазначеного Кодексу «Державний фонд регіонального розвитку» передбачає «створення інфраструктури індустріальних та інноваційних парків, спортивної інфраструктури». У ст. 105 Кодексу «Субвенції та виконання інвестиційних проєктів» в якості обов'язкових вимог до інвестиційних проєктів вказується на врахування «рівня забезпеченості

об'єктами виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, що підвищує інвестиційну привабливість території». [73] У прикінцевих і перехідних положеннях Бюджетного Кодексу містяться згадки про розвиток дорожньої інфраструктури, відновлення об'єктів соціальної і транспортної інфраструктури.

Проте так само, як і в Господарському кодексі, в тексті застосовуються безособові конструкції без вказівки на суб'єкта діяльності з опертям на предикати «створюється», «здійснюється», «спрямовуються», «направляються» тощо. Безумовно, конкретизація суб'єкта діяльності значно збільшила б обсяги кодексів і ускладнила ситуацію в разі перейменування органів, проте відсутність подібної вказівки може стати потенційною перепорою на шляху реалізації конкретних правових положень. І це теж слід враховувати.

Аналіз текстів окремих законодавчих актів дозволив констатувати тенденцію – що далі, то більше підвищується частотність вживання поняття «інфраструктура». Лише за 2019 рік воно застосовано у таких законах, як:

- «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. [74];
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення доступу до інфраструктури зарядних станцій для електромобілів» від 11.07.2019 р. [75];
- «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях» від 18.09.2019 р. [76], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 20.09.2019 р. [77];

- «Про концесію» від 03.10.2019 р. [78];
- «Про оренду державного і комунального майна» від 03.10.2019 [79] та ін.

Попри активізацію застосування ключового терміна, аспекти, пов'язані із його прив'язкою до конкретних суб'єктів традиційно, залишаються недостатньо чітко сформульованими.

Як вже зазначалося, **друга група законів**, якими з-поміж іншого регулюються питання реалізації ДІФСР, є **акти зі сфери забезпечення національної безпеки**. У зв'язку з цим виникає потреба проаналізувати, яким чином питання щодо суб'єктів діяльності у досліджуваній галузі представлено у цій групі документів.

Звернення до **Кодексу цивільного захисту України** [80] дозволяє констатувати, що тут є лише єдина згадка про інфраструктуру при переліку у ст. 51 функцій такого суб'єкта, як відомча пожежна охорона. Подібний факт є сигналом для невідкладної модернізації вказаного Кодексу на засадах новітньої інфраструктурної політики й повноважень центральних і місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування щодо забезпечення безперервної діяльності об'єктів інфраструктури, особливо життєво важливих.

Закон України **«Про національну безпеку України»** [81] певною мірою врегульовує лише ту частину суспільних відносин у сфері інфраструктури, що безпосередньо стосується функціонування об'єктів критичної інфраструктури. У зв'язку з цим в якості суб'єктів забезпечення фігурують: Служба безпеки України (ст. 19 Закону), Державна служба України спеціального зв'язку та захисту інформації України (ст. 22). Пунктом 3 ст. 27 на Кабінет Міністрів покладається обов'язок визначення

порядку проведення огляду стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури. Відповідно до ст. 29 даного Закону Міністерством внутрішніх справ України розробляється Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту, якою визначається «готовність сил та засобів виконувати завдання за призначенням, інфраструктуру, напрями розвитку, інші показники, необхідні для планування діяльності МВС...» [81]. У такий спосіб репрезентовано, що у вказаному Законі коло суб'єктів є доволі специфічним і не закінченим.

У Законі України **«Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні»** [82] визначенню суб'єктів зазначеного виду діяльності присвячена стаття 5. Нею на Президента України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України покладається координація. В якості робочого органу РНБО виділяється Національний координаційний центр кібербезпеки, який «здійснює координацію і контроль за діяльністю суб'єктів сектора безпеки і оборони» [82].

На Кабінет Міністрів України покладається забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері кібербезпеки, а також з-поміж іншого – забезпечення системи аудиту інформаційної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури, крім об'єктів у банківській сфері. Також представлений вичерпний перелік з восьми пунктів тих суб'єктів, які у межах своєї компетенції безпосередньо здійснюють заходи із забезпечення кібербезпеки. Характерно, що цей перелік не обмежується державними органами, а включає в себе органи місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, об'єднання громадян, окремих осіб, які надають послуги, пов'язані з національними інформаційними ресурсами.

Отже, розглянутий Закон містить найбільш повний і систематизований перелік суб'єктів, включаючи вказівку на порядок здійснення управлінських процесів.

Тож в якості проміжного висновку зазначимо, що **на рівні законодавства**, за окремим винятком, **система суб'єктів реалізації ДІФСП представлена непослідовно й фрагментарно**. У зв'язку з цим виникає потреба наукового обґрунтування та репрезентації авторської концепції щодо предмета дослідження.

Вважаємо, що в подальшому необхідно розробити і після усіх стадій законотворчого процесу ухвалити окремий Закон України, присвячений основним засадам (стратегії) державної інфраструктурної політики (на кшталт того, як це зроблено щодо екологічної політики [74]), окремий розділ якого слід присвятити суб'єктам ДІФСП із закріпленням їхніх компетенцій, чітким визначенням адміністративно-правового статусу, а також порядку організації взаємодії та координації.

Переконані, що найбільш раціональним буде підхід, за якого при виділенні певного кластеру інфраструктури зазначатиметься, хто саме реалізує державну політику саме в цьому сегменті. Оскільки предмет нашого дослідження обмежений саме етапом реалізації, в межах даного підрозділу не розглядаються ті суб'єкти, які концептуалізують засади ДІФСП, тобто певною мірою створюють підстави для формування даного виду політики (науковці, аналітики, експерти і т. ін.). За основу може бути взята авторська концепція, яку найбільш доцільно представити у формі таблиці.

Таблиця 3.3.1
Розподіл сфер компетенції суб'єктів реалізації
державної інфраструктурної політики

СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ	КЛАСТЕРИ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НАПРЯМИ ДІФСП									
	Критична	Фінансова	Виробнича	Соціальна	Рекреаційна	Транспортна	Інформації та зв'язку	Геопросторова	Природокористування й екології	Дослідницька
Рада національної безпеки та оборони України	+	+						+	+	
Кабінет Міністрів України	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Міністерство внутрішніх справ України, в т. ч.:	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
– Національна поліція України	+	+	+	+	+	+	+		+	+
– Адміністрація державної прикордонної служби України	+					+		+		
– Державна міграційна служба України				+						
– Державна служба України з надзвичайних ситуацій	+		+	+	+	+		+	+	

Міністерство енергетики та захисту довкілля України, в т. ч.	+		+	+	+	+		+	+	+
– Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України	+									
– Державне агентство лісових ресурсів України			+	+	+	+			+	+
– Державне агентство рибного господарства України			+		+	+		+	+	
– Державне агентство водних ресурсів України			+		+	+			+	
– Державне агентство України з управління зоною відчуження	+		+			+		+	+	
– Державна служба геології та надр України	+		+					+	+	
– Державна інспекція енергетичного нагляду України	+		+						+	
– Державна екологічна інспекція України	+		+						+	
Міністерство закордонних справ України	+						+			
Міністерство інфраструктури України, в т.ч.:	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
– Державна авіаційна служба	+	+	+	+	+	+		+	+	
– Державна служба морського та річкового транспорту	+	+	+	+	+	+			+	
– Державна служба з безпеки на транспорті	+	+	+	+	+	+		+	+	
– Державне агентство автомобільних доріг	+	+			+	+	+	+		+
– Державне агентство інфраструктурних проектів										

Міністерство культури, молоді та спорту України, в т.ч.:				+	+						+
– Державне агентство України з питань кіно				+							
– Державне агентство України з етнополітики та свободи совісті				+							+
– Державне агентство України з питань мистецтв				+	+						
– Державне агентство України з питань мистецької освіти				+	+						
– Державне агентство розвитку молоді та громадянського суспільства в Україні				+	+						
– Державне агентство спорту України				+	+						
– Державне агентство розвитку туризму України				+							
– Державна інспекція культурної спадщини України											
– Державна служба охорони культурної спадщини України											
Міністерство оборони України	+				+	+	+				+
– Міністерство освіти і науки України, в т.ч.				+							+
– Державна служба якості освіти				+							

Міністерство охорони здоров'я України, в т.ч.: – Національна служба здоров'я України – Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками	+		+	+	+					+
Міністерство розвитку громад та територій України, в т.ч.: – Державна архітектурно-будівельна інспекція	+		+	+	+	+		+	+	
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України, в т.ч.: – Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів – Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру – Державна служба експортного контролю України – Державне агентство резерву України – Державне космічне агентство України	+		+	+	+	+		+	+	+
	+		+		+				+	
Міністерство соціальної політики України, в. ч. – Державна служба України з питань праці			+	+	+					
			+							

Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб	+		+	+	+			+		
Міністерство фінансів України, в т.ч.: – Державна митна служба України – Державна податкова служба України – Державна казначейська служба України – Державна фіскальна служба України – Державна служба фінансового моніторингу України – Офіс фінансового контролю	+	+	+	+	+	+	+		+	+
Міністерство юстиції України, в т.ч.: – Державна архівна служба	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Національний банк України	+	+								
Служба безпеки України	+	+					+			+
Антимонопольний комітет України	+	+	+	+	+	+	+			
Державна інспекція ядерного регулювання України	+		+						+	
Фонд державного майна України	+		+	+	+		+			
Національне агентство України з питань запобігання корупції	+	+	+							

Державний комітет телебачення і радіомовлення України	+		+	+	+		+	+		
Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації	+	+					+	+		
Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів	+	+	+							
Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації	+	+					+			
Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг			+	+	+					
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку		+	+							
Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг		+			+					
Обласні, міські, районні державні адміністрації	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Органи місцевого самоврядування			+	+	+	+			+	
Підприємства, установи, організації незалежно від форми власності	±		+	+	+				+	

Наукові, науково-дослідні установи, інжинірингові фірми	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Інноваційно-технологічні, аналітичні, експертні центри, бізнес-інкубатори	+	+	+	+	+	+	+		+	+
Громадські організації та об'єднання громадян, окремі громадяни України	±		+	+	+	+			+	

Отже, авторська концепція передбачає наочну репрезентацію суб'єктів реалізації стратегії ДІФСР з визначенням сфер компетенції кожного за певними напрямками інфраструктури.

Одразу слід обумовити, що на тлі поширених термінів на позначення напрямів ДІФСР використовуються й вузькоспеціалізовані. Зокрема йдеться про рекреаційну інфраструктуру. Відповідно до усталеної позиції економістів [83; 84; 85; 86] до неї належать об'єкти, призначені для відпочинку людини, відновлення й підтримання її фізичного здоров'я та психологічного стану, поліпшення настрою. Себто рекреаційна інфраструктура охоплює туристичні, культурно-пізнавальні, медико-профілактичні, спортивні, торговельно-розважальні об'єкти, в т. ч. музеї, кінотеатри; сади і парки; спортивні клуби і стадіони; санаторії-профілакторії та пансіонати, туристичні бази й бази відпочинку; перукарні, масажні й спа-салони; сауни та лазні; заклади харчування (кафе, ресторани); готелі, автостоянки тощо.

Даний напрям інфраструктури тісно пов'язаний, але відрізняється від традиційної соціальної інфраструктури, яка включає в себе здебільшого соціально-побутову сферу: житлово-комунальне господарство та будівниц-

тво житла, об'єкти освіти й охорони здоров'я (поліклініки, лікарні) тощо. Тож без житла, поліклініки, школи людині ніяк не обійтися, тоді як об'єкти рекреації, на перший погляд, факультативні, впливають на рівень і стиль життя в цілому, а тому обов'язково мають бути включеними до державної інфраструктурної політики.

Також слід прокоментувати, що в окремих випадках, зокрема при визначенні участі суб'єктів в реалізації стратегії ДІФСП, застосовувався знак $\pm$. Він вказує на те, що діяльність окремих суб'єктів передбачається лише в певній частині, що не входить у суперечність із Законом України «Про державну таємницю» [87].

У цілому ж репрезентований матеріал надає можливість стверджувати, що ядром системи суб'єктів реалізації стратегії ДІФСП виступають центральні, регіональні та місцеві органи виконавчої влади й органи місцевого самоврядування. Водночас аналіз нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність зазначених органів, виявляє, що в них вказівка на участь у ДІФСП є імпліцитно висловленою, тобто може бути реконструйована лише за контекстом. Відтак, одним зі шляхів вдосконалення нормативно-правової бази у досліджуваній сфері має стати чітко визначений та зафіксований у відповідних текстах перелік повноважень і завдань кожного органу. Без цього реалізація стратегії державної інфраструктурної політики так і залишиться безсистемною і фрагментарною, отже, так і не вийде на рівень саме стратегії.

3.4 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Коли поміж хлібом і свободою народ обирає хліб,
він зрештою втрачає все, в тому числі й хліб.
Якщо народ обирає Свободу – він матиме Хліб,
вирощений ним самим і ніким не відібраний*

Степан Бандера

Як нами було показано вище, сучасна архітектоніка державної політики являє собою системне багатопланове утворення, від якого залежить не лише рівень життя в країні, її світові рейтинги, а й, насамперед, забезпечення суверенності самої держави та її сталий розвиток. На тлі власно ідеологемних напрямів політики на кшталт інформаційної, кібернетичної, культурної вирізняються певні «матеріалізовані» напрями, зокрема економічна й інфраструктурна політика. І якщо державна економічна політика натепер набула більш-менш усталеного вигляду та відповідного теоретичного осмислення у численних структурованих публікаціях, то державна інфраструктурна політика, а тим більше її стратегія, перебувають на етапі своєї концептуалізації. Відтак, виникає необхідність наукового обґрунтування **принципів** як пізнаних людиною закономірностей формування даного напрямку політики.

Сучасні умови існування держави у глобалізаційному світі викликали необхідність подальшої диференціації видів внутрішньої політики із обґрунтуванням сутнісних засад кожного з напрямів та подальшою легітимаці-

єю концепцій і стратегій того чи іншого виду політики. Безумовно, провідна роль в цьому процесі належить, насамперед, науковцям. Серед тих, хто досліджував і продовжує творчо розвивати проблематику принципів права, що впливають на формування певних видів політики, зокрема, правової, інформаційної, безпекової політики, слід назвати *М. Баюка, В. Горбатенко, І. Діордіцу, О. Зайчука, Ю. Іванченка, М. Козюбру, О. Костенка, І. Кресіну, В. Ліпкана, В. Негодченка, В. Сіренка, О. Скрипнюка, І. Сопілко, В. Степанова, В. Тація, В. Тернавську, В. Фатхутдінова, В. Цимбалюка, Л. Чупрія, В. Шакуна* та ін.

При цьому важко не погодитися з позицією *М. Козюбри*, який вважає, що «...проблему принципів права можна віднести до найбільш складних, суперечливих і світоглядно-методологічно неосмислених у вітчизняному, як і пострадянському загалом, загальнотеоретичному правознавстві». [88, с. 142]. Попри сказане, наявні натепер публікації певною мірою уможливають за аналогією сформулювати ті теоретичні засади, які стануть у пригоді в процесі концептуалізації формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Звернення до публікацій з окремих аспектів розуміння сутності ДІФСР, її складових надає можливість констатувати, що ця проблематика здебільшого перебуває у полі зору економістів. Серед тих, хто опікується даною сферою, можна назвати *М. Зверякова, О. Іваницьку, Е. Іванову, Н. Іванову, Ю. Кіндзерського, П. Левіна, В. Опаріна, А. Стояновського, З. Тимняка, В. Федосова, І. Чунницьку* та ін. Цілком логічно, що галузеве бачення базується на розумінні інфраструктурної політики лише як невід'ємної частини державної економічної політики. Не заперечуючи органічних зв'язків ДІФСР з еконо-

мікою, тим не менш, було б помилкою, з позицій методології науки, замикатися лише в такому вузькому колі.

З іншого боку, важко не помітити нерівномірність розвитку *теорії інфраструктурної політики* в контексті правничих досліджень. Зокрема, це виявляється в тому, що на сучасному етапі в основному активно розробляється сегмент критичної, в тому числі критичної інформаційної інфраструктури. В цьому плані слід виділити наукові праці за авторством *В. Антонюка, С. Гончара, І. Діордіци, Д. Дубова, В. Євсєєва, О. Єрменчука, В. Ліпкана, І. Манжула, М. Ожєвана, М. Пальчика, Д. Пашнева, Т. Перуна, В. Цимбалюка, А. Черноуса* та ін.

У подібному руслі спрямовуються й доробки співробітників із Національного інституту стратегічних досліджень: *Д. Бірюкова, Д. Дубова, В. Конаха, С. Кондратова, О. Суходолі* та ін. Попри масштабність підходу до розв'язання зазначеної проблеми, увага творчих колективів даного Інституту й окремих його наукових працівників зосереджена саме на критичній інфраструктурі, а не на інфраструктурному комплексі цілком.

Тенденцію з активного вивчення лише одного, нехай і дуже важливого сегмента ДІФСП, яким є стратегічна інфраструктура, можна пояснити значною актуалізацією розробки питань національної безпеки держави і подальшого розвитку не лише націобезпекознавства [89; 90; 91; 92] і теорії стратегічних комунікацій [93; 94; 95; 96; 97], а й впровадженням теоретичних доробок безпекових досліджень у практичну діяльність.

Проте, якщо оглянути масштабність наукової проблеми, виявляється, що існує ряд суміжних складових, які в цілому складають загальну картину життєзабезпечення людей і подальшого сталого розвитку держави.

На етапі формування державної інфраструктурної політики особливо вагомою стає методологія цього процесу, в тому числі визначення **концептуальних принципів** його здійснення. Подібний ракурс є замало дослідженим у сучасній правовій науці, а відтак – потребується його детальний науковий аналіз із подальшим описом результатів.

Виходячи з цього, нами буде встановлено і репрезентовано **концептуальні принципи формування стратегії державної інфраструктурної політики**.

Одне з ключових понять досліджуваної теми – «**принцип**» – відповідно до лексикографічних джерел тлумачиться як: «1. Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін. 2. Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чого-небудь» [98, с. 941]. Враховуючи те, що державна політика як інституціональний феномен проходить складний, а іноді й доволі тривалий шлях від концептуалізації до закріплення у відповідних юридичних актах, є підстави стверджувати, що поняття «принцип» на початковому етапі застосовується у першому наведеному значенні, а згодом трансформується у друге.

Важливо зазначити, що дослідження концептуальних принципів формування та реалізації стратегії ДІФ-СП має ґрунтуватися на розумінні їх інтегрального характеру, оскільки за даного випадку відбувається поєднання політологічних, методологічних, правових, економічних, управлінських та інших груп принципів.

Принагідно доречним буде навести точку зору визнаних фахівців в галузі адміністративного права *В. Авер'янова* й *О. Фрицького*, які при порівнянні адміні-

стративно-правових і управлінських принципів наголосили, що зазначені принципи тісно взаємозв'язані, однак не слід їх ототожнювати. При цьому перші «визначають характер механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, природу зв'язків, які формуються в процесі цього регулювання» [99, с. 81]. Що ж до управлінських принципів, то «це основоположні ідеї, які визначають порядок організації та здійснення управління... Вони є правовими вимогами, обов'язковими для виконання і дотримання в процесі виконавчої діяльності» [99, с. 81].

Відтак, стосовно стратегії ДІФСП більшою мірою за такого підходу мають досліджуватися саме управлінські принципи.

Також цікавими є підходи до визначення поняття принципів у дослідників, що вивчали питання контролю та нагляду в державному управлінні.

Зокрема, поняття «*принципи контролю*» визначають у такий спосіб:

- 1) розроблені з урахуванням досягнень науки управління і втілені в практику організаційні та правові основи здійснення контролю, що забезпечують його результативність (Ю. Бітяк) [100];
- 2) науково розроблені та апробовані практикою політичні, організаційні й правові засади організації контролю, які забезпечують його ефективність (О. Шоріна) [101, с. 61];
- 3) основна ідея, яка є найвищою концентрацією теорії та практики, синтез роздумів та досвіду; усвідомлені, засвоєні та перетворені у практичну діяльність професійні переконання (В. Горшенев, І. Шахов) [102, с. 71];

- 4) вихідна, керівна, основна ідея, що концентрує у собі досягнення науки і практики, виражає соціальні інтереси, виконує функцію загально нормативного орієнтира здійснення контрольної діяльності у сфері оподаткування, що спрямована на вдосконалення та ефективність такої діяльності (О. Яковенко [103, с. 179]);
- 5) основи здійснення і організації контролю в державному управлінні, які забезпечують його ефективність (О. Полінець) [104, с. 59].

На підставі цього доходимо важливого проміжного висновку, що **концептуальними принципами** можна вважати закономірності, відносини або взаємозв'язок політико-правової природи лаконічно сформульовані у вигляді керівних засад, наукових положень, що водночас слугують як підґрунтям, так і орієнтиром для правового регулювання управлінської діяльності у певній галузі. Вважаємо, що парадигма концептуальних принципів охоплює як власне інтелектуальну, нормотворчу діяльність, так і в подальшому розповсюджується на правозастосовну, виконавчу та інші види політико-правової та безпекової практики у сфері ДІФСП.

Окремим науковим питанням постає з'ясування: на якому саме етапі виникає потреба у виділенні концептуальних принципів політики. Оскільки існують загальнонаукові тенденції, варто звернутися до усталеної позиції щодо *етапів формування й реалізації державної економічної політики*.

Так, О. Беляєв пропонує виділяти чотири основні етапи:

- 1) визначення суспільних проблем і цілей політики (ініціювання політики);

- 2) розроблення й легітимація державної економічної політики (формування політики);
- 3) здійснення та моніторинг державної політики;
- 4) оцінювання і регулювання державної економічної політики (оцінка політики) [105, с. 81].

Цілком логічною стає відповідь, що встановлення концептуальних принципів певного напрямку політики відбувається на другому етапі – розроблення й легітимації державної політики, тобто її формування. Зазвичай, процес виділення принципів започатковується при доктринальному підході, а вже згодом, у ході нормотворчості, здійснюється відбір, аналіз і синтез, внаслідок чого окремі принципи включаються до текстів таких нормативно-правових документів, як «Стратегія» або «Концепція». Останнім часом у нормотворчій практиці здебільшого послуговуються таким документом, як «Стратегія».

За існуючою юридичною традицією і чиним порядком, вони, зазвичай, уводяться в дію указом Президента України або схвалюються розпорядженням Кабінету Міністрів України і слугують підґрунтям для подальшого розроблення відповідних законодавчих актів.

В окремих, особливо важливих випадках, коли йдеться про питання національної безпеки або надзвичайно важливі соціально-економічні питання, такий акт, як «Стратегія» має затверджуватися указом Президента України. Якщо ж йдеться про вузькопрофільні аспекти, подібний вид нормативного акта затверджується наказом відповідного міністерства як центрального органу виконавчої влади

Звернення до наукових праць, в яких вивчаються принципи суміжних з інфраструктурною видів політики, дозволяє констатувати, що натепер можна виділи-

ти принаймні **два підходи** до репрезентації наукового матеріалу.

Відповідно до *першого підходу*, вчені, як правило, на власний розсуд обирають певний перелік принципів та пояснюють, що розуміється під кожним з них.

Так, *С. Майстро* в державній економічній політиці виділяє такі принципи, як: тимчасового блага, соціального партнерства, правової одноманітності, субсидіарності, обмеженості в часі, адресності і відповідальності, відповідності повноважень і відповідальності, забезпеченості ресурсами [106, с. 152]. Характерно, що, даючи тлумачення кожного з них, автор не аргументує критеріїв вибору даних принципів, чому саме цим, а не іншим принципам надається перевага.

Н. Піскунова, досліджуючи *принципи формування облікової політики*, зібрала до купи погляди різних вчених і надає узагальнений перелік, до якого включає: адаптивність, безперервність, випереджувальне відображення, всебічність, динамічність, кооперування, паралельність, пропорційність, прямоточність, ритмічність, системоутворюючі відносини, спеціалізації, субординації, цілісності [107, с. 175]. Як і в попередньому випадку, все обмежується лише інтерпретацією термінів без визначення аргументів, чому саме ці, а не інші принципи беруться до уваги.

І що показово, такий безапеляційний неаргументований підхід стосується чималої кількості досліджень принципів саме економічної політики.

Отже, перший підхід, умовно можна назвати фіксувально-констатаційним.

За своєю суттю, при його використанні вирішується завдання своєрідної інвентаризації наявних принци-

пів формування політики того чи іншого виду, виходячи із суб'єктивного бачення того чи іншого дослідника на сутність і призначення економічної політики.

На відміну від цього, при *другому підході* спостерігається намагання здійснити хоча б елементарну класифікацію і представити принципи в межах окремих груп.

Так, *Г. Лопушняк*, визначаючи принципи формування і реалізації державної соціальної політики, поділяє їх на *загальні* (властиві усім видам соціальної політики) й *специфічні* (доповнювальні, такі, що підкреслюють особливі ознаки і вирізняють оцей напрям із усієї сукупності державної соціальної політики) [108, с. 75].

До категорії *загальних принципів*, на думку автора, потрапляють принципи (наводимо за порядком слідування в статті): верховенства права, відкритості, прозорості, відповідальності, ефективності, відповідності (узгодженості), соціальної справедливості, солідарності, самозабезпечення та самозахисту, рівності прав, співучасті, субсидіарності, об'єктивності, демократизму, соціального партнерства, гармонійності розвитку людини, стабільності і безперервності, директивності, трипартизму, єдності теорії і практики, взаємозв'язку, зіставності та порівняності, історичності, гнучкості, пріоритетності, своєчасності та наукової обґрунтованості, бюджетного контролю.

Наведений перелік є, з одного боку, вичерпним аж до надлишковості, з іншого – абсолютно несистематизованим. Складається враження, що автор навіть не спромігся хоч якось упорядкувати зібраний матеріал і будь-яким чином пояснити системні зв'язки термінів між собою, а також сусідство взаємонесумісних принципів (йдеться про соціальну справедливість, солідарність на

тлі самозабезпечення та самозахисту, примату доцільності на цінностями).

Шляхом розподілу принципів на **загальні та спеціальні** при дослідженні державної інформаційної політики України діє й *В. Негодченко* [109, с. 32].

До категорії *загальних* вчений пропонує відносити принципи: гласності (відкритості), системності (комплексності), наукової обґрунтованості, плановості.

Група *спеціальних* принципів в авторській класифікації, що розглядається, представлена більш широко і включає в себе: 1) захист національних інтересів; 2) пріоритет прав і свобод людини; 3) гармонізацію (забезпечення балансу) інтересів людини, суспільства, держави; 4) сприяння пріоритетному розвитку інформаційно-комунікативних технологій; 5) гармонізацію інформаційного законодавства; 6) недопущення незаконного розповсюдження, використання і цілісності інформації; 7) пропорційності та адекватності заходів захисту інформації від реальних та позитивних ризиків та ін. [109 с. 32].

Наведений перелік наводить на думку щодо необхідності чіткої диференціації принципів і завдань. На жаль, автор даної класифікації демонструє, що йому не завжди вдається розрізнити ці поняття.

Розподілу принципів на **загальні і специфічні** дотримується і *В. Тернавська*, досліджуючи принципи правової політики [110].

У групі *загальних* вона, слідом за *М. Мотузовим*, називає: соціальну обумовленість, гуманізм, моральність, справедливість, демократичний характер, законність, гласність, поєднання інтересів особи та держави, пріоритетність прав людини [110, с. 53; 111]. *Специфічні принципи*, за баченням автора, представлені такими: ре-

алістичність, наукова обґрунтованість, прогнозування, послідовність, системність, відповідність міжнародним стандартам [110, с. 53].

У цьому зв'язку виникає питання: за якими критеріями авторка розмежовує загальні й специфічні принципи і чому вона вважає, що перелічене в групі специфічних притаманне лише правовій політиці й не зустрічається в інших видах політики. По суті наведений перелік включає в себе загальнонаукові принципи, без яких не може бути сформований будь-який вид державної політики.

Відтак, виникає привід для серйозних методологічних дискусій.

Звертає на себе увагу й відсутність термінологічної уніфікації у назвах груп принципів в інтерпретації різних авторів. Навіть на прикладі наведених видно, що застосовуються такі терміни, як «специфічні», так і «спеціальні» категорії принципів. Подібна інваріантність номінації є ні чим іншим, аніж свідченням методологічної неврегульованості даного питання у сфері вітчизняної науки.

Можна зустріти і підходи, за яких принципи поділяються на загальні і приватні. Презентує такий підхід позиція *В. Тарасової*, котра, визначаючи *принципи контролю за діяльністю міліції*, пропонує поділяти їх на два види: *загальні* (законність, об'єктивність, незалежність, гласність, ефективність, доцільність, системність, відповідальність, науковість) та *приватні* (за ступенем узгодженості: принцип узгодження цілей, принцип узгодження дій контролюючих суб'єктів, принцип узгодженості усіх складових предмета; за ступенем ефективності: принцип ефективного розподілу прав і обов'язків, принцип економічної ефективності; принцип обов'язкового розслідування відхилень) [112, с. 32-48].

Також можна зустріти підходи щодо поділу тричленного поділу принципів, зокрема, *В. М. Горшенев* і *І. Б. Шахов* вважають, що за основу слід брати такі: 1) конституційні; 2) загальнопроцесуальні; 3) спеціалізовані [102, с. 73].

Найбільш виваженою нам здається позиція *В. Дем'янишина* [113], який, аналізуючи бюджетну політику, не тільки розрізняє принципи за послідовністю здійснення (стадія формування та стадія реалізації), а й корелює ці принципи за науковими підходами.

Так, при формуванні бюджетної політики на етапі концепції, на його думку, має відбуватися вибір провідного методологічного принципу (мозаїчність, богочентризм, коеволюція, тандемність, справедливість), а на етапі стратегії потенціал політики орієнтований на принципи: науковості, гуманізму, демократизму, історизму, матеріалізму, безперервності, реальності, системності, комплексності, передбачуваності, гнучкості, збалансованості інтересів, відповідальності держави за стан формування бюджетної політики [113, с. 24-29]. Не все беззаперечно і при такій інтерпретації, принаймні, вона вирізняється більшою деталізацією та оригінальністю підходу.

Утім, наголосимо і на тому, що існують так би мовити інтегративні підходи, за яких принципи однієї діяльності вважаються синонімічними і тотожними діяльності вищого порядку. Така позиція, зокрема, представлена у підходах *В. М. Шестака*, який пропонує ототожнювати принципи державного контролю і принципи правової держави [114, с. 70]. Схожою за своїм підходом, є позиція *В. М. Гаращука*, котрий ототожнив принципи контролю із принципами державного управління, зазначивши, що: «...ряд з них будуть тотожні принципам дер-

жавного управління, а деякі властиві лише такій формі державного управління, як контроль» [115, с. 151].

З позицій науки, вельми важливим є порівняння **доктринального й офіційного підходів** щодо репрезентації концептуальних принципів державної політики.

Тож з метою встановлення фактів їхнього закріплення у нормативно-правових актах, що безпосередньо належать до питань інфраструктури, нами було проведено контент-аналіз масиву документів, ухвалених за часи існування України як незалежної держави (усього понад 2,5 тисячі документів).

Встановлено, що за період з 1991 по 2019 роки було схвалено 959 «Концепцій», з яких 98 (10,22%) безпосередньо стосувалися певних аспектів ДІФСП.

У результаті аналізу було встановлено ряд тенденцій.

По-перше, на початкових етапах розбудови незалежної України такий вид документів, як «концепція», в аспекті напрямів державної інфраструктурної політики з 1991 по 1994 рік ухвалювався винятково Верховною Радою України. У подальшому фіксуються поодинокі випадки прийняття Верховною Радою України окремих «концепцій», дотичних до ДІФСП, проте це виняток, а не правило. Починаючи з 1995-го р., ця функція поступово переходить до Кабінету Міністрів України, який затверджує відповідні концепції своїми постановами. З 2001 р. статус концепцій як правового акта певною мірою знижується, свідченням чому є те, що вони схвалюються, а не затверджуються у вигляді розпоряджень, але не постанов. А з 2019 року важливого значення набули «стратегії», які вводилися в дію Рішеннями РНБОУ і затверджувалися Президентом України. Але про це детальніше в наступних розділах.

Подеколи концепції, що знаходяться у площині ДІФСП, затверджувалися Указом Президента України, проте це не є характерним для усього масиву документів.

По-друге, спостерігається відсутність системності у прийнятті концептуальних документів, пов'язаних із питаннями інфраструктурної політики як за кількістю, так і за напрямками, хронологією. Квантитативний (кількісний) діапазон концепцій, ухвалених Кабінетом Міністрів України коливається від нуля до семи на рік. Так, у 1992, році не було жодного такого акта, а у 2003 і 2011 роках було схвалено по сім концепцій на рік. Здебільшого увага нормотворців зосереджена на паливно-енергетичному комплексі, індустріалізації та землеустрої з поступовою переорієнтацією на забезпечення безпеки.

Для підтвердження зазначених спостережень варто навести узагальнені в ході дослідження статистичні відомості.

Табл. 3.4.1

Рік	КІЛЬКІСТЬ «КОНЦЕПЦІЙ» З ПИТАНЬ СФЕРИ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ, ЗАТВЕРДЖЕНИХ / СХВАЛЕНИХ		
	<i>Постановою Верховної Ради України</i>	<i>Указом Президента України</i>	<i>Постановою/ розпорядженням Кабінету Міністрів України</i>
1991	2	-	-
1992	-	-	-
1993	2	-	-
1994	1	-	-
1995	4	-	2
1996	2	-	-

Рік	КІЛЬКІСТЬ «КОНЦЕПЦІЙ» З ПИТАНЬ СФЕРИ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ, ЗАТВЕРДЖЕНИХ / СХВАЛЕНИХ		
	<i>Постановою Верховної Ради України</i>	<i>Указом Президента України</i>	<i>Постановою/ розпорядженням Кабінету Міністрів України</i>
1997	1	-	4
1998	-	-	2
1999	1	1	1
2000	1		1
2001		2	2
2002			2
2003	1	1	7
2004			2
2005			1
2006			7
2007		1	5
2008			3
2009			4
2010			1
2011			7
2012			2
2013			2
2014			3
2015			1
2016			5
2017			4
2018			5
2019		1	4
Загалом	15	6	77

Аналіз текстів розглянутих концепцій дозволяє констатувати, що за відсутності у правилах юридичної нормотворчості вимоги щодо обов'язкового включення до вказаного типу документів такого елемента, як принципи, укладачі документів обирають один з трьох шляхів: 1) загалом уникають будь-якої згадки про принципи; 2) фрагментарно включають принципи до контексту основного положення за логікою викладу; 3) виділяють принципи як окремий елемент концепції, нерідко додаючи тлумачення, що саме слід розуміти під даним принципом. Беззаперечно, останній шлях є найбільш оптимальним для осмислення й реалізації документа, проте, на жаль, він обирається нормотворцем не так часто.

В якості прикладу першого шляху (відсутність в концепції будь-якої вказівки на принципи) можна навести тексти «Концепції реформування законодавства у сфері використання інфраструктури відкритих ключів та надання електронних довірчих послуг» [116], «Концепції реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель...» [117], «Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 р.» [118], «Концепції створення індустріальних (промислових) парків» [119] та ін. Безумовно, подібна ситуація певною мірою знижує модальність документів щодо принципів реалізації названих актів.

Подальша систематизація матеріалів, в яких представлені концептуальні принципи, надала можливість створення оригінальної авторської класифікації, яка представлена в табл. 3.4.2.

Табл. 3.4.2

Класифікація концептуальних принципів ДІФСП, закріплених у нормативно-правових актах України

Критерій класифікації	Групи принципів
За рівнем затвердження / схвалення	Затверджені постановою Верховної Ради України, затверджені указом Президента України, затверджені /схвалені постановою / розпорядженням Кабінету Міністрів України, затверджені відповідними наказами окремих профільних центральних органів виконавчої влади
За часом дії	Постійної дії; обмежені в часі на термін, означений в «Концепції»
За цільовим призначенням	Створення, реформування, розвитку, вдосконалення, запобігання, забезпечення, підтримання, захисту, модернізації, переоснащення
За диспозицією	Бланкетно висловлені (з посиланням на принципи, що містяться у директивних документах міжнародних організацій або ЕС); прями
За мовною моделлю	Однослівні, сполучниково-фразові (принципи-правила і принципи-закономірності)
За сферою належності	Методологічні (загальнонаукові), правничі, безпекові, економічні, політичні, управлінські, структурно-організаційні, інформаційно-комунікаційні, програмно-технічні, етичні, екологічні, комплексні (об'єднують у собі кілька сфер)

Остання група принципів потребує окремої деталізації. З метою аргументації, а також виявлення частотно-

сті застосування принципу, після кожного з них надаватиметься посилання у дужках. При цьому використовується алфавітний порядок слідування, аби не виникало похибок у розумінні значущості того чи іншого принципу. Тож у підзаконних актах принципи представлені таким чином:

Методологічні (загальнонаукові) принципи: достовірності [120], наукового обґрунтування стратегічних рішень [121], об'єктивності [122], повноти [123], цілісності [124].

Правничі принципи: верховенства права [125], виявлення та усунення причин протиправних дій [126], випереджувального розвитку нормативно-правової бази [127], гарантованості права на інформацію [128], добровільності [129], додержання норм міжнародного права [127], додержання суверенних прав України [127], забезпечення прав споживачів [120], забезпечення рівних прав та можливостей [130], законності [120; 131; 127; 132], законодавчого визначення механізмів оперативного корегування [133], запобігання вчиненню протиправних дій [126], збалансованості інтересів всіх учасників суспільних відносин [133], конституційності [132], невідворотності покарання [131], недискримінаційної участі всіх заінтересованих сторін [125], неухильного додержання прав і свобод людини та громадянина [131], правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації [128], правової забезпеченості [129], пріоритетність захисту життя і прав фізичних осіб [131], рівноправності [134].

Безпечкові принципи: безпечності та конфіденційності [135], будівництва та експлуатації об'єктів з дотриманням вимог стосовно їх стійкого функціонуван-

ня у різних режимах [51], безумовного примату безпеки [129], інформаційної безпеки [128], культури ядерної безпеки [136], ненульового (прийняттого) ризику [129], переваги превентивних заходів [131], превентивної безпеки [129], превентивності [123], протирадіаційного захисту [137], урахування глобальних і регіональних безпекових процесів [51], раціональної безпеки [129].

Економічні принципи: відкритої конкуренції [130], гарантованості повного ресурсного забезпечення [128], економічного заохочення [133], забруднювач платить [138], залишковий [139; 140; 141], збалансованого використання коштів [127], конкурентних ринкових відносин [142; 143; 51; 144; 145; 146], контрольованості цін/тарифів [133], користувач платить за послуги [139], мінімізації [123], нормування й оптимізації витрат [133], обов'язковості покриття економічно обґрунтованих витрат [133], плати за ризик [129], прозорого та ефективного використання фінансових ресурсів [147], регулювання ринку послуг [134], самоокупності [140], сталого розвитку [148], уникнення перехресного субсидування [133], фінансової та економічної незалежності [124], формування тарифів за собівартістю послуг [134].

Політичні принципи: виключення можливості територіальних втрат [149], забезпечення національних інтересів [150], забезпечення унітарності України та цілісності її території [132], незалежності [122].

Управлінські принципи: адаптивності [126], адекватності [126; 124], адміністративного спрощення [135], адресності [123; 127], від місцевого (регіонального) до національного рівня [151], взаємодії суб'єктів [51], державно-приватного партнерства [51], децентралізованого управління [134], єдності формування і проведення

державної політики [123], колегіальності, незалежності та об'єктивності при прийнятті рішень [127], міжнародного співробітництва [134; 51], національного управління [134], обов'язковості запровадження окремої звітності [133], органічного поєднання ринкових механізмів і державного регулювання [127], оцінювання ефективності та результативності [135], партнерства [152], передбачуваності [124; 127], підвищення рівня власних спроможностей громадян, суб'єктів господарювання, установ та організацій [51], підзвітності [153], підконтрольності та підзвітності державних органів громадськості [128], підтримки прийняття рішень [135], поєднання державного регулювання з ринковими механізмами саморегуляції [150], розмежування функцій [154], соціальної підтримки [152], стимулювання [133; 132], узгодженості [152], урахування громадської думки [124], централізованого управління [122; 134], чіткого розмежування повноважень і скоординованої взаємодії державних органів [128].

Структурно-організаційні принципи: басейно-територіальний [155], галузевий [121], диференційованості [126; 132], «єдиного вікна» [128], єдиного регіонального офісу [125], зональний [156], лінійно-регіональний [122], програмно-цільового підходу до вирішення завдань політики [150], регіональний [121], розташування водоемних виробництв [157].

Інформаційно-комунікаційні принципи: багатомовності [135], вільного отримання та поширення інформації [128], гласності [127], інклюзивності [135], інформованості [126], обміну інформацією між суб'єктами [51], обов'язковості інформування [123], орієнтованості на громадян [135], побудови глобальної інформаційної

інфраструктури [134], портативності даних [135], сприяння пріоритетному розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [128].

Програмно-технічні принципи: аналоговий [158], відкритих телекомунікаційних мереж [134], інтелектуальних транспортних систем [139], інформатизації [120], командно-сигнальний [158], оновлення та запозичення технічного потенціалу [134], супутникової навігації [139], технологічної нейтральності [134; 135].

Морально-етичні принципи: довіри [153]

Екологічні принципи: адаптивно-ландшафтний [156], екологічної спрямованості реформування промисловості [150], еколого-ресурсний [138], еколого-техногенний [138], еко-системного підходу [159], забезпечення захисту ресурсів [120], землекористування [157], ландшафтно-екологічний [159], невиснажливого лісокористування [159].

Комплексні принципи: багаторазовості використання [135], відкритості [153; 128; 135; 133], відповідальності [122; 126; 160; 124; 133; 127], відповідності [133], вибору доцільного значення [123], гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів [132], державної політики цифрового розвитку [161], доступності [153; 135], еколого-економічний [162], електронного документообігу [139], ефективності [153; 124], забезпечення еволюційного розвитку державної інформаційної системи [127], загальнодоступності [120], застосування «єдиного вікна» [163], збереження інформації [135], інтермодальності [139], квотування та резервування земельних ділянок [164], максимально можливого використання наявних сил і засобів [129], медичного страхування [153], мультимодальності [139], надійності [133],

невід'ємного права кожного на здорове довкілля [129], необхідної достатності [129], прийнятності [123], пріоритетної орієнтації на використання національного науково-технічного потенціалу [127], поєднання процесів централізації та децентралізації влади [132], пріоритетності інвестиційних проектів [133], прозорості [125; 153; 128; 135; 124; 127], системності [126], радіаційної безпеки [137], результативності [153], рівноправного партнерства державних органів, громадян і бізнесу [128], розподілу відповідальності [165], свободи вираження поглядів і переконань [128], свободи інформації [123; 129], функціонального реагування [129].

Одразу слід оговорити, що до розгляду у наведеній класифікації не бралися до уваги ті випадки, коли укладачі «Концепцій» під виглядом принципів включали до актів завдання, на кшталт «здійснення державного регулювання створення, функціонування та розвитку державної інформаційної системи» [166], «ефективне використання радіочастотного ресурсу» [166], «поглиблення процесів інтеграції у світову економіку» [150], «створення організаційних структур управління в об'єднаннях підприємств переважно на комерційній основі» [154]. Подібне є свідченням недостатнього усвідомлення укладачами концепцій сутності ключового поняття «принцип».

У цілому ж аналіз частотності застосування й репрезентації певних концептуальних принципів сфери ДІФСР на підставі авторської класифікації, зокрема щодо сфери належності принципів, дозволяє дійти ряду проміжних висновків.

Зокрема, за кількісними показниками, **найбільшими** є групи принципів: 1) комплексних – 36 елементів; 2) управлінських – 29 елементів; 3) правничих – 21 елемент.

Найменшими: 1) методологічні (загальнонаукові) – п'ять елементів; 2) **політичні – чотири елементи;** 3) морально-етичні – один елемент.

За частотністю вживання в текстах нормативно-правових актів домінують принципи: відповідальності (у шести документах), прозорості (у шести документах), законності (у чотирьох документах), відкритості (у чотирьох документах), залишковий принцип (у трьох документах). Решта принципів вживається по одному, максимум по два рази.

Порівняння концептуальних принципів, представлених при доктринальному й офіційному підходах, уможливорює встановити таке.

Принципи, що беруться до уваги вченими, здебільшого зорієнтовані на методологічну сферу та загальнонаукові категорії, тоді як принципи, представлені в нормативно-правових актах, мають чітко виражену прикладну й прагматичну спрямованість, адже *специфіка* діяльності у сфері інфраструктурної політики закономірно знаходить своє відображення у нормативно закріплених принципах діяльності його суб'єктів [167; 168; 169; 170; 171].

Реєстр принципів, наявних у концепціях, в разі перевищує ті, що представлені у наукових працях. Інтегративна сфера доктринального й офіційного підходів є занадто вузькою і здебільшого полягає у застосуванні найбільш частотно вживаних принципів, зокрема принципів відповідальності й відкритості. Поясненням подібного становища може бути відсутність належної координації та функціональної взаємодії між науковцями й нормотворцями.

Складається враження, що вчені при формулюванні власних концепцій не звертаються до бази норма-

тивно-правових актів, тоді як укладачі підзаконних актів ігнорують наукові дослідження. Тож для підвищення ефективності формування стратегії державної інфраструктурної політики потребується поєднання зусиль суб'єктів, що беруть участь як у науковій, так і нормотворчій діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Проведене дослідження уможливило визначити, що **політико-правові передумови** виступають передтечею формулювання, а в подальшому (після відповідних процедур легітимації) й здійснення стратегії державної інфраструктурної політики. Обмеження лише фазою реалізації правових норм без опертя на перманентний аналіз глибинних суспільних трансформаційних процесів приречено консервувати відсталість відповідних напрямів державної політики і як наслідок вітчизняної інфраструктури. Тож, передусім, перед вченими постає комплекс наукових і системних завдань, від успішного розв'язання яких залежить стратегічне й тактичне спрямування діяльності органів державної влади на побудову ефективної держави через розроблення і втілення сучасної геостратегії і реалізації стратегії ДІФСР.

Обґрунтовано роль і місце політико-правових передумов як елемента формування стратегії державної інфраструктурної політики України. Продемонстровано нерозривний корелятивний взаємозв'язок політики і права, їхній взаємний вплив і взаємозалежність. Здійснено аналіз комплексу чинників, які зумовлюють необхідність формування та реалізації зазначеного виду політики. Обґрунтовано необхідність юридико-технічних і

юридико-лінгвістичних засад при концептуалізації категорійно-понятійного апарату досліджуваної сфери. Сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства, а також запропоновано розвивати **інфраструктурне законодавством** із подальшим розробленням **інфраструктурного права**.

Відзначається, що сучасний світ стає дедалі менш передбачуваним. Непередбачуваність і нестійкість формують умови до постійної появи нових видів суспільних відносин. Це вимагає від дослідників застосовувати нові критерії до адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у тих чи інших сферах життєдіяльності, зосереджуючи увагу на прогностичному підході, формуванні передусім **проактивної державної політики**, яка ґрунтуватиметься на застосуванні прогностичних індикативних моделей та трендів розвитку суспільних відносин у тих чи інших сферах життєдіяльності, однією з яких виступає сфера державної інфраструктурної політики.

Проведений догматико-юридичний аналіз, а також контент-аналіз сучасних публікацій за темою дослідження, уможливив висновувати про значну концентрацію наукової уваги на окремих сегментах даної системної проблематики. Зокрема більшість досліджень сфокусовано на вивченні проблем «захисту об'єктів критичної важливої інфраструктури» і формуванні лише окремих фрагментарних аспектів відповідної політики [54, с. 24], утім системний зміст, сутність та призначення, форми та методи якої як цілісного явища не розглядаються і не презентуються широкому загалу.

Однак поза увагою лишаються не менш важливі питання:

- коректності, повноти та адекватності, та загальом, наукової обґрунтованості вживання терміна **«захист»**;
- повної відсутності навіть гіпотетичних теоретичних моделей щодо вживання терміна «безпека» (поодинокі спроби вживання терміна «безпека» у словосполученні зі словом «стійкість» не мають під собою наукового обґрунтування, тому не вважаються нами цілісною, а головне – науково обґрунтованою і парадигмальною концепцією) і формування моделі державної безпекоінфраструктурної політики;
- практично відсутні публікації щодо обґрунтування необхідності формування саме **стратегії** державної інфраструктурної політики;
- з огляду на позиціонування в переважній більшості наукових розробок щодо «державної політики захисту критичної інфраструктури» [54, с. 24] як складової політики національної безпеки не зроблено навіть теоретичного припущення та обґрунтування гіпотези щодо необхідності окремого розроблення безпекоінфраструктурної політики як системи заходів щодо безпечного розвитку стратегічної інфраструктури та формування дієвого механізму політико-правового регулювання.

Було доведено наявність завершеного комплексу правових передумов для аналізу та вивчення саме **стратегії державної інфраструктурної політики** як окремого та самостійного об'єкта наукового дослідження.

Вагомим аргументом на користь нашої позиції виступає думка Д. С. Бірюкова, котрий, досліджуючи типи характеристик політичних рішень, пов'язаних із кри-

тичною інфраструктурою, звертається до вивчення проблем прийняття політичних рішень у сфері інфраструктури. Зокрема, даний дослідник визначає поняття **політичне рішення** як акт, здійснюваний суб'єктами політичного процесу (політичними лідерами, керівними органами), в якому на основі аналізу інформації, існуючих інтересів, потреб, можливостей їх задоволення формулюються завдання, обов'язкові для членів даної соціальної спільноти [58, с. 30].

До передумов виділення та легітимації терміна «державна інфраструктурна політика» також належить його операціоналізація у дослідженнях маститих вчених із безпекознавства та політології. Зокрема даний термін зустрічаємо, щоправда без належних теоретичних обґрунтувань та визначення безпосередньо самого поняття, в роботі В. П. Горбуліна [172, с. 115], а також у Білій книзі ЄС [99]. На необхідність суттєвої зміни державної політики та відповідного законодавства також вказується і в наукових дослідженнях О. М. Суходолі [57, с. 68].

Науково обґрунтовано **механізм стратегії державної інфраструктурної політики**. Відзначено, що *державна інфраструктурна політика* має визначатися, ґрунтуючись на національних цінностях, виходячи з пріоритетності реалізації життєво важливих національних інтересів, комплексних можливостей забезпечення їх реалізації відповідними суб'єктами в рамках реалізації геостратегії, в тому числі стратегічного управління і стратегічних комунікацій, враховуючи ступінь та інтенсивність реальних та потенційних загроз та небезпек. Вона має здійснюватися шляхом реалізації відповідних стратегій, концепцій, доктрин і програм (саме у наведеному нами ієрархічному порядку) відповідно до

чинного законодавства в контексті реалізації геостратегії сучасної України, в тому числі зважаючи на концепцію сталого розвитку.

Кінцевою метою при цьому є запобігання виникненню нових і зниження ризику реалізації ідентифікованих та прогнозованих ризиків через здійснення комплексних й інклюзивних інформаційно-комунікаційних, кібернетичних, геостратегічних, геополітичних, соціально-економічних, структурних, правових, медико-санітарних, світоглядно-культурних, науково-освітніх, екологічних, технологічних, інституційних заходів, що за своїм потенціалом здатні до ефективно запобігання і зниження схильності до впливу небезпечних факторів і вразливості до катастроф, підвищують готовність до адаптації, реагування і відновлення, що тим самим зміцнюють системний інфраструктурний потенціал держави.

У даному аспекті важливими завданнями для правоохоронних і безпекових органів виступають: формування системного підходу до управління безпекою всього комплексу таких систем, об'єктів і ресурсів з огляду на взаємопов'язаність об'єктів, які зазвичай належать до стратегічної інфраструктури; розроблення механізму попередження можливих кризових ситуацій, пов'язаних із функціонуванням стратегічної інфраструктури.

Упровадження даної політики на проголошених засадах потребує ґрунтовного вивчення наявної практики забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури в Україні, що нині характеризується домінуванням відомчих підходів, аналізу взаємодії та координації дій відповідальних державних органів, способів залучення суб'єктів господарства до підвищення безпеки функціонування та розвитку стратегічної інфраструктури.

Реалізація державної інфраструктурної політики неможлива без участі в ній **суб'єктів** даного процесу. Відтак, постає наукова проблема обґрунтування системи таких суб'єктів, чому власно і було присвячено даний підрозділ.

Проведене дослідження дозволило встановити, що існують суттєві відмінності у правовому й політологічному розумінні поняття «**суб'єкт реалізації державної політики**», хоча інтегративним елементом, що визнається кожною з наук, є органи влади. Через остаточну концептуальну несформованість стратегії ДІФСП окремі її аспекти у законодавчих актах представлені епізодично, здебільшого у тих, що мають господарсько-економічне й безпекове спрямування. Симптоматично, що на рівні текстів законів спостерігається тенденція більш частотного звернення до поняття «інфраструктура», що, своєю чергою, стимулюватиме пришвидшення формування й інституціоналізації відповідного напрямку державної політики. Розроблена й представлена авторська концепція системи суб'єктів реалізації стратегії ДІФСП певною мірою сприятиме подальшому розвитку вказаного напрямку, без чого неможливий подальший сталий розвиток та творення геостратегії сучасної України.

Представленню авторської концепції передуює проведення порівняльного аналізу щодо розуміння ключового поняття в правовому, процесуальному й політологічному сенсі, а також визначення стану представленості кола суб'єктів реалізації зазначеного напрямку політики на рівні законодавчих актів. Сформульовані конкретні пропозиції з удосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Процес формування й легітимації державної інфраструктурної політики потребує визначення своїх **концептуальних принципів**. Проведене дослідження дозволило не тільки сформулювати сутність поняття «*концептуальний принцип*» за авторською інтерпретацією, а й представити власно сформульовану класифікацію принципів державної інфраструктурної політики, виявити в діяхронічному і синхронному аспектах основні тенденції щодо репрезентації даної категорії у науковій та нормотворчій сферах.

Було здійснено аналіз доктринальних підходів вчених щодо розуміння досліджуваної категорії принципів. Також здійснено огляд нормативно-правових актів України на предмет закріплення принципів формування окремих кластерів державної інфраструктурної політики в динамічному аспекті. Подано авторську концепцію щодо критеріїв відбору і класифікації принципів, необхідних для формування стратегії ДІФСР на засадах компаративного аналізу доктринального й офіційного підходів. Наведено авторську класифікацію концептуальних принципів і продемонстрована її функціональність. Сформульовані пропозиції щодо удосконалення процесу нормотворчості.

Отримані в ході дослідження результати слугуватимуть підґрунтям для подальших наукових розвідок, а також сприятимуть удосконаленню процесів формування стратегії державної інфраструктурної політики з її подальшою легітимацією.

РОЗДІЛ 4

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

4.1 ПРАВОВІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Як почасти трапляється в нещасливі часи,
благі рішення були ухвалені тоді,
коли час вже було згаяно*

Тацит

Бінарність комплексу благ і загроз сьогодення ре-
льєфно проявляється на прикладі інформаційного та
кібернетичного просторів. З одного боку, сучасний світ
вже не може існувати й просуватися вперед без опертя
на здобутки науково-технічного прогресу. З іншого – не

зупиняється на місці й застосування відповідних технологій у протиправних цілях, в тому числі використання кіберзброї, космічної зброї та біологічної зброї.

Відповідно слід відверто визнати існування прямої небезпеки у сфері функціонування стратегічної інфраструктури (далі – СІ). Віддаючи належне технічній стороні питання, слід розуміти, що не менш важливим є й правове регулювання державної політики у сфері безпеки стратегічної інфраструктури (БСІ). Воно має бути не тільки науково обґрунтованим, а й працювати на випередження, а у політичній діяльності має бути застосований принцип проактивного управління. Тож дослідження вказаної наукової проблеми має не тільки теоретичне, а насамперед – ужиткове значення від формування якого залежатиме практично виживання нашої нації.

На думку фахівців, станом на кінець другого десятиліття ХХІ ст., коли загострилося воєнне протистояння між провідними центрами сили та трансформуються або взагалі формуються нові безпекові, інфраструктурні, кібернетичні і воєнні стратегії (індохіокеанська стратегія [1], триполярна стратегія [2], інфраструктурні війни [3], практичний пацифізм [4], нові коаліційні стратегії [5]³ тощо), у світі швидкими темпами поча-

---

³ Сполучені Штати Америки хочуть підписати з Україною нову хартію стратегічного партнерства, в якій мають бути відображені сучасні реалії. Будуть розглядатися питання: оборони України, протидії агресії Росії, розвитку економіки, зміцнення енергетичної безпеки України, залучення інвестицій, боротьби із загрозами в кіберпросторі та змінами клімату, підтримки внутрішніх трансформацій в нашій країні (Джерело: Поглиблення відносин: США підпишуть з Україною нову хартію стратегічного партнерства. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20211107-poglyblennya-vidnosyn-sshapidpyshut-z-ukrayinoyu-novu-hartiyu-strategichnogo-partnerstva/>).

ли формуватися та реалізовуватися стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав із виробництва принципово нових систем озброєння, військової та спеціальної техніки. У центрі уваги – розроблення лазерного, гіперзвукового, роботизованого та іншого озброєння з використанням штучного інтелекту, яке суттєво змінює характер війн. Крім того, компанії з оборонної промисловості стали високо диверсифікованими як із розробок і виготовлення продукції військового та подвійного використання, так і цивільного призначення [6, с. 6].

У даному контексті в рамках нової структурації інфраструктурного ландшафту [7] увиразнюється новий клас проблем у сфері державної політики, пов'язаних із необхідністю розроблення концептуальних засад державної інфраструктурної політики, передусім у форматі стратегії як елемента геостратегії сучасної України. Причому дана стратегія має будуватись через послідовне та спільне вивчення таких елементів, як:

- історія сучасної України, передусім історія успішної України, включаючи формування адекватних стратегічних наративів [8];
- сучасний зміст стратегії державної інфраструктурної політики в контексті формування геостратегії сучасної України, в тому числі через пошук та встановлення каузальних зв'язків у новому інституційному ландшафті;
- створення умов для формування еліти нації, яка має генерувати парадигмальні смисли розвитку соціальної системи, цінності всієї нації, а також розробляти адекватні, в тому числі специфічні інноваційні та модерні комплексні мультиваріант-

ні та мультифункціональні стратегії досягнення та реалізації національних інтересів; провідною категорією має виступати – інтелект, в тому числі штучний;

- формування стратегічної аналітики, стратегічної культури, стратегічного мислення і стратегічного управління та подальший розвиток системи стратегічних комунікацій із адекватним закріпленням в рамках стратегічної правотворчості;
- формування морально-етичних засад функціонування соціальної системи, в тому числі об'єктів стратегічної інфраструктури, використання інфраструктурного потенціалу для розвитку людини, прагнення до вуглецевої нейтральності, моральні засади використання штучного інтелекту, кліматичних змін тощо;
- розвиток на базі історичних традицій, самобутності українського народу власної культури, в тому числі інфраструктурної;
- стратегічне формування державної політики з обов'язковим врахуванням демографічних, соціальних і кліматичних, в тому числі географічних компонентів стратегії ДІФСП;
- всебічний розвиток науково-технологічного інфраструктурного потенціалу на базі впровадження стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку об'єктів стратегічної інфраструктури.

У даному контексті також важливим є розроблення ефективного механізму безпеки стратегічної, зокрема інформаційної інфраструктури, теоретичне розроблення нових систем і стратегій управління системою інфраструктури в умовах кіберглобалізації [9].

Акцент саме на інформаційній інфраструктурі робиться свідомо.

Адже саме даний вид інфраструктури сьогодні пронизує усі інші види інфраструктури, більше того, в окремих випадках саме даний вид визначає ефективність функціонування інших видів, тобто можемо говорити про формування відносин детермінації. Саме тому певний наголос в нашому дослідженні буде зміщений в даному розділі на аналіз безпеки стратегічної інформаційної (в тому числі кібернетичної) інфраструктури.

Важливість тематики мотивує вчених до глибинного осмислення кожного з ракурсів проблеми. Відтак, останнім часом з'явилось чимало відповідних публікацій, серед яких особливо слід виділити дослідження:

- *В. В. Антонюка* щодо захисту і критеріїв ідентифікації інформаційної інфраструктури в системі забезпечення національної безпеки [10];
- *А. О. Аронова* щодо дослідження та аналізу методів управління глобальною інформаційною інфраструктурою [11];
- *О. Д. Довганя* щодо сучасної інформаційної інфраструктури та завдань з її захисту [12];
- *Д. В. Дубова* щодо модернізації інформаційної інфраструктури як чинника забезпечення національних інтересів України [13];
- *О. Г. Корченка, Ю. О. Дрейса, О. А. Романенка* щодо термінів, секторів і наслідків критичної інформаційної інфраструктури [14];
- *О. В. Нестеренка* щодо проблем формування національної інформаційної інфраструктури та забезпечення її безпеки [15];

- *Т. С. Перуна* щодо адміністративно-правового механізму забезпечення інформаційної безпеки в Україні [16];
- *Д. С. Пілевича* щодо теоретичного обґрунтування сутності інформаційної інфраструктури та її ролі у розвитку економічних систем [17];
- *А. Г. Чорноуса* щодо створення та правового регулювання інституційних складових національної інформаційної інфраструктури, а також щодо створення і використання інформаційних ресурсів як елемента національної інформаційної інфраструктури [18; 19] та ін.

Вельми важливими є спостереження й висновки, зроблені сучасним дослідником адміністративно-правових проблем захисту критичної інфраструктури *С. С. Телеником*, щодо критичної інфраструктури як об'єкта адміністративно-правового регулювання [20]. За його баченням, модель діяльності у даному напрямі «має ґрунтуватися на нормативній базі, програмно-стратегічних документах, напрацьованому досвіді та найкращих прикладах правового регулювання аналогічних інститутів у зарубіжних країнах». [20, с. 186]. Не заперечуючи викладеного, слід додатково відзначити, що воно потребує подальшої деталізації як з власне адміністративно-правових позицій, так і з врахуванням проекції на критичну інформаційну інфраструктуру.

Для формування авторської концепції певну роль відіграли аналітичні матеріали, підготовлені фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень, в яких узагальнено нагальні потреби держави щодо захисту критичної інфраструктури [21; 22; 23; 24].

Попри значну кількість публікацій, присвячених дослідженню інформаційної інфраструктури, здебільшого увага вчених зосереджена на технічних, політологічних, економічних, управлінських аспектах питання. Поодинокі розвідки правників найчастіше є реферуванням чинних нормативно-правових актів у сфері інформаційної безпеки з констатацією окремих положень без їхнього критичного аналізу та без формулювання пропозицій щодо системних змін у законодавстві із оперттям чи то на концепцію людиноцентризму чи то державоцентризму. Виходячи з цього, вагомість наукової проблеми потребує системного підходу до аналізу адміністративно-правового регулювання захисту критичної інформаційної інфраструктури.

Тож *мета* підрозділу полягає у визначенні відповідності нормативно-правових актів України сучасним потребам держави у створенні сприятливих політико-правових передумов для забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури та висуненні пропозицій щодо удосконалення даного напрямку діяльності в контексті розроблення стратегії ДІФСП і геостратегії сучасної України в цілому.

Інститут правового регулювання є одним із провідних у системі права. Його специфіка проявляється в тому, що він водночас функціонує в концептуальній сфері як певна уявна модель і в практичній сфері, де за допомогою відповідного механізму відбувається регулювання тих суспільних відносин, які мають упорядковуватися правовими нормами.

На теперішній час у теорії держави і права закріпилося думка, що головними складовими механізму правового регулювання виступають:

а) норми права, зафіксовані в законах та інших правових актах, якими визначається модель можливої та необхідної поведінки суб'єктів суспільних відносин;

б) юридичні факти, тобто конкретні життєві обставини, з якими пов'язані виникнення, зміна чи припинення правових відносин;

в) власне правові відносини, тобто суспільні відносини, опосередковані нормами права;

г) акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів суспільних відносин, тобто дії цих суб'єктів у межах приписів відповідних правових норм;

г) правові санкції щодо порушників норм права [25, с. 40-41].

Своєю чергою, в юридичній літературі, зазвичай, виділяють такі основні *методи правового регулювання*:

– *імперативний метод* – впорядкування здійснюється згори донизу на владно-імперативних засадах (найчастіше цей метод використовується в адміністративному праві). Засобами централізованого регулювання є нормативно-правові акти (закони та підзаконні нормативно-правові акти). Він передбачає встановлення заборон, обов'язків, покарань;

– *диспозитивний метод* – на хід і процес такого регулювання впливають учасники правових відносин шляхом укладання договорів, здійснення односторонніх правомірних юридичних дій (найчастіше цей метод використовується в цивільному праві). Головним засобом децентралізованого регулювання є індивідуальні акти [26, с. 242-243; 27].

Виходячи з цього, правове регулювання державної політики безпеки СІ ґрунтується не лише на нормах, що

регламентують суспільні відносини у зазначеній сфері, спрямовані не лише на захист від потенційних та реальних загроз, підтримання сталого функціонування об'єктів, реагуванні уповноважених суб'єктів на порушення цих норм, а й на організацію проактивного державного управління, спрямованого на попередження виникнення джерел загроз СІІ. Причому дана діяльність певною мірою корелює зі зміцненням правопорядку в державі, в тому числі у кіберпросторі. Важливим форматом такої політики нами вбачається саме стратегія як політико-безпекова і правова практика.

І у цьому аспекті варто згадати *В. В. Борисова*, який влучно зауважив, що не можна зміцнювати правопорядок без рішучої боротьби зі злочинністю та правопорушеннями. Не можна покінчити зі злочинністю та правопорушеннями, не зміцнюючи всіляко правопорядок. А зміцнення правопорядку передбачає насамперед виховання у населення навичок активної, свідомої правовірної поведінки [28]. Відтак поза контекстом формування інфраструктурної культури та інфраструктурної свідомості говорити про реалізації стратегії ДІФСІІ є вкрай невдячним завданням.

Отже, дослідження наукової проблеми не повинно обмежуватися лише аналізом текстів нормативно-правових актів, а мати значно ширший діапазон, який формує чинні умови для реалізації концепції людиноцентризму [29; 30; 31; 32], адже саме задля інтересів людини функціонують об'єкти стратегічної інфраструктури, водночас неефективне управління ними може призвести, наприклад, до глобальних кліматичних змін, які, своєю чергою, негативно впливатимуть на людину, її здатність до виживання.

Адже сучасний розвиток інфраструктурних відносин, в тому числі у сфері кібербезпеки, передбачає формування не лише нового кіберсуспільства, а й необхідність розроблення засад державної політики у сфері безпеки інформаційної інфраструктури відповідно до потреб реалізації пріоритетних національних інтересів, в тому числі збереження самоідентифікації нації у поєднанні із реалізацією концепції людиноцентризму, зокрема гарантування реалізації законних прав та інтересів людини на безпечну інфраструктуру.

Саме тому спорідненим із даним поняттям може розглядатися поняття «правове забезпечення». Причому перевагу терміна «забезпечення» над «регулювання» надає чимало українських дослідників, але, що характерно, саме ті, котрі здійснюють свої дослідження поза межами спеціальності 12.00.01 [33; 34; 35; 36; 37; 38].

Відтак, під **правовим забезпеченням стратегії державної інфраструктурної політики** будемо розуміти забезпечення нормального функціонування інфраструктурних правовідносин, можливість реалізації людиною прав у сфері отримання життєво важливих послуг і збереження життєво важливих функцій, в тому числі цінностей і благ, що здійснюється за допомогою комплексу політико-безпекових та правових заходів, які об'єктивуються в нормах права.

Правове забезпечення реалізується винятково відповідними компетентними органами влади, які наділені правовим статусом щодо реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Функціонально правове забезпечення складається з кількох ключових елементів:

- утворює і формує інфраструктурні правовідносини;

- застосовує певні гарантії для реалізації таких відносин;
- формує безпекові механізми щодо стійкого функціонування інфраструктурних правовідносин в умовах дії чинників різної природи, в тому числі від протиправних посягань.

Солідаризуючись із позицією В. А. Ліпкана та М. І. Дімчогло [39] зауважимо в контексті даної роботи, що **правове регулювання інфраструктурних відносин** – це дія на зазначені відносини за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм адміністративного права.

В умовах постійно змінюваного інфраструктурного ландшафту, ерозії світових центрів інфраструктурного домінування формування в Україні політико-правових засад стратегії державної інфраструктурної політики в контексті дальшого розвитку правової держави роль і значення правового регулювання інфраструктурних відносин значно актуалізується. Адже головною ознакою правової держави виступає саме ознака високої правової культури та свідомості, урегульованості суспільних, у т.ч. інфраструктурних відносин.

Контент-аналіз ряду дисертаційних досліджень, присвячених різним аспектам наукової проблеми адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки в Україні за останнє десятиріччя, виявив, що автори або взагалі не згадують про об'єкти критичної інформаційної інфраструктури [40; 41; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49], або фрагментарно звертаються до них, не супроводжуючи це деталізованим розглядом [50; 51; 52; 53; 54; 55].

Проте у нинішніх умовах, ми переконані у необхідності корекції згаданих наукових підходів і окремому на-

уковому розгляді питань **забезпечення безпеки стратегічної інформаційної інфраструктури** в якості окремого об'єкта наукового дослідження.

У цілому ж відзначимо, що ухвалений в грудні 2021 року Закон України «Про критичну інфраструктуру» в цілому не стане узагальнюючим нормативно-правовим актом, який регулює суспільні відносини у сфері реалізації державної інфраструктурної політики. Більше того, зберігається розпорошення рядом чинних законодавчих та підзаконних актів окремих сегментів регулювання суспільних відносин у сфері ДІФСР, інші ж – потребують свого нормативного закріплення та політичного втілення, оскільки існують лише у вигляді проектів або взагалі у вигляді концептів чи в рамках пропозицій в аналітичних довідках НІСД.

Переконані, що Стратегія державної інфраструктурної політики України, виступаючи стратегічним нормативним актом, має ґрунтуватися на положеннях ст. 17 Конституції України, згідно з якими «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [56].

З огляду на викладене, подальша логіка розташування матеріалу буде наступною. В хронологічному порядку (**з певним акцентом на інформаційну та кібернетичну інфраструктуру відповідно до її актуальності**) проаналізуємо:

- акти Верховної Ради України;
- акти Президента України;
- акти Кабінету Міністрів України.

Для логічності викладу матеріалу нами буде застосований хронологічний критерій. Якщо той чи інший

акт ухвалювався декілька разів / мав декілька редакцій (наприклад: Стратегія національної безпеки України ухвалювалася у 2007, 2015 і 2020 роках), то ми розглянемо всі версії даного акта, а потім перейдемо до розгляду інших документів, зберігаючи загальний хронологічний критерій.

4.2 ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Українські мечі перекуються на рала тільки тоді, коли гасло – Незалежна Держава Українська – перетвориться в дійсність і забезпечить отому ралові можливість зжиткувати рідну плодючу землю з її незчисленними багатствами...

Симон Петлюра

4.2.1 Акти Верховної Ради України

Дослідження проблеми правового регулювання безпеки стратегічної, в тому числі інформаційної та кібернетичної інфраструктури (далі – СІКІ), в динамічному аспекті дозволило виявити, що на рівні нормативно-правових актів воно актуалізувалося на початку 2000-х років: спочатку в аспекті розвитку національної інформаційної інфраструктури, а вже з 2017 року починається активний розвиток правового регулювання кібербезпекової сфери.

Важливо на цьому етапі зрозуміти, як законодавець відбивав тенденції розвитку інформаційного суспільства в текстах НПА, і яким чином вони заклали основу для правового регулювання розвитку державної інфраструктурної політики як у сферах інформаційної та кібернетичної безпеки, так і безпосередньо у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Закон України «Про інформацію»

У базовому **Законі України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року [412]** регулюються відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації.

Відзначено, що реалізація *права на інформацію* не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

В аналізованому Законі відсутня навіть згадка про «*інформаційну інфраструктуру*», незважаючи на те, що останні зміни робились 17 червня 2020 року. Натомість для нашого дослідження цікавим є визначення у ст. 1 даного Закону таких понять:

- **захист інформації** – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї;
- **інформація** – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- **суб'єкт владних повноважень** – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, ін-

ший суб'єкт, що здійснює владні управлінські функції відповідно до законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

Як можна побачити, формула визначення даного ключового поняття «захист інформації» побудована кризь такий алгоритм: *«сукупність заходів, що забезпечують»*. Це є важливим для подальшого дослідження і обґрунтування недоцільності використання і послуговування цим терміном при описі державної інфраструктурної політики, для правильного означення якої нами пропонується ввести в ужиток неологізм: **безпекоінфраструктурна політика**.

Коронавірусна пандемія у березні 2020 року чітко продемонструвала обмеженість потенціалу використання теоретичної формули «захищеності» і відповідно будови державної політики, виходячи з постулатів «вжиття заходів, що забезпечують збереження». Адже формувати державну політику лише **захисту** стратегічної інфраструктури на лінійній парадигмі – тиражована помилка ХХ століття, яка сьогодні неприпустима, про що ми зауважували у першому розділі дослідження, наводячи змістовні наукові аргументи. І в більшості сучасних досліджень зроблено чимало спроб і демонстрацій наукової аргументації щодо нелінійних парадигм, антихрупкості, стихійності тощо.

Концепція політики включає мистецтво управління інтересами різних соціальних груп у спільних інтересах, яке, передусім, спрямовано на формування нових суспільних відносин, в тому числі передбачення як нових загроз, так і передбачення факту неможливості самого передбачення, тобто передбачення і стану нестабільності. За таких умов, державна політи-

ка будеється виходячи з необхідності реалізації національних інтересів, а не лише захисту від тих загроз, які хтось, ґрунтуючись на чомусь, визначив, а потім унормував у відповідних НПА, в тому числі рішеннях РНБОУ.

Зокрема в одній із найсильніших своїх промов до німецького народу 19 березня 2020 року Ангела Меркель відзначила, що ситуація постійно змінюється, і ми маємо зберігати здатність адаптуватися, щоб у будь-який момент почати мислити інакше і реагувати за допомогою інших інструментів [57].

Саме тому ми не заперечуємо в цілому необхідності унормування терміна *проектна загроза критичній інфраструктурі* – документ визначеної форми, який визначає властивості та характеристики реальних й потенційних загроз критичній інфраструктурі, на захист від яких має бути спланована система захисту критичної інфраструктури, що міститься в проекті Закону України «Про забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури». Натомість даний підхід і взагалі концепція «захисту» має бути докорінно переглянута. Принаймні у нашому дослідженні робиться науково обґрунтована спроба продемонструвати альтернативний системний погляд на необхідності формування та відповідно правильного та коректного застосування точної науково обґрунтованої термінології, яка відповідає засадам правничої лінгвістики і юридичному термінознавству, нормам юридичної техніки, сучасним політологічним та безпекознавчим розвідкам.

У контексті вироблення принципів державної інфраструктурної політики доцільно також визначити для подальшого аналізу і врахування **основні принципи**

інформаційних відносин, викладені в ст. 2 згаданого вище Закону:

- 1) гарантованість права на інформацію;
- 2) відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією;
- 3) достовірність і повнота інформації;
- 4) свобода вираження поглядів і переконань;
- 5) правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- 6) захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Відповідно, ґрунтуючись на даних принципах, виділено у ст. 3 аналізованого Закону напрями державної інформаційної політики, які можна взяти до арсеналу в контексті формування державної інфраструктурної політики у сферах інформаційної та кібернетичної безпеки.

Отже, до основних визначених законодавчо напрямів державної інформаційної політики належать:

- 1) забезпечення доступу кожного до інформації;
- 2) забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- 3) створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- 4) забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- 5) створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
- 6) постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- 7) забезпечення інформаційної безпеки України;

- 8) сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору.

Закон України «Про державну таємницю»

Важливим, з огляду на тему дослідження, є також звернення до **Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 року**, який регулює суспільні відносини, пов'язані з охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України [58].

У зазначеному Законі поняття «*інфраструктура*» згадується лише раз: у ст. 8, де визначається інформація, що може бути віднесена до державної таємниці, зокрема у сфері економіки, науки і техніки про використання транспорту, зв'язку, потужностей інших галузей та *об'єктів інфраструктури* держави в інтересах забезпечення її безпеки.

Важливим є не лише згадування про об'єкти інфраструктури в контексті забезпечення національної безпеки, а й те, що вони згадується саме в якості категорії «об'єктів інфраструктури», а не «критичних» чи якихось інших. Переконані, що саме в цьому Законі презентується ідея формування об'єктів інфраструктури з подальшою їх категоризацією залежно від їх важливості для інтересів забезпечення національної безпеки.

Також цікавим є підхід до розуміння термінології. Так, у ст. 1 Закону визначено поняття «*охорона державної таємниці*» як комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв. Отже, загальна формула будови понят-

тя виглядає таким чином: *комплекс заходів, спрямованих на запобігання*.

Для нас це є важливим в контексті обґрунтування власної наукової позиції щодо недоцільності та неповноти вживання терміна «захист критичної інфраструктури».

Також важливим є те, що у ст. 5 Закону визначено структуру органів, що реалізують відповідну політику, а головне – вказано на спеціально уповноважений державний орган у сфері забезпечення охорони державної таємниці – Службу безпеки України. Отже, знову бачимо підхід законодавця, який чітко виділяє центральний орган, котрий реалізує державну політику у відповідній сфері. Такий підхід є корисним з огляду як на формування інфраструктурного законодавства, так і на вирішення питань на законодавчому рівні щодо визначення спеціально уповноваженого органу, який має формувати, реалізовувати, координувати і контролювати реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики.

Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації»

Концептуально прогресивним, свого часу, що залишається таким і зараз є **Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року**, який схвалює Концепцію Національної програми інформатизації (далі — Концепція) [59]. Концепція включає в себе загальні положення, характеристику стану інформатизації в Україні, загальні принципи державної політики у сфері інформатизації, визначення, головну мету та основні завдання програми, принципи формування й виконання програми, основні напрями

інформатизації, очікувані наслідки реалізації програми, механізм формування та виконання програми.

У Законі поняття «інфраструктура» представлено 14 разів.

Вельми позитивним є не лише уведення в законодавчий обіг терміна «**національна інформаційна інфраструктура**», а й визначення *складових інформаційної інфраструктури*, які ми, здійснивши аналіз розглядуваного, а також інших законів, у органічному поєднанні із прогностичним аналізом тенденцій розвитку інфраструктурних відносин, в тому числі в інформаційній сфері, **сформували та угрупували таким чином:**

- обчислювальна та комунікаційна техніка;
- міжнародні та міжміські телекомунікаційні та комп'ютерні мережі;
- державна система урядового зв'язку;
- національна система конфіденційного зв'язку;
- система криптографічного та технічного захисту інформації;
- бази і банки даних та знань;
- інформаційні технології;
- інформаційні ресурси;
- система інформаційно-аналітичних центрів різного рівня;
- виробництво та обслуговування технічних засобів інформатизації;
- мережа підприємств приладобудування та електронної цифрової промисловості;
- технопарки;
- системи спеціалізованих науково-дослідних установ та проектно-конструкторських бюро;

- система сервісних підприємств;
- підготовка висококваліфікованих фахівців;
- державні інформаційні ресурси як складова стратегічного ресурсу країни.

Ефективне функціонування кожної позиції забезпечує економічне піднесення, а отже, кожен із цих елементів становить об'єкт інформаційної безпеки, а відтак в цілому – об'єкт державної безпекової політики.

Для нас дуже важливим є посилення в даному Законі на те, що *національна інформаційна інфраструктура*, створена з урахуванням світових тенденцій і досягнень, сприятиме **рівноправній інтеграції** України у світове співтовариство. Звертаємо увагу: саме рівноправній інтеграції, а не сліпому копіюванню зарубіжного досвіду, спробі насадження калькованої термінології, яка не має жодного стосунку до української мови, порушує не лише мовленнєві засади, а й юридичну техніку та принцип унормування нових понять і фундації нових сем.

Причому, ще в далекому 1998 році було прямо зазначено, що входження України у світове інформаційне середовище на **паритетно-правовій основі** на початковому етапі можливе шляхом придбання державою ліцензій у провідних світових виробників інформаційних продуктів із подальшим їх впровадженням на вітчизняному ринку. Тобто, навіть тоді, коли було зрозуміло технологічне відставання України, все одно йшлося про рівноправність і паритетність, а не безапеляційне перенесення чужого досвіду, чужої мови, чужих стандартів і, як наслідок, дисбалансування правової системи в цілому.

Створення *сучасної інформаційної інфраструктури* України передбачалося за рахунок концентрації та раціонального використання фінансових, мате-

ріально-технічних та інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу держави, а також координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян у сфері інформатизації.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»

Наступним для аналізу виступають положення **Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 року** [60], яким регулюються відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах – термін «інфраструктура» взагалі не застосовується.

Утім, цікавим є підхід законодавця до визначення поняття «захист».

Так, у ст. 1 надаються такі визначення:

- *захист інформації в системі* – діяльність, спрямована на запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в системі;
- *комплексна система захисту інформації* – взаємопов’язана сукупність організаційних та інженерно-технічних заходів, засобів і методів захисту інформації.

Отже, доходимо висновку, що за даного випадку поняття «захист» включає сукупність заходів, засобів і методів запобігання певним діям.

Відповідно до статей 2 та 3 Закону *об’єктами захисту* в рамках реалізації інфраструктурної політики в інформаційній сфері є інформація, що обробляється в ній,

та програмне забезпечення, яке призначено для обробки цієї інформації.

Суб'єктами інфраструктурних інформаційних відносин виступають: 1) власники інформації; 2) власники системи; 3) користувачі; 4) спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації і підпорядковані йому регіональні органи.

Тож можна виділити дві складові інфраструктурних інформаційних правовідносин:

- 1) правовідносини, що визначаються соціально-гуманітарною складовою;
- 2) правовідносини, що визначаються технічною ознакою реалізації засобів, заходів і методів елементів національної інформаційної інфраструктури.

У рамках інформаційного законодавства особливо стосовно функціонування національної інформаційної інфраструктури можна простежити централізацію, адже даним Законом чітко визначається **головний суб'єкт здійснення захисту інформації** – спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації.

Відтак, можна твердити, що в рамках інформаційної підсистеми макросистеми інфраструктури створено центральний орган реалізації державної інфраструктурної політики. Таким чином це закладає фундамент для більшої керованості та рівня управління, що врешті-решт формує умови для більшого рівня ймовірності досягнення прогностичних значень функціонування системи, а відтак, і досягнення прогнозованого та очікуваного результату.

Закон України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»

Вочевидь, логічним наступним кроком є аналіз *Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» від 23 лютого 2006 року*, в якому чітко у ст. 2 визначено, що *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України* є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації. Відтак, зважаючи на вищевикладені складові національної інформаційної інфраструктури, можемо доповнити їх новими елементами.

Отже, сфера дії ДССЗЗІ України є ширшою за сферу дії ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», оскільки включає також такі сфери, як: система криптографічного захисту інформації, державна система урядового зв'язку і національна система конфіденційного зв'язку.

Заслуговують на увагу щодо даного питання висновки *В. А. Ліпкана*, який зазначає на підставі здійсненого ним структурно-функціонального та ґерменевтичного аналізу, неоднорідність і невідповідність даних завдань одне одному [61, с. 295-310].

«По-перше, завдання ДССЗЗІ чітко визначені лише на захист інформаційних ресурсів держави, тоді як в ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» вказано як на інформацію, яка є влас-

ністю держави, так і на інформацію з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом.

По-друге, до завдань ДССЗІ не входить проведення державної експертизи комплексних систем захисту інформації, експертизи та підтвердження відповідності засобів технічного і криптографічного захисту інформації, хоча на це прямо вказано в ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

По-третє, розширено завдання ДССЗІ: замість виявлення загроз та надання рекомендацій з питань запобігання такій загрозі, ДССЗІ здійснює: 1) забезпечення функціонування, 2) безпеки та 3) розвитку державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку.

По-четверте, концептуально новими завданнями є: 1) охорона об'єктів, приміщень, систем, мереж, комплексів, засобів урядового і спеціального зв'язку, ключових документів до засобів криптографічного та технічного захисту інформації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; 2) здійснення державного контролю за станом забезпечення в установленому порядку урядовим зв'язком Президента України, Голову Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайної ситуації.

Таким чином, система захисту інформації очолюється ДССЗІ, який виступає головним органом державної влади. До даної системи в межах своєї компетенції функціонально можуть входити й інші органи держав-

ної влади, які мають обов'язково погоджувати власні дії із головним органом» [61, с. 295-310].

**Закон України «Про основні засади
розвитку інформаційного суспільства
в Україні на 2007–2015 роки»**

Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [62] у ст. 13 «Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві» визначаються шляхи розв'язування артикульованої в назві даної статті проблеми, серед яких «створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів». Здійснений контент-аналіз Закону уможливив встановити частотність вживання терміна «інфраструктура» – 15 разів.

Контент-аналіз Закону уможливорює стверджувати, що даний Закон визначає інформаційне суспільство як інституцію права. Фактично він є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні. За змістом норм Основні засади є актом з м'якими правовими приписами, де застосовуються словосполучення: «можуть створювати» чи «слід створювати», тобто норми, що мають рекомендаційний, інформаційний, а не імперативний характер [63, с. 188].

Зокрема, у першому розділі, зберігаючи описову лексику, вказується на те, що створення *інфраструктури* для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет відбувається повільно.

Важливою є пряма вказівка у другому розділі на те, що *основною стратегічною ціллю розвитку інформаційного суспільства в Україні є **розвиток національної інформаційної інфраструктури*** та її інтеграція зі світовою інфраструктурою. Відповідно основним напрямом розвитку інформаційного суспільства в Україні виступає всебічний ***розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури*** на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від іноземних виробників.

Однією з ключових засад національної політики розвитку інформаційного суспільства України виступає всебічний ***розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури***, інформаційних ресурсів і забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ. Зокрема конкретизовано, що пріоритетність науково-технічного та інноваційного розвитку України потребує *удосконалення координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо створення елементів інформаційної інфраструктури*, зокрема при побудові корпоративних інформаційно-аналітичних систем.

У 3-му розділі 4 пункт взагалі присвячено безпосередньо питанням формування національної інформаційної інфраструктури.

Зокрема зазначено, що ***загальнодоступна інформаційна інфраструктура*** держави формується шляхом:

- розвитку національної, галузевих і регіональних інформаційних систем, мереж та електронних ресурсів, інформаційно-аналітичних сис-

- тем органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- створення вітчизняними виробниками на основі фундаментальних і прикладних досліджень новітніх конкурентоспроможних ІКТ, засобів інформатизації та комп'ютерних програм, зокрема з відкритими кодами;
  - прискорення робіт, пов'язаних з розробкою, створенням та застосуванням суперкомп'ютерних систем, зокрема комп'ютерної інфраструктури на основі GRID та інших перспективних технологій;
  - активізації впровадження систем електронних розрахунків за придбані товари, виконані роботи та надані послуги;
  - створення в електронній формі архівних, бібліотечних, музейних фондів та інших фондів закладів культури, формування відповідних інформаційно-бібліотечних та інформаційно-пошукових систем з історії, культури, народної творчості, сучасного мистецтва України тощо;
  - виконання зобов'язань щодо міжнародного співробітництва, спрямованого на розвиток інформаційної інфраструктури та забезпечення розширення участі України у відповідних міжнародних ініціативах.

Застосування проактивного підходу знаходить своє практичне відображення у тих положеннях закону, що регулюють суспільні відносини у сфері випереджального розвитку фундаментальних і прикладних досліджень та наукоємних технологій, розвитку вітчизняної індустрії програмування, інфраструктури виробництва ІКТ. Таким чином законодавець відкрито демонструє та закріплює

принципи випереджувального розвитку для побудови національної інформаційної інфраструктури, який не корелює із концепцією «захисту критичної інфраструктури», яка насаджується окремим авторами за даної тематики, а відтак, не може претендувати на системність і відповідність ані практичним тенденціям розвитку суспільних відносин, ані тому законодавчому масиву та чинним НПА, що регулюють суспільні відносини у даній сфері.

На думку законодавців, впровадження Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки мало надати можливість забезпечити позитивні зміни в життєдіяльності суспільства і людини, а саме: підвищити ступінь розвитку інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури, зокрема українського сегмента Інтернету.

Закон України «Про основи національної безпеки України»

Зокрема у ***Законі України «Про основи національної безпеки України»*** від 19 червня 2003 року (втратив чинність 21.06.2018 р.) [64] при переліку в ст. 7 загроз національним інтересам і національній безпеці України виокремлюється *інформаційна сфера*, в якій з-поміж інших виділяються комп'ютерна злочинність і комп'ютерний тероризм. Проте про стратегічну (автори здебільшого вживають некоректний термін – критичну) інформаційну інфраструктуру ще не йдеться.

Закон України «Про національну безпеку України»

Зокрема у ***Законі України «Про національну безпеку України»*** [65] захист критичної інформаційної

інфраструктури частково представлений у ст. 22, якою закріплюються повноваження Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також у ст. 27 «Комплексний огляд сектора безпеки і оборони».

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»

Більш деталізовано питання безпеки СІКІ репрезентовані в ***Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»*** [66].

По-перше, тут міститься визначення ключового поняття, згідно з яким критична інформаційна інфраструктура являє собою «сукупність об'єктів критичної інформаційної інфраструктури». Одразу прокоментуємо, що, не зважаючи на свою стислість, наведена дефініція далеко не повною мірою відображає семантику поняття, оскільки КІІ – це не просто сукупність, вона характеризується комплексністю й системністю, ієрархічністю та синергією. Тож є підстави вважати, що у подальшому до цього фрагмента зазначеного Закону неодмінно мають бути внесені відповідні зміни. Головне, немає чітких ознак, що ж саме визначає цю «критичність». Тобто фактично ми не можемо визнати дану репрезентацію вдалою легітимацією терміна та уведення в законодавчий обіг нового терміна.

По-друге, міститься визначення поняття критично важливі об'єкти інфраструктури – підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, діяльність яких безпосередньо пов'язана з технологічними процесами та/або наданням послуг, що мають велике значення для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення, виведення з

ладу або порушення функціонування яких може справити негативний вплив на стан національної безпеки і оборони України, навколишнього природного середовища, заподіяти майнову шкоду та/або становити загрозу для життя і здоров'я людей.

Дане визначення є яскравим прикладом правничого невігластва і майже за всіма параметрами суперечить чинному законодавству, оскільки сформовано з порушеннями юридичної техніки:

- 1) відповідно до Закону України «Про інформацію» суб'єктами інформаційних правовідносин виступають: фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень – у Законі надано застарілу конструкцію: «підприємства, установи та організації незалежно від форми власності»;
- 2) якщо йдеться саме про найбільш значущі об'єкти інфраструктури, то їх притаманною особливістю саме і є надання життєво важливих послуг і виконання життєво важливих функцій, в Законі ж йдеться просто про «надання послуг, що мають велике значення». Саме тут варто звернути увагу на словосполучення «велике значення», яке не має жодного юридичного сенсу, а отже, вважається нікчемним саме з суто юридичних та правничих позицій;
- 3) відповідно до законодавства, якщо йдеться про державну політику у сфері інфраструктури, то має йтися не про суспільство, а про такі об'єкти, як: а) людина і громадянин; б) суспільство; в) держава. Вкрай небезпечно заграватись і вульгарно інтерпретувати концепцію людиноцентризму, за-

буваючи і нехтуючи прямо відзначити існування інтересів держави та нагальні механізми їхнього захисту;

- 4) у законодавстві України відсутній термін «безпека населення», тому його використання є нікчемним і помилковим, є усталені терміни «об'єкти національної безпеки»;
- 5) не можна вживати поняття «стан національної безпеки і оборони», оскільки відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», оборона є однією зі складових національної безпеки.

По-третє, в акті, що розглядається, надається тлумачення поняття «об'єкт критичної інформаційної інфраструктури», під яким розуміється «комунікаційна або технологічна система об'єкта критичної інфраструктури, кібератака на яку безпосередньо вплине на стале функціонування такого об'єкта критичної інфраструктури». Подібна дефініція також не може вважатися вичерпною і бездоганною, оскільки відмежовує складові елемента інтегрованого поняття інформаційно-комунікаційних систем, а також, уникаючи вказівки на призначення такої системи, зосереджує увагу лише на наслідках втручання в їхню роботу.

Вважаємо слушним спостереження *І. В. Діордици* з приводу того, що в тексті Закону, який розглядається, об'єкти критичної інфраструктури «віднесені до категорії кібербезпеки, а об'єкти критичної інформаційної інфраструктури – до кіберзахисту». [67, с. 66] На його думку, подібна диференціація ґрунтується на вирізненні понять «захищеність» і «захист». Відтак кібербезпека спрямована на «захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під

час використання кіберпростору...» [66], а кіберзахист являє собою «сукупність організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації...». [66]

У ст. 8 Закону, що розглядається, в якій йдеться про Національну систему кібербезпеки, при визначенні шляхів забезпечення функціонування даної системи пунктом 3 виокремлюється «встановлення обов'язкових вимог інформаційної безпеки об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, у тому числі під час їх створення, введення в експлуатацію, експлуатації та модернізації з урахуванням міжнародних стандартів та специфіки галузі, до якої належать відповідні об'єкти критичної інформаційної інфраструктури». [66] Таким чином, визнається не тільки належність СІКІ до Національної системи кібербезпеки, а й закріплюються норми щодо дії відповідних вимог на кожному етапі функціонування таких об'єктів.

Пунктом 5 цієї ж статті встановлюються повноваження Державного центру кіберзахисту, на який, окрім іншого, покладається обов'язок забезпечення аудиту інформаційної безпеки та стану кіберзахисту об'єктів СІКІ.

У Прикінцевих положеннях Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» закріплюється роль Національного банку України, до переліку функцій якого включається формування та ведення реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури у банківській системі України, визначення критеріїв та порядку віднесення об'єктів у банківській системі України до об'єктів критичної інформаційної інфраструктури тощо. [66]

Також у Прикінцевих положеннях зазначеного акта містяться зміни до Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», за якими п. 85 ст. 14 доповнюється обов'язком даної інституції щодо реалізації кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури та координації діяльності суб'єктів забезпечення кібербезпеки щодо кіберзахисту [68].

Проект Закону України « Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року»

Певним чином таке нехтування формуванням системи національної інфраструктури було виправлено спробою розроблення іншого документа, який так і не було прийнято, але проект якого проаналізуємо в даній роботі також – ***Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (далі – Стратегія 2030)*** [69]. Частотність вживання терміна «*інфраструктура*» – 18 разів.

Цікавим є те, що в Стратегії - 2030 прямо вказано на гіперзв'язок з іншими нормативно-правовими актами, на яких ґрунтується і з яких виходить даний документ. Тобто постулюємо про наступність формування законодавства у сфері інфраструктури. Зокрема вказується на те, що основою для розроблення Стратегії 2030 стали 17 глобальних Цілей сталого розвитку на період до 2030 року, Стратегія сталого розвитку «Україна - 2020» та Оновлена стратегія сталого розвитку ЄС. Стратегія також ґрунтується на SWOT-аналізі та аналізі прогалин політики, законодавчих актів, програм і планів у восьми сферах діяльності: економіка, соціальна політика, природокористування та охорона довкілля, сільське господарство, енергетика, транспорт, регіональний і місцевий розвиток, освіта та наука.

Співвідношення понять «стійкість» і «життєстійкість»

Стратегія встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року. Вона також визначає інституційні засади впровадження Стратегії, напрями міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії, основні рушійні сили та інструменти її реалізації [69].

З лінгвістичних засад із застосуванням міждисциплінарного підходу ми підтримуємо позицію щодо визначення в додатках основних термінів, що вживаються в даному проекті закону, зокрема і щодо надання англійських показників сем, коли вони інтернуються до української мови. Такий підхід уможливорює розуміти доцільність уведення іноземних слів до української мови, а також слугують орієнтиром для розуміння кола суспільних відносин, які позначає той чи інший термін як номінативна одиниця.

Так, ключовим терміном і помилкою багатьох досліджень, що їх проводить НІСД, є хибний переклад терміна «*resilience*», адже у більшості досліджень цей термін невірно переведений і багато розтиражований в якості «*стійкості*». Натомість вивчення англійських енциклопедичних джерел уможливорює висунути науково обґрунтовану думку, про те, що, коли йдеться про життя та здоров'я особи, суспільства і держави, коли йдеться про безпекові питання, в тому числі про питання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики даним терміном позначають на просто «стійкість», а саме «*життєстійкість*».

Зокрема під *життєстійкістю* (англ. *resilience*) в аналізованому проекті розуміється – здатність систе-

ми та суспільства адаптуватися до потенційних природних і природно-техногенних небезпек, чинити їм опір або змінюватись для того, щоб досягти прийняттого рівня функціонування та підтримувати цей рівень і свою структуру. Життєстійкість соціально-екологічних систем залежить від: 1) величини впливу, який система може нейтралізувати і при цьому залишитися в тому самому стані; 2) ступеня здатності системи до самоорганізації; 3) ступеня здатності системи до створення потенціалу для навчання та адаптації до реальних умов.

Зокрема у розділі 3 «Стратегічні цілі сталого розвитку», ціллю номер один визначено: «Сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та **життєстійкій інфраструктурі**». В рамках реалізації даної цілі визначено операційну ціль 1.2, яка полягає у створенні **життєстійкої інфраструктури** через: 1) *розвиток якісної інфраструктури*, включаючи регіональну й транскордонну та приділяючи особливу увагу забезпеченню недорогого і рівноправного доступу до неї для всіх; 2) формування організаційної інфраструктури підтримки підприємництва у вигляді технопарків, бізнес-інкубаторів, мереж надання послуг підприємствам, зокрема на засадах державно-приватного партнерства; сприяння розвитку кластерних мереж; 3) до 2030 року модернізації інфраструктури і підприємства базових галузей промисловості, зробивши їх збалансованими за рахунок підвищення ефективності використання природних ресурсів та ширшого застосування енергоефективних і екологічно безпечних технологій чистого виробництва та інтегрованих систем управління згідно з міжнародними

стандартами; 4) створення національної інфраструктури геопросторових даних промислових підприємств і їх впливу на довкілля (реєстри викидів, скидів і переносу забруднюючих речовин).

Пов'язаними із даним терміном виступають такі категорії:

- **вразливість** (англ. *vulnerability*),
- а також **стійкість** (від англ. *sustainability*), яким, на жаль, визначення не надається.

Утім подано визначення такого поняття, як **сталій розвиток** (англ. *sustainable development*) – розвиток, який дає змогу задовольнити потреби теперішніх поколінь і залишає можливість майбутнім поколінням задовольнити їхні потреби. Це збалансований розвиток країни і регіонів, при якому економічне зростання, матеріальне виробництво і споживання, а також інші види діяльності суспільства відбуваються в межах, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення та підтримувати життєдіяльність теперішнього і майбутніх поколінь.

Цікавим є уведення в обіг понять «екосистема» та «екосистемні послуги».

Екосистема – просторово визначена сукупність біотичних та абіотичних опонентів довкілля, які пов'язані між собою потоками речовини, енергії та інформації. Якщо аналізувати дане визначення, то воно повністю за своїми ознаками збігається із визначенням відкритої системи, яке міститься в переважній більшості аксіоматичних праць із теорії систем, системного підходу та системології. Тому його розуміння та трактування за даного випадку не привносить якоїсь ясності та не додає конкретності.

Відтак, через неточність даного визначення будеється і нова сема **«екосистемні послуги»**, зміст якої є не зовсім зрозумілим і можливим для імплементації органами публічної адміністрації при реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Адже здебільшого як в наукових джерелах, так і в НПА, що регулюють суспільні відносини в аналізованій сфері, вживається термін «життєво важливі послуги». Отже, введення нового терміна є необґрунтованим і таким, що потребує додаткового вивчення на предмет того, що саме нового даний термін привносить для опису та пізнання, врешті-решт розуміння досліджуваної теми.

Отже, термін **«екосистемні послуги»** визначається як – всі ті *вигоди*, які люди отримують від екосистем; *послуги* екосистем із забезпечення населення природними ресурсами, здоровим середовищем існування, іншими екологічно та економічно значущими «продуктами». Серед численних екосистемних *послуг* виділяють:

- *постачальні* (їжа, вода, ліс, сировина);
- *регулятивні* (вплив на клімат, контроль за поведінками та стихійними лихами, якість водних ресурсів тощо);
- *культурні* (рекреаційні ресурси, естетичні та духовні цінності природи) і
- *підтримуючі послуги* (ґрунтоутворення, фотосинтез, кругообіг азоту та ін.).

Окремим важливим теоретичним пластом стало приділення значної уваги питанням інклюзивності.

Цікавим є те, що в даному документі доволі послідовно відстоюється позиція щодо впровадження **інклюзивності**, під якою автори законопроекту розумі-

ють (від лат. *include* – включаю, укладаю) – процес участі всіх людей в житті соціуму, коли всі заінтересовані сторони беруть активну участь у громадському житті. Інклюзивність передбачає залучення кожного в життя спільноти та відсутність будь-якої дискримінації.

На підставі даного визначення формується категорійно-понятійний ряд.

Інклюзивне зростання (англ. *inclusive growth*) – економічне зростання, яке створює для всіх верств населення максимальні можливості для працевлаштування та участі в усіх сферах життєдіяльності країни, а також забезпечує справедливий розподіл результатів праці.

Інклюзивне суспільство (англ. *inclusive society*) – суспільство, яке не фокусується на расових, статевих, класових, вікових і географічних відмінностях осіб та соціальних груп і забезпечує рівність можливостей та залучення усіх членів суспільства до створення соціальних інституцій, які регулюють соціальну взаємодію.

Інклюзивні інституції (англ. *inclusive institutions*) – інституції, які дозволяють і заохочують брати участь великій кількості людей в економічній діяльності, щоб найкращим чином використовувати їхні таланти та навички, а також надати можливість людям обирати те, чого вони хочуть.

Закон України «Про розвідку» від 17 вересня 2020 року

17 вересня 2020 року було ухвалено Закон України «Про розвідку» [70], в якому визначено правові та організаційні засади функціонування розвідки, правовий статус і соціальні гарантії співробітників розвідувальних органів України та осіб, залучених до виконан-

ня розвідувальних завдань, а також порядок здійснення контролю за розвідкою.

До основних завдань розвідки віднесено: 1) своєчасне забезпечення споживачів розвідувальною інформацією; 2) сприяння реалізації національних інтересів України; 3) протидія зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах.

Цікавою в контексті нашого дослідження є згадка про **космічну інфраструктуру**. Зокрема в Законі відзначено, що Розвідувальні органи України в межах своєї компетенції:

- 1) беруть участь у розробленні концептуальних основ державної космічної політики та Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України в частині, пов'язаній зі створенням та використанням космічної техніки в інтересах національної безпеки України;
- 2) беруть участь у формуванні та організації виконання замовлень на роботи, пов'язані зі створенням і використанням космічної техніки, а також здійснюють використання космічної техніки, **забезпечують функціонування і розвиток об'єктів наземної та космічної інфраструктури в інтересах розвідувальної діяльності.**

Проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» 2020 року

Оскільки ми готували дане дослідження задовго до ухвалення 16 листопада 2021 року Закону України «Про критичну інфраструктуру», який вступить в дію в 15 червня 2022 року, вважаємо за доцільне продемонструвати власні прогностичні результати, які стосуються

аналізу на той час проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист», які були здійснені нами в лютому 2021 року.

Цей Закон мав встановити принципи та напрями розбудови державної системи захисту критичної інфраструктури, визначити правові та організаційні засади забезпечення її діяльності і є складовою частиною законодавства України у сфері національної безпеки.

Коректним вважається, щоб в рамках даного Закону були врегульовані суспільні відносини у сфері захисту критичної інфраструктури у мирний та воєнний час, а також в умовах надзвичайного стану. Навіть якщо цього не зробити, то посилення на те, що діяльність у сфері захисту критичної інфраструктури в умовах воєнного стану регулюється іншими законами України є некоректним, адже по суті нічого там конкретно не регулюється.

У частині 1 даного проекту надається визначенням основним поняттям:

- 1) акт несанкціонованого втручання – діяння, що створило загрозу безпечному функціонуванню об'єкта критичної інфраструктури та призвело до одного або декількох з таких наслідків: порушило його безперервність і стійкість; створило реальні чи потенційні загрози національній безпеці;
- 2) безпека критичної інфраструктури – стан захищеності критичної інфраструктури, за якого забезпечується функціональність, безперервність роботи, цілісність і стійкість критичної інфраструктури;
- 3) державна система захисту критичної інфраструктури – система суб'єктів із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури;

- 4) життєво важливі послуги – послуги, надання яких забезпечується державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності і збої та переривання у наданні яких призводять до швидких негативних наслідків для національної безпеки;
- 5) життєво важливі функції – функції, що виконуються органами державної влади, державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності, порушення яких призводить до швидких негативних наслідків для національної безпеки;
- 6) захист критичної інфраструктури – всі види діяльності, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації;
- 7) категорія критичності об'єкта інфраструктури – відносний рівень важливості об'єкта критичної інфраструктури залежно від ступеня його впливу на здійснення життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг;
- 8) категоризація об'єктів інфраструктури – віднесення об'єктів інфраструктури до категорій критичності об'єктів інфраструктури;
- 9) кризова ситуація – порушення або загроза порушення штатного режиму функціонування критичної інфраструктури чи окремого її об'єкта, реагування на яке потребує залучення додаткових сил і ресурсів;
- 10) критична інфраструктура – сукупність об'єктів, які є стратегічно важливими для економіки і на-

- ціональної безпеки, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам;
- 11) критична технологічна інформація – дані, що обробляються (приймаються, передаються, зберігаються) в системах управління технологічними процесами об'єктів критичної інфраструктури;
  - 12) об'єкт критичної інфраструктури – визначений у встановленому законодавством порядку складовий елемент критичної інфраструктури, функціональність, безперервність, цілісність і стійкість якого забезпечують реалізацію життєво важливих національних інтересів;
  - 13) оператор критичної інфраструктури – державний орган, підприємство, установа, організація, юридична та/або фізична особа, якому/якій на правах власності, оренди або на інших законних підставах належать об'єкти критичної інфраструктури та який/яка відповідає за їх поточне функціонування;
  - 14) охорона об'єктів критичної інфраструктури – комплекс режимних, інженерних, інженерно-технічних та інших заходів, які організовуються і проводяться суб'єктами державної системи захисту критичної інфраструктури з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій (чи актів несанкціонованого втручання) на об'єктах критичної інфраструктури;
  - 15) паспорт безпеки – документ визначеної форми, який містить структуровані дані про об'єкт критичної інфраструктури та визначає комплекс заходів, що вживаються оператором з метою захисту цього об'єкта від усіх видів загроз (відомості,

- що містяться у паспорті безпеки, можуть бути віднесені до відомостей, що становлять службову інформацію, державну або комерційну таємницю);
- 16) проектна загроза критичній інфраструктурі – документ визначеної форми, який визначає властивості та характеристики реальних й потенційних загроз критичній інфраструктурі, на захист від яких має бути спланована система захисту критичної інфраструктури;
- 17) рівень критичності – відносна міра важливості об'єктів критичної інфраструктури, якою враховується вплив раптового припинення функціонування або функціонального збою на безпеку постачання, забезпечення суспільства важливими товарами і послугами;
- 18) режим функціонування критичної інфраструктури – визначені умови та вимоги до функціонування критичної інфраструктури залежно від стану і динаміки розвитку ситуації (штатний режим функціонування; режим запобігання виникнення кризової ситуації; режим функціонування в кризовій ситуації; режим відновлення);
- 19) Реєстр критичної інфраструктури–перелік найбільш важливої для життєдіяльності суспільства та держави критичної інфраструктури, щодо якої встановлюються особливі вимоги із забезпечення її безпеки та стійкості, здійснюється державний контроль за їх дотриманням;
- 20) сектор критичної інфраструктури – сукупність об'єктів критичної інфраструктури, які належать до одного сектора економіки та/або мають спільну функціональну спрямованість;

- 21) стійкість критичної інфраструктури – стан критичної інфраструктури, за якого забезпечується її спроможність функціонувати у штатному режимі, адаптуватися до умов, що постійно змінюються, протистояти та швидко відновлюватися після впливу загроз будь-якого виду;
- 22) секторальний орган у сфері захисту критичної інфраструктури – суб'єкт державної системи захисту критичної інфраструктури, визначений відповідальним за забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури в окремому секторі критичної інфраструктури;
- 23) функціональний орган у сфері захисту критичної інфраструктури – суб'єкт державної системи захисту критичної інфраструктури, який визначений відповідальними за функціонування окремих державних систем захисту та реагування.

Цікавим є подальше посилення до розуміння термінології у значеннях, що містяться у таких нормативно-правових актах: Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному кодексі України, законах України «Про національну безпеку України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про безпеку секретної інформації», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану».

***Постанова Верховної Ради України
«Про Рекомендації парламентських
слухань на тему: «Реформи галузі
інформаційно-комунікаційних технологій
та розвиток інформаційного простору
України» від 31 березня 2016 року***

Окреме місце у нормотворчій діяльності ВРУ посідають *Рекомендації парламентських слухань*, котрі схвалюються відповідними постановами Верховної Ради України.

Одним із таких важливих документів є ***Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2016 року*** № 1073-VIII, якою було схвалено Рекомендації парламентських слухань на тему: ***«Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»*** [71]. У даному документі наголошено, що на сучасному етапі переходу світового співтовариства до інформаційного суспільства ступінь розвитку інформаційного простору та інформаційних технологій стає безпосереднім чинником становлення активного та свідомого громадянина, національної конкурентоспроможності.

Відзначається, що ***інформаційно-комунікаційні технології*** виступають одним із найбільш важливих чинників стимулювання економічного зростання та розвитку громадянського суспільства, зайнятості населення, розширення конкуренції і, як наслідок, сприяння подоланню «цифрового розриву».

Констатується, що саме рівень технологічного розвитку визначає не лише економічний потенціал держави та якість життя її громадян, а також роль і місце цієї країни в глобальному суспільстві, масштаби та перспективи її економічної та політичної інтеграції з усім світом. Від-

так висновуємо, що від рівня розвитку національної системи інфраструктури та розвитку інфраструктурного потенціалу залежить місце країни в глобальному світі.

Примітним є чесне ставлення до **негативної оцінки результатів діяльності державних органів щодо реалізації державної інфраструктурної політики в інформаційній сфері:**

- не виконано плану дій щодо реалізації Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»;
- відсутній план дій щодо реалізації національної стратегії подальшого розвитку інформаційного суспільства в Україні;
- не подолано цифрової нерівності в доступі громадян України до електронних комунікацій та інформаційних ресурсів, повільно зростає рівень комп'ютерної грамотності населення;
- низький рівень впровадження та використання можливостей ІКТ у сферах освіти, науки, культури, охорони здоров'я, в агропромисловому комплексі та інших секторах економіки, відсутні відповідні галузеві та міжгалузеві програми;
- замало координована та не систематизована підтримка поглиблення демократичних процесів, зокрема щодо проведення виборів, голосувань, загальнонаціональних та місцевих референдумів, опитувань та консультацій, запровадження механізмів громадсько-державного партнерства, здійснення громадського контролю на засадах широкого використання ІКТ та мережі Інтернет;
- не виконано плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Укра-

- їні, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2011 року № 1014-р;
- відсутні програми розвитку електронного урядування в системі органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, зокрема програми з надання електронних адміністративних послуг тощо.

Враховуючи потенціальний позитивний вплив цінностей інформаційного суспільства, процесів євроінтеграції на подальший розвиток України, потребу формування і реалізації ефективної державної політики у сфері впровадження ІКТ, адекватної сучасним викликам і загрозам та потребам суспільства і держави, необхідність розвитку національної інформаційної інфраструктури, електронного урядування та електронної демократії, зокрема в частині розвитку парламентаризму та місцевого самоврядування, забезпечення інформаційної безпеки, важливість впровадження міжнародних стандартів та кращих практик, зокрема з питань розроблення, впровадження та використання інформаційних технологій, інформаційних продуктів і послуг, за умови належного наукового, науково-технічного і правового забезпечення реформування галузі ІКТ, а також те, що в сучасному світі подолання цифрової нерівності є істотною умовою подолання соціально-економічної нерівності громадян, активізації їх участі в управлінні державою, освіті, працевлаштуванні, охороні здоров'я, культурі, дозвіллі – учасники парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» рекомендували:

- 1) *Верховній Раді України*: забезпечити пріоритетний розгляд і прийняття проекту Закону України

- про доступ до інфраструктури об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики для розвитку телекомунікаційних мереж (реєстр. № 4159), що врегулює відносини щодо використання інфраструктури об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики для розвитку телекомунікаційних мереж, встановить повноваження органів державної влади щодо визначення методик встановлення плати за доступ до відповідної інфраструктури;
- 2) *Кабінету Міністрів України*: утворити у профільних міністерствах підрозділи (служби), відповідальні за питання кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури відповідних галузей; розробити та запровадити механізми державно-приватного партнерства для управління кіберзахистом критичної інформаційної інфраструктури у запобіганні кіберзагрозам та в умовах кризових ситуацій, надзвичайного стану, в особливий період;
- 3) *Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України*: здійснити заходи з унормування питань можливості розміщення та обслуговування інформаційної інфраструктури органів державної влади в центрах обробки даних, інтеграції інформаційних державних ресурсів в єдину систему обміну інформацією з використанням сучасних технологій.

Важливим є звернення уваги до питань розбудови національної інформаційної інфраструктури. Причому логіко-юридичний та герменевтичний аналізи дають змогу чітко висновувати про відсутність репрезентативності вживання терміносполуки «критична інфраструктура», окрім сфери кібербезпеки.

Підтвердженням нашій тезі стали також і проведення Парламентських слухань на тему: «Кібербезпека, критична інфраструктура, електронні комунікації в Україні: стан, проблеми, шляхи їх вирішення» [72].

4.2.2 Акти Президента України

Стратегія національної безпеки України від 12 лютого 2007 року

Певне наближення до сучасної проблематики спостерігалось у «**Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» від 12.02.2007** (втратила чинність 26.05.2015 р.) [73]. При визначенні ключових завдань політики національної безпеки у внутрішній сфері у п. 4.3.8 представлено забезпечення інформаційної безпеки, зокрема забезпечення безпеки систем управління об'єктами критичної інфраструктури. Окремо було вказано на такі *види інфраструктури*, як:

- 1) транспортна;
- 2) інформаційно-телекомунікаційна;
- 3) інфраструктура державного кордону;
- 4) енергетична інфраструктура;
- 5) інфраструктура економіки знань;
- 6) комунальна інфраструктура населених пунктів.

Зміна політичної ситуації у світі в цілому та в Україні зокрема, відсутність існування консолідованих на базі національних цінностей еліт, загострення протистояння із зовнішніми агресорами, активізація «гібридної війни», активізація транскордонної злочинності [74; 75], використання приватних військових корпорацій для вирішення геостратегічних завдань зумовили концептуальну трансформацію й зміну загальної методоло-

гії стратегії державної інфраструктурної політики, відходячи від застарілої та багато тиражованої концепції «захисту об'єктів критичної інфраструктури», насамперед, інформаційної та кібернетичної.

Стратегія національної безпеки України – 2015

Революція гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року) проти корумпованої влади, яка, свідомо ігноруючи права, свободи і законні інтереси громадян, під тиском ззовні намагалася перешкодити європейському вибору Українського народу, відкрила перед Україною можливість для побудови нової системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи і демократії. Реалізація даних відносин могла стати можливою лише через зміну концептуальних підходів на безпеку як цілісний екзистенціальний феномен і на державну політику в цілому, в тому числі, як сподівалися того часу фахівці, стратегію ДІФСП.

З цією метою 26 травня 2015 року було схвалено нову **Стратегію національної безпеки України [76]**.

У Стратегії відзначено, що Україна захищатиме свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, – незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку держави, динамічний розвиток економіки України.

Отже, в Стратегії опосередковано зазначається необхідність формування ефективної національної системи інфраструктури, головним завданням якої саме і виступає забезпечення добробуту через надання життєво

важливих послуг компетентними органами державної влади, а також створення умов для реалізації життєво важливих функцій. Більше того, нами в роботі неодноразово із застосуванням різної аргументаційної бази обґрунтовувалася думка про те, що ефективно функціонуюча національна система інфраструктури здатна і має виступати локомотивом розвитку економіки України, про що в даній Стратегії також прямо зазначено. Відтак, маємо чітку аргументацію щодо необхідності подальшого дослідження і виділення питань формування стратегії державної інфраструктурної політики в якості окремої наукової проблеми із застосуванням відповідного науково-методологічного апарату.

У Стратегії було прямо вказано на гіперзв'язок з іншими документами, на реалізацію яких вона і була спрямована. Це:

- 1) Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-УІІ;
- 2) Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5 [77].

Внаслідок здійснення нами формально-юридичного та логіко-семантичного аналізу встановлено частотність вживання терміна «інфраструктура» – 17 разів.

У п. 3.8 прямо визначаються **загрози безпеці критичної інфраструктури**:

- критична зношеність основних фондів об'єктів інфраструктури України та недостатній рівень їх фізичного захисту;
- недостатній рівень захищеності критичної інфраструктури від терористичних посягань і диверсій;

– неефективне управління безпекою критичної інфраструктури і систем життєзабезпечення.

Якщо характеризувати *першу загрозу*, то відмітимо, що тут вживається термін «об'єкт інфраструктури» і відзначається недостатній рівень його захисту. Виникає питання: а який рівень вважається достатнім, які критерії визначення цієї достатності, хто і яким чином їх виробляє, впроваджує та контролює реалізацію? Тобто виходимо знову на одвічну хибу інформаційного законодавства України: розмиті формулювання, неточна термінологія унеможливають коректне правозастосування.

Таке саме аморфне і некоректне формулювання дублюється і щодо *другої загрози*. Утім тут виникає термін «захищеність критичної інфраструктури» від певних загроз. Зрозуміло, що дана Стратегія писалася в часи, коли терористична загроза з боку Росії була значною, більше того, зважаючи на деінституціоналізацію, відбувалося значне послаблення здатності інституційної системи до збереження суттєво важливих для свого ефективного функціонування характеристик внаслідок дії чинників системного дестабілізуючого і подеколи невизначеного характеру. Утім, застосування лінійної парадигми, коли в Стратегії прямо визначаються загрози, з одного боку, є правильним, оскільки робить зрозумілою логіку укладачів документа, і з іншого – наперед звужує кола суспільних відносин, які входять до сфери державної безпекової політики, в тому числі державної інфраструктурної політики та її стратегії.

На наш погляд, якщо вже укладачі тяжіють до реалізації теоретичної парадигми «захищеності», то доцільніше було б обмежитися вказівкою взагалі на такий стан, який забезпечить надання життєво важливих

послуг і реалізацію життєво важливих функцій без зазначення конкретних загроз, тим більше, що як показав час, даних загроз системного характеру згодом виявилось набагато більше і не всі вони були завчасно спрогнозовані та виявлені, описані в рамках стратегічних багатоальтернативних сценаріїв як власного розвитку, так і реалізації небезпек.

Так само виникають питання щодо правомірності використання терміна «*критична інфраструктура*», нормативне визначення якого у 2015 році було відсутнє, його відмінність від терміна «*об'єкти критичної інфраструктури*», який вживається у цій же Стратегії при визначенні завдань Національної гвардії України щодо фізичного захисту *об'єктів критичної інфраструктури*. Більше того, у п. 3.9 Стратегії ключовою умовою нової якості економічного зростання є забезпечення економічної безпеки шляхом забезпечення цілісності та *захисту інфраструктури* в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, та особливого періоду. Отже, за даного випадку вживається ще один варіант терміна «*інфраструктура*», натомість вказується на кризовий період, який має бути пов'язаний із загрозою національній безпеці.

Стосовно *третьої загрози*, то тут вже з'являється термін «*управління безпекою критичної інфраструктури*». Звичайно, що одразу ж виникає логічне запитання про його відмінність від терміна «*захищеність критичної інфраструктури*». Так само як і формується коло запитань щодо самого терміна «управління безпекою».

Як висновок щодо Стратегії:

1) за текстом Стратегії для позначення елементів національної системи інфраструктури вживається неуніфікована термінологія:

- інфраструктура;
- об'єкт інфраструктури;
- критична інфраструктура;
- об'єкти критичної інфраструктури;
- інформаційна інфраструктура держави;

2) для визначення діяльності зі створення умов для формування стабільних здатностей та взагалі інституційної спроможності щодо надання життєво важливих послуг та реалізації життєво важливих функцій використовуються різні невизначені і неуніфіковані терміни:

- захищеність критичної інфраструктури;
- управління безпекою критичної інфраструктури;
- забезпечення безпеки критичної інфраструктури;
- фізичний захист об'єктів інфраструктури;
- захист критичної інфраструктури;
- охорона об'єктів критичної інфраструктури.

У п. 4.12 одним із пріоритетів забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів визначено розвиток інформаційної інфраструктури держави, а також забезпечення захищеності *об'єктів критичної інфраструктури*, державних інформаційних ресурсів від кібератак, відмова від програмного забезпечення, зокрема антивірусного, розробленого у Російській Федерації.

Водночас п. 4.13 прямо присвячений питанням **забезпечення безпеки критичної інфраструктури**. Відтак, пріоритетами забезпечення безпеки критичної інфраструктури визначено:

- комплексне вдосконалення правової основи захисту критичної інфраструктури, створення системи державного управління її безпекою;
- посилення охорони об'єктів критичної інфраструктури, зокрема енергетичної і транспортної;

- налагодження співробітництва між суб'єктами захисту критичної інфраструктури, розвиток державно-приватного партнерства у сфері запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них;
- розроблення та запровадження механізмів обміну інформацією між державними органами, приватним сектором і населенням стосовно загроз критичній інфраструктурі та захисту чутливої інформації у цій сфері;
- профілактика техногенних аварій та оперативне й адекватне реагування на них, локалізація і мінімізація їх наслідків;
- розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері.

Стратегія національної безпеки України від 14 вересня 2020 року

Даний документ, затверджений Президентом України, концептуально різниться за своїм змістом від попередніх [78].

Детальний аналіз змісту даного документа з позицій безпекознавства призводить до висновку: за змістом цей документ жодним чином не стосується реалізації державної безпекової політики, оскільки всі концептуальні посили спрямовані лише на *один аспект захисту: протидію*.

Мова самої концепції не відповідає принципам та нормам юридичної техніки, а структура документа нагадує виступ на конференції далеко не самого інтелектуального доповідача, тим більше, вона помітно збігається зі схваленою Кабінетом Міністрів України Концепцією створення державної системи захисту критичної інфра-

структури. Різкість і тональність щодо оцінки даного документа ґрунтується на науковій методології. Однак детальний аналіз цього безпекового документа виходить за межі предмета дослідження.

Отже, в зазначеному документі відзначено засади, на яких ґрунтується дана Стратегія:

- 1) **стримування** – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;
- 2) **стійкість** – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;
- 3) **взаємодія** – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Для нас примітним є той факт, що фактично дані засади стосуються передусім державної інфраструктурної політики в цілому. Виразити політику терміном «стримування» – повторювати та тиражувати кількарічну помилку дослідників, які так і не змогли піднятися на вищий рівень осягнення безпеки, аніж закувати її в ланцюги парадигми «захисту». Детально розбір даного концептуального теоретичного питання нами було здійснено в першому розділі дослідження.

Помилковість теоретичних суджень, змішування понять політики держави із безпековою політикою, неро-

зуміння, що є родовим поняттям, а що видовим, а також багато інших термінологічних, логічних, політологічних, юридичних тощо суттєвих помилок формують достатні передумови для глибоких і передусім обґрунтовано критичних подальших досліджень безпекової тематики як окремих об'єктів.

Для нас же важливим є вказівка на стійкість, яка виступає ключовою саме при формуванні стратегії ДІФСП, тим більше, що згодом було ухвалено Концепцію забезпечення національної системи стійкості, в якій дане поняття було вже визначено як **національна стійкість** – здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій.

Якщо аналізувати дане поняття, то доходимо кількох проміжних **висновків**:

- 1) **брутально порушено концепцію людиноцентризму**: як у визначенні, поданому в Стратегії, так і поданому в Концепції відсутній такий важливий суб'єкт, як людина. Адже всі балачки щодо державно-приватного партнерства, залучення інститутів громадянського суспільства до розбудови політики у тій чи іншій сфері нічого не варті, коли в ключових документах інтереси людини нівелюються;
- 2) **чітко спостерігається відсутність гіперзв'язків та наступності, кореляції та відповідності між формуванням визначень ключових понять**: якщо в Стратегії на першому місці вказано на такий суб'єкт, як «суспільство», в то в Концепції – «держава»;

3) формується чітка понятійна колізія⁴: якщо в Стратегії основне призначення стійкості полягає у: 1) адаптації⁵ до змін безпекового середовища⁶; 2) підтриманні⁷ сталого функціонування⁸, то в Концепції визначено геть інші завдання: 1) *протистояти* загрозам будь-якого походження і характеру⁹; 2) *адаптуватися* до змін безпекового середовища; 3) підтримувати стале функціону-

---

⁴ Спірні питання для полегшення сприйняття тексту будемо виносити сюди у посилання.

⁵ Чому постійно авторами концептуальних безпекових документів обирається плебейська термінологія пристосування, замість акцентування на першості, первинності, проактивному управлінні і активній зовнішній політиці, в тому числі застосуванні сили для реалізації власних законних інтересів?

⁶ Виникає запитання: а змінюється лише безпекове середовище, і взагалі можливо існують й інші середовища, сфери життєдіяльності, зміна яких впливає на національну безпеку?

⁷ Стале функціонування можна не лише підтримувати, а й формувати сприятливі (необхідні та достатні) умови для ефективного управління сталим розвитком, а не лише функціонуванням. За даного випадку гомеостатичний метод, про який, зокрема писав не одну статтю один із авторів даного дослідження – професор В. Ліпкан може бути використаний лише як один із методів і гносеологічних інструментів пізнання ефективного розвитку динамічної системи у станій постійної нерівноваги.

⁸ Сталого функціонування кого і чого?

⁹ Яким чином «протистояння» співвідноситься із такими термінами, як «унеможливлення», «безпека» тощо? Який сенс у засміченні тексту НПА різними словами, які не мають жодного юридичного сенсу?

вання¹⁰; 4) швидко відновлюватися до бажаної¹¹ рівноваги після кризових ситуацій¹²;

4) *брутально порушено правила формування правових категорій*: у Стратегії згадується термін зовнішні та внутрішні «уразливості», то в Концепції «загрози» будь-якого походження і характеру.

Так само аналізуємо п. 47 Стратегії НБУ, де формується **завдання до національної системи стійкості**, запровадження якої спрямовано на забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на *широкий спектр*¹³ загроз:

- оцінка ризиків, своєчасна ідентифікація загроз і визначення вразливостей;
- ефективне стратегічне планування і кризовий менеджмент, зокрема впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО;
- дієва координація та чітка взаємодія органів сектора безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського

---

¹⁰ Знову ж таки: чого і кого?

¹¹ «Бажаність» не є юридичним терміном, він не несе юридичного навантаження, тому його використання у текстах НПА є нікчемним і таким, що не відповідає нормам юридичної техніки. Навіть з позицій формальної логіки ставимо запитання: а ким ця бажаність визначається, хто має бажати і як це бажання може набувати правових форм?

¹² Порушено логіку: якщо спочатку йдеться про протистояння загрозам, то відновлення відбувається вже не після реалізованих загроз, а після «кризових ситуацій».

¹³ Знову термінологічна невідповідність: У Концепції замість терміна «широкий спектр» використовується інший термін «загрози будь-якого походження і характеру».

- суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій;
- поширення необхідних знань і навичок у цій сфері;
  - налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України.

Водночас у Концепції забезпечення національної системи стійкості поняття **національна система стійкості** – комплекс цілеспрямованих дій, методів та механізмів взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, інститутів громадянського суспільства, які гарантують збереження безпеки і безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства і держави до, під час і після настання кризової ситуації.

Таким чином, можемо висновувати: докладний формально-юридичний та герменевтичний аналізи даних документів позбавлені сенсу через неграмотність, нефаховість і некомпетентність авторів та укладачів даних документів.

Щодо прагматичного підходу до аналізу тексту даної «стратегії» стосовно предмета нашого дослідження зазначимо наступне.

- Частотність вживання ключової термінології 10 разів:
- 1) зміцнення інфраструктури впливу;
  - 2) інфраструктура (2 рази);
  - 3) загрози критичній інфраструктурі;
  - 4) система безпеки та стійкості критичної інфраструктури;

- 5) кібербезпека національної інформаційної інфраструктури;
- 6) розбудова дослідницької інфраструктури;
- 7) модернізація транспортної інфраструктури;
- 8) модернізація комунальної інфраструктури;
- 9) створення інфраструктурних умов.

У цілому, якщо абстрагуватись від критичного аналізу Стратегії в цілому, то можна відзначити, що в ньому чітко відзначено важливість побудови саме **системи безпеки**, а не державної системи *захисту*, критичної інфраструктури. Також звертаємо увагу, що в рамках даного документа чітко формується декілька видів інфраструктури, які виступають об'єктами державної безпечної політики:

- 1) інформаційна інфраструктура;
- 2) комунальна інфраструктура;
- 3) дослідницька інфраструктура;
- 4) транспортна інфраструктура.

Також до позитиву відносимо розширення концептосфери теорії інфраструктурної політики такими термінами, як: **інфраструктурний вплив** та **інфраструктурні умови**.

Також відзначимо, що в п. 66 аналізованої Стратегії зазначено, що Стратегія є основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації:

- 1) **Стратегія людського розвитку**¹⁴ (затверджено 02 серпня 2021 року) [79];

---

¹⁴ Таким чином ми позначили **Стратегії**, котрі було затверджено відповідними Указами Президента України станом на 31 грудня 2021 року.

- 2) **Стратегія воєнної безпеки України** (затверджено 25 березня 2021 року) [80];
- 3) Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України;
- 4) **Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України** (затверджено 20 серпня 2021 року) [81];
- 5) **Стратегія економічної безпеки України** (затверджено 11 серпня 2021 року з уточненням назви документа і додаванням слова «України») [82];
- 6) Стратегія енергетичної безпеки;
- 7) Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату;
- 8) **Стратегія біобезпеки та біологічного захисту** (затверджено 17 грудня 2021 року) [83];
- 9) **Стратегія інформаційної безпеки** (затверджено 28 грудня 2021 року);
- 10) **Стратегія кібербезпеки України** (затверджено 26 серпня 2021 року) [84];
- 11) **Стратегія зовнішньополітичної діяльності України** (затверджено 26 серпня 2021 р.) [85];
- 12) Стратегія забезпечення державної безпеки;
- 13) **Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року** (схвалена Розпорядженням КМУ 24 липня 2019 року) [86];
- 14) Стратегія продовольчої безпеки;
- 15) Національна розвідувальна програма.

Нижче за текстом буде здійснено аналіз даних документів згідно з хронологічним критерієм (він не збігається із тією послідовністю, в якій викладено перелік даних стратегій у п. 66 Стратегії НБУ) і водночас відпо-

відно до предмета нашого дослідження: формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України. Відразу ж відмітимо, що курсивом позначили ті документи, які було затверджено із даного переліку на момент написання даної роботи: грудень 2021 року. Однак, окрім згаданих в даному переліку стратегій, за каденції Президента України В. Зеленського, також було розроблено і прийнято додаткову **Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя від 24 березня 2021 року**, аналіз якої нами також буде здійснено.

Стратегія кібербезпеки України від 15 березня 2016 року

Тож у «**Стратегії кібербезпеки України**», затвердженій Указом Президента України від 15 березня 2016 року [87], відображено принципово новий підхід до розуміння напрямів державної політики безпеки стратегічної інфраструктури.

Забезпечення кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури розглядається як один з найголовніших інструментів досягнення мети Стратегії, а саме – «створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства, держави». У даному документі чітко окреслюються завдання окремих суб'єктів, зокрема Міністерства оборони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки України, Національної поліції України, Національного банку України, розвідувальних органів України. У такий спосіб надається перелік тих суб'єктів, на яких покладається

ся обов'язок захисту стратегічної інфраструктури з кореляцією по сферах повноважень.

При визначенні у п. 4.3 «Стратегії кібербезпеки України» складових кіберзахисту на перше місце висувається комплексне вдосконалення правової основи кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, а також визначення критеріїв віднесення «інформаційних (автоматизованих), телекомунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем до критичної інформаційної інфраструктури»; «формування та забезпечення функціонування державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури». Також порушується питання щодо розроблення й запровадження «механізму обміну інформацією між державними органами, приватним сектором і громадянами стосовно загроз критичній інформаційній інфраструктурі» [87].

Певним проміжним між цими двома документами можна вважати **Указ Президента України від 20 грудня 2019 року № 923/2019** «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 7 грудня 2019 року «Про невідкладні заходи з посилення спроможностей держави у сфері кібербезпеки»» (для службового користування), в якому напевно були порушені питання відповідності сучасним реаліям Стратегії кібербезпеки України 2016 року, встановлено нові напрями державної політики у цій сфері, а також сформовано комплекс умов для розроблення нової Стратегії кібербезпеки України.

Стратегія кібербезпеки України від 26 серпня 2021 року

26 серпня 2021 року було визнано такою, що втратила чинність, статтю 2 Указу Президента України від 15 березня 2016 року № 96 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України»» і затверджено нову Стратегію кібербезпеки України [84].

Даний документ підготовлений за своїм змістом і юридичною технікою, а головне логікою набагато ретельніше за аналізовану вище Стратегію НБУ 2020 року.

Одразу ж до позитивів.

Помітним позитивом даного документа є те, що в ньому здійснено аналіз стану реалізації Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96. Зокрема відзначено, що вона свого часу стала важливим кроком у запровадженні підходів довгострокового планування в цій сфері. Було:

- прийнято Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»;
- утворено центри (підрозділи) забезпечення кібербезпеки або кіберзахисту в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, Службі безпеки України, Національному банку України, Міністерстві інфраструктури України, Міністерстві оборони України, Збройних силах України;
- утворено Національний центр резервування державних інформаційних ресурсів;
- сформовано умови для функціонування та діяльності урядової команди реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA;

- утворено робочий орган Ради національної безпеки і оборони України – Національний координаційний центр кібербезпеки.

Свою чергою, у тексті Стратегії відзначено низку виявлених проблем, в тому числі у сфері інфраструктури:

- недостатня чіткість визначених пріоритетів та напрямів забезпечення кібербезпеки України, значна частина яких не мала зрозумілої кінцевої мети та була не конкретною;
- невідповідність запланованих заходів із визначеними у Стратегії нею завданнями;
- відсутність цілісного бачення (програми) розвитку спроможностей основних суб'єктів національної системи кібербезпеки, обмеженість ресурсного забезпечення функціонування цієї системи, відсутність належної державної підтримки розвитку її інституційного забезпечення;
- не були розроблені індикатори виконання Стратегії кібербезпеки України;
- недостатнє залучення наукових установ, громадськості, зокрема недостатнє залучення закладів освіти та наукових установ до виконання завдань із розвитку наукового потенціалу та поширення навичок та умінь із цифрової та кіберграмотності;
- не було сформовано **переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури**;
- не було створено моделі державно-приватного партнерства.

І вельми позитивним є те, що нова Стратегія спирається і враховує попередній досвід і проблеми, стан кібербезпекового середовища на національному та міжнародному рівні, а також положення Стратегії кібербез-

пеки ЄС на цифрове десятиліття, стратегій кібербезпеки окремих держав – членів ЄС та держав – членів НАТО.

Отже, структурація даного документа, логіка та підходи до його будови унаочнюють більш виважені критерії до формування та реалізації стратегії кібербезпекової політики.

Частотність вживання терміна «інфраструктура» 33 рази. Розкриємо певні особливості.

Відмічаємо той факт, що в даній Стратегії укладачі відверто визнали вузькими питання «захисту, кіберзахисту» та прямо заявили про необхідність проведення **превентивних заходів**.

Зокрема у тексті Стратегії кібербезпеки України від 26 серпня 2021 року вказано: «Кіберпростір разом з іншими фізичними просторами визнано одним з можливих театрів воєнних дій. Набирає сили тенденція зі створення кібервійськ, до завдань яких належить *не лише забезпечення захисту* критичної інформаційної інфраструктури від кібератак, а й **проведення превентивних наступальних операцій у кіберпросторі**, що включає виведення з ладу критично важливих об'єктів інфраструктури противника шляхом руйнування інформаційних систем, які управляють такими об'єктами».

Відтак, це є одним із перших прикладів, де на нормативному рівні констатується обмеженість концепції «захисту», визнається її нездатність і неадекватність сучасним реаліям трансформаційних змін, акцентується на проактивних, випереджувальних заходах, в тому числі за межами фізичного простору України, включаючи інфраструктурні ландшафти інших країн / соціальних систем.

У рамках формування концептосфери теорії інфраструктурної політики важливим є легітимація тер-

міна «*національна інформаційна інфраструктура*», адже частотно більш вживане поняттям «об'єкти критичної інформаційної інфраструктури» є його складовим, оскільки поняттям «об'єкти» не описується діяльність усієї системи, більше того, за текстом також часто зустрічається поняття «критична інформаційна інфраструктура», за якого не зовсім зрозуміло, про що йдеться. Тому дана термінологія потребує уніфікації.

Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя від 24 березня 2021 року

Як нами було зазначено вище в роботі, у п. 66 Стратегії національної безпеки України визначено перелік документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації, серед якого не згадується такого важливого документа, як Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, що затверджена 24 березня 2021 року [88].

У Стратегії чітко відзначається, що Російська Федерація як одна зі сторін Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 року, грубо знехтувала своїми міжнародними зобов'язаннями за цим міжнародним договором, порушила один із основних принципів міжнародного права щодо непорушності кордонів, піддала ревізії архітектуру європейської системи безпеки.

Реалізуючи агресивні зовнішньополітичні стратегії, Російська Федерація проводить активну мілітаризацію

тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, створює військово-стратегічний плацдарм поширення зони збройного конфлікту з Кримського півострова на Середземноморський регіон, Близький Схід та Африку.

Визначення Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя відбувається з **метою**:

- 1) створення умов для деокупації та безпечної реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя;
- 2) нейтралізації загроз національній та міжнародній безпеці;
- 3) гарантування прав людини і основоположних свобод.

на основі:

- Декларації про державний суверенітет України;
- Конституції України,

керуючись:

- Статутом Організації Об'єднаних Націй;
- Декларацією про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 року;
- Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року;
- Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 року № 68/262;
- положеннями актів інших міжнародних організацій, членом яких є Україна;

- з урахуванням Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»;
- Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392;
- Постанови Верховної Ради України від 22 вересня 2016 року № 1602-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія реінтеграції в Україну тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь: проблемні питання, шляхи, методи та способи».

Одразу звертаємо увагу, що по суті в тексті поняття стратегії як політико-безпекової практики ототожнюється із політикою. Адже із самопочатку нормативного акта вживаються такі терміни, як політика: деокупації та реінтеграції.

Зокрема в Загальних положеннях аналізованої Стратегії відзначається, що:

1) наскрізним елементом **політики деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя** (далі - тимчасово окупована територія) є реалізація комплексу заходів:

- дипломатичного,
- військового,
- економічного,
- інформаційного,
- гуманітарного,
- іншого характеру;

2) одним із найважливіших елементів **політики реінтеграції тимчасово окупованої території** є за-

стосування інклюзивного суспільного діалогу за участі інститутів громадянського суспільства, залучення їх до процесу підготовки та реалізації політики і механізмів установаження та підтримання миру;

3) формування в Україні **політики деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території** поєднується із заходами щодо:

- розбудови миру,
- посилення обороноздатності держави,
- забезпечення подальшого суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку України на засадах європейської та євроатлантичної інтеграції.

Водночас **цілями державної політики щодо забезпечення деокупації тимчасово окупованої території та її безпечної реінтеграції є:**

1) відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону, забезпечення державного суверенітету України;

2) забезпечення національної єдності, стійкості та згуртованості українського суспільства і держави Україна;

3) припинення використання тимчасово окупованої території для діяльності, яка загрожує національній безпеці України та/або спрямована на підрив міжнародної безпеки і миру;

4) визначення правових засад перехідного правосуддя;

5) формування та реалізація політики у правовій, соціальній, освітній, інформаційній, гуманітарній та інших сферах щодо зростання та зміцнення рівня довіри, гарантування прав та законних інтересів громадян України, які постраждали внаслідок тимчасової окупації;

б) забезпечення сталого суспільно-політичного, гуманітарного та економічного розвитку України відповідно до визначених засад внутрішньої і зовнішньої політики, стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору.

Питанням інфраструктури в даному документі не приділено жодної уваги. Адже номінація «інфраструктура» згадується лише раз у п. 17: «Україна застосовує особливий режим в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї з метою гарантування безпеки громадян, захищення критично важливих *об'єктів інфраструктури*, недопущення поширення з тимчасово окупованої території терористичних та інших загроз». Переконані, що даний підхід є не зовсім коректним, оскільки, окрім гуманітарно виміру, агресія Росії та тимчасова окупація спричинили завдання шкоди таким об'єктам інфраструктури, як: військова, інформаційна та кібернетична, енергетична, соціальна та гуманітарна, фінансово-економічна, транспортна, соціальна, комунальна, дослідницька, водопостачання, життєзабезпечення тощо. Тож дані питання також, на нашу думку, могли б бути відображені в даному документі, адже той інфраструктурний вплив, який чинить Росія через агресію, що також є помітним та відчутним, несе в собі реальні небезпеки національній безпеці, реалізації інфраструктурного потенціалу і забезпеченню інфраструктурного суверенітету, а також в цілому – реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

Тобто фактично дана Стратегія (як нормативно-правовий акт) визначає напрями державної політики део-

купації та реінтеграції тимчасово окупованої території. Це важливий момент, оскільки додатково підтверджує нашу наукову гіпотезу щодо спорідненості стратегічної правотворчості зі стратегічним рівнем державного управління і, передусім, формуванням державної політики у найбільш важливих сферах життєдіяльності відповідно до необхідності реалізації національних інтересів на засадах національних цінностей.

Стратегія воєнної безпеки України від 25 березня 2021 року

Відповідно до п. 66 Стратегії національної безпеки України від 25 березня 2021 року було затверджено **Стратегію воєнної безпеки України [80]**. Внаслідок затвердження даної Стратегії було визнано такими, що втратили чинність:

1) Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»;

2) Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектора безпеки і оборони України».

Головною метою **Стратегії воєнної безпеки України** є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена *всехоплююча оборона України* на засадах:

- 1) стримування; 2) стійкості; 3) взаємодії,**
що **забезпечує:**
- воєнну безпеку;
  - суверенітет;

- територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України,

сприяє:

- інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір;
- набуттю членства в НАТО,

передбачає: активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Стимування в контексті всеохоплюючої оборони України передбачає готовність сил оборони України, національної економіки, населення та всієї держави до надання відсічі збройній агресії проти України, нарощування спроможностей системи протиповітряної оборони, створення цілісної системи територіальної оборони, вжиття превентивних заходів щодо протидії воєнним загрозам, досягнення та підтримання спроможностей завдати противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України.

Стійкість у ході всеохоплюючої оборони України досягається здатністю системи управління державою, сил оборони, національної економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі й до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії проти України, підтриманням спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони України, руху опору, ведення операцій (бойових, спеціальних, стабілізаційних дій), налагодженням надійних каналів комунікації з населенням та підтриманням його життєдіяльності.

Взаємодія в процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації заходів, що здійснюються в державі під час підготовки до збройного захисту та захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту проти України, під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій, із заходами, що вживаються для підтримки України інституціями Європейського Союзу, Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та їх державами-членами, іншими державами та міжнародними організаціями.

Виникає одразу ж закономірне запитання: якщо головною метою стратегії є **оборона**, то чому даний документ було названо Стратегією воєнної **безпеки** України? Це є нелогічним. Адже воєнна безпека не дорівнює обороні.

Однак, якщо звернутись до праць основоположника безпекознавства – *професора В. А. Ліпкана*, одного із співавторів даного дослідження, – то знаходимо чимало аргументів на користь того, що оборона є складовою національної безпеки. Недоцільно говорити про національну безпеку і оборону, так само як недоцільно говорити про національну безпеку і кібербезпеку тощо. Адже за даного випадку порушуються правила формальної логіки, за яких в один синонімічний ряд ставляться родові та видові поняття, тим самим нівелюючи їх валентність.

Так само недоречною і невірною є назва самого органу РНБОУ. Даний орган займається не лише обороною, яка є одним із компонентів національної безпеки, а передусім національної безпеки як холістичним екзистенційним феноменом. Саме тому правильна і коректна назва даного органу має звучати так: Рада національної безпеки України. І все. Без усіляких: «і оборони, і кібербезпеки, і державної безпеки і захисту» тощо.

У цьому ж дусі спостерігаємо і неточність при назві деяких нормативних актів, в яких, зокрема, презентуються питання воєнної безпеки через опис оборони. За даного випадку, із застосування герменевтичного та логіко-семантичного аналізу та взагалі правничої герменевтики правильно даний документ має називатися: **Стратегія всеохоплюючої оборони України**, а не мати таку назву, яка є зараз.

За пропонованого нами підходу:

- 1) назва даного документа відобразить зміст документа: якщо за змістом йдеться про оборону, то документ повинен мати потрібну назву, не спекулюючи зайвий раз назвою із номінативом «безпеки»;
- 2) назва даного документа і сам документ не суперечитимуть ієрархічній системі НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері НБУ;
- 3) буде розроблено окремий документ саме з питань воєнної безпеки – саме в розумінні безпеки, а не лише оборони, яка включатиме відповідні напрями державної безпекової політики у воєнній сфері.

Адже за визначенням, що міститься в аналізованій Стратегії, **всеохоплююча оборона** – це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у:

- 1) превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;
- 2) використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);

- 3) застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Звертає на себе увагу і той факт, що укладачі даного документа визначили *правовою основою всеохоплюючої оборони України Конституцію України та інші акти законодавства України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України*.

Одразу ж виникає декілька критичних зауважень:

- 1) якщо говорити про юридичну техніку, то при визначенні правової основи документа передусім йдеться про саме *його* правову основу, за даного випадку правової основи воєнної безпеки, а не всеохоплюючої оборони;
- 2) за умови вжиття такого формулювання автори знову ж таки самостійно і свідомо входять у суперечність між назвою та змістом даного документа, вказуючи на правову основу «всеохоплюючої оборони». Тож, якщо йдеться саме про це, то назва документа має бути не інакшою, як «Стратегія всеохоплюючої оборони України»;
- 3) у даному пункті відсутня вказівка на родовий документ у сфері безпекової політики – Стратегію національної безпеки України, адже саме відповідно до п. 66 даного документа було сформовано і розроблено Стратегію воєнної безпеки України;
- 4) некоректним є уживання терміна «інші акти законодавства». Адже відповідно до Рішення Конституційного Суду України, термін «**законодавство**» треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори

України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента держави, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, ухвалені в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України. Отже, висновуємо: оскільки саме Стратегія визначає напрями державної політики у тій чи іншій сфері, то саме вона є правовою основою для інших актів (окрім Конституції України і законів України), але аж ніяк не навпаки [89].

Частотність вживання терміна «інфраструктура» – 8 разів, причому 6 із них у контексті словоформи «військова інфраструктура». З одного боку позитивно ставимось до того, що в Стратегії воєнної безпеки України виокремлюється адекватний і відповідний вид інфраструктури. З іншого боку, знову ж таки зосереджуємо увагу на тому, що текст Стратегії присвячено питанням всеохоплюючої оборони, тож доцільно було вводити нове поняття «оборонна інфраструктура». Це відповідало б логіці викладення матеріалів, а також валентності застосовуваної термінології. Також для нас важливим є те, що в тексті зазначається такий термін, як «інфраструктурні об'єкти» і **жодного разу не вживається терміносполука «об'єкти критичної інфраструктури»**. Це ще раз підтверджує на нормативному рівні неприйнятність застосування згаданого терміна, неможливість коректного оперування ним у практичній політико-безпековій діяльності.

Відтак, позитивним є той факт, що укладачі даної Стратегії не стали використовувати повсюди ключові поняття концептосфери інфраструктурної політики, на-

томість зосередили свою увагу винятково на тих питаннях які є безпосередньо предметом даної Стратегії, тобто військовій інфраструктурі. Позитивним також є те, що нормативно на рівні Стратегії було вкотре відмовлено у вживанні такої словосполуки, як «об'єкти критичної інфраструктури», замість якого вживається «об'єкти військової інфраструктури», «інфраструктурні об'єкти».

Стратегія людського розвитку від 02 червня 2021 року

З метою визначення цілей та основних завдань, що стоять перед державою, у сфері людського розвитку як напрямку забезпечення національної безпеки України, а також індикаторів досягнення цілей, що забезпечують можливість проведення моніторингу, ефективного планування, належного оцінювання соціальних інвестицій у людський потенціал 2 червня 2021 року було затверджено Стратегію людського розвитку [79].

Частотність вживання ключового терміна «інфраструктура» – 17 разів, у таких словоформах:

- інфраструктурні аспекти;
- дослідницька та інноваційна, зокрема e-інфраструктура;
- цифрова інфраструктура;
- інфраструктурні об'єкти;
- інфраструктура;
- інфраструктура ключових сфер людського розвитку;
- навчально-виробнича та соціальна інфраструктура;
- національна інфраструктура даних;
- об'єкти спортивної інфраструктури.

Позитивним, на наш погляд, є використання концептосфери теорії інфраструктурної політики. Більше того, відзначимо, що на відміну від багатьох аналізованих стратегій, в даному документі **жодного разу не згадується** такий термін, як: «**критична інфраструктура**».

Натомість спостерігаємо широке застосування і по-слуговування термінами: інфраструктурні об'єкти, національна інфраструктура, інфраструктура.

Також зазначимо, що відповідно до запропонованого нами когнітивного алгоритму вивчення та аналізу, передусім формально-юридичного, герменевтичного та безпекознавчого даних документів, акцентуємо на виділення таких видів згаданої в даному документі інфраструктури:

- 1) дослідницька, зокрема е-інфраструктура;
- 2) інноваційна інфраструктура;
- 3) цифрова інфраструктура;
- 4) інфраструктура ключових сфер людського розвитку;
- 5) навчально-виробнича та соціальна інфраструктура;
- 6) спортивна інфраструктура.

Стратегія економічної безпеки України від 11 серпня 2021 року

Із метою формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз 11 серпня 2021 року було затверджено Стратегію економічної безпеки України [82]. Отже, стратегічний курс у сфері

забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язані напрями – напрям розвитку та безпековий напрям.

Показовим у даному випадку є зазначення на те, що **метою цієї Стратегії** є визначення стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого на реалізацію Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392, тобто фактично, з догматичних позицій, метою виступає реалізація лише одного напрямку: безпекового.

Частотність вживання ключового терміна «інфраструктура» – 9 разів.

Дуже важливим є спрямування уваги на:

- 1) незадовільний технічний стан та *рівень захисту об'єктів критичної інфраструктури*, недостатність інвестицій в їх оновлення та розвиток, потенційна загроза несанкціонованих втручань фізичного і кіберхарактеру в їх функціонування;
- 2) законодавча нерегульованість та відсутність *органу*, відповідального за *координацію діяльності у сфері захисту критичної інфраструктури* – становлять основні виклики та загрози у сфері виробничої безпеки. Це один із перших НПА, окрім схваленної Концепції державної системи ЗКІ України, де чітко стверджується не лише необхідність функціонування даного органу, а й те, що його відсутність є загрозою в одній зі сфер національної безпеки.

Також звертаємо увагу на те, що одним із викликів зовнішньоекономічній безпеці виступає *нерозвиненість зовнішньоторговельної інфраструктури*, недостатній рівень інституційної спроможності для представлення торговельних інтересів України у рамках діяльності

міжнародних торговельних організацій, зокрема Світової організації торгівлі.

Своєю чергою, загрозами у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки визначено:

- 1) замало розвинена *інноваційна інфраструктура* в цілому, зокрема, для ведення бізнесу та впровадження інновацій суб'єктами малого і середнього підприємництва;
- 2) незадовільний стан об'єктів дослідницької інфраструктури.

У п. 21.2 визначено таке завдання у сфері виробничої безпеки, як: розбудова якісної інфраструктури, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій у модернізацію і розвиток об'єктів критичної (інженерної, інформаційної, енергетичної) інфраструктури.

Так само *завданнями у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки* визначено:

- 1) розроблення механізму і реалізація державного супроводження впровадження розроблених в Україні новітніх технологій у галузях, що мають стратегічне значення для національної безпеки держави та її критичної інфраструктури;
- 2) забезпечення комплексної перевірки походження іноземних інвестицій у стратегічні об'єкти державного значення та інші об'єкти критичної інфраструктури.

Якщо провести аналіз загроз і завдань, наприклад у сфері інвестиційно-інноваційно безпеки, то вочевидь впадає в очі їх несумісність та невідповідність (стосовно предмета нашого дослідження). Так само і стосовно сфери виробничої безпеки, де кореляція спостерігається між першим завданням і першою загрозою.

Утім відзначимо, що в даному документі було виділено такі види інфраструктури:

- інженерна;
- інформаційна;
- інноваційна;
- дослідницька;
- енергетична.

Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України від 20 серпня 2021 року

З метою визначення пріоритетних напрямів державної військово-промислової політики, цілей реформи оборонно-промислового комплексу та очікуваних результатів їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів 20 серпня 2021 року було затверджено **Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України** [81].

У документі про інфраструктуру згадується лише у двох значеннях: інноваційна та наукова інфраструктура.

Одним із пріоритетів інноваційної діяльності визнано адаптацію *інноваційної інфраструктури* у сфері оборонно-промислового комплексу до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності, а також переорієнтацію інноваційної інфраструктури на ринковий попит і споживача.

Також у документі визначено, що формування організаційно та функціонально збалансованої структури оборонно-промислового комплексу, забезпечення поглибленої інтеграції науки і виробництва міститиме підтримку розвитку *наукової інфраструктури* в інтересах сил сектора безпеки й оборони України.

Утім, на жаль, немає жодної згадки ані про безпекову, ані про оборонну, ані про промислову та інноваційну інфраструктуру. Тож можемо висновувати про недостатнє розуміння змісту стратегії ДІФСП як політико-безпекової практики, складової геостратегії сучасної України, а також відсутність відображення системних позицій щодо її реалізації у стратегії ОПК як нормативному акті.

Стратегія зовнішньополітичної діяльності України від 26 серпня 2021 року

Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021 було затверджено **Стратегію зовнішньополітичної діяльності України** [85], мета якої полягає в утвердженні України у світі як сильної та авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку і реалізації свого потенціалу, економіки та українського суспільства.

Частотність вживання ключового концепта «інфраструктура» – 22 рази.

- пп. 39, 56: 1) зростає небезпека використання кіберпростору для завдання шкоди національним інтересам України, включаючи виведення з ладу *критично важливих об'єктів інфраструктури*; 2) кібератаки на критично важливі об'єкти інфраструктури;
- п. 61: енергетичні ресурси та *інфраструктура їх постачання*;
- п. 98: активізація розвитку відносин з іншими державами в *інфраструктурній сфері*;
- пп. 101, 123, 125, 184, 207: 1) забезпечення подальшої підтримки проведення реформ у *сфері інфраструктури*; 2) з метою поглиблення стратегічного

партнерства буде здійснено заходи у сфері інфраструктури; 3) реалізація спільних проєктів у сфері інфраструктури; 4) просування інтересів у сфері інфраструктури;

- пп. 108, 126: 1) залучення потенціалу Французької Республіки з питань розбудови інфраструктури; 2) розбудова сучасної інфраструктури;
- пп. 117, 127, 128, 131, 147, 162, 207: реалізація інфраструктурних проєктів (в т. ч. транскордонних у сфері енергетики);
- п. 138: поліпшення інфраструктури Державного кордону;
- п. 154: реалізація спільних проєктів у галузі інфраструктури;
- п. 197: інфраструктурна мережа ЄС;
- п. 251: інфраструктура віддаленого доступу.

Отже, в цілому можна висновувати, що питання інфраструктури неодноразово порушувалися в даному документі. Стосовно частотності вживання видової термінології, то найбільш розповсюдженою є дві терміносполуки:

- 1) сфера інфраструктури;
- 2) інфраструктурні проєкти.

Водночас слід зазначити, що в документі не наголошується на видовій картині самих об'єктів стратегічної інфраструктури, адже вказано лише на кібератаки на такі об'єкти і транскордонні інфраструктурні проєкти у сфері енергетики. Водночас низка важливих сфер, в яких держава надає життєво важливі функції і взагалі функціонують ОСІ, лишилася поза увагою. Так само, в документі чимала увага приділена різноманітним стратегіям, натомість укладачі документа так і не вийшли на

необхідність реалізації спільних інфраструктурних стратегій і формування спільної стратегії інфраструктурної політики, зокрема необхідність розроблення Стратегії ДІФСП як нормативно-правового акта.

Концепція забезпечення національної системи стійкості від 27 вересня 2021 року

27 вересня 2021 року Указом Президента України № 479/2021 було затверджено *«Концепцію забезпечення національної системи стійкості» [90]*, в якій визначено мету, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування національної системи стійкості, спрямованої на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними.

Схвально ставимося до визначення основних термінів та понять даного документа, чого не зроблено ані в Стратегії НБУ 2020 року, ані в Стратегії кібербезпеки України 2021 року. Зокрема, своє визначення знайшли такі поняття:

- готовність;
- загрози гібридного типу;
- кризова ситуація;
- національна система стійкості;
- національна стійкість;
- організаційна стійкість;

- спроможність;
- суб'єкти забезпечення національної стійкості;
- уразливість.

Однак, при навіть побіжному аналізові переліку даної термінології помітна відсутність таких понять, як: «об'єкти національної системи стійкості», «державна політика національної стійкості», «інституційна спроможність».

Найбільш цікавим є те, що в тексті даної Концепції знаходимо лише кілька разів вживання ключового терміна «інфраструктура»:

- безпека і захищеність об'єктів критичної інфраструктури;
- державна система захисту критичної інфраструктури;
- стійкість об'єктів критичної інфраструктури;
- об'єкти критичної інфраструктури;
- об'єкти цивільної та військової інфраструктури.

Таким чином, у такому важливому документі питанням реалізації стратегії ДІФСР практично не приділено уваги, більше того, фактично виділено лише два види інфраструктури: цивільна та військова. Роль національної системи стійкості в реалізації державної політики не визначено, так саме як і не встановлено, яким чином ефективне функціонування сприятиме реалізації державної політики.

Стратегія біобезпеки та біологічного захисту від 17 грудня 2021 року

Стратегія біобезпеки та біологічного захисту визначає цілі, завдання та основні напрями державної соціально-економічної політики для забезпечення біобез-

пеки та біологічного захисту держави як складової національної безпеки України [83]. Стратегію розроблено з метою реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392.

Визначальним є акцентування на тому, що стратегія базується на пріоритетах національних інтересів і визначає мету, напрями, завдання державної політики у сфері забезпечення біобезпеки та біологічного захисту, визначені з урахуванням положень Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Завданням державної політики у сфері гарантування біобезпеки та біологічного захисту є створення та забезпечення ефективного функціонування національної системи забезпечення біобезпеки та біологічного захисту, яка передбачатиме прогнозування, профілактику, ідентифікацію та протидію раніше невідомим та вже існуючим загрозам біологічного походження, розроблення сучасних ефективних методів запобігання таким загрозам, профілактики та зменшення впливу біологічних загроз на стан здоров'я людини, середовище її життєдіяльності, харчові продукти, тварин, рослин і навколишнє природне середовище, оперативне реагування на ці загрози, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій у результаті впливу небезпечних біологічних агентів на життя та здоров'я людини та навколишнє природне середовище в цілому, а також можливих актів біотероризму.

І хоч за текстом прямих вказівок на формування відповідної інфраструктури і реалізації окремих напрямів ДІФСП ми не знайшли, за змістом даний документ

також цілком природньо ми зараховуємо до системи НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії ДІФСП.

Стратегія інформаційної безпеки від 28 грудня 2021 року

Під «ялиночку» – 28 грудня 2021 року було затверджено **Стратегію інформаційної безпеки** [91], яка визначає актуальні виклики та загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, стратегічні цілі та завдання, спрямовані на протидію таким загрозам, захист прав осіб на інформацію та захист персональних даних.

Метою Стратегії визначено посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина.

Досягнення мети здійснюватиметься шляхом ужиття заходів щодо стримування та протидії загрозам інформаційній безпеці України та нейтралізації інформаційної агресії, у тому числі спеціальних інформаційних операцій держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, забезпечення інформаційної стійкості суспільства та держави, створення ефективної системи взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством, а також розвиток міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки на засадах партнерства та взаємної підтримки.

По тексті Стратегії міститься чітка і зрозуміла позиція держави щодо необхідності формування розвинутої національної інформаційної інфраструктури. Також цікавим є те, що при аналізові стратегічної цілі 7 «Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу» вказується на таке *завдання*: стимулювання інновацій та забезпечення всебічного розвитку й **захисту національної інформаційної інфраструктури**, зокрема її телекомунікаційної складової як сукупності різноманітних інформаційних (автоматизованих) систем, інформаційних ресурсів, телекомунікаційних (електронних комунікаційних) мереж, засобів комунікацій і управління інформаційними потоками, а також організаційно-технічних структур, механізмів, що забезпечують їх функціонування.

І хоча окремим блоком питання реалізації стратегії ДІФСР у сфері будови і реалізації державної інформаційної політики прямо не зазначаються, позитивним є вказівка на необхідність формування саме національної інформаційної інфраструктури, визначення об'єктів інформаційної інфраструктури. Звичайно, що існує цілий комплекс питань, які потребують свого розв'язання, утім, на Новий 2022 Рік закладено основи для реалізації стратегічного завдання щодо будови безпечної та ефективною стійкої системи національної інформаційної інфраструктури.

Рішення РНБОУ «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави» від 23 липня 2021 року

Також, окрім аналізованих вище Стратегій, заслуговують на увагу рішення РНБОУ, зокрема від 23 липня 2021 р. «Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави» [92]. В даному Рішенні розглянуто комплекс питань, пов'язаних із забезпеченням потреб національної економіки стратегічно важливою сировиною, з метою захисту національних інтересів в економічній сфері та підвищення рівня обороноздатності держави, схвалено перелік металічних руд та неметалічних корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави. Ми звертаємо увагу на дане рішення, оскільки поряд із таким поняттям, як «об'єкти стратегічної інфраструктури», вживається термін «копалини, що мають стратегічне значення». Дане питання є важливим і своєчасним, тож підтримуємо волю правлячої команди щодо вирішення даного питання і унормування його, нехай не в рамках законів, але в рамках важливих НПА, якими є рішення РНБОУ, які уведені в дію указами Президента України.

Акцентуємо увагу на тому, що здебільшого як кількість Стратегій, які було розроблено і затверджено лише в 2021 році, так і сама термінологія, зокрема застосування терміна «об'єкти, що мають стратегічне значення», є важливим з огляду на формування концептосфери геостратегії сучасної України.

Рішення РНБОУ «Про Стратегічний оборонний бюлетень» від 17 вересня 2021 року

Також цікавим для згадування в контексті дослідження предмета нашої розвідки є Рішення РНБОУ «Про Стратегічний оборонний бюлетень» [93], в якому визначено:

- 1) основні напрями реалізації воєнної політики України в контексті всеохоплюючої оборони України;
- 2) перспективну модель Збройних сил України та інших складових сил оборони і вимоги до її побудови, місію та візію сил оборони зразка 2030 року;
- 3) основні спроможності сил оборони, яких необхідно досягти;
- 4) стратегічні цілі розвитку сил оборони на період до 2025 року, основні завдання та очікувані результати їх досягнення.

Важливим і правильним є подання у тезаурусі основних термінів, що їх використовують укладачі даного документа із їх подальшим тлумаченням. Однак, як завжди, наголосимо на відсутності єдності термінології, консенсусності визначення їх атрибутивних ознак. Оскільки детальний аналіз даних термінологічних питань виходить за межі цього дослідження, наведемо принаймні один яскравий приклад несумісності ключових визначень понять, що містяться в стратегіях і рішеннях РНБОУ. Зокрема, це **поняття всеохоплюючої оборони**, визначення якого міститься в Стратегії воєнної безпеки України (ми аналізували її вище) і в даному Рішенні. Для ілюстративності та наочності ми зобразили порівняльний аналіз атрибутивних ознак поняття у вигляді таблиці.

Таблиця 4.2.1.
Порівняльний аналіз атрибутивних ознак визначення поняття
«всеохоплююча оборона»

СТРАТЕГІЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 2021	СТРАТЕГІЧНИЙ ОБОРОННИЙ БЮЛЕТЕНЬ 2021
<p>Це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у:</p> <p>1) превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України;</p> <p>2) протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;</p> <p>3) використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);</p> <p>4) застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.</p>	<p>Комплексне використання (відсутній акцент на превентивних діях) в багатовимірному просторі на всій території України (за даного випадку кіберпростір виключено, так само як і космічний простір) потенціалу (комплексне використання потенціалу VS комплекс заходів) держави і суспільства з метою:</p> <p>здійснення опору противнику (в іншому документі — агресору) шляхом його:</p> <p>1) стримування, стійкості та взаємодії всіх інституцій усередині держави та з міжнародними партнерами (жодного слова про потенціал держави);</p> <p>2) використання (в іншому документі застосування) сучасних форм і способів застосування сил оборони та сил безпеки (навіщо зроблена конкретизація: а якщо використовувати приватні військові корпорації, сили та ресурси інших держав, більш вдалим є формулювання у Стратегії воєнної безпеки України) з дотриманням принципів і норм міжнародного права в умовах неможливості досягнення воєнного паритету з противником для запобігання ескалації воєнного конфлікту та відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів</p>

Фактично в кожному документі стратегічного рівня надаються вільні інтерпретації ключової термінології, які є відображенням бачення різних укладачів даних документів, утім не об'єднані спільними цілями та завданнями, логікою. Оскільки йдеться про правові категорії, то за таких умов, в цілому підтримуючи нормотворчість Президента України, а також його рішучість у застосуванні і використанні РНБОУ як дієвого інструмента реалізації волі Президента, слід наголосити на необхідності залучення більш широких кіл громадськості, передусім наукової еліти для спільного розроблення документів стратегічного рівня, їх концептуалізації бази, і, як наслідок, правильної та парадигмальної термінології, що сприятиме реалізації державної політики і геостратегії сучасної України в цілому.

Частотність вживання терміна «інфраструктура» – 20 разів. Він вживається у таких словоформах:

- військова інфраструктура;
- кіберінфраструктура / об'єкти кіберінфраструктури – сукупність сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та електронних комунікацій з використанням Інтернету та/або інших електронних комунікаційних мереж, які створюють можливість для здійснення комунікацій та/або реалізації суспільних відносин у кіберпросторі та/або через кіберпростір;
- критично важливі об'єкти інфраструктури / критична інфраструктура / критична інформаційна інфраструктура;
- оборонна інфраструктура / об'єкти оборонної інфраструктури;
- інформаційна інфраструктура;

- інфраструктура;
- інфраструктура підтримання життєдіяльності;
- інфраструктура закладів охорони здоров'я;
- соціальні об'єкти інфраструктури.

Отже, як бачимо, у даному документі спостерігається наявність і зазначення певної видової картини видів інфраструктури. Більше того, терміном «критична» описуються ті види інфраструктури, порушення діяльності яких унеможливило реалізацію життєво важливих функцій і надання життєво важливих послуг. Зокрема, частотність вживання терміна «критичний» – 8 разів:

- 1) критично низький рівень непорушних запасів;
- 2) критично важливі об'єкти інфраструктури / критична інфраструктура;
- 3) інноваційні (критичні) технології;
- 4) критична інформаційна інфраструктура.

Також привертає увагу і той факт, що в минулій редакції Стратегічного оборонного бюлетеня жодного разу не було вжито терміна «критична» стосовно поняття інфраструктури [94].

Натомість поряд із даними термінами вживаються й інші словосполучення, які описують різні види інфраструктури. Звертає на себе увагу і той факт, що даний Бюлетень підписаний керівником офісу Президента України А. Єрмаком, так само як і попередній Стратегічний оборонний бюлетень було підписано керівником Адміністрації Президента України Б. Ложкіним [94].

У зв'язку з чим виникає ряд принципів з позиції юриспруденції запитань:

- чи є компетентною дана особа підписувати документ такого рівня і взагалі чи має вона на це право;

- хто уповноважував керівника офісу / адміністрації підписувати даний документ;
- чи має керівник офісу прописані в посадовій інструкції повноваження щодо підпису Стратегічного оборонного бюлетеня;
- чи має компетенцію і фахівців очолюваний керівником офіс (адміністрація) для розроблення документів такого рівня;
- яку конкретно правову, політичну та іншу відповідальність несе особа, яка підписує даний документ за його реалізацію.

Звичайно, що питань можна ставити більше, але головне: якщо документи стратегічного рівня буду розроблятися невідомими особами (можливо, фахівцями), які не мають повноважень та відповідної правової компетенції, будуть підписуватися суб'єктами права, які не мають на це права, то це наперед унеможлиблює вплив даного документа на суспільні відносини у відповідній сфері. Знову ж стикаємося із проблемою, яка неодноразово порушувалася в науці: необхідність розроблення і прийняття Закону України «Про адміністрацію Президента України», в якому були б визначені засади функціонування як самої адміністрації, так і її посадових осіб, зокрема й Голови адміністрації (офісу на цей момент) Президента України.

Національний координаційний центр з кібербезпеки від 7 червня 2016 року

Указом Президента України від 7 червня 2016 року № 242/2016 [95] в якості робочого органу РНБО України був створений ***Національний координаційний центр кібербезпеки*** й затверджено Положення про нього. В

аспекті захисту об'єктів СІІ на вказаний центр покладаються такі **функції**, як:

- *аналітична* (здійснення аналізу стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та критичної інформаційної інфраструктури, даних про кіберінциденти щодо них, виконання вимог законодавства щодо кіберзахисту СІІ);
- *організаційна* (підготовка пропозицій щодо створення центрів забезпечення кібербезпеки державних органів та об'єктів критичної інформаційної інфраструктури);
- *забезпечувальна* (оперативне, інформаційно-аналітичне забезпечення РНБО з питань захисту критично важливих об'єктів інфраструктури);
- забезпечення *кіберзахисту* державних електронних інформаційних ресурсів); *захисна* (здійснення системних заходів щодо кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури);
- *координаційна* (координація заходів щодо взаємоузгодженого розгортання підрозділів кібербезпеки в умовах воєнного, надзвичайного стану і під час виникнення надзвичайних ситуацій; удосконалення взаємодії з міжнародними організаціями у сфері кібербезпеки);
- *мобілізаційна* (мобілізація додаткових ресурсів для організації операцій в кіберпросторі) та ін.

Нормотворча діяльність Президента України також знаходить своє відображення у створенні відповідних координаційних рад.

Так, зокрема Указом Президента України № 88/2020 **від 16 березня 2020 року** [96] урахуваючи, що поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричинене-

ної SARS-CoV-2, створює загрозу особистій, громадській та державній безпеці, спричиняє тяжкі соціально-економічні та демографічні наслідки, з метою посилення захисту населення, невідкладного здійснення заходів щодо протидії поширенню COVID-19 в Україні, відповідно до пункту 28 частини першої статті 106 Конституції України було утворено **Координаційну раду з протидії поширенню COVID-19**. Дана рада виступає як консультативно-дорадчий орган при Президентові України, основним завданням якого є моніторинг ситуації та напрацювання пропозицій щодо здійснення ефективних заходів, спрямованих на протидію поширенню COVID-19 в Україні.

З метою досягнення поставленої мети Рада має право:

- 1) одержувати в установленому порядку від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, документи та матеріали;
- 2) запрошувати на засідання та заслуховувати інформацію представників міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, керівників державних підприємств, установ та організацій з питань, що належать до її компетенції.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (далі – Стратегія 2020) визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. *Метою Стратегії 2020* було впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі [77].

Частотність вживання терміна «інфраструктура» – три рази.

Зокрема в Стратегії 2020 виділяються такі три *види інфраструктури*:

- 1) транспортна;
- 2) телекомунікаційна;
- 3) інфраструктура паливно-енергетичного комплексу.

На жаль, змістовно концепція цілком спрямована на питання розбудови держави та її інституцій, майже не йдеться про безпеку особи і людини, створення механізмів створення додаткових гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина. Звичайно, що Стратегія 2020 була підготовлена в часи активної фази російської агресії, саме цим напевно зумовлено те, що з 10 проголошених напрямів, де потрібно здійснювати реформи та реалізовувати відповідні програми, чотири присвячені безпосередньо безпековим питанням:

- **реформа системи національної безпеки та оборони України** – *мета*: підвищення обороноздатності держави, реформування Збройних сил України та інших військових формувань України відповідно до сучасних вимог та з урахуванням досвіду, набутого у ході антитерористичної операції, а також розвиток оборонно-промислового комплексу для максимального задоволення потреб армії;
- **оновлення влади та антикорупційна реформа** – *мета*: суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції;

- **судова реформа** – *мета*: реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом;
- **реформа правоохоронної системи** – *мета*: коригування завдань та функцій правоохоронних органів, упровадження нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Окремо було наголошено на необхідності проведення таких реформ:

- **децентралізація та реформа державного управління** – *мета*: побудова прозорої системи державного управління, створення професійного інституту державної служби, забезпечення її ефективності;
- **дерегуляція та розвиток підприємництва** – *мета*: створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці;
- **реформа системи охорони здоров'я** – *мета*: кардинальне, системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав;

- **податкова реформа** – мета: побудова податкової системи, яка є простою, економічно справедливою, з мінімальними затратами часу на розрахунок і сплату податків, створює необхідні умови для сталого розвитку національної економіки, забезпечує достатнє наповнення Державного бюджету України і місцевих бюджетів;
- **програма енергонезалежності** – мета: забезпечення енергетичної безпеки і перехід до енергоефективного та енергоощадного використання та споживання енергоресурсів із впровадженням інноваційних технологій;
- **програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі** – мета: формування довіри до України, спрямування її позиціонування у світі на користь політичним та економічним інтересам нашої держави, а також на зміцнення її національної безпеки і відновлення територіальної цілісності.

У межах даної роботи лишаємо осторонь детальний аналіз рівня досягнення та конкретних результатів і, загалом, оцінки реалізації даних напрямів. Постійна демагогія, переписування одних і тих самих положень, відсутність спрямованості на досягнення конкретного результату, напевно кожного разу стають демаркаційними лініями для інтелектуальної здатності владних еліт, рівня їх стратегічного мислення та культури, які щоразу втрачають довіру як людей, так і міжнародних партнерів і стейкхолдерів.

Утім, повертаючись до аналізу даного документа відповідно до предмета нашого дослідження, відмітимо,

що, на превеликий жаль, в такому важливому документі, як Стратегія 2020 жодного слова про розбудову національної системи інфраструктури, яка власне і формує умови для реалізації будь-якої з наведених вище реформ, не сказано. Так само даний документ абсолютно не враховує глобального контексту розвитку світової цивілізації, модерних тенденцій «шостого масового вимірювання», «нового Просвітництва», «великого переходу», «нових коаліцій», «геостратегічних зламів» і кліматичних змін, в тому числі застосування біологічної зброї в глобальному вимірі [97].

Визначальним є те, що такі документи, як **Стратегія сталого розвитку** не є витвором національної правотворчості, а ухвалюються на реалізацію схвалених в рамках ООН цілей сталого розвитку (ЦСР) [98]. Таким чином, знову ж звертаємося до питань, які ми власно порушували вище в цій роботі, причому не для «**красного слівця**»: що первинно: міжнародне законодавство або внутрішнє?

Наша відповідь із наведенням комплексної міждисциплінарної аргументації вичерпно надана в цьому дослідженні. Ми не бачимо перспектив розвитку суверенної держави в контексті сліпого, безглузлого та халуйського калькування міжнародного законодавства та інших норм міжнародного права без врахування національної специфіки, поза контекстом реалізації національних інтересів, та взагалі національних цінностей, в рамках парадигмальної геостратегії сучасної України.

Адже цілі сталого розвитку Габона, Непала, Маршальських островів, України та США є різними за своєю суттю. Це аксіома.

Тим більш цікавим є те, що в 2016 році було розроблено Національну доповідь щодо імплементації даних

17 цілей [99], які дуже серйозно та суттєво різняться від того, що було викладено в аналізованому нами документі Стратегія – 2020.

У Стратегії 2020 до таких цілей включено:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, розвиток сільського господарства;
- 3) міцне здоров'я і благополуччя;
- 4) якісна освіта;
- 5) гендерна рівність;
- 6) чиста вода та належні санітарні умови;
- 7) доступна та чиста енергія;
- 8) гідна праця та економічне зростання;
- 9) промисловість, інновації та інфраструктура;
- 10) скорочення нерівності;
- 11) сталий розвиток міст і громад;
- 12) відповідальне споживання та виробництво;
- 13) пом'якшення наслідків зміни клімату;
- 14) збереження морських ресурсів;
- 15) захист та відновлення екосистем суші;
- 16) мир, справедливість та сильні інститути;
- 17) партнерство заради сталого розвитку.

За текстом документа виділяються такі види інфраструктури і такі особливості вживання терміна «*інфраструктура*»:

- інфраструктурні проекти (с. 10, 75);
- інфраструктурні об'єкти (с. 16);
- інфраструктура області (с. 11);
- інфраструктура сільської місцевості (с. 22);
- деформація інфраструктурного устрою освітньої системи (с. 36);
- освітня інфраструктура (с. 36);

- інфраструктура соціальних послуг (с. 42);
- *водна інфраструктура*: 1) трубопроводів, станцій очищення води, водних джерел та насосних станцій) (с. 52); 2) інфраструктура водопостачання та водовідведення (с. 88);
- модернізація інфраструктури водопостачання та водовідведення (с. 52);
- *завдання 7.1*: розширення інфраструктури та модернізація, мережі для забезпечення надійного та сталого енергопостачання на основі впровадження інноваційних технологій (сс. 56, 66);
- промислова інфраструктура (с. 74);
- *надійна та доступна інфраструктура*, що охоплює як дорожньо-транспортні, енергетичні та інформаційно-комунікаційні мережі, так і інноваційну інфраструктуру, є запорукою ефективної діяльності бізнесу та якісних умов життєдіяльності населення (с. 74);
- якість інфраструктури (с. 74);
- стан транспортної інфраструктури (с. 74);
- інфраструктурні послуги (с. 74);
- інформаційно-комунікаційна інфраструктура подана як визначальний фактор прискореного розвитку економіки (с. 75);
- інфраструктура ринку капіталу (с. 75);
- розвиток сучасної надійної та доступної інфраструктури для підвищення ефективності діяльності бізнесу та якості життя населення: 1) інформаційно-комунікаційна; 2) дорожньо-транспортна; 3) енергетична (с. 156); 4) інноваційна інфраструктура (с. 75, 139);
- розвинена інфраструктура (с. 78, 80);

- покращення регіональної інфраструктури (с. 82);
- занепад соціальної інфраструктури (с. 88);
- навантаження на інфраструктуру (с. 88);
- невідповідність інфраструктури міста: 1) комунальної; 2) соціальної; 3) транспортно-шляхової; 4) торговельної; 5) побутової інфраструктури зростаючим потребам громади (с. 88);
- розвиток надійної, безпечної, зручної транспортної інфраструктури (с. 89);
- руйнація інфраструктури (с. 96);
- досвід користування інфраструктурними об'єктами (с. 115);
- навантаження на об'єкти соціальної інфраструктури (с. 120);
- розбудова соціальної інфраструктури (с. 125);
- створення фінансової та інституційної системи (інноваційної інфраструктури), що забезпечуватимуть розвиток наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок (с. 139);
- користування інфраструктурним об'єктами (с. 147);
- сільська інфраструктура (с. 150);
- розширення інфраструктури (с. 155);
- стійка інфраструктура (с. 158);
- розвиток якісної, надійної, стійкої та сталої інфраструктури, включаючи регіональну та транскордонну інфраструктуру, з метою підтримки економічного розвитку та добробуту людей, приділяючи особливу увагу забезпеченню недорогого і рівноправного доступу для всіх (с. 158);
- сприяння розвитку екологічно стійкої і сталої інфраструктури (с. 159).

Примітним є пряме зазначення на ціль номер 9: «**Промисловість, інновації та інфраструктура**». В рамках реалізації даної цілі визначено:

9.1 – розвивати якісну, надійну, сталу та доступну *інфраструктуру*, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту;

9.2 – забезпечити розширення використання електротранспорту та відповідної *мережі інфраструктури*;

9.3 – забезпечити доступність *дорожньо-транспортної інфраструктури*, яка базується на використанні інноваційних технологій, зокрема через розширення форм участі держави у різних *інфраструктурних проектах*;

9.4 – сприяти прискореному розвитку високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості, які формуються на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво» та кластерного підходу за напрямками: розвиток інноваційної екосистеми; розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ); застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; високотехнологічне машинобудування; створення нових матеріалів; розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузей;

9.5 – створити фінансову та інституційну системи (*інноваційну інфраструктуру*), що забезпечуватимуть розвиток наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок;

9.6 – забезпечити доступність Інтернету, особливо у сільській місцевості;

9.7 – забезпечити збільшення участі молоді у наукових дослідженнях.

Цікавим є те, що під час епідемії коронавірусу Уряд України 20 березня 2020 року зажадав від міністерств *надати перелік об'єктів критичної інфраструктури* за такими сферами:

- водо, електро-, тепло-, газопостачання;
- зв'язок, комунікація, поштовий зв'язок;
- охорона здоров'я, забезпечення ліками та медикаментами;
- виробництво продукції першої необхідності;
- виробництво та продаж продуктів харчування;
- вивіз та утилізація сміття [100].

Тобто фактично, з урахуванням саме пандемії, яку оголосив ВООЗ 11 березня 2020 року [101], саме ці сфери життєдіяльності та об'єкти інфраструктури в них були визнані такими, що є **життєво важливими**.

Цікавим у розрізі саме формування геостратегії сучасної України є той факт, що фінансування ВООЗ здійснюється не лише за допомогою членських внесків країн-учасниць, які розраховують згідно з кількістю населення та добробутом країни, а й передусім через **добровільні внески приватних осіб, благодійних фондів, неурядових організацій, які різняться з року в рік**.

Саме тому, коли відбувається оголошення тієї чи іншої пандемії, хвороби, доцільно зважати на контекст діяльності і фінансування з боку виділеної нами жирним шрифтом категорії. Щоб не бути голослівними, наведемо конкретні цифри:

- 1) у 2019-му США виділили ВООЗ близько 553 мільйонів доларів і посіли перше місце серед країн-учасниць, покриваючи майже 15 % фінансування серед таких суб'єктів як держави;

2) КНР виділило майже вдесятеро менше.

І ось тепер увага: у 2016-2017 роках внесок Фонду *Білла та Мелінди Гейтс* становив майже 650 мільйонів [102], тобто фактично був більшим, ніж внески двох перших країн сумарно. Більше того, офіційно визнано, що засновник компанії Microsoft Білл Гейтс і його фонд є другим найбільшим джерелом фінансування організації [103]. Хоча, якщо аналізувати і включати в дане фінансування діяльність Глобального альянсу з вакцин і імунізації (GAVI), який належить Біллу Гейтсу і об'єднує різні приватні і урядові організації, виділяючи щорічно близько 400 мільйонів доларів США, то саме дана особа як основним бенефіціаром і стейкхолдером так званої «Всесвітньої» організації з охорони здоров'я.

Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року.

У подальшому цілі сталого розвитку були закріплені в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року [104].

Підтримуючи проголошені Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» 30 вересня 2019 року було видано Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [104].

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського су-

спільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина було визначено такі цілі:

- 1) подолання бідності;
- 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства;
- 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
- 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
- 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат;
- 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
- 7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх;
- 8) сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
- 9) створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
- 10) скорочення нерівності;
- 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- 12) забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
- 13) вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;

- 14) збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;
- 15) захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття;
- 16) сприяння побудові миролюбного и відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях;
- 17) зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Чітко визначено, що цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України. Дискусійність цих вимірів є очевидною, адже жодного слова про інфраструктурний, безпековий, кібернетичний, кліматичний та демографічний виміри. Але детальний аналіз даної тематики виходить за межі предмета цього дослідження, утім обов'язково буде розглянутий нами в наступних монографіях наукової школи *професора В. А. Ліпкана*.

Рішення РНБОУ «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації» від 29 грудня 2016 року

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року, затвердженому Указом Президента України від 13 лютого 2017 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації» [105] у п. 2 на Кабінет Міністрів України покладається обов'язок «невідкладно забезпечити підготовку законодавчих пропозицій стосовно визначення вимог щодо кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, прав і обов'язків основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки та власників (розпорядників) об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, механізму взаємодії між ними під час виявлення, попередження, припинення кібератак та кіберінцидентів, усунення їх наслідків, запровадження відповідальності за порушення вимог щодо кіберзахисту відповідних об'єктів...». У такий спосіб в зазначеному документі закріплювалися не просто завдання, а представлені практично всі аспекти адміністративно-правового регулювання захисту СІІ.

Слід враховувати, що призначення таких підзаконних актів, якими є стратегії, що в установленому порядку затверджуються указами Президента України, – це виклад основних напрямів державної політики у певній галузі із визначенням пріоритетів, інструментів досягнення цілей та конкретних кількісно-якісних змін параметрів суспільних відносин. Вони закладають підвалини для подальшого закріплення у законах певних правових норм. Відмінність Концепцій від Стратегій як правових актів полягає у тому, що останні мають чіткі параметри власної реалізації, індикатори оцінки ефек-

тивності та просторово-часові параметри реалізації тощо. Саме тому, на наш погляд, **Стратегія як нормативно-правовий акт**, має бути тим документом, в якому будуть викладені *засади реалізації стратегії державної інфраструктурної політики в якості політико-безпекової практики*.

У зв'язку з цим в рамках формування інфраструктурного законодавства і взагалі аналізові напрямів удосконалення функціональної національної правової системи постає наукове завдання щодо з'ясування шляхів артикуляції розглянутих в стратегіях положень у законодавчих актів, що ними регулюється досліджувана сфера.

Рішення РНБОУ «Про удосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури» від 16 січня 2017 року

Дане рішення було введено в дію Указом Президента України від 16 січня 2017 року № 8/2017 [106].

Відповідно до даного Указу Президента визначено завдання для суб'єктів захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Кабінету Міністрів України:

- 1) у двомісячний строк розробити за участю Національного інституту стратегічних досліджень і схвалити концепцію створення державної системи захисту критичної інфраструктури та план заходів з її реалізації;
- 2) у двомісячний строк після схвалення концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури розробити за участю Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України і Національного банку України та внести

в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист», в якому передбачити врегулювання питань, зокрема, щодо:

- 1) створення державної системи захисту критичної інфраструктури;
- 2) визначення органу, відповідального за координацію діяльності із захисту критичної інфраструктури в мирний час та в умовах особливого періоду;
- 3) визначення функцій, повноважень та відповідальності центральних органів виконавчої влади та інших органів у сфері захисту критичної інфраструктури, а також прав, обов'язків та відповідальності власників і операторів об'єктів критичної інфраструктури;
- 4) запровадження єдиної методології проведення оцінки загроз критичній інфраструктурі та реагування на них, зокрема щодо аварій і технічних збоїв, небезпечних природних явищ, зловмисних дій;
- 5) запровадження критеріїв та методології віднесення об'єктів інфраструктури до критичної інфраструктури, порядок їх паспортизації та категоризації;
- 6) засад державно-приватного партнерства та ресурсного забезпечення у сфері захисту критичної інфраструктури;
- 7) міжнародного співробітництва у сфері захисту критичної інфраструктури.

Також знову спостерігаємо згадку не про МВС або Міністерство оборони України, а про Службу безпеки України, на яку було покладено обов'язок вжиття у тримісячний строк заходів щодо удосконалення *контрольованого забезпечення та захисту критичної інфраструктури*.

Рішення РНБОУ «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз енергетичній безпеці України та посилення захисту критичної інфраструктури», від 16 лютого 2017 року [107].

З метою посилення контролю за переміщенням товарів з окремих територій у районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях; розроблення проекту реконструкції енергоблоків теплових електростанцій та теплоелектроцентралей, на яких використовується вугілля антрацитової групи, для забезпечення застосування ними вугілля газової групи вітчизняного видобутку; диверсифікації джерел постачання вугілля в Україну та створення резерву енергетичного вугілля; ухвалення нової Енергетичної стратегії України [108; 109] Указом Президента України від 16 лютого 2017 року № 37/2017 було уведено в дію Рішення РНБОУ від 16 лютого 2017 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз енергетичній безпеці України та посилення захисту критичної інфраструктури»[107; 110].

Згідно з даним Указом Президента України на *Кабінет Міністрів України* покладено виконання таких завдань:

- 1) вжити вичерпних заходів щодо нейтралізації загроз енергетичній безпеці України;
- 2) затвердити порядок переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях та перелік товарів, заборонених для переміщення;
- 3) опрацювати і запровадити план дій щодо посилення боротьби з незаконним переміщенням товарів у районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях;

- 4) організувати ремонт пошкодженої транспортної інфраструктури (мостів, залізничних переходів тощо) у районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях;
- 5) вжити вичерпних заходів щодо диверсифікації джерел постачання вугілля в Україну та створення резерву енергетичного вугілля;
- 6) забезпечити тимчасово, до повного подолання кризових явищ в енергетиці, припинення експорту з України вугілля кам'яного марки антрацит;
- 7) організувати взаємодію з депутатськими фракціями та комітетами Верховної Ради України з метою розроблення пропозицій щодо внесення змін до законодавства, що впливають із резолюції Ради Безпеки ООН від 13 лютого 2017 року № 2341;
- 8) разом із Службою безпеки України активізувати роботу щодо виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про удосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури», введеного в дію Указом Президента України від 16 січня 2017 року № 8;
- 9) разом із Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, невідкладно: а) вивчити об'єктивність, економічну та соціальну обґрунтованість встановлених тарифів на енергоносії, електроенергію, житлово-комунальні послуги та опрацювати можливі заходи щодо вдосконалення механізмів державного регулювання діяльності у цій сфері природних монополій та управління суб'єктами господарювання, корпоративні пра-

ва яких належать державі, а також поінформувати населення про результати цієї роботи; б) розробити та забезпечити реалізацію програми побудови нових енергоблоків і реконструкції існуючих енергоблоків теплових електростанцій та теплоелектроцентралей, на яких використовується вугілля антрацитової групи, для забезпечення застосування ними вугілля газової групи вітчизняного видобутку.

Також в даному Указі виділені ще 2 основні суб'єкти реалізації державної інфраструктурної політики: *Міністерство внутрішніх справ України* та *Служба безпеки України*, на які покладено відповідно:

- вжити вичерпних заходів щодо забезпечення громадського порядку в районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях;
- забезпечити належну охорону об'єктів газо- та електропостачання, транспортної інфраструктури в районі проведення антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях та створити належні безпекові умови для їх безперебійного функціонування.

Окремо виділено завдання щодо забезпечення безпеки та унеможливлення у встановлений законом спосіб спроб порушення громадського порядку на об'єктах критичної інфраструктури. Його виконання покладено на Національну поліцію України, Національну гвардію України, Службу безпеки України.

СБУ, окрім цього, поставлено ще одне завдання щодо невідкладної активізації роботи щодо нейтралізації спроб російських спецслужб, їхньої агентури, пов'я-

заних з ними підричних елементів та диверсійно-розвідувальних груп ускладнити функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури.

Причому характерним є те, що ще у 2015 році у відповідному рішенні РНБОУ [109] на Службу безпеки України, Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України було покладено завдання щодо забезпечення на території Донецької та Луганської областей належної охорони об'єктів газо- та електропостачання, транспортної інфраструктури та безпечного доступу технічного персоналу для виконання технологічних робіт на таких об'єктах (у тому числі ремонту та відновлення), зокрема з метою забезпечення вивезення енергетичного вугілля. Таким чином, у 2015 році одним із суб'єктів захисту інфраструктури було Міністерство оборони України, але з часом воно зникло, а з'явилась Національна поліція України і Національна гвардія України.

4.2.3 Акти Кабінету Міністрів України

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури» від 6 грудня 2017 року

Принципово важливо зазначити, що у **«Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури»**, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України 6 грудня 2017 року [111], критична інформаційна інфраструктура не виокремлюється (про неї в документі взагалі жодної згадки немає), а

вірогідно поглинається поняттям інформаційної безпеки та кібербезпеки. Як наслідок, проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» [112] продовжив ту саму методологію. Попри те, що критична інформаційна інфраструктура виступає невід’ємним елементом будь-якого об’єкта критичної інфраструктури, укладачі проекту не приділили достатньої уваги цьому напрямку. Так, у тексті:

- відсутнє визначення ключових понять, пов’язаних зі стратегічною інформаційною та кібернетичною інфраструктурою;
- немає жодної окремої статті, присвяченої питанням адміністративно-правового регулювання захисту саме цього сегмента.

Контент-аналіз тексту дозволяє виявити, що критична інформаційна інфраструктура в проекті згадується *тричі*:

- 1) у п.п. 22 і 23 ст. 17 при описі обов’язків і повноважень Служби безпеки України;
- 2) у п.п. 1 і 5 ст. 26 щодо компетенції Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України;
- 3) у п. 2 ст. 35 щодо взаємодії державної системи захисту критичної інфраструктури з іншими системами захисту у сфері національної безпеки, зокрема із національною системою кібербезпеки, Ситуаційним центром забезпечення кібербезпеки Служби безпеки України. Показово, що Національний координаційний центр кібербезпеки, про який йшлося вище, в проекті Закону взагалі не згадується. Подібні факти висвітлюють суттєві резерви для удосконалення проекту.

Характерно також й те, що за наявності в Національній поліції України Департаменту кіберполіції у законах та проектах законів цей підрозділ взагалі не фігурує в якості суб'єкта захисту критичної інформаційної інфраструктури, хоча саме до нього звертаються юридичні й фізичні особи із повідомленнями про кібератаки.

Наразі, враховуючи те, що доля цього даного акта залишилася не визначеною (відповідно до Регламенту Верховної Ради України не розглянуті Радою попереднього скликання в першому читанні законопроекти вважаються відхиленими [113]), скоріш за все можна прогнозувати два варіанти розвитку подій. За першим, так би мовити «поміркованим», до Ради буде внесено частково відкоригований законопроект, який вже подавався до цього. За другим, «новаторським», готуватиметься принципово інший акт. Проте це потребуватиме значних витрат зусиль фахівців, а найголовніше – часу. Принаймні натепер Україна залишається без чітко спрямованого адміністративного нормування захисту критичної інфраструктури, в тому числі інформаційної.

Про неквапливість державних органів у прийнятті рішень свідчить і той факт, що в травні 2018 року Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації направила до Кабінету Міністрів України на погодження проект постанови «Про затвердження порядку формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» [114], підготовлений на виконання ст. 4 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Документ так і не був ухвалений в установленому порядку, відтак усі процедури у зазначеній галузі залишаються юридично не внормованими. По суті, перелічене є свідченням недооцінки владою

масштабів проблеми та наслідків реалізації негативних сценаріїв щодо захисту об'єктів СІКІ.

І це на тлі того, що у 2017-му тільки від кібератаки вірусу Petya. А Україна втратила близько 0,5% ВВП [115]; у 2018-му кількість серйозних кіберінцидентів сягала одну тисячу на місяць [116], а відповідно до звіту Департаменту кіберполіції за 2018 р. виявлено 6 тисяч правопорушень, з яких 1325 – у сфері кібербезпеки [117]. Принагідно слід зазначити, що у відкритому доступі відсутня статистика, яка відображала б узагальнені дані щодо кібератак на об'єкти СІКІ та діяльності правоохоронних органів щодо розслідування кіберінцидентів і притягнення винних до юридичної відповідальності.

30 грудня 2021 року Президент України Володимир Зеленський своїм указом надав чинності рішенню Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України», яким передбачено щорічне затвердження відповідного комплексу заходів з індикаторами їх виконання, а також кожні півроку інформація про стан виконання має бути надана Національному координаційному центру кібербезпеки. Серед пріоритетів і головних цілей Стратегії – запровадження дієвої кібероборони, протидія розвідувально-підбивній діяльності у кіберпросторі та забезпечення безпечності цифрових послуг.

У такий спосіб формуємо проблемний комплекс завдань, які потрібно вирішити через ситуацію, за якої на теперішній час на законодавчому рівні:

- відсутній єдиний Закон України, яким регулювалися б усі аспекти забезпечення безпеки стратегічної інформаційної та кібернетичної інфраструктури;

- у чинних актах некоректно та неуніфіковано трактується та визначається ключове поняття «стратегічна інформаційна інфраструктура»;
- відсутнє тлумачення поняття «безпека стратегічної інформаційної та кібернетичної інфраструктури»;
- не представлений зведений перелік суб'єктів, на яких покладається обов'язок реалізації стратегії ДІФСП у сфері безпеки СІКІ;
- частково визначені повноваження лише окремих суб'єктів, до того ж чітко не диференційовані компетенції, що нерідко призводить до дублювання функцій;
- не закріплені правові засади управління об'єктами стратегічної інформаційної та кібернетичної інфраструктури при надзвичайних ситуаціях;
- потребує удосконалення діяльність галузевих центрів реагування на кіберзагрози, центр кібербезпеки у сфері телекомунікацій, на створенні яких наполягає Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації [118].

**Постанова Кабінету Міністрів України
«Про затвердження Загальних вимог
до кіберзахисту об'єктів критичної
інфраструктури» від 19 червня 2019 року**

На цьому тлі найбільш таргетованою і спрямованою на вирішення конкретних завдань в рамках реалізації як державної інфраструктурної, так і кібербезпекової політики можемо вважати Постанову КМУ від 19 червня 2019 року, якою затверджуються загальні вимоги до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури [119].

Важливим у контексті розуміння сучасного ставлення нормотворця до проблем правового регулювання реалізації стратегії ДІФСР є вивчення найбільш сучасних НПА.

Адже сучасні безпекові та інфраструктурні трансформації зумовлюють необхідність у розробленні нових підходів до державної інфраструктурної політики. Одним із елементів таких підходів і важливих завдань виступає розроблення політико-правових засад формування переліку об'єктів стратегічної інфраструктури, форм та засобів ведення їх реєстру, визначення рівня критичності, методики категоризації об'єктів стратегічної інфраструктури, а також віднесення об'єктів до об'єктів стратегічної інфраструктури. Тривалий час дані питання лишалися поза увагою науковців, адже домінування фокусу переважно політологів призвело до перебільшення суб'єктивних та оціночних категорій при формуванні суджень щодо віднесення того чи іншого об'єкта саме до переліку об'єктів критичної інфраструктури.

Варто підкреслити, що через відсутність розробленої стратегії державної інфраструктурної політики цілий комплекс проблем і надалі залишається як недостатньо вивченим в теоретичному плані, так і не реалізованими на практиці. Фокус на формуванні лише державної системи захисту критичної інфраструктури наперед звучує можливість системного правового впливу на комплексні суспільні відносини, що виникають у сфері інфраструктурної політики.

До одного з таких важливих питань належить формування зрозумілих та прозорих, чітких та науково обґрунтованих, а головне нормативно визначених та закріплених критеріїв віднесення тих чи інших об'єктів до

переліку об'єктів критичної інфраструктури (за текстом використовуватимемо даний термін, оскільки він застосовується в нормативних актах. Авторська позиція щодо коректної назви цього терміна викладена в інших публікаціях [120], а також в першому розділі даної монографії).

Підкреслимо, що суттєву роль у науковій дискусії на цю тему відіграють дослідження Національного інституту стратегічних досліджень, які можуть слугувати вагомою джерельною базою для розв'язання визначених нами вище наукових завдань саме у правовій царині.

Водночас цілком очевидно, що аналіз комплексу проблем у сфері ДІФСП здійснюється не на достатньому рівні. Через окрему заангажованість державних інституцій, моноспрямованість наукового пошуку, який обумовлений превалюванням використання перекладів фахової літератури та нормативно-правових актів, поза науковим обігом залишаються важливі політологічні, безпекові, теоретико-правові напрацювання, зокрема у векторі розвитку адміністративних послуг та їх цифровізації, використання штучного інтелекту, в тому числі моральних засад даного процесу, які можуть слугувати ефективним інструментарієм для вирішення наступного комплексу питань:

- порядок віднесення об'єктів до переліку об'єктів стратегічної інфраструктури;
- методика категоризації об'єктів інфраструктури;
- правові режими функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури;
- перелік секторів та основних послуг стратегічної інфраструктури держави;
- засади забезпечення створення цілісної державної системи обліку ОСІ;

- засади посилення захисту ОСІ;
- етапність та алгоритм побудови державної системи БСІ.

Слід визнати, що останнім часом відбувається по-
жвавлення процесів формування нормативно-правово-
го регулювання правовідносин у сфері інфраструктури.
Ухвалено Концепцію створення державної системи за-
хисту критичної інфраструктури [111], розроблено про-
ект Закону України «Про критичну інфраструктуру та
її захист», відбувається поступове наповнення і розши-
рення нормативної бази у вигляді розроблення галузе-
вих та рамкових НПА. І саме в цьому процесі важливу
роль відіграє правова теорія, яка певним чином нехту-
ється останнім часом не лише при розробленні законів,
а й при формуванні системи правового регулювання тієї
чи іншої сфери, зокрема і сфери інфраструктури.

Одразу акцентуємо на неприпустимості порушен-
ня правил юридичної техніки, свавільного тлумачен-
ня ключової термінології та спроби вписати бажане ба-
чення в рамки НПА замість наукового аналізу наявних
тенденцій і вироблення на цій основі науково обґрун-
тованих пропозицій щодо розроблення або вдоскона-
лення як відповідного законодавства, так і сучасної
геостратегії.

Сучасні геостратегічні трансформації зумовлюють
необхідність у розробленні нових підходів до **геостра-
тегії сучасної України**, *складовим елементом якої ви-
ступатиме стратегія державної інфраструктурної по-
літики*. Одним із елементів таких підходів і важливих
завдань є вироблення політико-безпекових та правових
засад формування переліку об'єктів стратегічної інфра-
структури. Тривалий час дані питання лишалися поза

увагою науковців-правників. Домінування фокусу переважно політологів призвело до певного перебільшення суб'єктивних та оціночних категорій при формуванні суджень щодо віднесення того чи іншого об'єкта саме до переліку об'єктів стратегічної інфраструктури.

Ці питання були вирішені у відповідних постановах, аналіз яких буде здійснено далі за текстом (зі збереженням термінології відповідних НПА).

Постанова Кабінету Міністрів України
«Про затвердження Положення
«Про Координаційний центр з питань
промисловості» від 19 лютого 2020 року

Здійснений нами контент-аналіз найновіших актів КМУ (за 2019-2020 рік) дав змогу знайти ще один документ, в якому згадуються питання інфраструктури. Цікавим є той факт, що у своїй Постанові КМУ, яким затверджено ***Положення «Про Координаційний центр з питань промисловості»***, термін «інфраструктура» згадується в контексті лише реалізації завдань даним Центром [121].

Так, відповідно до п. 4 даний центр розробляє рекомендації щодо: 1) збільшення обсягів внутрішнього споживання продукції вітчизняних промислових виробників, зокрема під час реалізації *інфраструктурних проєктів*; 2) приведення автотранспортної інфраструктури у відповідність з потребами промислових товаровиробників, забезпечення недискримінаційного доступу до об'єктів інфраструктури [122].

Таким чином, знову ж доводиться констатувати, що в профільних відомчих актах не знаходять свого виразу питання реалізації державної інфраструктурної політи-

ки, відсутній гіперзв'язок відомчих нормативних актів із законодавством, а також родовими актами, що формулюють державну політику.

**Постанова Кабінету Міністрів України
від 9 жовтня 2020 р. № 1109 «Деякі питання
об'єктів критичної інфраструктури»**

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» Кабінет Міністрів України затвердив своєю Постановою № 1109 від 9 жовтня 2020 року такі документи:

- 1) Порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури;
- 2) Перелік секторів (підсекторів), основних послуг критичної інфраструктури держави;
- 3) Методику категоризації об'єктів критичної інфраструктури.

Зважаючи на важливість даного питання, а також враховуючи те, що наведені документи є найбільш актуальними через термін їх прийняття – 9 жовтня 2020 року, розглянемо більш детально кожний документ.

**Порядок віднесення об'єктів до об'єктів
критичної інфраструктури**

Відповідно до схваленої Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури одним із шляхів розв'язання проблем побудови ДСЗКІ виступає створення нормативно-правової бази з питань організації діяльності державних органів і суб'єктів господарювання у сфері захисту критичної інфраструктури.

Саме тому можна зрозуміти логіку та підтримати ідею розроблення *Порядку віднесення об'єктів до об'єк-*

тів критичної інфраструктури, за допомогою якого планується сформувавши правові засади для визначення порядку віднесення підприємств, установ та організацій до об'єктів критичної інфраструктури. Також за допомогою прийняття даного Порядку планується сформувавши правові засади для формування та визначення критеріїв та визначення порядку віднесення до критичної інфраструктури тих об'єктів, які є важливими для економіки і національної безпеки та порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам.

Акцентуємо, що важливим і, ми б навіть сказали засадничим, при затвердженні відомчих НПА ураховувати зміст наступних НПА, які вже розроблені та мають вищу юридичну силу. Це насамперед:

- 1) Закон України «Про критичну інфраструктуру» (після введення його в дію 15 червня 2022 року);
- 2) Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури.

Це є вирішальним моментом, адже йдеться передусім про формування саме системи адміністративно-правового регулювання, а не окремих НПА, які розроблятимуться кожним окремим центральним органом виконавчої влади, виходячи лише з власних секторальних потреб, власних положень про ті чи інші міністерства, відповідні секторальні основні послуги, а головне – власного бачення і власної візії щодо реалізації державної інфраструктурної політики. Таким чином може бути втрачено системний функціонал та призначення державної інфраструктурної політики, нівельовано функцію правового впливу.

Тож проблематика віднесення об'єктів до переліку об'єктів критичної інфраструктури має виступати не

окремою проблемою, а бути органічним елементом вирішення комплексного завдання: формування системної державної інфраструктурної політики, в рамках якої чільне місце мають посідати питання функціонування цілісної системи безпеки критичної інфраструктури.

На це також прямо вказується і в ухваленій Концепції, де відзначається необхідність запровадження системного підходу до розв'язання проблеми на загальнодержавному рівні. Причому під *системою захисту критичної інфраструктури* розуміється сукупність об'єктів, які є стратегічно важливими для економіки і безпеки держави, суспільства, населення та порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам України. Тобто знову наголошуємо на тому, що опис поняття відбувається через терміни: *стратегічні об'єкти, життєво важливі національні інтереси*.

Водночас в проекті Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» надавалося інше тлумачення даного терміна: *державна система захисту критичної інфраструктури* – система суб'єктів із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури. А в ухваленому 16 листопада 2021 року ЗУ «Про критичну інфраструктуру» визначення даного поняття взагалі відсутнє.

І саме формування системи безпеки критичної інфраструктури проголошується одним із пріоритетів у реформуванні сектора оборони і безпеки України.

Тож використання системного підходу та системної методології не виступає даниною моді, а є необхідною умовою успішного вирішення як практичних завдань, так і розроблення достовірної та об'єктивної теоретичної

моделі системи БСІ. Наша гіпотеза знаходить своє підтвердження і через проведений догматико-юридичний та герменевтичний аналіз та аналіз мовних одиниць, внаслідок чого було виявлено словосполуки із ключовим терміном «*система*», частотність вживання яких в проекті Закону становить 104, а Концепції – 37, що вказує на необхідність застосування системної методології:

- державна система захисту критичної інфраструктури;
- система суб'єктів;
- система реагування;
- система управління технологічними процесами в ОКІ;
- системи виявлення загроз критичній інфраструктурі;
- окремі системи захисту і реагування;
- система соціального захисту населення;
- втрата систем і ресурсів;
- система інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень щодо забезпечення стійкості інфраструктури;
- Єдина державна система цивільного захисту;
- Державна система фізичного захисту;
- Єдина державна система запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків;
- Національна система кібербезпеки;
- система територіальної оборони;
- система організації повітряного руху України;
- автоматизовані, довідкові та інформаційні системи;
- створення ефективної системи управління безпекою критичної інфраструктури;

- системи життєзабезпечення;
- національна транспортна система;
- аудит захищеності комунікаційних і технологічних систем об'єктів критичної інфраструктури;
- державний реєстр комунікаційних систем, систем управління технологічними процесами;
- система підготовки персоналу;
- система обміну інформацією;
- система фізичної безпеки;
- безпека операційних систем;
- система забезпечення фізичної безпеки об'єкта критичної інфраструктури;
- інші системи захисту у сфері національної безпеки;
- система оповіщення населення;
- банківська система України.

В останній редакції проекту Закону взагалі містить-ся дещо інша інформація.

У Концепції також окремо згадується «система державного управління у сфері захисту критичної інфраструктури».

Саме тому ще раз додатково акцентуємо на цьому: правовою основою розроблення будь-яких НПА у сфері ДІФСР, передусім, виступає Закон України «Про критичну інфраструктуру та її захист» (після його ухвалення), а також Концепція створення ДСЗКІ.

На це, зокрема, прямо вказано у ст. 2 проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»: «**Правову основу** діяльності у сфері захисту критичної інфраструктури становлять Конституція України, міжнародні договори, що стосуються захисту критичної інфраструктури, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України, цей Закон, інші закони України, акти Президента, Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що прийняті на виконання цього Закону».

Будь-які інші галузеві закони України: «Про національну безпеку України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про безпеку секретної інформації», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідку», «Про Службу зовнішньої розвідки України», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про хмарні сервіси» (після його ухвалення), а також Кодекс цивільного захисту України, Кримінальний кодекс України тощо є вторинними, тобто **становлять правову базу, але не правову основу**.

Тобто можемо додатково аргументувати: законодавство, що регулює суспільні відносини у сферах діяльності окремих державних систем безпеки стратегічної інфраструктури, котрі виступають складовими національної системи безпеки стратегічної інфраструктури – **становлять правову базу**. Утім **правовою основою** виступають ті закони нормативні акти, в тому числі стратегічні нормативно-правові акти [123; 124; 125; 126; 127; 128; 129; 130; 131], які спрямовані безпосередньо на організацію діяльності усієї системи безпеки стратегічної інфраструктури, упорядкування комплексних суспільних відносин у сфері державної інфраструктурної політики.

Даний *Порядок* визначає механізм віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури та їх категоризації.

У п. 2 *Порядку* надано визначення ключовим поняттям. Зокрема визначено:

Терміни, що вживаються у цьому *Порядку*, мають такі значення:

- *безпека об'єкта критичної інфраструктури* – стан захищеності об'єкта критичної інфраструктури, за якого забезпечується функціональність і безперервність його роботи та/або можливість надання ним основних послуг;
- *власник та/або керівник об'єкта критичної інфраструктури* (далі – оператор основних послуг) – державний орган, підприємство, установа, організація будь-якої форми власності, юридична та/або фізична особа, якому/якій на правах власності, оренди або на інших законних підставах належить об'єкт критичної інфраструктури або який/яка відповідає за його точне функціонування;
- *життєво важливі послуги та функції* (далі – основні послуги) – послуги, які надаються, та функції, що виконуються, операторами основних послуг, збої та переривання у наданні (виконанні) яких призводять до негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки і оборони України;
- *захист об'єктів критичної інфраструктури* – організаційні, нормативно-правові, інженерно-технічні та інші заходи, спрямовані на забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури;

- *ідентифікація об'єкта критичної інфраструктури* – процедура віднесення об'єкта інфраструктури до об'єктів критичної інфраструктури;
- *категоризація об'єктів критичної інфраструктури* – процедура віднесення об'єктів критичної інфраструктури до певної категорії критичності;
- *категорія критичності об'єкта критичної інфраструктури* – ступінь важливості об'єкта критичної інфраструктури, класифікована залежно від його впливу на надання основних послуг;
- *кризова ситуація* – порушення або загроза порушення штатного режиму функціонування критичної інфраструктури чи окремого її об'єкта, реагування на яке потребує залучення додаткових сил і ресурсів;
- *критична інфраструктура* – сукупність об'єктів критичної інфраструктури;
- *сектор (підсектор) критичної інфраструктури* – сукупність об'єктів критичної інфраструктури, які належать до одного сектора (підсектора) економіки та/або мають спільну функціональну спрямованість;
- *уповноважений орган державної влади, відповідальний за сектор (підсектор) критичної інфраструктури (далі – уповноважений орган)*, – центральний орган виконавчої влади, інший державний орган, який забезпечує формування та/або реалізацію державної політики в одній чи кількох сферах;
- *час відновлення* – час, необхідний для відновлення функціонування об'єкта критичної інфраструктури в частині надання основних послуг у штатно-

му режимі після виникнення кризової ситуації, пошкодження або знищення об'єкта.

А далі робиться абсолютно незрозуміла вказівка на те, що «Інші терміни вживаються у значенні, наведеному в законах України »Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», »Про телебачення і радіомовлення», »Про телекомунікації».

На наш погляд, така вказівка є, як мінімум, некоректною. Адже *Порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури* стосується **усієї системи об'єктів критичної інфраструктури**, а не лише інформаційної інфраструктури. Це суттєвий компонент, брак юридичної техніки.

Одна річ, формувати *Порядок*, спираючись на існуючі норми, зокрема у кібербезпековому законодавстві, з метою полегшення правозастосування (тим більше, далі за текстом буде представлено аналіз іншої постанови КМУ, яка була ухвалена цього ж дня – 9 жовтня 2020 року – і присвячена безпосередньо об'єктам критичної інформаційної інфраструктури), а зовсім інша – будувати справжню та ефективну **систему правового регулювання суспільних відносин у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики**. Відтак, акцентування лише на НПА, що регулюють суспільні відносини лише в одному сегменті інфраструктури є неправильним, тож дані положення аналізованого нами *Порядку* потребують суттєвого доопрацювання.

Знову звернуся до питання про необхідність будови ієрархічної системи нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері ДІФСР. Найбільш повну та теоретично обґрунтовану модель такої системи на прикладі сфери національної безпеки роз-

робив український вчений, *професор В. А. Ліпкан* ще у 2003 році [132; 133], заклавши тим самим концептуальну базу для формування права національної безпеки, теоретико-методологічну базу для інших галузевих досліджень, сформувавши критерії та ознаки, а також корелятивні зв'язки кожного елемента ієрархічної системи, детермінувавши їх загальним та спільними для усієї системи завданнями побудови ефективної системи національної безпеки.

Це може бути використано нами в подальшому і за допомогою методу екстраполяції у дослідженні питань формування системи НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Але це питання має комплексний характер і має розглядатися в рамках окремих наукових досліджень.

У цілому ж ще раз наголосимо, що вважаємо не зовсім коректним при розробленні Порядку здійснювати постійні посилення на інші закони, і таким чином здійснювати певне нехтування вже існуючими та розробленими, а головне – чинними НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері ДІФСП.

Для ілюстративності та аргументації наведеної вище тези, надамо результати отриманого нами аналізу **щодо термінологічної невідповідності у вигляді таблиці.**

Таблиця 4.2.3.2.

Прямі факти невідповідності термінології

1.	Проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»	Проект Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури
2.	безпека критичної інфраструктури – стан захищеності критичної інфраструктури, за якого забезпечується функціональність, безперервність роботи, цілісність і стійкість критичної інфраструктури	безпека об'єкта критичної інфраструктури – стан захищеності об'єкта критичної інфраструктури, за якого забезпечується функціональність і безперервність його роботи та / або можливість надання ним основних послуг 1. Орфографічна помилка: в слові «забезпечується» потрібно писати забезпечуються, оскільки далі перераховуються декілька дій та станів. Це множина. 2. У визначенні помилково зникають такі важливі характеристики, як цілісність і стійкість
3.	<i>життєво важливі послуги</i> – послуги, надання яких забезпечується державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності і збої та переривання у наданні яких призводять до швидких негативних наслідків для національної безпеки; <i>життєво важливі функції</i> – функції, що виконуються органами державної влади,	<i>життєво важливі послуги та функції (основні послуги)</i> – послуги, які надаються, та функції, що виконуються операторами основних послуг, збої та переривання у наданні (виконанні) яких призводять до негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки і оборони України

1.	Проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»	Проект Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури
	державними установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності, порушення яких призводить до швидких негативних наслідків для національної безпеки	
4.	<i>захист критичної інфраструктури</i> – всі види діяльності, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації	захист об'єктів критичної інфраструктури – організаційні, нормативно-правові, інженерно-технічні та інші заходи, спрямовані на забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури
5.	<i>категоризація об'єктів інфраструктури</i> – віднесення об'єктів інфраструктури до категорій критичності об'єктів інфраструктури	категоризація об'єктів критичної інфраструктури – процедура віднесення об'єктів критичної інфраструктури до певної категорії критичності
6.	<i>категорія критичності об'єкта інфраструктури</i> – відносний рівень важливості об'єкта критичної інфраструктури залежно від ступеня його впливу на здійснення життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг	<i>категорія критичності об'єкта інфраструктури</i> – ступінь важливості об'єкта критичної інфраструктури, класифікована залежно від його впливу на надання основних послуг

1.	Проект Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»	Проект Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури
7.	критична інфраструктура – сукупність об'єктів, які є стратегічно важливими для економіки і національної безпеки, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам	критична інфраструктура – сукупність об'єктів критичної інфраструктури

Також звертає на себе увагу і певні порушення нормопроектувальної техніки.

У п. 3.3. встановлюються такі категорії критичності об'єктів критичної інфраструктури:

I категорія критичності – особливо важливі об'єкти, які мають загальнодержавне значення, значний вплив на інші об'єкти критичної інфраструктури та порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації національного значення;

II категорія критичності – життєво важливі об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації регіонального значення;

III категорія критичності – важливі об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації місцевого значення;

IV категорія критичності – необхідні об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації локального значення.

Тобто рівень критичності визначено за критерієм локалізації кризових ситуацій різного характеру:

- 1) національний рівень;
- 2) регіональний рівень;
- 3) місцевий рівень;
- 4) локальний рівень.

Натомість, якщо звернутися до тексту схваленої Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, аналізованої вище, то там виділені інші рівні:

- 1) загальнодержавний рівень;
- 2) регіональний і галузевий рівень;
- 3) місцевий рівень;
- 4) об'єктовий рівень.

Такий самий перелік рівнів був і в проекті Закону України *«Про забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури»*.

Отже, констатуємо про *неузгодженість* положень даних нормативних актів і необхідність приведення їх у відповідність до об'єктивних потреб ефективної реалізації ДІФСП.

Правовою підставою розроблення даного положення виступає ч. 2 ст. 6 Закону України *«Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»*, в якій визначено, що критерії та порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури, перелік таких об'єктів, загальні вимоги до їх кіберзахисту, у тому числі щодо застосування індикаторів кіберзагроз, та вимоги до проведення незалежного аудиту інформаційної безпеки затверджуються Кабінетом Міністрів України.

У даному аспекті звертає на себе проведений нами аналіз висновку Міністерства юстиції України за результатами правової експертизи проекту постанови Кабінету Міністрів України *«Про затвердження Порядку відне-*

сення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури», в якому було оцінено *позитивно* даний проект за такими показниками:

- 1) оцінка відповідності проекту акта законодавства Конституції та законам України, іншим актам законодавства;
- 2) оцінка відповідності проекту акта законодавства принципу недискримінації (антидискримінаційна експертиза);
- 3) оцінка відповідності проекту акта законодавства принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків.

Єдиним індикатором, за яким даний проект не відповідає нормі є **оцінка відповідності проекту акта законодавства вимогам нормопроектувальної техніки**, зокрема порушені такі вимоги:

- не дотримано вимоги щодо узгодженості положень проекту акта з актами законодавства;
- не дотримано вимоги щодо написання найменувань органів державної влади, інших державних органів, підприємств, установ та організацій;
- не дотримано вимоги щодо термінології нормативно-правового акта;
- не дотримано інших вимог нормопроектувальної техніки.

Правову експертизу проведено головним управлінням національної безпеки Директорату правосуддя та кримінальної юстиції.

У пп. 4-7 визначені повноваження уповноважених органів.

Важливим є пряма вказівка у п. 8 на те, що **Відомості про об'єкти критичної інфраструктури**, що

містяться у національному переліку об'єктів критичної інфраструктури та секторальних переліках об'єктів критичної інфраструктури, **є інформацією з обмеженим доступом**, захист якої забезпечується відповідно до вимог законодавства у сфері захисту інформації.

Отже, наявний прямий зв'язок із формуванням спеціальних адміністративно-правових режимів щодо інформації та відомостей про об'єкти критичної інфраструктури.

У згаданому контексті вважаємо, що доцільно відходити від публіцистичності викладу окремих положень документів, що мають характер нормативних приписів. Адже використання тієї чи іншої термінології, особливо якщо йдеться про формування організаційно-функціональної структури національної системи безпеки стратегічної інфраструктури, має здійснюватися відповідно до правил та норм юридичної техніки та враховувати існуючі як напрацювання, так і той термінологічний апарат, що вже закріплений у нормах права. Зокрема, потребують своєї вчасної легітимації такі терміни, як: *хмарні послуги, хмарні обчислення, хмарні сховища*.

Відтак, не можемо підтримати думки Є. Неділька, І. Романенка, С. Дехтяренка, які у своєму висновку за результатами експертизи проекту аналізованої Постанови КМУ «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури», посилаючись на Положення про Міністерство цифрової трансформації [134], хибно стверджують, що Мінцифри не наділене повноваженнями щодо надання хмарних послуг, у тому числі зберігання та обробки даних у центрах обробки даних та / або хмарних сховищах, здійснення хмарних обчислень.

Річ у тім, що 16 червня 2020 року Верховна Рада України в першому читанні прийняла Проект Закону «Про хмарні послуги» №2655 від 20.12.2019 р. [135].

Відповідно до проекту визначено такі ключові терміни:

- *хмара (хмарна інфраструктура)* – це сукупність динамічно розподілених та налаштованих хмарних ресурсів, які можуть бути оперативно надані користувачу хмарних послуг і вивільнені через глобальну та локальні мережі передачі даних;
- *хмарна послуга* – послуга надання хмарних ресурсів за допомогою технології хмарних обчислень;
- *хмарні ресурси* – будь-які технічні та програмні засоби або інші компоненти інформаційної (автоматизованої) системи, які доступні за допомогою технології хмарних обчислень, такі як процесорний час (обчислювальна потужність), місце в сховищах даних, обчислювальні мережі, бази даних і комп'ютерні програми.

Цікавим є те, що у ст. 3 проекту визначено, що до хмарних послуг, які надаються, належать:

- ***інфраструктура як послуга*** – хмарна послуга, що полягає у наданні обчислювальних ресурсів, ресурсів зберігання або систем електронних комунікацій за допомогою технологій хмарних обчислень;
- ***безпека як послуга*** – послуга кіберзахисту, яка надається з використанням хмарних ресурсів.

Важливим є те, що при обґрунтуванні необхідності прийняття законопроекту вказано на значне стримування розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні, зокрема у сфері електронного урядування, освіти

та науки на поточний момент, а також успішним впровадженням стратегії цифрової трансформації держави провідними країнами світу, такими як США, Велика Британія, Німеччина, Сінгапур, Австралія, Канада тощо.

Відтак, в обґрунтуванні прямо вказано на:

- ***сферу електронного урядування*** – перше завдання Мінцифри: формування та реалізація державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;
- *розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сфері освіти та науки* – друге завдання відповідно до Положення про Мінцифри: формування та реалізація державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян.

Тож формалізм та упередженість, а можливо і недостатня фаховість, поверховість при підготовці експертних висновків також має стати предметом окремого розгляду. Частково і глибинно формування правових засад розвитку аналітичних спільнот докладно розглянуто в роботі О. А. Мандзюка [51].

Адже через такі, на перший погляд дрібниці, важливі напрями формування національної системи безпеки стратегічної інфраструктури, зокрема у сфері безпеки цифрової інфраструктури, можуть опинитися під загрозою через бюрократичні перепони. Саме тому, чіткі правові визначення сприяють подальшій конкретизації дій суб'єктів безпеки ОСІ, встановлюють їхню чітку адміністративно-правову компетенцію і безпосередньо політико-правову відповідальність за виконання і повну реалізацію покладених на них завдань.

Перелік секторів (підсекторів), основних послуг критичної інфраструктури держави

Наступним документом для розгляду виступає Перелік секторів (підсекторів), основних послуг критичної інфраструктури держави.

Отже, проведений догматико-юридичний аналіз дозволив виділити сектори і відповідні ним підсектори:

1) *паливно-енергетичний сектор* (відповідальний орган – Міненерго), який складається з таких підсекторів:

- нафтова промисловість;
- газова промисловість;

2) *інформаційний сектор* (відповідальний орган Мінцифри):

- інформаційні технології;
- телекомунікації;

3) *системи життєзабезпечення* (відповідальний орган Мінрегіон):

- комунальні послуги;

4) харчова промисловість та агропромисловий комплекс (Мінекономіки);

5) охорона здоров'я (МОЗ);

6) фінансовий сектор (НКЦПРФ);

7) *транспорт і пошта* (відповідальний орган Мінінфраструктури):

- авіаційний транспорт;
- автомобільний та міський транспорт;
- залізничний транспорт;
- морський та річковий транспорт;
- поштовий зв'язок;

8) промисловість (відповідальний орган Мінстратегпром):

- хімічна промисловість;
- металургійна промисловість;
- оборонна промисловість;
- космічна промисловість
- авіаційна промисловість;
- суднобудівна промисловість;

9) цивільний захист населення і територій (відповідальний орган – МВС).

Тож можна побачити, що в даному нормативному акті чітко виділено 10 сфер адміністративно-правових відносин, в яких реалізується державна інфраструктурна політика. Так само можна говорити і про виділення відповідних 10 секторів функціонування стратегічної інфраструктури.

Утім, якщо звернутися до проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист», то в ньому в п. 4 ст. 9 **було виділено інші 10 сфер**:

- 1) урядування та надання найважливіших державних послуг;
- 2) енергозабезпечення;
- 3) водозабезпечення;
- 4) продовольче забезпечення;
- 5) охорона здоров'я;
- 6) зв'язок та комунікації;
- 7) фінансові та банківські послуги;
- 8) транспортне забезпечення;
- 9) оборона та правопорядок;
- 10) цивільний захист.

Тож знову і вкотре констатуємо невідповідність та неузгодженість нормативної бази. І це відбувається наприкінці 2021 року. Відтак додатково аргументуємо потребу у формуванні **базового глосарію або тезауру-**

су стратегії державної інфраструктурної політики, а також здійснення уніфікації НПА, що регулюють суспільні відносини у даній сфері.

У додаток до нашої монографії **вперше в Україні буде** подано в якості окремої праці **власний варіант глосарію стратегії державної інфраструктурної політики**, підготовлений одноособово професором В. Ліпканом. Звичайно, що будуть дискусії, і це нормально, але головне – рухатись вперед, не лякаючись здорової критики.

Методика категоризації об'єктів критичної інфраструктури

І на завершення – аналіз документа, який було схвалено в Постанові від 9 жовтня 2020 року, – **Методика категоризації об'єктів критичної інфраструктури**, де визначено механізм та критерії віднесення об'єкта критичної інфраструктури до однієї з категорій критичності.

У п. 2 Методики з незрозумілих причин майже цілком копіюється перелік ключових термінів, який наведено в Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури. З якою метою це зроблено, якщо зазначений перелік вже міститься в іншому документі цієї ж Постанови, не зрозуміло. Одразу ж відзначимо, що вважаємо недоцільним дублювати в Методиці визначення термінів, які вже надані в Порядку.

Це суперечить нормам юридичної техніки і головне: не несе жодного змістовного навантаження. Також слід уникати й інших непоодиноких дублювань, які містяться в Методиці.

Відтак, додатковою групою дискусійних положень, на нашу думку, виступають запропоновані в даній По-

станові та її структурних документах підходи до категоризації ОКІ.

Завдання щодо категоризації та паспортизації прямо визначено в Концепції створення ДСЗКІ як завдання загальнодержавного рівня.

Категорія критичності об'єкта критичної інфраструктури визначається на основі аналізу рівня негативного впливу, якого особа, суспільство, навколишнє природне середовище, економіка, національна безпека та обороноздатність країни можуть зазнати внаслідок порушення або припинення функціонування об'єкта інфраструктури відповідно до критеріїв, зазначених у додатках 1 і 2.

Важливим є те, що у п. 4 Методики визначені *секторальні та міжсекторальні критерії* визначення рівня негативного впливу, які відбиваються на оцінці критичності об'єкта інфраструктури:

- 1) рівень негативного впливу на надання основних послуг у разі знищення, пошкодження або порушення функціонування об'єкта критичної інфраструктури;
- 2) соціальну значущість об'єкта критичної інфраструктури;
- 3) суспільну значущість об'єкта критичної інфраструктури;
- 4) економічну значущість об'єкта критичної інфраструктури;
- 5) наявність взаємозв'язків між об'єктами критичної інфраструктури;
- 6) значущість об'єкта критичної інфраструктури для забезпечення національної безпеки та обороноздатності країни;

Не зрозумілим, як мінімум, виглядає наданий перелік саме в такій інтерпретації. Виникає низка серйозних і полемічних зауважень:

- чим різниться соціальна та суспільна значущість;
- в чому полягає відмінність змісту суспільної від громадської значущості;
- чому виділено лише економічну значущість з повним ігноруванням фінансової;
- чому не виділено інноваційно-інвестиційної значущості;
- з урахуванням перекосів у сфері захисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, чому не виділено інформаційної та кібернетичної значущості тим більше, що автором цього проекту виступало Держспецзв'язку;
- а де політична, екологічна, науково-технологічна та багато інших важливих та вже уконституйованих видів значущості;
- і головне: де міститься визначення інфраструктурної значущості?

Отже, виникає головне запитання: які науково обґрунтовані критерії було покладено в основу формування саме поданого в Методиці переліку критеріїв для оцінювання ОКІ?

Висновуємо наступне: даний перелік не відповідає критеріям об'єктивності, повноти та всебічності, не відображає системності, про яку ми писали вище, а також цілісності формування та створення національної системи безпеки стратегічної інфраструктури і реалізації стратегії ДІФСР в цілому.

Також констатуємо: надані критерії не корелюють зі змістом поданих визначень ключової термінології,

що міститься як у Методиці, так і у Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури. Зокрема термін «*обороздатність країни*» в жодному з перелічених визначень як Порядку, так і Методики не міститься, а термін «*національна безпека*» трактується із суцільними порушеннями та ігноруванням вже усталеної та легітимованої як правової дефініції даного поняття, так і взагалі засад безпекознавчої парадигми, сформованої в рамках безпекознавства [136].

Понятійне невігластво – відчутна риса даного документа, що має бути виправлено. Адже невірні поняття закріплюють хибні правові ознаки, а отже формують не-об'єктивне уявлення про стан речей, а відтак – унеможливають ефективне правозастосування.

Ще одна неузгодженість встановлена нами у пп. 8 п. 4 Методики, де вказується, що рішення щодо категорії критичності об'єкта критичної інфраструктури ухвалюється на основі узагальненої нормованої оцінки **рівня критичності об'єкта критичної інфраструктури** відповідно до такого правила:

- 1) *I категорія критичності*, якщо $0,8 < \text{РКОКІ} \leq 1$;
- 2) *II категорія критичності*, якщо $0,63 < \text{РКОКІ} \leq 0,8$;
- 3) *III категорія критичності*, якщо $0,37 < \text{РКОКІ} \leq 0,63$;
- 4) *IV категорія критичності*, якщо $0,2 < \text{РКОКІ} \leq 0,37$;
- 5) об'єкт не є критичним, якщо $\text{РКОКІ} \leq 0,2$.

Хоча вище було продемонстровано, що у Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури визначено лише 4 рівні.

Також виникає запитання до п. 5 Методики, в якому вказано, що методичні рекомендації щодо категоризації об'єкта критичної інфраструктури затверджує Адміністрація Держспецзв'язку.

Логічним продовженням даного документа виступають Додатки, в яких визначається по балах рівень негативного впливу на надання основних послуг у разі знищення, пошкодження або порушення функціонування об'єкта критичної інфраструктури (секторальні критерії Додаток 1 і міжсекторальні критерії – Додаток 2).

У цілому ж слід визнати позитивними спроби формування системи нормативно-правового регулювання засад для побудови ефективної національної системи безпеки стратегічної інфраструктури в рамках формування стратегії ДІФСР у контексті розроблення геостратегії сучасної України. Адже даний процес є складними і багатошаровим, динамічним і таким, що відбувається в умовах постійної невизначеності та нестабільності. Ухвалення Концепції створення ДСЗКІ мало стати поштовхом до розроблення Закону України «Про національну систему стратегічної інфраструктури», а в подальшому і підзаконних нормативних актів. Важливими серед них виступають Методика віднесення об'єктів до об'єктів стратегічної інфраструктури, Методика категоризації та паспортизації об'єктів стратегічної інфраструктури.

Вище нами було продемонстровано необхідність більш виваженого підходу у нормопроектувальній діяльності, коректного та свідомого використання положень юридичної техніки. Важливим є залучення до даних питань не лише фахівців-юристів, знання яких є необхідними для коректного процесу правотворення і в подальшому ефективної правореалізації, а й по-

літологів, які знаються на безпосередніх механізмах реалізації норм права в політико-правовій реальності, більше того, володіють інструментарієм стратегічного моделювання при розробленні та імплементації найбільш ефективних моделей реалізації політичної влади у сфері інфраструктури. Політологи на відміну від правників при використанні стратегічного моделювання здатні до коеволюційного синтезу приватних, державних і суспільних інтересів. Сутність стратегій, які втілюються саме політологами, полягає у їхньому тяжінні до володіння ними унікальними властивостями, зумовленими реаліями політичних трансформацій, адже саме у стратегіях міститься квінтесенція бази для побудови аналітичних, інтелектуальних і ефективних стратегій в політичному просторі, в тому числі в рамках розвитку теоретичної концепції інфраструктурного ландшафту.

**Постанова Кабінету Міністрів України від
9 жовтня 2020 року №943 «Деякі питання об'єктів
критичної інформаційної інфраструктури»**

Цього ж дня – 9 жовтня 2020 року – було оприлюднено ще одну постанову, але вже стосовно **об'єктів критичної інформаційної інфраструктури**. Що виявляється додатковим аргументом на користь пріоритетизації саме даної групи об'єктів стратегічної інфраструктури порівняно з іншими. Це є додатковим аргументом на користь нашої позиції стосовно наголосу на розгляді інформаційної та кібернетичної інфраструктури.

Даною Постановою було затверджено:

- 1) Порядок формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;

- 2) Порядок внесення об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, його формування та забезпечення функціонування.

Порядок формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури

Проаналізуємо Порядок формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, яким визначено механізм формування національного та секторальних переліків об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Так само як і в Порядку, визначеному Постановою № 1109 від 9 жовтня 2020 року, у п. 2 надається перелік ключових термінів, який цілком дублює визначення у Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури, за винятком того, що було просто додано слово «*інформаційна інфраструктура*».

Зокрема надано визначення таким *поняттям*:

- 1) *безпека об'єкта критичної інфраструктури* – стан захищеності об'єкта критичної інфраструктури, за якого забезпечується функціональність і безперервність його роботи та/або можливість надання ним основних послуг;
- 2) *власник та/або керівник об'єкта критичної інфраструктури (далі – оператор основних послуг)* – державний орган, підприємство, установа, організація будь-якої форми власності, юридична та/або фізична особа, якому/якій на правах власності, оренди або на інших законних підставах належить об'єкт критичної інфраструктури або який/яка відповідає за його поточне функціонування;

- 3) *життєво важливі послуги та функції (далі – основні послуги)* – послуги, які надаються, та функції, що виконуються, операторами основних послуг, збої та переривання у наданні (виконанні) яких призводять до негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки і оборони України;
- 4) *захист об'єктів критичної інформаційної інфраструктури* – організаційні, нормативно-правові, інженерно-технічні та інші заходи, спрямовані на забезпечення безпеки об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;
- 5) *ідентифікація об'єкта критичної інформаційної інфраструктури* – процедура віднесення об'єкта інформаційної інфраструктури до об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;
- 6) *критична інформаційна інфраструктура* – сукупність об'єктів критичної інформаційної інфраструктури;
- 7) *сектор (підсектор) критичної інфраструктури* – сукупність об'єктів критичної інфраструктури, які належать до одного сектора (підсектора) економіки та/або мають спільну функціональну спрямованість;
- 8) *уповноважений орган державної влади, відповідальний за сектор (підсектор) критичної інфраструктури (далі – уповноважений орган)*, – центральний орган виконавчої влади, інший державний орган, який забезпечує формування та/або реалізацію державної політики в одній чи кількох сферах.

Відтак не зовсім зрозуміло, в чому сенс таких дублювань, постійних повторів і фактичного засмічення

НПА непотрібною інформацією. Адже є таке поняття, як бланкетна норма, і можна було просто записати, що поняття в даному Порядку використовуються у значенні, які визначено в Порядку віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури з урахуванням специфіки інформаційної сфери відповідно до специфіки об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Причому в аналізованому Порядку робиться спроба це зробити, адже вказано, що інші терміни вживаються у значенні, наведеному в законах України «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Натомість зовсім не зрозуміло, чому даний Порядок абсолютно не посилається і не формує легальних гіперзв'язків із Порядком віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури.

У п. 5 Порядку визначено, що для оцінки критичності об'єкта інформаційної інфраструктури оператор основних послуг використовує такі **три критерії**:

- 1) необхідність об'єкта інформаційної інфраструктури як для стійкого та безперервного функціонування об'єкта критичної інфраструктури, так і для надання ним основних послуг;
- 2) кібератака, кіберінцидент, інцидент з інформаційної безпеки на об'єкті інформаційної інфраструктури істотно впливає на безперервність та стійкість надання об'єктом критичної інфраструктури основних послуг;
- 3) у разі порушення безперервності та стійкості надання основних послуг об'єктом інформаційної

інфраструктури відсутній альтернативний об'єкт (спосіб) для їх надання.

Знову ж таки у даному Порядку в контексті формування секторального переліку згадується лише чотири рівні категорій критичності об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, хоча у Методиці категоризації об'єктів критичної інфраструктури їх визначено п'ять.

Зберігається тенденція щодо закріплення обов'язку вжиття першочергових заходів із захисту такого об'єкта від кібератак власником об'єкта критичної інформаційної інфраструктури, що внесений до національного переліку. Знову повторюється положення про те, що Відомості про об'єкти критичної інформаційної інфраструктури, що містяться у національному переліку та секторальних переліках об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, є інформацією з обмеженим доступом, захист якої забезпечується відповідно до вимог законодавства у сфері захисту інформації.

Аналогічні повтори, незрозумілі переписування однієї і тієї самої Постанови спостерігаються і в Порядку внесення об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, його формування та забезпечення функціонування.

На Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України було покладено:

- 1) сформулювати перелік об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та внести в установленому порядку Кабінетові Міністрів України;
- 2) створити державний реєстр об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та забезпечити його функціонування;

3) встановити форму подання відомостей до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури.

Окрім цього, визначені завдання Міністерствам та іншим органам виконавчої влади щодо:

- формування секторальних переліків об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, що належать до сфери їх управління;
- забезпечення їх ведення;
- забезпечення надання Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації відомостей про об'єкти критичної інформаційної інфраструктури.

Також даною Постановою було визнано такою, що втратила чинність, Постанову Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 563 «Про затвердження Порядку формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави» (Офіційний вісник України, 2016 р., № 69, ст. 2332).

Цікавим є невідповідність згадування тих чи інших суб'єктів реалізації державної інфраструктурної політики залежно від функціональних сфер інфраструктури. Також некоректним є вживання терміна «органи виконавчої влади», адже здебільшого в законодавстві України останнім часом оперують термінами «органи державної влади» та «суб'єкти владних повноважень». Більше того, система органів не обмежується лише ними, а включає також операторів критичної інфраструктури.

**Постанова Кабінету Міністрів України
від 11 листопада 2020 року № 1176
«Про затвердження Порядку проведення
огляду стану кіберзахисту критичної
інформаційної інфраструктури, державних
інформаційних ресурсів та інформації, вимога
щодо захисту якої встановлена законом»**

Даний документ було ухвалено 11 листопада 2020 року [137]. Цей Порядок визначає організаційні засади проведення огляду стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом. Водночас він не поширюється на проведення огляду стану кіберзахисту стосовно інформаційної інфраструктури, призначеної для оброблення інформації, що становить державну таємницю.

Важливим є те, що п. 2 даного Порядку визначено поняття ключових термінів:

- 1) **життєво важливі послуги та функції** (далі – основні послуги) – послуги та функції, які надаються та виконуються органами державної влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, збої та переривання у наданні та виконанні яких призводять до негативних наслідків для населення, суспільства, соціально-економічного стану та національної безпеки і оборони;
- 2) **кіберстійкість критичної інформаційної інфраструктури** – стан критичної інформаційної інфраструктури, за якого забезпечується її спроможність надійно функціонувати та надавати основні послуги в умовах кіберзагроз;

- 3) **оцінювання стану кіберзахисту** – процес вивчення результатів застосування засобів і заходів з кіберзахисту для визначення стану захищеності об'єктів огляду та ефективності вжитих заходів;
- 4) **суб'єкт критичної інформаційної інфраструктури** – орган державної влади, підприємство, установа або організація, юридична та/або фізична особа, яким на правах власності, оренди або на інших законних підставах належить об'єкт критичної інформаційної інфраструктури, що використовується для надання основних послуг за призначенням у відповідних секторах (підсекторах) економіки або сферах діяльності;
- 5) **уповноважений орган державної влади, відповідальний за сектор (підсектор) економіки або сферу діяльності** (далі – уповноважений орган), – центральний орган виконавчої влади, інший державний орган, який забезпечує формування та/або реалізацію державної політики в одній чи кількох сферах.

Цікавим є те, що далі відбувається відсилання щодо трактування інших термінів у значеннях, наведених у законах України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про національну безпеку України», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Тобто чітко простежується ієрархія як самого законодавства, так і формування понятійно-категорійного апарату.

Водночас, наприклад, у проєкті Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» у 2019, який ми аналізували вище, перелік даних законів, термінологія яких використовується для опису теми, тобто базово

вий тезаурус складається з нормативно-правових актів, які вживаються у значенні, наведеному в Кодексі цивільного захисту України, Кримінальному кодексі України, законах України «Про національну безпеку України», «Про боротьбу з тероризмом», «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану».

Основними **завданнями** даного огляду є:

- 1) проведення аналізу кіберстійкості критичної інформаційної інфраструктури, стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом;
- 2) формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері кібербезпеки та кіберзахисту та визначення напрямів розвитку національної системи кібербезпеки в частині кіберзахисту;
- 3) формування пропозицій щодо вдосконалення суб'єктами критичної інформаційної інфраструктури та уповноваженими органами заходів з кіберзахисту;
- 4) планування заходів щодо забезпечення кіберстійкості критичної інформаційної інфраструктури.

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні від 2 грудня 2020 року

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні [138].

Цією Концепцією визначаються мета, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Метою Концепції є визначення пріоритетних напрямів і основних завдань розвитку технологій штучного інтелекту для задоволення прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, побудови конкурентоспроможної національної економіки, вдосконалення системи публічного управління.

Зокрема у сфері економіки згадуються такі завдання, як: стимулювання розвитку підприємництва у галузі штучного інтелекту шляхом забезпечення доступу інноваційних підприємств до інвестицій, партнерства з венчурними фондами, організації бізнес-заходів за участю українських ІТ-підприємців за кордоном, поліпшення бізнес-клімату, забезпечення передбачуваної податкової політики, створення закритих інформаційних середовищ для ізольованого тестування технологій штучного інтелекту, розвиток обчислювальної інфраструктури для розроблення технологій штучного інтелекту в рамках пріоритетних напрямів тощо.

Також про інфраструктуру є згадка при аналізові завдань у сфері кібербезпеки: основним завданням у сфері кібербезпеки під час реалізації державної політики розвитку галузі штучного інтелекту є захист комунікаційних, інформаційних та технологічних систем, інформа-

ційних технологій, передусім тих, що використовуються операторами (постачальниками) ключових послуг (включаючи об'єкти критичної інфраструктури) і є важливими для безперервності функціонування держави, суспільства та безпеки громадян.

Відтак, окремої уваги набувають питання формування політико-правових засад віднесення об'єктів до переліку об'єктів критичної інфраструктури та методики їх категоризації.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

При порівняльному аналізі ключових законодавчих та інших, передусім стратегічних нормативних актів у сфері реалізації стратегії ДІФСП [65; 66] чітко виявлено:

- 1) фрагментарність підходу й недооцінка ролі стратегії ДІФСП в ключових стратегічних нормативних актах;
- 2) положення Закону України «Про національну безпеку України» не є імплементованими у більшість стратегічних актів;
- 3) під час розроблення різноманітних стратегій, зокрема, вказаних у п. 66 Стратегії національної безпеки України, відсутня єдність підходів у формуванні кола суб'єктів реалізації ДІФСП, виявлено їх неповний перелік, встановлено відсутність гіперзв'язків між політичними інститутами, що реалізують державну політику у різних сферах;
- 4) відсутні і не є сформованими єдині консолідовані підходи стосовно консенсусного бачення загроз і небезпекам об'єктам стратегічної інфраструктури;
- 5) відсутні навіть фрагментарні згадки про стратегію державної інфраструктурної політики;
- 6) встановлено відсутність єдиних методологічних підходів до виділення тих чи інших об'єктів стра-

тегічної інфраструктури і формування відповідної державної політики.

Тож при подальшому удосконаленні законодавчої бази з правового регулювання безпеки ОСІ необхідно внести зміни й доповнення, які гармонізували б основоположні документи.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що питання забезпечення безпеки стратегічної, в тому числі інформаційної та кібернетичної інфраструктури, для законодавства України є відносно новими. Актуалізація розвитку даного напрямку зумовлена, насамперед, екстраюрідичними чинниками.

Водночас, у зв'язку з:

- консервативністю правової системи, її надлишковою інструменталізацією;
- низьким інтелектуальним потенціалом владних еліт, в тому числі стратегічного мислення, стратегічної культури і загалом стратегічного бачення інституційної архітектури;
- недооцінкою важливості проблеми формування стратегії державної інфраструктурної політики;
- зайвою бюрократизацією процедур узгодження;
- порушенням за каденції Президента В. Зеленського системи стримувань та противаг, через прямі та опосередковані втручання у діяльність законодавчої, судової та виконавчої влади;
- наділення не властивими і не передбаченими законодавством функціями РНБОУ, в тому числі застосуванням позаправових механізмів владного впливу у вигляді «санкцій» тощо,–

донині відсутні необхідні законодавчі й підзаконні акти, що чітко вноормовують діяльність уповноваже-

них суб'єктів та організацію взаємодії між ними, а також взагалі формують стратегію ДІФСП. Нормотворча діяльність зводиться до реактивного підходу, а саме право перетворюється на статичний засіб унормування вже сталих суспільних відносин. За таких умов формування відповідної стратегії фактично відбувається поза контекстом позитивного права, про що детальніше йшлося у розділі стосовно методології дослідження.

Нами науково доведено, що лише впорядкування політико-правових засад досліджуваної сфери та реалізація їх на практиці дозволить забезпечити державу від перманентно зростаючих загроз і небезпек щодо стратегічної, в тому числі інформаційної та кібернетичної інфраструктури.

Державна інфраструктурна політика в інформаційній сфері формується як складова частина стратегії державної інфраструктурної політики держави в цілому і має бути спрямованою на раціональне та прагматичне використання промислового та науково-технічного потенціалу, матеріально-технічних і фінансових ресурсів для створення сучасної інформаційної та кібернетичної інфраструктури з метою реалізації національних інтересів, в тому числі формування сталих умов для реалізації стратегічних завдань розвитку України в якості регіонального лідера, збереження конституційного ладу України як сильної, інформаційно розвиненої, інфраструктурно могутньої та ефективно функціонуючої, стабільної, стійкої та безпекової держави з інноваційно-інвестиційно розвиненою економікою.

В умовах подальшої глобалізації, формування нового виду дискримінаційних цифрових відносин одним із важливих завдань Української держави є збережен-

ня цифрової ідентичності, конституційного ладу і також взагалі державності, підвищення ефективності функціонування цифрових галузей за рахунок оптимізації організаційно-функціональної структури національної системи інфраструктури. З цією метою розвиток національної інформаційної інфраструктури доцільно здійснювати на вже визначених у національному законодавстві, але досі не реалізованих принципах технологічної, організаційної, документаційної, програмної та інформаційної сумісності. Усе це має бути реалізовано в рамках стратегії державної інфраструктурної політики як політико-безпекової практики і закріплено в рамках Стратегії ДІФСП як нормативного акта. Відповідні зміни потрібно внести і в наступну Стратегію національної безпеки України, в якій передбачити необхідність розроблення даного документа.

Внаслідок відсутності навичок та здатностей щодо застосування системного підходу розвиток національної системи інфраструктури, в тому числі розроблення напрямів його політико-правового регулювання, відбувається поза стратегічного контексту і стратегічних сценаріїв, хаотично, безсистемно, нецілеспрямовано, що назагал призводить до невідповідності спроможностей використання інфраструктурного потенціалу зростаючим потребам реалізації національних інтересів на засадах національних цінностей в контексті реалізації геостратегії сучасної України в епоху глобалізації загроз різного, в тому числі непрогнозованого як характеру, так і походження, включаючи антропогенні, техногенні, природні, космічні загрози та загрози від неконтрольованої діяльності штучного інтелекту.

Підкреслимо, що наразі можна виділити ряд **політичних, нормативних та інституційних засад, що**

утворюють системний комплекс щодо перешкоджання ефективному та стабільному функціонуванню та розвитку системи національної інфраструктури. До них можемо віднести:

- 1) з урахуванням масштабів і специфіки розвитку інфраструктурних відносин, сумнівною є ефективність функціональної моделі, у якій всі заходи в рамках державної інфраструктурної політики та проекти не «замкнені» на єдину інстанцію і єдину загальнодержавну програму, а самі суспільні інфраструктурні відносини, досі не регулюються окремим законом, а їхнє правове регулювання є розпорошеним по окремих НПА. Реалізація окремих завдань стратегії державної інфраструктурної політики залежно від специфіки та правового статусу кожного окремого центрального органу виконавчої влади призводить до розбалансованості, відсутності єдиного задуму, системності, щільності, оперативності, сумісності та взагалі ефективності. Саме тому переконані у необхідності реформатування Міністерства інфраструктури України в центральний орган виконавчої влади, який формує та реалізує стратегію державної інфраструктурної політики в найбільш важливих сферах життєдіяльності, математична модель обґрунтування чого, розроблена *професором В. А. Ліпканом*, буде подана в кінці нашої роботи;
- 2) відсутність визначення центрального органу загальнодержавної системи національної інфраструктури, відсутність постійно діючого державного апарату і реальних повноважень на практиці призводить до непослідовності та безсистемності

у реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, в тому числі стосовно реалізації інфраструктурних функцій у найбільш важливих сферах життєдіяльності;

- 3) неефективними і невідпрацьованими є механізми фінансування видатків на реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики, адже навіть і в проекті Закону України «Про забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури», а згодом в іншій редакції «Про критичну інфраструктуру та її захист» фактично закріплюється фінансування ДІФСП за залишковим принципом, а механізми державно-приватного партнерства виписані дуже недбало, без формування реальних умов для залучення інвестиційно-інноваційних технологій, в тому числі ігнорується публічно-приватне партнерство, а також механізм прямих іноземних інвестицій;
- 4) чинні на сьогодні нормативно-інституційні механізми реалізації ДІФСП не забезпечують належної підтримки регіональних місцевих ініціатив [139], зокрема безпосередніх операторів об'єктів стратегічної інфраструктури на національному, регіональному, місцевому та локальному рівнях.

Розроблення Стратегії державної інфраструктурної політики України, а згодом і ухвалення окремого відповідного закону, утворить правові засади ефективного функціонування національної системи інфраструктури, в тому числі реалізацію безпекоінфраструктурної політики, запровадить єдині підходи до організації управління об'єктами системи на всіх відповідних та визначених у законі рівнях, визначить засади взаємодії залучених до

безпеки стратегічної інфраструктури державних органів та суб'єктів господарювання, суспільства та громадян.

У цілому ж, екстраполюючи власні висновки, а також напрацювання інших дослідників, зазначимо, що даний закон потрібно формувати, виходячи з таких постулатів:

- 1) *суб'єктна ознака* – в законі має бути чітко визначено правові та організаційні засади організації та діяльності як всієї національної системи суб'єктів інфраструктурної політики, так і правовий статус центрального органу виконавчої влади у сфері інфраструктури – Міністерства інфраструктури України. Причому дані суб'єкти мають бути визначені з урахуванням наявних підходів до визначення як суб'єктів реалізації стратегії державної політики, так і підходів до визначення суб'єктів правовідносин у сфері інфраструктури;
- 2) *об'єктна ознака* – у законі мають бути чітко визначені найбільш важливі сфери суспільних інфраструктурних відносин та їхні складові, які складають зміст реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Зокрема, наприклад, елементами національної інформаційної інфраструктури потрібно визнати з подальшою їх легітимацією такі: обчислювальна та комунікаційна техніка; міжнародні та міжміські телекомунікаційні і комп'ютерні мережі; державна система урядового зв'язку; національна система конфіденційного зв'язку; система криптографічного та технічного захисту інформації; бази і банки даних та знань; інформаційні технології; інформаційні ресурси; система інформаційно-аналітичних

центрів різного рівня; виробництво та обслуговування технічних засобів інформатизації; мережа підприємств приладобудування та електронної цифрової промисловості; технопарки; системи спеціалізованих науково-дослідних установ та проектно-конструкторських бюро; система сервісних підприємств; підготовка висококваліфікованих фахівців; державні інформаційні ресурси як складова стратегічного ресурсу країни.

Внаслідок проведеного дослідження встановлено характер репрезентації питань безпеки стратегічної інфраструктури в нормативно-правових актах, якими регулюються суспільні відносини у сфері БСІ в цілому крізь призму правового регулювання. Було виявлено динаміку змін у пріоритетах правового регулювання в досліджуваній сфері, а також сформовано конкретні пропозиції щодо модернізації наявних у чинній нормативно-правовій базі підходів як до забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури, так і до формування стратегії державної інфраструктурної політики в контексті творення сучасної геостратегії в цілому.

З урахуванням викладеного, **пріоритетами реалізації стратегії державної інфраструктурної політики**, які в цілому і мають формувати політико-правові засади її регулювання, вважаємо:

- забезпечення наступальності заходів ДІФСП на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інфраструктурної десоверенізації, війни, експансії, агресії, асиметрії, дискримінації або протиборства;
- створення інтегрованої системи оцінки (матриці) інфраструктурних загроз і небезпек та формуван-

- ня відповідної системи оперативного реагування і стратегічного прогнозування та їх передбачення та моделювання;
- створення найкращих у Центральній і Східній Європі, арабських країнах та країнах Азії умов для інвесторів, залучення прямих іноземних інвестицій у розвиток стратегічної інфраструктури як дієвого механізму забезпечення реалізації стратегії ДІФСП;
  - створення умов до формування інфраструктурної спроможності, стійкості, безпеки та готовності до завчасного передбачення, відбиття та виграшу в інфраструктурному протиборстві та будь-якій іншій формі протидії реалізації національних інтересів у сфері творення стратегії ДІФСП;
  - розвиток ефективного інфраструктурного комплексу як потужного високотехнологічного сектора економіки, здатного відігравати ключову роль у її прискореній інноваційній модернізації;
  - формування ефективної системи сприяння реалізації стратегії ДІФСП, в тому числі політичного лобювання, правового захисту в міжнародних інституціях майнових інтересів фізичних і юридичних осіб України та Української держави стосовно реалізації інфраструктурних інтересів, порушених будь-якою державою або суб'єктом міжнародних відносин;
  - підвищення інфраструктурної ефективності;
  - створення системи забезпечення інфраструктурної безпеки, розвиток мережі реагування на надзвичайні події у сфері інфраструктури;
  - моніторинг інфраструктурного ландшафту з метою своєчасного прогнозування, виявлення, за-

- побігання, нейтралізації, ліквідації, локалізації, адаптації та мінімізації негативних наслідків із подальшим відновленням ОСІ;
- збереження екосистем структурних елементів національної системи інфраструктури, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення;
  - модернізація і випереджувальний розвиток інфраструктурного комплексу всієї системи національної інфраструктури, нарощування її потужностей і спроможностей, вироблення конкурентоспроможних на світовому ринку озброєнь і військової техніки, імпортозаміщення та збільшення власного виробництва комплектуючих і матеріалів для життєво важливих об'єктів інфраструктури;
  - підсилення інституційної спроможності для здійснення нарощування інфраструктурного потенціалу;
  - синергії зусиль органів влади, бізнесу та громадянського суспільства для просування національних інтересів України у світі через ефективний розвиток національної системи інфраструктури;
  - збільшення та оптимізації присутності України в міжнародних інфраструктурних проектах;
  - формування і просування бренд-меседжів та стратегічних наративів про систему національної інфраструктури України: Україна – інноваційно-інвестиційний хаб; Україна – держава високих інфраструктурних технологій та інновацій; Україна – держава, приваблива для реалізації транснаціональних інфраструктурних проектів; Україна – країна інфраструктурних можливостей тощо;

- формування сталої системи стратегічних комунікацій, в тому числі з українською діаспорою для використання її потенціалу і реалізації транснаціональних інфраструктурних проєктів;
- протидія інфраструктурним війнам проти України, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації, плекання і творення національних цінностей через стале зміцнення та нарощування інфраструктурного потенціалу України;
- розроблення і реалізація науково обґрунтованої скоординованої стратегії державної інфраструктурної політики України як елемента системної геостратегії сучасної України;
- виявлення та ідентифікація суб'єктів інфраструктурного ландшафту, включаючи агентів впливу та лобістські угруповання, що створені та/або використовуються іноземними державами для ведення інфраструктурної війни проти України, унеможливлення, в тому числі за допомогою активних заходів, їхньої підривної та протиправної діяльності, а також діяльності, що шкодить або створює умови для унеможливлення або ускладнення реалізації національних інтересів; переформатування стратегічних наративів щодо правильного трактування історичних подій на користь України тощо;
- створення і розвиток інститутів, що відповідають за якісну та сучасну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників сфери інфраструктури, з урахуванням кращих практик іноземних держав, в тому числі транснаціональних корпорацій;

- удосконалення професійної підготовки у сфері безпекоінфраструктурної політики із реальним та широким залученням інститутів громадянського суспільства та бізнесу.

Схвально ставимося до концептуально розвитку стратегічної правотворчості: лише в рамках нашого дослідження **нами було проаналізовано дев'ять!! Стратегій** з окремих питань формування та реалізації державної інфраструктурної політики України.

Так, у тексті ми зосереджували увагу на певні моменти, що потребують покращення й удосконалення, певним чином з позицій наукової методології піддавали критиці окремі положення, але в цілому і на загал відверто позитивно ставимося до конструктивної позиції владної команди за каденції Президента В. Зеленського, і передусім РНБОУ, яке фактично в умовах повного інституційного дисбалансу, інтелектуальної і стратегічної турбулентності узяло на себе важкий тягар державного управління, формуючи стратегічний рівень не лише правотворчості, а й державної політики в цілому.

Адже, відповідно до п. 66 Стратегії національної безпеки України в редакції 2020 року, **лише у 2021 році було затверджено Президентом України:**

- 1) Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя;
- 2) Стратегію воєнної безпеки України;
- 3) Стратегію людського розвитку;
- 4) Стратегію економічної безпеки України;
- 5) Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України;
- 6) Стратегію зовнішньополітичної діяльності України;

- 7) Стратегію кібербезпеки України;
- 8) Стратегію біобезпеки та біологічного захисту
- 9) Стратегію інформаційної безпеки.

Зважаючи на те, що в умовах паралічу та інституційної неспроможності до ефективного та оперативного вирішення нагальних завдань у сферах державної політики, РНБОУ виявився єдиним органом держави, який має реальні важелі впливу на державне управління: за наявності політичної волі Президента України, усі рішення швидко і без зайвої тяганини ухвалюються.

Звичайно, можна говорити про якість тих чи інших рішень, але ідеальних рішень не буває. Відмітним і концептуально важливим є те, що РНБОУ почало використовувати на повний потенціал свої здатності та інституційні спроможності щодо формування та реалізації державної політики, використовуючи такий правий інструментарій як Рішення РНБОУ, уведені в дію Указами Президента України. І яскравий доказ цьому – кількість (і, будемо відверті, відносна якість) Стратегій, які було ухвалено, ще раз підкреслимо, **лише в 2021 році!** Це вражає і переконані, що таку динаміку потрібно зберігати, з часом більше уваги приділяючи вже змістовним частинам і долучаючи інституції громадянського суспільства, фахових експертів.

За таких умов, на часі пригадати думку китайського філософа *Хай Тао*: «В умовах невизначеності, послідовність і жорсткість завжди краща за коливання і нерішучість. Краще якісно втілити будь-яке рішення, ніж сахатися від одного до іншого, вагатися та змінювати думку до останнього» [140, с. 9].

Тож, суто з аналітичних позицій, внаслідок власного аналізу політичної і нормотворчої діяльності діяльності, відмітимо помітну рішучість і послідовність влади за ка-

денції Президента України *В. Зеленського*, до ухвалення швидких та ефективних рішень, здатність брати на себе відповідальність у скрутних ситуаціях, в умовах дисбалансу органів державної влади та гілок влади в цілому, в умовах тиску з боку різноманітних агентів впливу та внутрішніх колоборантів і п'ятої колони, а також цілеспрямованих інформаційно-психологічних та гібридних операцій, що ведуться на постійній основі проти України.

Відтак, з урахуванням аналізованих вище стратегічних актів можемо запропонувати кластерну модель підходів до формування видів інфраструктури виходячи із таких **критеріїв**:

1) *за критерієм легітимації у Стратегіях*:

- *безпекова інфраструктура* – Стратегія національної безпеки України;
- *соціальна інфраструктура* – Стратегія людського розвитку;
- *військова інфраструктура* – Стратегія військової безпеки України;
- *цивільна інфраструктура* – Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України;
- *інфраструктура всеохоплюючої оборони та оборонно-промислового комплексу* – Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України;
- *економічна інфраструктура* – Стратегія економічної безпеки України;
- *енергетична інфраструктура* – Стратегія енергетичної безпеки України;
- *екологічна інфраструктура* – Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату;

- *інфраструктура біобезпеки* – Стратегія біобезпеки та біологічного захисту (затверджено 17 грудня 2021 року);
  - *інформаційна інфраструктура* – Стратегія інформаційної безпеки України (затверджено 28 грудня 2021 р.);
  - *кібернетична інфраструктура* – Стратегія кібербезпеки України (затверджено 26 серпня 2021 року);
  - *політична інфраструктура* – Стратегія зовнішньополітичної діяльності України (затверджено 26 серпня 2021 р.);
  - *інституційна інфраструктура* – Стратегія забезпечення державної безпеки України;
  - *прикордонна інфраструктура* – Стратегія інтегрованого управління кордонами України;
  - *продовольча інфраструктура* – Стратегія продовольчої безпеки України;
  - *розвідувальна інфраструктура* – Національна розвідувальна програма України.
- 2) за критерієм відповідності сферам життєдіяльності, визначеним у концептуальних НПА, що регулюють суспільні відносини у сферах реалізації державної політики і які є предметом відповідних стратегій саме в якості політико-безпекової практики;
- 3) за критерієм відповідності національним інтересам, визначеним та легітимованим у Законі України «Про національну безпеку України», а також ключових НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики;

4) за критерієм прямого визначення видів інфраструктури у профільному Законі України «Про критичну інфраструктуру», який вступить в дію 15 червня 2022 року [141].

Ми можемо і маємо стати частиною глобального інфраструктурного ландшафту, де кожен суб'єкт працює на спільну ідею та посилює один одного. Нам не потрібно мати довершений інфраструктурний комплекс та ідеальну систему його безпеки, головне мати достатні ресурси та ефективну систему управління для реалізації еталонної моделі власної державної інфраструктурної політики. Водночас для досягнення даної мети нам потрібно мати надійних партнерів із необхідними ресурсами та політичною волею та рішучістю.

Сутність сучасної ідеології України має полягати у становленні величі Української державотворчої нації через послідовне, системне, концептуально та науково обґрунтоване здійснення довгострокового стратегічного проекту «української коліскової мрії». У рамках даного проекту нами передбачається:

- побудова суспільства щастя через формування гідних умов для розвитку кожного громадянина, його творчих здібностей;
- розвиток творчої ініціативи;
- виховання переможного духу (нині замало просто робити свою справу добре, сьогодні світ вимагає робити свою справу краще за інших);
- розширення ментального та життєвого простору за кордонами та межами національної території, в тому числі за допомогою кіберпростору;

- експоненційне зростання впливу на інфраструктурний ландшафт через інтегральну інфраструктуру могутність нашої держави;
- послуговування та базування на історичній мудрості та величі й силі минулих поколінь українства з метою збереження власної самоідентифікації, ґрунтуючись на принципі: перебувати в гармонії із середовищем функціонування зі збереженням власної ідентичності і розповсюдженням власних цінностей у світі;
- створення умов, щоб кожен громадянин пишався власною країною, її могутністю, здатністю захистити права кожного в будь-якій точці планети.

З урахуванням викладеного вище, а також зважаючи на існуючі теоретико-правові напрацювання [142], сформуємо основні ***напрями правового регулювання стратегії державної інфраструктурної політики України:***

- 1) *закріплення та охорона нових суспільних відносин.* В Україні увиразнюється формування нового виду правовідносин – інфраструктурних, тож постає практична потреба у розробленні адекватного механізму правового регулювання усього спектра даних відносин, включаючи правовідносини у сфері безпеки інформаційної інфраструктури;
- 2) *заборона певних суспільних відносин і поведінки,* наприклад, посягання на конституційний лад, створення непередбачених законом військових формувань, які можуть створити загрозу для реалізації державної політики у сфері інфраструктури, становити загрозу національній, в тому числі інфраструктурній безпеці;

- 3) *зміна характеру відносин у певній сфері*, наприклад, поряд з обов'язками держави у сфері охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина у Конституції України (ст. 55) визначено, що кожний має право будь-якими способами, не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Одним із таких способів є приватна охоронна діяльність, яка може трактуватися в рамках розвитку державно-приватного партнерства і бути застосованою приватними операторами життєво важливої та інших видів інфраструктури;
- 4) *стимулювання розвитку певних суспільних відносин*, наприклад, стимулювання державою участі в охороні громадського порядку і державного кордону громадян, у ст. 18 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» передбачено заходи заохочення громадян за участь в охороні громадського порядку і державного кордону;
- 5) *сприяння* (за допомогою нових норм права) виникненню та формуванню нових відносин і суспільних явищ. Наприклад, ст. 16 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» впорядковано нове суспільне явище – створення ініціативної групи всеукраїнського референдуму. Вона створюється на зборах громадян України, в яких беруть участь не менше ніж 200 осіб, що мають право на участь у референдумі.

РОЗДІЛ 5

МОДЕЛЬ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ПОЛІТИЧНИЙ, БЕЗПЕКОВИЙ ТА ПРАВОВИЙ ВИМІРИ

5.1 ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ СУЧАСНИХ ІНФРАСТРУКТУРНИХ СТРАТЕГІЙ

*Що з того, коли листок зовні зелений,
та корінь позбавлений життєвого соку*

Тригорій Сковорода

Організаційно-правовий механізм управління державою стає насправді дієвим, ефективним за умови науково обґрунтованого стратегічного планування, прогно-

зування й вироблення відповідних стратегій. З одного боку, стратегії допомагають чітко визначити курс держави, вектори подальшого розвитку окремих галузей. З іншого, – стратегії слугують підґрунтям для поетапної деталізації дій органів державної влади, суб'єктів владних повноважень щодо реалізації наміченого. По суті, стратегії артикують жадане задля перетворення бажаного на реальне завдяки дії інституційного впливу, зокрема й політико-правового регулювання. Отже, стратегії (у розумінні політико-безпекової практики), зокрема інфраструктурні, стають невід'ємним атрибутом існування будь-якої цивілізованої та інфраструктурно розвиненої держави. Парадоксальність ситуації, однак, полягає в одночасному визнанні важливості та актуальності питання і недостатністю його наукового розроблення. Відтак, потребується певною мірою ліквідувати цю прогалину в теоретичній площині.

Багатоплановість наукової проблематики питань стратегії державної інфраструктурної політики, в тому числі концептуалізації та нормування процесів регламентації втілення інфраструктурних стратегій зумовлюють звернення до неї науковців різних галузей.

Здебільшого у цій царині – *економічні дослідження*. Серед значної кількості подібних публікацій найбільш прикметні наукові розвідки *О. Біттєра* щодо стратегії розвитку інфраструктури аграрного ринку [1]; *В. Дубницького, В. Комірної, І. Ганжели* щодо стратегії розвитку соціальної інфраструктури регіону [2], *Т. Коляди* щодо формування бюджетної стратегії України [3]; *С. Онишка, І. Чуницької* щодо стратегічної траєкторії розвитку фінансового ринку у форматі взаємодії складових його інфраструктурного потенціалу [4], *І. Познанської* щодо

стратегії розвитку морської транспортної галузі України в умовах євроінтеграції [5], *В. Шемаєва* щодо стратегічних пріоритетів розвитку морських портів України [6], *І. Жилєва* щодо стратегічного управління розвитком кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури України [7], *М. Суходолі* щодо використання енергетичної зброї в енергетичній стратегії [8], *М. Бурик* щодо стратегічного планування розвитку транспортної інфраструктури [9], *О. Клочковського* щодо стратегії розвитку туристичної інфраструктури [10], *Загурської-Антонюк* щодо використання полістратегій [11] та ін.

Спрямовують увагу на зазначену тематику й фахівці в галузі *державного управління*. Зокрема, слід відзначити публікації *Д. Антонюка, К. Антонюка* щодо формування стратегічних пріоритетів модернізації інституціональної інфраструктури підприємництва регіонів України в процесі європейської інтеграції [12]; *П. Клімушина* щодо стратегії та механізмів електронного урядування в інформаційному суспільстві [13], *Б. Козира і А. Запривоуди* щодо профілювання стратегії розвитку в управлінні інфраструктурними об'єктами [14], *Д. Котенка* щодо інституціональної інфраструктури муніципального стратегічного планування розвитку [15], *Т. Сивак* щодо розвитку системи стратегічних комунікацій [16] тощо.

Окрема категорія публікацій складається з *безпекознавчих досліджень* у сфері стратегічної інфраструктури. Зокрема йдеться про наукові праці *В. Баранніка і Т. Брежневої* щодо енергетичної безпеки як стратегічного пріоритету НАТО [17]; *О. Лисенка, І. Чеканової, О. Кутового, В. Нікітіна* щодо стратегій управління ризиками на об'єктах критичної інфраструктури в умовах невизначеності [18]; *Т. Чернявської* щодо стратегіч-

них напрямів розвитку транспортно-комунікативної системи України в контексті забезпечення національної безпеки і самодостатності [19]; О. Шаховала, І. Лозової, С. Гнатюка щодо розробки стратегії забезпечення кібербезпеки України [20]; В. Ліпкана щодо застосування стратегічних комунікацій у державній інфраструктурній політиці [21].

Попри значний інтерес вчених до проблематики стратегій у різних галузях інфраструктури, високу частотність вживання ключової термінології, сутність поняття залишається замало розкритою. Більше того, термінологічне сполучення «**інфраструктурні стратегії**» загалом не фіксується у текстах наукових праць. Констатується, що здебільшого дослідження у цій галузі можна знайти в площині економіки, управління, частково – безпекознавства. Фактично, з позицій правової науки, дане питання майже не висвітлено.

Зазначене детермінує фокус нашої наукової уваги на визначення поняття та змісту інфраструктурних стратегій в політико-правовій парадигмі.

Поняття «**стратегія**», відоме людству вже не одне століття і навіть більше, вже набуло ознак інтернаціоналізму, веде походження від грецького *stratēgia*.

Попервах його вживання обмежувалося військовою сферою, через це абсолютна більшість лексикографічних джерел в якості першого значення наводить тлумачення: «Мистецтво підготовки і ведення війни та великих воєнних операцій // Наука проведення війни – вища воєнна наука» [22, с. 1202; 23, с. 731]; «Найважливіша частина воєнного мистецтва; включає теорію та практику ведення війни, воєнних кампаній і великих бойових операцій» [24, с. 647].

Поступове збільшення семантичного поля поняття перетворює термін на багатозначне слово, оскільки з'являється ще й переносне значення, яке інтерпретується словниками української мови так: «Мистецтво економічного, суспільного і політичного керівництва масами, яке має визначити головний напрям їхніх дій, вчинків» [22, с. 1202; 23, с. 731– 732]; «Мистецтво управління політичною боротьбою» [24, с. 647].

Симптоматично, що, характеризуючи переносне значення, укладачі лексикографічних джерел вказують на невід'ємний зв'язок поняття з управлінням, керівництвом. Проте важко не помітити певну архаїзацію елементів тлумачення, за якої застосовуються застарілі натепер штампи «керівництво масами», «політична боротьба» тощо. До недоліків можна віднести й те, що загальномовні словники не враховують появи додаткових нових значень, які з'явилися протягом останніх десятиліть, зокрема стратегії як нормативно-правового акта.

Найбільш вичерпно ключове поняття представлено у першому в Україні «Словнику стратегічних комунікацій» за редакцією професора *В. А. Ліпкана*. Воно трактується через чотири основні семи: «1. Мистецтво підготовки і ведення військових дій. 2. Мистецтво спрямування дій і вчинків інших людей за визначеним напрямом. 3. Документ зі сформульованим переліком цілей і засобів їх досягнення. 4. Планування і втілення в життя певної лінії за допомогою використання й комбінування усіх доступних засобів і методів тактики» [21, с. 360]. Безумовними перевагами наведеного тлумачення є відображення усіх актуальних натепер значень ключового поняття, сучасність і стислість визначень, вказів-

ка на зв'язок стратегії і тактики, відсутність політичної заангажованості.

У контексті інфраструктурних стратегій найбільш актуальними є останні з двох наведених значень. Тобто стратегія може виступати в якості назви самостійного нормативно-правового акта, а також відображати певні управлінські процеси з реалізації намічених довгострокових цілей, тобто інтерпретуватися в якості політико-безпекової практики як складової геостратегії сучасної України.

Формулюючи основні характеристики стратегії, *О. Попов* виділяє такі, як: наявність місії, цілей і завдань, довгостроковість і перспективність, ресурсоемність, агресивність, володіння мобілізаційною силою, опертя на відповідні стратегію, інститути, структури [25, с. 91]. Звертає на себе увагу, що, окрім цілком прийнятних і зрозумілих якостей, до переліку зараховано доволі дискусійні елементи.

По-перше, це місія. На думку *О. Попова*, саме місії належить найголовніша роль у формуванні стратегії. За його словами: «...місія означає усвідомлення політичним актором власного виключного покликання на національній або навіть на світовій сцені, його історичного призначення» [25, с. 94]. При цьому абсолютно не береться до уваги, що слово «місія» має піднесено книжне, патетичне маркування. Будучи за своєю природою філософсько-суб'єктивним, воно важко вписується в категорії державного управління і права. Крім того, при визначенні місії різко зростає роль національного лідера, його власного та особистого бачення вектора розвитку держави. У такий спосіб, стратегія начебто індивідуалізується, відкидаючи роль державних інститутів, які мають кон-

цептуалізувати політичні вектори розвитку, визначення пріоритетів. До того ж сам автор статті наводить приклади так званих «цивілізаційних дір», що утворилися через спотворене розуміння лідером своєї місії. Достатньо згадки про російські революції та епоху сталінізму, які призвели до громадянської війни, геноциду, голодомору, масових «зачисток», депортації народів й окремих соціальних верств тощо. Тож виділення у стратегії місії є доволі неоднозначним. По суті достатньо стратегічних цілей.

Так само негативна конотація слова «агресивність», можливо, й пасує російським стратегіям, проте аж ніяк не прийнятна для України. Скоріше слід говорити про «наступальний характер», «наполегливість», «конкурентоздатність», «випереджувальний характер», «асиметричний характер» тощо.

Отже, характеризуючи поняття стратегій, на нашу думку, слід спиратися на такі критерії, як:

- наукова обґрунтованість;
- відображення стратегічних національних інтересів з чітким прогнозуванням перспектив;
- орієнтація на випереджувальний розвиток, що забезпечується стратегічним управлінням, зокрема стратегічним плануванням та прогнозуванням, а ще системою стратегічних комунікацій, а також інструментами стратегічної (випереджувальної правотворчості);
- ефективна безпекова спроможність на рівні життєдіяльності людини, суспільства, держави;
- баланс амбіційності й реальної оцінки можливостей та спроможностей, в тому числі потенційних;
- ясність та однозначність;
- логічність, послідовність та ієрархічність;

- здатність деталізуватися в подальших завданнях і заходах;
- співвідношення із часовими та математичними параметрами;
- спроможність мобілізації суб'єктів правовідносин;
- наявність / можливість створення механізмів забезпечення діяльності;
- визначеність параметрів моніторингу реалізації та коригування дій на кожному етапі.

Виходячи з цього, під **інфраструктурними стратегіями** пропонуємо розуміти *науково обґрунтований комплексний концепт, який матеріалізується у вигляді відповідних нормативно-правових актів, ухвалених у встановленому порядку, із зазначенням довгострокових перспектив, цілей і завдань, котрими регулюються суспільні відносини у сфері розвитку і функціонування усіх видів інфраструктури, а також системи широкомасштабних заходів, реалізація яких забезпечує досягнення стратегічних цілей і завдань державної політики.*

Прокоментуємо авторську дефініцію.

По-перше. Наведене визначення спирається на твердження, що стратегія у своєму становленні й реалізації проходить шлях від ідеї до наукової гіпотези, а потім – до науково обґрунтованого концепту, який надалі від сфери науки переходить до сфери політико-безпекової практики і правового регулювання як стратегічного управління, так і державного управління в цілому. У такий спосіб закладається динамічний аспект з опертям на етапи розроблення й формулювання стратегії.

По-друге, в авторському тлумаченні представлені два основні значення терміна, згідно з якими він відобра-

жає і назву відповідного нормативно-правового акта, і стратегію як політико-безпекову практику.

По-третє, обумовлено, що подібними стратегічними актами, ухваленими у встановленому порядку, регулюються ті суспільні відносини, що виникають у процесі розвитку й функціонування усіх видів стратегічної інфраструктури в усіх сферах життєдіяльності (секторах) за будь-яких умов і режимів та локалізації функціонування і походження безпекогенних чинників різної природи. У такий спосіб охоплюється не лише транспортна (за розповсюдженим вузьким розумінням), а й стратегічна інфраструктура в цілому: соціальна, фінансово-економічна, інформаційна, кібернетична, військова, дослідницька, інноваційна, туристична, морська, енергетична, розвідувальна та інші види інфраструктури.

По-четверте. Вказується, що реалізація стратегій потребує вжиття узгоджених за цілями, функціями та завданнями, принципами та методами комплексу систематичних цілеспрямованих широкомасштабних заходів. На цьому шляху актуалізується використання інструментарію *стратегічних комунікацій*, під якими у публічному управлінні розуміють складову державно-управлінського процесу, зорієнтовану на встановлення довіри до держави й довготривалих взаємозв'язків із внутрішніми і зовнішніми аудиторіями з метою створення умов для реалізації публічної політики; технологія публічного адміністрування, тобто певна сукупність дій, що мають бути послідовно, із використанням конкретних засобів і прийомів належним чином реалізовані суб'єктом публічного управління в інформаційному просторі [26, с. 26].

У рамках даної концепції стратегічних комунікацій також обґрунтовується, що синхронізація комунікацій забез-

печується шляхом координації та узгодження дій у процесі реалізації комунікаційних стратегій у просторі й часі на підтримку стратегічних завдань через вироблення єдиних підходів до їх розробки і реалізації в державі. Така синхронізація комунікацій має забезпечуватися з використанням проектного підходу, зокрема, на загальнодержавному рівні доцільним є формування портфеля комунікаційних проектів та створення відповідної організаційної структури – підрозділу з питань управління портфелем комунікаційних проектів в Офісі стратегічних комунікацій КМУ. Запропоновано технологію проектування стратегічних комунікацій, визначення наративів, ресурсів і планів для досягнення мети та побудови ефективних взаємовідносин влади з цільовими аудиторіями. Невід’ємними складовими цього процесу є розроблення й запровадження інноваційних комунікаційних технологій і технологій маркетингу та соціальної реклами [26, с. 27].

Отже, це означає, що на управлінських принципах взаємної узгодженості, координації, взаємодії, в окремих випадках – публічно-приватного партнерства до діяльності залучається значне коло суб’єктів, не обмежуючись лише суб’єктами владних повноважень.

Безумовно, сформульоване визначення не може претендувати на бездоганність і вичерпність, воно пропонується на розсуд наукового громадськості для подальших творчих і конструктивних дискусій на шляху становлення та розроблення ефективної стратегії державної інфраструктурної політики України, а також в аспекті необхідності розвитку стратегічної правотворчості і теорії геостратегії в цілому.

Також зазначимо, що це є вагомою спробою у вітчизняній науці політології розкрити зміст нового поняття.

Розглянувши характеристики стратегії в якості цілеспрямованої діяльності, відповідно до логіки подальшого дослідження маємо здійснити проведення наукового **аналізу «стратегій» як стратегічних нормативно-правових актів України.**

Одразу слід зазначити, що традиція прийняття таких документів, якими є різного роду «стратегії» притаманна багатьом країнам. Проведений нами контент-аналіз масиву законодавства щодо регулювання суспільних відносин у сфері інфраструктури, уможливив констатувати, що доволі яскраво ця тенденція виявляється у сфері кібербезпеки (а інфраструктурні стратегії перетинаються з даною сферою дуже щільно, особливо, якщо йдеться про інформаційну інфраструктуру). Зокрема на тепер подібні стратегії ухвалені й тривалий час діють в Австрії [27], Бельгії [28], Естонії [29], Латвії [30], Німеччині [31], Польщі [32], Угорщині [33], Франції [34], Чорногорії [35], Японії [36] та ін.

Не стояла осторонь розроблення стратегічного законодавства й Україна, що було нами продемонстровано при дослідженні стратегічної правотворчості в попередньому розділі, зокрема докладному аналізу стратегій, затверджених у 2021 році.

Аналіз вітчизняних **«стратегій»** в діяхронічному аспекті дозволив встановити, що ще у 1999-му було ухвалено Указ Президента України *«Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування»*, який у 2008 році втратив чинність [37]. Проте його історична роль полягала в тому, що вже на той час порушувалися організаційні аспекти, які в подальшому слугували запровадженню в Україні алгоритмів розробки, ухвалення відповідних стратегій.

За нормами юридичної техніки, що склалися за два десятиріччя, відколи ухвалюються стратегії, закріпила-ся традиція, за якою документ містить певні складові елементи, а саме:

- загальну частину: обґрунтування нагальності прийняття стратегії, сфери її дії; характеристика проблеми, що потребує розв’язання; специфіка правового механізму реалізації, узгодженість з іншими актами, в тому числі міжнародними);
- мету і строки реалізації;
- напрями реалізації;
- очікувані результати реалізації стратегії;
- фінансове забезпечення реалізації.

Характерною тенденцією стратегій 2021 року є аналіз стану виконання попередньої Стратегії.

В окремих випадках до структури акта може включатися розділ «Загрози реалізації Стратегії», в якому міститься аналіз негативних чинників, що перешкоджають досягненню поставлених цілей.

Як правило, раніше стратегії схвалювалися відповідним розпорядженням Кабінету Міністрів України. Зазвичай до них додається план заходів, який затверджується розпорядженням Кабінету Міністрів України.

При особливій значущості проблеми стратегії можуть затверджуватися і на рівні закону. Прикладом цього можуть слугувати «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», затверджені Законом України від 28 лютого 2019 року [38].

Водночас за каденції Президента України *В. Зеленського*, Стратегії стали основним правовим інструментом владного впливу на суспільні відносини. Причому

зазначимо, що правові підстави для таких рішень існували завжди. Адже, якщо питання знаходиться в безпосередній компетенції Президента України, то відповідно до ст. 107 Конституції України окремі особливо важливі стратегії можуть затверджуватися Указом Президента. Саме так відбулося зі «Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» [39], а згодом 30 вересня 2019 року було видано Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»[40], «Стратегією кібербезпеки України» [41].

Причому так відбулося з усіма стратегіями, котрі були розроблені і затверджені за каденції Президента України В. Зеленського, який один із перших почав використовувати даний інструмент для впливу на суспільні відносини і реалізації державної політики у найбільш важливих сферах життєдіяльності.

Стосовно ж аналізу стратегій зауважимо, що свого часу укладачі «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» відмовилися від традиційної побудови «дерева цілей», а внесли певні інновації, виокремлюючи такі **вектори**, як: розвиток, безпека, відповідальність, гордість. При всій інноваційності подібних підходів поняття відповідальності та гордості доволі дискусійні, оскільки скоріше належать до площини виховних та морально-етичних процесів, а не соціально-економічних. Однак подібний підхід має право на існування, оскільки він спирається на те, що прийнято називати «людський фактор».

Переважає більшість стратегій, які можна кваліфікувати як інфраструктурні, розраховані на середньострокову перспективу, тобто на 5–10 років. Підтвердженням даної тези є: «Державна стратегія регіонального розвит-

ку на період до 2020 року» [42], «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [43], «Національна стратегія управління відходами на період до 2030 року» [44], «Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року» [45], «Стратегія розвитку інноваційної діяльності на період до 2030 року» [46], «Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року» [47] тощо.

Іноді перспективи можуть значно скорочуватися, зокрема про це свідчать ухвалені у 2017-му «Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року» [48], «Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху на період до 2020 року» [49].

Менш характерні випадки ухвалення довгострокових стратегій, розрахованих на період 15–25 років, хоча є поодинокі випадки й таких. Зокрема: «Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року» [50], «Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [51].

Аналіз текстів перелічених документів дозволив встановити, що всі вони відповідають вимогам наукової обґрунтованості, логічності, послідовності, ієрархії, здатності деталізуватися у подальших заходах, визначеності параметрів моніторингу реалізації. Проте є і ряд особливостей, які не завжди можна віднести до позитивних, а саме:

1. У масштабах держави не простежується системності у прийнятті таких стратегічних нормативних актів, як «Стратегія». Фактично відсутня кон-

- солідація політичних, фінансових, економічних, інформаційних та дипломатичних засобів реалізації стратегічних комунікацій. Документи з питань, які є інтеграційними для ряду сфер, слабо координуються між собою. Все це лежить у площині більш абстрактного порядку: необхідності розроблення засад стратегічної правотворчості, зокрема юридичної техніки розроблення стратегій.
2. Поставлені в ухвалених «стратегіях» цілі скоріше орієнтовані на консервацію певних процесів (за принципом «аби не гірше»), незначне поліпшення існуючої ситуації без передбачення чітких та зрозумілих для правозастосування параметрів якісного та кількісного оновлення інфраструктурного ландшафту. Зазвичай, стратегії такого типу зараховують до категорії нейтралізуючих або депресивних, оскільки їм бракує амбіційності, наступальності, проактивності, випереджувального характеру, фокусуванні на стрімкому прориві в умовах жорсткої світової конкуренції.
  3. Констатується ігнорування укладачами «стратегій» геопросторових, геополітичних, геостратегічних, гео економічних та геоінформаційних кваліфікаційно-кадрових та інших, в тому числі інфраструктурних конкурентних переваг України, що відкривають широкі можливості для її повноцінної інтеграції у світові трансформаційні та інфраструктурні процеси з урахуванням стратегічних національних інтересів (розвиток космічної та супутникової інфраструктури, розвиток енергетичної інфраструктури, розвиток екосистем, штучного інтелекту та нейромереж, криптовалюти, блок-

чейн технологій і квантових технологій тощо). Комплекс меншовартості, на жаль, дається взначки і тут.

4. Вбачається брак гласності і взагалі транспарентності щодо ступеню виконання тих актів, термін дії яких закінчився. А також відсутні механізми контролю за їх реалізацією, відсутні механізми настання персональної відповідальності за невиконання тих чи інших положень стратегії.

Що ж власне до *інфраструктурних стратегій*, то можна відзначити, що за відсутності виваженої стратегії державної інфраструктурної політики вказані стратегії не є консолідованими, вони фрагментарно розпорошені по сотнях нормативних актів. Відтак доволі важко реконструювати цілісне та холистичне бачення цього різновекторного та багатопланового процесу. Більше того, розмитість подібних стратегій призводить до того, що інфраструктурні проекти в Україні слабо корелюються із дослідженим типом нормативно-правових актів, а відтак втрачається початковий зміст стратегічної правотворчості, визначальний вплив стратегічного бачення на формування ефективних інституційних спроможностей щодо стратегічного управління у сфері інфраструктури з метою створення умов для реалізації стратегічних національних інтересів.

Звернення до офіційного сайту Кабінету Міністрів України засвідчує, що в розділі «Діяльність» загалом відсутні будь-які згадки про «стратегії», не кажучи про інфраструктурні: ані про ті документи, які схвалюються розпорядженням Кабінету Міністрів України і реалізуються на даному етапі, ані про проекти майбутнього [52].

Доводиться також констатувати, що в діяльності окремих центральних органів виконавчої влади, зокрема міністерств, причетних до реалізації інфраструктурних стратегій, загалом не висвітлюється реалізація ухвалених Кабінетом Міністрів України відповідних нормативних актів. Хоча для проформи на сайті Міністерства інфраструктури України є згадка про «Національну транспортну стратегію України на період до 2030 року» з визначенням чотирьох пріоритетів:

- 1) конкурентоспроможна та ефективна транспортна система;
- 2) інноваційний розвиток транспортної галузі та глобальні інвестиційні проекти;
- 3) безпечний для суспільства, екологічно чистий та енергоефективний транспорт;
- 4) безперешкодна мобільність та міжрегіональна інтеграція [53].

При цьому фактично ігнорується те, що на дане Міністерство покладені функції забезпечення діяльності поштового зв'язку, а не тільки транспорту. До того ж зазначеним Міністерством спрямовується діяльність Державного агентства інфраструктурних проектів. Про те, яким чином воно працює задля реалізації наявних стратегій, на сайтах та в офіційних джерелах також бракує інформації. Більше того, зазначено, що Державне агентство інфраструктурних проектів України (Укрінфрапроект) діє на підставі положення про Укрінфрапроект [54].

Положення «Про Державне агентство інфраструктурних проектів» затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 року № 714. Згідно з даним положенням *Державне агентство інфраструктурних проектів України* (Укрінфрапроект) є

центральним органом виконавчої влади, що його діяльність спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра інфраструктури і який реалізує державну політику у сфері розвитку, будівництва, реконструкції та модернізації інфраструктури авіаційного, морського та річкового транспорту, а також фінансового забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм.

Відповідно *основними завданнями Укрінфрапроекту* є:

- 1) реалізація державної політики у сфері розвитку, будівництва, реконструкції та модернізації інфраструктури: авіаційного; морського; річкового транспорту, а також фінансового забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм;
- 2) внесення на розгляд міністра інфраструктури пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері розвитку, будівництва, реконструкції та модернізації інфраструктури авіаційного, морського та річкового транспорту, а також фінансового забезпечення заходів із забезпечення безпеки дорожнього руху відповідно до державних програм;
- 3) здійснення управління об'єктами державної власності.

Отже, як можна побачити, даний орган було створено як секторальний, і хоча назва в нього має широкий зміст, діяльність і предметна компетенція обмежені лише окремим видами транспортної інфраструктури. Цей підхід є не зовсім коректним і вдалим.

Отже, за відсутності в науковому обігу чітко визначеного розуміння інфраструктурних стратегій, а також

через несформованість стратегії державної інфраструктурної політики даний напрям діяльності не набув відповідного рівня концептуального осмислення, а також належного рівня практичної політичної реалізації, що суттєво відбивається на геостратегії України як ефективної та процвітаючої держави із могутнім інфраструктурним потенціалом та значними інституційними спроможностями щодо його реалізації відповідно до стратегічних національних інтересів.

Важливою складовою розвитку інфраструктурних спроможностей держави виступає удосконалення форм та методів розвитку публічно-приватного партнерства, чому і присвячено наступний підрозділ.

5.2 ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Народ ще тільки осмислює конституційні простори своєї свободи, а уряд уже стріляє.

Василь Стус

У преамбулі до Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури [55] однією з основних проблем, що знаходиться на шляху ефективного функціонування такої системи, окрім нормативно-правового, організаційно-інституційного та методологічного забезпечення, є нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструкту-

ри та невизначеність джерел фінансування заходів із її захисту. Досвід провідних країн-членів ЄС і США свідчить про переваги й ефективність використання чітко регламентованої та унормованої *взаємодії державного і приватного партнерів*, що ґрунтується на взаємній вигоді, у сфері безпеки стратегічної інфраструктури та національної безпеки в цілому.

Отже, налагодження партнерських відносин між суб'єктами публічного управління, приватним сектором та інституціями громадянського суспільства, чітке нормативно-правове й організаційне забезпечення такої взаємодії, спрямованої на забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури, потребує теоретико-методологічного обґрунтування та розробки практичних пропозицій щодо імплементації наукових здобутків у практичну сферу застосування.

Варто зазначити, що за останні три роки, з моменту ухвалення Концепції [55], вітчизняними дослідниками уже напрацьовано низку наукових праць з питань захисту критичної інфраструктури, організаційно-правового забезпечення, імплементації зарубіжного досвіду з цих питань, у тому числі з питань застосування механізму публічно-приватного партнерства у системі безпеки стратегічної інфраструктури.

Зокрема дослідження *Д. Бобро, С. Іванюти, С. Кондратова, О. Суходолі* [56; 57], *О. Єрменчука та М. Пальчика* [58; 59], *С. Петрова С.* [60], *Д. Павлова і М. Микитюка* [61] та ін. заклали суттєве теоретичне підґрунтя щодо дослідження умов здійснення публічно-приватного партнерства у сфері безпеки стратегічної інфраструктури в Україні.

У сучасних наукових публікаціях з питань організаційно-правових форм взаємодії державного і при-

ватного партнерів використовуються терміни: «державно-приватне партнерство» і «публічно-приватне партнерство», їх часто використовують як тотожні, а окремі науковці наголошують на деяких відмінностях у їх використанні. Тому варто чітко обґрунтувати наукові аспекти сепарації цих понять та особливості застосування їх у сфері реалізації стратегії ДІФСП, виходячи з вітчизняних реалій та реформування системи державного управління в Україні в умовах геостратегічної нестабільності.

У Законі України «**Про державно-приватне партнерство**» (ДПП) чітко закріплено відповідний термін, який унормовується як: співробітництво між державою Україна, АР Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, НАН України, національних галузевих наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюються на основі договору в порядку, встановленому чинним законодавством та відповідає ознакам державно-приватного партнерства [62].

Термін «**публічно-приватне партнерство**» (далі – ППП) було закріплено комітетом ОЕСД з наукової і технологічної політики, який визначається як: будь-які офіційні відносини або домовленості на фіксований/нескінченний період часу між державними і приватними учасниками, у якому обидві сторони взаємодіють у процесі ухвалення рішення і співінвестують обмежені ресурси, такі, як гроші, персонал, устаткування

ня й інформацію для досягнення конкретних цілей у визначеній сфері науки, технології й інновації [63].

Отже, як видно з основних визначень, основна **відмінність** полягає у трактуванні «державного» і «публічного» партнера, що полягає, на нашу думку, у двох аспектах: особливості та коректності перекладу терміна «*public*» та інституціоналізація публічного управління в Україні, що приходить на зміну державному управлінню, як і нова модель демократії.

Принципова відмінність публічного управління від державного, на думку науковців НАДУ при Президентові України, полягає у тому, що воно являє собою спільну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування з політично-активними суб'єктами громадянського суспільства і ринкової економіки щодо формування та реалізації політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць, прийняття управлінських рішень суспільного значення [64, с. 6].

Також є деяка географічна чи соціально-політична відмінність у трактуваннях цих термінів. Наприклад, зарубіжні дослідники найчастіше використовують термін «публічно-приватне партнерство» (далі – ППП) («*Public-Private Partnership*»), а науковці країн т. з. СНД – «державно-приватне партнерство», що саме і свідчить про особливості функціонування самого державного апарату і рівень розвитку демократичних процесів у відповідних державах.

Як зазначають деякі вітчизняні дослідники [65, с. 7; 66], поняття ППП найбільш точно відтворює сутність відносин, оскільки як публічний партнер у зарубіжній практиці часто виступають не тільки органи державної

влади, а й, що більш поширено, органи місцевого самоврядування, потужні громадські організації та благодійні фонди.

В Україні у 2014 році розпочато процес децентралізації, започаткований прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [67], якою передбачено створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих державою повноважень, що відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування сприятиме формуванню дієвості і спроможності інституту місцевого самоврядування на регіональному, субрегіональному та базовому рівнях. З огляду на те, що значну кількість державних повноважень відповідно до зазначеної реформи було передано на місцевий рівень, держава залишила за собою лише здійснення контрольних функцій за їх виконанням, забезпечення їх здійснення цілком було покладено на органи місцевого самоврядування, у тому числі залучення державних коштів та коштів місцевого бюджету. Тому пошук приватного партнера, тобто залучення бізнесу та громадськості з метою подолання дефіциту коштів, стало прерогативою саме органів місцевого самоврядування, що є можливим завдяки використанню **інструментів** саме **публічно-приватного партнерства** у різних сферах і галузях, які потребують залучення недержавного партнера.

Відповідно до проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист», *державна система захисту критичної інфраструктури* – це система суб'єктів із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури [68].

Суб'єктами зазначеної системи є як державні органи, установи та організації, так і низка установ і організацій недержавної форми власності на усіх адміністративно-управлінських рівнях: державному, регіональному та місцевому. Проектом Закону також визначено секторальний і функціональний орган у сфері захисту критичної інфраструктури, які визначаються відповідальними за формування і реалізацію державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури та функціонування окремих державних систем захисту у мирний час та в умовах надзвичайного стану. А державна політика у сфері БСІ спрямовується на формування комплексу організаційних, нормативно-правових, інженерно-технічних, експлуатаційних, наукових та інших заходів, спрямованих на забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури в державі в цілому, що має реалізовуватись на усіх рівнях.

Відповідно до цього твердження, а також зважаючи на чіткий перелік суб'єктів державної системи БСІ, затверджений ст. 14 законопроекту, та рівні їх функціонування: загальнодержавний, місцевий та об'єктовий (с. 28) і повноважень та відповідальності, по відношенню до державної системи безпеки стратегічної інфраструктури **коректніше, на нашу думку, буде використовувати поняття «публічно-приватне партнерство»**. Де термін «публічний» буде визначати партнера, який представляє державні інтереси на загальнодержавному чи місцевому рівні, є відповідальним за розробку і реалізацію публічної політики у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики.

Залучення приватного партнера до здійснення певних функцій у сфері реалізації стратегії ДІФСІ є дово-

лі новим для практики публічного управління, оскільки на цю сферу держава має відповідну монополію. Останнім часом, під впливом зарубіжних наукових розвідок і практик як забезпечення функціонування, стійкості та стабільності функціонування стратегічної інфраструктури, так і використання інструментів публічно-приватного партнерства, змінюється парадигма стратегії державної політики в цілому і державної інфраструктурної політики зокрема.

Приміром, щодо залучення ширшого кола суб'єктів до її забезпечення. Застосування ППП у сфері реалізації стратегії ДІФСР, відповідно до Концепції, має сприяти безпеці та забезпеченню стійкості стратегічної інфраструктури з визначенням зобов'язань держави та власників (розпорядників) об'єктів стратегічної інфраструктури. Ст. 31 уже згаданого законопроект чітко визначає способи, механізми та сфери партнерської взаємодії з питань реалізації стратегії ДІФСР. Однак, на наш погляд, має бути чітко розведено й унормовано сфери та особливості залучення приватного партнера до реалізації стратегії ДІФСР, зокрема в умовах мирного часу – для забезпечення стійкості стратегічної інфраструктури та в умовах надзвичайних ситуацій – для убезпечення стратегічної інфраструктури від можливих і потенційних загроз та небезпек.

Для України на нинішньому етапі розвитку національної системи стратегічної інфраструктури та публічно-приватного партнерства як форми взаємодії держави і громадянського суспільства важливе значення мають правові та організаційні форми забезпечення такого партнерства, оскільки ці напрями мають різну політико-правову природу, рівні нормативно-правового забезпечення та організаційні засади здійснення.

Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії ДІФС-СП України, засвідчив, що тільки у 2006 р. у публічному просторі з'явився термін «*критична інфраструктура*», закріплений у тексті Рекомендацій парламентських слухань з питання розвитку інформаційного суспільства. Подальше використання терміна відбулось у Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» (2012 р.) та у Стратегії національної безпеки України (2015 р.), де вперше було виокремлено серед «актуальних загроз національній безпеці» – загрози критичній інфраструктурі, а також забезпечення безпеки критичної інфраструктури віднесено до одного з основних напрямів державної політики у сфері національної безпеки [69].

Більш деталізоване обґрунтування критичної інфраструктури та основні заходи її захисту, суб'єкти і об'єкти визначено у Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», *об'єктами критичної інфраструктури* визначено підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, діяльність яких безпосередньо пов'язана з технологічними процесами та/або наданням послуг, що мають велике значення для економіки і промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення, виведення з ладу або порушення функціонування яких може негативно вплинути на стан національної безпеки й оборони України, навколишнього природного середовища, заподіяти майнову шкоду та/або становити загрозу для життя і здоров'я людей [70]. Це стало підставою для ухвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури [55], яка має стати основою для

подальшого розвитку системи нормативно-правового забезпечення сфери захисту критичної інфраструктури та її секторів в Україні.

Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека держави», зокрема п. 27 зазначено, що посилюються загрози для критичної інфраструктури, пов'язані з погіршенням її технічного стану, відсутністю інвестицій в її оновлення та розвиток, несанкціонованим втручанням у її функціонування, зокрема фізичного і кіберхарактеру, триваючими бойовими діями, а також тимчасовою окупацією частини території України [71]. А також п. 48 пріоритетним завданням визначено необхідність створення ефективної системи безпеки та стійкості критичної інфраструктури, заснованої на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та державно-приватному партнерстві.

Більш детально аналіз даних документів було здійснено в попередньому розділі. Але в цілому можемо констатувати, що у більшості нормативно-правових актів, що на національному рівні регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії ДІФСП, ще й досі не розроблено системних та комплексних засад, водночас існують тільки визначені пріоритетні та стратегічні завдання, що охоплюють вирішення фрагментарних питань. До подальших підзаконних актів у цьому напрямі можемо віднести тільки Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» [72], якою затверджено Порядок формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та Порядок внесення об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, його

формування та забезпечення функціонування, що сприяє унормуванню такого сектора БСІ, як кібербезпека.

Окрім того, що система нормативно-правового забезпечення БСІ в Україні лише формується, існує ще низка неузгодженостей національного законодавства з нормативними актами ЄС, та необхідність врахування чинних в ЄС стандартів політики БСІ, у тому числі, які регулюють публічно-приватне партнерство у цій сфері. Так, наприклад, Європейська комісія у 2006 р. в офіційному повідомленні № 786 рекомендувала державам ЄС розробити національну програму захисту критичної інфраструктури як документ, що має юридичну силу, та створити умови ефективної взаємодії й обміну інформацією, даними і досвідом між урядовими структурами та приватним сектором, а також ініціювала розробку гармонізованої методології на рівні ЄС і загальноєвропейської системи аналізу ризиків та виявлення загроз.

Таким чином, можемо узагальнити, що проблема ППР сфери реалізації СДІФСП потребує подальшої розробки низки підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють окремі сфери функціонування стратегічної інфраструктури та повноваження їх основних суб'єктів, а також гармонізації вітчизняних нормативно-правових актів з документами ЄС, з огляду на євроінтеграційний курс нашої держави та з перспективою входу до загальноєвропейської системи безпеки стратегічної інфраструктури та виявлення ризиків та загроз.

На цьому також наголошують вітчизняні науковці *Д. Павлов* та *М. Микитюк*, зазначаючи, що оптимізація механізму забезпечення захисту критичної інфраструктури у контексті формування нової парадигми забезпечення національної безпеки має базуватись на фор-

муванні проактивної, превентивної, соціально-економічної, ефективної та орієнтованої на результат моделі забезпечення безпеки [61, с. 75].

Важливим нормативно-правовим актом, що регулюватиме суспільні відносини у сфері реалізації СДІФСП, має стати базовий Закон України «Про безпеку стратегічної інфраструктури», який має буде розроблений на виконання Стратегії державної інфраструктурної політики України. Наразі в Україні існує кілька законопроектів, що регулюють ці питання: «Про критичну інфраструктуру та її захист» [68] і «Про забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури» [73], вони є подібними та дублюють окремі статті. Також на стадії погодження перебуває законопроект, розроблений Міністерством розвитку на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 21.02.2017 р. № 1835/4/1-17 до Указу Президента України від 16.01.2017 р. № 8/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 р. «Про вдосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури». Однак ці проекти потребують суттєвого доопрацювання та узгодження, зважаючи на низку теоретичних розробок у цій сфері і науково-обґрунтованих рекомендацій щодо внесення змін до чинних нормативно-правових актів та нових законопроектів [60; 59], також будови системи НПА відповідно до засад стратегічної правотворчості.

Зокрема суттєвого доопрацювання потребує ст. 31 законопроекту «Про критичну інфраструктуру та її захист», яка регулює *державно-приватну взаємодію* у сфері безпеки стратегічної інфраструктури. До речі, варто вказати, що окремі пункти ст. 31 (1, 3, 5, 6) є ідентичними ст. 10 (Державно-приватна взаємодія у сфері кібер-

безпеки) Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Це надає підстави для необхідності розробки комплексного нормативно-правового акта, що регулює суспільні відносини в усіх сферах функціонування стратегічної інфраструктури та заходи із забезпечення її безпеки та стійкості.

Характеризуючи специфіку публічно-приватного партнерства у сфері реалізації СДІФСП, варто зазначити, що аналогічно як і до державного регулювання самої системи БСІ суттєво **бракує системного підходу** до управління безпекою усього комплексу такої системи і секторних підсистем, об'єктів, ресурсів та залучення до цих процесів приватних партнерів. Не дивлячись на те, що в Україні діє низка нормативно-правових актів, що визначають повноваження й компетенцію органів публічного управління у цій і суміжних сферах, регламентують особливості забезпечення охорони та безпечного функціонування зазначених об'єктів і систем.

Зокрема йдеться про закони України «Про державно-приватне партнерство» [62], «Про управління об'єктами державної власності» [74], «Про концесію» [75] та ін., якими регулюються здебільшого партнерство і взаємодія у галузі економіки та реалізації інвестиційних й інфраструктурних проєктів. Серед чітко визначених сфер застосування публічно-приватного партнерства, визначених Законом України «Про державно-приватне партнерство», можна виокремити ті, що стосуються стратегічної інфраструктури, зокрема:

- виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу;
- будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеро-

- дромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури;
- збір, очищення та розподілення води;
  - забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем;
  - виробництво, розподілення та постачання електричної енергії.

Однак зазначений перелік не охоплює усіх сфер стратегічної інфраструктури, що не надає можливості застосування його норм до досліджуваної нами сфери і відповідно потребує ухвалення окремого закону чи внесення відповідних змін, які визначали б усі сфери та специфіку публічно-приватної взаємодії у сфері реалізації СДІФСП.

Більш розширено аспекти застосування державно-приватної взаємодії визначено у ст. 10 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [70] і у ст. 31 законопроекту «Про критичну інфраструктуру та її захист» [68].

Також варто звернути увагу на деякі термінологічні розбіжності у визначеннях: «державно-приватна взаємодія», що використовується щодо сфери БСІ і кібербезпеки та «державно-приватне партнерство» – для більш широкого спектра сфер застосування.

У Законі України «Про державно-приватне партнерство» чітко визначено сфери застосування, основні ознаки, принципи здійснення, правові засади, форми здійснення, об'єкти та чітко регламентовано процедуру оформлення публічно-приватного партнерства суб'єктами публічного управління. Тобто цим Законом чітко унормовано і регламентовано процедуру визначен-

ня, ініціації та здійснення партнерства між державним і приватним партнером у різних сферах соціально-економічного розвитку.

У сфері БСІ така процедура не визначена, не унормована, відповідно не дає змоги реально залучати приватного партнера до забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури та взагалі до процесі реалізації стратегії ДІФСП. Саме ці питання потребують чіткої подальшої легалізації та правового забезпечення, а також встановлення відмінностей між публічно-приватним партнерством та взаємодією. Окремі підзаконні акти, що регулюють здійснення державно-приватного партнерства, ухвалені протягом останніх років, зокрема Порядок проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства [76] також спрямовані на унормування державно-приватного партнерства у різних галузях економіки і не визначають особливості застосування у сфері БСІ.

Відповідно, для забезпечення публічно-приватного партнерства та взаємодії у сфері реалізації СДІФСП, після ухвалення профільного закону, мають бути внесені відповідні зміни у законодавство з питань публічно-приватного партнерства і низки підзаконних актів. Інший можливий варіант: має бути ухвалено окремий нормативно-правовий акт, що регулюватиме саме публічно-приватну взаємодію у сфері реалізації СДІФСП за відповідними сферами. При чому має бути визначено не лише сфери застосування, принципи, правові засади, політичну відповідальність компетентних суб'єктів за реалізацію відповідної політики, форми здійснення та об'єкти стратегічної інфраструктури, які можуть бути передані у власність приватному партнеру, а й особли-

вості співуправління окремими об'єктами СІ та специфіка партнерської взаємодії тими об'єктами, які належать до сфер національної безпеки з державною монополією.

Також окремого унормування потребують як питання взаємодії самих державних суб'єктів системи реалізації СДІФСП, так і питання публічно-приватної взаємодії. Оскільки у державі станом на сьогодні готовність до реагування на комплексні загрози й ризики забезпечуються за умов наявності низки державних (національних) систем захисту, безпеки та кризового реагування, а відповідальність за їх функціонування покладається на окремі органи державної влади, що створює умови для домінування саме відомчих підходів, які сприяють уповноваженим органам публічної влади опікуватись тільки певним спектром загроз і ризиків.

Ще однією національною особливістю функціонування державної системи БСІ є те, що об'єкти, системи і мережі, які відповідно до світової практики належать до стратегічної інфраструктури, розподілені за більш ніж десятьма різноманітними переліками і списками об'єктів із різним ступенем важливості та політико-правових режимів «охоронності» та «оборонності», «безпеки» та «захищеності».

Це створює суттєві міжвідомчі бар'єри для опрацювання питань, що знаходяться за межами конкретних систем (підсистем, секторів), перешкоджає виявленню загроз і ризиків, виникнення яких може викликати т.з. **каскадні ефекти** – рівень динаміки розвитку загроз, за якого надзвичайні чи кризові ситуації в одній сфері (сфері функціонування стратегічної інфраструктури) спричиняють негативний вплив на інші галузі та сфери національної системи стратегічної інфраструктури.

Тому варто запропонувати застосування своєрідного державного регулятора та координатора у сфері розроблення та реалізації стратегії ДІФСП передусім як політико-безпекової практики, до повноважень якого необхідно віднести питання розробки методологічних, технологічних та інструкційних документів, тобто документів інструктивно-методичної регламентації з питань виявлення та ідентифікації загроз, діяльності в умовах настання кризових станів, катастроф тощо, а також координації діяльності різних партнерів у таких ситуаціях. Лише за таких умов можна говорити про реальне забезпечення публічно-приватного партнерства в аналізованій сфері.

А в цілому, характеризуючи ступінь нормативно-правового забезпечення публічно-приватної взаємодії та партнерства у сфері реалізації стратегії ДІФСП, можемо зазначити, що на даному етапі розвитку державо- і правотворення чинні нормативно-правові акти не можуть слугувати надійною основою для розроблення і реалізації як стратегії державної інфраструктурної політики в цілому, так і державної політики у сфері БСІ зокрема, а також планів і процедур координації дій, взаємодії й обміну інформацією між наявними в Україні системами безпеки, захисту та реагування в умовах криз.

Отже, можна **узагальнити**, що нагальною проблемою для забезпечення публічно-приватної взаємодії та партнерства у сфері безпеки стратегічної інфраструктури є необхідність ухвалення базового закону, який має врахувати особливості та специфіку функціонування і стану окремих систем / сфер стратегічної інфраструктури та їх безпеки, а також досвід провідних країн світу і перспективу входження до загальноєвропейської без-

пекової системи. Це, що найголовніше, дасть змогу чітко визначити критерії та методологію віднесення тих чи інших об'єктів національної інфраструктури до стратегічної інфраструктури із подальшою градацією на життєво важливі, важливі і необхідні; запровадити комплексний підхід до забезпечення їх безпеки й уніфікувати термінологію у цій сфері.

Також має бути чітко класифіковано компоненти (складові) системи БСІ на усіх управлінських рівнях, відповідальних суб'єктів публічного управління, особливості їх взаємодії в умовах захисту, протидії та забезпечення стійкості у мирний час та під час катастроф і криз, війни, в тому числі гібридної.

Комплексний системний закон спричинить потребу внесення змін у низку чинних нормативно-правових актів, зокрема «Про національну безпеку України» з питань забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України тощо, адже особливості забезпечення цих складових національної безпеки, як і залучення приватних партнерів для реалізації стратегії ДІФСР також не визначено.

Більше того, має бути розроблено низку підзаконних актів з питань публічно-приватної взаємодії та партнерства, особливостей залучення приватного партнера, процедур, умов, порядку, форм здійснення, прийняття рішення про здійснення такого партнерства та / чи взаємодії, функцій і повноважень усіх партнерів та суб'єктів взаємодії, та, що найголовніше – чіткий перелік сфер реалізації стратегії ДІФСР, до яких може залучатись приватний партнер і за яких умов, які він матиме права та нестиме обов'язки та відповідальність.

Водночас, окрім важливості визначення суб'єктного складу правовідносин у сфері реалізації СДІФСП, необхідним є вихід на більш високий та абстрактний рівень: з'ясування політико-правових засад інституційної спроможності держави у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, зокрема звернення до безпекового дискурсу. Саме на вирішення цього завдання і спрямовано наступний підрозділ.

5.3 ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ СТРАТЕГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

*Нація, яка хоче панувати, повинна мати
й панську психіку народу-володаря*

Дмитро Донцов

Якісно новий рівень управління безпекою стратегічної інфраструктури держави вимагає належного рівня інституційної спроможності публічних інституцій до такого виду діяльності, що полягає в ефективному виконанні покладених на ці інституції функцій та здійснення їх на усіх державно-управлінських рівнях. Відповідно, розвиток інституційної спроможності у сфері безпеки стратегічної інфраструктури, забезпечення її безпеки та стійкості полягає у вдосконаленні компетентностей працівників державних органів і установ та працівників інших організацій, що наділені певними повноваженнями і функціями, тобто підвищення рівня компетентності публічної інституції.

Отже, підготовка управлінців нового типу, здатних забезпечувати якісно новий рівень управління безпекою стратегічної інфраструктури, як і залучення численних акторів, ефективна діяльність яких неможлива без належного рівня координації дій, взаємодії та обміну інформацією, розподіл функцій, повноважень та сфер відповідальності між суб'єктами діяльності для забезпечення координації дій та розвиток партнерських відносин, у тому числі з приватним сектором, та планування взаємодії з ними, є важливою передумовою побудови та функціонування системи захисту критичної інфраструктури, її забезпечення та стійкості [56, с. 8-9]. Інституційна спроможність також забезпечується функціонуванням та державною підтримкою інформаційно-аналітичних та ситуаційно-кризових центрів, системою та методологією прийняття та підтримки політичних та управлінських рішень з питань безпеки стратегічної інфраструктури держави.

Саме на цих питаннях зосередимо увагу, здійснивши обґрунтування способів підвищення інституційної спроможності у сфері управління безпекою стратегічної інфраструктури.

Обов'язковою умовою розвитку спроможностей органів публічної влади у сфері управління БСІ є наявність необхідних ресурсів (матеріальних і нематеріальних активів, людських здібностей, злагоджених організаційних процесів, інформації, знань тощо), що контролюються інституцією і дозволяють їй впроваджувати заходи спрямовані на підвищення раціональності й ефективності їх діяльності. Інституційна спроможність також забезпечується колективною здатністю організації виконувати специфічні види активності

та властивістю організації ефективно використовувати власні ресурси [77, с. 363]. *М. Золо* та *С. Вінтер* визначають здатність як результат організаційного навчання і стабільний спосіб колективної діяльності, через який організація систематично генерує і модифікує операційні рутини у напрямі підвищення управлінської ефективності [78, с. 340].

Тож **інституційну спроможність** можемо визначити як внутрішню властивість системи безпеки стратегічної інфраструктури (інституції чи сукупності профільних інституцій), що визначається результатами її діяльності, які залежать від компетентності (знань, умінь і навичок) працівників.

Варто зазначити, що потреба розвитку / розбудови інституційної спроможності виникає тоді, коли традиційні методи управління не дозволяють суб'єкту публічного управління за рахунок наявних ресурсів ефективно здійснювати свої функції, досягати цілей та визначати стратегічні пріоритети у відповідній галузі. Як стверджує *Дж. Бат*, поштовхом для розвитку (практичного вдосконалення) такої здатності є / можуть бути: перегляд та врахування нових соціально-економічних реалій; необхідність використання сучасних форм і методів суб'єкт-суб'єктної взаємодії; наявність вдосконалених процесів збору, оперативної обробки й обміну інформацією; відкриття нових каналів інформації [79, с. 122] тощо.

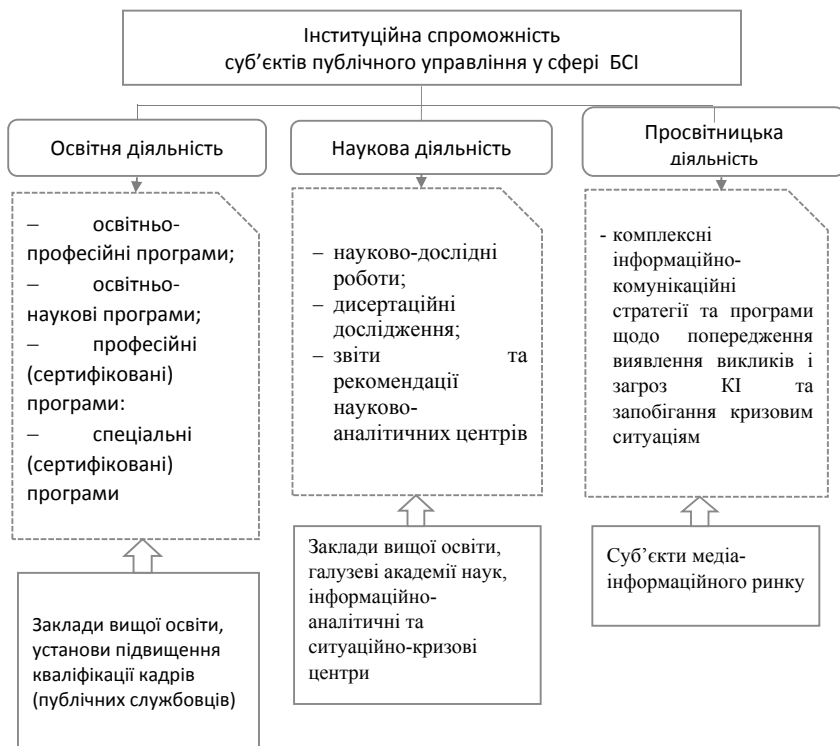
Важливою складовою інституційної спроможності є компетентність, забезпечення розвитку якої може бути досягнуто трьома способами:

- через наукові дослідження;
- через набуття відповідних знань, навичок, досвіду у працівників інституцій;

– через просвітницьку діяльність.

На схемі представимо основні складові інституційної спроможності держави у сфері безпеки стратегічної інфраструктури, яка складається з трьох основних блоків і груп суб'єктів, що беруть безпосередню участь.

Схема 5.3.1
Складові інституційної спроможності
у сфері безпеки стратегічної інфраструктури

Одразу варто зазначити, що суб'єкти забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури – органи публічної влади, не проводять власних наукових досліджень,

а лише отримують спеціалізовані знання в установах та закладах вищої освіти та наукових установах, на основі чого формується рівень компетентності працівників.

Тому питання підвищення рівня компетентності публічних службовців з питань безпеки стратегічної інфраструктури залежить від наявності відповідних освітньо-професійних та освітньо-наукових програм у закладах вищої освіти держави, а також від наявності та ефективності відповідних аналітичних центрів, що здійснюють наукові дослідження у цій сфері. Відповідно має бути забезпечено взаємодію та співпрацю з науковими та навчальними установами у напрямі підвищення компетентності працівників органів публічного управління, тобто сформовано систему підготовки кадрів щодо БСІ.

На схемі виділено просвітницьку діяльність як одну зі складових інституційної спроможності, що має на меті забезпечення підготовки та підвищення поінформованості населення (громадськості) з питань безпеки стратегічної інфраструктури, поведінки в кризових ситуаціях, пов'язаних з ураженням окремих об'єктів стратегічної інфраструктури.

З огляду на вищезазначене, можна виділити ще один (найважливіший) вид інституційної здатності – **стратегічну (багатофункціональну) здатність**. Суть її зводиться до забезпечення спроможності публічних інституцій до стратегічного бачення, стратегічного передбачення, планування та прогнозування, а також реагування і охоплює всі аспекти функціонування національної системи безпеки стратегічної інфраструктури. Інституційна стратегічна спроможність ґрунтується на комплексі принципів, зокрема це: здібності, навички, розуміння, ставлення, цінності, відносини, поведінка,

мотивація, ресурси та умови, що мають реалізовуватись суб'єктами державної системи безпеки стратегічної інфраструктури на усіх рівнях державного управлінських.

Саме на цьому виді інституційної спроможності суб'єктів державної системи БСІ варто зупинитись детально і обґрунтувати напрями і способи її підвищення, удосконалення та розвитку.

У Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 р. № 1009-р [55], одним зі шляхів розв'язання проблеми забезпечення захисту критичної інфраструктури визначено створення системи підготовки та перепідготовки кадрів у сфері захисту критичної інфраструктури та встановлення вимог до планування проведення навчань (тренувань) та заходів щодо захисту критичної інфраструктури.

На цьому також наголошено у проекті Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» [68], а також п. 5 і п. 6 ст. 36 визначено необхідність: підвищення комплексних знань, навичок і умінь персоналу та керівного складу операторів критичної інфраструктури, персоналу суб'єктів господарювання, які провадять діяльність, пов'язану із забезпеченням безпеки об'єктів критичної інфраструктури, з питань реагування на кризові ситуації на таких об'єктах (п. 5); залучення експертного потенціалу, наукових установ, професійних об'єднань та громадських організацій до підготовки галузевих проектів та нормативних документів у сфері захисту критичної інфраструктури (п. 6).

Отже, найважливішим завданням визначено створення системи підготовки та перепідготовки кадрів у сфері безпеки стратегічної інфраструктури, що потребує

певного аналізу з огляду на зарубіжний досвід і вітчизняні традиції в контексті розглядуваних проблем, адже питанням міжнародного досвіду буде присвячено окремий розділ в нашому дослідженні.

Аналізуючи зарубіжний досвід, одразу варто зазначити, що кожна країна, яка запроваджує концепцію безпеки стратегічної інфраструктури, визначає сфери (почасти вони позначаються некоректним терміном: *сектори*), що включають відповідні об'єкти, системи та ресурси. Кількість таких сфер різниться в кожній країні залежно від можливостей (ресурсів), рівня ППП, інших акторів (зокрема приватних компаній), що можуть бути залучені до забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури. Кожна сфера стратегічної інфраструктури може бути закріплена за одним (іноді кількома) державними органами та установами (агентствами), на які покладено завдання, в тому числі щодо підготовки кадрів і населення до забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури від специфічних для цієї сфери загроз і небезпек, відповідно до їх профільності, правової компетенції та рівня політичної відповідальності [56, с. 79].

Чітко структурована система підготовки кадрів та населення щодо забезпечення безпеки об'єктів та систем стратегічної інфраструктури, що віднесені до відповідної сфери, наразі існує тільки у США.

Одразу уточнимо, що у США на національному рівні ключову роль щодо забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури, координації діяльності усіх суб'єктів та підготовки кадрів та населення покладено на Офіс захисту інфраструктури (Office of Infrastructure Protection). Таку інституцію було утворено задля забезпечення загального керівництва і координації національних зу-

силь з метою БСІ від усіх видів загроз шляхом управління ризиками та забезпечення стійкості СІ, співпрацюючи з усіма заінтересованими сторонами процесу.

Діяльність *Офісу захисту інфраструктури* у сфері підготовки персоналу та навчання з питань захисту критичної інфраструктури здійснюється за такими **напрямами**:

- навчання щодо хімічного сектора;
- навчання щодо комерційного сектора;
- навчання щодо сектора гідротехнічних споруд;
- навчання щодо служб надання екстреної допомоги.

Серія з отримання знань про стратегічну інфраструктуру, що організовуються Офісом, передбачають навчальні одногодинні веб-семінари щодо безпеки стратегічної інфраструктури, які проводяться відповідними експертами з метою ознайомлення із тенденціями, проблемами, засобами та передовим досвідом забезпечення та стійкості ОСІ та призначені для партнерів із уряду і приватного сектора, що несуть відповідальність за управління ризиками, безпекою та кризовими ситуаціями. Окремо варто наголосити, що сектори зв'язку, інформаційних технологій та сектори, за які офіс несе спільну відповідальність (урядові об'єкти та транспортна система), не входять до загальної системи навчання персоналу Офісу, що дає змогу стверджувати, що в США лише відбувається становлення функціональних систем підготовки персоналу та населення до БСІ.

Також досвід США щодо системи підготовки персоналу, зокрема діяльність Офісу захисту інфраструктури з цих питань, свідчить про наявність широкого спектра навчальних програм для урядовців і представників приватного сектора, включаючи курси незалежного вивчен-

ня та використання сучасних веб-технологій та формування бібліотек з навчальними матеріалами, призначених для державних службовців, власників та операторів об'єктів і систем стратегічної інфраструктури [56, с. 80-81]. Зокрема Офіс пропонує такі навчальні курси:

- *загальні курси для сфер стратегічної інфраструктури* – для усіх сфер СІ з питань нормативно-правової бази БСІ, засади партнерства та співпраці у цій галузі, а також із загальної інформованості з питань фізичної безпеки;
- *курси для конкретних сфер стратегічної інфраструктури* – для усіх окремих сфер СІ із посиланням на спеціальний освітній портал щодо всіх можливостей для навчання з цієї проблематики;
- *навчання для уповноважених користувачів* – для користувачів, які мають доступ до інформації з обмеженим доступом відповідно до службових обов'язків (хімічного-, кібертероризму тощо);
- *інші навчальні ресурси* – для підготовки кадрів та населення до захисту та забезпечення стабільності і стійкості ОСІ, зокрема для представників місцевих громад, бізнес-структур та громадських організацій [80].

Основними формами та інструментами підготовки кадрів і населення у рамках сфери стратегічної інфраструктури, відповідно до досвіду США виступають:

- навчання з підвищення поінформованості з питань безпеки з використання Інтернету;
- навчання та підвищення інформованості щодо протидії потенційним загрозам;
- серія заходів із вивчення проблематики стратегічної інфраструктури;

- семінари й тренування для представників профільних підприємств відповідно до сфери, а також заінтересованих сторін, зокрема галузевих рад та асоціацій.

Підсумовуючи короткий огляд основних напрямів розвитку системи підготовки кадрів і населення у США, можемо узагальнити кращі практики, доцільні для запровадження в Україні, зокрема:

- поділ усіх навчальних курсів, семінарів та інших навчальних інструментів і відповідної інформації на два основні блоки – загальний (для усіх сфер стратегічної інфраструктури) і спеціальний (окремо для кожної сфери);
- загальний блок містить переважно навчальні курси й інформацію з актуальних питань для громадськості, суспільства в цілому та полягає у підвищенні рівня їх поінформованості з питань безпеки стратегічної інфраструктури;
- специфічний блок для кожного сектора СІ передбачає розробку навчальних заходів для підвищення кваліфікації ключових суб'єктів цього процесу, представників керівної ланки компетентних державних органів та установ (органів управління, сил безпеки, правоохоронних органів, служб екстреної допомоги; власників та операторів СІ) тощо;
- стрімке зростання ролі ІТ-технологій у житті окремої людини, суспільства та держави, зокрема з питань кібербезпеки для забезпечення безпеки і стійкості СІ.

Отже, забезпечення безпеки і належної стійкості об'єктів стратегічної інфраструктури для кожної держа-

ві є комплексним завданням, до виконання якого має бути залучено широке коло осіб, починаючи від керівників органів державного управління на національному рівні, представників великих корпорацій, місцевого самоврядування, закінчуючи населенням. І відповідно, ці цільові аудиторії у процесі підготовки населення щодо реалізації стратегії ДІФСП, зокрема політики безпеки стратегічної інфраструктури варто визначати у належності до обов'язків та ролі певної категорії осіб у процесі забезпечення безпеки та стійкості СІ.

Просвітницька діяльність полягає у підвищенні рівня поінформованості щодо основ забезпечення безпеки та стійкості ОСІ, тобто надання базових знань щодо ОСІ якомога більшій кількості представників населення, працівників підприємств і компаній, керівників і управлінців різного рівня та з різними функціональними обов'язками, що потребує адресності навчальних матеріалів для конкретної аудиторії.

Перекладаючи досвід США з питань формування та розвитку системи підготовки персоналу з питань забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури на українські реалії, варто зосередити увагу на таких аспектах, як нормативно-правове та організаційне забезпечення такої системи особливо в умовах здійснення реформи державного управління, ініційованої Стратегією реформування державного управління України на період до 2021 року [81]. Стратегією в питанні державної служби та управління людськими ресурсами передбачено необхідність впровадження сучасної цілісної, мобільної та гнучкої системи професійного навчання державних службовців з розвиненою інфраструктурою та належним ресурсним забезпеченням, що орієнтована

на розвиток компетентностей і потреби в професійному розвитку державних службовців.

Ключові результати реформи державного управління полягають, передусім, у тому, що спрямованість центральних органів виконавчої влади (міністерств) фокусуватимуться на формуванні відповідної політики та стратегічному плануванні і передаванні функцій з її реалізації до державних агентств і служб. Відповідно питання з формування і реалізації державної політики безпеки стратегічної інфраструктури має бути розподілено між відповідним міністерством та окремим агентством чи службою, до компетенцій яких має бути віднесено і питання планування кадрового забезпечення системи безпеки стратегічної інфраструктури в Україні. Такий підхід вимагатиме відповідної кваліфікації у працівників як міністерств, так і відповідних агентств, служб чи офісів, а також інших суб'єктів системи безпеки стратегічної інфраструктури. Адже кваліфікація – це здатність виконувати завдання та обов'язки відповідної роботи.

Отже, з метою забезпечення функціонування цілісної системи підготовки працівників сфери БСІ, має бути розроблено відповідні освітньо-наукові, освітньо-професійні та інші програми навчання підвищення кваліфікації. Такі програми мають бути чітко зорієнтовані на відповідні компетентності, якими повинні володіти особи згідно з посадами. У Національному класифікаторі професій України [82] не передбачено професії з питань безпеки стратегічної інфраструктури в цілому, а є лише приналежною до окремих секторів СІ. Зокрема представлено такі сектори СІ, як:

- 1) соціальний захист населення (шифр 2446);
- 2) цивільний захист (1120.1);

- 3) захист інформації (1210.1);
- 4) фізичний захист (сфера використання ядерної енергії) (1222.2);
- 5) енергетична сфера (2143.2);
- 6) електрохімічний захист (2146.2);
- 7) захист інформації з обмеженим доступом (2149.2);
- 8) захист секретної інформації (3439);
- 9) радіаційний та хімічний захист (3439);
- 10) газовий захист (5169);
- 11) захист підземних трубопроводів (7241).

Варто зазначити, що розділ 4.1 Класифікатора (законодавці, вищі державні службовці, менеджери (управителі) взагалі не представлений відповідними професіями з питань безпеки стратегічної інфраструктури, що потребує певного внесення змін. Також розділ 4.2 (професіонали) містить професії, пов'язані тільки з соціальним та цивільним захистом населення та захистом інформації, тож інші сектори СІ відсутні, що також потребує унормування.

Отже, внесення змін до чинного Класифікатора є першим кроком до розбудови як самої національної системи безпеки стратегічної інфраструктури, так і інституційної спроможності у цій сфері і формування ефективною системи підготовки публічних службовців і працівників державних установ, підприємств і відомств та приватного сектора.

На підставі внесених змін мають бути чітко сформовані освітні програми, спрямовані на результати навчання. Адже освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова) програма – це згідно із Законом України «Про вищу освіту» єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, кон-

трольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій) [83]. Отже, у сфері підготовки та перепідготовки публічних службовців з питань БСІ можуть існувати як окремі освітньо-професійні та освітньо-наукові програми, так і окремі спеціалізації в рамках однієї програми.

Створення окремих спеціалізацій в рамках однієї освітньо-професійної програми може бути у закладах вищої освіти, що здійснюють профільну підготовку публічних службовців. Освітньо-професійні програми, які в цілому скеровані на формування відповідних компетентностей, – у профільних закладах вищої освіти відповідно до секторів СІ.

Також варто зазначити, що відповідно до Закону України «Про Державну службу» (ст. 49) передбачено наявність індивідуальних програм підвищення рівня професійної компетентності державного службовця [84], яка розробляється відомчою службою управління персоналом. Центральним органом виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері державної служби є Національне агентство України з питань державної служби [85], яке відповідно до покладених на нього завдань сприяє розвитку системи закладів освіти надає освітні послуги з підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців, а також організовує та координує підготовку здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» галузі знань «Публічне управління та адміністрування» та підвищення кваліфікації державних службовців тощо.

З січня 2020 року НАДС було введено в дію Портал управління знаннями (<https://pdp.nacs.gov.ua/>), що надає безоплатний доступ до каталогу інформаційних послуг у сфері професійного навчання для державних службовців, містить інформацію про освітньо-професійні та освітньо-наукові програми підготовки за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», а також загальні та спеціальні програми підвищення кваліфікації. Портал є своєрідним інформаційним майданчиком для органів публічного управління, публічних службовців та провайдерів (освітніх установ та закладів), що надають освітні послуги. Зареєстровані на порталі провайдери пропонують свої освітні програми та програми підвищення кваліфікації за відповідними сферами та галузями. Наразі на Порталі відсутні освітні програми та програми з підвищення кваліфікації з питань забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури. Наявні тільки окремі загальні короткострокові програми з питань інформаційної безпеки.

В Україні існує низка установ і організацій системи загальної освіти, а також спеціалізованої (професійної) підготовки кадрів з питань, які у розвинених країнах безпосередньо пов'язують із забезпеченням безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури. Також є низка наукових та науково-дослідних організацій, що потенційно здатні зробити належний внесок у створення та функціонування відповідної системи.

Зокрема можемо виокремити такі:

1. Провідні класичні університети – Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Національний технічний університет України

- «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського;
2. Заклади освіти системи правоохоронних і силових структур – Національна академія Служби безпеки України, Національна академія внутрішніх справ України, Інститут спецзв'язку Держспецзв'язку України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського;
  3. Навчальні заклади та науково-дослідні установи – Національна академія наук України, зокрема Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень.

Однак це не остаточний перелік закладів освіти та науково-дослідних установ, які можуть бути залучені до надання освітніх послуг у сфері безпеки стратегічної інфраструктури, особливо з огляду на відсутність / несформованість національної системи безпеки стратегічної інфраструктури, стратегії державної інфраструктурної політики та доволі широкий спектр інших завдань, що варто вирішувати задля забезпечення безпеки та стійкості усіх сфер СІ стосовно повного спектра ідентифікованих та прогнозованих загроз та небезпек. До системи підготовки кадрів і населення, окрім перелічених, необхідно буде залучити інші галузеві установи, що мають профільну компетенцію у відповідній сфері СІ, а також залучати експертні спільноти, чому мають передувати створені для цієї мети бази даних.

Це питання, які, передусім, стосуються освітніх програм та профільної підготовки публічних службовців та працівників відповідних галузей та сфер СІ, що становить певний потенціал з питань підготовки і перепід-

готовки професійних кадрів для системи БСІ. Однак в Україні наразі загалом відсутня практика систематичної роботи з населенням з безпекової проблематики, протидії та попередження потенційним загрозам, особливо у сфері функціонування ОСІ. Ця складова загальнонаціональної системи підготовки кадрів та населення має бути створена майже з нуля, беручи до уваги досвід провідних країн, де такі послуги населенню надаються на безоплатній основі.

Досягнення суттєвого прогресу у безпековому напрямі загалом і у підготовці кадрів і населення для БСІ зокрема, можливе лише шляхом паралельної та спільної діяльності у цілому напрямі і розробленні та ухваленні відповідних нормативно-правових актів. Наразі в Україні лише на законодавчо-концептуальному рівні закріплено окремі положення щодо безпеки стратегічної інфраструктури: ухвалено Концепцію створення державної системи захисту критичної інфраструктури [55] та ініційований КМУ проект Закону «Про критичну інфраструктуру та її захист» [68], якими визначаються передумови формування та розбудови державної системи захисту критичної інфраструктури, а не окремих її секторів, а в листопаді 2021 року ухвалено ЗУ «Про критичну інфраструктуру», в якому питанням безпеки приділено чималу увагу. Одне лише те, що за текстом документа частотність вживання терміна «безпека» складає 113 разів, свідчить про важливість застосування саме безпекознавчої парадигми, усунення помилкового підходу щодо артикуляції лише захисту стосовно об'єктів стратегічної інфраструктури.

Однак, на наш погляд, та відповідно до проведеного вище аналізу інформації з питань створення системи

підготовки кадрів та населення у сфері захисту критичної інфраструктури, потребує уточнення ст. 36 зазначеного законопроекту, яка унормовує державно-приватну взаємодію у сфері БСІ, а текст статті містить пункти 4, 5, 6, що стосуються питань підготовки кадрів, підвищення компетентностей та залучення експертного потенціалу з питань БСІ. Упевнені, що має бути виокремлено та чітко регламентовано питання підготовки кадрів і населення у сфері забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури, адже така підготовка має здійснюватися на системній та систематичній основі відповідно до освітніх потреб цільових аудиторій різними закладами освіти та науково-дослідними й експертними установами.

В Україні є й позитивний досвід розвитку системи підготовки і перепідготовки кадрів у сфері безпеки стратегічної інфраструктури, у тому числі врегулювання цього питання на законодавчому рівні. Йдеться про окрему сферу ОСІ – фізичний захист ядерних матеріалів та ядерних установок. В Інституті ядерних досліджень НАН України у 1998 році було утворено Навчальний центр з фізичного захисту, обліку та контролю ядерного матеріалу ім. Дж. Кузмича, а у 2000-му було ухвалено профільний Закон України «Про фізичний захист ядерних матеріалів та ядерних установок» [86]. Саме цей вітчизняний досвід можна взяти за основу під час розбудови системи підготовки кадрів та населення з питань безпеки стратегічної інфраструктури в Україні.

5.4 СТРАТЕГІЧНА ПРАВОТВОРЧІСТЬ

*Провінція впізнає свій шанс як шанс
лише по тому, як він стане минулим.*

Оксана Забужко

Правотворчість виступає важливим елементом правової політики держави, однією із форм діяльності органів державної влади та громадянського суспільства. Інститут правотворчості не може бути сталим, адже його трансформація здійснюється під дією різноманітних чинників, як-от: поява нових суспільних відносин, що потребують упорядкування (зокрема інфраструктурних правовідносин), їх зміна чи втрата актуальності, формування нових державних та громадських інституцій, інтеграція у міжнародний правовий простір, формування нового інфраструктурного ландшафту тощо. Ці та низка інших правотворчих факторів зумовлюють необхідність постійного моніторингу та інколи навіть перегляду усталених концептуальних загальнотеоретичних засад, на яких ґрунтується вітчизняна правова доктрина, в тому числі адміністративно-правова.

Попри значну еволюцію наукових поглядів у сфері правотворчості, її розроблення та удосконалення як предмета дослідження правових наук, як напряму державної діяльності, засобу правової політики держави має бути перманентним.

Головною тенденцією останніх років у сфері правотворчості є поява нових «некласичних» правових актів, які мають надзвичайно важливе значення в окресленні напрямів, цілей, завдань розвитку суспільства та

держави у чітко визначений період часу. Саме ці акти зумовлюють ініціювання розроблення, ухвалення нових нормативно-правових актів чи зміни, скасування, доповнення чинних. Слід також підкреслити, що ці акти активно застосовуються як вітчизняними, так й зарубіжними правотворчими органами. Актуалізація звернення до цієї тематики є також наслідком неефективності законодавчої влади щодо регулювання актуальних суспільних відносин за допомогою норм права, розбалансування системи стримувань та противаг.

Яскраво ця тенденція намітилась, починаючи з 2021 року, коли президент найбільш повно порівняно зі своїми попередниками скористався своїми інституційними правовими можливостями щодо нормотворення, використавши правовий потенціал такого НПА, як Указ Президента України, котрий став фактично організаційною формою легітимації рішень РНБОУ з різноманітних актуальних питань. Причому більш детально це питання ми розглядали вище в дослідженні, наголошуючи на корисності такого підходу для ефективного управління соціальною системою. Відтак, зараз можемо відверто стверджувати, що наразі на даному етапі історичного розвитку, коли держава і суспільство потребують швидких та безпомилкових рішень, саме засоби стратегічної правотворчості висуваються на перше місце, фактично виступаючи головними елементами та засобами правової політики України.

Однак попри те, що вони визначають головні засади розвитку правової політики України, їх юридична природа, специфіка, навіть назва цієї категорії актів донині є не усталеною серед більшості науковців, більше того, під час численних конференцій та наукових дискусій із представниками української наукової спільно-

ти ми дійшли висновку, що ця назва навіть не є парадигмальною. Так, дослідники використовують такі категорії як: «доктринальні акти», «програмні документи», «концептуальні акти», «акти програмно-директивного характеру», «квазінормативні акти», «стратегічні правові акти», «стратегічні акти», «випереджувальні нормативні акти» тощо. Так, А. В. Малько зауважує, що за останнє десятиліття з'явилося безліч документів нетипової правової природи – концепції, доктрини, програми, прогнози розвитку [87, с. 5].

Отже, недостатня доктринальна визначеність й нерегульованість у законодавстві України **стратегічної правотворчості** як виду правотворчої діяльності органів державної влади та інструменту стратегічної правової політики й зумовила *актуальність* звернення в роботі до даних питань.

Тим більше, додатково наголосимо, що це відповідає логіці нашого дослідження, адже в першому розділі одним із авторів даного дослідження – *професором В. А. Ліпканом* – була запропонована **еталонна модель стратегічної архітектури**, яка включає, зважаючи на предмет дослідження, такі компоненти:

- 1) **геостратегія сучасної Української держави;**
- 2) стратегія державної інфраструктурної політики України;
- 3) стратегічне управління, яке включає механізми стратегічного планування, прогнозування, передбачення та стратегічних комунікацій;
- 4) стратегічні цінності як дороговкази розвитку стратегічного мислення і стратегічної культури;
- 5) стратегічні національні інтереси з урахуванням стратегічних національних пріоритетів;

- 6) об'єкти стратегічної інфраструктури;
- 7) стратегічна правотворчість.

Тому розгляд стратегічної правотворчості є органічним та логічним, а не відірваним від контексту роботи, штучно притягнутим у дослідження. Стратегічна правотворчість виступає обов'язковим і важливим елементом становлення і формування геостратегії сучасної України, поза контекстом якої неможливо говорити ані про ефективність державної політики, ані про ефективне її нормативно-правове забезпечення.

Вагоме значення у розумінні цієї проблематики мають загальнотеоретичні праці *С. С. Алексеева, Д. Н. Бахраха, С. Д. Гусарева, А. М. Завального, В. Б. Ісакова, В. В. Копейчикова, Ю. В. Кривицького, Ю. Є. Максименко, А. В. Малька, Н. І. Матузова, М. М. Пендюри, В. Д. Сорокіна, О. Д. Тихомирова, О. О. Тихомирова, Л. В. Томаша, Л. С. Явича*, які розкрили поняття, зміст, ознаки та види правотворчості тощо. Не менш важливими для пізнання предмета дослідження мають галузеві наукові праці.

Ураховуючи міжгалузевий характер порушеної проблематики, вагому роль відіграють галузеві наукові дослідження.

Так, *В. А. Ліпкан* розкрив адміністративно-правові засади стратегічної правотворчості, запропонувавши систему, рівні, інституційно-функціональний механізм, порядок розроблення та ухвалення, а також ієрархію стратегічних актів у сфері національної безпеки України [88; 89; 90; 91].

І. М. Берназюк, в рамках конституційного права, дослідила особливості стратегічних актів, що ухвалюються Верховною Радою України та Президентом України,

а також вперше визначила різні підходи до дефініції поняття «стратегічна правотворчість» [92].

Доцільно згадати і роботи *С. С. Теленика*, який вперше аргументовано порушив питання щодо правової природи щорічних послань Президента України, їх місця та ролі в системі стратегічних актів у контексті створення державної системи захисту критичної інфраструктури [93].

У суто теоретичному плані примітними є сучасні дослідження та наукові розробки *Н. П. Харченко*, в яких подано авторську позицію щодо визначення поняття стратегічних актів, їх особливостей, класифікації, місця та ролі у вітчизняній системі законодавства [94; 95; 96; 97].

Пізнання стратегічної правотворчості неможливе без окреслення концептуальних загальнотеоретичних засад правотворчості, адже стратегічна правотворчість як вид правотворчості ґрунтується саме на них.

На правотворчість конкретної країни впливають різні зовнішні та внутрішні чинники та процеси: історичні традиції, праворозуміння, стратегічна, у тому числі правова культура та менталітет населення, особливості форми державного правління, форми територіального устрою, форми державного режиму, рівень інформатизації, місце та роль у геополітичній світовій мапі, рівень розвитку стратегічної правотворчості та використання стратегічних актів у процесі державотворення, в тому числі реалізації сучасної стратегії ДІФСР, рівень включеності у різні простори (економічні, безпекові, енергетичні, транспортні), зокрема рівень розвитку інфраструктурного ландшафту тощо.

Наприклад, чи могли ми думати раніше про те, що обрання на вищі державні посади здійснюватиметься

шляхом електронного голосування, чи про те, що суспільство зможе впливати на діяльність органів державної влади шляхом е-петицій? Справді, розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та засобів зв'язку, формування та становлення інформаційного суспільства змінює бачення навіть усталених інститутів взаємодії суспільства та держави. Як влучно зазначають *В. А. Ліпкан* та *І. М. Сопілко* «віртуальна реальність набуває ознак особливого соціального феномена і здійснює помітний вплив на світ фізичний, стає особливим соціокультурним механізмом» [98, с. 514]. Тим більше, такий важливий елемент правової політики держави, як правотворчість.

Ситуація погіршується тим, що нині інститут правотворчості на легітимному рівні представлений лише підзаконними актами. Зокрема, лише в Указі Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10 червня 1997 року [99] визначені правові засади офіційного оприлюднення та порядок набрання чинності нормативно-правових актів, які приймають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.

Інші ж важливі аспекти інституту правотворчості, на жаль, донині не мають законодавчо визначеного упорядкування. Серед яких: поняття, види, ієрархія, система нормативно-правових актів, вимоги, порядок, суб'єкти нормотворення тощо. Адже жоден із законопроектів у цій сфері не ухвалений, хоча щорічно розроблення чи удосконалення змісту законопроекту «Про нормативно-правові акти» входить до напрямів Плану законопроектної роботи Верховної Ради України. Хоча в Плані законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020

рік, затвердженою Постановою Верховної Ради України від 16 червня 2020 року № 689-IX [100], також містився цей пункт, жодного законопроекту у цій сфері так й не було розроблено. Тому годі вже й казати про *інститут стратегічної правотворчості*, адже деякі науковці взагалі ще й донині заперечують наявність стратегічних актів та їх правову природу.

Аналіз загальнотеоретичних розвідок у цій сфері ще раз доводить вагомість правотворчості серед інших елементів правової системи держави. Багато вчених вказують, що: «...з багатоманіття правових явищ, що охоплює правова система», правотворчість займає одне з центральних місць» [101, с. 568], «...це найважливіший засіб управління суспільством, з точки зору формування стратегії його розвитку, а також показник цивілізованості й демократизації суспільства» [102, с. 155].

Однак, попри таку важливість та актуальність, визначення цього поняття є й досі неунормованим та неузгодженим серед науковців, що ілюструє передчасність ствердження щодо парадигмальності стратегічної правотворчості. Можемо виділити декілька **основних підходів**.

Так, **державоцентристський підхід** до визначення поняття «правотворчість» пропонують О. Г. Мурашин та М. С. Кельман [103, с. 152]: «...правотворчість – форма владної діяльності уповноважених суб'єктів (перш за все держави), спрямованої на утворення нормативно-правових актів, за допомогою яких у чинну юридичну систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми».

В. А. Сапун відзначає, що *правотворчість* – офіційна владна діяльність із надання позитивному праву характеру інституційного утворення [104, с. 388].

Схожої позиції дотримуються й інші дослідники: «*правотворчість* – це одна з форм діяльності держави в особі компетентних органів, установ та організацій, які уповноважені в передбачених законом випадках готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти» [102, с. 152].

М. В. Цвік застосовує категорію «*нормотворчість*» та визначає її наступним чином: «...врегульована законодавством діяльність уповноважених державних органів щодо розробки та прийняття нормативно-правових актів, які містять загальні правила поведінки (норми права)» [105, с. 273].

Ю. Ю. Ветютнев взагалі визначає правотворчість як засіб самоствердження, завдячуючи якому владний суб'єкт демонструє власні можливості і зайвий раз підтверджує для себе та інших той факт, що він насправді є носім влади [106, с. 150]. Більше того, даний дослідник визначає *закон* в якості результату діяльності щодо невеликої групи людей, чиї інтереси можуть співпадати, а можуть і не співпадати з інтересами решти населення; право – завжди продукт соціальної меншості, який може бути схвалений або не схвалений більшістю, але тим не менш ця більшість в його безпосередньому створенні прямої участі не бере; воно є завжди своєрідним посланням меншості до більшості, виступає інструментом стримування соціальних емоцій [106, с. 149-154].

Отже, здебільшого автори зауважують, що правотворчість є діяльністю винятково державних органів, яка носить цілеспрямований і компетентний характер, що віддзеркалює радянське бачення цього інституту.

Декілька ремарок з цього приводу.

По-перше, наразі для сучасних демократичних держав характерна як делегована, так й безпосередня правотворчість, яка реалізується шляхом проведення місцевих та національних референдумів. Зокрема, тривалий час правотворчість в Україні, справді була прерогативою винятково державних органів, а наразі вагому роль відіграють органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, територіальні спільноти, а також народ у цілому. Це право громадян було вперше визначено Законом України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» від 3 липня 1991 року [107], а також у подальшому й Конституцією України [108].

Хоча попри нормативну закріпленість цього права, статистичні дані засвідчують незначну активність населення у його реалізації. Можливо, це було зумовлено низьким рівнем правової культури населення і взагалі праворозуміння. Адже від моменту набрання до моменту втрати чинності Законом України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» було задокументовано 178 ініціатив щодо проведення місцевих референдумів та лише 122 з них знайшли реальне втілення [109].

Щодо всеукраїнського референдуму, то вперше й востаннє він відбувся лише 16 лютого 2000 року за ініціативи Президента України *Л. Д. Кучми* щодо зменшення кількості народних депутатів до 300-х осіб. Попри підтримку цієї ініціативи народом України, реального її втілення не відбулось.

Нині ж, попри гарантованість конституційними нормами права громадян брати участь в управлінні державними справами шляхом всеукраїнських чи місцевих референдумів, механізм реалізації цього права, а, отже, й механізм безпосередньої правотворчості в реально-

сті в Україні відсутній. Більше того, можна стверджувати, що вітчизняний досвід у цій сфері дещо негативний, адже зумовив проведення непередбачених жодним НПА, а головне Конституцією України ряду незаконних місцевих референдумів та псевдореферендумів, силових акцій, інспірованих та підтримуваних іноземними країнами для проведення незаконного опитування, яке насправді немає жодної юридичної сили і взагалі сенсу, але з метою його подальшої легітимації (якщо бути точним: симулякризації) у вигляді так званого «референдуму». Певним чином, на нашу думку, цьому могло б завдати своєчасне наукове обґрунтування та впровадження концепції **випереджувальної правотворчості**, в рамках якої формується образ майбутніх правових систем і структури правових відносин в умовах перманентної нестабільності та турбулентності геостратегічного простору.

Слід зауважити, що наразі у Верховній Раді України розроблено декілька законопроектів у цій сфері. Саме тому маємо надію, що найближчим часом будуть удосконалені правові засади проведення всеукраїнського та місцевого референдумів в Україні, а також народ України зможе не лише де-юре, а й де-факто бути суб'єктом безпосередньої правотворчості. Тим більше, що в умовах проведеної децентралізації України та появи значних повноважень в органів місцевого самоврядування, без унормування суспільних відносин у цій сфері неможливо ефективно представляти інтереси територіальної громади.

Відтак, у даному контексті усілякі ініціативи РНБОУ, зокрема його керівництва у 2021 році щодо формування Президентської республіки, і передусім, формуван-

ня правових підстав для обрання Президента України в Парламенті – позбавлені юридичного сенсу і не відповідають ані слову законодавства, ані духу права, відтак є з одного боку, юридично нікчемними, а з іншого – антиправовими. Більше того, такі рішення формують доволі високий рівень конфліктогенності, оскільки на пряму усувають від влади єдине джерело влади (за Конституцією України) – Український народ. Тобто джерело наче лишається, а ось влади у нього не буде. Така ситуація є неприйнятною і не має жодних підстав ані правових, ані моральних для своєї бездумної і галасливої, популістської актуалізації в умовах відсутності стратегічних сценаріїв її реалізації і прогнозованих наслідків у вигляді стратегічних прогнозів.

По-друге, дослідники ототожнюють правотворчість винятково з діяльністю, яка спрямована на створення нормативно-правових актів. Хоча нормативно-правовий акт є формою права, характерною для романо-германської правової сім'ї, однак поряд із нею існують й інші правові сім'ї, де головну роль відіграють не нормативно-правові акти, а інші *форми права*: правові (судові чи адміністративні) прецеденти, правові звичаї, релігійні тексти тощо.

Дійсно, тривалий час аксіоматичним було твердження фахівців загальнотеоретичної науки, що головним критерієм розподілу правових систем є домінування того чи іншого джерела права в конкретній правовій системі, на основі чого виокремлюються різні правові сім'ї. Наразі ж для правової системи України, яка є частиною романо-германської правової сім'ї, де головним джерелом права визнається нормативно-правовий акт, не менш важливого значення набувають й судові прецеденти: рі-

шення Конституційного Суду України, нормативні тлумачення Пленуму Верховного Суду України та Вищих спеціалізованих судів, рішення судів загальної юрисдикції, що скасовують дію нормативних актів, рішення Європейського суду з прав людини. Окреме місце посідають щорічні послання Президента України.

У цьому аспекті В. В. Сахнюк слушно зауважує: «...не можна заперечувати, що роль судового прецеденту як регулятора суспільних відносин невинно зростає, оскільки застосування судових прецедентів порівняно з нормативно-правовими актами дозволяє заповнити прогалини законодавчого регулювання та швидше відреагувати на зміни в суспільних відносинах» [110, с. 119].

Генезис державно-правової політики України зумовив появу та динамічний розвиток *стратегічних правових актів*, які мають певні відмінності, особливості як за формою, так й за змістом щодо нормативно-правових актів. Доречно зауважити, що недостатня розробленість інституту нормативно-правових актів сприяє поширенню підходу, відповідно до якого інколи окремими дослідниками заперечується правовий характер таких актів. Однак неможливо заперечувати факт їх наявності та вагому роль у визначенні важливих головних напрямів розвитку різних сфер суспільного та державного життя, ідентичний порядок розроблення, ухвалення, набрання чинності як при класичних нормативно-правових актах. Отже, сучасне трактування правотворчості має враховувати усі форми актів, а також розширене коло суб'єктів правотворчості.

Отже, ми наблизилися до виділення другої групи дослідників і формуємо другий, за нашою умовною класифікацією, підхід – *синтетичний*.

Представники даного підходу поєднують роль державних і недержавних суб'єктів у правотворчості. І ця позиція є для нас більш близькою. У зв'язку з чим більш прийнятним та сучасним є визначення аналізованого поняття, яке запропонував П. М. Рабінович: «*Правотворчість* – це діяльність компетентних державних органів, уповноважених державою громадських об'єднань, трудових колективів або (у передбачених законом випадках) всього народу чи його територіальних спільностей із встановлення, зміни чи скасування юридичних норм... *соціальне призначення правотворчості* – встановлювати стандарти, еталони, взірці поведінки учасників суспільної життєдіяльності, тобто моделювати суспільні відносини, які, з позицій держави, є припустимі, бажані або необхідні (обов'язкові чи заборонені). Йдеться не про «дарування» громадянам (чи іншим суб'єктам) певних можливостей, благ і, отже, не про творення прав людини, які є «природженими» і мусять бути невідчужуваними. Мається на увазі формування саме об'єктивного юридичного права («юридична правотворчість») у схарактеризованому вище значенні цього поняття» [111].

О. Ф. Скакун надає власний варіант визначення даного поняття: *правотворчість* – правова форма діяльності держави і громадянського суспільства по встановленню, зміні і скасуванню правових норм, зовні виражених у джерелах (формах) права: нормативно-правових актах, правових прецедентах, правових звичаях, нормативно-правових договорах та ін.; полягає в їх підготовці, ухваленні, опублікуванні і систематизації [112, с. 430].

У даному аспекті також можна виділити і тих дослідників, які, розглядаючи правотворчість завершальною стадією правоутворення, вважають останнє двоєдиним

процесом, в якому природа соціуму і розум правотворця розвиваються у постійному і діалектичному розвитку [113]. Даний підхід ми пропонуємо називати **онтологічним**, оскільки в ньому акцент робиться не на суб'єктному складі, як це здійснено в попередніх двох групах, а саме на бутті правотворчості та правоутворення в цілому як окремого явища.

Щодо поняття **стратегічної правотворчості**, то воно з'явилося як наслідок появи специфічних правових актів, в яких визначалися концептуальні засади суспільного та державного управління у відповідний проміжок часу, а також як наслідок необхідності дотримання «принципу планування правотворчості» (загальнотеоретичні наукові розвідки) чи «стратегічного управління та стратегічної культури та мислення» (наукові розвідки з безпекознавства, політології державного управління та теорії права) [114; 115; 116] або ж зі стратегічного планування [117; 118; 119; 120; 121; 122; 123; 124; 125; 126; 127; 128; 129; 130], зокрема у забезпеченні ефективності правотворчості [131; 132; 133].

Уперше у вітчизняну наукову доктрину цей термін було введено у 2014 році *І. М. Берназюк*, яка запропонувала визначити її «...в двох аспектах – науково-теоретичному, як процес ініціювання, розроблення, обговорення, прийняття й реалізації стратегічних актів Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України, який характеризується послідовністю, строковістю, науковою обґрунтованістю, конституційно-правовою відповідальністю її суб'єктів перед народом або відповідними представницькими органами державної влади, та практичному, як планомірну діяльність щодо ініціювання, розроблення, обговорення,

прийняття та реалізації насамперед стратегічних актів Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України за участю інших суб'єктів у випадках і в порядку, встановленому законодавством України» [134, с. 10].

Одразу ж зауважимо, що в цілому підтримуємо розвиток даної теми і позитивно ставимося до правових інновацій, особливо, коли це стосується стратегічних аспектів державної інфраструктурної політики і правового регулювання. Водночас висловимо певні застереження щодо даного визначення, виходячи як з власного теоретичного багажу, так і значного практичного досвіду. Отже, дане визначення викликає ряд заперечень.

По-перше, коло суб'єктів стратегічної правотворчості не обмежується лише вищими органами державної влади. Дійсно, вони посідають центральне місце в переліку суб'єктів стратегічної правотворчості, однак, крім них, слід враховувати й правотворчі можливості народу України, а також органів місцевого самоврядування. Особливо зараз, адже, крім конституційного права громадян України на проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, можливість народу України впливати на вітчизняну правотворчу політику реалізується завдяки *інституту е-петицій* (електронних петицій). «Цінність інструменту е-петиції для громадян полягає в тому, що вона дає громадянам можливість висловити свої ідеї, об'єднатися з однодумцями, і зобов'язати владу розглянути пропозиції оперативно. При цьому, е-петиції корисні і для влади – тому, що завдяки їм вона може онлайн в режимі реального часу дізнаватися про потреби громадян і запропоновані ними рішення і першочергово взяти у роботу ті, за які самі громадяни проголо-

сували як за пріоритетні. Фактично, е-петиція дозволяє громадянам впливати на порядок денний творення публічної політики і таким чином здійснювати гарантоване статтею 5 Конституції України права народу і на безпосереднє здійснення влади – пряму демократію, і на опосередковане – представницьку демократію» [135].

Причому важливим є наголошення С. Закіровою на тому факті, що «в експертному середовищі систему електронних петицій в Україні від самого початку умовно поділили на два рівня: звернення до вищих органів державної влади та органів місцевої влади і самоврядування. Такий розподіл має сенс не лише для аналізу змісту самих петицій, але і для розгляду реакції влади на звернення громадян, ефективності самого інструменту електронних петицій» [136].

Не менш вагому роль у правотворчій політиці України наразі також відіграють й органи місцевого самоврядування. Адже після завершення процесу децентралізації їх повноваження значно розширено не лише у сфері надання більш якісних та доступних публічних послуг, а й у становленні інститутів прямого народовладдя. Задля ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади мають розроблятися відповідні акти, що визначатимуть розвиток тієї чи іншої територіальної громади.

По-друге, стратегічна правотворчість та правотворчість у цілому не може охоплювати питання «...реалізації стратегічних актів Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України» чи «...реалізації насамперед стратегічних актів Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України за участю інших суб'єктів у випадках і в поряд-

ку, встановленому законодавством України...», оскільки це різні правові процеси чи форми правової діяльності держави, які різняться за багатьма критеріями.

Зокрема, на наше тверде переконання, головною **метою правотворчості** є створення нормативно-правових актів, за допомогою яких запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми. Головними **функціями правотворчості** є [103, с. 270]:

- 1) функція оновлення нормативного матеріалу, під якою мають на увазі нормативні приписи поточної правотворчості (наприклад: стратегічні норми відіграють важливу роль у розвитку державної регіональної політики, через що було прийнято та поступово оновлювалися наступні НПА: Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [137], Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [138], а також Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки [139].);
- 2) функція усунення прогалин, яка здійснюється у зв'язку з помилками, яких припустилися неповнотою регулювання та ін. (наприклад: з метою зміни існуючої системи інституційного догляду та виховання дітей, яка не відповідає реальним потребам дітей та сімей з дітьми, і створення умов для повноцінного виховання та розвитку дитини в сім'ї було розроблено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки [140].);
- 3) функція упорядкування правового матеріалу (наприклад: основою правового регулювання вітчизняної екологічної політики в Законі України «Про

Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року від 28 лютого 2019 року стали саме стратегічні норми [141]).

Щодо *реалізації (правореалізації)*, то її головною метою є втілення розпоряджень правових норм у правомірній поведінці суб'єктів права, тобто в їх практичній діяльності [142, с. 386], «...реальне, практичне перетворення в життя формально-визначених правових приписів через правомірну поведінку суб'єктів права (дії чи бездіяльності) з метою задоволення основних потреб людини, суспільства і держави за допомогою способів і засобів, встановлених державою» [143, с. 13].

Більше того, слушною є думка *К. В. Шундікова*, який відзначає, що правові норми охоплюють не лише регулятивні положення, а й установлення декларативного, цільового, дефінітивного характеру, які не виконують безпосередньо регулятивної функції [144, с. 19]. На це, зокрема, нами зверталася увага про аналізові складових змісту стратегій, які було затверджено в 2021 році, у попередньому розділі.

І. М. Берназюк також окреслила й **особливості конституційно-правової природи стратегічної правотворчості**:

- 1) це особливий вид правотворчості, який відрізняється за формою відображення її реалізації, за суб'єктами, процедурою, метою й завданнями здійснення;
- 2) стратегічна правотворчість є основою законотворчості, оскільки задає напрям державного розвитку та визначає необхідні для розроблення законодавчі акти, тобто за своєю правовою природою

стратегічний акт майже завжди є своєрідним планом законодавчої діяльності;

3) є найбільш ефективною формою політичної комунікації між суб'єктами владних повноважень тощо [134, с. 10].

У цілому, підтримуючи дане визначення, уточнимо: певним чином дискусійним вважаємо тезу про те, що «стратегічна правотворчість є основою законотворчості», адже за допомогою стратегічної правотворчості створюються не лише закони, а й підзаконні нормативно-правові акти. Тим більше, тематиці відмінності правотворчості від законотворчості приділено чимало наукових публікацій, в яких відзначаються такі форми правотворчості: законотворчість; підзаконна правотворчість; безпосередня правотворчість; локальне нормотворення місцевого самоврядування; договірна нормотворчість [145, с. 260-261].

В аспекті сказаного, а також в плані постановки питання до дискусії, стратегічну правотворчість потрібно осмислювати в контексті розвитку випереджувальної правотворчості, окремі аспекти якої викладемо нижче.

Випереджувальна правотворчість виступає однією зі складних і суперечливих форм правотворчості, оскільки є стратегічним ресурсом формування державної політики. Дана теза вступає у суперечність із встановленою парадигмою, за якої право має відображати юридично значущу дійсність. Слід також констатувати, що такий підхід є певним відлунням марксистської ідеології, де право розглядалося як воля панівного класу, возведена в закон.

Відзначимо, що більшість робіт в даному аспекті зосереджують свою увагу на питаннях *ефективності* зако-

нодавства, яке визначається шляхом оцінки співвідношення між його цілями, витраченими для їх досягнення ресурсами і реального стану. На схоластичність даної тези звернув увагу *Ю. А. Тихомиров*, зазначаючи, що визнання права в якості регулятора суспільних відносин, тобто визнання тотожними фактів прийняття закону і правового впливу, які тягнуть за собою практичні результати, є малопродуктивним. Про це свідчить аналіз значних порушень законодавства за умови існування та чинності значної кількості НПА [146, с. 5].

Відтак, поза лаштунками наукової уваги лишаються інші важливі питання, зокрема:

- прогресу правотворчості;
- прогресу суспільних відносин;
- прогресу якості суспільних відносин;
- прогресу якості життя.

У цьому зв'язку перспективними є дослідження, в яких зосереджується увага на формуванні майбутньої моделі суспільних відносин. Таким чином правотворчість насправді носитиме справжній стратегічний характер, оскільки буде спрямована на формування моделі майбутнього, в якому будуть чітко описані та визначені якісні та кількісні показники розвитку тих чи інших суспільних відносин, змодельований бажаний стан розвитку соціальної системи та визначені показники його прогресу у певно визначеному просторово-часовому форматі.

Зокрема, на думку *Н. П. Харченка*, існує необхідність ухвалення окремого закону щодо визначення концептуальних засад державної політики у сфері стратегічного планування [147]. Відмітимо, що дана пропозиція є слухною. Більше того, вона має вже певну спробу своєї

реалізації, адже майже 10 років тому – у 2011 році – було розроблено проект Закону України «Про державне стратегічне планування» [148], який так і не було навіть розглянуто. У даному контексті звертає на себе увагу і той факт, що в Україні текст зазначеного законопроекту був розроблений на 3 роки раніше за Російську Федерацію, де ухвалили відповідний закон лише 25 червня 2014 року [149], однак в Україні його досі не ухвалено. Це додатково підкреслює слушність думки Ю. А. Тихомирова про недоцільність ототожнення факту прийняття і розроблення проекту закону і правового впливу, який він може чинити на суспільні відносини.

Більше того, в контексті продовження дискусії щодо випереджувальної правотворчості відзначимо, що у своїх статтях Ю. А. Тихомиров звертає увагу на принципи, дотримання яких слугуватиме моделлю майбутнього правового регулювання [146].

М. В. Баранова інтерпретує **випереджувальну правотворчість** в якості стратегічного ресурсу державного управління, аналізуючи онтологічні, гносеологічні, герменевтичні, логіко-семантичні основи цього правового явища. Питома вага в дослідженні приділена питанням теорії відображення, демонстрації діалектичного взаємозв'язку випереджувальної правотворчості зі стратегічним прогнозуванням, визначенню критеріїв чіткої градації видів випереджувальної правотворчості, передусім відповідно до цілей та завдань. Дослідниця пропонує досягати проголошених цілей крізь призму вирішення наступних завдань: з'ясування сутності методологічних підходів, які покладені в основу розроблення випереджувальної правотворчості; визначення, які доктринальні позиції виявилися затребуваними;

з'ясування, чому законодавці вирішили не застосовувати ті чи інші наукові напрацювання. Також примітним в контексті розглянутих питань є згадка *М. В. Баранової* про біоетику та генну інженерію, генетичну зброю [133].

М. В. Вітрук, аналізуючи Конституцію РФ в якості основи розвитку правової системи, чітко відзначає *програмуєчу функцію* Конституції, програмні конституційні норми, які спрямовані на орієнтири майбутнього розвитку, а не лише чинного законодавства [150, с. 70].

Ю. Ю. Ветютнев відзначає, що **закон** – вже не опис існуючих реалій, а проект, програмний документ, в якому закладені образи майбутнього суспільства [106, с. 147]. Більше того, розвиваючи думки *М. В. Вітрука*, *Ю. Ю. Ветютнев* відзначає, що «Конституція становить собою, по суті, опис певної вигаданої держави. Вигаданої – не означає неіснуючої. Вигаданої – означає не існуючої на момент написання тексту, адже автори Конституції описують ту реальність, якої ще не існує... створити Конституцію означає запропонувати суспільству проект такого майбутнього, яке радикально різниться з сьогоднішнім і минулим. Конституція – це в певному сенсі, частковий або повний розрив історичного спадковості» [106, с. 151].

Цікавим є звернення автора і до питань систематизації, кодифікації, інкорпорації. І хоча питання консолідації також мали б стати логічним доповненням даних форм систематизації, подані думки в нерозривній єдності формують чітке уявлення про майбутні нариси теоретичної системи, що пояснює природу випереджувальної правотворчості [106, с. 156-158].

Резонує цим гіпотезам і теза *А. В. Дьоміна* про те, що оціночні поняття дозволяють охопити правовим регулюванням не лише реально існуючі явища, а й ті, які ви-

никнуть в майбутньому і тому є ще не відомими законодавцю на момент прийняття закону (принцип випереджувального регулювання) [151, с. 32].

Підвищення наукової уваги до розгляду даних перспективних тем, в тому числі змісту випереджувальних засад правотворчості, формує відчутний стратегічний резерв для суттєвої оптимізації правотворчої діяльності в умовах перманентної нестабільності та невизначеності глобальних векторів розвитку соціальних систем, в тому числі непрогнозовану структурацію та сегментацію або інтеграцію інфраструктурного ландшафту. Важливим когнітивним та гносеологічними інструментом на цьому шляху виступає формування авторитетних наукових шкіл, епістемологічних, в тому числі аналітичних спільнот, які послідовно б та методологічно вивірено відстоювали необхідність і цінність випереджувального правового регулювання на засадах міждисциплінарного підходу з метою повної реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Проведене дослідження дозволило визначити, що ключове поняття «*стратегії*» суттєво відрізняється від його тлумачення у мовознавчих лексикографічних джерелах і реальним семантичним полем. Описані критеріальні характеристики ключового поняття, на підставі чого сформульована авторська дефініція. Встановлений механізм ухвалення й реалізації «стратегій» як стратегічного нормативно-правового акта держави. Виявлені шляхи удосконалення діяльності органів виконавчої влади у досліджуваному напрямі, що у разі врахування висловлених пропозицій дозволить суттєво поліпшити практику стратегічного управління у сфері державної інфраструктурної політики України на міжнародному, державному, регіональному та місцевому рівнях.

Інфраструктурні стратегії виступають невід'ємною частиною стратегії державної інфраструктурної політики. Разом із тим, в науці дана проблема розроблена недостатньо, особливо в рамках політології та правових наук. У зв'язку з цим авторами було взято за мету визначити поняття та зміст інфраструктурних стратегій в парадигмі політології і права. З'ясована етимологія та семантика ключового поняття, його критеріальні характеристики, запропонована його авторська дефініція.

Методологія авторського бачення, відповідно до предмета дослідження, ґрунтується на **розробленій професором В. А. Ліпканом новаторській авторській концептуальній еталонній моделі геостратегії (стратегічної архітектури):**

- 1) геостратегія сучасної Української держави;
- 2) секторальні стратегії, зокрема: стратегія державної інфраструктурної політики України;
- 3) стратегічне управління, яке включає механізми стратегічного планування, прогнозування, передбачення та стратегічних комунікацій на основі концептуальної моделі стратегічної архітектури, стратегічного мислення і культури;
- 4) стратегічні цінності як дороговказ для розвитку стратегічної культури та стратегічного мислення;
- 5) стратегічні національні інтереси з урахуванням стратегічних національних пріоритетів;
- 6) об'єкти стратегічної інфраструктури;
- 7) стратегічна правотворчість.

У даному розділі також обґрунтовано особливості здійснення **публічно-приватного партнерства** та взаємодії як у сфері реалізації стратегії ДІФСП у загальному, так у сфері безпеки стратегічної інфраструктури зокрема. Наведено відмінності у використанні понять «публічно-приватне партнерство» і «державно-приватне партнерство» та доведено, що стосовно сфери безпеки стратегічної інфраструктури має бути використано поняття «публічно-приватне партнерство та взаємодія».

Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення здійснення такої взаємодії та партнерства і встановлено, що для ефективного здійснення партнерської взаємодії у сфері реалізації стратегії ДІФСП та сфе-

рі безпеки стратегічної інфраструктури має бути ухвалено Стратегію державної інфраструктурної політики України, а також відповідний Закон України з питань безпеки стратегічної інфраструктури та забезпечення її стійкості в різних умовах, а також низку підзаконних актів. Визначено, що чинне нормативно-правове забезпечення здійснення публічно-приватного партнерства не може бути застосовано до сфери реалізації стратегії ДІФСР у повному обсязі, оскільки воно здебільшого регулює економічну сферу.

Визначено аспекти нормативного врегулювання здійснення публічно-приватного партнерства та взаємодії в аналізованій сфері, зокрема: чіткий перелік сфер реалізації стратегії ДІФСР, до яких може залучатись приватний партнер і за яких умов, функції і повноваження усіх партнерів та суб'єктів взаємодії, особливості залучення приватного партнера, процедури, умови, порядок і форми здійснення. Також потребує унормування інструктивно-методична регламентація забезпечення взаємодії публічного і приватного партнерів в аналізованій сфері.

Узагальнюючи позивний зарубіжний та вітчизняний досвід, а також виходячи з українських реалій, можемо висновувати.

1. В умовах перманентної трансформації конфігурації загроз національній безпеці України, підвищення тенденцій до глокалізації, суттєвої зміни внутрішньої будови інфраструктурного ландшафту варто суттєво прискорити створення нормативно-правової бази, зокрема Стратегії державної інфраструктурної політики України та базового закону, взявши за основу зареєстрований

законопроект 2019 р. «Про критичну інфраструктуру та її захист», утім змістовно переробити його, змістивши акценти на питання безпеки, не обмежуючись питаннями захисту та повністю відійти від уживання неправильного терміна «критична інфраструктура». Також потребує подальшого нормативно-правового та інституційного забезпечення й підтримки реалізація концепції безпеки стратегічної інфраструктури, включаючи основні заходи з розбудови відповідної системи підготовки кадрів для усіх сфер функціонування та розвитку об'єктів стратегічної інфраструктури і населення.

2. Зважаючи на те, що професійний висококомпетентний працівник, публічний службовець є ключовим чинником успішності реформування сфери державної політики, в тому числі сфери національної безпеки, а також беручи до уваги реальні загрози об'єктам стратегічної інфраструктури держави у нинішніх безпекових умовах, створення системи підготовки кадрів і населення щодо підвищення рівня безпеки та стійкості СІ має бути в пріоритеті на політико-управлінському рівні. Система підготовки кадрів і населення має ґрунтуватись на чіткому алгоритмі: професія, відповідні професійні обов'язки і компетентності, розроблені відповідно до них освітні програми для забезпечення професійними працівниками національної системи БСІ на усіх управлінських та секторальних рівнях, а також розроблені коротко- і довгострокові загальні та спеціальні навчальні програми, тренінги та семінари для підвищення квалі-

фікації кадрів та поінформованості населення з питань БСІ. Освітні програми підготовки кадрів і населення з зазначених питань обов'язково мають включати проблематику кібербезпеки.

3. Державна політика у сфері підготовки кадрів та населення з питань забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури має визначати важливим пріоритетом системну роботу з населенням, громадами із загальної проблематики БСІ, попередження та протидії основним кризовим, техногенним та іншим негативним явищам. Створення можливостей для отримання необхідних знань на безоплатній основі з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, Інтернету, соціальних медіа та з залученням суб'єктів медіа-інформаційного ринку.

На підставі вищевикладеного, пропонуємо низку пропозицій та рекомендацій суб'єктам публічного управління з питань розбудови системи підготовки кадрів і населення щодо реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України:

- 1) *Кабінету Міністрів України* – ініціювати та рекомендувати міністерствам і відомствам відповідно до визначених секторів стратегічної інфраструктури підготувати пропозиції щодо створення у їх структурі профільних підрозділів з питань БСІ, у тому числі підготовки кадрів та населення. Розробити типове положення такого підрозділу. Ініціювати внесення змін до Класифікатора професій та відповідно до визначених секторів стратегічної інфраструктури визначити перелік професій на усіх управлінських рівнях.

- 2) *Міністерству освіти і науки України* – рекомендувати закладам вищої освіти розробити / внести зміни в акредитовані освітньо-професійні та освітньо-наукові програми відповідні програмні результати навчання та компетентності, а також навчальні дисципліни з питань стратегії державної інфраструктурної політики, в тому числі безпеки стратегічної інфраструктури для профільних закладів вищої освіти відповідно до сфер функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури.
- 3) *Національному агентству з питань державної служби* – ініціювати та запропонувати закладам вищої освіти, освітнім установам та центрам підготовки і підвищення кваліфікації кадрів розробити навчальні програми з питань СДІФСП для різних категорій державних службовців, а також державних та приватних організацій, які мають відповідні повноваження у даній сфері. На національній освітній платформі запропонувати загальні короткострокові програми для представників громадськості з питань СДІФСП та розглянути можливість надання освітніх послуг для населення на безоплатній основі.
- 4) *Службі безпеки України, Міністерству оборони України та Міністерству внутрішніх справ України* у підвідомчих начальних закладах забезпечити запровадження:
  - освітньо-професійних, освітньо-наукових та навчальних програм для працівників сектора безпеки та оборони з питань БСІ;
  - навчальні курси та просвітницькі заходи для населення, що забезпечують відповідні наста-

нови та знання і компетенції з питань побутового та виробничого рівня забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури, а також з інших актуальних питань цього напрямку.

У цілому відзначимо, що нами досліджено основні напрями розвитку інституційної спроможності держави у сфері забезпечення безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури. Обґрунтовано основні складові інституційної спроможності у даній сфері, що забезпечують підвищення компетентностей через наукові дослідження, набуття відповідних знань, навичок і досвіду у працівників відповідних інституцій та через просвітницьку діяльність. На підставі узагальнення зарубіжного досвіду та кращих вітчизняних практик у напрямі створення системи підготовки кадрів та населення з питань забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури розроблено низку пропозицій і рекомендацій органам державної влади. Зокрема наголошується на необхідності: створення профільних підрозділів з питань БСІ та підготовки кадрів у профільних міністерствах; внесення змін до класифікатора професій з визначенням професій відповідно до визначених секторів стратегічної інфраструктури на усіх управлінських рівнях; розробки освітніх програм з відповідними програмними результатами навчання та компетентностями і навчальних програм для підвищення кваліфікації державних службовців і рівня поінформованості населення з питань БСІ тощо.

У роботі чільна увага приділена питанням **стратегічної правотворчості**. Стратегічна правотворчість розглядається складовим компонентом еталонної моделі стратегічної архітектури, адже вона має багатоаспектну плюралістичну природу. Зокрема вона інтерпре-

тується як інструмент стратегічної правової політики України, як загальнотеоретична категорія в юридичній доктрині, як процес підготовки, прийняття, удосконалення стратегічних актів, як діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та народу України з розроблення, прийняття чи скасування стратегічних актів, як прояв мультиплікативності системи ПР ДІФСП тощо.

Залежно від ракурсу розгляду визначатимуться її різні аспекти. Саме тому ці питання мають бути предметом більш системного та ґрунтовного розгляду в рамках окремих наукових досліджень, однак, відповідно до такої пропонованої нами ієрархії: **стратегічна правова політика – стратегічна правотворчість – стратегічні правові акти – стратегічні правові норми.**

Важливим і новаторським є репрезентація стратегічної правотворчості в контексті розвитку випереджувальної правотворчості, підходи до осмислення якої також надано в роботі.

РОЗДІЛ 6

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Процес формування стратегії розвитку держави має багато векторів. Одним із них виступає необхідність удосконалення стратегії державної інфраструктурної політики. Як нами неодноразово із застосуванням різної аргументації зазначалося, ще й досі на часі ухвалення відповідного проекту закону, одним із завдань якого, з-поміж багатьох організаційних та функціональних, виступатиме формування системи правового регулювання інфраструктурних відносин, які в цілому закладатимуть базу для реалізації стратегії державної інфраструктурної політики як практичної діяльності. Одним із важливих завдань на цьому шляху є вивчення зарубіжного досвіду. Причому таке вивчення має відбуватись без сліпого копіювання чужих кліше, а ґрунтуватися на **стратегічних цінностях** і враховувати передусім **стратегічні**

національні інтереси України і бути спрямованими на реалізацію **стратегічних пріоритетів**.

Більше того, ми прагнемо сформулювати нову ментальну парадигму, яка буде науково обґрунтовувати усунення можливостей щодо відпрацювання принципових рішень у вузькому елітарному колі та нав'язування Україні або іншим державам будь-яких зобов'язань (під різним штибом) всупереч їх легітимному прагненню розвивати багатовекторну політику, у тому числі у сфері інфраструктури.

Сучасна стратегічна архітектоніка світу зазнає докорінних змін і збереження підходів щодо певної полярності: чи то біполярності чи то поліполярності, взагалі концептуально вичерпало себе. Сучасний світ має будуватись на інших **стратегічних імперативах**.

Змінюється геостратегічний ландшафт, в тому числі через поглиблення та посилення міжнародної конкуренції через впровадження четвертої промислової революції. На цьому тлі інтелектуальна нездатність управлінців і державного апарату в цілому щодо забезпечення національних інтересів, їхнє послідовне відстоювання як у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі зумовлюють та визначають місце України в сучасному глобалізованому світі, а також сталі передумови для усвідомлення глибини такого явища, як *інфраструктурна периферія, на яку може перетворитися Україна*. Якщо вчасно не позбутися емоційного фону для вирішення раціональних проблем, то українська нація матиме недостатньо аргументів та інструментів для того, щоб боронити власний суверенітет.

Дуже слабка наукова і тиражована позиція окремих авторів щодо примату міжнародного права над внутріш-

нім, беззаперечної імплементації будь-яких положень міжнародних договорів в українське законодавство без урахування національних інтересів, чітких прогнозних моделей впливу тих чи інших документів на ті суспільні відносини, які визначають серцевину розвитку нації, впливають на корінні інтереси, може згубно вплинути не лише на політику, а й навіть на наукову сферу. Саме в надрах науки слід максимально позбуватися політизованого забарвлення власних теорій та концептів, адже наразі питання не стоїть про з'ясування істини в останній інстанції. Питання геть в іншому: виживання української нації, формування власного стратегічного нарративу, забезпечення стійкості та розвитку власної стратегічної інфраструктури тощо.

Одразу ж зауважимо, що даний аналіз зроблено на підставі синтезу вивчення: довідок, що їх готували різні посольства, а також відповідних документів Кабінету Міністрів України, вітчизняних наукових [1; 2; 3; 4] та іноземних джерел, які містяться у відкритому доступі; даних з Інтернету, **але** крізь призму презюмованої нами концепції та наукового підходу щодо захисту національних інтересів та засад творення сучасної геостратегії України з метою формування умов для послідовного та стратегічного виграшу позицій у сфері стратегічної інфраструктури та безпеки (включаючи сушу, море, повітря, космос, кіберпростір, ментальну (когнітивну) сферу окремої людини), а в цілому – відродження величі та могутності Української держави.

Через це відповідно до теми нашого дослідження, посилення ми будемо робити на правові акти, згідно з якими здійснюється та реалізується стратегія інфраструктурної політики.

Додатково зазначимо, що здійснення компаративного дослідження передбачає виявлення не лише тих особливостей, що різняться підходи, а й тих, що демонструють їх схожість. Вивчення міжнародного досвіду також дозволяє лише зрозуміти структуру моделі стратегії державної інфраструктурної політики залежно від форми державного устрою, політичного режиму, й взагалі правової та політичної систем, рівня стратегічної культури владних еліт, форм та механізмів реалізації політичної влади, безпекових та інфраструктурних стратегій та політико-безпекової практики взагалі.

Проведення компаративного дослідження також дозволить сформулювати основні моделі ДІФСП, адже кожна держава має власні як політико-правові, так і безпекові традиції, різний рівень імплементації окремих положень міжнародних договорів, зумовлений характером обов'язковості та політико-правовим статусом суб'єктів надання згоди на обов'язковість їх виконання. Окрім цього, можна підійти до розуміння категорії публічного інтересу, змісту поняття суб'єктів владних повноважень у сфері ДІФСП, а також намітити політико-правові процедури реалізації стратегії у даній сфері державної політики.

У цьому аспекті можна підтримати думку фахівців НІСД, що більшість держав активно модернізує власні сектори безпеки відповідно до викликів сучасності, і особливо – зважаючи на потенціал використання мережі *Інтернет*. Цей процес відбувається із:

- активним реформуванням систем управління відповідним сектором безпеки;
- впорядкуванням нормативного поля, що має забезпечити цілісність державної політики в даній сфері;

- активною роз'яснювальною роботою серед населення щодо небезпек кіберзагроз;
- збільшенням підрозділів, зайнятих у системі кіберзахисту; розробкою кіберозброєнь та проведенням пробних військово-розвідувальних акцій у кіберпросторі;
- посиленням контролю за національним інформаційним простором [5].

Отже, доходимо висновку, що найбільш пріоритетним з огляду на вказані тенденції набуває безпека саме інформаційної та кібернетичної інфраструктури, а також відповідних їм систем, що забезпечують ефективне функціонування інших видів інфраструктури, зокрема енергетичної, фінансово-економічної, транспортної тощо.

У даному аспекті доцільно згадати про Резолюцію ГА ООН № 58/199 «Створення глобальної культури кібербезпеки і захист найважливіших інформаційних інфраструктур» від 30 січня 2004 року, у якій підкреслюється посилення зв'язків між найважливішими інфраструктурами більшості країн, такими як:

- інфраструктури, що використовуються, зокрема для виробництва, передачі і розподілу електроенергії і у секторах повітряного і морського транспорту, банківських і фінансових послуг, електронної торгівлі, водопостачання, розподілу продовольства та громадської охорони здоров'я;
- найважливішими інформаційними інфраструктурами, які дедалі більшою мірою забезпечують взаємопов'язаність їх функціонування і впливають на нього.

Також зазначається, що таке посилення технологічної взаємозалежності базується на складній мере-

жі компонентів найважливіших інформаційних інфраструктур. У результаті цього найважливіші інформаційні інфраструктури піддаються дедалі більш численним і різноманітним загрозам і факторам уразливості, які створюють нові виклики у сфері безпеки.

Тому підкреслюється, що дієвий захист найважливіших інфраструктур включає:

- 1) виявлення загроз і зменшення уразливості найважливіших інформаційних інфраструктур;
- 2) мінімізацію збитків і часу на відновлення у разі пошкодження або спроб порушення захисту;
- 3) виявлення причин пошкодження або джерела таких спроб.

До того ж закріплюється позиція, що дієвий захист вимагає комунікації та співпраці на національному та міжнародному рівнях між усіма зацікавленими сторонами і що національні зусилля повинні підкріплюватися ефективним міжнародним і регіональним співробітництвом між зацікавленими сторонами [6].

Через 6 років було ухвалено Резолюцію ГА ООН № 64/211 «Створення глобальної культури кібербезпеки і оцінка національних зусиль по захисту найважливіших інформаційних інфраструктур» від 10 березня 2010 року [7], у якій висловлюється стурбованість з приводу того, що загрози надійному функціонуванню найважливіших інформаційних інфраструктур та цілісності інформації, що передається цими мережами, набувають дедалі витонченіший і серйозний характер, негативно позначаються на рівні сімейного, національного та міжнародного добробуту. Відтак підтверджується, що забезпечення захищеності найважливіших інформаційних інфраструктур – це обов’язок, який уряди повинні сис-

тематично виконувати, виступаючи з відповідними ініціативами на національному рівні, у координації з зацікавленими сторонами, які, своєю чергою, повинні знати про відповідні ризики, превентивні й ефективні заходи реагування, що відповідають покладеним на них функціям. Окрім того, у даній Резолюції пропонується державам-членам використання інструменту добровільної самооцінки національних зусиль із захисту найважливіших інформаційних інфраструктур, який покликаний допомогти у аналізі їх зусиль у цій галузі й зміцненні кібербезпеки, з тим, щоб виявити області, в яких потрібно прийняття додаткових заходів з метою підвищення глобальної культури кібербезпеки.

Формування геостратегії сучасної України має багато векторів, одним із яких виступає необхідність реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Важливим на цьому шляху є вивчення зарубіжного досвіду з метою подальшої імплементації його положень відповідно до необхідності реалізації національних інтересів. У даному підрозділі аналізуються найбільш важливі аспекти стратегій ДІФСР окремих зарубіжних країн. Матеріал опрацьовано, науково оброблено і узято безпосередньо з оригіналів текстів і перекладено нами. Тож для коректності розуміння окремих термінів багато з них буде надано в дужках відповідно до англомовних першоджерел. Вибір переліку країн був обумовлений доступністю та верифікативністю наявних матеріалів.

У більшості наукових праць, в яких аналізуються споріднені питання, дослідженню піддаються окремо узяті країни, їх досвід без конкретного наукового аналізу кореляцій і детермінацій формування організаційно-функціональної системи безпеки стратегічної інф-

растурктури, детермінації сфер стратегічних національних інтересів зі сферами функціонування стратегічної інфраструктури. Тому наш підхід певним чином відрізняється від тих публікацій, де наводиться досвід без окреслення напрямів практичного й прикладного застосування отриманих наукових результатів для удосконалення стратегії державної інфраструктурної політики України.

Метою підрозділу є наукове обґрунтування рівня політико-безпекового і правового регулювання стратегії державної інфраструктурної політики окремих зарубіжних країн із подальшою екстраполяцією на реальність і спроможність нашої держави щодо творення власної стратегії державної інфраструктурної політики.

6.1 ДЕРЖАВНА ІНФРАСТРУКТУРНА ПОЛІТИКА БАЛТІЙСЬКИХ КРАЇН

6.1.1 Стратегія державної інфраструктурної політики Естонської Республіки

В Естонії за реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики відповідає Державне агентство з питань системної інформації [8].

До об'єктів *стратегічної інфраструктури* в Естонії належать:

Категорія А – найважливіші з точки зору функціонування держави відомства, в яких ухвалюються *стратегічно* важливі рішення (Офіс Президента, Будинки Уряду, Рійгікогу (парламент), міністерства);

Категорія Б – державні відомства, які забезпечують життєво важливі послуги та інші об'єкти, нанесення уда-

рів по яких може призвести до катастрофічних наслідків або суттєво порушити надання ними послуг (Центр тривоги, електростанції та об'єкти газопостачання);

Категорія В – об'єкти, атаки на які або їхнє знищення можуть піддати ризику життя та здоров'я великої кількості людей або призвести до знищення національної культурної спадщини (національні мистецькі музеї KUMU та ERM), а також найбільш важливі мости та тунелі;

Категорія Г – об'єкти, які пов'язані з державною обороною (військові частини та склади);

Категорія Д – об'єкти, що знаходяться у розпорядженні органів безпеки.

Цікавим є те, що Естонія не використовує терміна «критична інфраструктура», натомість застосовує таку формулу: *захист інфраструктури критично важливої інформації (ІКВІ)* – гарантування того, що важливі, з погляду держави, мережеві та інформаційні системи працюють безперервно.

Мета і дії:

- збір інформації щодо ІКВІ та управління нею;
- складання огляду ризиків ІКВІ за галузями;
- секторальне залучення постачальників послуг щодо обміну інформацією;
- розроблення заходів безпеки;
- складання інструкцій і демонстраційних матеріалів;
- консультація постачальників послуг щодо сутності і надання рекомендацій зі складання аналізу ризиків і більш ефективного застосування заходів безпеки;
- підвищення усвідомленості кібербезпеки.

Правове регулювання державної інфраструктурної політики Естонії в інформаційній та кібернетичній сферах здійснюється за допомогою наступних правових актів [9]:

- 1) *Закон Естонії «Про кібербезпеку» [10]* – передбачає обов’язки постачальників істотно важливих послуг при забезпеченні безпеки мережевих та інформаційних систем, а також основи інформування про суттєві кіберінциденти, в т.ч. уточнює критерії кіберінцидента із істотним впливом. Також Закон визначає завдання Департаменту державної інфосистеми щодо координації забезпечення кібербезпеки і в організації транскордонного співробітництва;
- 2) *Стратегія з кібербезпеки на 2014-2017 роки [11]* – зосереджена на таких трьох ключових сферах: 1) забезпечення життєво важливих послуг; 2) підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю; 3) розроблення можливостей та спроможностей державної оборони. Одним із головних завдань Стратегії виступає опис системи заходів із безперебійної роботи та стійкості життєво важливих послуг і щодо захисту інфраструктури критично важливої інформації від кіберзагроз. Увагу в документі також зосереджено на інфотехнологічних перехресних залежностях життєво важливих послуг, забезпечення яких не пов’язана з наявними у Естонії можливостями;
- 3) *Постанова міністра підприємництва та інфотехнологій «Вимоги до аналізу ризиків мережевих та інформаційних систем та опис заходів безпеки» [12]* – встановлює вимоги до складання аналізу ри-

зиків мережевих та інформаційних систем, що використовується для надання послуг, перерахованих в Законі про кібербезпеку, описують організаційні, інфотехнологічні і фізичні заходи безпеки.

Також суспільні відносини у сфері ДІФСР регулюють такі закони Естонії:

1. Закон «Про захист персональних даних»;
2. Закон «Про електронні платіжні системи»;
3. Закон «Про електронні повідомлення»;
4. Закон «Про послуги інформаційного суспільства».

Естонія також здійснює активне міжнародне співробітництво у цій галузі. Важливим виступає співробітництво із стратегічним партнером Естонії – США. Ініціатива зі співробітництва була ініційована на зустрічі глав держав Естонії, Литви та Латвії та Президента США Барака Обами у серпні 2013 року. Метою зустрічі став обмін досвідом в контексті активізації безпекового діалогу між країнами Балтійського регіону та США

Також Естонія бере активну участь в Об'єднаному центрі передових технологій з кібероборони НАТО.

Окремо слід сказати і про участь в Організації Стратком, яка забезпечує реалізацію концепції стратегічних комунікацій у найбільш важливих сферах життєдіяльності, в тому числі стратегічної інфраструктури [13].

Також слід згадати і про співробітництво з TERENA25, TF-CSIRT.

В Естонії хоча дотично і згадується про Директиву Європейського Союзу 2008/114/ЄС» [14], в цілому уникають застосування терміна «критична інфраструктура», надаючи перевагу терміну «інфраструктура критичної важливої інформації», тобто прикметник «критичний» щодо інфраструктури не застосовується. Також

примітним є використання таких термінів, як «істотно важливі послуги», «життєво важливі послуги».

Характерним є те, що Естонія робить наголос на забезпеченні безпеки інфраструктури [15], причому щодо інфраструктури наголос робиться саме на інформаційній. Це є важливим і таким, що відповідає тенденціям розвитку інформаційного суспільства, а також рівню кіберглобалізації.

Естонія використовує об'єктну модель ДІФСП.

6.1.2 Стратегія державної інфраструктурної політики Латвійської Республіки

Питаннями реалізації стратегії ДІФСП в Латвійській Республіці опікується Міжвідомча комісія з національної безпеки [16; 17; 13].

Комісія є колегіальним консультативним органом, який оцінює та формує перелік об'єктів стратегічної інфраструктури, включаючи європейську стратегічну інфраструктуру, та заходи безпеки. До складу комісії входять уповноважені особи з таких державних установ: Міністерство оборони, Міністерство закордонних справ, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство транспорту, Міністерство юстиції, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство охорони навколишнього природного середовища та регіонального розвитку, Служба державної безпеки, Служба військової розвідки і безпеки, Національні Збройні Сили, Бюро захисту Конституції, Державна пожежно-рятувальна служба, Державна поліція, Інститут з питань захисту інформаційних технологій ЛР та Банк Латвії.

Цікавим фактом є те, що перелік об'єктів критичної інфраструктури в Латвії становить державну таємницю. Таким чином можемо констатувати, що Латвія теж використовує об'єктну модель ДІФСП, більше того, із застосуванням особливих адміністративно-правових засобів.

У Латвійській Республіці правове регулювання стратегії ДІФСП здійснюється з урахуванням відповідних нормативних документів ЄС (Директива Ради Європи 2008/114/ЄС від 08.12.2008 р. «Щодо визначення та призначення європейських критичних інфраструктур й оцінки необхідності поліпшення їх захисту») та НАТО.

На національному рівні нормативно-правову базу в цій сфері складають:

- *Концепція національної безпеки Латвійської Республіки від 26.11.2015 р. (Розділи 4.2, 4.7 та 4.8).* Документ, серед іншого, визначає перелік основних поточних загроз національній безпеці Латвії в різних сферах (вплив третіх країн, терористична загроза, у тому числі в інформаційному та кібернетичному просторах), а також заходів на державному рівні, спрямованих на нейтралізацію вказаних загроз;
- *Закон Латвійської Республіки «Про національні інформаційні системи» від 02.05.2002 р.* Даний нормативно-правовий акт спрямований на регулювання суспільних відносин із забезпечення належного рівня доступу та якості інформації, що надається державними та місцевими органами влади в державних інформаційних системах. Документ визначає порядок створення, реєстрації, функціонування, реорганізацію і ліквідацію державних інформаційних систем; права і обов'язків

- її та користувачів; забезпечення безпеки користування та обігу інформації в системах;
- *Постанова Кабінету Міністрів Латвійської Республіки від 28.07.2015 р. № 442 «Про порядок забезпечення систем інформаційно-комунікаційних технологій мінімальним вимогам безпеки».* У даному нормативно-правовому акті регулюються суспільні відносини у сфері формування вимог та встановлення порядку забезпечення безпеки для систем поширення інформації та комунікації, а також порядок забезпечення дотримання відповідності систем органів державної та місцевої влади цим вимогам. Однак цікавим є те, що цей порядок не поширюється на системи інформаційно-комунікаційних технологій для обробки або збереження інформації з обмеженим доступом НАТО, ЄС та іноземних інституцій;
  - *Постанова Кабінету Міністрів Латвійської республіки від 01.02.2011 р. № 100 «Про порядок планування і реалізації заходів безпеки для об'єктів критичної інфраструктури».* Ця Постанова спрямована на забезпечення реалізації положень Закону «Про захист інформаційних технологій» й визначає порядок розроблення та реалізації заходів безпеки для об'єктів критичної інфраструктури в сфері інформаційних технологій;
  - *Постанова Кабінету Міністрів Латвійської Республіки від 01.06.2010 р. № 496 «Про заходи планування та впровадження критичної інфраструктури, включаючи європейську критичну інфраструктуру».* Нормативний акт регламентує склад, завдання та повноваження Міжвідомчої комісії з націо-

нальної безпеки Латвійської республіки, а також інших органів державної влади у сфері забезпечення безпеки критичної інфраструктури.

Для перевірки систем безпеки критичної інфраструктури та кібербезпеки Інститутом з питань захисту інформаційних технологій Латвійської Республіки у співпраці з Центром підвищення кваліфікації кіберзахисту НАТО в рамках загальної міжнародної програми кіберзахисту «Locked Shields» щорічно в країнах Балтії проводяться тематичні навчання «Crossed Swords». У 2018 р. навчання проходили в Латвії, у 2019 р. – в Естонії. В ході навчань відпрацьовувались сценарії відбиття кібернетичних нападів на об'єкти критичної інфраструктури за участі близько 100 експертів з 21 країни.

У Латвійській Республіці, так само як і в Естонії, левова частка уваги при формуванні стратегії державної інфраструктурної політики приділена забезпеченню безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури в інформаційній та кібернетичній сферах. У державі перелік об'єктів стратегічної інфраструктури є таємним і, на наш погляд, це є правильним, адже застосування додаткових режимів захисту даної категорії об'єктів свідчить про налагоджені інституційні спроможності держави в реалізації визначеної політики.

Важливим є те, що в Латвії майже не використовують термін «захист критичної інфраструктури», натомість всюди застосовується термін безпека інфраструктури в інформаційній та інших сферах. Також можемо підкреслити, що термін «критична інфраструктура» використовується лише в аспекті формування безпекових механізмів разом із НАТО та ЄС. Тобто відбувається калькування поняття.

Так само як і в Естонії, в Латвії використовується *об'єктна модель ДІФСП*.

На поточному етапі Латвія вбачає першочергову загрозу для об'єктів критичної інфраструктури з боку безпілотних літальних апаратів (насамперед, несанкціонована фото- та відеозйомка) й працює над удосконаленням чинної нормативно-правової бази, що регулює сферу використання БПЛА.

У цьому аспекті значна увага приділена міжнародному співробітництву.

6.1.3 Стратегія державної інфраструктурної політики Литовської Республіки

У ще одній Балтійській державі – Литві – також левова частка уваги в рамках реалізації стратегії державної інфраструктурної політики належать питанням забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури у сфері кібернетичної безпеки, що покладено на Міністерство оборони Литовської Республіки.

З метою ефективної реалізації визначених завдань кібербезпеки з початку січня 2018 року в МО Литовської Республіки були створені Департамент кібернетичної безпеки та інформаційних технологій, Служба інформаційних технологій та реформований Національний центр кібернетичної безпеки (НЦКБ).

Для забезпечення безпеки інформаційних мереж державних об'єктів стратегічної інфраструктури, МО Литовської Республіки натепер реалізує проект створення захищеної державної мережі обміну даними (Safe State Data Network), управління якою буде здійснювати Міністерство оборони Литовської Республіки та Дер-

жавний центр телекомунікацій, підпорядкований МО (колишня державна компанія «Infostruktūra»).

22.05.2019 р. Уряд Литовської Республіки затвердив перелік установ, які визначені користувачами захищеної державної мережі обміну даними (Safe State Data Network). За наявною інформацією з відкритих джерел, до зазначеного переліку включено 451 установу, що на них покладено функції кризового реагування під час надзвичайних ситуацій, стихійних лих, природних та техногенних катастроф, мобілізації, війни та інших критичних інцидентів:

- органи державної влади та їх окремі структурні підрозділи;
- органи управління силових структур;
- органи муніципальної влади;
- об'єкти енергетичної інфраструктури;
- медичні заклади;
- об'єкти транспортної інфраструктури;
- інші установи.

Відповідно до Закону Литовської Республіки «Про управління державними інформаційними ресурсами» передбачається, що зазначені установи будуть використовувати виключно послуги комунікації, які надаються захищеною державною мережею обміну даними. Підключення до інших загальнодоступних систем комунікацій планується здійснювати також через захищену мережу.

Як і в інших двох Балтійських країнах питання забезпечення саме кібернетичної безпеки державних об'єктів стратегічної інфраструктури на теперішній час є одним із пріоритетів діяльності керівництва Литовської Республіки у сфері національної безпеки. Враховуючи чут-

ливість цього питання, значна частина інформації, що його стосується, має гриф обмеженого доступу, так само як і в Латвійській Республіці.

Характерним є використання інструментарію безпекової політики при реалізації ДІФСП, також *об'єктної моделі*.

Так само, як і інші Балтійські країни, важливим напрямом ДІФСП виступає *міжнародне співробітництво*. Так, зокрема, ЄС ініціював старт 17 проектів у сфері оборони та безпеки. Йдеться про проекти в рамках ініціативи PESCO (Permanent Structured Cooperation) – ініціативи постійного структурного співробітництва, механізм якого було запущено 6 березня 2017 року. Цікавим є те, що дана ініціатива складається із двох органічних частин: зобов'язань і проектів. Участь є добровільною, до нього приєдналися 25 країн (окрім Великої Британії, Данії та Мальти). Причому кожна держава взяла на себе 20 зобов'язань. Кожен із проектів проводить одна країна, решта ж 24 можуть добровільно до нього приєднуватися.

Зокрема в рамках одного з них Литва та шість інших держав працюють спільно над створенням груп швидкого реагування з кібербезпеки. Вони мають допомагати долати наслідки кібератак на комп'ютерні мережі як воєнного призначення, так і інших державних органів, а також цивільну інфраструктуру. Литва постійно стає об'єктом кібератак. Прикладом стало розповсюдження фейків про міністра оборони Литовської Республіки Раймундаса Каробліса, начебто він гомосексуал. Серед отримувачів цих листів-фейків був також і Президент Литви, але, окрім самої фейкової новини, ці повідомлення містили вірус, за допомогою якого хакери прагнули отримати доступ до даних політиків. Сліди хакерів, на думку міністра, ведуть в Росію [18].

Є спільний досвід у програмах із забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури у Литви з Україною. Зокрема у 2017 році **розглядалося питання вдосконалення методів захисту стратегічних об'єктів в умовах ведення «гібридної війни» РФ.**

Представники Служби безпеки України та Департаменту державної безпеки Литви провели зустріч щодо забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури. «Делегація Служби безпеки України для переймання досвіду спецслужб Євросоюзу у сфері захисту критичної інфраструктури взяла участь у робочій зустрічі з представниками Департаменту державної безпеки Литовської Республіки. Сторони розглянули питання вдосконалення методів захисту стратегічних об'єктів в умовах ведення Росією «гібридної війни» проти нашої країни» [19].

Як зазначається, представники спецслужб України та Литви виробили нові механізми з блокування і припинення посягань на об'єкти стратегічної інфраструктури. Крім того, плануються подальші міжвідомчі заходи з локалізації загроз і викликів національній безпеці обох держав.

У рамках зустрічі, зокрема, обговорювалися напрями практичної реалізації литовського Закону «Про підприємства та об'єкти, які є стратегічно важливими для національної безпеки, та інші підприємства, які є важливими для національної безпеки». Відповідно до Закону, головними пріоритетами національної безпеки Литви є, зокрема, захист незалежності та суверенітету держави, європейська та трансатлантична інтеграція, зменшення загроз і ризиків в енергетичному й інших секторах, які мають вирішальне значення для державної безпеки.

«На переконання представників литовської спецслужби, реалізація таких ініціатив дозволить наблизити СБУ в

контексті її реформування до стандартів ЄС та НАТО, підвищить рівень сумісності із закордонними партнерами і забезпечить виконання спільних завдань із захисту критичної інфраструктури», – йдеться у повідомленні [19].

6.2 СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

6.2.1 Державна інфраструктурна політика Королівства Швеція

У Швеції приділяється значна увага захисту життєво важливої соціетальної інфраструктури, до якої відносять енергетичні та транспортні мережі, підприємства та установи таких галузей, як енергетика, транспорт, банки та фінанси, інформаційні та комунікаційні технології, охорону здоров'я, медичні та соціальні послуги, захист та безпеку, торгівлю, промисловість, а також державне управління [20].

Швеція одна з небагатьох держав, яка має власну Національну стратегію саме з питань захисту життєво важливих соціетальних функцій – *National Strategy for the Protection of Vital Societal Function* [21]. Даний документ було розроблено Шведським агентством цивільної оборони MSB в 2010 році [20]. А вже три роки потому, у 2013-му, на виконання даної Стратегії було ухвалено План дій щодо захисту життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури (*ActionPlanfortheProtectionofVitalSocietalFunctions&CriticalInfrastructure*).

Метою цього плану дій є конкретизація положень Національної стратегії шляхом ініціювання заходів та

заходів, які створюють умови, що дозволяють всім проводити систематичну роботу із забезпечення безпеки у своїй діяльності на місцевому, регіональному та національному рівнях до 2020 року.

Мета цього плану дій полягає у тому, щоб створити стійке суспільство з поліпшеною здатністю життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури протистояти серйозним збоям і відновлювати їх. Цікавим є поява нового терміна в тезаурусі стратегічної інфраструктури: **створення стійкого суспільства**. В Україні також зараз ведеться плідна робота щодо формування національної системи стійкості, навіть 27 вересня 2021 року було затверджено Концепцію забезпечення національної системи стійкості, в якій визначено мету, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування національної системи стійкості, спрямованої на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними [22].

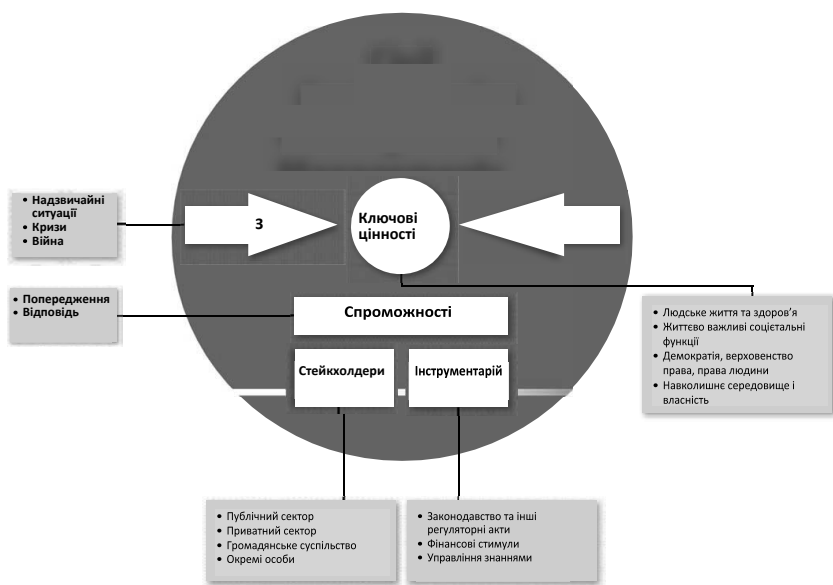
Тож досвід Швеції може стати для нас у пригоді вже у практичній царині: аналіз шляхів втілення політичної волі політичною владою на засадах стратегічної культури щодо реалізації положень даного документа у практичній діяльності [23].

Інституційний вимір реалізації стратегії ДІФСР складають: муніципалітети, ради повітів, адміністра-

тивні ради округів, національні органи влади та оператори приватного сектора.

Шведське агентство цивільної оборони розробило комплексну модель, яка описує непередбачені цивільні ситуації. Модель спрямована на створення рівномірності та ясності роботи з надзвичайних ситуацій агентства та інших суб'єктів.

Модель цивільних непередбачених ситуацій

Дана модель базується на таких компонентах:

- ключові цінності;
- загрози;
- спроможності.

Модель чітко демонструє сфери, які підлягають режиму забезпечення безпеки:

- 1) життя та здоров'я людини;
- 2) функціонування суспільства;
- 3) демократія;
- 4) правова безпека;
- 5) громадянські свободи;
- 6) права людини;
- 7) екологічна та економічна цінність;
- 8) національний суверенітет.

Цей план дій належить до складової основних цінностей і зосереджений на ефективному функціонуванні суспільства. Забезпечення безпеки функціональних можливостей суспільства означає, що життя та здоров'я, основоположні цінності, екологічна та економічна цінність також надійно захищені.

Звичайно ж виникає потреба у з'ясуванні змісту ключової термінології. Одразу ж відзначимо, що для коректності і точності наукової дискусії нами навмисно в лапках надаватимуться різноманітні інтерпретації термінів мовою оригіналу.

Об'єднаний, узагальнений термін захист життєво важливих соціетальних функцій та критичної інфраструктури (*Protection of vital societal functions and critical infrastructure: VSF & CI*) означає заходи та діяльність, необхідні для забезпечення функціональності та безперервності VSF & CI і, отже, суспільства в цілому. Запропоновані заходи та діяльність повинні створити сприятливі умови до збільшення спроможностей всіх VSF & CI, протистояти та відновлюватись після серйозних збоїв. Але лейтмотивом даної діяльності виступає посилення функціональності суспільства з урахуванням інтересів особистості, захисту прав і свобод законних інтересів громадян.

Захист VSF & CI виступає підсистемою цілісної системи управління надзвичайними ситуаціями, а також закладає основу для здатності підтримувати безперервність та функціональність, навіть у періоди підвищеної тривоги. Шведське управління надзвичайними ситуаціями ґрунтується на роботі над захистом VSF & CI, на взаємодії між суб'єктами господарювання та розподілом відповідальності відповідно до принципів відповідальності, рівності та близькості. Важливою частиною роботи є аналіз ризиків та вразливості (*risk and vulnerability analyses: RVA*), який відповідно до законодавства проводять суб'єкти державного сектора.

Сучасне суспільство характеризується дедалі зростаючою складністю як всередині самого себе, так і збільшенням залежності один від одного, що є результатом, зокрема, розвитку інформаційних і кібернетичних технологій та посилення глобалізації. Сьогодні ефективна реалізація і безпека VSF & CI значним чином залежать від систем для обробки, зберігання, передачі та відтворення інформації. Промислові системи інформації та управління також мають ці фізичні процеси, інтегровані в управління інформацією в VSF & CI. Використання можливостей розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та захист життєво важливих соціетальних функцій вимагає систематичної роботи з питань інформаційної безпеки у всьому суспільстві. Причому інформаційна безпека в даному аспекті інтерпретується як системний механізм забезпечення безпеки інформації з точки зору вимог щодо конфіденційності, цілісності та доступності даних.

Важливими є також визначення ключових понять.

Соціетальний сектор у контексті реалізації державної інфраструктурної політики стосується різ-

них сфер, в яких присутні життєво важливі соціетальні функції і в яких можна ідентифікувати критичну інфраструктуру.

Життєво важливі соціетальні функції (VSF) – це термін, який описує напрями діяльності компетентних суб'єктів щодо підтримання відповідного рівня функціональності. Кожна така функція включена в один із соціальних секторів і підтримується однією або декількома критичними інфраструктурами. Таким чином бачимо чітку модель ДІФСР: функціональну. Є певна функція, її необхідно реалізувати, для цього функціонують різні механізми, так само, як і функція може реалізовуватися у декількох секторах. Такий підхід дозволяє гнучкіше ставитися до реалізації ДІФСР, адже ґрунтується на необхідності підтримання важливих функцій на рівні, а не функціонування об'єктів в конкретних секторах.

Критична інфраструктура (СІ) означає ті активи, системи або їх частини, розташовані в державах-членах ЄС, які є важливими для підтримання життєво важливих соціетальних функцій, охорони здоров'я, безпеки, економічного чи соціального благополуччя та добробуту людей, а також порушення чи знищення яких може мати значний вплив у державі-члені внаслідок відмови у виконанні цих функцій.

Тобто ще раз наголошується на пріоритетності реалізації соціетальних функцій, а не на захисті критичної інфраструктури, адже відповідно до позиції Шведського уряду, інфраструктура слугує забезпечувальним елементом реалізації даних функцій.

Звичайно ж формується ще одне запитання: а які ж критичні залежності мають існувати між даними функціями і критичною інфраструктурою.

Критичні залежності – це такі залежності, які мають вирішальне значення для роботи життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури (VSF & CI). Вони можуть характеризуватися зупинкою або порушенням VSF або CI доволі швидко, що призводить до порушення функцій, що, своєю чергою, може призвести до виникнення надзвичайної події. Якщо ж описувати такі залежності щодо критичної інфраструктури безпосередньо, *то до ознак, які ідентифікують стан порушення нормального функціонування критичної інфраструктури*, можна віднести:

- брак стійкості;
- брак надмірності;
- відсутність практичних можливостей щодо заміни та відновлення пошкоджених ресурсів або працювати без нього.

Швеція пішла шляхом чіткого закріплення 11 базових секторів, в яких у різних формах можуть бути реалізовані життєво важливі соціетальні функції.

Інфраструктура може мати вирішальне значення для суспільства на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, і термін «інфраструктура» означає вузли, послуги та сайти. Визначення критично важливих для суспільства інфраструктур є необхідною умовою для роботи з RVA, Styrel (Styrel є аббревіатурою Постанови щодо планування пріоритезації життєво важливих соціетальних користувачів електроенергії (2011:931)) та для захисту VSF & CI. Ідентифікація безпосередньо життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури здійснюється в контексті їх власних сфер відповідальності та власних географічних зон відповідальності.

Нижче надаємо таблицю з одинадцяти соціальних секторів [21], яка наводить приклади взаємодії життєво важливих соцієтальних функцій із кожним із цих секторів.

Соцієтальний сектор	Приклади життєво важливих соцієтальних функцій
Енергозабезпечення	Виробництво та розподіл: електроенергії, місцевого опалення, палива тощо
Фінансові послуги	Платежі, доступ до готівки, центральна платіжна система, безпечна торгівля цінними паперами тощо
Торгівля та промисловість	Будівництво, роздрібна торгівля, виробництво тощо
Послуги охорони здоров'я, медицини та догляду	Екстрена медична допомога, постачання фармацевтичних препаратів та обладнання, догляд за дітьми, догляд за інвалідами та громадянам похилого віку, первинна медична допомога, психіатрія, соціальні служби, боротьба з хворобами тварин та людей тощо
Інформація та комунікація	Телефонія (мобільна та фіксована), Інтернет, радіозв'язок, розповсюдження пошти, виготовлення та розповсюдження щоденних газет, інформація про веб-сайти, соціальні медіа тощо
Муніципальні технічні служби	Питне водопостачання, очищення стічних вод, санітарія, утримання доріг тощо

Соціетальний сектор	Приклади життєво важливих соціетальних функцій
Харчові продукти	Розподіл, первинне виробництво, інспекції та виробництво харчових продуктів тощо
Державне управління: – управлінські функції – функції підтримки	Місьцеве, регіональне, національне управління, ритуальні служби, дипломатичні та консульські служби тощо
Захист, убезпеченість та безпека	Судова влада, прокуратура, військова оборона, пенітенціарна служба, берегова охорона, поліція, служба електронної та рятувальної служби, PSAP, митна та акцизна служба, охорона кордону, імміграційний контроль, охоронні та безпекові заходи
Соціальна безпека	Державна пенсійна система, страхування від хвороб та безробіття тощо
Транспорт	Повітряний, залізничний, морський, автомобільний та громадський транспорт тощо

В основу реалізації стратегії покладено три базові принципи:

- 1) використання перспективи розвитку системи;
- 2) вжиття заходів до, під час і після порушення функціонування;
- 3) покриття та охоплення всіх типів загроз та ризиків.

Стратегія та План дій спрямовані на гарантування функціональності життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури на трьох рівнях:

- місцевому;

- регіональному;
- національному.

Системна перспектива (використання перспективи розвитку) означає, що робота із захисту життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури здійснюється на всіх рівнях суспільства, включаючи як суб'єктів державного, так і приватного секторів у всіх соціетальних секторах. Системна перспектива також передбачає не лише забезпечення безпеки власної діяльності, але й перегляд її стосовно інших видів діяльності та суспільства в цілому. Особливо наголошено на необхідності ретельного вивчення зарубіжного досвіду. Це, передусім, розглянути та винести уроки з роботи, яка проводиться у північних країнах, ЄС та ООН, а також в рамках реалізації інших міжнародних зусиль. Особливу увагу слід приділити роботі в рамках Європейської програми захисту критичної інфраструктури (*European Programme for Critical Infrastructure Protection (EPCIP)*).

Заходи до, під час та після порушення функціонування: перспективи до, під час та після серйозних порушень функціонування повинні бути включені в роботу, щоб суспільство було здатне виконувати такі функції: протистояти, управляти, відновлюватись, вчитися та продовжувати розвиток після порушення функціонування. Для досягнення проголошених цілей всі життєво важливі соціетальні функції і критична інфраструктура мають впроваджувати систематичні заходи безпеки.

Покриття та охоплення всіх типів загроз та ризиків. Життєво важливі соціетальні функції та критична інфраструктура можуть зазнавати впливу різних типів загроз та ризиків за умов, коли багато ризи-

ків дуже важко передбачити. Тому надзвичайно важливо, щоб робота над соціетальною функціональністю суспільства базувалася на широкому профілі загроз та ризиків.

Систематична безпекова діяльність є необхідною для того, щоб задовольнити постійні зміни, наприклад, ризиків та залежностей, необхідна робота над захистом життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури, яка повинна виконуватися у безперервному процесі, що розробляється та оновлюється відповідно до змін у суспільстві та його викликів. Вжиття систематичних заходів безпеки є фундаментальним для ефективного захисту життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури. У рамках впровадження концепції систематичної безпеки у план дій включається робота над наступними компонентами:

- управління ризиками;
- управління безперервністю бізнесу;
- управління подіями.

Робота з управлінням ризиками, управління безперервністю бізнесу та управління подіями, які пов'язані та доповнюють одне одного в контексті впровадження концепції систематичної безпеки.

Управління ризиками включає:

- виявлення;
- обробку;
- оцінку;
- управління;
- контроль ризиків, наприклад, у контексті RVA (і бажано відповідно до Стандарту управління ризиками ISO 31000).

Управління безперервністю бізнесу (за допомогою методів, наприклад, стандарту управління безперервністю бізнесу, ISO 22301) зосереджується на плануванні, щоб мати можливість підтримувати життєво важливі соціетальні функції і критичну інфраструктуру та процеси, необхідні для створення можливостей для функціональності, незалежно від типу події.

Управління подіями, починаючи від управління інцидентами і закінчуючи антикризовим управлінням, створює умови для ефективного управління подією таким чином, щоб забезпечити підтримку життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури.

Для досягнення проголошеної в стратегії мети, до 2020 року важливо чітко визначити ролі та обов'язки різних суб'єктів. В цілому, всі роботи, що стосуються життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури в Швеції поділяють на такі напрями:

- визначення життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури;
- володіння та експлуатація життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури;
- координація та підтримка;
- подальші заходи, звітування та навчання.

Муніципалітети, окружні ради, місцеві органи охорони здоров'я, адміністративні ради округів та національні органи влади представлені у всіх цих областях. Суб'єкти приватного сектора виконують роль власників та операторів. Завданням MSB є розвивати підтримку та координувати заходи та заходи з плану дій.

Досліджено інституційний вимір стратегії державної інфраструктурної політики Швеції, окремі правові

акти, що регулюють суспільні відносини у даній сфері, а також визначено ключові поняття дослідження.

Обґрунтовано особливості реалізації стратегії державної інфраструктурної політики Швеції. Проаналізовано окремі важливі компоненти структури політичної системи: політичні відносини, політичні інститути і політико-правові норми, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Наголошено на необхідності формування та розвитку політичної і стратегічної культури та свідомості.

Проаналізовано поняття та зміст життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури. Визначені ключові цінності, а також модель формування секторів критичної інфраструктури. Обґрунтовано застосування *функціональної моделі* стратегії державної інфраструктурної політики. Проаналізовано 11 соціетальних секторів до кожного з них і наведено перелік життєво важливих соціетальних функцій.

Вивчено стан політико-правового забезпечення здійснення такої діяльності і встановлено, що для ефективного здійснення партнерської взаємодії у сфері реалізації стратегії державної інфраструктурної політики має бути розроблено Стратегію державної інфраструктурної політики України. Наголошено на глибинній методологічній базі всієї системи політико-правового регулювання, акцентовано увагу на концепції управління знаннями, а також на заходах систематичної безпеки.

Намічено шляхи використання позитивного досвіду Швеції в реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

Відзначено, що Шведське агентство цивільної оборони MSB, яке підпорядковується Міністерству оборо-

ни Швеції, забезпечує організацію планування та відповідні заходи реагування на надзвичайні та кризові ситуації в країні, а також виконує координаційну функцію в контексті створення та впровадження на державному рівні ефективної системи безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури. Зазначене агентство на постійній основі співпрацює з причетними органами виконавчої влади, місцевого самоврядування на рівні муніципалітетів, власниками та операторами об'єктів інфраструктури та громадськими організаціями з метою виконання свого основного завдання – попередження виникнення загрози та допомога населенню у разі надзвичайних ситуацій, кризи та війни. Великого значення у діяльності агентства надається навчальній, роз'яснювальній та профілактичній роботі. Це відбувається через чітке закріплення пріоритету концепції управління знаннями.

У країні створено потужну систему правового регулювання реалізації стратегії державної інфраструктурної політики. Окрім проаналізованих: Національної стратегії та Плану дій, є низка законодавчих актів, що визначають особливості забезпечення безпеки життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури. Зокрема, Шведське агентство цивільної оборони керується у своїй діяльності: Законом про цивільний захист (2003:778), Законом про вибухові речовини (2010:1011), Законом про перевезення небезпечних вантажів (2006:263), Законом про заходи щодо запобігання та обмеження наслідків хімічних аварій (1999:381), Законом про заходи під час надзвичайних подій у мирний час та у періоди підвищеної небезпеки (2006:544), Законом про притулки (2006:545), Законом про загальну оборону (1994:1809).

До складу Шведського агентства цивільної оборони входить відділ з питань критичної інфраструктури (Critical Infrastructure Section), який безпосередньо займається розбудовою Національної стратегії безпеки життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури. Так, у 2013 році зазначеним відділом в рамках існуючої Національної стратегії захисту життєдіяльності суспільства було розроблено План дій щодо захисту життєво важливих соціетальних функцій і критичної інфраструктури. Затвердженим на державному рівні Планом дій передбачені основні цілі та принципи, правовий статус уповноважених суб'єктів, сфери їхньої адміністративної компетенції та відповідальності, а також відповідні заходи щодо досягнення очікуваних результатів їхньої діяльності до 2020 року.

План дій складається з двох частин:

- 1) *заходи щодо підвищення рівня знань*: перегляд та оновлення вимог до експлуатації життєво важливих соціетальних функцій і об'єктів критичної інфраструктури, вивчення досвіду інших країн, приведення вимог та стандартів до міжнародного рівня, здійснення відповідних досліджень, підвищення кваліфікації фахових спеціалістів, фінансування навчань тощо;
- 2) *заходи з впровадження системної безпеки*: впровадження інструментів підтримки відповідно до міжнародних стандартів, розроблення методів комунікації причетних установ та організацій, проведення зустрічей, форумів, розбудова публічно-приватного партнерства, покращення аналізу ризиків та уразливості життєво важливих соціетальних функцій і об'єктів критич-

ної інфраструктури та забезпечення зворотного зв'язку тощо [20].

Швеція на відміну від країн Балтії використовує *функціональну* модель державної інфраструктурної політики, яка базується на ключових цінностях. Відмітним, окрім маститого правового регулювання даної сфери, виступає акцентування на концепції управління знаннями, що є актуальним в контексті формування системи підготовки кадрів для управління ризиками та небезпеками у сфері стратегічної інфраструктури в Україні.

Також актуальним для України в умовах ведення проти неї війни, в тому числі інфраструктурної, є закріплення в НПА Швеції однієї з ключових цінностей, що має боронити дана система – національний суверенітет. Тобто спостерігається більш глибоке розуміння призначення суспільства та його місії, а не лише зосередження, нехай і на важливих, але за своєю суттю забезпечувальних елементах: водопостачання, енергетика, транспорт, харчування тощо.

6.2.2 Державна інфраструктурна політика Королівства Норвегія

На сьогоднішній день питання забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури Королівства Норвегія є одним із першочергових напрямів державної політики країни, в рамках реалізації якого активно та ефективно використовуються найбільш передові технологічні та науково-технічні розробки.

Згідно із законодавчо визначеним переліком до стратегічної інфраструктури Норвегії відносять об'єкти у таких сферах, як:

- 1) електропостачання;
- 2) електронні комунікації;
- 3) водопостачання та каналізаційні відведення;
- 4) транспорт;
- 5) нафто- та газопостачання;
- 6) супутникова інфраструктура.

Водночас невід'ємним елементом безпечного функціонування стратегічної інфраструктури держави є виконання нею обов'язкових *суспільно-соціальних функцій в таких сферах, як:*

- банківська сфера та фінанси;
- продовольча сфера;
- охорона здоров'я;
- забезпечення соціальних стандартів;
- правопорядок;
- проведення рятувальних операцій;
- кризовий менеджмент;
- діяльність парламенту та урядових установ;
- судочинство;
- оборонна сфера;
- захист навколишнього середовища;
- утилізація відходів.

Забезпечення безпеки у визначених сферах покладено державою на низку державних, правоохоронних та спеціальних органів, які і формують систему політичних інститутів у сфері реалізації стратегії ДІФСП Норвегії, важливою особливістю якої є запровадження секторально-проблемного принципу організації захисту та безпеки стратегічних об'єктів на локальному, регіональному, загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Організація безпеки на *локальному та регіональному* рівнях забезпечується органами місцевого самовря-

дування відповідної ланки (комуна, фюльке) у тісній взаємодії із місцевою поліцією.

Безпечне функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури Королівства Норвегія на *загальнодержавному* рівні покладене в частині функціональної відповідальності в тій чи іншій сфері на Міністерство оборони, Міністерство юстиції та громадської безпеки, Міністерство місцевого врядування та модернізації, Міністерство транспорту та комунікацій, а також Міністерство закордонних справ у частині міжнародної кооперації.

Для безпечного функціонування ОСІ Норвегія активно використовує міжнародну кооперацію, яка особливо помітна в напрямі протидії кібернетичним загрозам держави через участь у таких міжнародних структурах, як НАТО, Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD), ОБСЄ та дієве співробітництво із Європейським Союзом.

Разом із тим, виходячи із конкретних проблематик, існує низка державних спеціальних органів, які забезпечують безпеку ОСІ – кожен в межах визначених повноважень. До них належать: Норвезьке національне агентство безпеки (NSM), Національний директорат поліції (POD), Норвезька поліцейська служба безпеки (PST), Норвезька розвідувальна служба, Агентство державного управління, Норвезька служба захисту баз даних, Норвезька служба комунікацій, Норвезький директорат цивільного захисту, Норвезький центр інформаційної безпеки та інші відомства.

На законодавчому рівні забезпечення безпеки ОСІ та конкретних об'єктів закріплено низкою законів («Про безпеку», «Про енергетичну безпеку», «Про безпеку охорони здоров'я», «Про захист навколишнього середови-

ща» тощо), державних стратегій (Національна стратегія кібербезпеки, Національна гуманітарна стратегія) та інших відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів Норвегії (інструкції, регулювання, білі сторінки тощо).

6.3 СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕЯКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

6.3.1 Стратегія державної інфраструктурної політики Республіки Польща

У Республіці Польща правові відносини у сфері реалізації стратегії ДІФСП регулюється: Законом РП від «Про управління кризовими ситуаціями» від 26.04.2007 р. зі змінами та доповненнями від 29.10.2010 р. (основний нормативно-правовий акт), Законом РП «Про захист судноплавства та морських портів» від 04.09.2008 р., Законом РП «Про захист осіб і майна» від 22.08.1997 р., Законом РП «Про захист таємної інформації» від 05.08.2010 р., Законом РП «Про антитерористичну діяльність» від 10.06.2016 р., Законом РП «Про контроль деяких інвестицій» від 24.07.2015 р. зі змінами та доповненнями, які були внесені у 2017–2019 рр., Законом РП «Про державну систему кібербезпеки» від 05.07.2018 р., а також низкою постанов та рішень Ради Міністрів РП.

У 2008 р. в РП створено Урядовий Центр безпеки (далі – Центр), який діє на підставі Закону РП «Про управління кризовими ситуаціями» та рішення Голови Ради Міністрів РП від 11.04.2011 р.

Серед основних завдань Центру: створення каталогу загроз; здійснення моніторингу загроз; запроваджен-

ня процедур врегулювання кризових ситуацій на національному рівні; виконання завдань із врегулювання кризових ситуацій та захисту критичної інфраструктури; здійснення контролю з виконання процедур реагування на кризові ситуації; організація і проведення навчань/занять у сфері врегулювання кризових ситуацій; реалізація завдань з метою запобігання, протидії та ліквідації наслідків терористичних актів; міжнародна співпраця (насамперед, у рамках ЄС і НАТО) щодо врегулювання кризових ситуацій.

До об'єктів стратегічної інфраструктури належать: атомні електростанції; підприємства з переробки палива та відходів; експериментальні центри радіоактивної та ядерної промисловості; телекомунікаційні мережі; нафтопереробні заводи та заводи з переробки рідкого палива; електростанції та лінії електропередач; хімічні заводи; об'єкти виробництва, зберігання та використання хімічних і радіоактивних речовин, включаючи трубопроводи для постачання небезпечних речовин; газотранспортна система, об'єкти водопостачання, харчової промисловості, охорони здоров'я, фінансової системи, забезпечення безперервної діяльності державного управління, захисту від надзвичайних ситуацій, автозаправні станції, місця масового скупчення населення (у тому числі заходи з відзначення національних свят, акції протестів тощо).

Чіткий перелік об'єктів стратегічної інфраструктури визначається УЦБ у взаємодії з профільними міністерствами/відомствами і становить державну таємницю. Щороку Уряд РП затверджує Національну програму захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Відповідно до Закону «Про управління кризовими ситуаціями» безпека стратегічної інфраструктури пе-

редбачає заходи, спрямовані на забезпечення безперебійного функціонування та цілісності ОСІ, у т.ч. протидію загрозам, зменшення та нейтралізацію їх наслідків, можливість швидкого відновлення ОСІ на випадок аварій, атак та ін. Охорона ОСІ здійснюється шляхом протидії загрозам з повітря, моря та суходолу.

Загрози для ОСІ можуть виникати внаслідок обставин та подій непереборної сили (землетрус, повінь тощо) та за наявності людського фактора (військова агресія, терористичні акти, екологічні, економічні та суспільні).

З огляду на те, що на сьогодні частина ОСІ, яка свого часу належала державі, знаходиться у приватній власності, між державними установами та власниками ОСІ діють чіткі правила та процедури взаємодії.

Відповідно до Постанови Ради Міністрів РП від 30.04.2010 р. «Щодо планів захисту об'єктів критичної інфраструктури» власники таких об'єктів, на звернення Урядового центру безпеки зобов'язані підготувати та передати УЦБ план заходів із захисту об'єктів критичної інфраструктури. Підготовка плану здійснюється в залежності від потреб, але не рідше, ніж раз на два роки. Однак законодавець чітко не визначив, що означає термін «залежно від потреб». Як правило, однією з таких обставин є зміна чинного законодавства або організаційної структури підприємства.

З метою перешкоджання придбання стратегічних об'єктів, у т.ч. критичної інфраструктури небажаними інвесторами, 24.07.2015 р. в РП ухвалено Закон «Про контроль деяких інвестицій, зі змінами та доповненнями, які були внесені в 2017-му та 2019 рр. (при підготовці Закону РП використала досвід ФРН і Австрії). Законом визначено 12 галузей, які мають стратегічне значення

для економіки та безпеки РП і потребують ретельного контролю з боку держави: виробництво електроенергії; виробництво дизельного палива; трубопровідне транспортування нафти, дизельного палива; складування та зберігання моторного бензину, дизельного палива, природного газу; підземне зберігання нафти або природного газу; виробництво хімічних речовин, добрив, хімічних виробів; виробництво і обіг вибухових речовин, зброї і боеприпасів, а також вироби і технології військового або поліцейського призначення; регазифікація або конденсація природного газу; зберігання нафти та нафтопродуктів в морських портах; дистрибуція природного газу або електроенергії; телекомунікаційна діяльність; транспортування газоподібного палива.

Закон передбачає захист як державних компаній, так і компаній, які перебувають у приватній власності.

Розпорядженням Ради Міністрів РП «З питань переліку суб'єктів, які підлягають захисту» від 31.12.2018 р. затверджено перелік компаній, яким заборонено до 31 грудня 2019 року продавати свої акції іноземним інвесторам. До таких компаній належать: EmiTel S.A.; «Grupa Azoty S.A.»; «Innogy Stoen Operator Sp. z o.o.»; «KGHM Polska Miedź S.A.»; «Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A.»; «PKP Energetyka S.A.»; «Tauron Polska Energia S.A.»; «TK Telekom Sp. z o.o.».

Контроль за дотриманням згаданого Закону та Розпорядження Ради Міністрів РП покладено на Міністерство фінансів РП.

Після отримання заявки від іноземного інвестора на придбання акцій або частини акцій в польській компанії, для ухвалення рішення Мінфін проводить засідання Консультаційного комітету (дорадча структура

Мінфіну). До складу Консультаційного комітету входять: міністр закордонних справ, міністр національної оборони, міністр внутрішніх справ і адміністрації, міністр економічного розвитку та інвестицій, міністр сільського господарства, міністр транспорту, міністр енергетики, керівник Фонду держмайна, керівник служби держспецзв'язку, керівник Агентства внутрішньої безпеки (укр. відповідник СБУ), керівник Агентства розвідки; керівник Служби військової розвідки, керівник Служби військової контррозвідки, керівник Управління регулювання ринку енергетики (укр. відповідник НКРЕПТ), керівник Управління електронного зв'язку (укр. відповідник НКРЗІ) керівник Урядового центру безпеки. Присутність представників спеціальних служб у вказаному Комітеті сприяє повноцінному вивченню потенційних іноземних інвесторів та сприяє ухваленню рішень, які відповідатимуть національним інтересам РП.

З метою забезпечення реалізації стратегії ДІФСП в умовах сучасних викликів та загроз активною є співпраця міністерств та відомств РП з питань протидії кіберзагрозам, що регулюється Законом РП «Про державну систему кібербезпеки» (закон набув чинності 28.08.2018 р.).

6.3.2 Стратегія державної інфраструктурної політики Португальської Республіки

Португальська Республіка імплементувала європейські норми в галузі захисту об'єктів критичної інфраструктури. Зокрема, положення відповідної Директиви № 2008/114/ЄС [24] були введені у національне законодавство Декретом-законом № 62 від 9 травня 2011 року,

який визначає процедури ідентифікації та захисту критичної інфраструктури.

Стаття 2 цього Декрету-закону визначає критичну інфраструктуру як компонент, систему або її частину, розташовану на національній території, яка є необхідною для підтримання життєво важливих функцій для суспільства, сфери здоров'я, безпеки та соціально-економічного благоустрою, та чие пошкодження або знищення матиме значний вплив, з урахуванням неможливості продовження виконання цих функцій.

Європейська критична інфраструктура визначена як критична інфраструктура, розташована на національній території, чие пошкодження або знищення матиме значний вплив щонайменше на ще одну державу-члена Європейського Союзу, оцінка якого здійснюватиметься на основі наскрізних критеріїв, включаючи вплив міжгалузевої залежності на інші види інфраструктури.

Статтею 3 цього нормативного акта визначено такі *об'єкти європейської критичної інфраструктури*:

- *у галузі енергетики* – інфраструктура та обладнання з генерації та транспортування електроенергії; інфраструктура з виробництва, переробки, обробки, зберігання і транспортування нафти нафтопроводами; інфраструктура з виробництва, переробки, обробки, зберігання і транспортування газу газопровадами та терміналами скрапленого природного газу;
- *у галузі транспорту* – інфраструктура автомобільна; залізнична; повітряна; морська, включаючи порти; внутрішні водні шляхи.

У процесі реалізації стратегії ДІФСР у Португалії на різних етапах відповідальними органами були Націо-

нальна Рада з цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій (Conselho Nacional de Planeamento Civil de Emergência, CNPCE) та Національний орган цивільного захисту (Autoridade Nacional de Proteção Civil, ANPC), Національний орган з надзвичайних ситуацій та цивільного захисту (Autoridade Nacional de Emergência e Proteção Civil, ANEPC) (<http://www.prociv.pt>).

Декретом-законом № 45 від 1 квітня 2019 року організаційну структуру Національного органу з надзвичайних ситуацій та цивільного захисту визначено наступним чином:

- Національне управління з попередження та управління ризиками;
- Національне управління ресурсами;
- Національна пожежна служба;
- Інспекція служб надзвичайних ситуацій та цивільного захисту.

Завдання ANEPC полягає у плануванні, координації та реалізації політики у сфері надзвичайних ситуацій та цивільного захисту, а саме щодо запобігання та реагування на значні аварії та катастрофи, захисту та допомоги населенню, координації діяльності представників цивільного захисту відповідно до закону, у тому числі під час кризових ситуацій або воєнних дій. На міжнародному рівні Національний орган з надзвичайних ситуацій та цивільного захисту Португалії залучений до активної співпраці з Європейським механізмом цивільного захисту.

У 2017 році ANEPC видав посібник «Належні практики стійкості критичної інфраструктури. Приватний і корпоративний сектор держави», в якому узагальнено результати дослідження 4-ої робочої групи (2015–2017

pp.) у рамках Національної платформи зі зменшення ризиків надзвичайних ситуацій (http://www.prociv.pt/bk/EDICOES/OUTRASEDICOES/Documents/Boas_Praticas_Resiliencia_Infraestruturas_Criticas-Setor_Privado_e_Empresarial_Estado_2017.pdf).

У контексті проблемних питань функціонування державної системи захисту об'єктів критичної інфраструктури слід відмітити недостатні темпи підготовки планів забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури, затвердження яких належить до компетенції Системи внутрішньої безпеки Португалії (Sistema de Segurança Interna, SSI). Однією з причин цього називають визначений в країні «помірний» рівень загрози.

Крім того, певні нарікання у фахівців викликає розпорошення повноважень між державними органами Португалії у цій сфері – Національним органом з надзвичайних ситуацій та цивільного захисту (ANEPC) та Системою внутрішньої безпеки Португалії (SSI), до компетенції якої Законом № 53 від 29 серпня 2008 року віднесені контролюючі та координуючі функції на випадок атак на національні об'єкти критичної інфраструктури.

Резервом для покращення функціонування державної системи безпеки ОСІ експерти вважають створення єдиного центру для координації всіх заходів, включаючи захист ОСІ як від терористичних нападів, так і стихійних лих (*security and safety*).

6.3.3 Стратегія державної інфраструктурної політики Турецької Республіки

Створення та послідовний розвиток системи життєздатної інфраструктури стало однією зі стратегічних ці-

лей розбудови Турецької Республіки. Наголошується на важливості реформ для забезпечення регулювання національної інфраструктури та удосконалення її якості з урахуванням світового досвіду. На сьогодні Туреччина перебуває на початковому етапі визначення проблем із метою врегулювання та забезпечення ефективного функціонування системи безпеки стратегічної критичної інфраструктури і взагалі розроблення стратегії державної інфраструктурної політики.

Сегменти інфраструктури в різних країнах можуть відрізнятися від звичайного усвідомлення «стратегічних об'єктів». Наприклад, у Туреччині ця область, поряд із об'єктами, що забезпечують життєдіяльність суспільства, включає в себе такі, що потенційно можуть стати мішенню інформаційної та/або гібридної війни. Зокрема, у країні визначено 6 *сфер стратегічної інфраструктури*:

- транспорт;
- енергетика;
- водні ресурси;
- фінансово-банківський сектор;
- критичні державні послуги;
- система інформаційно-комунікаційних технологій.

Серед ключових документів, які регулюють суспільні відносини у сфері реалізації стратегії ДІФСР у Туреччині, слід відзначити такі:

- «Стратегія кібербезпеки 2016-2019 рр.»;
- Закон Туреччини № 5902 «Про організацію та обов'язки Управління з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій», у рамках реалізації якого було запроваджено інтегровану систему управління ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій,

встановлено стандарти катастроф та надзвичайних ситуацій, врегульовано питання координації та нагляду у цій сфері з боку служб цивільної оборони з єдиного центру.

Окремо слід зазначити, що протягом 2017 р. на стратегічну інфраструктуру Туреччини відбулося декілька атак російських хакерів шляхом зламаних турецьких сайтів, що було пов'язано із погіршенням російсько-турецьких відносин у той період.

6.3.4 Стратегія державної інфраструктурної політики Французької Республіки

Механізм захисту діяльності, яка має життєво важливе значення (фр.-*Sécurité des activités d'importance vitale, SAIV*), розроблений і пілотований Генеральним секретаріатом оборони та національної безпеки Франції (фр.-*Secrétariat général de la défense et de la sécurité nationale, SGDSN*), слугує основою для об'єднання операторів **життєво важливого значення** (фр.-*Opérateurs d'importance vitale, OIV*), державних чи приватних, а також для виконання стратегії національної безпеки з точки зору захисту від протиправних дій (саботаж, тероризм), стихійних та техногенних ризиків, а також ризиків, які можуть становити небезпеку для здоров'я.

Після терористичних атак 11 вересня 2001 року у Франції була ініційована робота над визначенням поняття критичної інфраструктури з метою подальшої модернізації захисту чутливих точок та мереж (фр.-*Point d'importance vitale, PIV*). Декрет від 23 лютого 2006 року №2006-212 визначив діяльність, яка має життєво важ-

ливе значення, як комплекс заходів, які відіграють істотну роль і є важко замінними, сприяють досягненню спільної мети або направлені на вироблення та розповсюдження незамінних товарів або послуг.

Норми щодо SAIV (зокрема, регламентні статті від R1332-1 до R1332-42) були закріплені у Кодексі оборони Франції (на основі законодавчих статей від L.1332-1 до L1332-7). Вони сприяли глибокому реформуванню, об'єднавши попередні механізми, які застосовувалися по відношенню до життєво важливих об'єктів (Ордонанс від 29 грудня 1958 року №58-1371 припинив дію 24 квітня 2007 року) і чутливих точок та мереж (Загальна міжвідомча інструкція від 8 лютого 1993 року №4600 з подальшим затвердженням нових інструкцій – від 26 вересня 2008 року №6600, від 7 січня 2014 року №6600), що дало змогу забезпечити та сформувати тим самим нову міцну правову основу.

Постановою від 2 червня 2006 року (зі змінами, внесеними постановою від 3 липня 2008 року) Урядом Франції було визначено 12 секторів *діяльності, які мають життєво важливе значення*, поділених на чотири домінанти: *соціальна* (продовольство, охорона здоров'я, управління водними ресурсами); *адміністративна* (державна громадська діяльність, судова діяльність, державна військова діяльність); *економічна* (енергетика, фінанси, транспорт); *технологічна* (електронні комунікації, аудіовізуальні засоби та інформація, промисловість, космос і дослідження).

У кожному секторі були визначені оператори життєво важливого значення (OIV), які аналізують ризики, під які вони підпадають, та впроваджують заходи (зокрема, заходи плану «Vigipirate» – одного з інструментів

французької системи боротьби з тероризмом) для захисту їх життєво важливих точок та мереж (PIV).

Кожний з секторів прив'язаний до одного координуючого міністерства (всього таких 9), відповідального за управління робіт та проведення міжміністерських консультацій (зокрема, з питань безпеки).

З 2013 року SGDSN розпочав перегляд національних директив з питань безпеки, однією з цілей якого є ухвалення підходу, котрий врахував би всі загрози та підготував би OIV до будь-яких видів криз, які могли б вплинути на їх персонал, приміщення, мережі та виробничі потужності, шляхом розробки планів забезпечення безперервності ведення діяльності (фр.- *plans de continuité d'activité*, PCA). Такі документи є обов'язковими для OIV. Методичний збірник з PCA був розроблений SGDSN і представлений для широкого загалу у тому ж році.

У тому, що стосується кіберзахисту, починаючи з 2008 року Біла книга з питань оборони та національної безпеки Франції визначила атаки проти інформаційних систем, як одну з основних загроз обороні та безпеці країни (шкідливе блокування, матеріальне знищення, крадіжки або зміни даних, або навіть заволодіння пристроєм для ворожих цілей), та зобов'язала OIV посилювати використовувані ними інформаційні системи.

Ці зобов'язання поширюються на життєво важливі інформаційні системи (фр.-*Systèmes d'information d'importance vitale*, SIIV), визначені OIV, і включають звітність про інциденти, впровадження основоположних правил безпеки, використання продукції і кваліфікованих постачальників з виявлення.

На єдиному європейському просторі, де підприємства стають дедалі взаємозалежними, наслідки атаки

на одного оператора можуть виходити за рамки території однієї держави. У цьому зв'язку Франція підтримала та значною мірою сприяла зусиллям ЄС у розробці європейської програми захисту критичної інфраструктури, основним елементом якої є Директива Ради ЄС від 8 грудня 2008 року №2008/144 про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту, яка, зокрема, встановила механізм ідентифікації в енергетичній та транспортній сферах.

6.3.5 Стратегія державної інфраструктурної політики Республіки Хорватія

Питання політики та безпеки, а також впорядкування об'єктів стратегічної інфраструктури у Республіці Хорватія регулюються Законом РХ «Про критичні інфраструктури» від 18 травня 2013 року. Згаданим нормативним актом визначено поняття об'єктів національної інфраструктури та об'єктів європейської інфраструктури (об'єкти стратегічної інфраструктури, які мають важливе значення для двох і більше країн, або лише для однієї країни, а розташовані на території іншої країни).

Статтею 5 вищезгаданого Закону визначено, що перелік ОСІ РХ затверджується Урядом РХ. Нові ОСІ додаються до цього списку окремим рішенням Уряду РХ за поданням відповідних міністерств і відомств.

Статтею 7 Закону визначено, що Центральний орган виконавчої влади, відповідальний за захист та рятування, разом з державним органом, до якого відноситься ОСІ, на постійній основі відслідковує ситуацію, оцінює

загрози та пропонує оперативні та інші заходи з управління та безпеки ОСІ.

Статтею 9 Розділу III Закону визначені мірила оцінки ризиків ОСІ: людські збитки (можлива кількість жертв), економічні збитки, вплив на громадськість,

Власники, керівники ОСІ РХ несуть повну відповідальність за утримання таких об'єктів у належному стані та забезпечення їх безперебійної роботи, оцінку ризиків та попередження надзвичайних ситуацій. Власники та керівники ОСІ повинні розробити Безпековий план, який включає заходи безпеки стратегічної інфраструктури. Термін розробки такого плану – 6 місяців з моменту прийняття об'єкта у своє розпорядження.

Станом на сьогодні Законом визначено сектори, які входять до стратегічної інфраструктури, проте місцеві критики відзначають відсутність з моменту вступу Закону у силу точного переліку об'єктів, які входять до стратегічної інфраструктури РХ.

6.3.6 Стратегія державної інфраструктурної політики Швейцарської Конфедерації

Узвичаєно, що для реалізації стратегії ДІФСП на законодавчому рівні формується стратегія як політико-безпекова практика, так і в якості окремого акта стратегічної нормотворчості, створюється відповідна системи безпеки стратегічної інфраструктури. Швейцарія не є винятком, адже в даній країні створено й ефективно функціонує така система, а її управління здійснюється Федеральною Радою та Парламентом Швейцарії.

У червні 2012 року Федеральна рада прийняла національну стратегію захисту критичної інфраструктури

з метою подальшого підвищення стійкості Швейцарії (опір, адаптація та відновлення) стосовно об'єктів критичної інфраструктури.

Відповідно у 2017 році було прийнято такий основоположний документ, як «Національна стратегія захисту критичної інфраструктури 2018 – 2022 рр.» (грудень 2017 року) [25].

Відповідно до даної стратегії **критична інфраструктура** – це процеси, системи та засоби, які мають важливе значення для функціонування економіки або добробуту населення. До них належать, наприклад: енергопостачання, пасажирський та вантажний транспорт або медична допомога. Швейцарія має високий рівень безпеки у багатьох сферах щодо щоденних ризиків, тому серйозні збої у наданні тих чи інших важливих послуг, товарів були рідкісними та нетривалими. Однак, наприклад, короточасні відключення електроенергії в Цюриху, міст через автомагістраль A1, пошкоджений вантажівкою, або тотальний збій SBB у 2005 р. чітко продемонстрували, наскільки вразливим є сьогоденне суспільство та економіка саме з позицій загроз у сфері інфраструктури, а у більш абстрактному плані – інфраструктурної безпеки.

Наприклад, тривале відключення електроенергії або зрив телекомунікацій (у тому числі підключення до Інтернету), може призвести до негайної зупинки майже всієї економіки Швейцарії, до збоїв інших об'єктів критичної інфраструктури (наприклад, постачання продовольства чи енергопостачання, фінанси) та серйозно впливають на населення (втрата освітлення, води та каналізації, опалення тощо). Настання таких різних за своїм характером подій означає, що ризики таких втрат

з часом збільшуватимуться, наприклад, через частіші природні катастрофи, кліматичні зміни, більш складні та структуровані кібератаки, тиск на бізнес та адміністрацію або зношеності будівельної інфраструктури.

У національній стратегії захисту критичної інфраструктури на 2018–2022 роки визначено 17 основних заходів щодо підвищення стійкості як в цілому по галузях, так і між секторами. Для кожного рівня окремо встановлюється певно визначений рівень стійкості, який постійно перевіряється та за необхідності покращується.

У різних секторах рівень стійкості критичної інфраструктури поліпшується за рахунок зменшення вразливості суспільства, економіки та держави до серйозних загроз у поєднанні із вжиттям комплексу заходів щодо вдосконалення допоміжної підтримки в управлінні ризиками та у випадку надзвичайних ситуацій. З цією метою здійснюється постійна інвентаризація об'єктів критичної інфраструктури та оновлюється її перелік відповідно до умов та вимог ефективного здійснення нею своїх функцій. Особлива увага приділяється розробленню практичних планів із реалізації державно-приватного партнерства, зокрема щодо вжиття запобіжних заходів і розгортань партнерів з цивільного захисту (поліція, пожежна служба, цивільна оборона тощо) та армії для захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Об'єкти критичної інфраструктури в Швейцарії згідно із зазначеною стратегією угруповано на дев'ять секторів:

1. Державні органи – система досліджень та освіти, об'єкти культурної спадщини, Парламент, Уряд, органи юстиції та управління, дипломатичні представництва та штаб-квартири міжнародних організацій.

2. Енергетика (системи постачання природного газу, системи постачання нафти, системи постачання електроенергії, системи теплопостачання).
3. Утилізація (утилізація відходів, каналізація).
4. Фінанси (фінансові послуги, страхові послуги, фінансова інфраструктура).
5. Охорона здоров'я (медичне обслуговування, лабораторні послуги, хімічні та фармацевтичні об'єкти).
6. Інформація та комунікації (ІТ послуги, зв'язок, засоби масової інформації, поштові послуги).
7. Продукти харчування (постачання продуктів харчування, водопостачання).
8. Громадська безпека (армія, спеціальні органи – поліція, пожежна служба, швидка допомога, цивільна оборона).
9. Транспорт (повітряний транспорт, залізничний транспорт, річковий транспорт, автомобільний транспорт).

Згідно зі стратегією Федеральна Рада доручила Федеральному відомству захисту населення Федерального департаменту оборони, захисту населення та спорту Швейцарії вести точний перелік об'єктів критичної інфраструктури. Перелік цих об'єктів не міститься у відкритому доступі.

Цікавим є те, що керівництво відповідних державних органів повністю усвідомлює низьку ймовірність прямого військового нападу, водночас наголошуючи на прикладі України, яка маючи потужну армію і значний арсенал та ресурси в Криму щодо протидії агресору, втрапивши зв'язки з Києвом не зробила жодного пострілу. Зокрема із цього приводу *Андре Блаттманн* (Головноко-

мандувач збройними силами Конфедерації) провів паралель зі Швейцарією та її «критичною інфраструктурою», відзначивши, що захоплення критичної інфраструктури є набагато важливішим за зовнішні загрози країні [26].

Окрім Федерального відомства захисту населення, організацію захисту найважливіших для держави об'єктів у Швейцарії здійснюють також відповідні органи федеральної, кантональної та муніципальної влади. Основними принципами організації національної системи безпеки критичної інфраструктури виступають: результативність, прозорість, підзвітність.

Згідно з оцінкою Федеральної розвідувальної служби (ФРС) Швейцарії від 2020 р. наразі національна критична інфраструктура не була безпосереднім об'єктом кібератак з боку іноземних держав, хоча слід брати до уваги можливі кібернапади на ділових партнерів швейцарських компаній та розвиток кіберзлочинності, яка прямо зачіпає інтереси громадян Конфедерації. У своїй діяльності проти Швейцарії зарубіжні спецслужби застосовують комплексний підхід, поєднуючи можливості агентурної розвідки, аналізу відкритих джерел інформації, електронної розвідки та кібератак. Основними **цільми** для них є/можуть бути: збройні сили та розвідувальне співтовариство; фінансові та банківські структури; **національна критична інфраструктура**; федеральні та місцеві органи державної влади; іноземні дипломатичні представництва, акредитовані у Швейцарії; міжнародні організації зі штаб-квартирами у Швейцарії; неурядові організації; університети та науково-дослідні установи; сектор високих технологій; іноземні опозиційні активісти та дисиденти, які шукають політичного притулку у Швейцарії [27].

У цілому слід відзначити, що Швейцарія на пряму залежить не лише від наявності найважливіших товарів та послуг, таких як енергетика, транспорт чи телекомунікації, а й їх ефективної та безперервної роботи. Значні порушення енергопостачання, системи руху, системи охорони здоров'я чи безпеки населення можуть завдати серйозних соціальних та економічних збитків. Саме тому, зважаючи також і на той факт, що національна критична інфраструктури виступає об'єктом розвідувального інтересу інших країн, безпека критичної інфраструктури Швейцарії відіграє велике значення. Питання формування стратегії ДІФСП Швейцарії також ускладнюється і тим, що аналітики ФРС прогнозують виникнення у світі «двох нормативних просторів», в одному з яких домінує Китай, а в іншому – Сполучені Штати. За таких умов, у стратегічній перспективі Швейцарія виявиться затиснутою між двома моделями, тобто між західною ліберальною моделлю соціальної ринкової економіки та китайською моделлю державного капіталізму. У майбутньому Конфедерація буде змушена зробити вибір на користь одного з цих просторів, що може стати доволі неприємною перспективою, з точки зору «свободи рук» для Швейцарії, котра прагне підтримувати взаємовигідні відносини як зі США, так і з Китаєм [27].

За таких умов, стратегія державної інфраструктурної політики має включати в себе всі відповідні заходи для підвищення безпеки та стійкості критичної інфраструктури. Наприклад, структурно-технічні або організаційно-адміністративні заходи включають запобігання, попереджувальні заходи або управління подіями.

Захист критичної інфраструктури – це наскрізне завдання, що включає численні напрями державної по-

літики у різних сферах життєдіяльності (енергетична політика, безпекова політика, захист від природних небезпек тощо). Відповідно, реалізація національної стратегії захисту критичної інфраструктури відбувається в контексті розвитку державно-приватного партнерства, зокрема – децентралізації відповідних державних і недержавних структур, обов'язків та відповідальності. Утім, в Стратегії чітко визначено, що компетенція федеральних агентств-учасниць, кантонів та муніципалітетів, а також операторів об'єктів критичної інфраструктури зберігається.

Слід наголосити на тому, що в Швейцарії захист критичної інфраструктури не є окремим напрямом державної політики, а виступає наскрізним завданням стосовно багатьох інших областей відповідальності (таких, як енергетична політика, транспортна політика, безпекова політика або просторове планування). Національна стратегія захисту критичної інфраструктури від 2017 року має на меті покращити координацію та сформувати єдиний скоординований підхід між відповідними завданнями у визначених сферах державної політики.

6.4 СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕЯКИХ АЗІАТСЬКИХ КРАЇН

6.4.1 Державна інфраструктурна політика Японської Держави

На даний час в Японії існують 14 секторів критичної інфраструктури у таких сферах:

1. Інформації і зв'язку.
2. Фінансів.

3. Авіації.
4. Аеропортів.
5. Залізничного сполучення.
6. Забезпечення електроенергією.
7. Забезпечення газом.
8. Урядового управління (у тому числі місцевого управління).
9. Медицини.
10. Забезпечення водними ресурсами.
11. Транспорт/логістика.
12. Хімічної промисловості.
13. Послуг кредитування.
14. Забезпечення паливом.

При реалізації стратегії ДІФСП, зокрема безпеки та стійкості ОСІ Уряд Японії виходить з наступного. Життя країни та соціально-економічна активність держави залежить від діяльності різноманітних соціальних інфраструктур та інформаційних систем. У цьому зв'язку існує нагальна потреба тісної співпраці приватного та державного секторів у напрямі забезпечення безпеки існування ОСІ, зокрема таких, як інформація, комунікація, банківський сектор тощо, тобто тих секторів, погіршення функціонування яких матиме відповідний вплив на життєдіяльність країни.

Оскільки метою реалізації стратегії ДІФСП є стабільне функціонування ОСІ, японський уряд приділяє основну увагу її захисту від кібератак та втручання в інформаційні системи. З цією метою Урядом вироблено Політику кібербезпеки для забезпечення безпеки та стійкості ОСІ (так звана «Політика кібербезпеки» [28; 29]), яка поширюється на Уряд (несе відповідальність за захист), та операторів ОСІ (здійснюють відповідні заходи у рамках

документа). «Політика кібербезпеки» базується на основному Законі «Щодо кібербезпеки» (№104 від 12 листопада 2014 року [30]).

Відповідно до документа координацію заходів із забезпечення безпеки ОСІ здійснює Національний центр з питань інформаційної безпеки (National Information Security Center [31]). Розподіл відповідальності між міністерствами виглядає наступним чином:

- Агентство з фінансових послуг Японії: фінансовий сектор;
- Міністерство внутрішніх справ та комунікацій Японії: сектори інформації і зв'язку, урядового управління;
- Міністерство охорони здоров'я, праці та благоустрою Японії: сектори медицина та забезпечення водними ресурсами;
- Міністерство економічного розвитку, торгівлі та промисловості Японії: сектори забезпечення електроенергією, газом, хімічної промисловості, паливом, послуг кредитування;
- Міністерство землі, інфраструктури, транспорту та туризму: авіація, аеропорти, транспорт/логістика, залізничне сполучення.

Окрім кібербезпеки ОСІ, нагальним питанням постає необхідність фізичного та антитерористичного захисту об'єктів, насамперед атомних електростанцій. Зокрема японський регулятор атомних електростанцій зобов'язує АЕС запроваджувати необхідні антитерористичні спорудження.

Відповідно до вимог усі оператори японських АЕС повинні у п'ятирічний термін побудувати захисні спорудження, які дозволятимуть дистанційно керувати та

забезпечувати роботу реакторів, а також упередити масовий виток радіаційних матеріалів у разі терористичної атаки шляхом скерованого авіаудару.

6.4.2 Державна інфраструктурна політика Республіки Корея

За висновками експертів Республіки Корея (далі – РК), одним із головних критеріїв стійкості системи безпеки ОСІ країни є достатній рівень забезпечення їхньої кібернетичної безпеки.

ОСІ РК є потенційними об'єктами хакерських атак внаслідок високого рівня інформатизації суспільства, великої кількості об'єктів інтелектуальної власності та широкого використання мобільних пристроїв. За даними Світової статистики Інтернету, кількість інтернет-користувачів країни становить близько 47 млн (92,7% від загального населення країни), а число зареєстрованих користувачів соціальної мережі Facebook досягла 17 млн у 2017 році.

Крім того, РК є світовим лідером за швидкістю інтернет-з'єднання, будучи єдиною державою, середня швидкість Інтернету в якому перевищила поріг в 25 Мбіт / с. і становить 26,1 Мбіт / с. Незважаючи на те, що Південна Корея володіє передовими інформаційними технологіями і активно використовує інтернет-простір, *інформаційна інфраструктура країни залишається дуже вразливою перед кібератаками.*

З урахуванням викладеного, для захисту кіберпростору була сформована національна система кібербезпеки, що складається з великої кількості взаємопов'язаних організацій.

Формування національної системи забезпечення кібернетичної безпеки і розробка нормативно-правової бази. Система протидії кіберзагрозам в Республіці Корея є доволі децентралізованою та існує на перетині публічного, приватного і військового секторів. Однією з перших організацій у сфері захисту інформаційного простору в публічному секторі є **центр інтернет-безпеки KrCERT**, створений наприкінці 1990-х років при Агентстві інформаційної безпеки Республіки Корея (нині – Агентство інтернет-безпеки Республіки Корея) і почав активну діяльність на початку 2000-х років.

Основна сфера відповідальності KrCERT – це протидія DDoS-атакам: центр проводить цілодобовий моніторинг DDoS-загроз і запобігає поширенню шкідливого коду (Агентство інтернет-безпеки за участю KrCERT здійснило перевірку близько 2,5 млн корейських веб-сайтів на предмет зараження). Крім цього, KrCERT виконує функцію консультування та обміну інформацією, активно взаємодіє при цьому як з корейськими, так і зі світовими інтернет-провайдерами, антивірусними компаніями тощо, а також з такими великими корпораціями, як Symantec і Microsoft.

8 вересня 2004 року Рада національної безпеки РК оприлюднила «Рекомендації з державного антикризового регулювання» (імплементовані Указом Президента № 124), а 31 січня 2005 року вступило в дію Положення «Про управління в сфері національної кібербезпеки».

Згадане Положення регламентувало створення єдиної системи, що складається з низки державних органів, відповідальних за протидію атакам в кіберпросторі. Згідно із Положенням всі державні агентства, місцеві адмі-

ністрації та інші публічні інститути повинні підтримувати між собою співпрацю та обмін інформацією з питань кібербезпеки, будучи підзвітними **Управлінню національної безпеки** при президенті Республіки Корея.

У 2004 році уряд РК зобов'язав надавати звіт про випадки хакерських атак всі приватні компанії, пов'язані з роботою в інтернет-просторі. Таким чином, була сформована національна система інформаційної безпеки та протидії кіберзагрозам, яка в загальних рисах зберігається досі, при цьому основна відповідальність розподілена між Міністерством оборони, Центром національної кібербезпеки (органу Національної розвідувальної служби), центром KrCERT та низкою органів виконавчої влади (з провідною роллю Міністерства інформації і зв'язку), а головним координатором виступає Управління національної безпеки.

У 2008 році Міністерство інформації і зв'язку було розформовано, а його функції в області інформаційної безпеки були розподілені між Комісією зі зв'язку, Міністерством внутрішніх справ і безпеки і Міністерством торгівлі, промисловості та енергії. Неефективність згаданого рішення щодо децентралізації системи управління проявилася після DDoS-атаки 7 липня 2009 року, після чого було прийнято рішення про реформування сформованої системи кібербезпеки і розробку комплексних рішень з протидії кіберзагрозам.

Водночас конкретні кроки в цьому напрямі були зроблені тільки після чергових DDoS-атак, що відбулися 4 березня і 26 липня 2011 року. Лише після цих подій уряд РК оголосив про розробку так званого «Майстер-плану державної кібербезпеки», в якому були розподілені сфери відповідальності між державними структурами.

У липні 2013 року були затверджені «Заходи щодо забезпечення державної кібербезпеки» – документ, в якому комплексно відображена державна політика у сфері забезпечення кібербезпеки, спрямована на побудову просунутої системи захисту інформаційного простору країни, для чого пропонується робота за чотирма напрямками.

По-перше, в поточній організаційній структурі здійснені перерозподіл сфер відповідальності і більш чітке виділення «командного пункту», роль якого має виконувати Управління національної безпеки за підтримки Національної розвідувальної служби.

По-друге, для ефективної роботи відповідальних організацій було заплановано створення до 2014 року системи обміну інформацією про кіберзагрози.

По-третє, в якості важливого напрямку було обрано поліпшення інфраструктурних умов для малого і середнього бізнесу і державних установ: планується збільшення кількості дата-центрів, вдосконалення телекомунікаційних систем тощо.

По-четверте, виділені робота в області розвитку кадрових ресурсів (до 2017 року було здійснено підготовку 5 тис. фахівців у сфері кібербезпеки за різними державними програмами) і стимулювання дослідних розробок в ряді таких областей, як шифрування даних, хмарні технології тощо.

Той факт, що на початку 2010-х років об'єктами кібератак стали великі промислові і транспортні структури, не міг не викликати усвідомлення щодо необхідності реформування системи кібербезпеки з упором на розвиток її військового сегмента і зміцнення вертикального підпорядкування структур Управлінню національної безпеки.

На сьогоднішній день система існує практично в своєму первісному вигляді, відрізняючись декількома змінами:

- 1) посилена координуюча роль Управління національної безпеки, в якому був створений відділ кібербезпеки на чолі з другим заступником директора Управління. Основну підтримку Агентству національної безпеки надає Центр національної кібербезпеки Національної розвідувальної служби, відповідальний за моніторинг комп'ютерних мереж в публічному секторі;
- 2) центр KrcCERT зміцнився на позиціях провідної організації в галузі протидії загрозам в інтернет-просторі Південної Кореї, відповідно, більша частина повноважень органів виконавчої влади щодо забезпечення кібербезпеки перейшла до Агентства інтернет-безпеки Республіки Корея, який є частиною Міністерства науки та інформаційно-комунікаційних технологій. Сфера відповідальності цих організацій – контроль над проведенням науково-технічної роботи в області інформаційної безпеки, інформаційної культури, радіотехнологій та ін. Також Міністерство оборони займається протидією кібератакам у військовій галузі.

Особливе значення в сформованій системі має участь військових структур. Міністерство оборони активно працює у сфері радіоелектронного захисту. З метою запобігання можливих атак з придушенням GPS-сигналів з боку Кореїської Народно-Демократичної Республіки Міністерство оборони заснувало експертну групу спільно з Міністерством науки та інформаційно-комуні-

каційних технологій, а також розробило «Керівництво з реагування на придушення GPS-сигналів». Крім цього, збройні сили Республіки Корея ведуть роботу в галузі забезпечення кібербезпеки і ведення кібервійни: з 2010 року при Об'єднаному комітеті начальників штабів діє кіберкомандування, що займається основними питаннями проведення операцій в кіберпросторі. Діяльність військового відомства регулюється «Керівництвом з проведення кібероперацій» і «Керівництвом щодо врегулювання кіберкриз». Також Міністерство оборони розробляє Оборонну стратегію кібербезпеки, в якій будуть комплексно викладено напрями розвитку військової політики в області кібербезпеки в середньостроковій і довгостроковій перспективах.

У рамках взаємодії з цивільними структурами в 2012 році Міністерство оборони оголосило про створення школи кібербезпеки спільно з Університетом Корьо за підтримки уряду РК. Освітня програма школи розрахована на чотири роки, щороку планується зарахування близько 30 студентів, які будуть проходити підготовку в області пошуку шкідливих кодів і протидії кібератакам.

Іншим важливим напрямом роботи щодо забезпечення кібербезпеки є співпраця з США в рамках двостороннього військового альянсу. З лютого 2014 року два рази на рік сторони проводять наради Робочої групи зі співробітництва в області кібербезпеки. У 2015 році Республіка Корея і США досягли домовленості щодо обміну інформацією у сфері захисту комп'ютерних мереж і інформаційної безпеки (англ. Information Assurance / Computer Network Defense Standard Operating Procedure, IA / CND SOP) і продовжують зміцнювати партнерські відносини на таких діалогових майданчиках, як Се-

ульський оборонний діалог і Нарада міністрів оборони країн АСЕАН плюс (англ. ADMM +). Візит директора Агентства національної безпеки і командувача Кібернетичним командуванням США Майкла Рождерса в Сеул в листопаді 2017 року, під час якого сторони обговорили основні питання співробітництва в галузі захисту інформаційного простору, підкреслює актуальність двостороннього співробітництва зі згаданих питань.

Основні проблеми розвитку національної системи забезпечення кібернетичної безпеки РК. Незважаючи на проведену на різних рівнях роботу, на даний момент національна система забезпечення кібернетичної безпеки Республіки Корея має багато проблем.

Глобальна інтернет-спільнота стрімко розвивається, через що поняття кіберпростору доволі складно визначити в просторово-часових реаліях, що є викликом для сучасного міжнародного права. Що стосується РК, ситуація ускладнюється північнокорейським чинником: корейські вчені, експерти та політики практично не мають сумнівів у тому, що велика частина кібератак на південнокорейські компанії і державні органи організована КНДР з китайських IP-адрес.

Як правило, подібна позиція аргументується тим, що атаки проводяться з IP-адрес пристроїв, розташованих в прикордонних з КНДР районах Китаю, а також схожістю структури вірусів з попередніми інцидентами, відповідальність за які також умовно покладається на КНДР.

При цьому в низці випадків відповідальність Пхеньяна спростована або ставиться під сумнів, а найбільші атаки не мали відношення до Північної Кореї:

- вірусні атаки 2009 року були проведені в декількох країнах, а можливим їх джерелом є пристрій,

- розташований, за даними Центру інтернет-безпеки Ханойського університету науки і технологій, на території Великої Британії;
- вірусна атака на мережу Корпорації гідро- і атомної енергетики в 2014 році, за певними даними, можливо, була організована групою південнокорейських активістів, що виступають проти використання атомної енергії;
  - вірус «SQL Slammer» спочатку поширювався в США, Канаді, Португалії, Великобританії, а Південну Корею зачепив лише частково.

Отже причетність КНДР обґрунтовується досить непрямыми доказами.

Водночас південнокорейські експерти переконані, що Північна Корея причетна до більшості кібератак, у зв'язку з чим спостерігається тенденція свого роду «мілітаризації» національної системи кібербезпеки і прагнення розглядати чергові хакерські атаки в контексті протистояння між двома державами Корейського півострова, незважаючи на те, що кіберпростір є принципово новою сферою зіткнення інтересів, де доволі важко визначити ступінь участі держав. Корейські експерти наполягають на тому, що з поправкою на цю обставину необхідна розробка нормативно-правової бази, здатної врегулювати питання захисту інформаційного простору, яке повинно мислитися як частина державного простору.

У законодавстві РК немає явного розмежування понять «кібервійна», «кібертероризм» і «кіберзлочини». Питання, пов'язані з кібертероризмом, регулюються Кримінальним кодексом, законами «Про інформаційно-комунікаційну інфраструктуру», «Про використання інформаційно-комунікаційної інфраструктури та захист

інформації», «Про інформатизацію», Актом «Про електронний підпис», в яких не використовується термін «кібертероризм». Відсутність визначення кібертероризму, зокрема, пов'язана і зі складністю визначення тероризму як такого, зокрема законодавством РК терористичною називається організація, яку такою офіційно визнає ООН.

При цьому в різних документах широко застосовується нейтральний термін «кібератака», в тому числі при описі інциденту 25 червня 2013 року. На думку експертів, згадана обставина може викликати проблеми, пов'язані з трактуванням і імплементацією численних документів, що регулюють сферу безпеки кіберпростору. Крім того, відсутність чіткого поділу термінів на правовому рівні є однією з перепон розробки і прийняття Національної стратегії кібербезпеки.

Для вирішення цієї проблеми південнокорейський уряд, впливаючи на парламент, намагається ініціювати прийняття Закону «Про боротьбу з кібертероризмом». Даний закон є черговим заходом щодо розширення повноважень Національної розвідувальної служби на додаток до прийнятого в березні 2016 року Закону «Про боротьбу з тероризмом».

Незважаючи на протидію з боку низки політичних партій, Закон «Про боротьбу з тероризмом», що дозволяє Національній розвідувальній службі здійснювати збір конфіденційної інформації громадян в рамках протидії екстремізму і передбачає смертну кару і довічне ув'язнення в якості заходів покарання, був затверджений парламентом.

За висновками експертів, національна система кібербезпеки Республіки Корея стикається наразі з низкою таких принципових проблем:

- децентралізація системи і недостатньо чіткий розподіл сфер відповідальності між організаціями, що відповідають за забезпечення кібербезпеки. Незважаючи на те, що номінальним ядром системи є Управління національної безпеки і Центр національної кібербезпеки Національної розвідувальної служби, на практиці ефективна взаємодія між елементами системи неможлива без необхідної нормативної бази;
- відсутність основоположного документа, в якому були б закріплені основні напрями політики держави в області кібербезпеки. Таким документом для РК, що орієнтується на досвід західних країн, передусім, США (зокрема в питанні організації збройних сил), може стати Національна стратегія кібербезпеки. Для цього необхідне серйозне обговорення проблеми на державному рівні і розуміння того, що захист кіберпростору не менш важливий, ніж захист державної території;
- відсутність законів, які розширюють повноваження Національної розвідувальної служби й інших відповідальних відомств. Ухвалення Закону «Про боротьбу з кібертероризмом» активно лобіювалося партією «Сенурі» під час президентства *Пак Кин Хе*, однак нинішня ліберальна адміністрація *Мун Чжє Ін* не підтримує цієї ініціативи. У зв'язку з цим посилення контролю над особистою інформацією громадян з метою протидії тероризму, як мінімум, залишається справою віддаленої перспективи, а фактором, здатним змінити ситуацію, що склалася, може стати чергова велика хакерська атака, асоційована з КНДР, або інший резонанс

сний інцидент в кіберпросторі РК, що перевершували б за своїми наслідками попередні випадки.

Наявність потенційної загрози, яка походить від КНДР, є важливим аргументом консервативно налаштованої частини південнокорейського суспільства для зміцнення можливостей власної системи кібербезпеки, тому поява нової інформації, що більш переконливо обґрунтовує причетність Північної Кореї до кібератаки, може також стати приводом для перегляду чинного законодавства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ

Аргументація та думки щодо необхідності формування єдиного державного органу, на який може бути покладено вироблення та реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики.

Як можна було побачити, підходи до формування як самого поняття об'єктів стратегічної інфраструктури, так і їх категоризація, політичні та правові режими, інструментарій забезпечення, в тому числі розвідувальний, ефективного функціонування значним чином різняться. Більше того, в багатьох країнах навіть різняться підхід до ранжування не лише сфер (секторів) інфраструктури, а й безпосередньо **об'єктів стратегічної інфраструктури**. В одних країнах він є відкритим, в інших – закритим. Одні країни встановлюють загальний перелік об'єктів, інші, як наприклад США, розподіляють відповідальність за дані процеси на регіональні та локальні рівні.

На відомчість унормування сфери інфраструктури також слушно вказує і В. О. Євсєєв: «Українське законодавство щодо захисту ОСІ є достатньо розгалуженим і включає численні нормативно-правові акти, які, проте, носять переважно відомчий характер. На відміну від провідних держав, в Україні немає єдиного пере-

ліку елементів КІ. Натомість, існує цілий ряд нормативно-правових актів, якими затверджені переліки елементів, які можна віднести до КІ, і для яких встановлюються особливі умови забезпечення їх захисту. Аналіз зазначених нормативно-правових актів показав, що згадані переліки носять в основному відомчий характер» [2, с. 170].

Відтак, на наше переконання, важливим в Законі України «Про критичну інфраструктуру», який ухвалено 16 листопада 2021 року, але який вступить в дію 16 травня 2022 року, є чітко передбачити як сам перелік органів, що здійснюватимуть дану діяльність, так і визначити уповноважений орган як у справах формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, так і у справах безпеки стратегічної інфраструктури. Причому досвід саме такого вирішення питання шляхом централізації функцій є в США, де за безпеку стратегічної інфраструктури відповідає Міністерство внутрішньої безпеки, до складу якого входять більш ніж 22 федеральні агентства, відомства і окремі структури [32].

Також централізація щодо реалізації ДІФСП спостерігається і в окремих європейських країнах, таких як Німеччина та Польща.

Зокрема у Німеччині координація дій щодо забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури на національному рівні покладена на Федеральне міністерство внутрішніх справ, у системі якого відповідні організації та установи здійснюють оцінку загроз ОСІ, аналізують поточні безпекові умови та розробляють відповідні концепції безпеки стратегічної інфраструктури [33].

У Польщі завдання координації заходів у сфері безпеки стратегічної інфраструктури покладено на окрему структуру – Урядовий центр безпеки. Причому він ви-

ступає надміністерським органом, що підпорядкований на пряму та безпосередньо прем'єр-міністру. Саме цим центром було розроблено Національну програму захисту критичної інфраструктури [33].

Забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури виступає спільним завданням для багатьох держав. Особливо в рамках забезпечення кібербезпеки стратегічних об'єктів можна віднайти багато однакових функцій, ідентичні повноваження компетентних органів державної влади, встановлення обмежувальних грифів та адміністративної і кримінальної відповідальності за порушення у сфері безпеки інфраструктури. Як було доведено вище, існують різні підходи до моделей стратегії державної інфраструктурної політики. Здебільшого розгляд досвіду зарубіжних країн призводить до думки про переважання об'єктної моделі над суб'єктною.

Зокрема *об'єктна модель стратегії ДІФСІ* характеризується:

- наявністю гнучкої системи регулювання суспільних відносин у сфері безпеки інфраструктури;
- регулювання спрямовано безпосередньо на об'єкти стратегічної інфраструктури;
- встановленням чіткого переліку об'єктів;
- встановленням обмежувальних грифів як на сам перелік об'єктів стратегічної інфраструктури, так і на механізм забезпечення їх безпеки;
- функціонуванням єдиного органу, що має розробляти та реалізовувати стратегію державної інфраструктурної політики;
- чітким розподілом адміністративно-правової компетенції та політичної відповідальності на паритетній основі між уповноваженими органами.

Такий підхід спрощує завдання політичним інститутам у сфері здійснення контролю за операторами та власниками об'єктів стратегічної інфраструктури, навіть за тих випадків, коли було здійснено некоректну категоризацію.

Здійснений аналіз зарубіжного досвіду уможливило висновувати, що на початковому етапі розвитку правового регулювання можна використовувати об'єктний підхід. Адже вельми складним завданням щодо забезпечення уніфікованості вжитих заходів безпеки стосовно інфраструктури є відсутність чітких критеріїв визначення категорії об'єкта стратегічної інфраструктури.

У цьому аспекті, лишаючи за даного випадку осторонь численні дискусійні положення даного нормативного акта, в цілому можна вітати ухвалення 16 листопада 2021 року Закону України «Про критичну інфраструктуру», в якому визначено правові та організаційні засади створення та функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури.

Також ми підтримуємо подальшу роботу українських фахівців, які продовжують працювати над розробленням Стратегії державної інфраструктурної політики України, яка має стати складовою законодавства у сфері реалізації державної політики.

РОЗДІЛ 7

МАГІСТРАЛЬНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

7.1 КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

*Не пролив ти крові ворога в грізну, лиху годину,
проллеш батькову і братову проллеш*

Олександр Довженко

7.1.1 Стратегія державної інфраструктурної політики України: метакогнітивний дискурс

Сучасний світ дедалі стає менш передбачуваним. Стан рівноваги і стаціонарність вже зараз інтерпретуються в якості концептів лінійної парадигми, яка посу-

вається на задній план у новому постійно змінюваному глобалізованому і водночас глокалізованому світі. Із часом, на нашу думку, такі стани розглядатимуться як певні аномалії, а нестаціонарність стане іманентною ознакою опису динамічної соціальної системи, яка зберігає гомеостазис і здатна швидко пристосовуватись до постійно змінюваних умов навколишнього середовища.

Хоч би як держава намагалась піддати інституціоналізації виявлені та ідентифіковані види суспільних відносин, постійно формуються нові, до того ж не завжди конструктивні. У даному аспекті також можемо говорити і про появу нових загроз, які не завжди охоплюються наявними видами державної політики національної безпеки і, передусім, виходять на більш високий рівень – рівень геостратегії.

Відтак не зовсім коректним є посил, що міститься у преамбулі Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року, в якій відзначається, що даний Закон є складовою законодавства у сфері національної безпеки, адже із застосуванням методології націобезпекознавства акцентуємо, що питання інфраструктури і взагалі суспільні відносини у сфері інфраструктури є набагато ширшими за зміст відносин у сфері національної безпеки.

Більше того, лишаючись в методологічному плані прибічниками етатизму, наголошуючи саме на стратегії **державної** інфраструктурної політики, розуміємо, що сам на сам держава не завжди здатна ефективно створювати умови для реалізації національних інтересів у нових видах суспільних відносин. Такий стан речей свідчить про необхідність застосування нових критеріїв до правового регулювання політико-безпекових суспіль-

них відносин у тих чи інших сферах життєдіяльності, зосереджуючи увагу на прогностичному підході, формуванні проактивної державної політики, яка ґрунтуватиметься на стратегічній культурі, застосуванні прогностичних індикативних моделей та трендів розвитку суспільних відносин у тих чи інших сферах життєдіяльності.

Однією з таких малодосліджених сфер виступає сфера інфраструктури і відповідна їй державна політика – державна інфраструктурна політика. Так само поза лаштунками лишається і важливий політологічний дискурс даної проблематики: вироблення стратегії даного виду політики через формування та розроблення механізмів реалізації політичного курсу держави та визначення стратегічних цілей та завдань ефективного розвитку суспільства в умовах невизначеності та турбулентності світових геостратегічних центрів. Причому це відбувається в рамках предмета політології: адже дослідженню піддається одна із функцій політичної системи.

У цитованих вище в нашій роботі публікаціях різних авторів не робиться аргументованого виходу на системні політико-безпекові та правові мультиплікативні концепції (системи науково-теоретичних поглядів) формування стратегії державної інфраструктурної політики (політико-безпекової практики), більше того:

- 1) не визначено топологічних характеристик інфраструктурних стратегій серед інших державних стратегій і геостратегії в цілому – *стратегічний дискурс*;
- 2) не подається структурно-факторної моделі будови стратегії ДІФСП як політико-безпекової практики – *політологічний дискурс*;

- 3) не презентується організаційно-функціональної моделі структури системи суб'єктів забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури – *праксеологічно-безпековий дискурс*;
- 4) не аналізуються з позицій правничої герменевтики та стратегічної правотворчості засади розроблення Стратегії державної інфраструктурної політики України як нормативно-правового акта, його місця в ієрархічній системі НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері інфраструктури та взагалі у сфері національної безпеки – *правовий дискурс*;
- 5) не визначено онтологічного значення та стратегічної цінності збереження та дальшого творення інфраструктурного потенціалу, синергетичного розвитку інституційної спроможності – *онтологічний дискурс*;
- 6) не визначено засади розвитку теорії інфраструктурно політики, її місця в системі політологічного та націобезпекознавчого знання – *гносеологічний дискурс*;
- 7) не встановлено сутність та призначення, прояв у дійсності сучасних стратегій в епоху нестаціонарності – *феноменологічний дискурс*;
- 8) не визначено значення сутності інфраструктурних війн у творенні сучасної геостратегії – *мілітарний дискурс*.

Також поза фокусом наукової уваги лишаються сучасні тенденції розвитку соціальних та політичних систем, задіяння інституційної спроможності окремих держав для трансформації війн нового покоління і зміни структури суспільних відносин на користь однієї дер-

жави (центру сили). Зазначені, а також ще низка інших факторів чинять суттєвий і почасти деструктивний вплив, а за деяких умов становлять загрозу реалізації стратегії ДІФСР.

Стосовно *гносеологічного компонента* нашого дослідження, то також констатуємо, що здебільшого дані сучасні тенденції презентовані лише крізь призму кібербезпеки з відповідною екстраполяцією на такий напрям наукових досліджень, як захист інформаційної інфраструктури, що потребує окремого наукового аналізу.

7.1.2 Загрози нового рівня як прояв нестаціонарності

Значимо, що поза науковим обігом лишаються важливі теоретичні напрацювання щодо ведення *війн нового покоління*. Це, своєю чергою, призводить до того, що поза науковою увагою лишаються такі **загрози нового рівня**:

- 1) інфраструктурні війни, які можуть викликати кліматичні зміни;
- 2) неконтрольоване застосування блок-чейн технологій;
- 3) неконтрольований обіг криптовалют;
- 4) застосування штучного інтелекту;
- 5) використання безпілотних літальних апаратів та бойових дронів, лазерної зброї, штучного інтелекту для вирішення військових завдань;
- 6) запуск квантового Інтернету;
- 7) використання кінетичної, електронної та гіперзвукової зброї в космічному просторі проти супутників на високій та низькій орбітах;

- 8) неконтрольований розвиток хмарних сервісів;
- 9) біо- та генна інженерія;
- 10) нелегальна міграція, в тому числі й контрольована іншими державами з метою дестабілізації;

Ці загрози можуть нанести суттєву шкоду життєво важливим об'єктам національної інфраструктури, істотно ускладнити реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики України, уповільнити темпи творення геостратегії сучасної України.

Отже, зважаючи на викладене вище, саме на вирішення даного наукового завдання і спрямовано цей підрозділ, який є органічним продовженням викладених в роботі наукових думок.

Метою підрозділу є наукове обґрунтування необхідності виділення в якості окремих інфраструктурних відносин і формування відповідної системи політико-правового регулювання розроблення та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики в умовах ведення війн нового покоління.

З праксеологічних позицій реалізація положень нашої роботи може стати науковим підґрунтям для зміцнення суверенітету Української держави, визначити стратегічні перспективи розвитку, створити фундаментальний науково-аналітичний базис для розвитку економіки, гуманітарної сфери на зміцнення нашого суверенітету.

У своїй монографії ми також закладаємо підвалини до нового розуміння геостратегії, яка є непридатною для сучасного нелінійного світу – світу ентропії. Адже сучасний світ – світ постійної взаємодії і складності, невизначеності і турбулентності, в якому шлях досягнення успіху комунікації не є лінійним і прямим. Сучасний інфраструктурний ландшафт є постійно змінюва-

ним простором, відтак практичний і послідовний план на довгострокову перспективу є хибним шляхом. Адже для збереження інфраструктурного суверенітету і реалізації геостратегії сучасної України в цілому, стратегії потрібно постійно змінювати.

У даному контексті зазначимо, що в рамках ДІФСП доцільно розглядати різноманітний комплекс наукових проблем. Зосередимо увагу на виявленні структурних зв'язків між новими трансформативними тенденціями розвитку глобального суспільства та їх впливом на інфраструктурну політику України.

Як справедливо зазначає *О.М.Суходоля*, важливим чинником сьогоденної безпекової реальності стає спроможність органів державної влади та суспільства забезпечити адекватне реагування на загрози стійкості функціонування критичної інфраструктури [1, с. 65].

Однією з таких нових тенденцій, яка чинить вплив на інфраструктурну політику і є замало дослідженою, можна визнати тенденцію до гібридизації суспільних відносин і виділення так званих «гібридних війн», «гібридних загроз», «гібридного миру» як чинників, що формують проблемний комплекс унеможливлення стійкого функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури і реалізації стратегії ДІФСП в цілому.

Водночас зазначимо, що так звані «гібридні війни», насправді в тих чи інших формах існували і раніше, про них писало і говорило чимало вчених, обґрунтовуючи у власний для себе спосіб необхідність:

- розроблення окремої системи знань про безпеку [2; 1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13];
- виділення окремих напрямів безпекової політики в рамках формування єдиної макросистеми

[14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32];

- реалізації в рамках міжнародних відносин чи то «м'якої сили» [33], чи то «розумної сили» [34; 35; 36; 37; 38], чи то «холодної війни» [39], чи то «кольорових революцій» [40] чи то інших військових доктрин та різноманітних стратегій [41; 42];
- реалізації інтерпретації американського підходу до ведення політичної та військової конфронтації, яка має гучну назву «доктрини *Герасимова*», а також інших філософських російських месіанських концепцій і доктрин щодо війн «нового покоління» [43; 44], концепції *Суркова* «розпакування стабільності» [45];
- побудови та впровадження системи стратегічних комунікацій, складовою яких виступає гібридний інструментарій [46];
- застосування концепції підштовхування – *Nudge* [47] тощо.

Причому нашу тезу про недоцільність новелізації терміна «гібридна війна» також розвиває і *О. М. Суходоля*, котрий прямо зазначає, що **гібридна війна не є новим феноменом**, а лише відображає застосування нових методів та інструментів (чи трансформованих до вимог нового часу старих методів) реалізації інтересів країни-агресора. У війні проти України Росія застосувала практику диверсійної діяльності, економічного та психологічного тиску, пропаганди та інформаційного маніпулювання, при широкому залученні кримінальної практики для досягнення цілей, що в комплексі стало несподіваним для не підготовленої до такого розвитку подій сусідньої держави [1, с. 63].

Будова нового світоустрою та реалізація геостратегії окремих домінантних країн стала, насамперед, наслідком гібридизації суспільних відносин і уведення в науковий і взагалі мовленнєвий обіг різноманітних терміносполук з атрибутивним компонентом «гібридний»: «гібридна війна», «гібридний світоустрій», «гібридний мир» тощо. Передусім йдеться про відхід від консервативної лінійної парадигми, за якої методології лінійного прогнозування надається домінуюча роль, а стихійні та випадкові процеси вважаються аномаліями та відхиленнями від норми відповідно до гаусівського розподілу ймовірності настання малоїмовірних подій.

7.1.3 Можливості розвитку в умовах невизначеності: від реактивного до проактивного підходу

Сьогодні людство стоїть перед новим викликом, більш коректно та аргументовано сформульованим *Насимом Талебом*: це виклик до людства щодо можливостей розвитку в умовах невизначеності та постійного впливу чинників різної природи; на думку *Талеба*, ми побоюємося не того, чого насправді слід побоюватися [47, с. 144].

Якщо детально проаналізувати безпекову політику України, то вона здебільшого будувалася на реактивних моделях, відтак і настання воєнного конфлікту з Росією навіть не розглядалося в постановочному плані. Окремо лишаємо осторонь питання до осіб, які були агентами впливу Росії і всіляко використовували будь-які засоби для нівелювання та демонтажу державного суверенітету України.

Якщо аналізувати наукове забезпечення даного процесу, то відзначимо, що більшість наукових доробків страждало на футурологічну сліпоту, що було зумовлено бідністю методологічного, передусім стратегічного, інструментарію, який застосовувався дослідниками для аналізу подій невідомого та випадкового майбутнього. Причому нині в більшості безпекових документів так само йдеться не стільки про державну безпекову політику України, скільки лише про її один аспект – протидію агресії з боку РФ, що знову ж таки вкладається в парадигму «реактивного підходу». Адже безпеці загрожує не конкретно Росія (це відбувається тут і зараз), а ті суб'єкти, які своїми діями чи бездіяльністю створюють стійкі або випадкові умови для нереалізації національних інтересів і в цілому загрожують стратегічним цінностям і творенню геостратегії сучасної Української держави, зокрема у сфері інфраструктури.

Ще один аспект, на який ми часто у своїх публікаціях звертаємо особливу увагу: здебільшого, у своїх роботах молоді науковці, а також представники старшого покоління воліють аналізувати те, що вже існує, тобто ті суспільні відносини, які склалися і чітко вкладаються у сформовану ще за радянських часів парадигму розуміння. Саме цим водночас катастрофічно зменшується евристичний потенціал дослідження майбутніх можливих станів системи, натомість дослідники зосереджуються не стільки на безпосередньому дослідженні, скільки на констатації наперед відомих фактів, тим самим перетворюючись із творців на статистів.

Також це відбивається і при формуванні напрямів стратегії державної політики у різних сферах, в тому числі у сфері інфраструктури. Застосування прогнозних

та індикативних моделей, стратегічного планування і прогнозування та передбачення, стратегічних сценаріїв, послуговування стратегічною культурою, більше того – вихід на теоретичне осягнення змісту нових динамічних стратегій у різноманітних сферах державної політики, на жаль, лишається почасти поза увагою досліджень маститих науково-дослідних установ, аналітичних та епістемологічних спільнот, що впливає і на практику реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої політики, реалізацію геостратегії сучасної України в цілому.

Проведене нами вивчення дисертацій та наукових розвідок з безпекової тематики, включаючи діяльність різних суб'єктів ДІФСР, надає можливість сформулювати чіткий висновок: **автори в переважній більшості досліджень послуговуються реактивним підходом** [48], тобто описують реакцію держави або інших суб'єктів забезпечення безпеки на події, які вже відбулися; на загрози, які вже з розряду потенційних трансформувалися на реальні, тобто становлять небезпеку національним інтересам.

Зокрема, показовим у цьому методологічно не досить вивіреному підході виступає колективна монографія щодо питань гібридної війни, в якій зазначається: «Ми мусимо адекватно *відреагувати* (виділено нами. – Авт.) на цей виклик, описати його не заперечуючи, але приймаючи реальність такою, яка вона є» [49, с. 7].

Якщо зберігати і надалі устої такої, насправді вже віджилої парадигми, то нам і надалі слід чекати, допоки будуть зруйновані усі правоохоронні органи, в тому числі спеціального призначення, зруйновано або взято під повний контроль найбільш значущі об'єкти стратегічної інфраструктури, дочекатися, врешті-решт, допо-

ки ж буде реалізована концепція олігархічного консенсусу і народ України остаточно втратить навіть примарні надії на побудову справжньої Української держави, а вже потім вибудовувати механізми реагування на те, що вже відбулося «приймаючи реальність такою, яка вона є» [50], таким чином формуючи нову джерельну базу до чергового видання Чорної книги України [51].

Також у даному розрізі зазначимо і ганебну, почасти, принизливу практику «повчання» іноземних фахівців: як нам робити ту чи іншу правоохоронну реформу, особливо реформу ключових суб'єктів державної інфраструктурної політики, зокрема реформу СБУ, розвідувальних органів, системи антикорупційних органів, включаючи із антикорупційним судом; запроваджувати зелену енергетику, причому знищуючи власну атомну енергетику. На тому тлі, що, наприклад Франція, у листопаді 2021 року проголосила про необхідність відновлення потужностей власної атомної енергетики. Згадаємо і виступи *В. Путіна* на щорічному засіданні Валдайського клубу, а також *Сі Цзіньпіна*, під час яких у різний для себе спосіб, але в одному напрямі ці лідери неодноразово підкреслювали помилковість перебільшення значення відновлювальної енергетики для успішного розвитку країни, формування конкурентних передумов для домінування у світі.

Тож маємо бути вдячними тим, хто дійсно прагне зробити Україну по-справжньому сильнішою, водночас чітко розуміти і знати тих, хто лише на словах підтримує нашу державу, або ж взагалі чинить на шкоду стратегічним національним інтересам.

У даному контексті резонує нашій позиції і думка *О. В. Литвиненка*, який обіймаючи високі посади в різ-

них безпекових органах, зазначає, що протягом 20 років незалежності в Україні для збереження державного суверенітету й територіальної цілісності застосовувалися «безпекові стратегії слабкої держави», що «не мають потенціалу для кардинального поліпшення ситуації в країні» [52, с. 125]. На жаль, такий самий підхід зберігається і зараз. Передусім, це віддзеркалено в майже аксіоматичному серед українських дослідників підході – **захист** критичної інфраструктури. Тобто наперед діяльність уповноважених органів державної влади звужена лише до реагування на події, які відбулися або от-от відбудуться. Про некоректність і наукову необґрунтованість вживання даного терміна йшлося у першому розділі нашої монографії, а також при аналізові суперечливих позицій ухваленого 16 листопада 2021 року Закону України «Про критичну інфраструктуру».

Стосовно необхідності вжиття проактивних заходів йшлося і на конференції, присвяченій побудові та налагодженню ефективного функціонування інфраструктурно-транспортної системи енергозбереження Чорноморсько-Каспійського регіону [53]. Методологічною у цьому розрізі, лишаючи осторонь сьогочасні політичні погляди даної особи, свого часу була і робота *В. В. Медведчука* стосовно формування та розвитку національної мети, національної ідеї та національних інтересів на підставі національного ідеалу української нації [54].

Яскравим підтвердженням необхідності розроблення та вжиття **активних** заходів є зміна вектора безпекової політики *Японії*. Так, у жовтні 2018 року вперше з часів Другої світової війни японські збройні сили відпрацьовували взаємодію та брали участь у практичних навчаннях за межами Японії. Більше того, прем'єр-мі-

ністр Японії *Сіндзо Абе* узяв за мету внести зміни до Конституції країни щодо правового статусу Збройних сил Японії, що стане адекватною відповіддю на зростаюче домінування Китаю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, яке несе надзвичайно небезпечні наслідки для Японії [55]. Більше того, слід зауважити і щодо існування з 2007 року за ініціативи японського прем'єр-міністра *Сіндзо Абе* «азійського НАТО» – стратегічний діалог між США, Австралією, Індією та Японією з проблем безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні (QUAD – Quadrilateral Security Dialogue). Основною метою даного діалогу (по суті політико-безпекового блоку) є протидія гегемонії Китаю в Індо-Тихоокеанському регіоні.

Більше того, у червні 2020 року Федеральна комісія із зв'язку США офіційно визначила китайські *Huawei* і *ZTE* загрозами для національної безпеки. Таке рішення було ухвалено з огляду на значну кількість суттєвих доказів причетності даних компаній до шпигунства на користь уряду КНР, оскільки відповідно до законодавства Китаю подібні компанії зобов'язані співпрацювати зі спецслужбами КНР. Більше того, адміністрація Президента США *Дональда Трампа* формувала механізми для заохочення урядів інших держав не співпрацювати з *Huawei*, зокрема, у розгортанні мереж п'ятого покоління [56; 57].

Адміністрація *Трампа* свого часу дійшла висновку, що провідні китайські компанії, в тому числі виробник телекомунікаційного обладнання *Huawei Technologies* і *Hikvision*, яка спеціалізується на відеоспостереженні, перебуває у власності або під контролем китайських військових. У 2019 році Вашингтон включив *Huawei* і *Hikvision* в торговий чорний список з міркувань на-

ціональної безпеки і запустив міжнародну кампанію, щоб переконати союзників виключити Huawei з мереж 5G. До чорного списку також входять China Mobile Communications Group, China Telecommunications Corp та виробник літаків Aviation Industry Corp of China [58].

Специфікою та особливістю розвідувальної діяльності Китаю є масове використання співробітниками спецслужб КНР неофіційного прикриття: дослідники, студенти, туристи, бізнесмени. При цьому пріоритетними об'єктами розвідувального інтересу виступає економічна сфера. Для Пекіна промислове шпигунство є ключовим елементом підтримання внутрішньої стабільності, економічного зростання та розвитку власної обороноздатності.

Між тим аналітики вважають, якщо ситуація з протистоянням США та КНР розвиватиметься за сценарієм холодної війни між США і СРСР, це може призвести до глобального технологічного прогресу і, як наслідок, до зростання технологічних інвестицій [59], чим вдало має скористатися Україна для зміни свого технологічного та інфраструктурного потенціалу, для чого має активізувати розроблення та реалізацію власної стратегії ДІФСР в рамках творення геостратегії сучасної України.

Відзначимо, що комплекс даних питань не обмежується лише економічною сферою. Рішучість *Сі Цзіньпіна* щодо застосування сили у міжнародних відносинах була жаданим подарунком США для об'єднання у антикитайську коаліцію. Так, через конфлікт у Ладакху, 29 червня 2020 року Міністерство інформаційних технологій Індії розпорядилося заблокувати 59 популярних мобільних застосунків на чолі з ТікТок, що «завдають шкоди суверенітету, обороноздатності, безпеці країни

та громадському порядку». Індійським телекомунікаційним компаніям було доручено виконати креативні способи для позбавлення громадян можливостей використання на смартфонах й інших пристроях 59 оголошених поза законом «троянських коней». Заборону 59 додатків, всі з яких китайські, було оголошено «цифровим авіаударом» по Пекіну, і пов'язано із загибеллю 20 індійських військовослужбовців у рукопашній сутичці з китайськими солдатами 15 червня 2020 року [60].

Одрузу ж в унісон діям індійської влади свою підтримку Індії висловив держсекретар США *Майк Помпео*, назвавши заблоковані мобільні додатки «придатком до державної машини Компартії Китаю». Здійснити їх заборону поквапилися американські корпорації Apple і Google, що негайно видалили 59 додатків зі своїх магазинів [61].

Наразі підкреслимо, що відсутність системних напрацювань щодо визначення засад стратегії ДІФСП, визначення політико-правового статусу суб'єктів безпеки стратегічної інфраструктури та взагалі інституційної відповідальності політичних інститутів, зумовлені низкою чинників більш високого стратегічного рівня, і відповідно системних проблем, які потребують свого першочергового розв'язання. Ці проблеми безпосередньо зазначено в *Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури*. До них належать:

- 1) відсутність єдиної загальнодержавної системи захисту критичної інфраструктури;
- 2) недостатність і неузгодженість нормативно-правового регулювання з питань захисту систем і об'єктів критичної інфраструктури, зокрема відсутність спеціального закону про критичну інфраструктуру та її захист;

- 3) відсутність державного органу, відповідально-го за координацію дій у сфері захисту критичної інфраструктури;
- 4) невизначеність повноважень, завдань і відповідальності центральних органів виконавчої влади та інших державних органів у сфері захисту критичної інфраструктури, а також прав, обов'язків та відповідальності власників (розпорядників) об'єктів критичної інфраструктури;
- 5) відсутність єдиних критеріїв та методології віднесення об'єктів інфраструктури до критичної інфраструктури, порядку їх паспортизації та категоризації;
- 6) відсутність єдиної методології проведення оцінки загроз критичній інфраструктурі, а також відсутність спеціального правоохоронного органу, відповідального за проведення аналізу та оцінки загроз критичній інфраструктурі, проведення іноземними державами економічної експансії та дискримінаційної політики, недопущення заподіяння шкоди економічному і науково-технічному потенціалу держави, а також організацію та вжиття відповідних заходів протидії;
- 7) нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури та невизначеність джерел фінансування заходів із захисту критичної інфраструктури;
- 8) недостатній рівень міжнародного співробітництва у сфері захисту критичної інфраструктури [62].

7.1.4 Інфраструктурні війни як прояв трансформативної еволюції гібридної війни

Відзначимо, що особливість гібридної війни полягає у тому, що вона суттєво різниться від звичайної війни, де застосування збройних сил виступає обов'язковим та вирішальним компонентом, а також від інформаційних операцій (інформаційних кампаній, інформаційної боротьби тощо).

Суть **гібридної війни** полягає у тому, щоб одна домінуюча група управління (*альфа-група*, незалежно від того держава це, чи могутня транснаціональна корпорація, синдикат, коаліція держав) підкорила і створила необхідні та достатні умови для підкорення іншої соціальної групи (соціальної системи, громадянського суспільства, держави, коаліції держав тощо), при цьому не встановлюючи повного та тотального контролю над суверенітетом та територією, іншими важливими, але не життєво необхідними атрибутами, що супроводжується також капітуляцією збройних сил.

Іншими словами, **гібридна війна** – це цілеспрямований процес встановлення зовнішнього управління альфа суб'єктом над об'єктом управління, встановлення тотального контролю над сферою державного управління, і передусім – над об'єктами стратегічної інфраструктури, в тому числі, де вирішальну роль відіграють інформаційні та асиметричні засоби. Основним засобом виступає застосування інформації, а забезпечувальним елементом – комплекс акцій впливу [63; 64].

Отже, застосування методів війни нового покоління спричинює зміну векторів безпекової політики держав, формує розуміння того, що при такому типі вій-

ни порушення спроможності інфраструктури життєдіяльності країни виконувати свої функції стає одним з її інструментів, дія якого спрямовується на піддрив спроможності країни протистояти агресору. На думку О. М. Суходолі, даний аспект ведення війни, зокрема пошкодження критичної інфраструктури як інструмент гібридної війни, є новим напрямом наукових досліджень [1, с. 64]. Справедливість наших прогнозів справдилася при реалізації проекту «Північний потік-2», який став фактично інфраструктурним важелем впливу Росії на ухвалення політичних рішень країнами Європи.

У даному ракурсі слід чітко констатувати про появу в рамках війн нового покоління нового підвиду війни: **інфраструктурної**.

На дану обставину також звертає увагу і В. П. Горбулін, який вказує, що майбутнє слід будувати з огляду на те, що «інфраструктурна війна» стає реальним робочим інструментом агресії [49, с. 359].

Не лише вживання терміна, а й спробу визначення поняття *інфраструктурної війни* знаходимо і в роботі О. М. Суходолі, який під цим терміном розуміє комплекс дій, спрямованих на погіршення умов життєдіяльності населення та функціонування економіки окремої країни, має за мету формування умов для введення на державні посади в країні, стосовно якої здійснюється агресія, людей, готових враховувати інтереси агресора [1, с. 65].

Для нас важливим є те, що В. П. Горбулін прямо вказує, що «інфраструктурна війна» стає реальним робочим інструментом. Тому на перший план виходить завдання із забезпечення інституційної спроможності політичної системи щодо створення необхідних і достатніх умов для ефективного функціонування об'єк-

тів стратегічної інфраструктури, зокрема щодо виконання ними своїх функцій (надавати послуги) навіть у випадку пошкодження окремих об'єктів стратегічної інфраструктури. Цей напрям відомий у світовій практиці як «планування на випадок кризових ситуацій» (*contingency planning*) та застосовується як у державному управлінні, так і в діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності [1, с. 68].

Таким чином, війни нового покоління породили нові класи загроз, щодо яких досі не сформовано адекватних державних систем протидії, а у більш абстрактному плані: не сформовано алгоритмів прогнозування формування нових видів загроз з упередженим формуванням напрямів державної політики, які заздалегідь унеможливуватимуть прояви тих чи інших загроз або мінімізуватимуть негативні наслідки від їх реалізації для об'єктів стратегічної інфраструктури в найбільш важливих сферах життєдіяльності або ж сферах стратегічної інфраструктури.

З урахуванням специфіки практичної роботи одного з співавторів даного дослідження (Зубко Г. Ю. – заступник Генерального директора з комерційної діяльності та стратегічного розвитку міжнародного аеропорту «Бориспіль»), пов'язаної із управлінням авіаційною інфраструктурою, нижче розглянемо **засади стратегії розвитку авіакосмічної інфраструктури**.

7.2 ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АВІАКОСМІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

А ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань.

Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй немає ціни.

Ліна Костенко

7.2.1 Актуалізація проблематики розбудови космічної інфраструктури і ведення космічних війн в 2021 році

Північноатлантичний Альянс (НАТО) вперше за свою історію ухвалив космічну стратегію. Про це в четвер, 27 червня 2019 року, заявив генеральний секретар Альянсу Єнс Столтенберг на зустрічі міністрів оборони в Брюсселі. «Космос має важливе значення для захисту Альянсу та стримування», – переконаний Столтенберг, цитує агенція новин dra [65].

А 14 червня 2021 року на саміті НАТО в Брюсселі Єнс Столтенберг наголосив на необхідності посилення 5 статті Статуту НАТО, яка передбачає, що напад на одну країну буде трактуватися як напад на всіх. Причому зона дії НАТО охоплюватиме не лише повітря, море та сушу, а й кіберпростір і космос [66].

Утім вже 21 жовтня 2021 року країни-члени НАТО ухвалюють нову конфіденційну стратегію протидії зростаючій загрози з боку передусім Росії та Китаю, адже в

даному документі зміст виходить за межі існуючих регіональних планів оборони і спрямований на підготовку до одночасної атаки в Балтійському та Чорному морях, включаючи ядерну зброю, хакінг, а також з космосу [67].

1 грудня 2021 року Європейська комісія оприлюднила план інвестувати 300 мільярдів євро (340 мільярдів доларів) у всьому світі до 2027 року в інфраструктурні, цифрові та кліматичні проекти, як кращу альтернативу китайській ініціативі «Один пояс, один шлях». Схема, яка називається **Global Gateway**, має:

- зміцнити ланцюги постачання в Європі;
- розширити торгівлю з ЄС;
- допомогти боротися зі зміною клімату, зосередившись на:
  - цифровізації;
  - охороні здоров'я;
  - кліматі;
  - енергетичному секторі;
  - транспортному секторі;
  - освіті;
  - дослідженнях.

Даний документ є відповіддю на амбітний план Китаю, анонсований ще у 2013 році «Один пояс, один шлях», з метою посилення торговельних зв'язків з рештою світу. Проте за скринінг інвестицій, які здійснює Китай в контексті реалізації даної концепції, демонструє, що фінансування, яке пропонує Пекін, часто є невивіганим, непрозорим і робить деякі бідніші країни, особливо в Африці, залежними від Китаю через борги.

На думку голови Європейської комісії *Урсули фон дер Ляєн*, на відміну від Китаю, ЄС забезпечить місцевим громадам вигоду від реалізації інфраструктурних

проектів у рамках Global Gateway, а також залучить приватний сектор, для якого участь ЄС означала, що інвестиції були менш ризикованими. План ЄС буде зосереджений на фізичній інфраструктурі, такій як оптоволоконні кабелі, чисті транспортні коридори та чисті лінії електропередачі, щоб посилити цифрові, транспортні та енергетичні мережі [68].

На тлі цього акцентуємо увагу, що в майбутньому вирішальними під час конфліктів будь-якої інтенсивності, в тому числі гібридних війн можуть виявитися саме можливості для встановлення контролю над космічною інфраструктурою супротивника. Зокрема це може мати місце через атаки стратегічно важливих супутників або застосування озброєнь у космічному просторі. Так, генерал *Девід Томпсон*, який є першим заступником начальника космічних сил з космічних операцій 30 листопада 2021 року попередив, що до кінця десятиліття Китай обжене США у космічній гонці і стане домінуючою космічною державою, через що супутники США перебувають під постійною загрозою. За словами генерала, США мають боротися із зворотними атаками – тими, що не призводять до постійного пошкодження корабля за допомогою некінетичних інструментів, таких, як лазери, радіочастотні глушники і кібератаки. Звернення США до КПК Китаю щодо встановлення етичних та взагалі норм використання кіберпростору і космосу Пекіном всіляко ігноруються. Відповідно до звіту Пентагону, Китай суттєво прогресує в розробленні ракет і електронної зброї, які можуть бути націлені на супутники на високій та низькій орбіті [69].

Показовим використанням супутникової зброї стали події 15 листопада 2021 року, коли, за даними аме-

риканських військових, Росія випробувала ракету супутникового перехоплення з прямим виведенням на орбіту, вразивши радянський супутник «Космос – 1408», який було запущено ще у 1982 році для здійснення радіотехнічної розвідки, що призвело до утворення уламків на низькій навколоземній орбіті [70]. Утім, в Міністерстві оборони Росії відмітили, що було збито космічний апарат «Целина-Д» [71].

За оцінками фахівців, внаслідок таких зухвалих та безвідповідальних дій утворилося близько 1,5 тисячі уламків і сотні тисяч уламків меншого розміру, через які 1 грудня 2021 року вперше в історії людства вихід у відкритий космос було скасовано через небезпеку космічного мусору, який може зашкодити Міжнародній космічній станції або пошкодити скафандри космонавтів. Космічна станція та її екіпаж були піддані ризику через космічний мусор після того, як Росія знищила радянський супутник в ході ракетних випробувань. На думку голови космічного командування генерала *Джеймса Дікінсона*, подібні випробування вказують на те, що для Росії байдуже безпека, стабільність і довгострокове раціональне використання космосу усіма країнами [72].

Відзначимо, що Росія активно продовжує розроблення протиракет дальнього (позаатмосферного) перехоплення 14Ц033 «Нудоль» мобільного базування. Двоступінчаста протиракета може слугувати засобом ураження нового комплексу ПРО А-235, який розробляється на додаток до розгорнутого біля Москви комплексу А-135. Ракета призначена для ураження головних частин міжконтинентальних балістичних ракет і космічних апаратів на низьких орбітах. Також відзначається, що для ураження супутників і гіперзвукової зброї у ближньому

космосі розробляється сучасна система протиповітряної оборони С-500 «Прометей», яку за своїми тактико-технічними характеристиками можна віднести до першого покоління систем протикосмічної оборони, оскільки в подальшому вона буде здатна до ураження низькоорбітальних супутників і космічних засобів ураження. Також слід нагадати, що з 2019 року у російські війська на озброєння поступив протисупутниковий комплекс «Тірада-2С», здатний здійснювати радіоелектронне приглушення супутникового зв'язку з повним виводом з ладу, яке може здійснюватися безпосередньо з поверхні Землі. А вже 9 листопада 2021 року міністр оборони С. Шойгу заявив про нову систему ПВО-ПРО-С-550 в контексті важливості випереджувального розвитку систем озброєння [73].

Отже, на сьогодні вже чотири держави: США, Китай, Росія, Індія здійснили випробування протисупутникової зброї.

Маємо висновувати:

покладатися на коректність, етичні норми, свідомість та відповідальність чужих країн – марна справа. Маємо своїми силами розвивати власну космічну інфраструктуру та забезпечити космічну безпеку нашої держави.

7.2.2 Космічна інфраструктура: безпековий та мілітарний дискурс

Таким чином, зважаючи на глобалізаційні процеси, безвідповідальність світових держав, їхнє блюзнірство з етичних питань раціонального використання космосу (про мирне використання у міжнародних документах

вже не йдеться) зникнення монополярного світу, переходу до поліполярного світу актуалізується питання оновлення стратегії ДІФСП України відповідно до сучасних тенденцій, зокрема стосовно включення такого напрямку, як **безпека об'єктів космічної інфраструктури**.

Проведений аналіз наукових досліджень надає змогу констатувати, що в переважній більшості публікацій взагалі не згадується про **космічну інфраструктуру**, іноді односторонньо аналізуються і надаються перекладені з іноземних мов матеріали, які не часто можуть бути інтерпретовані, а тим більше імплементовані до української правової дійсності та політичної практики. Більше того, проблеми розвитку космічної інфраструктури не корелюють зі стратегією державної інфраструктурної політики навіть у науковому сенсі, що є неправильним.

Відповідно, де-юре, космос не визнається в Україні сферою, в якій функціонують об'єкти стратегічної інфраструктури, а отже, відсутні напрацювання навіть гіпотетичного характеру щодо напрямів державної інфраструктурної політики щодо забезпечення безпеки космічної інфраструктури і реалізації геостратегії України в космічному просторі. Більше того, на жаль, у схваленій Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури жодним словом не згадано про космос і космічну інфраструктуру [62], а в ухваленому 16 листопада 2021 року Законі України «Про критичну інфраструктуру» наявна лише згадка про космічну діяльність у ст. 9, де зазначено що космічна діяльність, космічні технології та послуги належать до життєво важливих функцій та/або послуг, порушення яких призводить до негативних наслідків для національної безпеки України.

Також поза фокусом наукової уваги здебільшого цивільних дослідників даної проблематики залишається важлива тенденція: мілітаризація космічного простору і відповідно мілітаризація космічної інфраструктури. А в цілому чітко констатуємо про наявну *мілітаризацію інфраструктурних відносин, а звідси за змістом і політичну мілітарність стратегій інфраструктурної політики.*

Також акцентуємо і на тій обставині, що поза увагою лишаються такі види війн, як *інфраструктурні війни*, котрі є проявом гібридних війн. Це, своєю чергою, спричинює помилкове та однобічне дослідження загроз ОСІ: лише крізь призму загроз внутрішніх. Зокрема, в Стратегії національної безпеки України визначено такі загрози безпеці критичної інфраструктури:

- 1) критична зношеність основних фондів об'єктів інфраструктури України та недостатній рівень їх фізичного захисту;
- 2) недостатній рівень захищеності критичної інфраструктури від терористичних посягань і диверсій;
- 3) неефективне управління безпекою критичної інфраструктури і систем життєзабезпечення (п 3.8.).

Водночас також лишаються поза науковою увагою загрози нового рівня (інфраструктурні війни, блок-чейн технології, введення криптовалют, застосування штучного інтелекту, запуск квантового Інтернету, неконтрольований розвиток хмарних сервісів, біоінженерія, космічний туризм, випробування космічної та протисупутникової зброї, хакінг супутників, електронна та кінетична зброя тощо), що можуть нанести шкоду стратегічним об'єктам національної інфраструктури, які не перебувають в космосі.

Метою підрозділу є наукове обґрунтування необхідності виділення космічної інфраструктури в якості окремого та самостійного елемента інфраструктури і формування відповідної системи політико-правового регулювання розроблення та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики в таких просторах, як земля, повітря, вода, кіберпростір, космос.

Показове нехтування розвитком космічної галузі, залучення інвестицій та запровадження механізмів участі недержавних суб'єктів у розвиток космічної галузі стало відхилення ВРУ у травні 2019 року законопроекту, в якому пропонувалося внести до статті 4 Закону України «Про підприємництво» зміни, які надаватимуть можливість ведення підприємницької діяльності з розроблення, випробування, виробництва та експлуатацією ракет-носіїв недержавним суб'єктам підприємницької діяльності [74]. І це, незважаючи на те, що поки низка державних космічних підприємств в даний момент переживає не найкращі часи, бізнес в Україні готовий вкладати кошти в розвиток проєктів з області космосу, і це теж грає на руку появі інтересу в цій сфері. Приблизно рік тому в Дніпрі запустився «космічний» бізнес-інкубатор Space Hub.

Міжнародна компанія Noosphere активно інвестує в космічні проєкти в Україні та за її межами. У компанії є кілька спільних проєктів з КБ «Південне» в області розробки космічних модулів і ракетних двигунів, дослідження космосу і великих даних. Серед проєктів, в які інвестує Noosphere, – розробка нової супутникової платформи на основі CubeSat, такі супутники можуть створюватися під різні завдання в найкоротший час.

EOS Data Analytics – це хмарний сервіс, який в автоматичному режимі займається аналізом даних для ге-

оінформаційних систем на підставі супутникових знімків, поведінкових факторів, геопросторових даних та інформації про робочі процеси клієнта. Компанія SETS займається створенням високопродуктивних електричних двигунів для космічних кораблів. Персонал для міжнародних проектів, якими займається Noosphere, частково наймається в Україні. Переважно, це RnD (дослідження і розробка) [75].

Тож неприйняття даного закону порушує ч. 2 ст. 4 Закону України «Про космічну діяльність», в якій чітко зазначено, що основною засадою космічної діяльності виступає державна підтримка комерціалізації космічної діяльності та залучення інвестицій в космічну галузь України [76]. Тож неприйняття законопроекту ВРУ у червні 2019 року має доволі глибокі причини, в яких мають розбиратися відповідні правоохоронні органи та сили безпеки, адже навмисне перешкоджання щодо формування інвестиційного клімату та залучення приватних інвестицій у космічну діяльність може трактуватися як загроза національній безпеці, яка знаходить свій вияв у наступному:

- навмисне уповільнення соціально-економічного та наукового прогресу держави, перешкоджання зростанню добробуту громадян;
- припинення державно-приватного партнерства в космічній сфері;
- унеможливлення участі України у розв'язанні цивілізаційних проблем людства;
- перешкоджання розвитку космічної науки і техніки, космічних послуг та цифрових технологій;
- унеможливлення створення потужного експортного потенціалу космічної галузі, зокрема потуж-

- ного виробництва та використання космічної інфраструктури, споживання космічних послуг;
- закриття доступу в космос, здійснення наукових досліджень Землі та космічного простору;
  - унеможливлення створення та підтримки космічною інфраструктурою обороноздатності держави, державного суверенітету космічними засобами, сучасного інформаційно-комунікаційного та квантового простору розвитку української нації;
  - перешкоджання створення стійких умов для реалізації стратегічних національних інтересів у космічній сфері, в тому числі у сфері національної безпеки;
  - стримування вдосконалення сучасної освіти, в тому числі із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
  - перешкоджання участі України у контролі за виконанням угод, учасницею яких є Україна, що стосуються космічної діяльності і міжнародної безпеки і можуть впливати на рівень стійкості національної інфраструктури та національної безпеки в цілому.

Ось, на перший погляд, не зовсім «актуальне питання» щодо необхідності розроблення космічної інфраструктури, насправді має істотне значення для подальшого розвитку України, адже космічна інфраструктура чинить вплив на усі інфраструктурні об'єкти в усіх інших чотирьох просторах.

Визначення космосу одним із секторів (сфер) стратегічної інфраструктури ще й досі не розглядається навіть найбільш розвиненими країнами як аксіоматичне правило. У сучасній монографії колективу британських

авторів щодо аналізу актуальних проблем безпеки стратегічної інфраструктури така сфера, як космос, і відповідна їй космічна інфраструктура, виділяються в якості самостійного і окремого структурного компонента національної системи інфраструктури лише у Великій Британії [77].

7.2.3 Розвиток національної космічної інфраструктури: політико-правові засади реалізації стратегії в умовах незворотної мілітаризації космосу

Переконані, що вектор політико-правового забезпечення реалізації стратегії державної інфраструктурної політики також треба змінювати. Передусім, відмовлятися від застарілих методів, коли всі небезпеки розглядаються винятково через внутрішні загрози. Більше того: визнання космічної інфраструктури одним із складових елементів національної системи інфраструктури на пряму вказує на необхідність розгляду і актуалізації саме **зовнішніх загроз**. Даний висновок є наслідком проведеного нами формально-юридичного аналізу як чинної Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, так і Закону України «Про критичну інфраструктуру» (від 16 листопада 2021 року), а також Стратегії національної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України.

Така помилка вже була зроблена, внаслідок чого Україна отримала гібридну, а потім і справжню війну від того, від кого ніхто не очікував. Більше того, незважаючи на кіберглобалізацію, більшість загроз інфраструктурі визначені в схваленій КМУ концепції без урахування

кіберзагроз і вже ухвалені Стратегії кібербезпеки України. Даний факт потребує також наукової і законодавчої уваги у вигляді узгодження та уніфікації підходів до визначення засад державної інфраструктурної політики.

Також слід визнати і той факт, що нині відбувається **мілітаризація як інфраструктурних відносин, так і мілітаризація космосу**: найбільш розвинені держави прагнуть встановити контроль над космосом, розміщуючи там військові супутники, здійснюючи випробування протисупутникових ракет, прагнучи встановити контроль над супутниками на орбіті, в тому числі із використанням хакерського обладнання, тим самим створюючи загрозу мирному, а не лише раціональному, використанню космосу.

Україна не має права лишатися осторонь даних процесів, нехтуючи визнанням навіть на доктринальному та нормативному рівнях існування у неї об'єктів критичної інфраструктури у космосі, тобто існування і подальшого розвитку та нарощування національної **космічної інфраструктури**.

Наступальна стратегія держави ґрунтується на передбаченні та моделюванні тих правовідносин, які мають сформуватися внаслідок невідворотного розвитку світових процесів і тенденцій. І нехай технологічно наша держава ще має достатнього потенціалу для вдосконалення, ми вже зараз маємо твердо і рішуче не лише заявити про існування в Україні національних інтересів в космосі, і відповідно, існування у неї космічної інфраструктури, яка потребуватиме функціонування ефективною як державної, так і міждержавної, в тому числі системи безпеки НАТО, а й здійснювати відповідні та конкретні дії.

Допомога НАТО і партнерство з цією та іншими організаціями може відбуватись в рамках використання переваг супутникового зв'язку та навігаційних систем з метою допомоги військам або ж відстеження руху військ, а також розпізнавання й виявлення пусків ракет. Глобалізація світу збільшує залежність ефективного існування держав від супутників, в тому числі супутникового зв'язку. Приміром, допомогою комунікаційних супутників активно користуються під час воєнних операцій. Дані супутників також не менш активно використовуються з розвідувальною метою. А ще вони можуть допомогти під час раннього виявлення пусків ракет з ворожої території [65].

Водночас атака на українські супутники може істотно послабити обороноздатність нашої держави. Більше того, знищення космічної інфраструктури може істотно послабити або зменшити ефективність існування об'єктів інфраструктури в інших просторах.

Сучасний інфраструктурний ландшафт у космосі також характеризується *мілітаризацією*. Нині США, Китай, Індія та Росія постійно збільшують власні можливості для ведення війни у космічному просторі.

7.2.4 Хронологія подій 2019 року щодо створення військової космічної інфраструктури

Ось проста *хронологія подій 2019 року* щодо реалізації стратегії ДІФСР у космосі.

У лютому 2019 року Президент США Дональд Трамп з метою захисту американських супутників, стримування і переваги у новому поколінні загроз, а також забезпечення домінування США у космосі оголосив про **створення космічних військ**.

У березні 2019 року Індія вперше випробувала проти-супутникову зброю. «Протисупутникова зброя – ASAT – успішно націлена на супутник на низькій навколоземній орбіті. Операція Місія Шакті була важкою метою для досягнення, але була успішно завершена протягом трьох хвилин після запуску», – підкреслив глава уряду Індії. Протисупутникова ракета, або ASAT – це космічна зброя, призначена для відключення або знищення супутників зі стратегічною військовою метою. Її створила Індійська організація космічних досліджень і розробок [78].

Підкреслю, що Індія стала четвертою країною у світі, яка змогла продемонструвати свою військову міць у космосі.

Після цих випробувань настала нехайна і вкрай різка і негативна реакція з боку глави Національного управління з аеронавтики і досліджень космічного простору (NASA) *Джима Брайденстайна*, котрий заявив, що протисупутникові випробування Індії несумісні з пілотованими польотами в космос і загрожують безпеці Міжнародної космічної станції (МКС) [79].

У квітні 2019 року Ізраїль також прагнув встановити власну інфраструктуру, використовуючи при цьому Місяць. Зокрема, після невдалого запуску космічного апарату до Місяця у квітні 2019 року *Біньямін Нетаньяху*, який спостерігав за останніми хвилинами польоту, після аварії пообіцяв усім присутнім, що Ізраїль протягом наступних трьох років доб'ється, щоб його апарат сів на Місяць [80].

У червні 2019 року було оголошено про розроблення космічної стратегії НАТО у відповідь на ескалацію та милітаризацію космічного простору з боку Китаю та Росії [81].

13 липня 2019 року Президент Франції Еммануель Макрон заявив про те, що створення національного командування космічними військами є питанням національної безпеки. Згідно з планом військових витрат на 2019–2025 роки, Франція надасть на оборону в космосі і формування стратегічної автономії –3,6 мільярда євро [82]. Більше того, 30 липня 2019 року міністр оборони Франції Флоренс Парлі заявила: «Якщо нашим супутникам загрожують, ми маємо намір дати відсіч. Ми залишаємо за собою право реагування, і це може мати на увазі використання потужної зброї. Активний захист не є наступальною стратегією; це самооборона. Ми будемо розробляти енергетичні лазери – область, в якій країна поки відстає» [83].

Слідом за Францією про формування космічних військ у серпні 2019 року також заявила і Японія, Уряд якої завершив процедуру з формування космічних підрозділів у Силах Самооборони в 2020 році [84].

У серпні 2019 року в США було утворено космічні сили з метою захисту американських національних інтересів в космосі і, передусім, протистоянні Росії та Китаю [85], а вже в грудні 2019 року Президент США Д. Трамп вже інспектував новий – шостий – рід військ, заявивши, що космос – новітня сфера військових дій у світі. На тлі серйозних загроз національній безпеці США американська перевага в космосі є абсолютно життєво необхідною [86].

Водночас Росія вельми негативно поставилася до створення таких військ Францією, зокрема МЗС Росії заявило, що Франція стала другою (після США) державою, яка офіційно визнала можливість виникнення збройного конфлікту в космічному просторі. У відомстві за-

уважили, що в документі у відповідь на «недружні» або «ворожі» дії щодо французьких космічних об'єктів допускаються заходи протидії, «зокрема, як ми розуміємо, і силового характеру» [87].

Утім наразі підкреслимо, що в РФ дані війська існують вже з 1 серпня 2015 року, адже саме в цей день було створено новий вид Збройних Сил РФ – Повітряно-космічні сили, які несуть чергування зі здійснення повітряно-космічної оборони.

Командування космічних військ РФ включає:

- 1) 15-я армія Повітряно-космічних сил (особливого призначення)
  - Головний випробувальний космічний центр ім. Г. С. Тітова;
  - Головний центр попередження про ракетний напад;
  - Головний центр розвідки космічної обстановки.
- 2) **1-й Державний випробувальний космодром Міністерства оборони РФ** (Космодром «Плесецьк»);
- 3) **Вищий навчальний заклад: Військово-космічна академія ім. О. Ф. Можайського.**

Тому як політичній, так і правничій еліті не потрібно перебувати в ілюзіях щодо того, що України не стосується розвиток космічної інфраструктури.

7.2.5 Перспективи розвитку України як космічної держави: геостратегічний дискурс

Зважаючи на статус України, її геополітичну та передусім геостратегічну роль та місце у світовій архітектурі безпеки та інфраструктурному ландшафті Євро-

пи, космічна інфраструктура має інтерпретуватися як складовий елемент стратегічної інфраструктури, що має знайти відповідне відображення як у наявних, так і в розроблюваних нормативно-правових актах, а головне – реалізованих політичних рішеннях відповідних політичних інститутів влади.

Хоч як не тривіально лунає, але сам термін **«космічна інфраструктура»** вживається у ст. 1 Закону України «Про космічну діяльність», який було прийнято 23 роки тому – 1996-го [76], а останні правки вносилися аж у 2015 році...

Отже, про «важливість» розвитку космічної сфери для попередніх президентів та владних еліт в цілому і космічної інфраструктури зокрема цифри говорять самі за себе. Космос та космічна інфраструктура розвивається в реальному житті, а не на бігбордах.

Починаючи з 2019 року відбувались активні заходи щодо відновлення статусу України в якості космічної держави.

Популізм і дискусії залишилися в історії, адже **починаючи з 2021 року** можна чітко говорити про реальне повернення Української держави в космос і світову космічну політику. Більше того, з урахуванням просування України до НАТО, такий підхід сприятиме більшому зближенню України та НАТО, а також створить поживний ґрунт для залучення інвестицій і забезпечення безпеки космічної інфраструктури, та і взагалі участі України в інфраструктурних проектах НАТО та Європейських структур.

Поza це, голова Державного космічного агентства України *В. Тафтай* 2 грудня 2021 року на питання про «достатність» фінансування заявив: «Зараз ми перебуваємо на завершальному етапі затвердження україн-

ської космічної програми до 2025 року, яка передбачає її розподілене фінансування за напрямками діяльності. Ми маємо підтримку президента та уряду й вже наступного року очікуємо на досить суттєве фінансування космічної діяльності. Останні 4 роки програми не було, тому про жодну «достатність» говорити не доводилося. Ми зараз змінюємо цю ситуацію» [88].

Акцентуємо на конкретні зрушення у цьому напрямі саме **в 2021 році**, передусім як в контексті **дієвої реалізації політичної волі щодо розвитку космосу**, так і в напрямі створення нормативно-правової бази регулювання суспільних відносин у сфері розбудови авіакосмічної інфраструктури.

Зокрема, позитивним є схвалення:

- 1) **Державної цільової науково-технічної програми розвитку авіаційної промисловості на 2021-2030 роки [89]**, метою якої є створення умов для реалізації інноваційних досліджень і розроблення нових конкурентоспроможних авіаційних технологій, матеріалів, виробничих процесів та обладнання, проведення випробувань, реалізація і впровадження яких дасть змогу забезпечити рентабельне серійне виробництво високотехнологічної авіаційної техніки в Україні, розробити зразки нових конкурентоспроможних моделей серійних, модернізованих пасажирських і вантажних літаків, гелікоптерів, двигунів, малошумних гвинтів, авіаційних тренажерів, іншої техніки, а також сприятиме її експорту на зовнішній ринок;
- 2) 19 вересня 2021 року Урядом України було схвалено проект **Державної космічної програми України на 2021–2025 роки [90]**.

10 січня 2022 року заплановано пуск українського супутника «Січ-2-30» (але дата залежить від готовності ракетоносія Falcon-9), який стартуватиме з космодрому в Флориді (США) та буде доставлений на орбіту ракетоносієм Falcon-9 компанії SpaceX. Розвиток космічної інфраструктури та космічної індустрії стратегічно спрямовані на творення геостратегії сучасної України. Стосовно самого запуску, то наш космічний апарат «Січ-2-30» повністю готовий [88].

У четвер, 13 січня 2022 року, з пускового майданчика компанії SpaceX у США за допомогою ракетоносія Falcon-9 відбувся запуск українського супутника «СІЧ-2-30». Для України ця подія має велике символічне значення, адже востаннє супутник під егідою Державного космічного агентства України було виведено на орбіту ще 2011 року.

Це формує нові можливості не лише для реалізації **суверенного права Української держави** на використання космосу, а й покладає завдання щодо реалізації геостратегії України в якості космічної держави і відповідно формування в рамках розробленої і поданої в даній роботі еталонної моделі геостратегії – **космічної стратегії України**.

Розвиток *космічної інфраструктури* формує передумови для ефективного функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури, що розташовані і на морі, і на суші, і в повітрі, і в кіберпросторі. Тобто, як свого часу кіберпростір став пронизувати усі складові просторів, так і зараз, українство і людство в цілому перебуває на дуже важливому етапі переходу до абсолютно нових підходів до використання космосу.

Інакше кажучи, на наше переконання, ефективне функціонування космічної інфраструктури виступає

тиме запорукою і визначальною умовою ефективності системи національної інфраструктури в цілому в усіх вимірах: земля, повітря, вода, кіберпростір і безпосередньо космос.

Це потребує адекватного віддзеркалення при розробленні, ухваленні та реалізації як політико-безпекових рішень, так і відповідних нормативно-правових актів, які, на засадах стратегічної правотворчості, мають формувати нові суспільні відносини – **інфраструктурні відносини у сфері космосу**.

Інфраструктурне середовище має бути адекватним сучасним загрозам і небезпекам. Отже, і в рамках реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України має бути враховано не стільки бажання бачити або небажання бачити та сприймати оточуючу дійсність, а реальну дійсність та тенденції, реалізація яких може створити незворотний та перманентний стан дестабілізації стратегічної інфраструктури і національної безпеки в цілому.

Україна – одна з небагатьох країн світу, яка має замкнений цикл ракетобудування, починаючи з ракетного палива, закінчуючи готовими корпусами, ракетами-носіями і космічними апаратами. Левова частка створення космічного устаткування припадає на державні підприємства, які підпорядковуються спеціальному уповноваженому органу – Державному космічному агентству України.

У нашій країні виробляється таке космічне обладнання:

- двигуни, вузли і агрегати ракетноносіїв,
- космічні апарати,
- окремі системи космічних апаратів,

- ракетно-космічні комплекси,
- ракети-носії.

У портфоліо української космічної галузі входить три сімейства ракет-носіїв, які запускаються на чотирьох космодромах світу. Одна з головних ролей в космічній галузі країни – у конструкторського бюро «Південне» – це державне підприємство, прибуток якого від міжнародних замовлень кожен рік перевершує розмір державного фінансування. За час незалежності українськими ракетами було здійснено 148 пусків. Ракети стартували з космодромів Плесецьк, Байконур, Воллопс, платформи «Морський старт». На орбіту було виведено близько 300 космічних апаратів на замовлення різних країн світу [75].

Нам є, чим і ким пишатися.

Так, Голова державного космічного агентства України *В. Тафтай* інформує, що у 2021 році пройшов останнє випробування український супутник Січ-2-30, який за параметрами просторового розділення перевершує апарати Sentinel-2, які у 2015 та 2017 роках було виготовлено Airbus Defense and Space на замовлення Європейського космічного агентства. Супутник Sentinel-2 весь цей час успішно експлуатує Європейське космічне агентство в межах космічної системи Copernicus – програми Європейського союзу зі спостереження Землі. Після запуску український супутник Січ-2–30 буде інтегрований у Copernicus. Зображення зі супутника Україна отримуватиме щодня. Важливим в контексті гібридних війн є і той факт, що *В. Тафтай* відкрито зауважує: «Безумовно, повернення України як суб'єкта космічної галузі викликає напруження в наших політичних і військових опонентів. Вони чудово розуміють,

що, запустивши перший супутник Січ-2–30 для цивільних потреб, ми продовжимо роботу й вже скоро розпочнемо наступний етап – формування групи супутників, які виконуватимуть завдання силових й оборонних відомств. Звісно, опоненти всіляко цьому перешкоджатимуть. І почали з інформаційної війни – а саме з кампанії з дискредитації космічної програми та дезінформації на тему запуску супутника. Під виглядом розслідувань з'являються драматичні історії про «українське космічне сміття», що супутник упаде, зламається, він застарів, інформацію передавати не зможе – та й нікуди. Загалом, зрада, жоден супутник Україні не потрібен. Чим ближче ми будемо до запуску першого та всіх наступних космічних апаратів, тим сильнішим стане інформаційний тиск» [91].

Також наголосимо на архіважливій події, яка відбулася 19 листопада 2021 року у провінції Нова Шотландія (Канада): там анонсовано початок будівництва космічного пускового майданчика – комерційного космодрому для ракети-носія «Циклон-4М» розробки та виробництва українських ДП «КБ «Південне» та ДП ВО «Південний машинобудівний завод». Проект реалізовуватиме канадська компанія Maritime Launch Services Ltd (MLS). Важливість проекту полягає не лише для розвитку космічної співпраці України та Канади, але і для подальшого зміцнення традиційно дружніх та партнерських відносин між двома державами загалом. Командному центру майбутнього Космічного пускового майданчика буде присвоєно ім'я **Олександра Дегтярева – колишнього керівника ДП «КБ «Південне»**[92].

Повернення України в космос – це невідворотний факт, імперативна дійсність і реальність.

Україна – космічна держава, яка має достатній інфраструктурний потенціал для формування належної та ефективної космічної інфраструктури як на Землі, так і на інших планетах та космічних тілах з метою реалізації **власної** геостратегії.

Зокрема, на тверде переконання авторитетних фахівців у космічній галузі, Україна має дуже потужний потенціал, доведений десятиліттями створення ракетної техніки. Україна має суттєві напрацювання. Зокрема, у КБ «Південне» є концепти, здатні допомогти побудові Місячного поселення, створенню відповідних енергосистем та систем життєдіяльності, подачі кисню, космічного Інтернету тощо [88].

На цьому шляху буде багато різноманітних перепон.

Ми усвідомлюємо це. Ми готові до цього.

Тому системно працюємо кожен на своєму фронті: науковому, аналітичному, фінансовому, політичному, безпековому, інфраструктурному, правовому тощо.

Переконані, що саме в рамках стратегії ДІФСП України чільне місце мають посідати питання реалізації даної політики у космічній сфері:

- розвиток космосу, космічної діяльності, космічних технологій та послуг, а в цілому – космічної інфраструктури;
- розвиток космічної інфраструктурної спроможності та потенціалу для будови космопортів як на Землі, так і на інших планетах, зокрема і розбудови позаземних поселень на інших планетах;
- розвиток технологій дослідження та освоєння дальнього космосу;
- розбудова космічного Інтернету;

- формування інституційних спроможностей щодо реалізації державою космічної функції;
- формування космічних військ з відповідним командуванням, та інфраструктурою;
- формування стратегічної космічної автономії;
- розвиток космічного туризму та космічної комерції;
- ефективний розвиток відновленого Центру управління польотами;
- залучення приватних інвестицій;
- контррозвідувальне забезпечення стратегії ДІФ-СП у сфері інфраструктури, в тому числі об'єктів космічної інфраструктури, космопортів, з метою реалізації національних інтересів у космічному просторі, включаючи протидію промислового шпіонажу з боку будь-яких країн;
- стратегічне планування науково-дослідних і конструкторських робіт у цій галузі;
- застосування комплексного інструментарію стратегічних комунікацій для реалізації в повному обсязі державної інфраструктурної політики у сфері космосу;
- освоєння та впровадження нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки.

Підвищення ефективності державної інфраструктурної політики є важливою методологічною проблемою, адже політологічна, безпекова та юридична науки мають досліджувати не лише наявні суспільні відносини, а й формувати дороговкази формування нових відносин, у тому числі *інфраструктурних відносин*. Адже свого часу ще *Гегель* відзначав, що

ідею складає лише те, що має своїм предметом свободу [93].

У зв'язку з цим, одним із аргументів становлення нового виду суспільних відносин і відповідно формування нового напрямку державної політики – державної інфраструктурної політики, є дослідження видів технологічних укладів, зокрема **шостого технологічного укладу з подальшою екстраполяцією на розроблення напрямів політико-правового її регулювання.**

Саме на вирішення даних питань і спрямовано наше подальше дослідження.

Але перед цим, відходячи від формалізованого опису положень монографії, не порушуючи логіки дослідження, втім, певним чином відходячи від логічної будови архітектури розділів та підрозділів монографії, дещо філософії і власних гіпотетичних припущень.

Так би мовити: *в плані наукової дискусії на засадах наукового плюралізму:*

космологія + Ілон Маск = успіх України?!

7.2.6 Як скористатися помилками Ілона Маска: космологічний дискурс

Україна має бути готовою до використання своїх конкурентних переваг і можливостей, в тому числі в рамках міжнародного проекту польотів до Марсу і Місяця «Артеміда» через нестабільність або неефективність конкурентів.

Зокрема, 1 грудня 2021 року Ілон Маск заявив, що його компанія SpaceX перебуває під загрозою банкрутства через відсутність прогресу у розробці двигунів Raptor для польотів ракет Starship [94].

Зважаючи на ще багато додаткових інших особливостей (психічних та ментальних, вживання наркотичних засобів для рекреаційних цілей [95]) даної особи, можемо достеменно припустити, що за певних умов очолювана *Ілоном Маском* компанія і проекти без додаткової (можливо, не публічної) суттєвої підтримки можуть геть швидко збанкрутувати, особливо в контексті існування напруження у особистісних відносинах між Президентом США Дж. Байденом та Ілоном Маском. Через що Україна повинна мати *стратегічні сценарії* в рамках власної космічної стратегії щодо відновлення статусу-кво у космічній сфері, а також увесь необхідний інструментарій відповідно до викладеного вище у даній монографії. Світ дедалі глибше зміщується у бік нестабільності та непередбачуваності, входженням і зануренням в режим прискореного розширення через темну силу. Адекватний опис світобудови та Всесвіту у всій його тотальності у своїй незбагненній складності можливий за умови врахування дії темної матеріальної субстанції.

Виходячи із **космологічного вчення**, фізичний вакуум створює космічну антигравітацію, яка керує динамікою космологічного розширення в сучасну епоху. Через це космологічне розширення прискорюється, а чотиривимірний простір-час Всесвіту стає статичним [96; 97; 98; 99; 100; 101; 102; 103].

І якщо раніше відхід від балансу був не притаманним різноманітним стратегіям як політико-безпековим практикам, він сприймався як збій в алгоритмі соціального управління, і відповідно навіть не порушувалося питання в постановочному плані щодо розгляду змісту та походження темної матерії, природи нестационар-

ності і окремих її проявів (*дестабілізація, злочинність, кліматичні зміни, голод, епідемії, війни тощо*), то нині завдання стратегічних архітекторів полягає у передбаченні і прогнозуванні настання як можливих, так і, на перший лінійний погляд, неможливих подій з урахуванням космологічної теорії – збільшення непрогнозованого впливу темної матерії та нестаціонарності на біоістоти. Адже 12 років тому ніхто не вірив в успіх *Ілона Маска*, тому не потрібно ідеалізувати його управлінську, а головне бізнесову модель побудови компанії, а головне незалежність від космологічних законів розвитку Всесвіту. Нам потрібно бути готовими надати власні ефективні рішення тих завдань, які сьогодні стоять перед *SpaceX* і вирішення яких лягатиме в основу творення геостратегії сучасної України. Тим більше, що необдумана і напевно ментально некерована активність *Ілона Маска* в соціальних мережах автоматично формує численний пул супротивників його не лише як бізнесмена, а й передусім, як безвідповідальної особистості з подальшим формуванням інтелектуальних груп протидії, на кшталт *Anonymous* [104]. Таким чином тактичні помилки можуть коштувати *Ілону Маску* стратегічної переваги, яку він, за певних умов, може втрати за нашими прогнозами вже у найближчій та осяжній перспективі.

Принагідно, одним із основних феноменальних проявів впливу темної сили і темної матерії є постійна політична нестабільність, відсутність стаціонарності та балансу у владних елітах України. А показова втеча впливових осіб з України напередодні пролошеного в ЗМІ на 16 лютого 2022 року «вторгнення» Росії до України є додатковим свідченням ідентифікації даних осіб як не українців. Це з погляду класичної науки може сприйматися як

стратегічна помилка і слугувати аргументом на користь позиції ворогів української національної державності щодо недоцільності існування Української державності.

Однак, з іншого боку, з позицій сучасної космології та її можливих трактувань саме нестаціонарність і непередбачуваність виступають іманентними чинниками віковичного звитяжного розвитку українства протягом тисячоліть. Незламність, непоборність, нескоримість, нездоланність, характерність, пристосовуваність, поєднана із духовністю, ментальною толерантністю і збереженням національного духу і національного сенсу створюють поживний ґрунт для упевненості щодо найбільшої пристосованості Української держави до розвитку темної сили і нестаціонарності в рамках Всесвіту. Адже саме Україна, існуючи в умовах постійних трансформаційних змін як політичних інститутів влади, так і інститутів громадянського суспільства, може за певних умов стати в авангарді космологічних планетарних змін, утворивши фронт розвитку нестаціонарних соціальних спільнот і динамічних державних утворень.

7.3 СТРАТЕГІЯ ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ШОСТОГО ТЕХНОЛОГІЧНОГО УКЛАДУ

Мрія дає нуль, якщо її не зробити життям

Григорій Тютюнник

Успішність і процвітання країни залежать від сукупності чинників, багато з яких перебувають в предметно-

му полі політологічної, безпекознавчої та правової науки або ж опосередковуються ними.

Відтак, у сучасному глобалізованому світі з метою збереження власної ідентичності, в тому числі *інфраструктурної ідентичності*, як інфраструктурної спроможності забезпечити втілення національних інтересів завдяки ефективній реалізації норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури, Україна повинна володіти могутнім та системним інфраструктурним потенціалом та комплексом і ефективно функціонуючою системою національної інфраструктури, в тому числі володіти ефективними узгодженими системами забезпечення відповідної державної політики.

7.3.1 Стратегічний рівень мислення: засада розвитку Української держави

Сьогодні відбуваються драматичні зміни не лише в геополітичній площині, а й у сфері розподілу центрів впливу на об'єкти стратегічної інфраструктури безвідносно до їх територіальної або інституціональної належності з одночасним формуванням стратегічних центрів управління ними в інтересах суб'єктів управління, в тому числі транснаціональних корпорацій.

На жаль, в Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури [62] акцентованість, як і раніше майже в усіх безпекових документах [105; 106; 107; 108], *зберігається лише на оперативно-тактичному рівні*: агресія РФ, посилення терористичних загроз, аналіз наявних та ідентифікованих загроз, дублювання застарілих кліше щодо «не-

обхідності удосконалення взаємодії», «врахування» техногенних загроз тощо.

Даний контекст було покладено і в основу різноманітних проєктів тексту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» та, на жаль, закарбовано в тексті уже схваленого Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року.

За такого підходу будь-які силкування політологів, безпековців, правників щодо впливу та ефективного регулювання інфраструктурних відносин завжди матимуть ретроспективний аспект, у той час як:

- 1) *політологічні теорії* перетворюються на інтелектуальну та методологічну аргументацію постфактум політико-правової практики, вже ухвалених політичних рішень, а не становлять методології стратегічного прогнозування, передбачення і планування цих рішень;
- 2) *безпекова політика* перетворюється на чинник забезпечення, адже спрямовується на захист ідентифікованих загроз та небезпек, а не виступає випереджувальним фактором формування достатніх умов для реалізації ДІФСР;
- 3) *право* перетворюється на служницю правовій реальності, а не на вагомий регулятор управління суспільними відносинами (в рамках концепції стратегічної правотворчості, яку ми розвиваємо в правничій науці), в тому числі в напрямі формування нових відносин.

Утім постає актуальна потреба виходу на **стратегічний рівень мислення** з урахуванням аналізу сучасних трендів, сучасних тенденцій розвитку суспільних відносин, зокрема роботизації, цифровізації, розвитку нано-

та біотехнологій, впровадження штучного інтелекту та інших, про які йшлося в попередньому підрозділі.

Причому наше завдання полягає не стільки у вербалізації формулювання певної моделі для заповнення прогалін у політико-правовому регулюванні ДІФСР України, скільки у тому, щоб віднайти єдину основу для високотехнологічної розробки конкретних пропозицій удосконалення політико-правового регулювання з урахуванням закономірностей глобалізації і трансформації не лише суб'єктивних, а й об'єктивних чинників і критеріїв, спільної мети реалізації національних інтересів і збереження інфраструктурної ідентичності нашої держави в рамках утворення **шостого технологічного укладу**.

Вплив та наслідки Brexit для інфраструктурної політики України потрібно також враховувати не лише у короткочасній, а й у довгостроковій, стратегічній перспективі, чого також не зроблено в жодному документі, що регулює правові інфраструктурні відносини [109].

За таких умов, роль права знову не зводиться до служниці панівного класу, олігархату та представників їх інтересів у владі, а відновить свій статус справжнього регулятора суспільних відносин, незалежно від того, чи визнає факт існування цих відносин правляча верхівка, чи ні.

7.3.2 Інституційна спроможність: альтернативний погляд

Тому надамо альтернативний погляд наявній позиції щодо призначення політичних інститутів та й загалом інституційної спроможності, а також правового ре-

гулювання суспільних відносин, що складаються у сфері інфраструктури на базі системного синергетичного та проактивного методологічних підходів, а також методології політології та безпекознавства.

В Україні не стоять осторонь досліджень **шостого технологічного укладу**.

Так, за ініціативи МОН України у 2018 році було оголошено конкурс наукових робіт на тему: «Економічна глобалізація та шостий технологічний устрій» [110]. Але ці дослідження носять здебільшого відірваний від контексту будови сучасної державної політики характер і, на жаль, не знаходять фактичного відображення у різноманітних державних планах, програмах, нормативних актах.

Так, в широко цитованих нами роботах, присвячених безпосередньо дослідженню окремих аспектів формування та реалізації стратегії ДІФСП [111; 112; 77; 113], навіть побіжно **не вказується на зв'язок шостого технологічного укладу та розвиток інфраструктури**.

На жаль, не було згадано про це ані на засіданні відповідної робочої групи з питань створення державної системи захисту критичної інфраструктури, яке проходило 21 жовтня 2019 року [59], ані на «круглому столі» з питань законодавчого забезпечення реформування СБУ, що проходив 22 жовтня 2019 року в НІСД [114].

Водночас автори, що вивчають проблематику шостого технологічного укладу, відзначають його вплив на різні компоненти інфраструктури. Зокрема *І. Макаров* зауважує, що шостий технологічний уклад передбачає розвиток нано- і біотехнологій, що є принципово новим кроком порівняно із попередніми технологічними укладами. Саме це утворює додаткові можливості для

розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури цивілізації [115].

Саме тому нами **вперше в науковій літературі** порушується питання кореляції завдання входження до переліку країн шостого технологічного укладу і формування напрямів стратегії державної інфраструктурної політики України.

Для розуміння важливості та логіки викладення матеріалу потрібно зважено і без емоцій підходити до аналізу об'єктивної реальності, сприймаючи її як категорію об'єктивну, поза намагань умістити в профановану систему формально-логічного опису інфраструктурні відносини на базі чинної в Україні нормативної бази. З урахуванням викладеного, доцільно диференціювати групи країн за критерієм їх інфраструктурної спроможності в контексті належності до країн того чи іншого технологічного укладу. Це сформує загальне уявлення про інфраструктурну світобудову і роль України в ній, з подальшим розумінням підходів до вирішення завдань, що стоять в даному дослідженні з урахуванням глобального контексту.

Зокрема, з позицій формування та долучення тих чи інших держав до технологічних укладів, виділяють такі групи [116]:

- 1) *технологічне ядро*: США, Китай, Японія, Німеччина, Англія, Франція;
- 2) *країни першого технологічного кола*: Італія, Канада, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, Австралія, Південна Корея, Сінгапур;
- 3) *країни другого технологічного кола*: найбільш розвинені країни: Індія, Бразилія;
- 4) *постсоціалістичні країни Східної Європи*;

- 5) країни СНД;
- 6) найменш розвинені країни.

Отже, зарахування до шостого технологічного укладу на пряму віддзеркалює рівень розвитку об'єктів стратегічної інфраструктури. І навпаки: рівень розвитку інфраструктури створює умови до долучення держави до шостого технологічного укладу.

Відзначимо, що зараз активно з'являються нові галузі, збільшується ефективність виробництва у поєднанні з кардинальним збільшенням потреб в енергії, поєднаним зі скороченням робочих місць та збільшенням споживання енергоресурсів, водночас в умовах необхідності реалізації **політики стратегічної декарбонізації**, тобто низьковуглецевої практики і прагнення щодо нульового рівня викидів, яка базується на таких засадничих положеннях:

- 1) декарбонізація і стратегічне передбачення;
- 2) реалізація екологічної поведінки на практиці;
- 3) підвищення регулятивної гнучкості;
- 4) прискорене створення партнерств, орієнтованих на збереження клімату;
- 5) оцифрування даних та процесів для зміцнення довіри та підтвердження результатів [117].

Відбувається роботизація і цифровізація, широке впровадження штучного інтелекту у сферу суспільного життя, в тому числі в безпекову сферу, космічну сферу, сферу оборонно-промислового комплексу.

Зокрема, *В. М. Бегма* та *О. О. Свергунов* справедливо відзначають, що наразі у центрі уваги – розроблення лазерного, гіперзвукового, роботизованого та іншого озброєння з використанням штучного інтелекту, яке суттєво змінює характер війн [118, с. 6].

Причому, на думку фахівців, процес роботизації є незворотним, і ставить нові системні проблеми як перед системою державного управління, так і в цілому перед громадянським суспільством [119].

Стосовно впровадження штучного інтелекту, то відзначимо, що один із лідерів уведення даних технологій – Велика Британія – за даними організації (Tech Nation), за перші шість місяців 2019 року за допомогою власних стартапів та компаній отримала рекордну суму інвестицій в розмірі понад 1 мільярд доларів США [120]. Відтак, розвиток високих технологій та відповідних їм об'єктів стратегічної інфраструктури сприятиме залученню необхідних інвестицій, тобто в цілому закладатиме конструктивний вектор розвитку держави. Так, наприклад, розмір залучених приватних інвестицій до інфраструктурних проєктів Москви (Росія) майже в два рази перевищує бюджет всієї України і складає майже 80 млрд доларів США [121]. Однак – це предмет іншого дослідження, яке має здійснюватись у рамках окремих міждисциплінарних наукових розвідок.

Отже, очевидним є той факт, що удосконалення функціонування ОСІ створює умови і таку тенденцію, як формування **нового економічного ландшафту** [122], який чинить прямий вплив і на функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури, що має бути враховано при формуванні та реалізації стратегії ДІФСП.

Україна має всі шанси та інституційну спроможність встигнути вбудуватися в нову картину світу, зберігаючи власні національні інтереси, контроль над власним інфраструктурним комплексом та національною ідентичністю, в тому числі монополію на розвиток та впровадження штучного інтелекту, водночас враховуючи

глобалізаційні зміни, в тому числі щодо ролі та впливу інфраструктури на формування нової картини світу. Головне: політична воля; ефективна узгоджена спільна діяльність політичних інститутів; випереджувальна (стратегічна) правотворчість.

7.3.3 Технологічний уклад: політологічний дискурс

У цьому аспекті важливим є розуміння змісту поняття «технологічний уклад», з його подальшою екстраполяцією на *сферу інфраструктурних відносин і формування напрямів реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.*

Технологічний уклад – комплекс новітніх технологій, винаходів та інновацій, які лежать в основі кількісного та якісного стрибка в розвитку виробничих сил суспільства [123; 124; 125; 126].

На думку С. Ю. Глазьева, **технологічний уклад** – цілісне та стійке утворення, в рамках якого здійснюється замкнений цикл, який починається з видобутку і отримання первісних ресурсів і який закінчується випуском набору кінцевих продуктів, які відповідають типу суспільного споживання. Комплекс базових сукупностей технологічно сполучених виробництв утворює ядро технологічного укладу.

Технологічні нововведення, які визначають формування ядра технологічного укладу, називають **ключовим чинником**.

Галузі, які інтенсивно використовують ключовий чинник і відіграють вагомую роль у розповсюдженні нового технологічного укладу, становлять собою несучу га-

лузь [127, с. 11]. Також С. Ю. Глазьев у більш широкому розумінні визначає *технологічний уклад* як нерівномірний процес послідовного заміщення цілісних комплексів технологічно сполучених виробництв [116].

Ю. В. Яковець визначає технологічний уклад як декілька взаємопов'язаних і таких, що послідовно замінюють одне одного покоління техніки, які еволюційно реалізують спільний технологічний принцип [562].

Дослідження *інфраструктурного аспекта шостого технологічного укладу* є доцільним і вчасним ще й тому, що для формування власної та сучасної інноваційної системи національної інфраструктури потрібно чітко усвідомлювати етапність і тенденції як самого шостого укладу, так і п'ятого та сьомого укладів, які, відповідно, обумовлюють і спрямовують розвиток технологічних підприємств і розвиток ОСІ в цілому. Саме тому, одним із завдань стратегії і є топоніміка інфраструктурного потенціалу з подальшим прогнозно-індикативним спрямування розвитку відповідної державної політики.

Причому формування нової інфраструктури, що базується на шостому технологічному укладі, поступово витіснятиме інфраструктуру, що базується на *попередньому* (п'ятому) технологічному укладі [128; 129], що потрібно враховувати при розробленні та впровадженні політичних та безпекових рішень, а також НПА у сфері ДІФСР. Адже ми чітко сповідуємо позицію, яка була сформульована ще наприкінці ХХ століття В. М. Кудрявцевим, В. С. Нерсесянцем про **широке розуміння права поза рамками самих правовідносин** [130, с. 9].

У дещо іншій інтерпретації на дану обставину вказує і Г. Г. Малинецький, котрий зауважує, що причина нинішньої світової фінансової кризи полягає у тому, що

галузі п'ятого технологічного укладу вже не дають колишньої віддачі, а їхній потенціал розвитку значною мірою вичерпано [125, с. 18-19]. Водночас «нові» законопроекти продовжують розробляти, ґрунтуючись на застарілих методологічних підходах, зберігаючи юридичну техніку і логіку мислення, характерну навіть не для п'ятого, а для четвертого технологічного укладу, що є неконструктивним.

Причому на цю обставину у різних контекстуальних сенсах нами звертається увага за текстом усього монографічного дослідження.

7.3.4 Інфраструктурний ландшафт шостого технологічного укладу

Важливим для науково обґрунтованого розуміння необхідності кардинальної зміни політичного, безпекового, стратегічного та правового світогляду і юридичної техніки в рамках розроблення ДІФСП є дослідження **ключових чинників шостого технологічного укладу**.

На думку С. Ю. Глазьева і В. В. Харитонова, основними чинниками, ключовими факторами шостого технологічного укладу виступають:

- біотехнології, що ґрунтуються на досягненнях молекулярної біології та генної інженерії;
- нанотехнології;
- системи штучного інтелекту;
- глобальні інформаційні мережі;
- інтегровані високошвидкісні транспортні системи [127, с. 17].

Як видно з даного переліку, кожен із наведених вище факторів тісно переплетений зі складовими еле-

ментами інфраструктури, де функціональність, безперервність, цілісність і стійкість забезпечують надання життєво важливих послуг та реалізацію життєво важливих функцій. Своєю чергою, реалізація життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг складають зміст реалізації життєво важливих, стратегічних національних інтересів.

Відтак, ключові *фактори шостого технологічного укладу* повністю детерміновані ефективним розвитком ОСІ, а отже, їх врахування є іманентним при розробленні стратегії ДІФСР як політико-безпекової практики, а сама ДІФСР не може функціонувати поза контекстом шостого технологічного укладу.

Для шостого технологічного укладу характерними є: компактна та надєфективна енергетика та відхід від вуглецю (*декарбонізація*), розвиток на впровадження нанотехнологій, нанотроніки, штучного інтелекту, наноенергетики, нанобіотехнологій, блокчейн технологій, ширше застосування квантової механіки. Створюється нова медицина, побутова техніка, види транспорту та комунікацій, використання стовбурових клітин, інженерія нових тканин та органів, відновлювальна хірургія і медицина, відбувається суттєве збільшення тривалості життя людини [131, с. 149].

Г. Г. *Малинецький* зазначає, що *галузями шостого технологічного укладу* в найближчому майбутньому стануть:

- біотехнології;
- нанотехнології;
- нова медицина;
- роботика;
- високі гуманітарні технології;

- повномасштабні системи віртуальної реальності;
- нове природокористування [125, с. 19].

Важливим аспектом, на якому наголошує *Г. Г. Малинецький*, є нова медицина, адже радикальні зсуви в медицині і підвищення якості і тривалості життя, які можуть бути досягнуті в одній із країн, також можуть суттєво змінити конфігурацію світових еліт і стати каталізатором соціальних змін [125, с. 19], в тому числі вплинути на вектори реалізації як стратегії ДІФСП, так і геостратегії в цілому.

Водночас *Є. Каблов* відзначає такі *характерні особливості шостого технологічного укладу*, як: створення квантового комп'ютера; створення штучного інтелекту; забезпечення принципово нового рівня управління державою, суспільством, економікою [132].

Застосування *проактивного підходу* у поєднанні із *інтегративним підходом*, а також *діалектичним методом* пізнання сутності суперечностей між явищами та тенденціями, що піддаються науковому аналізу, а також *методами порівняльної політології та правознавства* – уможливають також висунути ще й ряд додаткових наукових гіпотез.

7.3.5 Наукові гіпотези щодо подальшого розвитку людства

Очевидним є те, що наступні види технологічного укладу будуть вже зосереджені скоріш за все на вдосконаленні людини як біоістоти, причому як актуалізації її власних можливостей до вдосконалення, так і з залученням штучного інтелекту, формування інтегрованих, гібридних людей, здатних бути як біологічними істотами, так і кіборгами.

Розуміння зазначених тенденцій є важливим з огляду на формування відкритих інфраструктурних відносин, до яких за умови реалізації визначених нами тенденцій кіборги будуть вже входити до системи інфраструктури в якості не лише суб'єктів управління, а й об'єктів стратегічної інфраструктури. Але ці питання на сьогодні більше прогностичного характеру і мають виступати також предметом окремих та самостійних досліджень [133; 134; 135; 136; 137; 138].

Водночас в рамках будови моделей політико-правового регулювання стратегії ДІФСР доцільно враховувати напрацювання авторів, які широко інтерпретують поняття *правомірності* як духовні, наукові і практичні категорії «права» і «міри» в їх органічному взаємозв'язку, що врешті-решт формує передумови для усвідомлення правомірності законів, що ухвалюються, і взагалі правозастосовної практики, інститутів та їх функцій, поведінки суб'єктів права і їх спільної відповідальності [139, с. 23].

Стосовно ж впливу шостого технологічного укладу на стратегію державної інфраструктурної політики, відзначимо, що більшість країн світу акумулює свій безпековий потенціал на забезпеченні стійкості та живучості власної інфраструктури (життєво важливої, стратегічної тощо) та захисту від дій супротивника, включаючи ведення наступальних дій у кіберпросторі та космічному просторі, на що нами наголошено в попередньому підрозділі.

Чимало дослідників у той чи інший спосіб прагнуть пов'язати тему захисту ОСІ з *кібербезпекою*, на це нами було вказано при дослідженні змісту НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері інфраструктури.

Водночас, теоретично та методологічно помилкові припущення стосовно категорійно-понятійного апарату унеможливлують навіть вихід у напрям досягнення поставленої дослідницької мети. Одним із таких прикладів є стаття родини Бакалінських, в якій самовільно та безпідставно, без наведення жодної наукової аргументації змішуються поняття: кібербезпеки та кіберзахисту, кіберпростору і сфери кібербезпеки, глобалізації в інформаційному просторі і цифровізації, нормативно-правового регулювання у сфері кібербезпеки і правової основи кіберзахисту тощо. Також дивною є пропозиція авторів щодо впровадження систем *інформаційного комплаєнсу* [140, с. 106] без наведення за текстом статті належних аргументів як щодо змісту даного терміна та необхідності його операціоналізації та легітимації, так і значення в контексті розв'язання наукових завдань із правового регулювання державної інфраструктурної політики.

Автори даної статті, зазначаючи необхідність «*вдосконалення правової основи кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури*», формально згадуючи про цифровізацію, також не відзначають глобальних тенденцій та переходу до шостого технологічного укладу. Одним із факторів, який сприяв викладенню статті саме в такій інтерпретації, на наш погляд, є відсутній аналіз здобутків сучасних науковців у сфері кібербезпекової та інформаційної політики, що, з-поміж багатьох інших чинників, підтверджується тим фактом, що з 23 джерел у списку використаної літератури, лише чотири – наукові дослідження авторів (датовані до 2014 року), а решта – нормативні та інші регуляторні акти [140].

Натомість переконані, що система національної інфраструктури стає дедалі уразливішою для реалізації кі-

берзагроз, через що сфера інфраструктури має розглядатися як ключова сфера забезпечення національної безпеки, а інфраструктурні війни – загрозою національній безпеці [141]. Зокрема 28 липня 2021 року було ухвалено протокольне рішення, у якому містяться завдання щодо прискорення законодавчого забезпечення кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, посилення відповідальності посадових осіб та структурних підрозділів державних органів за кіберзахист власних інформаційно-телекомунікаційних систем. Також важливим стало започаткування командно-штабних навчань стратегічного рівня із забезпечення кібербезпеки [142].

Результати наших наукових досліджень знайшли своє підтвердження під час виступів та обговорення на засіданні міжвідомчої робочої експертної групи з питань створення державної системи захисту критичної інфраструктури, де, зокрема, було зазначено важливість забезпечення кіберзахисту і кібербезпеки, у тому числі для захисту критичної інфраструктури [143].

Також вагомі аргументи на користь висловленої нами вище позиції надані керівником ГШ ЗС РФ *В. Герасимовим*, який відзначає, що інформаційна сфера не має яскраво виражених кордонів, через що забезпечує можливість дистанційного, таємного впливу не лише на критично важливі інформаційні інфраструктури, а й на населення країни, чинячи безпосередній вплив на національну безпеку держави [144].

З огляду на викладене, дана обставина та тенденція також має бути відображена як в Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, так і в профільному Законі України «Про критичну інфраструктуру».

Україна доволі повільно впроваджує нанотехнології, передусім відсутній гарантований державою створений та функціонуючий сприятливий інвестиційний ландшафт. Адже кожна інвестиція потребує розуміння того, як бізнес-модель тієї чи іншої компанії вписуються до конкретного нормативного середовища [145].

Саме тому при формуванні стратегії ДІФСП потрібно охоплювати широке коло проблем і не обмежуватись лише дослідженням діяльності системи безпеки інфраструктури (більшість авторів без належної наукової аргументації сліпо тиражують і вживають обмежений і некоректний термін «державна система захисту критичної інфраструктури»), а, наприклад, аналізувати *економічну складову*, зокрема рівень інвестицій, механізм їх скринінгу та стратегічну доцільність використання для реалізації національних інтересів.

Так само як і створення умов для розвитку нових технологій, поєднане зі створенням правових гарантій повернення іноземних інвестицій, автоматично сприятиме залученню інвестицій. Адже якщо держава не приділятиме уваги розвитку нових технологій, залученню прямих іноземних інвестицій, продовжуватиме інвестувати в застарілі галузі – галузі п'ятого і нижче технологічного укладів – наша держава ризикує опинитись в ролі об'єкта інфраструктурного впливу, аж до втрати контролю над управлінням власним інфраструктурним комплексом і подальшою втратою інфраструктурного суверенітету, втрати національної незалежності.

У даному аспекті в контексті імплементації інвестиційно-інноваційних стратегій розвитку ДІФСП можна підтримати В. М. Бегму та О. О. Свєргунова, які також відзначають, що сьогодні спостерігається неузгодженість

механізмів залучення іноземних інвестицій у розвиток вітчизняного ОПК. Водночас іноземний досвід свідчить, що розвиток ОПК, оновлення його технологічної бази неможливі без значних інвестиційних ресурсів, що можуть залучатися як через прямі іноземні інвестиції у різноманітні оборонні проекти, створення СП з іноземними компаніями, так і через фондовий ринок, на якому будуть представлені акції наукомістких оборонних підприємств та довгострокове державне оборонне замовлення на продукцію ОПК.

Тому в майбутньому політику України у цій сфері необхідно адаптувати за такими напрямками:

- зменшення інвестиційно-інноваційних ризиків;
- поліпшення економічних, правових та організаційних умов діяльності іноземних інвесторів;
- активізація механізмів концесії, угод про розподіл продукції, лізингу;
- використання потенціалу інститутів спільного інвестування (інвестиційних, пенсійних, страхових фондів) тощо [118, с. 59].

Більше того, з 2014 року стало цілком очевидним, що в довгостроковій перспективі у США в протиборстві з Китаєм та РФ використовується, по суті, технологічна перевага, ґрунтована на динамічній **приватній інноваційній економіці** (виділено нами. – Авт.) [118, с. 19].

Саме тому скринінг прямих іноземних інвестицій, з одного боку, дозволить обирати потрібні для реалізації геостратегії України проекти, водночас за певних умов, в тому числі: системної корупції, впливу агентів впливу, зацікавлених груп та прямого лобіювання з боку іноземних держав, непрофесійності та тенденцій до деінтелектуалізації української влади та взагалі влад-

них еліт тощо, даний механізм може бути застосований для унеможливлення входження прямих іноземних інвестицій для розбудови високотехнологічних галузей промисловості України та призупинення її розвитку та потрапляння до країн шостого технологічного укладу.

Запроваджуючи новітні технології та залучаючи прямі іноземні інвестиції (з урахуванням засад їх скринінгу відповідно до національних інтересів) [146] в їх розроблення та провадження, створюючи відповідну правову базу для цього, Україна залишає за собою можливість бути активним суб'єктом геополітики, в тому числі суб'єктом управління власними ОСІ, реалізовувати розроблену відповідно до власних національних інтересів стратегію ДІФСП.

У цьому аспекті доцільно спиратися на теорії життєвих циклів М. Д. Кондратьєва [147], а також розроблену модель на її основі щодо **інфратраєкторій**.

Нижче відображено схему технологічних укладів, циклів розвитку науки, послідовність геополітичних криз, екстремуми наукової активності та геоекономічні цикли (мовою оригіналу) [123].

Дана схема наочно демонструє необхідність чіткого відстеження передумов формування тих чи інших технологічних укладів з метою формування ефективної ДІФСП.

Водночас важливим є не абсолютизувати необхідність приросту технологій та фінансів, а також зосередитися на виробництві матеріальних цінностей, удосконаленні технологічного рівня виробництва, кліматичному балансу, зокрема розроблених в Україні принципово нових, революційних технологій, продукції і послуг. Це дозволить прогнозовано ефективно розвиватися в рамках шостого технологічного укладу і створити усі сприятливі передумови для переходу на наступний уклад, про який ми зазначали вище (*метакогнітивний рівень [148]*).

Більше того, для України розвиток нанотехнологій, запровадження ефективної енергетичної політики, зокрема, через розповсюдження сонячних та твердopаливних батарей, електро- та водневого транспорту, водневих та квантових двигунів тощо надасть могутній додатковий поштовх для незалежнення від енергоносіїв природного походження (нафта, газ). Таким чином, **розвиток власного високотехнологічного виробництва** сприятиме формування власної геостратегії безвідносно до чинників залежності. Адже справжня геостратегія це політико-безпекова практика **«для»**, а не державна політика в найбільш важливих сферах життєдіяльності **«проти»**.

Одним із напрямів реалізації стратегії ДІФСП є формування умов для ефективного розвитку **нанофабрик**. У даному аспекті в рамках економічної політики доцільно передбачати та унормувати формування кількох напрямів шостого технологічного укладу, які здатні ство-

рити нові економічні умови для розвитку нашої держави і вдосконалення напрямів реалізації СДІФСР ОСІ, формування нових об'єктів на базі шостого технологічного укладу.

Причому актуальним у цьому процесі є обов'язкове формування механізму політико-правового регулювання ДІФСР з урахуванням наведених вище фактів та тенденцій розвитку інфраструктурних відносин. Для ефективного формування даного механізму, на наш погляд, доцільно виходити з таких граничних показників, на які має бути спрямовано регулюючий вплив як політичних норм, так і норм права, і які мають бути чітко і нормативно закріплені у відповідних нормативно-правових актах:

- *мета* стратегії державної інфраструктурної політики з урахуванням входження України в якості суб'єкта шостого технологічного укладу;
- *шляхи досягнення визначеної вище мети*: засоби досягнення: *ідеї, смисли* (фабрики смислів, аналітичні та епістемологічні спільноти), *наративи* (гуманітарний, технократичний, цифровий, стратегічний), *збереження національної ідентичності* (проект успішної майбутньої ефективної України через нормативне закріплення реперних точок росту), *технології* (шостого технологічного укладу), *інвестиції* (у технології, продукцію та послуги шостого технологічного укладу), *інституції* (державні, недержавні, в тому числі цифрові), *публічно-приватне партнерство* (в т. ч. створення аналітичних спільнот) тощо;
- *реперні точки* досягнення конкретних завдань у визначений проміжок часу, які в сукупності уможливають реалізацію визначеної мети;

- *суб'єкти формування*, реалізації та корекції стратегії державної інфраструктурної політики із значенням не лише їх обов'язків та прав, а й передусім форм і методів взаємодії інституціональних структур та інститутів громадянського суспільства (епістемологічні та аналітичні спільноти, наукові школи, корпорації, інвестори), форм і методів публічно-приватного партнерства тощо;
- *очікувані результати* від реалізації стратегії державної інфраструктурної політики по кожній сфері функціонування ОСІ;
- *прогнозування та моделювання* нових ризиків внаслідок реалізації ДІФСП на основі врахування тенденцій розвитку та ключових чинників шостого технологічного укладу.

Потрібно зважати на прогностичну роль правового регулювання, а не лише фокусувати увагу на регулюванні вже сталих відносин. Як і в попередньому підрозділі ми формуємо дану тезу, адже і за даного контекстуального випадку норми права мають виступати своєрідним проектором майбутнього. Саме на право ми покладаємо роль не лише регулятора суспільних відносин, а й фундатора нових суспільних відносин, водночас політичні інститути, передусім стратегічні архітектори, мають виступати творцем геостратегії сучасної Української держави.

У нормах права мають віднайти своє відображення цілі і пріоритети розвитку української нації як конкретного, духовно і політично розвиненого народу, просякненого спільною соціальною свідомістю, за *Л. Костенко* – гуманітарною аурою нації, та ідеєю ефективного розвитку в рамках шостого та наступних технологічних укладів, а головне – формування на підставі викладено-

го виваженої ДІФСП, яка відповідає національним інтересам української нації.

Зазначене уможлиблюється в рамках **формування геостратегії сучасної України**, зокрема і в контексті розроблення власної гуманітарної політики та справжніх пріоритетів розвитку держави, а не суб'єктивних приватних олігархічних (буржуазних, технократичних) інтересів.

Характерною рисою формування нового укладу є розрив між вимогами нового укладу і традиційними системами інфраструктури, які успадковуються в рамках минулого укладу [149]. Саме тому застосування спеціальнонаукових методів національнознавства, зокрема *методу геополітичної кон'юнктури* [2], уможлиблює резюмувати, що в процесі розроблення нової СДІФСП потрібно відходити та лишати в минулому міркування доцільності, політичної кон'юнктури, економічної можливості (в тому числі власників / розпорядників ОСІ) модернізації тощо.

Питання потрібно ставити геть по-іншому:

- чи здатна Україна сьогодні з наявними ОСІ претендувати на входження до шостого укладу?
- чи є в Україні власна стратегія розвитку, позбавлена морально меншовартісних аберацій чужих віддзеркалень?
- чи здатна українська нація до адекватної відповіді на нові глобальні виклики сучасності в рамках примноження та плекання власної самоідентичності?
- чи готова наша держава до нових випробувань з урахуванням нових ключових факторів та трендів цивілізаційного розвитку, в тому числі високотехнологічного мілітарного розвитку?

- чи є в державі достатньо інфраструктурного потенціалу для реалізації національних інтересів і створення необхідних і достатніх умов для входу до шостого технологічного укладу?
- чи готова (інтелектуальна здатність та політична готовність до реалізації рішень) владна еліта країни до застосування нових методологічних підходів до реалізації геостратегії сучасної України з урахуванням об'єктивної реальності та настання нової епохи і подолання суперечностей розвитку політичної, безпекової та правової науки і суспільних відносин?

Актуальним для підвищення ефективності реалізації СДІФСП є запровадження технологій CALS (Continuous Acquisition and Life-Cycle Support). Ця технологія передбачає використання єдиного інформаційного простору (інтегрованого інформаційного простору) на основі міжнародних стандартів для спільної інформаційної взаємодії усіх учасників життєвого циклу продукції: розробників, замовників, в тому числі державних; постачальників продукції, експлуатаційного та ремонтного персоналу [127, с. 19].

Важливим також виступає і формування нової **інфраструктурної культури, інфраструктурної свідомості та інфраструктурної освіти (інфраструктурної грамотності та просвіти)**.

На необхідність зміни підходів до науки та освіти в цілому звертає увагу і В. М. Авербух, відзначаючи, що без переорієнтації усієї системи освіти на новий рівень технологічного життя у буденності, поза всезагального підйому культурного рівня усіх прошарків суспільства технологічний прогрес не дасть очікуваного ефекту [150, с. 165].

На необхідність розвитку науки і формування нових смислів та цінностей для усвідомлення трансформації світу наголошував і *В. Василенко*, який визначав, що всезагальна соціально-гуманітарна цінність сьогодні може і має стати метою та визначальним чинником, який здатен возз'єднати народ України відповідно до Конституції України, причому важливим для такого якісного стрибка є наука, в рамках якої можливо розробити особливі технології цілеспрямованого формування структур майбутнього людського пізнання і створити новий сьомий уклад на основі випередження [151].

На необхідність формування стратегічного мислення звертає увагу і один із авторів даної монографії *В. А. Ліпкан*, вказуючи на необхідність розроблення чіткої кібербезпекової та інформаційної політики, яка має бути спрямована на утвердження України як високотехнологічної розвиненої держави [152].

Солідаризуючись і розвиваючи дану думку ширше підкреслимо далі, що для цього в Україні є відповідний як ресурсний, так і інтелектуальний потенціал. Більше того, наука має володіти статусом самостійної галузі економіки, що сформує активну систему залучення інновацій і впровадження наукових результатів на основі ефективно функціонуючої національної інноваційної системи і, як наслідок, динамічного інноваційного розвитку одразу ж в практичну площину. Відтак могутнім пластом формування стратегії державної інфраструктурної політики має стати реалізація інноваційної стратегії, ключовим чинником успішності якої є розвиток інноваційної науки з опорою на епістемологічні аналітичні спільноти, передусім у державному секторі. Водночас ефективність державного сектора науки на пряму

залежить від функціонування системи нормативно-правового регулювання, на що, зокрема, також зазначає і Є. Каблов [132]. Важливим є також розуміння владними елітами призначення стратегічного передбачення і прогнозування, а також прогнозно-індикативної діяльності державних аналітичних установ, які мають зазнавати мінімального впливу і формувати засади **для** вироблення тих чи інших політичних рішень, а не постфактум аргументувати «доцільність і правильність» наперед заданої владної позиції.

При розробленні стратегії ДІФСП України доцільно враховувати досвід *Південної Кореї* [125, с. 24-25] щодо формування нею передумов, дорожньої карти щодо входження до країн шостого технологічного укладу:

- 1) чіткий, науково обґрунтований план розвитку національної економіки, конкретна дорожня карта, підготовлена **провідними світовими спеціалістами**;
- 2) імперативний курс на розвиток не нинішнього або минулого, а наступного технологічного укладу;
- 3) жорстка економічна політика, яка спонукає підприємців не виводити капітали за кордон, інвестувати їх у розвиток національної економіки у своїй країні;
- 4) випереджувальні вкладення в освіту, фундаментальні та прикладні дослідження і наукові розробки;
- 5) формування адекватних традиційно патріархальному суспільству соціально-технологічних структур, орієнтованих на інноваційний прорив.

Імплементация конкретних новітніх технологій у сфері інфраструктури потребуватиме застосування но-

вітніх інвестиційних, освітніх, гуманітарних, соціально-політичних, інформаційних та управлінських алгоритмів, зміни життєвого укладу.

7.3.6 Мета України – потрапляння в групи країн технологічного ядра

Мета для України – входження в шостий технологічний уклад в якості країни технологічного ядра.

Для реалізації даної амбітної мети постає серйозне та стратегічне завдання щодо точного цілепокладання, докорінної зміни векторів стратегії державної інфраструктурної політики, залучення прямих іноземних інвестицій, формування засад публічно-приватного партнерства за умови збереження інфраструктурної ідентичності та передових позицій України щодо ключових факторів, ядра та несучих галузей шостого укладу, створення умов для динамічного інноваційного розвитку науки.

Можемо сказати інакше.

Входження України в шостий технологічний уклад в принципі не є самоціллю, а є питанням виживання Української держави.

Причому питання творення геостратегії України, ефективного розвитку, забезпечення національної безпеки і творення позитивного іміджу країни, досягнення високого рівня безпеки ОСІ, ефективності правового регулювання стратегії ДІФСР задля процвітання громадян нашої країни і держави в цілому безпосередньо

залежать від того, чи потрапить Україна до групи країн шостого технологічного укладу. Більше того, реалізація даного завдання унеможливить або зменшить ворожий (недружній) вплив на інфраструктуру, паралельно зі створенням в Україні політики централізованого авторитетного стратегічного лідерства [153].

У даному аспекті одним із завдань стратегії ДІФСП є збереження контролю у сфері інфраструктури, в якій межі впливу держави за останні роки суттєво та штучно були зменшені, в тому числі у сфері цифровізації ОСІ [154].

Успішна реалізація різнопланових інфраструктурних стратегій сприятиме збереженню не лише контролю над власним інфраструктурним потенціалом, а й творенню національної ідентичності, яка в епоху конкуренції та суперництва смислів та цінностей слугуватиме дороговказом майбутнього розвитку. Більше того, вона закладе підвалини для формування централізованої цифрової системи, яка може стати наступною формою організації громадянського суспільства. Адже такі тренди, як цифровізація і роботизація на пряму визначають, яким саме буде наше майбутнє [119]. Ці тренди здатні радикальним чином вплинути на формування нових, в тому числі інфраструктурних відносин.

Тотальне структурування суспільства на керуючий та обслуговуючий класи кількісно та якісно детерміновані логікою раціональної корисності, в рамках якої збереження важелів державного управління власною системою інфраструктури є імперативним.

Впровадження шостого технологічного укладу, поєднане із формуванням централізованої цифрової системи дозволить відмовитися від жорстких механізмів

саморегуляції та конкуренції, прагнення до максимізації прибутку, економічного примусу, замінивши їх ефективними цифровими технологіями управління суспільством на гуманістичних засадах, спрямованих на досягнення балансу.

Врешті-решт, продумана стратегія ДІФСП може стати локомотивом для:

- нової індустріалізації країни;
- формування нового цифрового ринку, зокрема активне впровадження CBDC – криптовалюти Національного банку України – нової форми грошей, що випускаються в цифровому вигляді НБУ, які виступають в якості законного платіжного засобу і забезпечені резервами цінних активів, що депонуються комерційними установами в Національному банку України [155];
- форсованого розвитку високих і, передусім, нанотехнологій і штучного інтелекту [156];
- докорінного оновлення усієї техносфери, в тому числі системи об'єктів стратегічної інфраструктури, передусім кібернетичної та космічної на новій інформаційно-комунікаційній, інноваційно-технічній та організаційно-правовій основі.

Своєю чергою, за умови постановки означених нами вище цілей формування ефективного правового регулювання ДІФСП має будуватись винятково з урахуванням означених нами чинників. Тупцювання на місці, інтелектуальне та креативне байдкування, інституційна дезінтеграція, поєднане із ортодоксальним фокусуванням уваги лише на захисті критичної інфраструктури (*артикуляція лінійної парадигми мислення*) і згідно з даним підходом будова відповідних цьому баченню на-

прямів стратегії державної політики – шлях радикального та згубного заперечення наявних змін і таких, що неминуче реалізуються, трендів, який призведе до не лише втрати незалежності держави, а й знищення українського суспільства.

7.4 МУЛЬТИПЛІКАТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

7.4.1 Актуальність права як засобу упорядкування інфраструктурних відносин

Етап формування, інституціалізації, легітимації стратегії державної інфраструктурної політики як вагомого рушія суспільного розвитку України потребує методологічного осмислення сутності цього політико-правового феномена у максимально можливих інваріантах феноменології. Від цього залежатиме не тільки розуміння сутності ДІФСП, а й розроблення та удосконалення механізмів її адміністративно-правового регулювання.

Правове регулювання, що являє собою «один із основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави» [157, с. 40], є одним із найголовніших та найбільш розроблених понять як у загальній теорії держави і права, так і в галузевих правових науках. Не зважаючи на уявну усталеність поглядів на це поняття, тим не менш реалії життя породжують деда-

лі нові аспекти щодо розробки його концептуальних і прагматичних засад.

Останніми роками увага вчених була зосереджена на вивченні таких, дотичних до інфраструктурної політики, аспектів, як:

- міжнародно-правове регулювання сфери природоресурсних відносин [158];
- міжнародно-правове регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод [159];
- адміністративно-правове регулювання економіки України в кризових ситуаціях [160];
- адміністративно-правове регулювання кібербезпеки України [161];
- правове регулювання управлінських та сервісних відносин у сфері використання та охорони земель: проблеми теорії та практики [152];
- адміністративно-правове регулювання у сфері використання і охорони надр [163];
- правове регулювання надання адміністративних послуг у сфері морського транспорту [164];
- адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг [165];
- критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-правового регулювання [166];
- адміністративно-правове регулювання у сфері містобудування [167];
- господарсько-правове забезпечення діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури [168];
- правове регулювання та управління процесом поводження з твердими побутовими відходами в Україні [169];

- політико-правове регулювання публічного управління прибережними захисними смугами в Україні [170] та ін.

Окрему категорію складають наукові дослідження, присвячені питанням розвитку й функціонування інфраструктури. Останнім часом були також висвітлені наукові проблеми, пов'язані з теоретико-методологічними засадами та пріоритетами розвитку:

- транспортної інфраструктури в системі економічної безпеки України [171];
- інноваційної інфраструктури національної економіки [172];
- інфраструктури залізничного транспорту в умовах транскордонного співробітництва [173];
- інформаційної інфраструктури економічного співробітництва регіонів [174];
- глобальної інфраструктури агропродовольчого ринку [175];
- державного регулювання розвитку інвестиційної інфраструктури АПК України [176];
- сільської соціальної інфраструктури [177];
- створення тематичних інтерактивних карт на прикладі критичної інфраструктури м. Києва [178].

Варто згадати про ще одну категорію публікацій, яка представлена аналітичними матеріалами й доповідями з питань критичної інфраструктури за авторством співробітників Національного інституту стратегічних досліджень [179; 77; 1; 180]. Модальність таких праць зумовлена їхньою прагматизацією, відтак вони мають більш прикладне, аніж науково-теоретичне значення, хоча було б невірним мінімізувати останнє.

При аналізі публікацій із питань, дотичних досліджуваній проблемі, які побачили світ останніми роками, ми простежили та чітко виділили окремі тенденції.

По-перше, це широта діапазону, що охоплюється сферою державної інфраструктурної політики. *По-друге*, пріоритетне використання ключового терміна «інфраструктура» економістами, управлінцями.

Також слід відверто констатувати, що у наукових працях правників цей термін застосовується здебільшого в контексті так званої «критичної інфраструктури» або ж у роботах інтеграційних з економікою галузей, наприклад, з господарського права. При огляді публікацій фахівців із адміністративного права не вдалося виявити жодної, яка була б присвячена правовому регулюванню ДІФСП, тим більше такому методологічному аспекту, яким є мультиплікативність вказаної системи. Подібне становище зумовлює необхідність подолання зазначеної прогалини.

Відтак, *метою* підрозділу є наукове обґрунтування мультиплікативності системи правового регулювання стратегії державної інфраструктурної політики.

Досягнення поставленої мети уможлиблюється за умови реалізації таких **завдань**:

- 1) визначення сутності поняття «мультиплікативність» і аргументація щодо його застосування в праві;
- 2) висунення й доведення авторської формули мультиплікативності системи правового регулювання ДІФСП;
- 3) діагностика стану адміністративно-правового регулювання інтеграційних сфер ДІФСП шляхом застосування обраних принципів математичної логіки;

- 4) формулювання пропозицій щодо оптимального шляху розв'язання теоретичних і прикладних проблем адміністративно-правового регулювання ДІФСП.

7.4.2 Поняття мультиплікативності: напрями операціоналізації

Еволюційний шлях розвитку науки пройшов через етапи первинного загальнонаукового пізнання, диференціації наук та їх галузей до міжгалузевої інтеграції, що спостерігається нині. Завдяки останній не тільки з'являються принципово нові емерджентні сфери знань на кшталт безпекознавства, системології, біохімії, геофізики, нейробіології, юридичної психології, геостратегії, а й відбувається збагачення методологічного апарату й методичного інструментарію окремих традиційних наук.

Прикладом цьому може слугувати поняття **мультиплікативності**.

За своєю словотворчою моделлю даний термін є абстрактним іменником, субстантивованим від прикметника «*мультиплікативний*», який являє собою адаптоване до української мови запозичення з латини. У мові-джерелі «*multiplicatio*» означає «множення» [181, с. 404].

Виходячи з цього, в математиці мультиплікативними величинами вважають ті, що отримують шляхом множення декількох величин [182]. Універсальність терміна дозволила йому вийти за межі математики й охопити спочатку інші точні науки (фізика, хімія), а згодом економіку і навіть педагогіку [183; 184] та мовознавство [185].

Зафіксовані поодинокі випадки застосування поняття «*мультиплікативність*» і в окремих правових дослі-

дженнях [161; 186], проте це скоріше виняток, аніж ustalена практика.

Вважаємо, що причина подібного криється не тільки і не стільки в консервативності правової думки й домінуванні конкретно наукової методології над загальнонауковою, що презентується в рамках домінуючих наукових шкіл, котрі почасти унеможливають реалізацію принципу наукового плюралізму.

Вченим-правникам, особливо молодим, бракує масштабності та системності мислення, вміння відходити від лінійності бачення проблеми, про що ми говорили в попередньому підрозділі.

У даному контексті не можна не відзначити і певну **наукову «дідівщину»**, коли молодим науковцям заважають різними способами виконувати актуальні дослідження, чинячи спротив на всіх стадіях: починаючи від затвердження теми, завершуючи зривом захисту і підбурюванням окремих осіб в експертних радах щодо «чорного рецензування» робіт небажаних авторів чи наукових керівників, або консультантів.

Для таких випадків підкреслимо і наголосимо:

Наука не є приватною власністю жодної людини або групи осіб.

У нашій державі навіть і в даній царині є окремі спроби зруйнувати цю максиму, возвеличивши себе в образ величі і визначальності наукових горизонтів для всіх і вся. Переконані, що ця деструктивна традиція згине разом із лінійною парадигмою, так зухвало нав'язаною і пропагованою окремими впливовими колись науковцями.

З урахуванням традиційних поглядів на право як на гуманітарну науку, інструментальний арсенал дослідника, як правило, зосереджений на квалітативно-інтерпретаційних, а не на квантитативних (вимірювальних, кількісних) методах. Певною мірою це впливає на результати дослідження, загрожує погіршенням валідності репрезентативних матеріалів, а згодом – суттєвими похибками у висновках, що у подальшому може мати наслідками як негаразди в правовому регулюванні суспільних відносин, так і взагалі не мати жодного регулюючого впливу через абсурдність і абстрактність, відірваність від практичних потреб.

Так, зокрема, жодна посадова особа не понесла відповідальності за невиконання тих чи інших положень будь-якої стратегії (як нормативного акта), які за роки незалежності були прийняті в достатній кількості і мали б визначити принаймні вектори розвитку нашого суспільства.

Вбачаємо, що перспективи розвитку правової науки перебувають і мають бути топологічно розташовані у площині її об'єктивізації на підставі пристосування математичного апарату під запити юриспруденції [187; 188; 189; 190; 191]. Свого часу один з визначних теоретиків права *С. С. Алексеев* відзначав необхідність математично точної констатації та наукової інтерпретації характеристик права як багатогранного явища [192 с. 239].

Зокрема, уведення до наукового обігу поняття **мультикативності** значною мірою дозволяє точно визначити структурну й функціональну сторони дослідження. Продемонструємо це на прикладі обраної теми.

7.4.3 Наукове доведення мультиплікативності стратегії державної інфраструктурної політики

В якості базової тези беремо за основу твердження, що стратегія державної інфраструктурної політики, яка на даному етапі перебуває в процесі формування, є складним системним утворенням з множиною інтеграційних компонентів, які, своєю чергою, складаються з ієрархічних підсистем. Саме множинність зумовлює вибір на користь мультиплікативності на відміну від адитивності, яка, за законами математики, являє собою звичайне додавання, за якого загальна сума дорівнює складеним додаткам [193, с. 8].

Трансформуючи це на галузь права, можна зазначити, що складність і нелінійність закономірностей у сфері державно-правових явищ у їх невід'ємному взаємозв'язку із суспільними відносинами, що потребують відповідного регулювання, стрімка динаміка змін у технологічній і гуманітарній сферах роблять недоцільним використання в абсолютній більшості правничих досліджень адитивності. Рельєфно це проявляється на прикладі, що сума інтересів окремих осіб не дорівнює сумарності суспільних і державних інтересів. Проте можливо й доцільно виділяти спільний знаменник, що потребує інших методів, аніж звичайне додавання.

Причому на противагу адитивним системам пропонується інший вид систем – *емерджентні* – такі системи, в рамках яких властивості системи принципово не зводяться до суми властивостей її складових елементів. Функціонування неадитивної системи є підсумковим результатом активності та взаємодії не тільки всіх під-

систем, елементів різних рівнів, а й наслідків минулого цієї системи, тенденцій розвитку, впливу інших систем. Свого часу, у 2003 році, один із авторів даного дослідження – професор В. А. Ліпкан – детально описав феномен емерджентності на прикладі безпекової політики [184; 2; 195; 196].

У рамках даних систем виділяють такі ознаки:

- 1) *суперадитивності*, які втілюються у формулюванні «ціле більше суми частин»;
- 2) *субадитивності* («ціле менше суми частин») [197].

У рамках права ми вважаємо більш коректним застосувати термін «**мультиплікативність**».

Тож мультиплікативність націлює вченого на визначення усіх принципово важливих множників задля прогнозування масштабності й цілісності системи координат на макрорівні, моделювання ймовірності дії загроз і небезпек, обґрунтування стратегій формування та реалізації певного напрямку політики. У цьому зв'язку важко не погодитися з думкою, що «математичні методи й математична логіка дозволяють виявити не тільки кількісні показники, а й структурованість, параметризацію досліджуваного за їхньою допомогою явища, а також використовувати фундаментальні властивості математики при аналізі закономірностей, залежностей, в тому числі шляхом побудови функцій, врахуванні динаміки розвитку» [198, с. 257].

Із врахуванням того, що право являє собою багаторічне явище, застосування мультиплікативності значною мірою актуалізується, особливо в епоху ускладнення структури суспільних відносин в епоху глобалізації. Щонайменше подібний підхід певною мірою дозволить надати правовому регулюванню випереджуваль-

ного характеру, адже на сучасному етапі воно здебільшого відстає від викликів сьогодення і перетворюється на констататора і статиста суспільних відносин, які вже склалися.

Більше того, *сучасна юриспруденція* в Україні через дедалі більшу нефаховість і низьку професійну компетентність, деінтелектуалізацію як депутатського складу, так і помічників народних депутатів, а також взагалі суб'єктів законодавчої ініціативи поступово перетворюється на дисципліну, яка побудована на міркуваннях на основі окремих фрагментів елементів логіки; що в цілому становить суб'єктивну та авторитарну, прогнозовану в дуже скромних часових параметрах фрагментів поглядів, чітко детермінованих інтересами влади та її стейкхолдерів, та її обмеженим баченням проблеми та зубожілого інструментарію щодо спроб їх розв'язання.

Водночас *аналітична юриспруденція* виступає і розглядається як дисципліна, котра заснована на векторному аналізові текстів законів, аналізові алгоритмів юридично значущих дій, на точних операціях із математично обґрунтованою кореляцією множини прав та обов'язків, а також урахуванням зворотного зв'язку.

7.4.4 Множники мультиплікативності

При дослідженні мультиплікативності системи правового регулювання стратегії ДІФСП з огляду на відсутність чіткої артикуляції усталеної легітимної позиції держави щодо даного напрямку політики в якості окремої наукової проблеми постає виділення зі значної кількості показників найбільш суттєвих множників. Авторська робоча гіпотеза полягає в тому, що на результа-

тивність системи в цілому впливають три групи таких **множників**:

- 1) *функції* стратегії ДІФСП;
- 2) *інтегративні галузі* (з урахуванням ступеню забезпечення їхнього правового регулювання);
- 3) *ітеративність* (повторюваність) юридичних фактів у сфері реалізації стратегії ДІФСП, що потребують свого політико-правового регулювання. Охарактеризуємо кожну з груп множників окремо.

7.4.4.1 Множник функцій стратегії державної інфраструктурної політики

Множник функцій представлений кластерами загальних і спеціальних функцій. До найбільш вагомих загальних функцій належать: ресурсна, забезпечувальна, безпекова, управлінська (включаючи аналітичну, планувальну, організаційну, реалізаційну, координаційну, прогнозну, моніторингову, облікову, контрольну), регуляторна, репрезентативна, інформаційно-комунікаційна тощо.

Кластер спеціальних (характерних саме для інфраструктурної політики функцій) включає в себе: логістичну, системоутворювальну, формувальну, стабілізаційну, розвивальну, екологічну, мобілізаційну, посередницьку, а також функції енергозбереження, раціонального природокористування тощо.

Одразу слід оговорити, що, *по-перше*, даний перелік не є вичерпним, а лише відображає найбільш характерні для ДІФСП функції. *По-друге*, розподіл за функціями є умовним і ґрунтується на загальнонаукових підходах. *По-третє*, кожна з функцій діє не ізольовано, а у тісному взаємному зв'язку із іншими функціями, створюю-

чи ефект емерджентності, тобто появи властивостей, не притаманних кожному елементу окремо. І, врешті-решт, аби не потрапити до мовної пастки і не пов'язувати правове регулювання лише з регулювальною функцією права, слід розуміти, що упорядкування суспільних відносин шляхом правового впливу, апріорі, є багатофункціональним процесом, а право виступає не єдино можливим регулятором суспільних відносин. Якщо, наприклад, йдеться про забезпечувальну функцію в контексті забезпечення безпеки як окремої людини, так і національної безпеки в цілому, то неможливо розділити межі забезпечувальної та безпекової функцій. Сюди ж приєднується ресурсна, управлінська, інформаційно-комунікаційна та ряд інших функцій, без реалізації яких досягнення кінцевої мети неможливо.

7.4.4.2 Множник інтегративних галузей

Множник інтегративних галузей. Державна інфраструктурна політика може бути охарактеризована як надінституціональне утворення з широкими площинами перетинання з іншими напрямками державної політики, зокрема із безпековою, економічною, інформаційною, правовою, фінансовою, інноваційною, соціальною, екологічною, геопросторовою, регіональною, транспортною та ін. видами.

Відтак, при кореляції з правовим регулюванням ДІФСР не обмежується лише якоюсь окремою галуззю права, а залежно від кожного конкретного сегмента підпорядковується нормам галузей і підгалузей права як усталених (конституційного, адміністративного, цивільного, частково – кримінального, земельного, аграрного, господарчого, екологічного), так і тих, що знаходяться

на етапі свого становлення (інформаційного, безпекового, фінансового, транспортного, медичного, освітнього, права інтелектуальної власності тощо). Наразі потребується конкретизація, як нині на рівні законодавства забезпечено правове регулювання сфери ДІФСП.

З урахуванням звернення до значного масиву документів із констатацією найменувань без детального аналізу текстів самих актів вважаємо за можливе обмежитися назвами без посилання на джерело.

Отже, найбільш доцільно представити узагальнені дані у систематизованому вигляді в формі таблиці.

Табл. 6.4.1
Законодавче регулювання інтегративних сфер ДІФСП

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
<i>Загальна установча платформа</i>	
Конституційне право	Конституція України
Адміністративне право	Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166- VI Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. № 586-XIV Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-VI Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 222 вересня 2016 р. № 1540-VIII

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Сегмент життєво важливої (критичної) інфраструктури (перетинання з політикою національної безпеки, державною інформаційною політикою)	
Безпекове право	<p>Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI</p> <p>Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 р. № 39/95-ВР</p> <p>Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14 січня 1998 р. № 15/98-ВР</p> <p>Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. № 1550-III</p> <p>Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2064-III</p> <p>Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2007 р. № 1103-V</p> <p>Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389- VIII</p> <p>Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2163- VIII</p> <p>Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII</p>

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Кримінальне право	Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 26 березня 2003 р. № 638-IV
Адміністративне право	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X Про державну таємницю: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII
Інформаційне право	Про державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3475-IV
Транспортне право	Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період: Закон України від 20 жовтня 1998 р. № 194-XIV Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 06.04.2000 № 1644-III
Медичне право	Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII
Сегмент соціальної інфраструктури (перетинання з державною соціальною, державною економічною, державною регіональною, державною житловою, державною молодіжною, державною сімейною політикою)	
Цивільне право	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV
Житлове право	Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 р. № 5464-X Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду: Закон України від 22 грудня 2006 р. № 525-V

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Адміністративне право	<p>Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2780-XII</p> <p>Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР</p> <p>Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР</p> <p>Про архітектурну діяльність: Закон України від 20 травня 1999 р. № 687-XIV</p> <p>Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III</p> <p>Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III</p> <p>Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI</p> <p>Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI</p> <p>Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення доступу до інфраструктури зарядних станцій для електромобілів: Закон України від 11.07.2019 р. № 2754-VIII</p>
Енергетичне право	<p>Про енергетичну ефективність будівель: Закон України від 22.06.2017 р. № 22118-VIII</p>
Медичне право	<p>Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII</p>

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Освітнє право	Про освіту: Закон України від 06.09.2017 р. № 2145-VIII Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10 лютого 1998 р. № 103/98-ВР Про позашкільну освіту: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX
Гуманітарне право	Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI
Кримінально-виконавче право	Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV
Спортивне право	Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні: Закон України від 14 вересня 2000 р. № 1954-III
Сегмент виробничої інфраструктури (перетинання з державною економічною, державною регіональною, державною енергетичною, державною екологічною політикою)	
Земельне право	Земельний кодекс України від 25.10.2201 р. № 2768-III Про надра: кодекс України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Аграрне право	Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР Про ветеринарну медицину: Закон України від 25 червня 1992 р. № 2498-XII
Господарське право	Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV Господарський процесуальний кодекс від 06.11.1991 р. № 1708-XII Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 р. № 222-VIII Про ринок природного газу: Закон України від 9 квітня 2015 р. № 329-VIII Про оренду державного і комунального майна: Закон України від 03.10.2019 р. № 157-IX
Адміністративне право	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж: Закон України від 7 лютого 2017 р. № 1834-VIII Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX
Транспортне право	Про транзит вантажів: Закон України від 20.10.1999 р. № 1172-XIV Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 01.07.2004 р. № 1955-IV

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Енергетичне право	Про енергозбереження: Закон України від 1 липня 1994 р. № 74/94-ВР Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 556-IV Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу: Закон України від 5 квітня 2005 р. № 2509-IV Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 9 липня 2010 р. № 2480-VI Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII
Морське право	Про морські порти України: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4709-VI
Сегмент транспортної інфраструктури (перетинання з державною економічною, державною регіональною, державною екологічною політикою)	
Адміністративне право	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X
Господарське право	Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV
Морське право	Кодекс торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР
Транспортне право	Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. № 3353-XII Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР Про залізничний транспорт: Закон України від 4 липня 1996 р. № 273/96-ВР

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
	<p>Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період: Закон України від 20 жовтня 1998 р. № 194-XIV</p> <p>Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III</p> <p>Про державну спеціальну службу транспорту: Закон України від 5 лютого 2004 р. № 1449-IV</p> <p>Про міський електричний транспорт: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1914-IV</p> <p>Про транспортно-експедиторську діяльність: Закон України від 01.07.2004 р. № 1955-IV</p> <p>Про автомобільні дороги: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2862-IV</p>
<p>Сегмент фінансової інфраструктури (перетинання з державною економічною, державною фінансовою політикою)</p>	
Фінансове право	<p>Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI</p> <p>Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI</p> <p>Про державний бюджет України: закони України щорічного видання</p> <p>Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII</p>
Банківське право	<p>Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV</p> <p>Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III</p>
<p>Сегмент інформаційної інфраструктури та зв'язку (перетинання з державною інформаційною, державною економічною політикою)</p>	

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Адміністративне право	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х Про поштовий зв'язок: Закон України від 4 жовтня 2001 р. № 2759-III
Інформаційне право	Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV Про державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3475-IV Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 р. № 2297-VI
Сегмент геопросторової інфраструктури (перетинання з державною економічною, державною регіональною, державною екологічною політикою)	
Повітряне право	Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI
Земельне право	Земельний кодекс України від 25.10.2201 р. № 2768-III Про надра: кодекс України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР Про генеральну схему планування території України: Закон України від 7 лютого 2002 р. № 3059-III Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 р. № 858-IV
Водне право	Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
Адміністративне право	Про державний кордон України: Закон України від 4 листопада 1991 р. № 1777-ХІІ Про національну інфраструктуру геопросторових даних: Закон України від 13 квітня 2020 р.
Сегмент інфраструктури природокористування й екології (перетинання з державною економічною, державною регіональною, державною екологічною політикою)	
Адміністративне право	Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х
Земельне право Аграрне право	Земельний кодекс України від 25.10.2201 р. № 2768-ІІІ Про надра: кодекс України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР
Екологічне право	Водний кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456-ХІІ Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1478-ІІІ Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 р. № 556-ІV Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: Закон України від 4 лютого 2004 р. № 1430-ІV

Інтегративна сфера права	Законодавчі акти, якими регулюються сегменти ДІФСП
	Про хімічні джерела струму: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3503-IV Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII
Господарське право	Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III
Сегмент дослідницької інфраструктури (перетинання з державною економічною, державною науково-технічною політикою)	
Цивільне право Право інтелектуальної власності	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII
Адміністративне право	Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 р. № 1602-III Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII

Представлені в таблиці матеріали наочно демонструють, наскільки широким є діапазон розповсюдження та взагалі горизонти дії та імовірного впливу стратегії державної інфраструктурної політики, її інтегративних площин із різними, іноді не сумісними між собою в інших парадигмах, галузями та підгалузями права.

Безумовно, перелік наведених в таблиці законодавчих актів не є вичерпним, проте навіть в такому вигляді він яскраво свідчить, що за хронологією вказані документи охоплюють період з 1991 по 2020 рік, за тематичною спрямованістю сегментів представляють практично всі сфери життєзабезпечення людини, суспільства, держави. Таким чином, множник інтегративних галузей (з урахуванням ступеню правового регулювання) є однією з найвагоміших складових мультиплікативності сфери ДІФСП.

7.4.4.3 Множник *ітеративності* юридичних фактів у сфері реалізації стратегії ДІФСП, що потребують політико-правового регулювання

Ще один *множник – ітеративність* – вказує на повторюваність юридично значущих ситуацій (юридичних обставин і фактів) у сфері інфраструктурної політики, що потребують свого правового регулювання. Необхідність виділення цього множника зумовлена встановленням основних тенденцій, простеженням динаміки змін, виявленням прогалин у чинному законодавстві. Якщо, до прикладу, постійно виникають певні юридичні факти, за алгоритмом дій суб'єкта повноважень у певній галузі вимагається, по-перше, діагностика, чи потребують такі факти свого правового регулювання або ступінь їх юридичної значущості є невеликою, отже, може діяти казус; по-друге, якщо відповідь на перший пункт була позитивною, наскільки вони типові; по-третє, якими саме актами має врегульовуватися ситуація. Врешті-решт, якщо подібних актів не існує, виникає потреба у їхньому створенні та ухваленні в установленому порядку. Інша річ – впровадження принципів випереджуваль-

ного права. Тоді основним критерієм має виступати не повторюваність, а прогнозування значущості загроз і небезпек, що їх несе відсутність правового регулювання, що має розглядатися в контексті **правової безпеки**, теоретико-правове обґрунтування засад якої було зроблено в роботах А. М. Лободи [199; 200; 201; 202; 203].

Так, наприклад, натепер відповідно до даних, представлених вище у таблиці, сфера стратегічної інфраструктури співвідноситься з **шістьма галузями права** і регулюється щонайменше сімнадцятьма законами, одним профільним законом і однією концепцією.

Звісно, подібна розпорошеність призводить до суттєвого зниження ефективності правового регулювання зазначеної сфери, на кшталт інформаційного права, суспільні відносини в якому, за твердженням фахівців, регулюються понад 4 500 нормативних актів [204; 205; 206; 207; 208; 209].

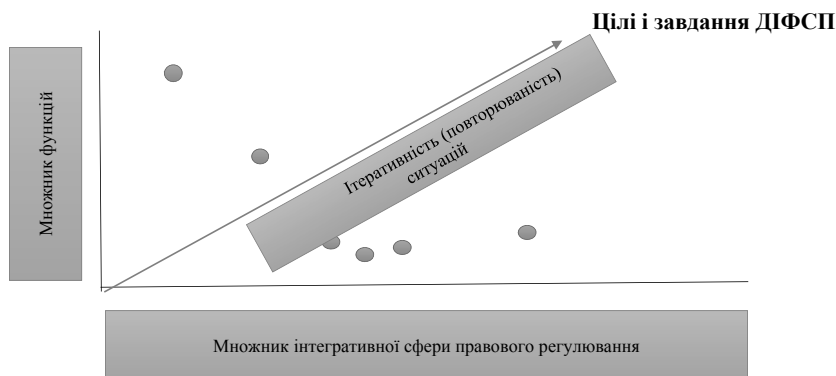
Відтак, виникає необхідність створення консолідованого акта, яким можна було б охопити всі аспекти забезпечення безпеки в даному сегменті інфраструктури, а в цілому визначити організаційні та правові засади формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

Тут у пригоді можуть стати роботи наукової школи професора В. А. Ліпкана, в яких детально та науково обґрунтовані все етапи систематизації інформаційного законодавства [210; 211; 212; 213].

Оскільки поняття системи передбачає її багатомірність із взаємною залежністю компонентів, доречно звести розглянуті групи та представити їхні зв'язки у вигляді своєрідної (нехай і дещо спрощеної) тригонометричної моделі просторових вимірювань, побудувавши

систему координат, яка наочно представлятиме авторське бачення **суті мультиплікативності системи правового регулювання ДІФСП.**

Схема 7.4.4.2
Мультиплікативність правового регулювання ДІФСП

Прокоментуємо.

Динамічність моделі проявляється у постійному русі по досягненню цілей і завдань стратегії державної інфраструктурної політики. Осмисленість цьому руху надає те, що він відбувається через повторюваність певних типових юридично значущих ситуацій (на схемі позначено колами), які співвідносяться, з одного боку, з функціями з реалізації даної політики, з іншого – з чинною нормативно-правовою базою. Розуміння суб'єктом ДІФСП локалізації проблеми у системі координат стає запорукою успішного розв'язання такої проблеми й оптимального виходу з ситуації за допомогою правових методів. Оперування запропонованими множниками у ході дослідницької чи практичної діяльності, говорячи мовою математики, раціоналізує винахід спільного знаменника.

7.5 СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЗАСАДА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

7.5.1 Стратегічні комунікації: актуалізація контексту

В Україні вперше на державному рівні питання безпеки стратегічної інфраструктури було унормовано у Стратегії національної безпеки України у травні 2015 року [214], де серед загроз національній безпеці було виокремлено три основні загрози безпеці:

- 1) критичної інфраструктури;
- 2) кібербезпеці;
- 3) безпеці інформаційних ресурсів.

Основними передумовами актуалізації цього питання стали уразливість об'єктів стратегічної інфраструктури, критична зношеність основних фондів її об'єктів, недостатній рівень захищеності та, що більш важливо – **відсутність розроблених засад безпекоїнфраструктурної політики.**

Нерозробленість фундаментальних засад геостратегії, відсутність унормованих засад стратегії ДІФСП як політико-безпекової практики, низький рівень імплементації безпекової політики у сферу інфраструктури, зокрема безпеки стратегічної інфраструктури, відсутність ефективних політико-правових режимів забезпечення безпеки та стійкості інфраструктурного потенціалу виявили низку подій і чинників, зокрема, воєнна й інформаційна агресія з боку різних країн, поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), інформаційні, у тому числі гібридні війни тощо [49], що підтвердило суттєве погіршення її стану.

Саме це стало підставою для ухвалення нової редакції Стратегії національної безпеки і оборони України у 2020 р. [215]. Посилення загроз загострюється погіршенням технічного стану об'єктів стратегічної інфраструктури, відсутністю інноваційно орієнтованої виваженої державної фінансової підтримки та інвестицій в її оновлення та розвиток, а також несистемністю управлінських дій із забезпечення її безпеки та стійкості.

Саме тому було ініційовано створення *ефективної системи безпеки та стійкості стратегічної інфраструктури*, що має бути заснованою на чіткому розподілі відповідальності її суб'єктів та партнерській взаємодії з іншими суб'єктами публічного управління. Концептуалізація зазначеної ініціативи відбулась шляхом ухвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури [216], Закону України «Про критичну інфраструктуру», Концепції забезпечення національної системи стійкості, що поставило перед державним апаратом і перед вітчизняними науковцями завдання щодо обґрунтування напрямів і способів її реалізації та забезпечення в рамках формування нової геостратегії і побудови розумного та відповідального суспільства щастя.

Зокрема, відкритими залишились питання:

- визначення органу, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки стратегічної інфраструктури;
- забезпечення взаємодії суб'єктів національної системи безпеки стратегічної інфраструктури (далі – БСІ);
- налагодження ефективного комунікаційного процесу через обмін інформацією;

- регламентації спільних дій суб'єктів національної системи БСІ;
- формування засад публічно-приватної партнерської взаємодії у сфері БСІ та основі взаємної довіри, обміну інформацією тощо.

Часткове вирішення дані питання в рамках гіпотези наведено вище в нашій роботі.

Утім, на нашу думку, ці та низка інших проблем можуть бути також вирішені шляхом використання інструментарію **стратегічних комунікацій** у сфері як безпекоінфраструктурної політики, так і стратегії державної інфраструктурної політики в цілому, поєднане зі створенням повноцінної системи таких комунікацій у державі.

Варто одразу зазначити, що ані в обох редакціях *Стратегії національної безпеки України*, ані в *Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури*, ані в ухваленому 16 листопада 2021 року ЗУ «Про критичну інфраструктуру» жодним чином не вказано на зв'язок між безпекою стратегічної інфраструктури та стратегічними комунікаціями. Хоча у Стратегії за редакцією 2020 р. завдання зі створення системи стратегічних комунікацій розкривається тільки через розвиток *інклюзивного* політичного діалогу. Дається визнаки певна втрата розуміння нинішньою владою потенціалу стратегічних комунікацій.

Будемо відверті – це суттєво зменшує та значно звужує потенціал стратегічних комунікацій у забезпеченні не лише національної безпеки, а й забезпеченні сталого розвитку України в цілому, особливо у векторі зміцнення суверенної державності як здатності проводити самостійну внутрішню та зовнішню політику з урахуванням

національних інтересів, у тому числі здійснюючи ефективну протидію спробам зовнішнього тиску у будь-яких формах та проявах, часі і просторах. Адже, розвиток:

- 1) *стратегічних відносин* із ключовими іноземними партнерами в контексті реалізації *стратегічного курсу* держави відповідно до стратегічних векторів розвитку, безпеки, гордості та відповідальності;
- 2) *стратегічного партнерства* (партнерських та прагматичних відносин, практичну взаємодію) з провідними державами світу та колективними системами безпеки;
- 3) ефективне *стратегічне управління*, зокрема *стратегічне передбачення, прогнозування і планування* і кризовий менеджмент у процесі запровадження національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до ефективного реагування на широкий спектр реальних і потенційних загроз та небезпек в усіх видах просторів, а також сприяння розвитку добробуту по усьому світу;
- 4) розвиток *стратегічної правотворчості*;
- 5) *безпеку об'єктів стратегічної інфраструктури – неможливо забезпечити поза контекстом використання інструментарію стратегічних комунікацій.*

Водночас, усе вищевикладене також становить собою компоненти геостратегії України.

Саме тому потребують належного наукового обґрунтування особливості використання стратегічних комунікацій у процесі забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури, включаючи формування ефективних механізмів розвитку національної системи стійкості й

ефективної протидії потенційним та реальним загрозам національній безпеці як природного, техногенного, так і антропогенного походження, причому у таких просторах, як: повітря, суша, море, кіберпростір та космос. Розкриття *потенціалу стратегічних комунікацій* та їх технологій уможливить у перспективі додатково обґрунтувати виокремлення саме такого виду інфраструктури, як **стратегічна**, що матиме більш пріоритетне значення для забезпечення безпеки на загальнодержавному рівні.

Відзначаємо, що у вітчизняній науці, дослідники широкого спектра питань національної безпеки здебільшого зосереджують свою увагу окремо на питаннях:

- захисту критичної інфраструктури: О. Суходолья [217; 218; 219], О. Єрменчук [220], Д. Павлов і М. Микитюк [221];
- адміністративно-правового регулювання державної системи захисту критичної інфраструктури і державної інфраструктурної політики [222; 223; 224; 225; 226];
- захисту інформаційної інфраструктури в рамках інформаційної безпеки: [227; 228];
- захисту інформаційної інфраструктури [229; 230; 231; 232];
- комунікацій у державному управлінні: Н. Драгомирецька [233; 150];
- розвитку системи публічного управління: В. Бакуменко [234; 235];
- забезпечення стійкості держави: Г. Храпач [236; 134];
- стратегічних комунікацій: Д. Дубов і А. Баровська [237; 238; 134; 239], В. Ліпкан [46], Є. Макаренко [240; 241], Т. Сивак [242; 243], С. Соловійова [244].

Однак, на науковому рівні відкритим залишилось питання застосування стратегічних комунікацій у сфері державної інфраструктурної політики в контексті розвитку безпекової політики і сучасної геостратегії України.

Відповідно, унаочнюється завдання щодо обґрунтування потенціалу стратегічних комунікацій як засади забезпечення безпеки стратегічної інфраструктури в контексті творення нової геостратегії України як політико-правової практики.

Щоб не скочуватися в лоно суб'єктивізму, зазначимо лише окремі, найбільш вагомні методи, якими ми послуговувалися при аналізові стратегічних комунікацій (далі – *страткому*) як засади безпеки стратегічної інфраструктури. Переконані, лише разом, в органічному поєднанні нашого фізичного, духовного та інтелектуального потенціалів ми будемо спроможні формувати спільні розумні смисли, осягнення власної європейськості та самоідентичності. Тому використання даних методів може трактуватися і як методологія для наступних аналітичних досліджень, які покладаються в основу виступів ключових лідерів, так і для подальшого розроблення та вивчення політико-правової практики творення та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України.

7.5.2 Стратегічні комунікації: метакогнітивний дискурс

Методологією дослідження виступав наступний інструментарій.

За допомогою **феноменологічного аналізу** було здійснено реконструкцію змістовного навантаження

чинних НПА, виходячи із інтенцій укладачів і замовників даного тексту на спільне створення смислового горизонту спільного з реципієнтами життєвого світу. Таким чином встановлено маніпулятивний характер більшості НПА, присвячених питанням стратегічних комунікацій (далі – стратком). Зараз стратком виступає в якості ноумена, тобто речі в собі. Утім наше завдання і артикуляція цієї проблеми полягає у тому, щоб вивести стратком безпосередньо на рівень феноменології, як результат пізнавальної діяльності людини, апріорні форми чуттєвості і розуму людини. Стратком, із позицій *Кантівського* розуміння феноменології, є цікавий для нас не сам по собі, відірвано від реалій конкретної державної стратегії, а як прояв іншого, за даного випадку – сутності стратегії ДІФСП.

Водночас з позицій *Гуссерля* феноменологічний аналіз може надати дещо інші результати.

За *Гуссерлем* феномен є те, що саме себе виявляє, виступає елементом чистої свідомості і містить у собі словесну оболонку, психічні переживання, зміст і значення пізнавального переживання і предмет, що розуміється через значення. Феномен страткому полягає у тому, що він не становить явища чогось, він є цілісність явища і сутності, за ним нічого не стоїть, він сам є крайня точка, межа чистої свідомості. Стратком виступає в якості акту чистої свідомості, що утворює зміст і значення предмета. Застосування методу феноменологічної редукції уможливорює розглядати стратком як прояв джерела феноменів. За допомогою чистої свідомості фокусується увага і спрямованість безпосередньо на предмет, тобто йдеться про інтенціональність страткома. Феноменологія *Гуссерля* дозволяє нам інтерпретувати стратком в контексті

мислення такими значеннями, якими ми його наділяємо у своїй свідомості.

Так, стратком може сприйматися як: набір не пов'язаних між собою державних практик; комплекс різноманітних інституційних спроможностей; ефективний інструмент реалізації стратегії державної інфраструктурної політики в умовах нестаціонарності. Дані інтерпретації визначається інтенцією нашої свідомості, водночас безпосереднє значення сприймається як інваріант інтенціональних змістів предмета і воно не залежить від історичних і інших обставин. За *Гуссерлем*, для феноменологічного аналізу важливим є безпосередньо інтенціональний акт надання значення, відкриття значення. Найбільш яскравими прикладами еволюції і трансформації феноменологічних поглядів можна спостерігати в різноманітних теоріях симулякрів, стратегічних наративів та їх подальшої інтерпретації до конкретної предметної області та сфери дослідження. Саме стратком, і один із його складових компонентів – інформаційно-психологічні операції – дозволяє надавати потрібні значення тим подіям, які фокусуються в полі зору громадськості або ключових лідерів, а в цілому будь-яких об'єктів впливу.

Концептуальний аналіз уможливив розглядати ключові поняття і категорії та концептосферу в цілому в якості обмеженої і не характерної для українства кількості номінацій, які не є парадигмальними, тобто такими, що склалися історично і закріпилися в суспільстві в якості смислових універсалій. Це зумовлено низкою чинників, серед яких ми б виділили деінтелектуалізацію владних еліт, відсутність елітарного консенсусу щодо формування ментальних парадигм та спільних смислів синергетичного розвитку соціальної системи і Україн-

ської держави в цілому. За даного аналізу унаочнюється необхідність інтерпретації *стратегічних концептів* в якості цілісної картини світу, яка має об'єднувати (за певних умов, наприклад ведення інформаційної війни, проведення інформаційно-психологічних операцій – роз'єднувати) людей, соціальні системи, різноманітні стратегії державної політики. Стратегічні концепти також можна розглядати і як кванти знань, живу участь у комунікації, живе (на противагу книжному, абстрактному) знання про навколишній світ, включаючи циркуляцію темної матерії та її суттєвий вплив на суспільні відносини, механізми та способи прийняття та реалізації політичних рішень, складання стратегічних прогнозів.

Дискурсивний аналіз унаочнює необхідність порівняння та систематизацію мультиплікативності дискурсів, які функціонують при опису стратегії ДІФСП. Дискурс – єдність тексту і комунікативної ситуації [245]. При аналізі страткому в лінгвокультурологічній перспективі виділяється декілька найбільш традиційних підходів. Для нашого дослідження важливим є об'єктний і суб'єктний (*тональність* ведення дискурсу, її вплив на особливості ведення комунікації, яка характеризується інформативністю і фасцинативністю, лишаємо поза межами даного дослідження).

Відповідно до *першого*, дискурс може бути **об'єктивним**. Відтак, в роботі нами виділено, принаймні 4 ключові дискурси: 1) стратегічний; 2) політологічний; 3) безпековий; 4) правовий. Важливою характеристикою яких виступає поняття *хронотопу* – визначені жорсткі показники часу та місця.

Цікавість даного підходу полягає у тому, що в його рамках існує один важливий вимір: формат подачі ін-

формації, наявність підтексту, прихованого змісту, прямого або непрямого вираження інформації. Адже комунікативна ситуація сама по собі пояснює ту дозу підтексту, яку ми можемо витягти з тексту. Зазвичай шукати підтекст в інструкції до електроприладів – марна справа, водночас коли йдеться, наприклад про такий нормативний акт, як Стратегія державної інфраструктурної політики України, то вочевидь, що окрім явно виражених номінацій та смислових форм, які вони утворюють, в текст зашивається чимало додаткових смислів, які вже більш детально розкриваються в безпосередньому процесі реалізації стратегії ДІФСП, в даному контексті за допомогою такого інструментарію, яким володіє стратком.

Калібрування спільного розуміння базових, ми вже лишаємо осторонь навіть стратегічних, цінностей відбувається саме в рамках дискурсивного аналізу, адже якщо в рамках простих текстів не відбувається вироблення спільного розуміння, розходження в трактуванні визначальних посилів та взагалі смислу, це означає, що нас не розуміють не тому, що ми невдумливо або не зрозуміло написали, а тому, що нас не бажають чути і розуміти. Найбільш яскравим прикладом для України виступає Будапештський меморандум, згідно з яким жодна держава «гарант» територіальної цілісності і державного суверенітету, насправді ніяких гарантій не реалізувала, тобто фактично навіть і не була гарантом. Так само можна говорити і про Мінські домовленості, положення яких суттєво і докорінно відрізняється у своїй інтерпретації та трактуванні Україною та Росією, а також міжнародними партнерами. Отже, за допомогою дискурсивного аналізу за даного випадку доходимо чіткого висновку: нас не бажають чути, нас не бажають розуміти.

Врахування цих початкових посилів має визначати відповідну тактику і стратегію реалізації державної політики, в тому числі у сфері інфраструктури.

Згідно з **суб'єктним дискурсом**, він пов'язаний із людьми, які формують, використовують, легітимують та реалізують певні ідеї, тим самим демонструючи свою належність до певної групи. Саме тому, це, передусім, ідеологічне та світоглядне розуміння. За даного підходу дискурс може бути: дискурс влади, дискурс еліти, дискурс олігархів, дискурс агресора, патріотичний дискурс або дискурс іншої групи людей, вираженої в комунікативному акті та поведінці взагалі.

На думку професора *В. І. Карасика*, в рамках суб'єктного дискурсу доцільно виділяти два типи: особистісно-орієнтований і статусно-орієнтований [245].

Особистісно-орієнтований тип – спілкування між людьми, які добре, або буцімто добре знають одне одного.

Статусно-орієнтований тип дискурсу – комунікація між представниками різних груп з метою досягнення визначених цілей. Оскільки метою політичного дискурсу є боротьба за владу, то в рамках реалізації стратегії ДІФСП потрібно чітко усвідомлювати, що кожен учасник переговорів буде прагнути до реалізації передусім власних національних інтересів. Яскраві приклади сучасності:

- 1) дисбаланс у розподілі по світу вакцин від ковід в 2020 році;
- 2) цифрова асиметрія світу;
- 3) кліматичні зміни, зумовлені нереалізацією політики декарбонізації і нульових викидів тими державами, які найбільше чинять негативний вплив на навколишнє середовище;

4) односторонні випробування кінетичної зброї США, Китаєм, Росією та Індією у космосі, що створює небезпеку мирному використанню космосу формує преференційні умови, передусім у контексті формування та розвитку космічної інфраструктури, для окремих країн.

У цілому ж підкреслимо, що дискурсивний аналіз виступає серйозним методологічним підґрунтям для виділення та окремого дослідження **комунікативної інфраструктури**.

Наративний аналіз уможливив висновувати, що симулякризація ключових номінацій виступає характерологічною особливістю більшості текстів, внаслідок чого вони характеризуються смисловими казусами, які водночас є наперед завуальованими, маніпулятивними, створюючи віртуальний світ хибної моделі як самого страткому, спотворюючи його справжній зміст, так і його засадничої природи щодо реалізації стратегії ДІФСП.

Застосування **методу коммомеративних практик** уможливило констатувати, що в більшості НПА, що регулюють суспільні відносини у сфері реалізації СДІФСП, тиражується підхід щодо здійснення невдалої спроби об'єднання старого на нових засадах, без урахування номотетичного знання.

Застосування **націобезпекознавчого підходу** уможливило стверджувати про небезпекогенний потенціал як самих текстів, так і наративів, застосовуваних у ньому, політичної практики, заснованої на волюнтаризмі, несистемності, що в цілому формує враження про законспірований маніпулятивний характер щодо ментальної і сцієнтальної дезорганізації української соціальної сис-

теми, в тому числі когнітивного, культурного та комунікативного просторів.

Метод геополітичної кон'юнктури уможливив стверджувати про тиражування не українських меседжів і смислів в більшості текстів, які відповідають політичній лінії правлячих кіл, більше відображають ідеологію спотвореної ідентичності у вульгарній її інтерпретації, на противагу національній ідеології, яка має виступати для України дороговказом її успішного розвитку і відповідає її національним інтересам, розвитку українського культурного простору та самоідентичності.

Україні потрібні розумні стратегічні комунікації, які, будучи системою, перетворюють нашу націю на сильну, щасливу і процвітаючу, а державу – в найбільш ефективного комунікатора.

7.5.3 Значення стратегічних комунікацій

Не вдаючись у деталі походження і ретроспективи та розвитку стратегічних комунікацій у публічному управлінні в цілому, у національній безпековій сфері та в контексті гібридних війн, інформаційної та кібербезпеки і міжнародних відносин, які було розкрито у низці вітчизняних праць, (посилання на них містяться вище), зосередимо увагу на можливості їх застосування під час реалізації СДІФСР у контексті творення сучасної геостратегії України.

Стратегія державної інфраструктурної політики становить невід'ємну частину політики та в цілому геостратегії держави; вона віддзеркалює усі методологічні, концептуальні засади державної політики, причому як внутрішньої, так і зовнішньої.

Тому *державна інфраструктурна політика* – це, перш за все, невід’ємна складова зовнішньої і внутрішньої політики держави, комплекс нормативно врегульованих, усвідомлених, таких, що відповідають національним інтересам цілеспрямованих дій, що вчиняються відповідними уповноваженими суб’єктами в партнерстві з органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями, у сфері інфраструктурного забезпечення усіх галузей життєдіяльності держави, суспільства, особи [246].

Виходячи з цього твердження, а також зважаючи на необхідність партнерської взаємодії між органами публічної адміністрації, місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства та бізнес-структур, що є суб’єктами публічного управління у сфері реалізації СДІФСП, та з метою ефективного формування і забезпечення успішної реалізації даної стратегії важливим є необхідність «практичного застосування проактивного підходу до її розроблення і реалізації», про що більш детально йшлося в інших наших публікаціях [222].

Саме потреба застосування проактивного підходу у формування і реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики вказує на чіткий зв’язок зі стратегічними комунікаціями.

Адже, за визначенням *Т. В. Сивак*, **стратегічні комунікації** – це цілеспрямовані, послідовні заходи, зорієнтовані на комунікування діями та інформаційну взаємодію між суб’єктами у процесі формування та реалізації державної політики. Вони, на думку авторки, сприяють розвитку діалогу у державі в цілому та в окремих її сферах, забезпечують консенсус та, що важливо, проактивне управління – ефективне управління зміна-

ми на основі врахування інтересів усіх суб'єктів, а також вироблення спільного плану дій [243, с. 108], тобто реалізації державної політики.

Суб'єкти реалізації стратегії ДІФСП потребують чіткої регламентації у взаємодії з протидії потенційним та реальним загрозам та небезпекам та координації дій у разі настання кризових ситуацій. Для забезпечення взаємодії і координації дій суб'єктів вищезгаданої системи має бути задіяно весь потенціал стратегічних комунікацій, ефективного використання яких залежить від рівня розвитку як інформаційної, так і комунікаційної політики держави. При чому варто зазначити, що роль інформаційної взаємодії і комунікацій має подвійну природу.

По-перше, для забезпечення безпеки окремих сфер та об'єктів стратегічної інфраструктури. Зокрема, відповідно до запропонованого переліку науковцями Національного інституту стратегічних досліджень, можемо виділити: зв'язок (Communications) та інформаційні технології (Information technology) [112, с. 16]. Ці сектори в цілому забезпечують технологічну складову функціонування системи публічного управління, зокрема з питань інформаційної, кібербезпеки тощо, а також розвиток, безпеку та стійкість національної інформаційної та кібернетичної інфраструктури.

По-друге, для забезпечення взаємодії та координації дій усіх суб'єктів реалізації стратегії ДІФСП усіх секторів та на всіх державно-управлінських рівнях. Зокрема, окрім вищеназваних, йдеться про хімічний сектор, комерційні об'єкти, стратегічне виробництво, дамби і гідротехнічні споруди, оборонно-промислову базу, служби екстреної допомоги населенню, реагування на надзвичайні ситуації, енергетичний сектор, банки та фінанси,

продукти харчування та сільське господарство, урядові об'єкти, охорону здоров'я та медицину, ядерні реактори, матеріали та відходи, а також водні ресурси, системи водопостачання та стічних вод [112, с. 16] тощо.

7.5.4 Проблемні аспекти застосування стратегічних комунікацій

Отже, другий блок є найбільш численним, різновекторним і потребує найбільш прискіпливої наукової уваги і обґрунтування, зокрема способів забезпечення взаємодії та координації дій між різними органами публічної влади у сфері реалізації стратегії ДІФСП. З метою детального розгляду особливостей та специфіки застосування стратегічних комунікацій в аналізованій сфері виокремлюємо кілька **проблемних аспектів**.

Перший. *Потребує детального обґрунтування та необхідність концептуалізації на державному рівні питання формування і розвитку комунікаційної політики держави та комунікаційної інфраструктури.*

Без належної державної підтримки і регулювання комунікацій в державі про використання стратегічних комунікацій як у сфері реалізації стратегії ДІФСП, так і в інших сферах і галузях не йдеться. Адже станом на сьогодні сфера комунікаційної політики держави регулюється тільки одним нормативно-правовим актом – Концепцією Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики» [247], де зазначено, що окремі питання налагодження комунікації між органами державної влади, місцевого самоврядування зі ЗМІ і громадськістю визначаються законами України, що регулюють інформаційну сферу. Однак зазначена Концеп-

ція має низький рівень правового регулювання забезпечення комунікацій між усіма суб'єктами системи публічного управління та не відповідає ані рівню розвитку українського суспільства, ані світовим тенденціям у цій сфері, зокрема в аспекті розвитку і здійснення стратегічних комунікацій. Саме тому в нормативно-правовому полі має бути чітко розмежовано поняття інформаційна і комунікаційна політика, а також питання інформаційної і комунікаційної інфраструктури як складових частин стратегічної інфраструктури держави і відповідно формування відповідних напрямів в контексті реалізації стратегії ДІФСП.

Ці питання мають потребу не тільки в науковому, політологічному, безпековому та правовому осмисленні, вони передбачають використання різних державно-управлінських інструментів для їх забезпечення та реалізації.

Адже *державна інформаційна політика* – це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з отримання, використання, поширення та зберігання інформації [248], а *державна комунікаційна політика* визначає особливості взаємодії з населенням шляхом використання технологій передачі інформації, у тому числі інформаційних технологій [233, с. 87].

Якщо питання інформаційної взаємодії більш-менш представлено у політологічному та правовому полі, то способи, засоби, принципи і суб'єкти формування та реалізації державної комунікаційної політики залишились відкритими, невизначеними і нерегламентованими.

Другий. *Потребує визначення і встановлення на законодавчому рівні чіткого переліку та паспортизації як об'єктів стратегічної інфраструктури, так і взагалі*

сфери їх функціонування, а також порядку та критеріїв щодо їх формування та виділення.

Наразі на законодавчому рівні відсутній чіткий перелік *об'єктів стратегічної інфраструктури*. Свого часу у проекті Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» [249] у ст. 9 визначено тільки перелік життєво важливих функцій та послуг: урядування та надання найважливіших державних послуг, енергозабезпечення, водопостачання, та водовідведення, продовольче забезпечення, охорона здоров'я, інформаційні, комунікаційні та цифрові послуги, фінансові та банківські послуги, транспортне забезпечення, оборона, правопорядок, постачання теплової енергії.

Зазначений перелік дещо відрізняється від визначених на підставі аналізу зарубіжного досвіду об'єктів критичної інфраструктури, зроблений *О. Суходолею* [112], зокрема поза увагою авторів законопроекту залишились такі важливі сфери, як: хімічний сектор, комерційні об'єкти, дамби та гідротехнічні споруди, служби екстреної допомоги населенню, ядерні реактори, матеріали та відходи.

Варто зазначити, що в наукових дослідженнях та у чинних нормативно-правових актах, а також у законопроектах відсутнє визначення поняття ***комунікаційної інфраструктури***. Хоча комунікаційна інфраструктура має стати повноцінним об'єктом безпеки стратегічної інфраструктури на державному рівні.

Як обґрунтовує *Т. Сивак*, *комунікаційна система публічного управління* – це каркас національного інформаційно-комунікаційного простору, що складається з сукупності інформаційних, технологічних мереж, мережі засобів масової комунікації, гуманітарних, освітніх, нау-

кових, культурних та ін. закладів, установ та організацій, передбачає забезпечення ефективної комунікаційної діяльності та інформаційної взаємодії між суб'єктами системи публічного управління і стабільність функціонування комунікаційної системи держави [243, с. 328-229].

Стале функціонування державної комунікаційної системи, що може бути досягнуто шляхом забезпечення комунікаційної інфраструктури, уможливить мінімізувати інформаційні інтервенції, сприятиме підвищенню рівня довіри до державних інституцій та належному, своєчасному і проактивному інформуванню громадськості у разі настання криз та їх протидії. Саме тому, на нашу думку, варто актуалізувати питання щодо виокремлення такого об'єкта стратегічної інфраструктури, як комунікаційна на рівні з інформаційною та іншими.

Окремого унормування вимагають питання визначення механізмів формування національного та секторального переліків об'єктів стратегічної інфраструктури. На національному рівні це питання залишилось тільки на законопроектному рівні. Певну спробу зроблено в рамках ухваленого 16 листопада 2021 року ЗУ «Про критичну інфраструктуру». Унормовано тільки секторальний рівень, зокрема щодо стратегічної інформаційної інфраструктури. Постановою Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 943 затверджено Порядок формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури та Порядок внесення об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, його формування та забезпечення [250]. Також Постановою Правління Національного банку України «Про за-

твердження Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України» від 30 листопада 2020 р. № 151 визначено критерії та порядок віднесення об'єктів у банківській системі до об'єктів критичної інфраструктури [251].

Інші сектори стратегічної інфраструктури не мають аналогічного нормативного забезпечення, що суттєво ускладнює чітку регламентацію та взаємодію суб'єктів публічного управління у сфері реалізації стратегії ДІФСП.

Третій. *Наступним питанням, що потребує чіткості у визначеннях та закріпленні відповідних функцій, завдань, повноважень і відповідальності є суб'єкти реалізації стратегії ДІФСП, що є основою її організаційно-інституційної структури.*

Це вимагає низки заходів на загальнодержавному, галузевому, місцевому та об'єктовому рівнях. У Концепції [252] та проекті Закону [253] визначено тільки завдання, що мають бути забезпеченні на цих рівнях, однак не йдеться про конкретні органи державного управління, місцевого самоврядування, установи й організації, що наділені відповідними повноваженнями з питань реалізації стратегії ДІФСП, зокрема забезпечення безпеки та стійкості чи протидії загрозам. На науковому рівні обґрунтовано лише пропозиції щодо переліку секторів стратегічної інфраструктури та відповідних відомств [112, с. 50]. Однак навіть зазначений перелік, як і процес ідентифікації таких об'єктів, на думку авторів, потребує нормативно-правового закріплення, організаційного та методологічного забезпечення та додаткового детального наукового аналізу.

Отже, без вирішення вищезазначених питань, тобто унормування питання формування та реалізації держав-

ної комунікаційної політики, концептуалізації поняття комунікаційної інфраструктури, чіткого переліку об'єктів стратегічної інфраструктури та визначення механізмів і процедур формування національного та секторального переліків таких об'єктів, а також чіткого закріплення за визначеними об'єктами стратегічної інфраструктури повноважень органів публічного управління, а саме створення організаційно-інституційної структури на національному, регіональному, галузевому, місцевому та секторальному (об'єктовому) рівні, забезпечити ефективну взаємодію суб'єктів реалізації стратегії ДІФСР, на нашу думку, поки що не можливо. Це формує перспективне поле подальших наукових досліджень з цих питань.

Однак є ще один важливий аспект застосування стратегічних комунікацій у сфері стратегічної інфраструктури, що характеризується їх методологічною єдністю – забезпечення сталого розвитку держави та системності державної політики в різних сферах і галузях.

7.5.5 Сучасний зміст стратегічних комунікацій

Адже *стратегічні комунікації* – це, перш за все, складна система, що володіє сукупністю властивостей, таких як цілісність, адаптивність, інтеграційність, емерджентність, синергетичність, завдяки яким доповнює і забезпечує розвиток системи публічного управління [243, с. 132].

Більш широкі підходи до визначення поняття **стратегічних комунікацій** були здійснені у першому словнику зі стратегічних комунікацій за редакцією одного з авторів даного видання – професора *В. А. Ліпкана*:

«1. Скоординовані урядом держави зусилля, спрямовані на розуміння цільової аудиторії з метою створення, зміцнення та збереження сприятливих умов для просування національних інтересів, політики та цілей держави через використання узгоджених концепцій, стратегій, доктрин і програм, планів, тем, меседжів і продуктів, поєднані та синхронізовані з діями усіх елементів національної могутності. 2. Скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави (нормативне визначення). 3. Скоординовані дії, повідомлення, зображення, призначені для інформування, впливу, або переконання цільової аудиторії з метою просування та реалізації національних інтересів відповідно до національних цінностей. 4. Стратегічна взаємодія та взаємовплив в інформаційному середовищі між окремими суб'єктами (державними чи призначеними для виконання державних цілей), що полягає у всебічному залученні можливостей кожного окремого компонента системи стратегічної комунікації у комплексі або відокремлено, спрямоване на досягнення спільної мети. 5. Процес інтеграції досліджень сприйняття аудиторії та зацікавлених сторін (стейкхолдерів) і врахування отриманих результатів під час реалізації політики, планування та операцій на кожному рівні; спрямування за одним вектором множини різних видів діяльності (наприклад, політичний процес, зв'язки з громадськістю, інформаційні операції тощо), кожна з яких справляє вплив на підтримку національних цілей. 6. Процес цілеспрямованого використання комунікацій організацією для ви-

конання її місії. Стратегічні комунікації по суті означають обмін (тобто під час спілкування) смислами/ідеями для створення умов по досягненню національних цілей (тобто стратегічно). Для цього процесу сприйняття є так само важливим, як і транслявання » [46].

Стратегічні комунікації можемо доповнити такими характеристиками, як універсальний процес, що може забезпечувати результат у всіх сферах суспільного, громадського та публічного життя і використовується для досягнення зовнішньо- і внутрішньополітичних цілей держави, тобто для реалізації геостратегії держави у всіх видах просторів.

Також, за визначенням дослідників Центру стратегічних комунікацій НАТО, які вважаються засновниками концепції [254, с. 16], стратегічні комунікації є комплексним інструментарієм забезпечення «національної сили», «національної могутності» та найефективніше використовуються у чотирьох основних сферах: дипломатичній, економічній, інформаційній та військовій.

На думку Г. Храпча, *національна могутність* – це показник сил і ресурсів держави, що можна застосовувати у відносинах з іншими суб'єктами міжнародних відносин, сукупність існуючих у держави моральних і духовних можливостей, які використовуються для досягнення геополітичних, гео економічних, геостратегічних національних цілей [236, с. 128]. Звичайно, що дане поняття не є ідеальним, оскільки не охоплює багато важливих сьогодні характеристик антропогенного ландшафту, в якому відбувається ствердження геостратегії різних країн, і також формуються необхідні та достатні умови для реалізації пріоритетних національних інтересів.

Зростання рівня національної могутності держави, її інфраструктурного потенціалу, що можливо завдяки провадженню системної безпекової політики щодо стратегічних об'єктів інфраструктури та ефективному здійсненню стратегічних комунікацій, забезпечує перевагу над іншими державами та сприяє ефективності реалізації власних національних інтересів і цілей, творенню власної геостратегії.

У зв'язку з цим можемо зазначити, що потенціал стратегічних комунікацій у забезпеченні функціонування державної системи безпеки стратегічної інфраструктури, перш за все, нами вбачається у формуванні та реалізації державної інфраструктурної політики.

Так, наприклад, окремі дослідники інтерпретують стратегічні комунікації як складову публічно-управлінського процесу, які, використовуючи потенціал і можливості усіх сфер публічного управління, сприяють їх розвитку [243, с. 90]. Адже відповідно до нової концепції публічного управління, воно має два виміри: спільне вироблення публічної політики з урахуванням інтересів усіх стейкхолдерів та розподіл обов'язків у реалізації ухвалених стратегічних цілей розвитку, як держави в цілому, так і окремих галузей та територій.

У цілому погоджуючись з таким твердженням авторки, можемо навести ще визначення державно-управлінського процесу *В. Бакуменка*, який зазначає, що *державно-управлінський процес* – це свідомо і цілеспрямована послідовна діяльність, пов'язана з реалізацією державно-владних повноважень суб'єктами державного управління, внаслідок чого відбувається зміна суспільних станів, подій і явищ. Такий процес спрямований на приведення в життя державної стратегії та політики, і є

основним способом реалізації суб'єкт-об'єктних відносин на державному рівні, де суб'єкт – система державної влади у вигляді спеціально створених органів, а об'єкт – все суспільство, таргетизоване на цільові аудиторії в залежності від їх ролі у реалізації публічної політики [235, с. 164].

Отже, стверджуємо, що стратегічні комунікації є важливою складовою державно-управлінського процесу як особливого виду державної діяльності.

Таким чином, на підставі вищенаведеного, можемо характеризувати стратегічні комунікації у сфері реалізації стратегії ДІФСП як інструмент формування та реалізації державної інфраструктурної політики, що забезпечує стратегічний рівень розвитку державної системи безпеки стратегічної інфраструктури та національної безпеки в цілому.

7.5.6 Еталонна модель геостратегії

Причому наголосимо на тому, що даний рівень подається нами в розрізі вироблення *професором В. А. Ліпканом еталонної моделі геостратегії*, яка складається з органічно об'єднаних компонентів:

- 1) геостратегія сучасної Української держави;**
- 2) секторальні стратегії, зокрема: стратегія державної інфраструктурної політики України;
- 3) стратегічне управління, яке включає механізми стратегічного планування, прогнозування, передбачення та стратегічних комунікацій, а також стратегічну архітектуру;
- 4) стратегічні цінності як дороговказ для розвитку стратегічного мислення і стратегічної культури;

- 5) стратегічні національні інтереси з урахуванням стратегічних національних пріоритетів на базі стратегічних цінностей;
- 6) об'єкти стратегічної інфраструктури;
- 7) стратегічна правотворчість.

Такий підхід певним чином корелюється із визначеннями, тлумаченнями та уточненнями МО США, які обґрунтовують стратегічні комунікації у военній сфері, натомість є набагато ширшим і враховують, передусім, націотворчу потенцію українства до відновлення державності і розвитку стійкої соціальної системи в умовах перманентних трансформацій.

Відповідно до уточненого поняття, стратегічні комунікації використовуються по відношенню до загальнодержавного стратегічного рівня, синхронізація комунікацій – використовується на оперативному, відомчому, а на тактичному рівні – інформаційний вплив [255].

Це дає підстави для обґрунтування, що під час реалізації стратегії ДІФСП весь потенціал стратегічних комунікацій може бути використано у такий спосіб:

- 1) для формування та реалізації державної інфраструктурної політики;
- 2) для забезпечення координації і синхронізації комунікацій, функцій і дій усіх суб'єктів державної системи безпеки стратегічної інфраструктури.

Також потенціал страткому може бути використаний на таких рівнях:

- на *державному* рівні під час розробки Національного плану (стратегії) безпеки та забезпечення стійкості стратегічної інфраструктури,
- на *галузевому* та *регіональному* рівнях під час розробки і реалізації галузевих і територіальних про-

грам з протидії загрозам та небезпекам об'єктам стратегічної інфраструктури,

- на *місцевому* – затвердження і виконання місцевих програм підвищення стійкості громад до кризових ситуацій та відновлення функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури.
- на *об'єктовому* рівні оператори стратегічної інфраструктури забезпечують розроблення і виконання відповідних об'єктових планів заходів щодо безпеки і стійкості стратегічної інфраструктури.

Саме на місцевому і об'єктовому рівнях здійснюється т.з. інформаційний вплив на людину, суспільство, громади.

Такий підхід, на нашу думку, дасть змогу, об'єднавши потенціал стратегічних комунікацій і системи безпеки стратегічної інфраструктури, на виході отримати якісно новий рівень управління та покращений стан об'єктів та сфер стратегічної інфраструктури, а також надасть можливість сформуванню та забезпечити реалізацію стратегії державної інфраструктурної політики, що, своєю чергою, суттєво підвищить рівень національної безпеки України, її сталий розвиток та національну могутність, а також чинитиме конструктивний вплив на творення геостратегії сучасної України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 7

У розділі формується наукова аргументація щодо виділення окремого виду правовідносин – *інфраструктурних*. Подано аргументацію щодо необхідності розроблення нового виду державної політики – *державної інфраструктурної політики*. Наведено аргументи щодо необхідності більшого і ширшого застосування проактивного підходу в державному управлінні з урахуванням сучасних трендів розвитку соціальних систем, зокрема війн нового покоління. Продемонстровано необхідність формування інфраструктурного законодавства. Обґрунтовано необхідність застосування структурно-факторного моделювання для подальшої операціоналізації та формування еталонної організаційно-функціональної моделі структури системи суб'єктів державної інфраструктурної політики з подальшим визначенням правового статусу кожного з них.

Сформовано комплекс завдань, які нині постають перед сучасними науковцями та практиками:

- 1) розроблення відповідного інфраструктурного законодавства, яке регулювало б відповідні суспільні відносини, ґрунтуючись на нових тенденціях їх формування та розвитку;

- 2) розроблення і провадження в безпекову реальність державної інфраструктурної політики, як виду державної політики національної безпеки;
- 3) практичне застосування проактивного підходу до розроблення і реалізації державної інфраструктурної політики.

Причому на самостійність інфраструктурного комплексу вказував ще *В. В. Толстошеев*, відзначаючи, що незважаючи на економічну неоднорідність інфраструктурних ланок, вони мають спільне функціональне призначення і необхідну єдність, що зумовлюють можливість їхнього об'єднання до самостійного комплексу, що є важливим з огляду на необхідність правового регулювання даного комплексу [256, с. 22]. Відтак можемо стверджувати про існування підстав для висунення наукової гіпотези про необхідність виділення окремого виду правовідносин – ***інфраструктурних правовідносин***.

При формуванні ДІФСП доцільно виходити з декількох компонентів для аналізу, які і зумовлюють різні підходи до побудови самої системи органів, що виступають суб'єктами реалізації стратегії ДІФСП.

По-перше, доцільно визначити національні інтереси у сфері інфраструктури, відповідно до яких і будувати державну інфраструктурну політику.

По-друге, необхідно визначити реальні та спрогнозувати потенційні загрози об'єктам стратегічної інфраструктури, а також всій системі інфраструктурних відносин. На підставі чого власне і будувати відповідну ДІФСП, зокрема один із її компонентів – систему безпеки ОСІ.

По-третє, потрібно визначити порогові значення показників найбільш оптимального функціонування

як конкретних об'єктів стратегічної інфраструктури, так і збереження гомеостазису усієї системи при впливі, в тому числі як одночасному, так і інспірованому на підставі теорії рефлексивного управління чинників різної природи.

По-четверте, доцільно визначити рівень захищеності кожного об'єкта стратегічної інфраструктури.

По-п'яте, доцільно здійснити аналіз законодавчих актів з метою формування ефективної системи нормативно-правового регулювання інфраструктурних відносин та подальшого вироблення еталонної моделі організаційно-функціональної структури системи суб'єктів ДІФСП.

Відзначено, що кожен із підходів має свої як сильні, так і слабкі сторони. Основним завданням було продемонструвати необхідність ширшого застосування *проактивного підходу*, вжиття активних заходів щодо забезпечення безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури, необхідності розроблення стратегії державної інфраструктурної політики на нових принципах.

Важливим аспектом виступає *розроблення наукових засад даної політики*, адже останнім часом формування тих чи інших видів державної політики здебільшого відбувається через політичну доцільність, а не через необхідність реалізації національних інтересів та створення засад для сталого розвитку Української держави. У даному аспекті застосування наукових знань дозволить правильно та ефективно вирішувати такі класи завдань, як:

- аналітична та прогностична складова виявлення та ідентифікація потенційних та реальних загроз;
- розроблення паспортів об'єктів стратегічної інфраструктури, а також системи категоризації об'єк-

тів стратегічної інфраструктури з визначенням чітких критеріїв віднесення тих чи інших об'єктів до кожної категорії, а також визначення для кожної групи власних порогових показників (індексів та індикаторів) стійкого функціонування.

Проаналізовано можливості розвитку в умовах невизначеності. Уперше робиться наукова спроба щодо осмислення природи походження та сучасних проявів *інфраструктурних війн* на прикладі трансформативної моделі еволюції гібридних війн.

Здійснено презентацію власного бачення **моделі системних дискурсів**, які на загал формують світоглядні засади до вироблення цілісної картини пізнання стратегії державної інфраструктурної політики, зокрема:

- стратегічний дискурс;
- політологічний дискурс;
- праксеологічно-безпековий дискурс;
- правовий дискурс;
- онтологічний дискурс;
- гносеологічний дискурс;
- феноменологічний дискурс;
- мілітарний дискурс;
- космологічний дискурс.

Внаслідок проведеного дослідження сформовано наукову аргументацію щодо виділення окремого виду інфраструктури – **авіакосмічної інфраструктури**. Подано аргументацію щодо необхідності розроблення відповідних напрямів державної інфраструктурної політики. Проаналізовано зарубіжний досвід формування державної політики у сфері авіакосмічної інфраструктури. Доведено органічний зв'язок між ефективним забезпеченням безпеки авіакосмічної інфраструктури і функці-

онуванням системи безпеки стратегічної інфраструктури в інших чотирьох просторах.

Аргументовано *мілітаризацію авіакосмічної інфраструктури* на підставі аналізу найсучасніших тенденцій включно по грудень 2021 року. Проаналізовано хронологію подій 2019 року щодо створення військової космічної інфраструктури, виявлено та з'ясовано причини безвідповідальності конкретних держав через використання кінетичної зброї у космосі і формування загрози для космічних апаратів та безпосередньо космонавтів у відкритому космосі через значну кількість космічного сміття. Висновується, що покладатися на коректність, етичні норми, свідомість та відповідальність інших країн – марна справа. Маємо своїми силами розвивати власну космічну інфраструктуру та забезпечити космічну безпеку нашої держави.

На підставі хронологічного аналізу доведено незворотність даного процесу, необхідність врахування даної обставини при розробленні стратегії ДІФСП. Здійснено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, що регулює відносини у сфері інфраструктури.

Резюмуємо щодо авіакосмічної інфраструктури словами німецького заступника керівника Ради міжнародних відносин *Хрістіана Мьолінга*: «There is no way to fight a war without the use of space infrastructure» (Сьогодні не існує шляхів ведення війни без використання космічної інфраструктури) [81].

Продемонстровано необхідність формування інфраструктурного законодавства, а також обґрунтовано необхідність закріплення на рівні законодавства такого виду інфраструктури, як ***космічна інфраструктура***.

1. Космічна інфраструктура – потужний елемент національної інфраструктури України.
2. Мілітаризація космосу впливає на мілітаризацію космічної інфраструктури і, відповідно, на мілітаризацію інфраструктурних відносин, що має знайти адекватне відображення у нормативно-правових актах, що регулюють суспільні відносини у сферах національної безпеки та інфраструктури.
3. Космічна інфраструктура впливає на всі об'єкти інфраструктури в усіх просторах: на Землі, у повітрі, на воді та в кіберпросторі.
4. Україна має розвивати космічну інфраструктуру, має запускати на орбіту власні супутники, створити потужну космічну інфраструктуру, бути учасником вигідних для України міжнародних космічних проєктів, в тому числі з поселення на Місяці та Марсі.
5. Для реалізації поставлених завдань постає актуальна і нагальна потреба у розробленні відповідних напрямів державної політики у цій сфері і адекватних напрямів їх адміністративно-правового забезпечення.

Науково доведено, що Україна – космічна держава, що зумовлює необхідність врахування даного факту і відповідної корекції стратегії державної інфраструктурної політики України. Відзначається кардинальна активізація Державного космічного агентства України в 2021 році з метою реалізації суверенного права Української держави на використання космосу.

З урахуванням дослідження інфраструктурного потенціалу у космічній сфері (космічного потенціалу та космічних спроможностей) визначено перспективи роз-

витку України як космічної держави, розроблено гіпотетичну модель просування національних інтересів в космосі в умовах глобалізації нестационарності.

Визначено напрями реалізації стратегії державної інфраструктурної політики у **космічній сфері**:

- розвиток космосу, космічної діяльності, космічних технологій та послуг, а в цілому – космічної інфраструктури;
- розвиток космічної інфраструктурної спроможності та потенціалу для будови космопортів як на Землі, так і на інших планетах, зокрема і розбудови позаземних поселень на інших планетах;
- розвиток технологій дослідження та освоєння дальнього космосу;
- розбудова космічного інтернету;
- формування інституційних спроможностей щодо реалізації державою космічної функції;
- формування космічних військ з відповідним командуванням та інфраструктурою;
- формування стратегічної космічної автономії;
- розвиток космічного туризму та космічної комерції;
- ефективний розвиток відновленого Центру управління польотами;
- залучення приватних інвестицій;
- контррозвідувальне забезпечення стратегії ДІФСР у сфері інфраструктури, в тому числі об'єктів космічної інфраструктури, космопортів, з метою реалізації національних інтересів у космічному просторі, включаючи протидію промислому шпигунству з боку будь-яких держав або інших суб'єктів, включаючи транснаціональні корпорації;

- стратегічне планування науково-дослідних і конструкторських робіт у цій галузі;
- застосування комплексного інструментарію стратегічних комунікацій для реалізації в повному обсязі державної інфраструктурної політики у сфері космосу;
- освоєння та впровадження нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки.

На засадах наукової плюралізму із застосуванням космології формується дорожня картина успіху України в космічній сфері. Здійснено припущення, що одним із основних феноменальних проявів впливу темної сили і темної матерії є постійна політична нестабільність, відсутність стаціонарності та балансу у владних елітах України, розуміння чого і правильне використання допоможе в реалізації геостратегії сучасної України. Висновується, що саме Україна, існуючи в умовах постійних трансформаційних змін як політичних інститутів влади, так і інститутів громадянського суспільства, може за певних умов стати в авангарді космологічних планетарних змін, утворивши фронт розвитку нестационарних соціальних спільнот і динамічних державних утворень.

Подано наукову аргументацію щодо **детермінації входження України до країн шостого технологічного укладу і напрямів правового регулювання державної інфраструктурної політики**. Запропоновано аргументацію щодо необхідності концептуального усвідомлення необхідності кардинальної зміни стратегії державної інфраструктурної політики з огляду на необ-

хідність включення України до країн шостого технологічного укладу. Сформульовано поняття даного укладу, виявлено його правові сутнісні ознаки та екстрапольовано їх на напрями реалізації державної інфраструктурної політики. Особлива увага приділена необхідності розвитку стратегічного мислення.

Проаналізовано чинники, що впливають на формування даного укладу, виявлено їх вплив на відповідну державну політику в аналізованій сфері політичних і правових відносин. Доведено органічний зв'язок між ефективним запровадженням принципів шостого технологічного укладу й правовим регулюванням стратегії державної інфраструктурної політики. Аргументовано мілітаризацію глобального інфраструктурного простору із подальшим виявленням чинників, які сприятимуть оновленню стратегії ДІФСР, в тому числі безпекової політики, зокрема у сфері інфраструктури. На основі проактивного підходу здійснено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, що регулює правові інфраструктурні відносини. За допомогою методу структурно-факторного моделювання проаналізовано інфраструктурний ландшафт шостого технологічного укладу.

Продемонстровано необхідність формування інфраструктурного законодавства. Обґрунтовано необхідність закріплення на рівні законодавства мету входження України до країн шостого технологічного укладу.

Підкреслимо, що у даному розділі нами здебільшого були порушені наукові проблеми, над якими потрібно ретельно та плідно працювати далі. Адже поза визначеним нами контекстом ми не вбачаємо навіть примарних можливостей не те що реалізації, а й навіть побудови ефективної стратегії державної інфраструктурної полі-

тики, в тому числі механізму її політико-правового регулювання. Шостий технологічний уклад не є річчю самою в собі (за *Фіхте*), він директивно та імперативно зумовлює зміну держави та суспільства, можливо в бік деінституціоналізації [257] взагалі і формування прямої демократії поза делегуванням повноважень управління обраним органам. За таких умов зміна політичної та економічної системи – неминучі.

У згаданому аспекті роль права полягає у тому, щоб створити правові інструменти для ефективної реалізації стратегії державної інфраструктурної політики у нових умовах, з урахуванням сучасних трендів, на основі сучасної юридичної техніки і нового праворозуміння, нових політичних підходів і формування нової політико-правової практики. За *Г. Вейлем*, теоретична інтуїція ґрунтується на вірі в реальність власного і чужого «я» [258, с. 32]. Маємо сформувати фокус власного головного дзеркала, виправивши його дефекти та здійнявши на новий рівень гуманітарну ауру нації (за *Л. Костенко*).

Звичайно, що розуміння необхідності переходу України на шостий технологічний уклад є необхідним, життєво важливим для розвитку як української нації в цілому, так і її об'єктів стратегічної інфраструктури. Водночас сам по собі факт розвитку нанотехнологій не гарантує ефективного розвитку України. Саме для цього потрібно сформувати механізми ефективного державно-приватного партнерства, в тому числі підтримки інноваційної та інвестиційної ділової активності у відповідних напрямках, сформувати відповідний інфраструктурний ландшафт, в тому числі з-поміж технологічно сполучених виробництв, які синтезують цілісну систе-

му відтворення нового технологічного укладу. І саме в даному процесі роль стратегічної правотворчості, стратегічних норм важко переоцінити, адже вони задають цей контур та горизонти розвитку суспільних відносин, утворюють нові юридичні факти формування та розвитку нових правових відносин, закладають фундамент для нової політико-правової практики, фактично моделюють нову реальність.

Висунуто наукові гіпотези щодо варіантів подальшого розвитку людства. Розглянуто функціонування нанофабрик, високотехнологічного виробництва, гібридних людей, кіборгів, цифровізацію. Доведено необхідність ширшого залучення фахівців, в тому числі з іноземних країн, для розбудови приватної інноваційної економіки з урахуванням механізмів скринінгу прямих іноземних інвестицій. За допомогою теорії життєвих циклів *М. Д. Кондратьєва*, удосконалено модель інфраструктурних траєкторій. Сформовані умови для переходу України до сьомого технологічного укладу.

Важливим є відзначення необхідності формування нової *інфраструктурної культури, інфраструктурної свідомості та інфраструктурної освіти (інфраструктурної грамотності та просвіти)*. Акцентовано на необхідності формування стратегічного мислення.

Обґрунтовано мету України: входження до технологічного ядра країн шостого технологічного укладу.

Багатомірність такого складного надінституціонального феномена, як державна інфраструктурна політика, зумовлює необхідність використання інноваційних підходів дослідження. У даному розділі відображено результати застосування методів математичної логіки в політико-правовій науці на прикладі **висвітлення пра-**

вового регулювання даного напрямку політики за принципом мультиплікативності, чим відкриваються нові оригінальні шляхи розв'язання теоретичних і прикладних проблем.

Наголошено, що збагачення методологічного й методичного інструментарію політико-правової науки є нагальною потребою сучасності. Наразі одним із продуктивних шляхів стає вихід за межі соціальних і загальногуманітарних дисциплін у царину математичної логіки. Відтак, проведене дослідження підтвердило роботу гіпотезу щодо доцільності й перспективності застосування поняття «*мультиплікативність*» при аналізі системи політико-правового регулювання стратегії державної інфраструктурної політики.

Встановлено, що об'єднання *потенціалу стратегічних комунікацій* та стратегії ДІФСП сприятимуть удосконаленню системності управлінських заходів та дій відповідних суб'єктів від загальнодержавного до об'єктового рівнів.

Стратегічні комунікації мають бути задіяні у процесі формування та реалізації стратегії державної інфраструктурної політики, а також для забезпечення координації та синхронізації дій і комунікацій та суб'єкт-суб'єктної, суб'єкт-об'єктної та об'єкт-суб'єктної взаємодії. Виявлено основні *чинники*, що потребують першочергового вирішення у процесі реалізації стратегії ДІФСП та забезпечення взаємодії її суб'єктів:

- унормування питання формування та реалізації державної комунікаційної політики;
- концептуалізація комунікаційної інфраструктури та внесення її до об'єктів стратегічної інфраструктури;

- чітке закріплення за визначеними об'єктами стратегічної інфраструктури повноважень органів публічного управління;
- створення організаційно-інституційної структури на національному, регіональному, галузевому, місцевому та об'єктовому рівнях.

Висновується про відсутність розроблення теоретичних і методологічних засад безпекоінфраструктурної політики як складової стратегії державної інфраструктурної політики.

Науково доведено, що ефективний розвиток: 1) стратегічних відносин; 2) стратегічного партнерства; 3) стратегічного управління, зокрема стратегічного передбачення, прогнозування і планування на засадах стратегічної культури; 4) стратегічної правотворчості; 5) системи національної безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури – **неможливий поза контекстом використання інструментарію стратегічних комунікацій.**

Важливими висновками саме в методологічному плані є отримані наукові результати внаслідок аналізу змісту таких методологічних прийомів та підходів в контексті метакогнітивного дискурсу, як:

- феноменологічний аналіз;
- концептуальний аналіз;
- дискурсивний аналіз;
- наративний аналіз;
- метод коммомеративних практик;
- націобезпекознавчий підхід;
- метод геополітичної кон'юнктури.

Удосконалено поняття стратегічних комунікацій, а також з'ясовані проблемні аспекти їх застосування при реалізації стратегії ДІФСП.

Подано еталонну модель геостратегії, окремі компоненти якої, відповідно до предмета дослідження, розкриті в своїй єдності із загальною логікою роботи.

Резюмується, що **магістральними напрямками стратегії державної інфраструктурної політики** відповідно до предмета дослідження виступають:

- 1) розвиток авіакосмічної інфраструктури, утвердження в якості космічної держави;
- 2) входження до технологічного ядра країн шостого технологічного укладу;
- 3) розроблення і здатність до реалізації інфраструктурних стратегій в умовах глобалізації нестационарності впливу темної матерії на біоістоти на нашій планеті;
- 4) формування та реалізація потенціалу мультиплікативності правового регулювання стратегії ДІФСП;
- 5) всебічний розвиток стратегічних комунікацій.

За лаштунками нашого дослідження лишилося чимало актуальних напрямів.

Це: формування енергетичної, кібернетичної, транспортної, соціальної, комунікаційної, власно безпечної та інших важливих видів інфраструктури, власно як і розроблення відповідних даним видам інфраструктури напрямів стратегії державної політики.

Зокрема стосовно **стратегії державної кібернетичної політики України** колективом Глобальної організації союзницького лідерства за загальною редакцією професора В. А. Ліпкана буде підготовлено в 2022 році окреме монографічне дослідження, в якому також чільне місце посідатимуть питання реалізації державної інфраструктурної політики саме в кібернетичній сфері; зокрема питання реалізації *кібернетичної функції дер-*

жсави, в контексті надання державою життєво важливих послуг і реалізації життєво важливих функцій. Особливе місце посідатимуть гіперболічна та експоненційні теорії розвитку кіберпростору з урахуванням космологічного дискурсу та глобалізації нестационарності, необхідності розвитку космічного інтернету.

РОЗДІЛ 8

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ІНСТИТУЦІЙНО- ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Даний розділ повністю є оригінальним і підготовлений одноособово професором *В. А. Ліпканом*.

У ході аналізу літературних джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] було виявлено, що для обґрунтування рішень щодо вибору оптимальної інституційно-організаційної структури реалізації стратегії державної інфраструктурної політики України доцільно звернутися до методології багатокритеріального аналізу, адже оцінювання з використанням розроблених критеріїв надасть можливість здійснювати ранжирування альтернатив за ступенем переваг з метою вибору оптимального варіанта адекватного рішення.

Аналіз альтернатив дозволяє виявити і подолати обмеження, що виникають при ухвалі неструктурованих рішень, а інтеграція об'єктивних показників із суб'єктивними оцінками, особливо в умовах, коли активно використовуються суб'єктивні судження, може виступати в якості бази для формування сукупності всіх можливих варіантів здійснення аналітичної роботи щодо прийняття рішення, відповідного заданим умовам.

З метою обґрунтування обраного підходу до вибору альтернатив інституційно-організаційних структур реалізації стратегії державної інфраструктурної політики вважається за доцільне розробити алгоритм прийняття рішень з огляду на проведення *багатокритеріального аналізу управлінських рішень*– БАУР (рис. 8.1).

Розкриваючи змістовність блоку 2 (рис. 8.1), варто звернути увагу, що для вирішення проблематики шляхом застосування методології БАУР необхідно дотримуватися таких кроків:

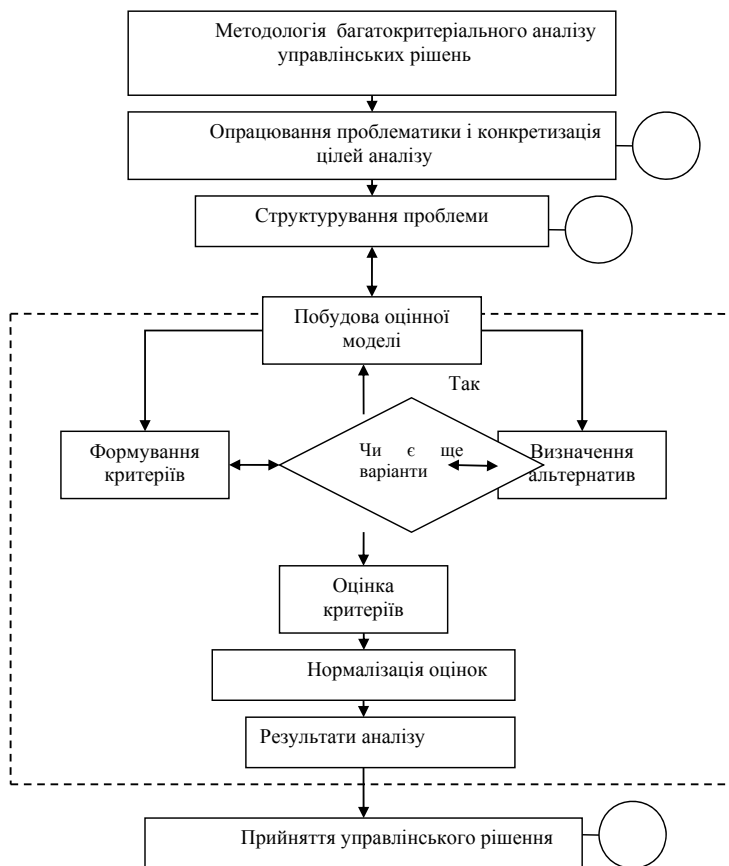
- 1) відбір альтернатив, що передбачає здійснення аналізу та вибору найбільш суттєвих для вирішення конкретної проблеми альтернатив з кількості можливих або заданих варіантів;
- 2) визначення найкращої альтернативи з розглянутих;
- 3) ранжирування альтернатив (від найкращої до найменш оптимальної з огляду на оцінки та переваги);

Переконливою перевагою щодо застосування підходу БАУР є можливість впорядкувати оцінки експертів у вигляді спадної важливості, а також порівнювати визначені критерії без огляду на одиниці їх виміру, що досягається шляхом нормалізації оцінок.

Рис. 8.1.

Модель процесу прийняття управлінського рішення на основі методології багатокритеріального аналізу

Для формалізації задачі вибору, критерії повинні мати кількісні характеристики, адже критерій є кількісно виражена мета або кількісна модель цієї мети. У загальному вигляді критерії можна представити як деяку оціночну функцію, яка набуває значення на основі певної множини оцінок.

Один із підходів до вирішення багатокритеріальних задач управління пов'язаний із процедурою формування узагальненої функції: $f(a_1, a_2, a_3, \dots, a_n)$, яка монотонно залежить від критеріїв $a_1, a_2, a_3, \dots, a_n$. Такий підхід реалізується через метод згортання критеріїв. Виходячи з цілей дослідження та з огляду на задачі, що були поставлені, доцільно застосувати **метод адитивного згортання критеріїв**.

В основі цього методу лежить нормалізація критеріїв, тобто приведення їх до порівнянності. Крім цього, визначеним є вектор вагових коефіцієнтів критеріїв $\lambda = (\lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_n)$, за допомогою яких можна оцінити важливість тієї або іншої альтернативи. При цьому дотримується вимога щодо (8.1):

$$\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1, \quad \lambda_j \geq 0. \quad (8.1)$$

Для адитивного критерію будуватиметься нова цільова функція (8.2):

$$F(A) = \sum_{j=1}^n \lambda_j a_{ij} \quad (8.2)$$

Вирішується задача оптимізації скалярного критерію $z = f(A) \rightarrow \max (\min)$ за умов, що $A \in D$, де $A = (a_1, a_2, \dots, a_n)$ – множинність точок, які задовольняють системі обмежень $g(a_1, a_2, \dots, a_n) \leq b_i, i=1,2,\dots,m$; A – допустима область рішень. Елементи множини D є допустимими рішеннями чи альтернативами, а числові функції $f_j, j=1,2,\dots,n$ – цільовими функціями або критеріями, заданими на множини A .

У загальному вигляді цільова функція має такий вигляд (8.3):

$$F(A) = \sum_{j=1}^n \lambda_j \frac{F_j(A)}{F_j^0(A)} = \sum_{j=1}^n \lambda_j f_j(A) \rightarrow \max(\min) \quad (8.3)$$

де: n – кількість об'єднаних частинних критеріїв;

λ_j – ваговий коефіцієнт j -го частинного критерію;

$F_j(A)$ – числове значення j -го критерію;

$F_j^0(A)$ – j -й нормований дільник;

$f_j(A)$ – нормоване значення j -го частинного критерію.

Як видно з виразу (8.3) критерієм оптимальності вибору є максимальне (мінімальне) значення цільової функції.

Узагальнена функція мети може бути використана для згортання частинних критеріїв оптимальності, якщо:

- частинні (локальні) критерії кількісно вимірювальні за важливістю, тобто кожному з них можна поставити у відповідність деяке число λ_j , яке кількісно характеризує його важливість щодо інших критеріїв;
- частинні (локальні) критерії є однорідними (мають однакову розмірність).

У цьому випадку для розв'язання задачі багатокритеріальної оптимізації виявляється справедливим застосування адитивного критерію оптимальності.

Адитивний критерій або критерій оптимальності визначається шляхом додавання нормованих значень частинних критеріїв.

З огляду на адитивну формулу (8.2) повинні виконуватися такі умови:

- наявність m варіантів рішень (альтернатив);
- розроблені критерії (n), за якими здійснюється вибір оптимального рішення;
- вагові коефіцієнти (λ_j , де: $j=1, \dots, n$.) для оцінки ступеню важливості кожного критерію;

- оцінки альтернатив за кожним критерієм , $i=1, \dots, m, j=1, \dots, n$.

Виходячи з описаних вище умов формується матриця. Для кращої візуалізації матриці доцільно використовувати графічний метод наукового дослідження шляхом побудови таблиці (таблиця 8.1).

Сформована матриця відображає у рядках альтернативи (A_{τ}), у стовпцях – критерії ($a_{\tau\pi}$). Відповідно до описаних умов (таблиця 8.1) значення критеріїв оптимальності (цільової функції) визначається (8.4):

$$F_1 = \sum_{j=1}^n \lambda_j a_{1j}; F_2 = \sum_{j=1}^n \lambda_j a_{2j}; \dots F_m = \sum_{j=1}^n \lambda_j a_{mj} \quad (8.4)$$

У зв'язку з неоднорідністю критеріїв за векторами оптимізації (max/min) або, якщо використовуються різні шкали вимірювання, ці критерії мають піддаватися нормалізації, під якою розуміється така послідовність процедур, за допомогою якої всі критерії приводяться до єдиного, безрозмірного масштабу вимірювання.

Таблиця 8.1

Матриця багатокритеріального вибору альтернатив

Альтернативи	Локальні критерії			
	k_1	k_2	...	k_{π}
A_1	a_{11}	a_{12}	...	$a_{1\pi}$
A_2	a_{21}	a_{22}	...	$a_{2\pi}$
...	...	...	...	...
A_{τ}	$a_{\tau 1}$	$a_{\tau 2}$	...	$a_{\tau \pi}$
Вагові коефіцієнти			...	

Авторське розроблення на основі [10; 2].

Визначається максимум і мінімум кожного локального критерію з огляду на:

- критерії, що максимізуються (8.5)

$$a_j^+ = \max a_{ij}, i = \overline{1, m} \quad (8.5)$$

- критерії, що мінімізуються (8.6):

$$a_j^- = \min a_{ij}, i = \overline{1, m} \quad (8.6)$$

Відповідно до принципу максимальної ефективності нормалізовані критерії визначаються з таких співвідношень:

- для критеріїв, які максимізуються, нормалізовані оцінки знаходять за формулами (8.7; 8.8):

$$\overline{a_{ij}} = \frac{a_{ij}}{a_j^+}, j = \overline{1, e}; \quad (8.7)$$

$$\overline{a_{ij}} = \frac{a_{ij} - a_j^-}{a_j^+ - a_j^-}, j = \overline{1, e}; \quad (8.8)$$

- для критеріїв, які мінімізуються, нормалізовані оцінки знаходять за формулами (8.9; 8.10):

$$\overline{a_{ij}} = 1 - \frac{a_{ij}}{a_j^+}, j = \overline{e+1, n}; \quad (8.9)$$

$$\overline{a_{ij}} = \frac{a_j^+ - a_{ij}}{a_j^+ - a_j^-}, j = \overline{e+1, n}; \quad (8.10)$$

Оптимальним буде той варіант, який забезпечить максимум значення функції цілі (8.2).

Відповідно до принципу мінімальної втрати нормалізовані критерії визначаються зі співвідношень:

- для критеріїв, які максимізуються, нормалізовані оцінки знаходяться за формулами (8.11; 8.12):

$$\overline{a_{ij}} = 1 - \frac{a_{ij}}{a_j^+}, j = \overline{1, e}; \quad (8.11)$$

$$\overline{a_{ij}} = \frac{a_j^+ - a_{ij}}{a_j^+ - a_j^-}, j = \overline{1, e}; \quad (8.12)$$

- для критеріїв, які мінімізуються, нормалізовані оцінки знаходяться за формулою (8.13; 8.14):

$$\overline{a_{ij}} = \frac{a_{ij}}{a_j^+}, j = \overline{e+1, n}; \quad (8.13)$$

$$\overline{a_{ij}} = \frac{a_{ij} - a_j^-}{a_j^+ - a_j^-}, j = \overline{e+1, n}; \quad (8.14)$$

Оптимальним буде той варіант, який забезпечує мінімальне значення функції мети (8.2).

Запропонована методологія покладена в основу науково-практичного підходу до вибору альтернатив з формування стратегії ДІФСП. Для обґрунтування теоретико-прикладної моделі стратегії ДІФСП необхідно звернути увагу на її організаційно-функціональні засади. Перш за все, функціонування системи ДІФСП базується на узгодженій взаємодії інтегрованих за горизонталлю та вертикаллю функціональних систем, які реалізують свої функції через синтез моделей проектованої системи.

Під такими моделями слід розуміти:

- *функціональну модель*, тобто йдеться про динамічну модель, яка реалізує свої функції відповідно до поставленої мети;
- *структурну модель*, або модель, що включає у себе певні взаємопов'язані елементи, які генерують розвиток системи;

- *комунікаційну модель*, за допомогою якої формуються прямі і зворотні в'язки, як між елементами системи, так і з зовнішнім середовищем.

З огляду на масштабність функцій, наявність розгалуженої системи державного управління вважається за доцільне у дослідженні узяти за основу другий організаційно-функціональний рівень, що передбачає координацію і синхронізацію комунікацій у двох напрямках:

- горизонтальному (на рівні ЦОВВ та інших державних органів);
- вертикальному (на рівні територіальних підрозділів ЦОВВ та інших державних органів, регіональних та місцевих органів влади).

Визначені рівні державного управління є базовими для формування ефективних організаційних структур реалізації стратегії ДІФСП. В основу їх функціонування закладені такі **принципи**, як:

- системність,
- повнота функцій,
- цільова орієнтація на виконання поставлених завдань,
- відповідність (адекватність) організаційних структур вертикального і горизонтального рівнів визначеним функціям, які, з одного боку, охоплюють всю управлінську проблематику сфери діяльності, а з іншого – не дублюють функції одне одного.

Розмежування повноважень між зазначеними структурами має здійснюватися на умовах дотримання принципу єдиного правового простору. Це забезпечує найбільш чіткий розподіл праці щодо виконання держав-

них завдань і функцій та надання відповідних послуг, а відтак, сприяє взаємодії системних елементів, об'єднуючи їх до єдиної системи.

Враховуючи цілі дослідження, постає завдання щодо виявлення найбільш дієвого з погляду організаційних засад органу виконавчої влади, який буде спроможним формувати та безпосередньо реалізовувати стратегію державної інфраструктурної політики у найбільш ефективний спосіб.

Для розв'язання цієї задачі вважається за доцільне проаналізувати ряд організаційних структур як відповідних альтернатив, що мають єдине цільове спрямування, але розрізняються за законодавчо визначеними можливостями правової дії органу влади з огляду на його права, обов'язки, мету, задачі, функції.

Першою висунено альтернативою щодо формування та реалізації стратегії ДІФСП *обґрунтовується формування окремого органу державного управління, який наділений повноваженнями з формування та реалізації даної державної політики у цій сфері.*

Друга альтернатива передбачає створення органу державного управління з підпорядкуванням Службі безпеки України (за еталонну модель можна обрати загальнодержавну систему боротьби з тероризмом).

Третьою альтернативою визначається створення Урядового офісу з питань формування та реалізації стратегії ДІФСП.

Четверта альтернатива запропонована з огляду на створення Центру захисту критичної інфраструктури в Офісі Президента України (ОПУ) й Офіс захисту критичної інфраструктури у структурі КМУ з підпорядкуванням йому ДУ «Український інститут».

Висунуті для аналізу альтернативи були визначені з огляду на існуючі у політологічній науці та безпековій практиці права обґрунтування організаційних структур реалізації стратегії ДІФСП у системі публічного управління.

Розмежування організаційних структур реалізації стратегії ДІФСП за альтернативами, цілями і функціями відображено у таблиці 8.2.

З огляду на зміст таблиці 8.2, для визначення ефективної управлінської структури є сенс звернути увагу на недоліки і переваги альтернативних варіантів.

Основними **перевагами створення окремого державного органу** є:

- об'єднання різних об'єктів стратегічної інфраструктури до єдиної системи управління, що дозволяє здійснювати ефективний та дієвий контроль за виконанням завдань, повноважень і функцій у рамках єдиного державного органу;
- економія на масштабі, яка обумовлюється оперативним управлінням та реагуванням на мінливість стану.

Недоліки щодо створення окремого державного органу слід розглядати у категоріях часу та витрат, тобто тривалості здійснення всіх організаційних процедур щодо утворення такого органу центральної виконавчої влади та витрат на реалізацію цього проекту. Крім того, обсяг фінансового забезпечення нового державного органу управління порівняно з іншими організаційними структурами потребує більш ємного фінансування з державного бюджету. Масштабність такої організаційно-розгалуженої структури призводить до жорсткого контролю за вертикаллю. Як результат, може спостерігатися тиск на виконавців і збільшуватися обсяг документообігу.

Таблиця 8.2

Характеристика альтернатив організаційних структур реалізації стратегії ДІФСП у системі публічного управління

Альтернативи	Найменування організаційних структур ДІФСП	Мета діяльності	Функціональні особливості
1	Окремий державний орган виконавчої влади	Формування та реалізація стратегії державної інфраструктурної політики	<ul style="list-style-type: none"> – координація діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади у сфері реалізації стратегії ДІФСП; – взаємодія з операторами стратегічної інфраструктури з питань реалізації стратегії ДІФСП; – здійснення оцінки рівня безпеки об'єктів стратегічної інфраструктури, внесених до Національного переліку об'єктів критичної інфраструктури; – оцінка можливих наслідків з огляду на взаємозв'язки між ОСІ і залежності між ними
2	Орган державного управління, підпорядкований Службі безпеки України	Формування системи реалізації стратегії ДІФСП з огляду на впровадження безпеково-інфраструктурної політики ОСІ.	<ul style="list-style-type: none"> – розроблення стратегії державної інфраструктурної політики; – здійснює (на стратегічному рівні) координацію державних органів під час реалізації стратегії ДІФСП; – забезпечення взаємозв'язків між міністерствами та іншими державними органами; – участь в реалізації крос-урядових проєктів; – формулювання (на операційному рівні) ключових повідомлень, координація антикризових комунікацій та ін.

Альтернативи	Найменування організаційних структур ДІФСП	Мета діяльності	Функціональні особливості
3	Урядовий офіс з питань реалізації стратегії ДІФСП	Організаційне, експертно-аналітичне й інформаційне забезпечення КМУ у сфері реалізації стратегії ДІФСП	<ul style="list-style-type: none"> – здійснення моніторингу ОСІ; – ініціація з утворення міжвідомчих робочих груп щодо підготовки проектів нормативно-правових актів та інших програмних документів у сфері формування та реалізації стратегії ДІФСП; – експертиза проектів нормативно-правових актів в аналізованій сфері

Складено автором.

Наступна альтернатива обґрунтовує створення органу підпорядкованого Службі безпеки України (СБУ). Переваги цієї організаційної структури впливають з юридичного статусу СБУ, яким передбачається оцінка стану захищеності критичної інфраструктури, порядок реагування на певні інциденти щодо порушення інформаційної безпеки та порядок їх ліквідації. Крім того, до переваг можна віднести існування сформованих комунікацій, які реалізуються через налагоджену систему міжвідомчої взаємодії та координацію діяльності міністерств, що обумовлює можливість формування та реалізації спільних міжвідомчих комунікаційних програм.

Основним недоліком формування такої структури є вузька спеціалізація галузевого органу виконавчої влади, яка регулюється Законом України «Про Службу безпеки України» [11].

Альтернативою три передбачається створення Урядового офісу з питань захисту критичної інформації. Перевагами такого організаційного формування є:

- мобільність реагування на події, що виникають у сфері реалізації стратегії ДІФСП;
- структуроване бюджетне фінансування на протиположності вищепропонованим структурам державного управління;
- можливість формування потужного експертно-аналітичного потенціалу.

Недоліки організації цієї структури державного управління визначаються мінімізацією її функцій, що впливають з її статусу, повноважень і підпорядкованості, а також необхідністю у залученні висококваліфікованих профільних експертів.

Центр захисту критичної інфраструктури в Офісі Президента України й Офіс захисту критичної інфраструктури у структурі КМУ з підпорядкуванням йому ДУ «Український інститут», що описується четвертою альтернативою має такі основні переваги, як: а) налагоджена взаємодія та взаємозв'язки з органами публічної влади усіх рівнів з огляду на загальні положення Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [10]; б) помірність часу і витрат щодо створення та формування такої бюджетної установи; в) гнучкість в управлінні інформаційними потоками.

Основними недоліками можна вважати загрозу дублювання функцій у зв'язку з розгалуженістю функціональних обов'язків, а також потребу в різнопрофільних спеціалістах відповідної кваліфікації.

З метою отримання кваліфікованих суджень стосовно висунених альтернатив, а також для апробації ме-

тодології багатокритеріального аналізу на емпіричних об'єктах із огляду на поставлені завдання вважається за доцільне звернутися до експертного оцінювання.

Під експертним оцінюванням розуміється процедура отримання оцінки проблеми на основі думки фахівців (експертів) з метою подальшого прийняття рішення (вибору) [12, с. 183].

Досвід, інтуїція, почуття перспективи в поєднанні з інформацією дають змогу суб'єктам експертного оцінювання (експертам) точніше обирати найбільш важливі цілі та напрями розвитку, знаходити найкращі варіанти вирішення складних завдань в умовах, коли має місце відсутність інформаційних джерел про розв'язання аналогічних проблем у минулому.

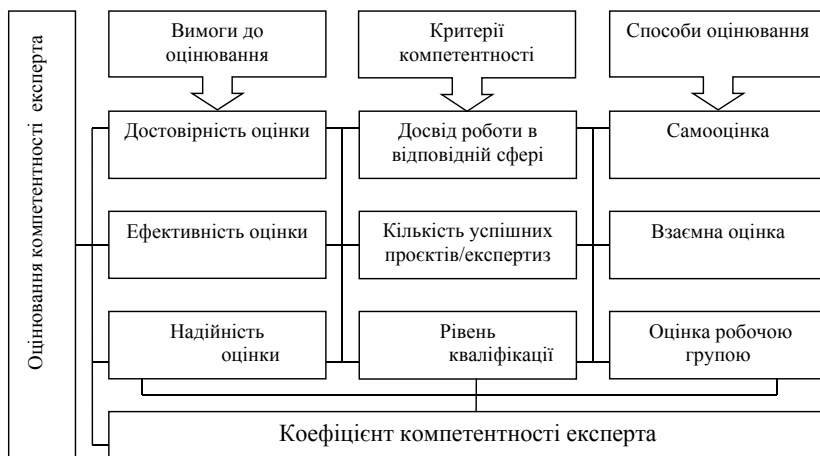
Незважаючи на гадану необ'єктивність, використання визначених вище характеристик для вибору експертів, часто в прикладному застосуванні експертні оцінки можуть бути одним з найефективніших, швидких і точних інструментів прийняття рішень [13, с. 30]. Проте, щоб підвищити точність, ступінь об'єктивності оцінок та якості процедури прийняття рішень слід до оцінювання залучати кількох експертів і, відповідно, враховувати їхні думки при аналізі альтернатив.

На базі оцінок експертів можна отримати узагальнену інформацію про досліджуваний об'єкт (явище) для обґрунтування певного рішення, яке задається метою експертизи. Отримана інформація не є остаточною. Вона підлягає обробці за допомогою обраної методології оцінювання. Використання того або іншого методу при обробці індивідуальних оцінок експертів залежить від складності розв'язуваної проблеми, специфіки сфери дослідження.

На основі аналізованих джерел [14; 12; 15; 13; 3; 16] здійснено візуалізацію процесу оцінювання компетентності експертів, де за основу взято традиційні критерії оцінки та існуючі підходи і способи проведення експертизи (рис. 8.2).

Рис. 8.2.

Основні компоненти формування коефіцієнту компетентності експертів

Джерело: розроблено автором на основі джерел [14; 13].

Визначені на рис. 8.2. зв'язки відображають вплив певних компонентів на формування оцінки компетентності експерта з огляду на вимоги, критерії компетентності експерта та способи оцінювання.

Питання про оцінку компетентності експертів є доволі складним. Однак з огляду на поставлені завдання для оцінювання можуть бути використані такі формально загальні критерії компетентності, як посада, вчений ступінь і звання, стаж, кількість проведених експертиз

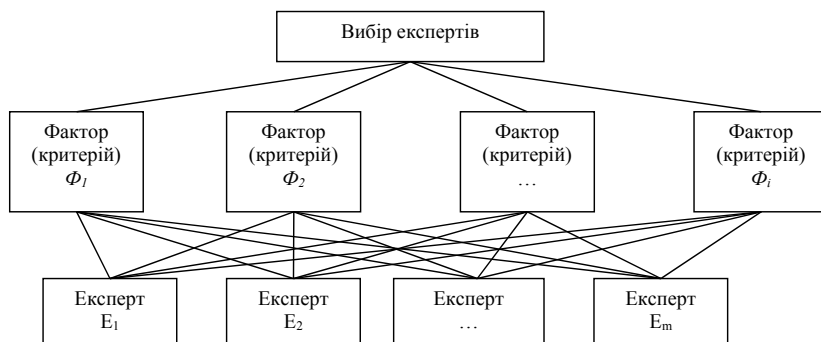
або виконаних проєктів, кількість наукових розвідок, розробок у досліджуваній сфері та ін.

Вибір вищезазначених критеріїв базується на гіпотезі, що для розв'язання проблеми є доступний обсяг інформаційних джерел щодо ухвалення рішення. Тому стосовно цих проблем експерти виступають якісними джерелами і досить точними вимірювальниками інформації. Що стосується способів оцінювання, то вони мають як певні переваги, так і певні недоліки, пов'язані з впливом суб'єктивних чинників. Зокрема, якщо у ході оцінювання використовується спосіб, який передбачає взаємну оцінку, то кожний кандидат, обраний у групу експертів, оцінює компетентність інших. В іншому випадку формується аналітична група, до функцій якої входить організація та проведення експертизи. Проте аналізовані способи передбачають певну обізнаність кожного експерта щодо кваліфікації та фаховості інших обраних. Суттєвий недолік цього способу може також виявлятися при виникненні конфронтації між експертами, або коаліції експертів. Це суттєво впливає на об'єктивність оцінки та, як наслідок, на результати анкетування, а відтак результати експертизи можуть бути спотвореними. Для цілей, поставлених в роботі, такі способи не є застосовуваними. У цьому сенсі доцільно використовувати такий спосіб, як самооцінка, коли оцінку ступеню обізнаності предмета експертизи та своєї компетентності надає сам експерт. Такий спосіб є найбільш прийнятним у контексті даного оцінювання, адже критерії компетентності базуються на аналізі документальних даних.

Якщо вибір експертів для виконання завдань і об'єктів реалізується на основі максимальних оцінок за кое-

фіцієнтом компетентності, то можна скористатися комбінованим методом щодо ранжирування експертів, що передбачає застосування методичного інструментарію методу аналізу ієрархій (рис. 8.3).

Рис. 8.3.
*Теоретична модель структури ієрархій
для оцінки компетентності експертів*

Джерела: [17; 18].

Модель структури ієрархій (рис. 8.3) складається з трьох рівнів. На першому рівні визначається мета – вибір експертів, на другому – критерії вибору експертів, на третьому – альтернативи – самі експерти.

Алгоритм проведення експертного оцінювання на основі коефіцієнта компетентності з використанням методу аналізу ієрархій, відображено на рис. 8.4.

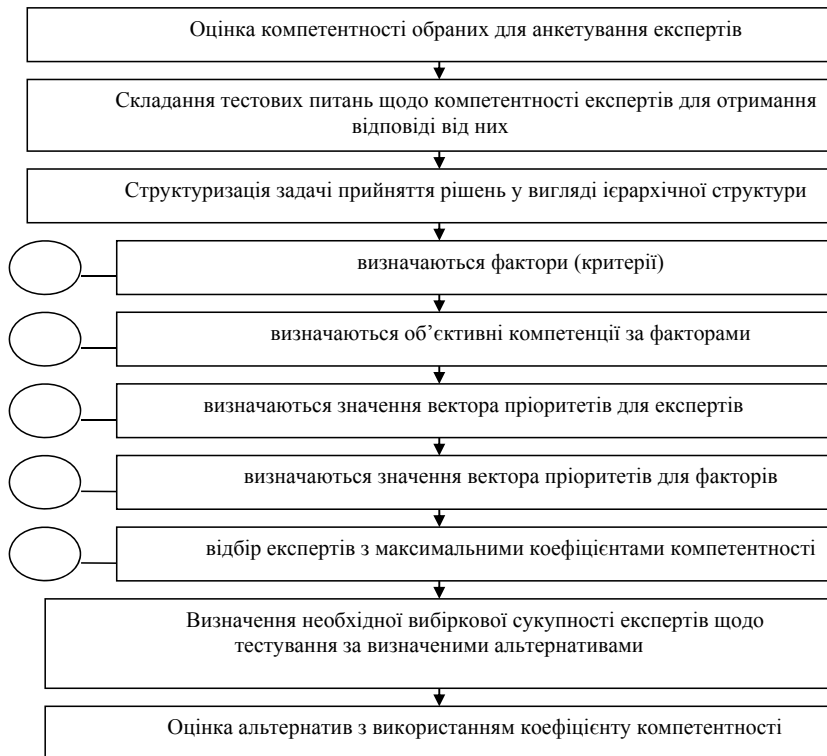
З огляду на рис. 8.4 у ході структуривання задач як ієрархічної структури необхідно:

- 1) побудувати ієрархію відповідно до цілей аналізу (наразі це вибір n експертів з сукупності N) за допомогою факторів (критеріїв) через порівняння варіантів до нижнього рівня, який містить у собі набір альтернатив;

Рис. 8.4.

Алгоритм вибору експертів шляхом застосування методики оцінки їх компетентності на основі методу ієрархій

Джерело: авторське.

- 2) обрати фактори для оцінки компетентності, до яких слід включити такі, як:
- спеціалізація експерта з огляду на освіту (юридична, економічна, державне управління);
  - стаж роботи у системі центральних органів виконавчої влади;

- наукова кваліфікація (наявність наукового ступеню: кандидат наук, доктор наук або відсутність наукового ступеню);
- досвід роботи щодо предмета експертизи, мається на увазі робота у сфері державного управління, що пов'язана з адміністративним менеджментом;
- досвід проведення експертного оцінювання, тобто практика проведення експертиз щодо формування, створення та ліквідації організаційних структур у сфері державного управління.

Вирішення проблематики щодо підбору експертів для проведення експертного оцінювання здійснюється через проходження трьох етапів:

- *перший етап* передбачає складання переліку потенційних кандидатів на проведення експертизи визначених об'єктів;
- *на другому етапі* здійснюється відбір експертної групи з меншою розмірністю з огляду на якісні складові оцінок, тобто до вибірки потрапляють експерти, які набрали максимальні коефіцієнти компетентності;
- *на третьому етапі* визначається середня помилка вибірки.

Для оцінювання професійної компетентності експерта складаються тестові питання, на які він має відповіді. Для цього використовується тестова форма, до якої включаються питання з професійної кваліфікації експерта (таблиця 8.3) та питання з оцінювання альтернатив для прийняття рішення стосовно вибору тієї або іншої організаційної форми за профілем захисту критичної інфраструктури.

Таблиця 8.3

Тестові питання щодо професійної компетентності експертів
за визначеними факторами (критеріями)

Фактори (критерії)	Значення вагового коефіцієнта, відповідно визначених шкал		
	Спеціалізація експерта за напрямом освіти (Ф1)	Юридичний	Економічний
	0,2	0,3	0,5
Стаж роботи в центральних органах виконавчої влади (Ф2)	від 1 до 5 років	від 5 до 10 років	більше 10 років
	0,2	0,3	0,5
Наукова кваліфікація (Ф3)	без наукового ступеню	науковий ступінь кандидата наук	науковий ступінь доктора наук
	0	0,4	0,6
Досвід роботи щодо предмету експертизи (Ф4)	немає	від 5 до 10 років	Більше 5 років
	0	0,4	0,6
Досвід роботи з проведення експертного оцінювання (Ф5)	немає	від 1 до 3 разів	Більше, ніж 3 рази
	0	0,4	0,6

Джерело: авторське

Для опитування було обрано десять фахівців (експертів) з огляду на область дослідження, предмет експертизи, фахову діяльність. Шляхом застосування документального метода респонденти відповідали на тестові питання. Результати опитування оформлені у таблиці 8.4.

На першому етапі оцінки компетентності експертів вирішується питання щодо вибору вагових коефіцієн-

тів експертів відповідно до обраних факторів. Розроблені ваги базувалися на твердженні (8.15):

$$\sum_{i=1}^m W_i = 1 \quad (8.15)$$

де W_i – ваговий коефіцієнт i -го експерту; m – кількість експертів.

Розрахунок вагової оцінки i -го експерта за j – фактором (критерієм) виконується за таким алгоритмом:

1. Розраховуються сумарні оцінки $SumX_i$ балів, набраних i -го експертом за усіма визначеними факторами (8.16):

$$SumX_i = \sum_{j=1}^n a_{ij} \quad (8.16)$$

де: n – кількість критеріїв; a_{ij} – бал, отриманий i -м експертом за j – фактором (критерієм).

Таблиця 8.4

Результати анкетування експертів та розрахунок вагових коефіцієнтів

	$\Phi 1$	$\Phi 2$	$\Phi 3$	$\Phi 4$	$\Phi 5$	$Sum X_i$	W_i
Експерт № 1	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	2,1	0,121387
Експерт №2	0,5	0,2	0	0,4	0,6	1,7	0,098266
Експерт № 3	0,3	0,5	0,4	0	0	1,2	0,069364
Експерт № 4	0,5	0,3	0,4	0,6	0,6	2,4	0,138728
Експерт № 5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,4	2,6	0,150289
Експерт № 6	0,2	0,2	0,4	0,6	0,4	1,8	0,104046
Експерт №7	0,3	0,4	0	0	0,4	1,1	0,063584
Експерт № 8	0,2	0,5	0,6	0	0	1,3	0,075145
Експерт № 9	0,3	0,2	0,4	0	0	0,9	0,052023
Експерт №10	0,3	0,3	0,4	0,6	0,6	2,2	0,127168
$Sum\Phi_i$	3,6	3,5	3,6	3,2		17,3	1

Примітка: спеціалізація експерта за освітою ($\Phi 1$); стаж в ЦОВВ ($\Phi 2$); наукова кваліфікація ($\Phi 3$); досвід роботи щодо предмету експертизи ($\Phi 4$); досвід проведення експертного оцінювання ($\Phi 5$).

Розраховано автором.

2. Розраховується сума балів ($Sum \Phi_j$), де – Φ_j -й фактор за кожним експертом, що обчислюється через формулу (8.17):

$$Sum \Phi_j = \sum_{i=1}^m a_{ij} \quad (8.17)$$

3. Ваговий коефіцієнт експертів розраховується за всіма факторами (критеріями) шляхом використання формули (8.18).

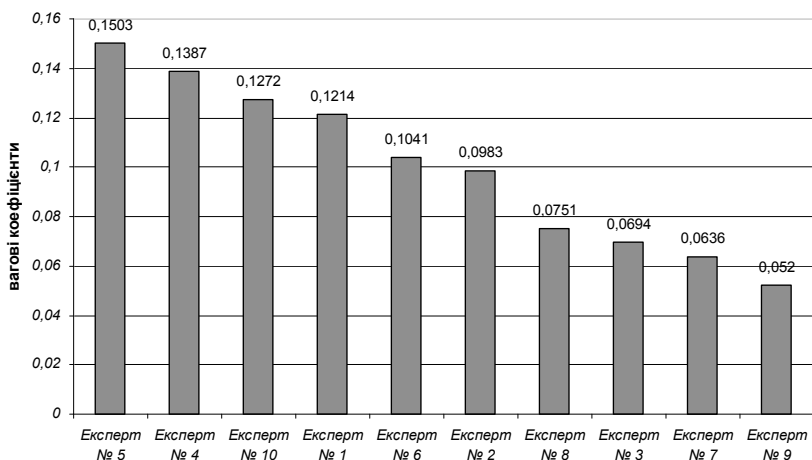
$$W_i = \frac{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n a_{ij}}{\sum_{j=1}^n a_{ij}} \quad (8.18)$$

Отримані результати щодо розрахунку вагових коефіцієнтів, що оформлені у таблиці 8.4, дозволяють здійснити аналіз отриманих вагових коефіцієнтів, а також виконати ранжирування сукупності варіантів, що можна описати таким виразом $V = \{v_1, v_2, \dots, v_n\}$. Варіанти ранжуються таким чином: що більше ваговий коефіцієнт, то вищий ранг (рис. 8.4).

Як видно з рис. 8.4, найбільші рейтинги належать експертам за номерами 5; 4; 10; 1, до помірної групи рейтингів можна віднести експертів за номерами 6; 2, решта експертів – 8; 3; 7; 9 мають значно нижчі рейтинги.

Для розуміння того, оцінки яких експертів можуть бути використані для вибору альтернатив, необхідно визначити вектори пріоритетів шляхом нормалізації оці-

Рис. 8.4.
Ранжирування експертів за професійною компетентністю
на основі вагових показників

Джерело: розроблено автором.

нок. Для цього використовується матриця парних порівнянь факторів (критеріїв).

Визначення вектора локальних пріоритетів(L_j) здійснюється шляхом обчислення середнього геометричного рядків матриці попарних порівнянь R (8.19):

$$R = \begin{pmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{23} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{n1} & r_{n2} & \dots & r_{nm} \end{pmatrix} \quad (8.19)$$

З огляду на матрицю обчислюються сума за стовбцями матриці .

Наступним кроком здійснюється нормалізація усіх складових вектора пріоритетів (8.20):

$$L_i = \frac{\sqrt[n]{\prod_{j=1}^n r_{ij}}}{\sum_{i=1}^n \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n r_{ij}}} \quad (8.20)$$

де n – кількість критеріїв рівня ієрархії.
Отримані результати відображені у таблиці 8.5.

Таблиця 8.5
Матриця парних порівнянь факторів (критеріїв)

Фактори	$\Phi 1$	$\Phi 2$	$\Phi 3$	$\Phi 4$	$\Phi 5$	$\sqrt[5]{\prod_{j=1}^5 r_{ij}}$	L_i
$\Phi 1$	1	3	2	0,5	2	1,43097	0,25656
$\Phi 2$	0,3333	1	0,5	0,5	0,5	0,52961	0,09495
$\Phi 3$	0,5	2	1	0,3333	0,3333	0,64439	0,11553
$\Phi 4$	2	2	3	1	2	1,88818	0,33853
$\Phi 5$	0,5	2	3	0,5	1	1,08447	0,19443
Сума	4,3333	10	9,5	2,8333	5,8333	5,57762	1

Примітка: спеціалізація експерта за освітою ($\Phi 1$); стаж роботи в ЦОВВ ($\Phi 2$); наукова кваліфікація ($\Phi 3$); досвід роботи щодо предмета експертизи ($\Phi 4$); досвід із проведення експертного оцінювання ($\Phi 5$).

Джерело: розраховано автором.

Із таблиці 8.5 видно, що $\Phi 1$ (спеціалізація експерта за освітою) та $\Phi 4$ (досвід проведення експертного дослідження) приваляють при оцінюванні професійної компетенції експертів. При подальшій нормалізації визначаються глобальні пріоритети (таблиця 8.6).

Таблиця 8.6

Результати обчислення глобальних пріоритетів опитуваних експертів

	$\Phi 1$	$\Phi 2$	$\Phi 3$	$\Phi 4$	$\Phi 5$	G
L_i	0,256	0,095	0,116	0,339	0,194	
Експерт № 1	0,122	0,114	0,111	0,129	0,120	0,122
Експерт № 2	0,122	0,057	0	0,129	0,160	0,112
Експерт № 3	0,074	0,143	0,111	0	0,160	0,076
Експерт № 4	0,122	0,086	0,111	0,194	0,160	0,149
Експерт № 5	0,122	0,143	0,167	0,194	0,120	0,153
Експерт № 6	0,122	0,057	0,111	0,194	0,120	0,138
Експерт № 7	0,074	0,114	0	0	0	0,097
Експерт № 8	0,046	0,143	0,167	0	0	0,045
Експерт № 9	0,074	0,057	0,111	0	0	0,037
Експерт № 10	0,122	0,086	0,111	0,160	0,160	0,138

Примітка: спеціалізація експерта за освітою ($\Phi 1$); стаж роботи в ЦОВВ ($\Phi 2$); наукова кваліфікація ($\Phi 3$); досвід роботи щодо предмета експертизи ($\Phi 4$); досвід з проведення експертного оцінювання ($\Phi 5$). L_i – вектор пріоритетів (локальні пріоритети); G – глобальні пріоритети.

Джерело: Розраховано автором.

Із даних таблиці можна дійти висновку, що Експерт № 5, Експерт № 4, Експерт № 6 і Експерт № 10 мають найбільший глобальний пріоритет. Отже, їхні думки можна узяти за основу для оцінок визначених альтернатив. Однак необхідно з'ясувати межі групи ключових експертів. З цією метою використовується певний математичний інструментарій, за допомогою якого визначається кількість експертів, що формують вищеназвану групу (8.21):

$$n = \frac{t^2 \times \sigma^2 \times N}{\Delta^2 \times N + t^2 \times \sigma^2} \quad (8.21),$$

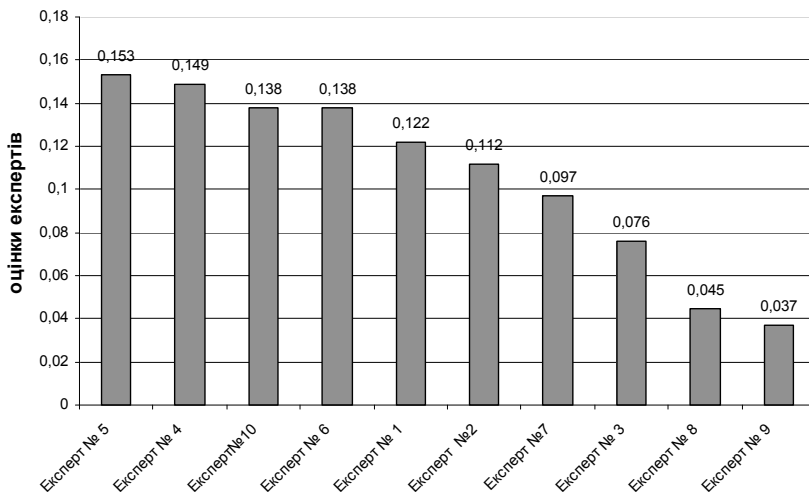
де: t (табл.) = 3 при вірогідності 0,997; $\sigma^2 = 0,003397$, вибіркова дисперсія для даних (таблиця 5.6), N – генеральна сукупність ($N=10$); Δ – помилка вибірки (не більше 7%) або $\Delta = 0.07$.

За підстановкою даних отримується результат, де $n = 3,841898$.

Таким чином, необхідна кількість експертів для проведення експертизи альтернатив складе 4 особи при генеральній вибірці $N = 10$.

Для наочності отриманих результатів експерти були ранжирувані за глобальними пріоритетами у послідовності спаду (рис. 8.5).

Рис. 8.6.
Ранжирування експертів за професійною компетентністю на основі глобальних пріоритетів

Виходячи з проведених розрахунків за формулою (8.21), для оцінки визначених альтернатив можна обрати експертів, які за рангом мають, №№1;2;3;4. Зо-

крема, до таких слід включити Експерта № 5; Експерта № 4; Експерта № 10; Експерта № 6, адже зазначеним експертам відповідає максимальних рейтинг серед сукупної вибірки, який описується ваговими коефіцієнтами $-0,153; 0,149; 0,138; 0,138$ відповідно.

На підставі цього узагальнена думка групи експертів визначається як середня щодо їх індивідуальних суджень, і тому її можна вважати адекватною до реалій.

Для остаточного рішення є сенс обчислити коефіцієнт компетентності за формулою (8.22):

$$KK_i = \frac{\sum_{j=1}^m k_{ij}}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m k_{ij}} \quad (8.22),$$

де n – кількість експертів; m – кількість критеріїв оцінювання експертів;

k_{ij} – бал, отриманий i -м експертом за j -м критерієм.

На основі отриманих відповідей експертів в анкетах та оцінок, відображених у таблиці 8.7 на основі формули (8.22), визначається коефіцієнт компетентності, розрахованої групи експертів.

Визначившись з експертами, які мають брати участь в анкетуванні, на наступному кроці слід зосередити увагу на критеріях, якими оцінюватимуть альтернативи. В якості альтернатив розглядаються пропоновані у таблиці 8.2 організаційні структури ЗКІ, що мають створюватися для реалізації відповідних завдань.

До критеріїв для оцінювання альтернатив включено такі:

- рівень спроможності здійснювати міжвідомчу координацію (Kp_1);

Таблиця 8.7
Обчислення коефіцієнту компетентності

Експерти	Бали, що визначають компетентність експертів					Сума балів кожного експерта	КК ₁
	Ф1	Ф2	Ф3	Ф4	Ф5		
Експерт № 5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,4	2,6	0,29
Експерт № 4	0,5	0,3	0,4	0,6	0,6	2,4	0,27
Експерт № 10	0,3	0,3	0,4	0,6	0,6	2,2	0,24
Експерт № 6	0,2	0,2	0,4	0,6	0,4	1,8	0,2
Сума балів (загальна)						9	1,0

Джерело: Розраховано автором.

- ступінь можливості щодо розмежування політичних і державних комунікацій (Кр₂);
- рівень охоплення стратегічних і виконавчих функцій (Кр₃);
- час на створення організаційної структури (Кр₄);
- витрати на створення організаційної структури (Кр₅).

Визначені критерії оцінювалися експертами шляхом анкетування у створеній Google-формі [19]. Оцінки виставлялися в різних діапазонах з огляду на вектори зростання, вимоги, та цілі оцінювання. Так, наприклад, за векторами зростання виставлявся максимальний бал, зокрема, критеріям Кр₁; Кр₂; Кр₃ – максимальний бал присвоювався за максимальною величиною оцінки в діапазоні від 1 до 5, тобто чим значення балу є вищим, тим більшою перевагою володіє альтернатива. Іншими словами, функція прагне до максимуму (Кр₁, Кр₂, Кр₃ → max). Критеріям Кр₄; Кр₅ максимальний бал присвою-

вався з огляду на мінімальне значення, тобто чим значення балу є нижчим, тим більшою перевагою володіє альтернатива, а відтак Кр4, Кр5 → min. Відповіді щодо парних порівнянь альтернатив базувалися на шкалі Са-аті розмірністю від 1 до 9 балів [17; 18].

Експерти висловлювали свою точку зору, базуючись на власному практичному досвіді та відповідно до рівня кваліфікації і знань у сфері публічного управління, специфіки стратегічних комунікацій та можливостей адаптації їх в систему публічного управління.

За результатами отриманих від експертів оцінок було розраховано дані таблиці 8.8.

Таблиця 8.8

Обчислення значень критеріїв з врахуванням коефіцієнту компетентності

Експерти	ККі	A1	A2	A3	A4
Оцінка Кр1 (рівень спроможності здійснювати міжвідомчу координацію)					
Експерт № 5	0,29	5	3	1	2
Експерт № 4	0,27	5	4	2	3
Експерт №10	0,24	5	3	1	2
Експерт №6	0,2	5	5	1	2
Вага Кр1 з врахуванням компетентності експертів	1	5	3,67	1,27	2,27
Оцінка Кр2 (ступінь можливості щодо розмежування політичних і державних комунікацій)					
Експерт № 5	0,29	4	3	2	1
Експерт № 4	0,27	3	2	3	2
Експерт №10	0,24	4	4	3	2
Експерт №6	0,2	5	3	1	2

Експерти	ККі	А1	А2	А3	А4
Вага Кр2 з врахуванням компетентності експертів	1	3,93	2,97	2,31	1,71
Оцінка Кр3 (рівень охоплення стратегічних і виконавчих функцій)					
Експерт № 5	0,29	5	5	2	1
Експерт № 4	0,27	5	4	3	2
Експерт №10	0,24	4	4	2	3
Експерт №6	0,2	5	4	2	2
Вага Кр3 з врахуванням компетентності експертів	1	4,76	4,29	2,27	1,95
Оцінка Кр4 (час на створення організаційної структури)					
Експерт № 5	0,29	1	4	4	5
Експерт № 4	0,27	2	4	3	5
Експерт №10	0,24	2	3	4	4
Експерт №6	0,2	2	2	4	5
Вага Кр4 з врахуванням компетентності експертів	1	1,71	3,36	3,73	4,76
Оцінка Кр5 (витрати на створення організації)					
Експерт № 5	0,29	1	4	4	5
Експерт № 4	0,27	2	4	3	5
Експерт №10	0,24	2	3	4	4
Експерт №6	0,2	2	2	4	5
Вага Кр5 з врахуванням компетентності експертів	1	1,71	3,36	3,73	4,76

Джерело: розраховано автором.

Для оцінки альтернатив необхідно визначити вагові коефіцієнти кожного критерію. Для цього є сенс скористатися методологією аналізу ієрархій з огляду на відповіді експертів у анкеті, де вони оцінили переваги одного критерію над іншим порівняним. На основі тверджень останніх складена матриця парних порівнянь критеріїв щодо обраних альтернатив (таблиця 8.9).

Таблиця 8.9
Матриця парних порівнянь критеріїв альтернатив

	Кр ₁	Кр ₂	Кр ₃	Кр ₄	Кр ₅	$\sqrt[n]{\prod_{j=1}^n r_{ij}}$	I_i
Кр ₁	1	9	5	0,25	0,143	3,178	0,469
Кр ₂	0,111	1	0,333	0,143	0,5	0,437	0,065
Кр ₃	0,2	3	1	5	3	1,045	0,154
Кр ₄	7	2	0,333	0,5	1	0,844	0,125
Кр ₅	4	7	0,2	1	2	1,267	0,187
Сума	12,311	22,000	6,867	6,893	6,643	6,771	1,000

Джерело: розраховано автором

Результати, які отримано у ході аналізу (таблиця 8.9), відображають вагу критеріїв за рівнями значущості (рейтингом). Проте необхідно провести перевірку узгодженості думок експертів шляхом визначення індексу узгодженості (I_H) та відношення узгодженості (I_0).

Індекс узгодженості визначається за формулою (8.23):

$$I_i = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1} \quad (8.23)$$

де: $\lambda_{\max}$ – максимальне значення матриці R (8.24):

$$\lambda_{\max} = \sum_{j=1}^n \left(L_j \sum_{i=1}^n r_{ij} \right) \quad (8.24)$$

Виходячи з даних (таблиця 8.9), максимальне значення матриці R , а саме $\lambda_{\max}=7,516$. Випадковий індекс узгодженості (I_B) визначається табличним методом і відповідно до довідкової таблиці складає: $I_B=1,24$, а відношення узгодженості (I_0), яке обчислюється:

$$I_0 = \frac{I_B}{\lambda_{\max}} \text{ або } I_0 = \frac{0,0860}{1,24} = 0,0694$$

Виходячи з того, що індекс узгодженості визначає задовільний стан при $I_0 < 0,10$, можна стверджувати, що рівень узгодженості матриці R є достатньо прийнятним, адже отримані результати задовольняють цю вимогу ($0,0694 < 0,10$). Отже, за результатами проведеного дослідження можна дійти висновку, що найвищий рейтинг (таблиця 8.9) належить критерію «рівень спроможності здійснювати міжвідомчу координацію», вага якого склала (Kp_1) – 0,469. Наступними у рейтингу є критерії, які мають незначні розходження у значеннях, зокрема – це критерій «час на створення організаційної структури» (Kp_5) – 0,187; критерій «рівень охоплення стратегічних і виконавчих функцій» (Kp_3) – 0,154; критерій «час на створення організаційної структури» (Kp_4) – 0,125. Найнижчий рейтинг належить критерію «ступінь можливості щодо розмежування політичних і державних комунікацій» Kp_2 – 0,065.

На основі результатів, відображених у таблицях 8.8 та 8.9, сформовано зведену таблицю, яка є підґрунтям для застосування методології багатокритеріального аналізу шляхом згортання локальних критеріїв з метою об-

числення адитивного критерію через застосування нормованих значень локальних критеріїв (таблиця 8.9).

Таблиця 8.10
Зведені оцінки альтернатив

Альтернативи	Кр ₁	Кр ₂	Кр ₃	Кр ₄	Кр ₅
A ₁	5,0	3,93	4,76	1,47	1,71
A ₂	3,67	2,97	4,29	3,36	3,36
A ₃	2,27	1,71	1,95	4,76	4,56
A ₄	1,27	2,31	2,27	3,49	3,73
Вагові коефіцієнти (λ)	0,469	0,065	0,154	0,187	0,125

Джерело: розраховано автором.

У таблиці 8.10 значення вагових коефіцієнтів є результатом розрахунку локальних критеріїв (таблиця 8.9). На основі даних можна обчислити адитивні критерії оптимізації за наданими альтернативами, використовуючи формулу (8.4), відповідно до цільової функції поставленого завдання одержимо такі математичні вирази:

$$F_{1(a_{ij})} = \lambda_1 \cdot a_{11} + \lambda_2 \cdot a_{12} + \lambda_3 \cdot a_{13} + \lambda_4 \cdot a_{14};$$

$$F_{2(a_{ij})} = \lambda_1 \cdot a_{21} + \lambda_2 \cdot a_{22} + \lambda_3 \cdot a_{23} + \lambda_4 \cdot a_{24};$$

$$F_{3(a_{ij})} = \lambda_1 \cdot a_{31} + \lambda_2 \cdot a_{32} + \lambda_3 \cdot a_{33} + \lambda_4 \cdot a_{34};$$

$$F_{4(a_{ij})} = \lambda_1 \cdot a_{41} + \lambda_2 \cdot a_{42} + \lambda_3 \cdot a_{43} + \lambda_4 \cdot a_{44}.$$

Для вирішення поставленого завдання необхідно нормалізувати визначені експертами оцінки, виділивши групу критеріїв, які прагнуть до максимуму (Кр₁, Кр₂,

$Kp_3 \rightarrow \max$), та групу критеріїв, які прагнуть до мінімуму ($Kp_4, Kp_5 \rightarrow \min$).

Подальшим кроком визначається загальна задача оптимізації з огляду на максимізацію чи мінімізацію цільової функції. З огляду на умови, загальна задача має вирішуватися як задача максимізації, адже критерії максимізації переважають над критеріями мінімізації. Отже, для нормалізації оцінок за максимумом використовується формула (8.7). Для критеріїв, які мінімізуються, нормалізовані оцінки розраховуються за формулами (8.9).

Результати нормалізації відображено у таблиці 8.11.

Таблиця 8.11
Нормалізовані оцінки

Альтернативи	Kp_1	Kp_2	Kp_3	Kp_4	Kp_5	$F_n(a_{ij})$
A_1	1	1	1	0,691	0,625	0,895
A_2	0,734	0,756	0,901	0,294	0,263	0,620
A_3	0,454	0,435	0,410	0,000	0,000	0,303
A_4	0,254	0,588	0,477	0,267	0,182	0,304
Вагові коефіцієнти (λ)	0,469	0,065	0,154	0,187	0,125	x

Джерело: розраховано автором

Як видно з таблиці 8.11, отримані оцінки мають рейтинг: $A_1 = 0,895$; $A_2 = 0,620$; $A_4 = 0,304$; $A_3 = 0,303$. Це надає підстави для твердження, що за умов, коли функція прагне до максимуму, найбільш прийнятною альтернативою має бути альтернатива з максимальним значенням $F_n(a_{ij})$ тобто A_1 , **якою обґрунтовується рішення створення окремого державного органу виконавчої влади.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до розділу 1

1. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
2. Зубко Г. Ю. Адміністративно-правові засади державної інфраструктурної політики України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 488 с.
3. Криклій В. Державна політика у сфері транспорту та інфраструктури має чіткий євроінтеграційний напрям. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavna-politika-u-sferi-transportu-ta-infrastrukturi-maye-chitkij-yevrointegracijnij-napryam-vladislav-krikljij>
4. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII ; редакція від 03 груд. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
6. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України 23 берез. 2000 р. № 1602-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195.

7. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 90.
8. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 верес. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.
9. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73.
10. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
11. Про освіту: Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
12. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2015 р. ; редакція 25 квіт. 2019 р. *Голос України*. 2016. 15 січня. (№ 6). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
13. Про культуру: Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168
14. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3808-XII ; редакція від 01 січ. 2021 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80.
15. Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року: указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
16. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 серп. 2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 01 вересня. (№ 168).
17. Про схвалення Стратегії забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листоп. 2019 р. № 1415-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 06 лютого. (№ 23).
18. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель у частині збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії та затвердження Національного плану збільшення кількості будівель з близьким до нульового рів-

- нем споживання енергії: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 січ. 2020 р. № 88-р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 14. Ст. 580.
19. Про схвалення концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січ. 2020 р. № 66-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 21 березня. (№ 55).
  20. Концепція державної політики у сфері цифрової інфраструктури. URL: [https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/Policy_digital_infrastructure_v3%20\(1\).pdf](https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/Policy_digital_infrastructure_v3%20(1).pdf).
  21. Іваницька О. М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури: монографія. Київ: НАДУ, 2006. 276 с.
  22. Чуницька І. І. Інфраструктурний потенціал розвитку фінансового ринку в Україні: дис. .. д-ра екон. наук: 09.00.08. Київ, 2018. 450 с.
  23. Дяченко О. П. Державна інвестиційна політика розвитку морських портів України. URL: <http://lib.osau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2089>.
  24. Зайченко В. В. Напрями удосконалення державної політики зміцнення технологічної конкурентоспроможності економіки України. URL: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/165>
  25. Євсєєва О. О. Формування державної політики стратегічного розвитку територій України в умовах євроінтеграції і глобалізації. *ТРАЕКТОРІА НАУКИ: electronic scientific journal*. 2016. № 8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formuvannya-derzhavnoyi-politiki-strategichnogo-rozvitku-teritoriy-ukrayini-v-umovah-evrointegratsiyi-i-globalizatsiyi/viewer>
  26. Іванова Н. Оновлення інфраструктурного потенціалу України: модернізаційний аспект. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2019. № 2 (18). С. 9–17. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/184093>.
  27. Богданов Д. С. Інфраструктурний розвиток сільських територій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 92–95.
  28. Оліїнук Д. Оновлена парадигма європейської політики в контексті розгортання інтелектуальної мережевої інфраструктури. *Стратегічна панорама*. 2018. № (2). С. 20–28.
  29. Круглов В. В. Впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурних проектах. *Вчені записки ТНУ*

- ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68), № 4. С. 65–66.
30. Голвазін О. М. Концептуальна модель державної політики поліцентричного розвитку України. *КіберЛенінка*: [сайт]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualna-model-derzhavnoyi-politiki-politsentrichnogo-rozvitku-ukrayini/viewer>.
  31. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
  32. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2005. 350 с.
  33. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2008. 440 с.
  34. Липкан В. А. Основы права национальной безопасности. *Публичное и частное право*. 2009. № 2. С. 34–46.
  35. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: правові аспекти / НДІ інформатики і права НАПрН України. Київ: АртЕк, 2019. 433 с.
  36. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 39 с.
  37. Національна безпека в умовах інформаційних та гібридних війн / [В. Куйбіда та ін.]; за заг. ред. В. Куйбіди і В. Бебика; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Ред. пол.-укр. журналу «Соц.-гуманіт. науки». Київ: НАДУ, 2019. 380 с.
  38. Богущкий П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України / НДІ інформатики і права НАПрН України. Київ; Одеса: Фенікс, 2020. 374 с.
  39. Богущкий П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 40 с.
  40. Ржевська Н. Ф. Політичний аналіз і стратегічне прогнозування в США: інституційний вимір. Дрогобич: Коло, 2012. 256 с.
  41. Горбатенко В. Принципи, методи і основні етапи політичного прогнозування. *Людина і політика*. 2003. № 5. С. 46–55.
  42. Погорська І. І. Концептуальний вимір стратегічної культури: взаємозв'язок теорії та практики сучасних зовнішніх стратегій. *Регіональні стратегії США та Європи: зовнішньополітичний і безпековий вимір*: монографія. Київ: Центр вільної преси, 2016. С. 34–55.

43. Рижков М. М. Доктринальний вимір стратегій зовнішньої політики США: від стримування до глобальної демократизації: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04. Київ, 2007. 401 с.
44. Стратегические коммуникации: учебник. М.: Вадекс, 2019. 446 с.
45. Внешняя политика и политика безопасности США: аналитические исследования. монография / Е. А. Макаренко, Н. Н. Рыжков, И. И. Погорская, Н. А. Пипченко. М.: Центр свободной прессы, 2016. 456 с.
46. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл: монографія. Київ: НІСД, 2019. 560 с.
47. Макаренко Є. А. Геополітика і прагматика стратегії зміцнення світового лідерства США у XXI столітті. *ДСП*. Київ, 2012. Вип. 4 (61). С. 3–12.
48. Рижков М. М. «Grand Strategies»: актуалізація американського досвіду стратегічного планування. Київ: Алькор, 2006. 247 с.
49. Рижков М. М., Белоусова Н. Б. Інформаційне забезпечення прогностно-аналітичної діяльності в міжнародних відносинах: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2009. 204 с.
50. Макаренко Є. А., Пипченко Н. О. Віртуальна дипломатія: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2010. 302 с.
51. Стратегическое партнерство в международных отношениях: монография. М.: Вадекс, 2018. 542 с.
52. Васильців Т. Г., Бойко В. В. Стратегічні пріоритети державної політики забезпечення продовольчої безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2017. № 2. С. 132–138.
53. Ліпкан В. А., Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2014. 416 с.
54. Ліпкан В. А., Череповський К. П. Інкорпорація інформаційного законодавства України: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2014. 408 с.
55. Ліпкан В. А., Максименко Ю. Є., Желіховський В. М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посіб. Київ: КНТ, 2006. 280 с.
56. Rybka S., Kilchuzkiy E., & Pislegin O. Кіберпростір, управління інфраструктурою, кібербезпека. *Стратегічна панорама*. 2018. № 1. С. 126–134.
57. Гриняев С. О взгляде на проблему безопасности критической инфраструктуры в государстве Израиль. *Центр стратегических оценок и прогнозов*: [сайт]. URL: <http://csef.ru/ru/politica-i>

- geopolitica/477/o-vzglyade-na-problemu-bezopasnosti-kriticheskoy-infrastruktury-v-gosudarstve-izrail-3229.
58. Moshenets I. Поняття енергетичної безпеки у політичний науці та прикладній оцінці державної політики. *Стратегічна панорама*. 2009. № 2. С. 86–93.
  59. Волік В. В. Формування та реалізація державної політики в галузі міського транспорту: адміністративно-правові засади: монографія. Дніпропетровськ: Середняк Т. К., 2016. 494 с.
  60. Стрілько Я. С. Державне регулювання розвитку інфраструктури ринку праці. *Право та державне управління*. 2015. № 2 (19). С. 124–128.
  61. Дишлик О. П., Дорош А. Й., Тарнопольський А. В., Тарнопольський Є. А. Інфраструктура геопросторових даних в Україні: стан та методологічні проблеми законодавчого. *Земельний кадастр*. 2018. № 1. С. 33–43.
  62. Теленик С. Адміністративно-правове регулювання системи захисту критичної інфраструктури в Іспанії. *Актуальні питання розвитку права та законодавства: наукові дискусії*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 груд. 2017 р.). Львів, 2017. Ч. 1. С. 120–124.
  63. Теленик С. Адміністративно-правове регулювання системи захисту критичної інфраструктури в Італії. *Теорія і практика сучасної юриспруденції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 груд. 2018 р.). Київ, 2018. С. 110–112.
  64. Теленик С. Адміністративно-правове регулювання системи захисту критичної інфраструктури: досвід Канади. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 4–5 трав. 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 123–125.
  65. Теленик С. Державна система захисту критичної інфраструктури: досвід адміністративно-правового регулювання Великої Британії. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 січ. 2019 р.). Запоріжжя, 2019. С. 87–91.
  66. Теленик С. Адміністративно-правові основи скринінгу інвестицій в об'єкти критичної інфраструктури. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 135–141.
  67. Теленик С. С. Критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 179–189.

68. Теленик С. С. Принципи формування державної системи захисту критичної інфраструктури. *Правові новели*. 2019. № 7, т. 2. С. 22–30.
69. Теленик С. С. Стратегічні норми як регулятор правових відносин у сфері захисту критичної інфраструктури. *Підприємництво господарство і право*. 2020. № 10. С. 156–164.
70. Теленик С. Система суб'єктів захисту об'єктів критичної інфраструктури. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4 (29). С. 36–44.
71. Теленик С. Щодо визначення поняття «захист критичної інфраструктури». *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 6–2. С. 165–171.
72. Теленик С. Державна система захисту критичної інфраструктури: досвід адміністративно-правового регулювання Чеської Республіки. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 8–9 черв. 2018 р.)*. Одеса, 2018. С. 68–71
73. Жалоба І. В. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-х роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення). Чернівці: Книга XXI, 2004. 519 с.
74. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.
75. Державна політика: підручник / [ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови) та ін.]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.
76. Narich R. Infrastructures critiques, continuite des services et cooperation international. *Defense nat.* P., 2003. A. 60. № 2. P. 74–84.
77. Бірюков Д. С. Прийняття політичних рішень щодо захисту критичної інфраструктури. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 4 (37). С. 29–34.
78. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
79. Андреев С. О. Цивільний захист як напрям державної політики з питань національної безпеки: аналіз законодавчих новацій. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 4(37). С. 24–29.
80. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритет державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 62–76.

81. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналіт. доп. / Д. Г. Бобро, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, О. М. Суходоля ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с.
82. OECD (1996–01–01), «Information Infrastructure Policies», OECD Digital Economy Papers, No. 20, OECD Publishing, Paris.
83. National Development Strategy of Guyana. Chapter 9: Infrastructure Policies. Draft March 11, 1996. URL: <http://www.guyana.org/NDS/chap09.htm>.
84. BLANK S. Infrastructural policy and national strategies in Central Asia: The Russian example. *Centr. Asian survey*. Oxford, 2004. Vol. 23, № 3/4. P. 225–48.
85. Klein Michael. 2012. Infrastructure Policy: Basic Design Options. Policy Research Working Paper; No. 6274. World Bank, Washington, DC. © World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12119> License: CC BY 3.0 IGO.
86. Benninghoff M. Regional planning, infrastructural policy (transport, energy) and the environment. *Handbook of Swiss Politics*, NZZ-Verlag, Zurich, 2004.
87. Thomas Feldhoff. infrastructural policy: framework and challenges. *The Demographic Challenge: A Handbook about Japan*. Brill, 2008. P. 781–797.
88. Valan Arasu J. G. Globalization And Infrastructural Development In India. New Delhi, 2008. 76 p.
89. Про концесію: Закон України від 03 жовт. 2019 р. № 185-V. ; зі змінами від 03 жовт. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 48. Ст. 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>
90. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23 листоп. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 50. Ст. 400.
91. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції: указ Президента України від 20 квіт. 2019 р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 23 квітня. (№ 78).
92. Про схвалення Національної транспортної стратегії України до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2018 р. № 430-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 27 червня. (№ 120).
93. Про схвалення Стратегії зрощення та дренажу в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України

- від 14 серп. 2019 р. № 688-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 06 вересня. (№ 170).
94. Суд визнав незаконною участь іноземців в органах державної влади України. *Діло*: [сайт]. URL: <https://dilo.net.ua/novyny/sud-vuznav-nezakonnoyu-uchast-inozemtsiv-v-organah-derzhavnoyi-vlady-ukrayiny/>.
  95. В Апараті РНБО України розроблено та введено в експлуатацію сучасну інформаційно-аналітичну систему «СОТА». *Рада національної безпеки і оборони України*: [сайт]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5011.html>.
  96. Концепція забезпечення національної системи стійкості: затв. указом Президента України від 27 верес. 2021 р. № 479/2021. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181?fbclid=IwAR2z9UuyU8q9GCThFG7NjgzNGT0oqF47KVGzZZVT2WpsqGsypDPya09nirc>
  97. Головний військовий програміст Пентагону: США програли Китаю війну за ШІ. *Root Nation*: [сайт]. URL: <https://root-nation.com/ua/news-ua/it-news-ua/ua-usa-china-ai/>.
  98. Мироненко П. Методологічні основи політичної стратегії і тактики як системи засобів подолання політичної нестабільності. *Політичні інститути та процеси*. 2016. № 1 (30). С. 29–33.
  99. Писана Н. Упевнений рух до інтеграції з європейською енергомережею. *Урядовий кур'єр*. 2021. 12 жовтня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/upevnenij-ruh-do-integraciyi-z-yevropejskoju-energ/>.
  100. Спільна заява Саміту Україна – ЄС. Повний текст. *Укрінформ*: [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3331719-spilna-zaava-samitu-ukraina-es-povnij-tekst.html>.
  101. Кулеба виділив 10 принципово нових положень заяви саміту Україна – ЄС. *Укрінформ*: [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3332314-kuleba-vidiliv-10-principovo-novih-polozen-zaavi-samitu-ukrainaes.html>.
  102. Геостратегические ошибки Украины (Андрей Школьников). *Ютуб*: [сайт]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wM4C-dAC0KAg>.
  103. Зубко Г. Ю. Поняття та зміст стратегічних об'єктів інфраструктури. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 1. С. 104–115.
  104. Зубко Г. Ю. Шостий технологічний уклад; інфраструктурно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 218–229.

105. Кашук Д. Золотые недра Украины. Как привлечь инвесторов на украинский рынок добычи золота и редкоземельных элементов. *Економічна правда*: [сайт]. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/06/23/662171/>.
106. Заблоцький В. США-Китай. Війна за метал. *Український тиждень*: [сайт]. URL: <https://tyzhden.ua/World/252116>.
107. Україна імпортує рідкоземельні метали, але не розробляє власні родовища. *Український тиждень*: [сайт]. URL: <https://tyzhden.ua/Economics/252135>.
108. Когнитивная война за мозг. *Colonel Cassad. Livejournal*: [сайт]. URL: <https://colonelcassad.livejournal.com/7137592.html>.
109. Шиба О. А. Вплив розвитку транспортної інфраструктури на економічне зростання країн-членів Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02. Львів, 2017. 20 с.
110. В Японії допустили можливість превентивних ударів по базах противника. *Українські національні новини*: [сайт]. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1948367-v-yaponiyi-dopustili-mozhliv-ist-preventivnihk-udariv-po-bazakh-protivnika>.
111. Провокационные действия США усиливают напряженность ситуации в районе Тайваньского пролива. *Жэньминь Жибао*: [сайт]. URL: <http://russian.people.com.cn/n3/2021/1213/c95181-9932106.html>.
112. В Китае могут принять стратегию превентивного ядерного удара по США. *Слово і діло: аналітичний портал*: [сайт]. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2021/09/26/novost/mir/kitae-mogut-prinyat-strategiyu-preventivnogo-yadernogo-udara-ssha>.
113. РНБО України ухвалила Стратегію зовнішньополітичної діяльності України та ряд важливих рішень у сферах економічної та державної безпеки. *Рада національної безпеки і оборони України*: [сайт]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4946.html>.
114. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2015. 176 с.
115. *Business and Security: Public-Private Sector Relationships in a New Security Environment* / Edt. A. Bailes, I. Frommelt. Oxford University Press, 2004. 328 p.
116. Бірюков Д. С. Захист критичної інфраструктури в безпековій політиці країн ЄС. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 1 (38). С. 118–125.

117. Бірюков Д. С., Кондратов С. І. Захист критичної інфраструктури: проблеми та перспективи впровадження в Україні: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2012. 102 с.
118. Бірюков Д. С., Кондратов С. І. Актуальні питання захисту критичної важливої для життєдіяльності держави інфраструктури. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 4 (21). С. 113–117.
119. Костенко Г. Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навч. посіб. Київ: ДЕМІД, 2002. 144 с.
120. Чуйко З. Д. Конституційні основи національної безпеки України: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.02. Харків, 2007. 209 с.
121. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2002. 207 с.
122. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: монографія. Київ: Текст, 2003. 180 с.
123. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Європ. ун-т, 2003. 208 с.
124. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. [2-е вид.]. Київ: КНТ, 2009. 576 с.
125. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. Київ: КНТ, 2009. 631 с.
126. Верголяс О. Реформування системи захисту та підвищення стійкості критичної інфраструктури України в розрізі актуальних загроз. URL: <https://coolyanews.info/reformuvannyasistemi-zahistuta-piidvischennya-stiijkostii-kritichnoyi-iinfrastrukturi-ukrayinii-v-rozriiziaktual.html>.
127. Про оборону України: Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932–12. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
128. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08 лют. 1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12. Ст. 81.
129. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3059-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 30. Ст. 204.
130. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів: Закон України від 09 лип. 2011 р. № 2480–6. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 1. Ст. 1.
131. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038–6. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34. Ст. 343.

132. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік: Закон України від 20 трав. 2010 р. № 2278-6. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 33. Ст. 470.
133. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04 лют. 1998 № 75/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №№ 27–28. Ст. 182.
134. Про транспорт: Закон України від 10 листоп. 1994 р. № 232/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 51. Ст. 446.
135. Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж: Закон України від 07 лют. 2017 р. № 1834-8. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 11. Ст. 101.
136. Послання Президента України до Верховної Ради України 2000 рік «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр.»: прийнято від 23 лют. 2000 р. № 276а/2000. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276%D0%B0/2000#Text>.
137. Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2008 р. № 447. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-%D0%BF#Text>.
138. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»: постанова Кабінету Міністрів України від 16 січ. 2008 р. № 14. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14-2008-%D0%BF#Text>.
139. Про затвердження Кодексу газотранспортної системи: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30 верес. 2015 р. № 2493. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1378-15#Text>
140. Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лип. 2003 р. № 1174. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1174-2003-%D0%BF#Text>.
141. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листоп. 2007 р. № 1021-р. *Вер-*

- ховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2007-%D1%80#Text>.
142. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001. URL: http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=107_cong_public_laws&docid=f:publ056.107.
  143. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>.
  144. Lazari A. European Critical Infrastructure Protection. Springer International Publishing Switzerland, 2014. 154 p.
  145. COM (2010) 673 final: The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps toward a more secure Europe. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. URL: <http://eur-lex.europa.eu/>.
  146. COM(2005) 576 final: Green paper on a European programme for critical infrastructure protection URL: <http://eur-lex.europa.eu/>.
  147. SWD(2013) 318 final: On a new approach to the European Programme for Critical Infrastructure Protection. Making European Critical Infrastructures more secure. EC staff working document. URL: <http://ec.europa.eu/>.
  148. Beskyttelse av samfunnet: Sluttrapport. Норвезький інститут оборонних досліджень: Заключний звіт «Захист суспільства». URL: <http://rapporter.ffi.no/rapporter/97/01459.pdf>.
  149. Government Resolution 23.11.2006: The strategy for securing the functions vital to society. Government of Finland, 2006. URL: <http://www.webcitation.org/6Q3hh1csj/>.
  150. Nationale Strategie zum Schutz Kritischer Infrastrukturen (KRITIS-Strategie). BMI, 2009. URL: <http://www.kritis.bund.de>.
  151. European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World. European Commission, 2003. URL: <https://www.consilium.europa.eu/>.
  152. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015: A Secure and Prosperous United Kingdom. Williams Lea Group, 2015. 94 p.
  153. Security Strategy of the Czech Republic 2015. *Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic*. URL: <http://www.mzv.cz/>.
  154. National Infrastructure Plan 2014. HM Treasury, 2014. URL: <http://www.gov.uk/>.

155. Keeping the Country Running: Natural Hazards and Infrastructure. Civil Contingencies Secretariat, Cabinet Office. URL: <https://www.gov.uk/>.
156. Теленик С. Інфраструктурний потенціал держави як правава категорія. *Підприємництво господарство і право*. 2020. № 1. С. 176–184.
157. Чан К., Моборн Р. Стратегия голубого океана. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2017. 336 с.
158. Стратегическое прогнозирование и планирование внешней и оборонной политики: монография: в 2 т. / под ред. А. И. Подберезкина ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России, центр военно-полит. исследований. М.: МГИМО–Университет, 2015. Т. 1. Теоретические основы системы анализа, прогноза и планирования внешней и оборонной политики. 796 с.
159. Стратегическое прогнозирование и планирование внешней и оборонной политики: монография: в 2 т. / под ред. А. И. Подберезкина ; Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) МИД России, центр военно-полит. исследований. М.: МГИМО–Университет, 2015. Т. 2. Прогнозирование сценариев развития международной и военно-политической обстановки на период до 2050 года. 722 с.
160. Єрменчук О. П. Сутність та зміст поняття «інфраструктура» в контексті захисту критичної інфраструктури. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 11 (193). С. 35–40.
161. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
162. Про критичну інфраструктуру та її захист: проект Закону України від 27 трав. 2019 р. № 10328. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65996.
163. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 сл. і словосполучень / [Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк]; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.
164. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. Київ: Аконіт, 1998. Т. 2. Ж – О. 910 с.
165. Теленик С. С. Державна система захисту критичної інфраструктури України: концептуальні засади адміністративно-правового регулювання: монографія. Одеса: Гельветика, 2020. 602 с.

166. Critical: The Oxford English Dictionary. URL:<https://www.lexico.com/definition/critical>.
167. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Українська книга, 2004. 448 с.
168. Словник синонімів української мови: в 2 т. / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 1. 1040 с.
169. Островська Л. С. Статус атрибутивних компонентів у структурі простого речення. *Лінгвістика*. 2016. № 1 (34). С. 110–123.
170. Бондарко А. В. Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии. СПб.: Санкт-Петербург. ун-т, 1998. 220 с
171. Всеволодова М. В. Уровни организации предложения в рамках функционально-коммуникативной прикладной модели языка. *Вестник Московского университета*. Серия 9. 1997. Вып. 1. С. 53–66.
172. Есперсен О. Философия грамматики. М.: Иностран. лит., 1958. 404 с.
173. Мещанинов И. И. Члены предложения и части речи. М.–Л.: АН СССР, 1945. 321 с.
174. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
175. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике. М.: Учпедгиз, 1958. Т. 1–2. 536 с.
176. Зубко Г. Ю. Життєво важлива інфраструктура: підходи до розуміння нового концепту. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4, Vol. 3. С. 83–89.
177. Строкин В. В. О некоторых аспектах унификации понятия «потенциально опасные и критически важные объекты». *Бизнес в законе*. 2014. № 4. С. 16–17.
178. Кондратов С. І., Суходоля О. М. Державна система захисту критичної інфраструктури в системі забезпечення національної безпеки: аналіт. доп. / за ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2020. 28 с.
179. Теленик С. Пріоритети адміністративно-правового регулювання державної політики України у сфері захисту критичної інфраструктури у контексті прийняття нової Стратегії національної безпеки України. *Право України*. 2019. № 10. С. 250–266.
180. Теленик С. С. Поняття та зміст державної системи захисту критичної інфраструктури. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 2 (31). С. 112–120.

181. Сопилко И. Н. Научные основы политики кибербезопасности Украины. *LEX RUSSICA (РУССКИЙ ЗАКОН)*. 2013. № 5 (Т. LXXVIII). С. 521–527.
182. Копан О. В. Політика внутрішньодержавної безпеки, її форма. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. 2002. № 14. С. 232–237.
183. Дубов Д. Підходи до формування тезауруса у сфері кібербезпеки. *Політичний менеджмент*. 2010. № 5. С. 19–30.
184. Біла книга ЄС – Транспорт. *Транспорт – Україна: [сайт]*. URL: http://www.transport-ukraine.eu/sites/default/files/white_book_transport_2050_ukr_0.pdf.
185. Joseph Nye Soft Power: the evolution of a concept. URL: <https://doi.org/10.1080/2158379X.2021.1879572>.
186. What is the soft power. URL: <https://softpower30.com/what-is-soft-power/>.
187. Гнатюк С. О., Сейлова Н. А., Сидоренко В. М. Універсальна модель даних для формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури держави. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 2017. vol. 23. issue 2. P. 80–91.
188. Гончар С., Леоненко Г. Аналіз факторів впливу на стан кібербезпеки інформаційної системи об'єкту критичної інфраструктури. *Information Technology and Security*. 2016. July-December. Vol. 4. Iss. 2 (7). P. 262–268.
189. Іванюта С. П. Пріоритети формування реєстру об'єктів критичної інфраструктури та порядку їх обліку. *Стратегічні пріоритети*. 2018. № 3–4 (48). С. 26–35.
190. Корченко О. Г., Дрейс Ю. О., Романенко О. О. Формування множини ідентифікаторів для класифікації об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез доп. IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2018*. С. 81–86.
191. Абасов В. А. Аудит ефективності ІТ-систем стратегічних об'єктів державного управління. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 2 (80). С. 60–65.
192. Бобро Д. Г. Методологія оцінки рівня критичності об'єктів інфраструктури. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 77–85.
193. Гончар С. Ф., Леоненко Г. П., Юдін О. Ю. Теоретико-методологічний аспект забезпечення інформаційної безпеки об'єктів критичної інфраструктури. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/27204/1/7-34-39.pdf>Lviv.

194. Єрменчук О. П. Нормативно-правове регулювання захисту ядерних матеріалів, ядерних установок, радіоактивних відходів, що можуть бути віднесені до об'єктів критичної інфраструктури. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 85–92.
195. Кідалова Н. О. Правові проблеми захисту критичних об'єктів інфраструктури стратегічного значення в Україні. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. № 3. С. 124–131.
196. Кідалова Н. О. Формування понятійного апарату у сфері публічного контролю за стратегічними об'єктами державної власності. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. № 4. С. 137–142.
197. Малик Я. Й. Інформаційна безпека України: стан та перспективи розвитку. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44 (1). С. 13–20.
198. Теленик С. Державна система захисту інфраструктури: досвід Данії. *Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20–21 жовт. 2017 р.)*. Львів, 2017. С. 89–91.
199. Теленик С. Побудова державної системи захисту критичної інфраструктури з позиції теорії структурного реалізму. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 берез. 2018 р.)*. Київ, 2018. С. 77–80.
200. Про Національний інститут стратегічних досліджень: указ Президента України від 14 січ. 2015 р. № 11/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 16 січня. (№ 7).
201. Оперативно-розсыкная деятельность: учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. М.: ИНФРА-М, 2001. 832 с.
202. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ: НІСД, 2017. 928 с.
203. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2016. 176 с.
204. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ: НІСД, 2018. 688 с.

205. Гнатюк С. О., Рябий М. О., Лядовська В. М. Визначення критичної інформаційної інфраструктури та її захисту: аналіз підходів. *Зв'язок*. 2014. № 4. 2014. С. 3–7.
206. Ліпкан В. Інтереси держави: інтегральна категорія безпекознавства і державознавства. *Актуальні проблеми державотворення: матеріали наук.-практ. конф.* (Київ, 28 черв. 2011 р.). Київ, 2011. С. 7–9.
207. Тимошенко В. Плюралістична теорія держави Б.О. Кістяківського. *Право України*. 2005. № 3. С. 122–125.
208. Викторов А. Ш. Ведение в социологию безопасности: курс лекций. М.: Канон + ; РООИ «Реабилитация», 2008. 568 с.
209. Action Plan for the Protection of Vital Societal Functions & Critical Infrastructure. DanagårdLiТНО. July 2014. 32 P.
210. Концепція захисту критичної інфраструктури: стан, проблеми та перспективи її впровадження в Україні: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 листоп. 2013 р., Київ – Вишгород) / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов]. Київ: НІСД, 2014. 148 с.
211. Зубко Г. Ю. Щодо необхідності уведення в науковий обіг поняття «життєво важлива інфраструктура». *Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 8–9 верес. 2017 р.). Київ, 2017. С. 43–46.
212. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: словник / за заг. ред. д-ра юрид. наук В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан О. С., 2016. 416 с.
213. Гражданский кодекс Республики Казахстан (общая часть): по сост. на 16 янв. 2021 г. *Юрист*: [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1006061#pos=5;-155.
214. Золотухін Д. Ю. Біла книга спеціальних інформаційних операцій проти України: 2014–2018. Київ, 2018. 384 с.
215. Каримов О. В., Пумпянская О. В. Сахалин и сахалинская нефть как стратегический объект (взгляды отечественной военной разведки в 1906–1930-х годах). *Вестник Сургутского государственного педагогического университета*. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sahalin-i-sahalinskaya-neft-kak-strategicheskii-obekt-vzglyady-otechestvennoy-voennoy-razvedki-v-1906-1930-godah/viewer>.
216. Соболева С. В., Чудаева О. В., Смирнова Н. Е. Демографический потенциал Сибири как стратегический объект управления. *Ве-*

- стник *Новосибирського державного університету економіки і управління*. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/demograficheskiy-potentsial-sibiri-kak-strategicheskiiy-obekt-upravleniya>.
217. Данилевич М., протоієрей. Генезис ідеї «Москва – Третій Рим». Ідея Риму в історії східнослов'янського світу: доповідь на міжнар. наук.-практ. Конф. «Греція і слов'янський світ: національна своєрідність і взаємовплив культур». URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Danylevych_Mykola/Henezys_idei_Moskva_Tretii_Rym_Ideia_Rymu_vistorii_skhidnoslovianskoho_svitu.pdf?
  218. Зубко Г. Ю. Застосування теорії ігор Аумана до формування державної інфраструктурної політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. № 41, т. 4. С. 190–195.
  219. Зубко Г. Ю. Окремі підходи до визначення мети державної інфраструктурної політики. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24–25 черв. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 83–86.
  220. Зубко Г. Ю. Підходи до визначення завдань державної інфраструктурної політики. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16–17 груд. 2016 р.). Харків, 2016. С. 55–56.
  221. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея*: наук. вісник. 2014. Вип. 84. С. 465–471.
  222. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства. *Стратегічна панорама*. 2005. № 2. С. 13–27.
  223. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. *Военно-промышленный курьер*. 2013. 26 февраля. URL: <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>.
  224. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
  225. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII ; зі змінами від 17 ве-

- рес. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
226. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20 берез. 2018 р. *Голос України*. 2018. 11 квітня. (№ 67).
  227. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 р. «Про стратегію кібербезпеки України»: указ Президента України від 15 берез. 2016 р. № 96/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. 18 березня. (№ 52).
  228. Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки: затв. указом Президента України від 7 черв. 2016 р. № 242/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. 9 червня. (№ 108).
  229. Про внесення змін до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 555. *Урядовий кур'єр*. 2018. 21 липня. (№ 135).
  230. Про визначення критеріїв віднесення підприємств (організацій) до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2003 р. № 695 (втратила чинність від 10.11.2010). *Офіційний вісник України*. 2003. № 21. Ст. 927.
  231. Про затвердження переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2004 р. № 1734 (втратила чинність від 07.03.2015). *Офіційний вісник України*. 2004. № 52, т. 1. Ст. 3443.
  232. Про визначення критеріїв віднесення об'єктів державної власності до таких, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 2010 р. № 999 ; редакція від 29 жовт. 2012 р. *Урядовий кур'єр*. 2010. 10 листопада. (№ 210).
  233. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для безпеки і оборони держави: постанова Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2015 р. № 83. *Урядовий кур'єр*. 2015. 07 березня. (№ 43).
  234. Питання забезпечення охорони об'єктів державної та інших форм власності: постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 937. *Урядовий кур'єр*. 2015. 18 листопада. (№ 215).
  235. Про затвердження Правил надання доступу до інфраструктури об'єкта транспорту: постанова Кабінету Міністрів Укра-

- їни від 18 лип. 2018 р. № 586. *Урядовий кур'єр*. 2018. 27 липня. (№ 139).
236. Про затвердження категорій об'єктів державної форми власності та сфер державного регулювання, які підлягають охороні органами поліції охорони на договірних засадах: постанова Кабінету Міністрів України від 21 листоп. 2018 р. № 975. *Урядовий кур'єр*. 2018. 1 грудня. (№ 227).
237. Питання електропостачання об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави у сфері телекомунікацій та зв'язку: постанова Кабінету Міністрів України від 24 берез. 2019 р. № 300. *Урядовий кур'єр*. 2019. 9 квітня. (№ 68).
238. Про внесення змін до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України від 6 листоп. 2019 р. № 913. *Урядовий кур'єр*. 2019. 12 листопада. (№ 216).
239. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2019 р. № 687-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 06 вересня. (№ 170).
240. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2018 р. № 442-р. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.
241. Про схвалення Стратегії забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листоп. 2019 р. № 1415-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 06 лютого. (№ 23).
242. Про затвердження Порядку подання та розгляду пропозицій щодо формування переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: наказ Міністерства економіки України від 03 груд. 2010 р. № 1546 ; редакція від 28 груд. 2012 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1325-10>.
243. Ліпкан В. А. Націобезпекознавча парадигма. *Право України*. 2003. № 2. С. 120–123.
244. Ліпкан В. А. Сучасний безпекоренесанс. *Держава і право*: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2003. № 20. С. 216–219.

245. 22 жовтня 2021 року Столтенберг заявив про те, що в рамках НАТО було схвалено першу стратегію по штучному інтелекту, яка встановлює стандарти щодо відповідального використання штучного інтелекту відповідно до міжнародного законодавства. URL: <https://inshe.tv/tehnologii-2/2021-10-22/638664/>.
246. НАТО заснувало інноваційний безпековий фонд на €1 мільярд. *Контракты.ua*: [сайт]. URL: <https://kontrakty.ua/article/185525>.
247. Гончарук заявив, що «Укрзалізницю» не будуть продавати чи передавати в концесію. URL: https://ukr.lb.ua/economics/2020/01/24/448008_goncharuk_zayaviv_shcho_ukrzaliznitsyu.html.
248. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січ. 2018 р. ; редакція від 01 лют. 2020 р. *Голос України*. 2018. 06 березня. (№ 44).
249. Зубко Г. Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 144–148.
250. Сивак Т. В. Стратегічні комунікації у системі публічного управління України: монографія. Київ: НАДУ, 2019. 338 с.
251. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1 (34). С. 147–152.
252. Бурлаков В. А. Стратегическая коммуникация как метод современной геополитики. *Ойкумена. Регионоведческие исследования*. 2016. № 2 (37). С. 8–18.
253. Дубов Д. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб. Серія: Політика*. 2016. № 4 (41). С. 9–23.
254. Дубов Д. В., Баровська А. В. Організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017 р. № 1 (21). С. 10–17.
255. Веденеев Ю. А. Юриспруденция в эпоху перемен: предмет и структура дисциплины. *Lex russica*. 2020. Т. 73. № 1. С. 88–117. DOI: 10.17803/1729-5920.2020.158.1.088-117.
256. Діордіца І. В. Детермінація структури суспільства знань структурою його комунікацій. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. № 4 (20). С. 26–32.
257. Діордица І. В. Репрезентація термінології кібербезпекової політики в текстах нормативно-правових актів України. *Науковий*

- вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 29, т. 1. С. 64–67.
258. Беседна Л. Л., Гладківська О. В. Мовно-термінологічні проблеми законодавства України / за заг. ред. О. В. Гладківської ; НАПрН України ; НДІ інформатики і права. Київ: Пан Тот, 2015, 126 с.
259. Коцюба М. Й. Українська термінологія державного управління (становлення та розвиток): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2004. 16 с.
260. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види / М-во освіти і науки України; нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків: Права людини, 2015. 270 с.
261. Сопілко І. М. Засади інформаційної аксіології в контексті формування державної ін формаційної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 9. С. 42–47.
262. Мюнхенська конференція: впевнена Америка, поділена Європа, ізольована Росія. *Радіо Свобода*: [сайт]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26835446.html>.
263. Безпека країн Балтії: загрози Росії, можливості НАТО та фактор Білорусі. *Євроатлантична Україна*: [сайт]. URL: http://www.ea-ua.info/main.php?parts_id=5&news_id=11058&news_show_type=1.
264. Ландшафт. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь, 2007. С. 605.
265. Ландшафт. *Словарь иностранных слов* / под ред. И. В. Лехина, С. М. Локшиной, Ф. Н. Петрова, Л. С. Шаумяна. [6-е изд., перераб. и доп.]. М., 1964. С. 356.
266. Ландшафт. *Дергачев В. А. Геополитический словарь-справочник*. Київ, 2009. С. 245.
267. Зубко Г. Ю. Поняття інфраструктурного ландшафту. *Людина і закон: публічно-правовий вимір: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 жовт. 2017 р.)*. Дніпро, 2017. С. 70–73.
268. Верменич Я. В. Ландшафт, історико-географічне поняття. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.] ; Інститут історії України НАН України. Київ, 2009. Т. 6. Ла – Мі. С. 40.*
269. Мельник А. В. Ландшафт географічний. *Енциклопедія сучасної України: у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. Київ, 2003. Т. 16. 712 с.*

270. Українська радянська енциклопедія: у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан ; редкол.: О. К. Антонов та ін. [2-ге вид.]. Київ: Головна редакція УРЕ, 1974–1985.
271. Лепский В. Е. Альтернативная глобализация: 7-й технологический уклад. URL: <http://www.ntsр.info/science/reviews/1796.htm>.
272. Антропогенний ландшафт. *Енциклопедія сучасної України*: [сайт]. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43056.
273. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти правобережної України. Вінниця: Арбат, 1998. 242 с.
274. Шищенко П. Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании: монография. Київ: Фитосоциологический центр, 1999. 824 с.
275. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. М.: Наука, 1989. 261 с.
276. Вернадский В. И. Размышления натуралиста: в 2 кн. М.: Наука, 1977. Кн. 2. Научная мысль как планетное явление. 191 с.
277. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. М.: Наука, 1988. 522 с.
278. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або дефект головного дзеркала (лекція, прочитана в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» 1.XI.1999 р.). *Наукові записки НАУК-МА*. 1999. Т. 17. Філологія. С. 3–10. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10273>.
279. Бучко Ж. І. Естетичні якості ландшафтів у контексті використання та збереження гуманістичного ресурсного потенціалу регіону): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.01. Чернівці, 2002. 178 с.
280. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування: монографія. Вінниця: *Вінницька міська друкарня*, 2013. 464 с.
281. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія. Київ: Київ. ун-т, 2005. Т. 2. 504 с.
282. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навч. посіб. Вінниця: *Вінницька обласна друкарня*, 2014. Ч. I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. 332 с.
283. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навч. посіб. Вінниця: *Вінницька обласна друкарня*, 2015. Ч. II. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. 328 с.
284. Элиаде М. Священное и мирское / [пер. с фр., предисл. и коммент. Н. К. Гарбовского]. М.: МГУ, 1994. 144 с.

285. Энциклопедия сакральной географии / [сост. Д. В. Громов]. Екатеринбург: Ультра. Культура, 2005. 648 с.
286. Кулешова М. Е. Управление культурными ландшафтами и иными объектами историко-культурного наследия в национальных парках. М.: Центр охраны дикой природы, 2002. 90 с.
287. Ларіонова В. Тематизація феному сакрального гуманітарною думкою XIX–XX століть. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія: Філософія. Вип. 563–564. С. 128–132.
288. Лидов А. М. Иеротопия. Создание сакральных пространств как вид творчества и предмет исторического исследования. *Иеротопия. Создание сакральных пространств в Византии и Древней Руси* / [ред.-сост. А. М. Лидов]. М., 2006. С. 9–58.
289. Мосс М. Общества. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии / [сост., пер. с фр., предисловие, вступит, статья, комментарии А. Б. Гофмана]. М.: КДУ, 2011. 416 с.
290. Мусієнко М. М., Серебряков В. В., Брайон О. В. Екологія. Охрана природы: словник-довідник. Київ: Т-во Знання, КОО, 2002. 550 с.
291. Петлін В. М. Інформація в організованості природних територіальних систем: монографія. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. 420 с.
292. Преображенский В. С. Ландшафты в науке и практике. М.: Знание, 1981. 48 с. (Науки о Земле).
293. Преображенский В. С., Александрова Т. Д., Куприянова Т. П. Основы ландшафтного анализа. М.: Наука, 1988. 190 с.
294. Романчук С. П. Сакральные ландшафты. *Гуманитарный экологический журнал*. 2002. Т. 4, вып. 1. С. 112–114.
295. Забияко А. П. Сакральное. *Новая философская энциклопедия: в 4 т.* / под ред. В. С. Стёпина, Г. Ю. Семигина. М.: Мысль, 2001. URL: <http://philosophy.niv.ru/doc/encyclopedia/new-philosophical/articles/1245/sakralnoe.html>.
296. Словник української мови: в 11 т. / [ред. колегія: І. К. Білодід (голова) та ін.]; АН УРСР; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 9. С. 920 с.
297. Смульський Є. До питання про амбівалентність сакрального (за матеріалами праць Р. Каюа, Р. Отто, М. Еліаде). *Наукові записки НаУКМА*. 2010. Т. 102: Філософія та релігієзнавство. С. 76–80.
298. Труссон П. Сакральное и миф. URL: <http://www.nationalism.org/vvv/trusson-sacral-and-myth.htm>.

299. Carlson A. The spiritual American homeland. Baltimore: John Hopkins Univ. Press, 1992. 312 p.
300. Denecke D. Ideology in the planned order upon the land: The example of Germany, in *Ideology and Landscape in Historical Perspective*. Eds Baker, A R H, Biger. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. P. 303–29.
301. Tuan Y–Fu. Humanistic geography. *Annals of the Assoc. of Amer. Geographers*. 1976. Vol. 66, N 3. P. 266–276.
302. Ноосфера. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*: [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%BE%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0>.
303. Зверев А. Т. Основные законы экологии. М.: Паганель, 2009. 171 с.
304. Хашиєва Л. С. Ціннісні виміри «ноосферної парадигми». *Новий Колегіум*. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2017_2_8.
305. Круковський І. А., Хомів Б. А., Гаврилук В. Л. Ієрархічно-синергетичне об'єднання Social Media Analytics/Social CRM з Business Intelligence і з географічною інформаційною системою. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. Серія: Технічні науки. 2013. № 1. С. 60–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_2013_1_13.
306. Баймуратов М. О., Ожерельєв В. П. Роль топологічної двоконтурної моделі ноосфери в дослідженні процесів правової глобалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 1. С. 8–18.
307. Кисельов Ю.О. Про співвідношення понять «географія релігії» та «сакральна географія». *Географічна освіта і наука в Україні: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 27–28 берез. 2003 р.)*. Київ, 2003. С. 271–272.
308. Шевчук Л. Т. Сакральна географія: навч. посіб. Львів: Світ, 1999. 160 с.
309. Бігун О. Образ-парадигма християнського храму у творчості Тараса Шевченка. *Славянські літератури ў кантэксте сусветнай: да 900-годдзя Кірыла Тураўскага і 200-годдзя Тараса Шаўчэнкі: марэрыялы XI Міжнар. навук. канф. (Мінск, 24–26 кастр. 2013 г.): у 2 ч. / пад ред. Т. П. Казакавай*. Мінск, 2013. Ч. 1. С. 28–32.
310. Міщенко О. Сакральний ландшафт: зміст і функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Географія. 2018. № 1 (70). С. 83–88.

311. Сакральні ландшафти в Україні. URL: <https://uk.freejournal.org/1592654/1/sakralniy-landshaft.html>.
312. Канський В. С., Канська В. В. Сакрологоєгліфи. *Етнокультурне ландшафтознавство: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали І Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. (з міжнародною участю), (м. Вінниця, 28–29 трав. 2018 р.)* / відп. ред. В. М. Воловик. Вінниця, 2018. С. 57–59.
313. Герасіна Л. Проблема вибору геостратегії сучасною Україною в геополітичному ландшафті світу. *Вісник Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 3 (26). С. 210–213.
314. Ключко Д. С. Геостратегічна дилема України: теоретико-методологічний аналіз та інституціональні рішення: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 Харків, 2005. 203 с.
315. Игнатьева Т. В. Геополитика Украины в категориях и понятиях: прошлое и современность: учеб. пособ. для студентов вузов спец. «Политология», «История Украины». Каменец-Подольский: Каменец-Подол. нац. ун-т им. И. Огиенко, 2015. 111 с.
316. Турпак Н. Геостратегические идеи Владимира Вернадского. *Украина в мировой истории*. 2014. № 1. С. 123–143.
317. Шевчук А. В. Китай между США и Россией: геостратегические отношения / М-во образования и науки Украины ; Николаев. гос. ун-т им. В. А. Сухомлинского. Николаев: Иллион, 2008. 447 с.
318. Моргацкий В. Конструктивная геостратегия Украины в отношении государств постсоветского пространства в новых геополитических реалиях. *Экономическая и социальная география*. 2019. № 82. С. 34–49.
319. Полтораков А. Евразийский регионализм: геостратегия развития пространства СНГ. *Политический менеджмент*. 2012. № 3. С. 83–91.
320. Салиженко А. Геополитическое перепутье и украинский геостратегия. *Путь победы*. 2012. 29 февраля. (№ 9). С. 4–5.
321. Нагорный С. Геостратегические интересы Китая и Турции в расширенном Черноморско-Каспийском бассейне: 5 геополитических выводов для Украины. *Внешние дела*. 2014. № 1. С. 34–37.
322. Стратегії розвитку України: виклики часу та вибір: наук. доп. Київ: НІСД, 1994. Вип. № 22. 178 с.
323. Гаджиев К. С. Введение в геополитику. М.: Логос, 2002. 439 с.

324. Геополітика: енциклопедія / за ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра філос. наук, проф. Є. М. Суліми. Київ: Знання України, 2012. 919 с.
325. Горбулін В. П., Кононенко С. В. Геополітика и російсько-українська війна: взаимоотношення без прикрас / Нац. ін-т стратег. дослід. Київ: НИСИ, 2014. 38, [2] с.
326. Єрменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
327. України: аналіт. доп. / Д. Г. Бобро, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, О. М. Суходоля ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с.
328. Суходоля О. «Енергетична зброя» в умовах гібридної війни. Світова гібридна війна: український фронт / за ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
329. Суходоля О. М. Енергетична зброя у геополітичній стратегії Росії: аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж.; Центр безпек. дослідж. Київ: НІСД, 2020. 127 с. (Серія «Національна безпека»).
330. Суходоля О. М. Законодавче забезпечення та механізми управління у сфері енергетичної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 2 (50). С. 13–26.
331. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури: сучасні виклики та пріоритетні завдання сектору безпеки. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2017. № 1–2 (13–14). С. 50–80.
332. Теленик С. С. Правова природа щорічних Послань Президента України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1, т. 4. С. 243–249.
333. Теленик С. С. Досвід правового регулювання системи захисту критичної інфраструктури в США. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 358–370.
334. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього. Київ: КМ Академія, 2001. 35 с.
335. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф. *Дві Русі* / за заг. ред. Л. Івшиної. [4-те вид., стер.]. Київ: Українська прес-група, 2005. 496 с.
336. Рябчук М. «У ліжку зі слоном», або колоніальна спадщина і постколоніальна спадковість. *Дзеркало тижня*. 2005. Вип. 21. 3 червня – 10 червня. URL: https://zn.ua/ukr/ART/u_lizhku_zi_slonom,_abo_kolonialna_spadschina_i_postkolonialna_spadkovist.html.

337. Забужко О. На порозі гуманітарної катастрофи культурна політика і державна незалежність. *Дзеркало тижня*. 2005. 3 грудня. (№ 47 (575)).
338. Забужко О. Країна без своєї історії не стане регіональним лідером. *Українська правда*: [сайт]. URL: <http://life.pravda.com.ua/culture/2015/12/12/204689/>.
339. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. / за ред. С. І. Здіорука. Київ: НІСД, 2012. 69 с.
340. Пахльовська О. Ave, Europa! Київ: Пульсари, 2008. 656 с.
341. Ротовський А., Штепа Ю. Українська національна ідея: від плачу до конструктивного діалогу. Навіщо потрібна загальнонаціональна ідея України? *Дзеркало тижня*. 2006. Вип. 34. 8 вересня – 15 вересня.
342. Окара А. «Культурний суверенітет» нації в добу постмодерну, або як перекодувати «локальну» культуру. *Дзеркало тижня*. 2007. Вип. 42–43. 10 листопада.
343. Ліпкан В. Анатомія стратегічного мислення в Україні. *Цензор. нет*: [сайт]. URL: https://censor.net.ua/blogs/3155578/anatomya_suchasnogo_strategchnogo_mislennya_v_ukran.
344. Ліпкан В. А. Національна безпека і національні інтереси України. Київ: КНТ, 2006. 68 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека).
345. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 552 с.
346. Ліпкан В. А. Основи права національної безпеки. *Право України*. 2009. № 1. С. 108–116.
347. Бурдо Н. Б. Сакральний світ трипільської цивілізації. Київ, 2005. 305 с.
348. Північний потік-2. Про що домовилися США і Німеччина: заяви сторін. *ЛІГА. Новини*: [сайт]. URL: <https://news.liga.net/ua/world/news/merkel-pozvonila-putinu-govorili-o-minskih-soglasheniyah-i-severnom-potoke-2>.
349. Иностранные послы в Украине пользуются роскошью, которой лишены украинские послы в их странах. Это нужно менять, – Кулеба. *Цензор. нет*: [сайт]. URL: https://censor.net/ru/news/3291868/inostrannye_posly_v_ukraine_polzuyutsya_roskoshyu_kotoroyi_lisheny_ukrainskie_posly_v_ih_stranah_eto.
350. Стаття Володимира Путіна «Об историческом единстве русских и украинцев». *Российская газета*. 2021. 12 июля (№ 155).

- URL: <https://rg.ru/2021/07/12/statia-vladimira-putina-ob-istoricheskom-edinstve-russkih-i-ukraincev.html>.
351. На засіданні СНБО утворена Стратегія внешнеполитической діяльності України. URL: <https://hubs.ua/news/na-zasedanii-snbo-utverzhdena-strategiya-vneshnepoliticheskoy-deyatelnosti-ukrainy-241303.html>.
  352. Біла книга Служби зовнішньої розвідки України. Київ, 2021. 74 с.
  353. Забужко О. Культура як національний наратив. Чи може бути успішною країна без CV? URL: <https://lvbs.com.ua/news/oksana-zabuzhko-krayina-bez-svoyeyi-istoriyi-ne-stane-regionalnym-liderom/>.
  354. Огородник О. Резюме країни: Оксана Забужко про те, як українцям розказати світу свою story. *Platfor.ma*: [сайт]. URL: <https://platfor.ma/magazine/text-sq/re-invent/zabuzhko-oksana/>.
  355. Фатхутдінов В. Г. Громадський vs публічний у дзеркалі правничої герменевтики є *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип 4, т. 1. С. 45–50.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
2. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Європ. ун-т, 2003. 208 с.
3. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. Київ: КНТ, 2009. 631 с.
4. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях: словник. [2-е вид., доп. і перероб.]. Київ: Текст, 2008. 400 с.
5. Мережко А. А. Введение в философию международного права. Гносеология международного права. Київ: Юстиниан, 2002. 192 с.
6. Ліпкан В. А. Роль «soft law» у розвитку інформаційного законодавства. *Правові проблеми сучасності*: матеріали наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 26 лют. 2013 р.). Київ: О. С. Ліпкан, 2013. С. 46–48.
7. Кушнір О. В. Кримінологічні аспекти формування державної системи захисту об'єктів критичної інфраструктури. *Глобаль-*

- на організація союзницького лідерства: [сайт]. URL: <https://goal-int.org/kriminologichni-aspekti-formuvannya-derzhavnoyi-sistemi-zahistu-ob-yektiv-kritichnoyi-infrastrukturi/>.
8. Міма І. В., Іванюк Н. В. Порівняльно-правовий аналіз взаємозв'язку національного та міжнародного права в умовах інтеграційних процесів. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 181–185.
  9. Скільки грошей США та НАТО витратили на війну в Афганістані. *BBC News. Україна*: [сайт]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-58230178>.
  10. Міжнародне право: навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
  11. Ліпкан В., Лобода А. Підвалини формування нової концепції права в контексті протидії екстремізму. *Глобальна організація союзницького лідерства*: [сайт]. URL: <https://goal-int.org/pidvalini-formuvannya-novoi-konsepicii-prava-v-konteksti-protidii-ekstremizmu/>.
  12. Джерела конституційного права України / відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик ; НАН України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2010. 710 с.
  13. Туреччина вимагає від України припинити використовувати фразу «турецький Байрактар». *Європейська правда*: [сайт]. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2021/10/31/7129678/>.
  14. Козюбра М. І. Тенденції розвитку джерел права України в контексті європейських правоінтеграційних процесів. *Наукові записки НаУКМА*. 2004. Т. 26. Юридичні науки. С. 3–9.
  15. Гофманн Ф. Коментар: «Північний потік-2» – шкода, заподіяна Ангелою Меркель. *DW*: [сайт]. URL: <https://www.dw.com/uk/komentar-pivnichnyi-potik-2-shkoda-zapodiiana-angeloiu-merkel/a-58602045>.
  16. Філософія. Тема 3. Онтологія: лекційні матеріали. *Національна академія внутрішніх справ*: [сайт]. URL: <https://arm.naiuu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/lecture/lec3.html>.
  17. Костицький В. В. Нормативізм як методологія юриспруденції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 17–29.
  18. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями та висновками). 3.4. Верховенство права. №№ 15/04,2/05, 5/05, 17/10, 23/10, 16/11, 20/11, 3/12, 1/15, 2/17, 3/17, 1/18, 5/18, 7/18, 10/18, 3(I)/19, 3/19, 6/19, 1-p/20, 7-p/20,

- 5-р(II)/20, 13-р/20, 1-р(II)/21, 2-р(II)/21. *Конституційний суд України*: [сайт]. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.
19. Костенко Олександр. *Фейсбук*: [сайт]. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2084667741685179&id=100004259206425.
  20. Рабінович С. П. *Природно-правові підходи в юридичному регулюванні*: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 576 с.
  21. Hobbes Thomas. *Elementa philosophica de cive*. (Latin Edition). Amsterdam, 1696. 403 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=PeoTAAAAQAAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
  22. Козаков В. М. *Аксіологія державного управління*: підручник. Київ: НАДУ, 2010. 256 с.
  23. Підлісний М. М. *Проблеми аксіології та шляхи їх вирішення*: монографія. Дніпро: Біла К. О., 2020. 64 с.
  24. Горбатьок С. Є. *Теорія цінностей як методологічна основа соціогуманітарної безпеки*. *Вісник НАДУ при Президентові України*. Серія: «Державне управління». 2016. № 4. С. 20–30.
  25. Удовика Л. Г. *Формування правових цінностей в умовах глобалізації*. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. 2009. Вип. 45. С. 81–86.
  26. Ратников В. С. *Понятие постмодернистской ситуации и ее эпистемологические особенности*. *Постмодерн: переоцінка цінностей*: зб. наук. пр. Вінниця, 2001. С. 72–80.
  27. Графский В. Г. *Традиции и обновление в праве: ценностное измерение перемен*. *Проблемы ценностного подхода в праве: традиции и обновление*. М., 1996. С. 78–89.
  28. Кравец А. С. *Смысл и ценности*. *Вестник Московского университета*. Серия 7. Философия. 2007. № 6. С. 3–27.
  29. Ветютнев Ю. Ю. *Сравнительный подход в исследовании правовых ценностей*. *Порівняльно-правові дослідження*. 2008. № 1. С. 88–91.
  30. Мережко А. А. *Юридична герменевтика и методология права*. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 159–162.
  31. Бандура О. О. *Єдність цінностей та істини в праві*: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. 200 с.
  32. Гуссерль Э. *Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии*. М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. 336 с.

33. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию. СПб.: Владимир Даль, 2004. 400 с.
34. Смирнов С. А. Горизонт жизненного мира как антропологическая категория. *Вопросы социальной теории*. 2017. Т. IX. С. 231–245.
35. Mullerson Rein. Dawn of a New Order: Geopolitics and the Clash of Ideologies. I. B.Tauris & Co. Ltd: London, New York, 2017, i-ix; 277 pp., notes, index.
36. Брехеря С. Сучасні теоретичні підходи для вивчення політичної ментальності. *Політичний менеджмент*. 2006. № 1. С. 109–116.
37. Дрезнер Д., Кребс Р., Швеллер Р. Конец большой стратегии. *Россия в глобальной политике*. 2020. № 4. Июль/август. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/konecz-bolshoj-strategii/>.
38. Киссинджер Г. Нужна ли Америке внешняя политика?: к дипломатии для XXI в. / [пер. с англ.] ; под ред. В. Л. Иноземцева. М.: Ладомир, 2002. 352 с.
39. Комаров Ю. «Китай внимательно следит за реакцией Запада на агрессию России против Украины» – Фрэнсис Фукуяма. *Крым. Реалии*: [сайт]. URL: <https://ru.krymr.com/a/kitay-rossiya-agressiya-ukraina-zapad-eksperty/31605559.html>.
40. Самая большая геополитическая проблема 21 века. Почему важно следить за отношениями США и Китая. *Крым. Реалии*: [сайт]. URL: <https://ru.krymr.com/a/otnosheniya-kitaya-i-ameriki-ekonomika-politika/31600142.html>.
41. Критика. *Словник української мови*: в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ, 1974. Т. 4. I – М. С. 350. URL: <http://sum.in.ua/s/krytyka>.
42. Ліпкан В. А. Неопарадигма національної безпеки. *Право України*. 2002. № 11. С. 19–23.
43. Ліпкан В.А. Націобезпекознавча парадигма. *Право України*. 2003. № 2. С. 120–123.
44. Ури Цви Гринберг. Теория игр в арабо-израильском конфликте. *IsraLove*: [сайт]. URL: <https://isralove.org/load/30-1-0-342>.
45. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: монографія. Київ: Текст, 2003. 180 с.
46. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2008. 440 с.

47. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 552 с.
48. Нижник Н. Р, Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.
49. Архипов М. Г., Кузьмишко К. А., Крюченков А. С. Наука о безопасности: наше будущее. *Российский следователь*. 2002. № 3. С. 34–39.
50. Щедрин Н. В. Введение в правовую теорию мер безопасности: монография. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 1999. 180 с.
51. Зеленков М. Ю. Правовые основы общей теории безопасности Российского государства в XXI веке. М.: Юрид. ин-т МИИТа, 2002. 209 с.
52. Толстошеев В. В. Право и информационная инфраструктура. *Изв. вузов. Правоведение*. 1980. № 3. С. 22–31.
53. Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в Черноморско-Каспийском регионе: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. / [редкол.: С. И. Пирожков (гл. ред.) и др.]; Нац. ин-т украинско-российских отношений; Фонд Фридриха Эберта. Киев, 1999. 220 с.
54. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритет державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № (3) 40. С. 62–76.
55. Стратегия НАТО «не провоцировать Россию» не работает и не будет, – Резников. *Українські новини*: [сайт]. URL: <https://ukranews.com/news/820722-strategiya-nato-ne-provotsirovat-rossiyu-ne-rabotaet-i-ne-budet-reznikov>.
56. Ліпкан В. А. Національна безпека і національні інтереси України. Київ: КНТ, 2006. 68 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека).
57. Улас Самчук. Нарід чи чернь?. 1941. *УкрЛіб. Бібліотека української літератури*: [сайт]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=228>.
58. Нарід. *Вільний тлумачний словник. Новітній онлайнний словник української мови (2013–2018)*: [сайт]. URL: <http://sum.in.ua/f/narid>.
59. Грушевський М. Історія України – Руси: в 10 т. Київ, 1991. Т. 1. 648 с. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur1.htm>.

60. Хоткевич Г. Два гетьмани. Київ: Дніпро, 1991. 105 с. *Україніка*: [сайт]. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0010309>.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Левін П. Б. Економічний механізм реалізації соціальної політики: інфраструктурний підхід: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.07. Київ, 2011. 36 с.
2. Марченко І. С. Інфраструктурна підтримка розвитку ринку праці України: монографія. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2013. 152 с.
3. Кіндзерський Ю. В. Державна політика структурно-технологічної модернізації промисловості: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ, 2015. 531 с.
4. Іваницька О. М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури: монографія. Київ: НАДУ, 2006. 276 с.
5. Чуницька І. І. Інфраструктурний потенціал розвитку фінансового ринку в Україні: дис. .. д-ра екон. наук: 09.00.08. Київ, 2018. 450 с.
6. Опарін В., Федосов В., Львовчкін С. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми, перспективи розвитку: монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2016. 523 с.
7. Єрменчук О. П. Складові національної інфраструктури. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 109–115.
8. Іванова Н. Оновлення інфраструктурного потенціалу України: модернізаційний аспект. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2019. № 2 (18). С. 9–17. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/184093>.
9. Стояновський А. Р., Тимняк З. С. Державна підтримка розвитку інноваційної інфраструктури в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 131–136.
10. Дишлик О. П., Дорош А. Й., Тарнопольський А. В., Тарнопольський Є. А. Інфраструктура геопросторових даних в Україні: стан та методологічні проблеми законодавчого. *Земельний кадастр*. 2018. № 1. С. 33–43.
11. Жалоба І. В. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-х ро-

- ках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення). Чернівці, Книга ХХІ, 2004. 519 с.
12. Про Національний інститут стратегічних досліджень: указ Президента України від 14 січ. 2015 р. № 11/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 16 січня. (№ 7).
  13. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: збірник матеріалів міжнародних експертних нарад. *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL:<http://old2.niss.gov.ua/articles/2213/>.
  14. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналіт. доп. / Д. Г. Бобро, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, О. М. Суходоля ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с.
  15. Developing The Critical Infrastructure Protection System in Ukraine: monograph / [S. Kondratov, D. Bobro, V. Horbulin et al.] ; general editor O. Sukhodolia. Kyiv: NISS, 2017. 184 p.
  16. Кант И. К вечному миру. *Кант И. Сочинения*: в 8 т. М., 1994. Т. 7. С. 5–56.
  17. Шмигт К. Политическая теология / [пер. с нем., закл. статья и сост. А. Филиппова]. М.: КАНОН-пресс-Ц, 2000. 336 с.
  18. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
  19. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. [4-те вид. допов. і перероб.]. Київ: Алерта, 2016. 524 с.
  20. Задихайло Д. Економічна політика держави в системі правового та законодавчого забезпечення. *Вісник Національної академії правових наук*. 2013. № 3 (74). С. 214–221.
  21. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України: Закон України від 23 берез. 2000 р. ; редакція від 02 груд. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25. Ст. 195.
  22. Звіт Міністерства інфраструктури за 2018 р. URL: <https://mtu.gov.ua/files/projects/roads.html>.
  23. Затримання «вагнерівців» мало бути українською операцією, яка зірвалась після доповіді в ОП. *Українська правда*: [сайт]. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/08/18/7263339/>.
  24. Митний кодекс України: Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

25. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року: постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовт. 2009 р. № 1307 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 груд. 2018 р. № 1108). *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>.
26. Про Концепцію державної промислової політики: постанова Кабінету Міністрів України від 29 лют. 1996 р. № 272. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272-96-%D0%BF#Text>.
27. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 90.
28. Модельний закон о высшем и послевузовском профессиональном образовании: прийнятий від 07 груд. 2002 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a11#Text.
29. Про культуру: Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 2. Ст. 91.
30. Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України: Закон України від 5 жовт. 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 47. Ст. 464.
31. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 верес. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.
32. Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва: Указ Президента України від 22.01.2000 № 89/2000. *Міністерство соціальної політики України*: [сайт]. URL: <https://www.msp.gov.ua/>.
33. Положення про Міністерство соціальної політики: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 черв. 2015 р. № 423. *Урядовий кур'єр*. 2015. 15 липня. (№ 126).
34. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2016 р. № 474. *Урядовий кур'єр*. 27 липня. (№ 139).
35. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2015 р. ; редакція 25 квіт. 2019 р. *Голос України*. 2016. 15 січня. (№ 6). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

36. Про приєднання України до міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом: Закон України від 29 листоп. 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 10. Ст. 72.
37. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 15 груд. 1997 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374.
38. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 лип. 2014 р. ; редакція від 02 серп. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 34. Ст. 1173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>.
39. Роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги: роз'яснення Антимонопольного комітету України від 27 лют. 2018 р. № 2-рр/дд. *Антимонопольний комітет України*: [сайт]. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=140558>.
40. Про ринок природного газу: Закон України від 9 квіт. 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 27. Ст. 234.
41. Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку телекомунікаційних мереж: Закон України від 7 лют. 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 11. Ст. 101.
42. Про морські порти: Закон України від 17 трав. 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 7. Ст. 65.
43. Порядок формування переліку інформаційно-телекомунікаційних систем об'єктів критичної інфраструктури держави: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2016 р. № 563. *Урядовий кур'єр*. 2016. 08 вересня. (№ 168).
44. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
45. Міністерство інфраструктури України: [сайт]. URL: <https://mtu.gov.ua/>.
46. Положення про Міністерство інфраструктури України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 черв. 2015 р. № 460. *Урядовий кур'єр*. 2015. 22 липня. (№ 131).
47. Си Цзиньпин в своем выступлении на ПМЭФ подчеркнул важность устойчивого развития и совместного построения более процветающего и прекрасного мира. URL: <http://russian.news>.

- cn/2019-06/08/c_138127122.htm?fbclid=IwAR03ONpnY_0BhWpslYdql4Cc_Ksfc5x4f25Q9QTrxmyIS589_tB9ULdpWRg.
48. Butlin John. Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp.383). *Journal of International Development* (en). 1989. № 1 (2). С. 284–287.
  49. Цели устойчивого развития. *Википедия – вольная энциклопедия*: [сайт]. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B5%D0%BB%D0%B8_%D1%83%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%8F.
  50. Біорізноманіття. *Вікіпедія – вільна енциклопедія*: [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F>.
  51. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>.
  52. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2016. 176 с.
  53. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури: сучасні виклики та пріоритетні завдання сектору безпеки. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2017. № 1–2 (13–14). С. 50–80.
  54. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2015. 176 с.
  55. Про основи національної безпеки України: Закон України 19 черв. 2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
  56. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.

57. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритет державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 3 (40). С. 62–76.
58. Бірюков Д. С. Прийняття політичних рішень щодо захисту критичної інфраструктури. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 4 (37). С. 29–34.
59. Бірюков Д. С., Кондратов С. І. Захист критичної інфраструктури: проблеми та перспективи впровадження в Україні: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2012. 102 с.
60. Кардашова И. Б. Обеспечение национальной безопасности России: объекты и субъекты. *Вестник Московского университета МВД России*. 2006. № 2. С. 16–20.
61. Андрійко О. Ф. Органи державної влади як суб'єкти державного управління. *Судова апеляція*. 2019. № 2 (55). С. 35–38.
62. Курінний Є. В. Адміністративне право України: тенденції трансформації в умовах реформування: навч. посіб. Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002. 92 с.
63. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 624 с.
64. Мацелик Т. О. Класифікація суб'єктів адміністративного права. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні науки і політичні науки*. 2011. Вип. 53. С. 267–272.
65. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / [В. Галунько, П. Діхтєвський та ін.]. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
66. Артеменко І. А. Органи публічної адміністрації як суб'єкти адміністративно-процесуального права: теорія та практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2017. 453 с.
67. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
68. Gabriel A. Almond. The Return to the State. *American Political Science Review*. 1988. № 82(3). P. 853–874.
69. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Київ: Либідь, 2002. 576 с.
70. Солових В. П., Інковська Ю. М. Суб'єкти державної політики брендингу територій в Україні. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_12
71. Купрій В. О. Організації громадянського суспільства як суб'єкти вироблення державної політики: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2007. 20 с.

72. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лют. 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
73. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
74. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
75. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення доступу до інфраструктури зарядних станцій для електромобілів: Закон України від 11 лип. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 32. Ст. 125.
76. Про забезпечення прозорості у видобувних галузях: Закон України від 18 верес. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 44. Ст. 354.
77. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні»: Закон України від 20 верес. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 46. Ст. 299.
78. Про концесію: Закон України від 03 жовт. 2019 р. № 185-V. ; зі змінами від 03 жовт. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 48. Ст. 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.
79. Про оренду державного і комунального майна: Закон України від 03 жовт. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 4. Ст. 25.
80. Кодекс цивільного захисту України: прийнятий 2 жовт. 2012 р. ; ред. від 01 січ. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
81. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
82. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII ; зі змінами від 17 верес. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
83. Соціально-економічна географія України / за ред. О. Шаблія. Львів: Світ 2000, 1009. 640 с.

84. Смаль І. В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжин: Ніжинського держ. ун-т імені Миколи Гоголя, 2006. 80 с.
85. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / [передм. В.М. Литвина]. Київ: Слово, 2006. 372 с.
86. Анопійенко В. О. Рекреаційна інфраструктура як основна складова рекреаційного простору регіону. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1469>.
87. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
88. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2018. № 11. С. 142–164.
89. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
90. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Європ. ун-т, 2003. 208 с.
91. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 552 с.
92. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях: словник. [2-е вид., доп. і перероб.]. Київ: Текст, 2008. 400 с.
93. Сивак Т. В. Стратегічні комунікації в системі публічного управління України: монографія. Київ: НАДУ, 2019. 338 с.
94. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: словник / за заг. ред. д-ра юрид. наук В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан О. С., 2016. 416 с.
95. Баровська А.В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1(34). С. 147–152.
96. Богданов С. В. Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления. *Государственное управление: электронный вестник*. 2017. Вып. № 61. С. 132–152.
97. Дубов Д. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети*. Серія: Політика. 2016. № 4 (41). С. 9–23.
98. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.

99. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т./ [ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова)]. Київ: Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
100. Битяк Ю. П. Совершенствование контроля в советском государственном управлении. *Социалистическая законность в советском государственном управлении*. Харьков, 1987. С. 34–44.
101. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / АН СССР ; Ин-т гос-ва и права. М.: Наука, 1981. 301 с.
102. Горшенев В. М., Шахов И. Б. Контроль как правовая форма деятельности. М.: Юрид. лит., 1987. 176 с.
103. Яковенко О. О. Принципи податкового контролю в організації протидії злочинності та корупції. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика)*. 2004. № 10. С. 177–184.
104. Полінець О. П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-правові питання: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.01. Київ, 2003. 248 с.
105. Беляев О. О., Бебело А. С., Комяков О. М. Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії. Київ: КНЕУ, 2003. 261 с.
106. Майстро С. В. Теоретико-методологічні засади реалізації державної економічної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип 2 (41). С. 149–155.
107. Піскунова Н. В. Принципи формування облікової політики та чинники впливу на її вибір. *Наукові записки Донецького національного університету*. Серія: Економіка. 2013. Вип. 23. С. 174–177.
108. Лопушняк Г. С. Принципи формування та реалізації державної соціальної політики. *Актуальні проблеми державного управління*. 2010. № 1. С. 75–94.
109. Негодченко В. О. Сучасний підхід до класифікації принципів державної інформаційної політики України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 25. С. 30–34.
110. Тернавська В. М. Принципи сучасної правової політики. *Правова держава*. 2019. № 32. С. 51–56.
111. Матузов Н. И. Актуальные проблемы русской правовой политики. *Государство и право*. 2001. № 10. С. 5–12.

112. Тарасова В. А. Административно-правовое регулирование государственного контроля за деятельностью милиции: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. М., 2005. 137 с.
113. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики. *Світ фінансів*. 2007. Вип. 1(10). С. 19–34.
114. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 195 с.
115. Гарашук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 412 с.
116. Концепція реформування законодавства у сфері використання інфраструктури відкритих ключів та наданих електронних довірчих послуг: затв. наказом Міністерства юстиції України від 10 квіт. 2013 р. № 668/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v668-323-13#Text>.
117. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель у частині збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії та затвердження Національного плану збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 січня 2020 р. № 88-р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 14. Ст. 580.
118. Концепція реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 берез. 2011 р. № 238-р. *Урядовий кур'єр*. 2011. 24 травня. (№ 92).
119. Концепція створення індустріальних (промислових) парків: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2006 р. № 447-р. *Урядовий кур'єр*. 2006. 09 серпня. (№ 147).
120. Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 трав. 2003 р. № 259-р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 18. Ст. 864.
121. Концепція реформування державної політики в інноваційній сфері: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2012 р. № 691-р. *Урядовий кур'єр*. 2012. 04 жовтня. (№ 180).

122. Концепція реформування системи державного управління автомобільними дорогами загального користування: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2008 р. № 1096. *Урядовий кур'єр*. 29 вересня. (№ 178).
123. Концепція управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 січ. 2014 р. № 37-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. 04 лютого. (№ 21).
124. Концепція розвитку системи державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій на ринку комунальних послуг: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 лип. 2008 р. № 932-р. *Урядовий кур'єр*. 2008. 06 серпня. (№ 143).
125. Про схвалення Концепції розвитку газодобувної галузі України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2016 р. № 1079-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 24 лютого. (№ 36).
126. Порядок функціонування державної системи фізичного захисту: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 груд. 2011 р. № 1337. *Урядовий кур'єр*. 2012. 11 січня. (№ 4).
127. Концепція вдосконалення державного регулювання природних монополій: схв. указом Президента України від 27 верес. 2007 р. № 921/2007. *Офіційний вісник Президента України*. 2007. № 33. Ст. 703.
128. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. 13 червня. (№ 105).
129. Концепція захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій: схв. указом Президента України від 26 берез. 1999 р. № 284/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 13. Ст. 510.
130. Про затвердження Державної програми розвитку регіону українських Карпат на 2020–2022 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2019 р. № 880. *Урядовий кур'єр*. 2019. 24 жовтня. (№ 203).
131. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: затв. указом Президента України від 5 берез. 2019 р. № 53/2019. *Урядовий кур'єр*. 2019. 12 березня. (№ 48).
132. Концепція державної регіональної політики: затв. указом Президента України від 25 трав. 2001 р. № 341/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 22. Ст. 983.

133. Концепція ціноутворення у сфері житлово-комунальних послуг: схв. указом Президента України від 28 груд. 2007 р. № 1324/2007. *Урядовий кур'єр*. 2008. 09 січня. (№ 3).
134. Концепція розвитку телекомунікацій в Україні: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 черв. 2006 р. № 316-р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 23. Ст. 1729.
135. Деякі питання цифрового розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 30 січ. 2019 р. № 56. *Урядовий кур'єр*. 2019. 08 лютого. (№ 26).
136. Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення відкритості і доступності інформації, пов'язаної з використанням ядерної енергії, а також підвищення рівня культури ядерної безпеки в атомній енергетиці: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серп. 2011 р. № 736-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2011-%D1%80#Text>
137. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2012 р. № 535-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-2012-%D1%80#Text>.
138. Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2017 р. № 616-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 вересня. (№ 179).
139. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2018 р. № 430-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 27 червня. (№ 120).
140. Концепція Державної цільової програми модернізації комунальної теплоенергетики: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 квіт. 2009 р. № 440-р. *Урядовий кур'єр*. 2009. 03 червня. (№ 97).
141. Концепція Загальнодержавної цільової екологічної програми поводження з радіоактивними відходами: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2007 р. № 587-р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 57. Ст. 2292.
142. Концепція реалізації державної політики у сфері теплопостачання: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України

- від 18 серп. 2017 р. № 569-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 29 серпня. (№ 159).
143. Про внесення змін до переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави: постанова Кабінету Міністрів України від 6 листоп. 2019 р. № 913. *Урядовий кур'єр*. 2019. 12 листопада. (№ 216).
144. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2019 р. № 687-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 06 вересня. (№ 170).
145. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2018 р. № 442-р. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.
146. Про схвалення Стратегії забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту за принципом «єдине здоров'я» на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листоп. 2019 р. № 1415-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 06 лютого. (№ 23).
147. Концепція впровадження механізмів стабільного фінансування заходів з енергоефективності (створення Фонду енергоефективності): схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 лип. 2016 р. № 489-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. 16 липня. (№ 132).
148. Концепція розвитку сільських територій: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 верес. 2015 р. № 995-р. *Урядовий кур'єр*. 2015. 01 жовтня. (№ 182. Спецвипуск).
149. Про схвалення Концепції державної політики щодо визначення лінії державного кордону у зв'язку з природними змінами русел прикордонних річок Західний Буг і Тиса та врегулювання питання користування територіями, що зазнали змін внаслідок таких явищ: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2011 р. № 630-р. *Урядовий кур'єр*. 2011. 16 серпня. (№ 149).
150. Концепція державної промислової політики: схв. указом Президента України від 12 лют. 2003 р. № 102/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 7. Ст. 278.
151. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету

- Міністрів України від 7 груд. 2016 р. № 932-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. Ст. 3236.
152. Концепція Державної програми реформування залізничного транспорту: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2006 р. № 651-р. *Офіційний вісник України*. 2007. № 1. Ст. 46.
  153. Концепція створення загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля»: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 листоп. 2018 р. № 825-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 15 листопада. (№ 215).
  154. Концепція реформування транспортного сектору економіки: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 листоп. 2000 р. № 1684. *Офіційний вісник України*. 2000. № 46. Ст. 1994.
  155. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності Міністерства енергетики та захисту довкілля: постановою Кабінету Міністрів України від 4 груд. 2019 р. № 1065. *Урядовий кур'єр*. 2019. 24 грудня. (№ 247).
  156. Концепція розвитку агролісомеліорації в Україні: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2013 р. № 725-р. *Урядовий кур'єр*. 2013. 16 жовтня. (№ 189).
  157. Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2014 р. № 1024-р. *Урядовий кур'єр*. 2014. 30 жовтня. (№ 201).
  158. Концепція розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу виникнення або витиснення надзвичайних ситуацій: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 січ. 2018 р. № 43-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2018-%D1%80#Text>.
  159. Концепція реформування та розвитку лісового господарства: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квіт. 2006 р. № 208-р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 16. Ст. 1207.
  160. Концепція Загальнодержавної програми поводження з відходами на 2013–2020 роки: схв. розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 січ. 2013. № 22-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22-2013-%D1%80#Text>.
  161. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності Міністерства цифрової трансформації: поста-

- нова Кабінету Міністрів України від 5 лют. 2020 р. № 123. *Урядовий кур'єр*. 2020. 25 лютого. № 36.
162. Концепція Державної програми запобігання і боротьби з підтопленням земель: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 жовт. 2003 р. № 606-р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 42. Ст. 2228.
163. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення: постанова Кабінету Міністрів України від 22 трав. 2019 р. № 402-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 21 червня. (№ 115).
164. Концепція Державної програми «Соціальне житло»: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 верес. 2005 р. № 384-р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 36. Ст. 2202.
165. Концепція державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні: схв. постановою Верховної Ради України від 25 січ. 1994 р. № 3871-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 18. Ст. 106.
166. Концепція створення державної інтегрованої інформаційної системи забезпечення управління рухомими об'єктами (зв'язок, навігація, спостереження): схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лип. 2003 р. № 410-р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. Ст. 1481.
167. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 1999. 390 с.
168. Братель С. Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 269 с.
169. Гарашук В. М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.
170. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2002. 456 с.
171. Перепелиця Г. Парламентський контроль над Збройними Силами України: політико-правові аспекти. *Парламентський контроль над збройними силами: досвід європейських країн*. Київ, 2002. С. 58–74.
172. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.

Список використаних джерел до розділу 4

1. Доклад об инциденте с атомной подлодкой США в Южно-Китайском море: что хочет скрыть Вашингтон? *Жэньминь жибао онлайн*: [сайт]. URL: <http://russian.people.com.cn/n3/2021/1105/c95181-9916167.html>.
2. Милли США вступають в конфигурацію «триполярної війни». *Независимые: первый интернет-канал интеллектуалов*: [сайт]. URL: <https://nezavisim.tv/news/8708.html>.
3. Белорусские пограничники уничтожают инфраструктуру, чтобы помочь мигрантам попасть в Польшу. *Независимые: первый интернет-канал интеллектуалов*: [сайт]. URL: <https://nezavisim.tv/news/8882.html>.
4. Japan's Security Policy. URL: https://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page1we_000081.html.
5. Поглиблення відносин: США підпишуть з Україною нову хартію стратегічного партнерства. *Факти*: [сайт]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/polituka/20211107-poglyblennya-vidnosyn-ssha-pidpyshut-z-ukrayinoyu-novu-hartiyu-strategichnogo-partnerstva/>.
6. Бегма В. М., Свергунов О. О. Концептуальні засади стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав. Досвід для України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2019. 64 с.
7. Зубко Г. Ю. Поняття інфраструктурного ландшафту. *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 жовт. 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 70–73.
8. Україна та Туреччина візьмуться за спростування радянсько-російських історичних наративів. *Громадське*: [сайт]. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayina-ta-turechchina-zajmutsya-sprostuvannjam-radyansko-rosijskih-istorichnih-narativiv-posol>.
9. Зубко Г. Ю. Детермінація адміністративно-правового-регулювання державної інфраструктурної політики рівнем технологічного укладу. *Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 12–13 трав. 2017 р.) Одеса, 2017. С. 68–69.
10. Антонюк В. В. Інформаційна інфраструктура в системі забезпечення національної безпеки: захист і критерії ідентифікації. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. Politologia. 2016. № 6. С. 168–172.

11. Аронов А. О. Дослідження та аналіз методів управління глобальною інформаційною інфраструктурою. *Наукові записки УНДІЗ*. 2017. № 3 (47). С. 81–83.
12. Довгань О. Д. Сучасна інформаційна інфраструктура України і основні завдання щодо її захисту. *Юридична наука*. 2015. № 7. С. 64–73.
13. Дубов Д. В. Модернізація інформаційної інфраструктури як чинника забезпечення національних інтересів України. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2 (27). С. 90–96.
14. Корченко О. Г., Дрейс Ю. О., Романенко О. О. Формування множини ідентифікаторів для класифікації об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: зб. тез доп. IV міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2018. С. 81–86.
15. Нестеренко О. В. Проблеми формування національної інформаційної інфраструктури та забезпечення її безпеки. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2010. Т. 12, № 2. С. 216–226.
16. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2019. 22 с.
17. Пілевич Д. С. Теоретичне обґрунтування сутності інформаційної інфраструктури та її ролі у розвитку економічних систем. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 3 (11). С. 12–19.
18. Черноус А. Г. Інституційні складові національної інформаційної інфраструктури: їх створення та правове регулювання. *JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ*. Август, 2018. С. 70–73.
19. Черноус А. Г. Інформаційні ресурси як елемент національної інформаційної інфраструктури: їх створення та використання. *Інформація і право*. 2018. № 3 (26). С. 49–55.
20. Теленик С. С. Критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 179–189.
21. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: збірник матеріалів міжнародних експертних нарад. *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2213/>.
22. Концепція захисту критичної інфраструктури: стан, проблеми та перспективи її впровадження в Україні: зб. матеріалів між-

- нар. наук.-практ. конф. (7–8 листоп. 2013 р., Київ – Вишгород) / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов]. Київ: НІСД, 2014. 148 с.
23. Developing The Critical Infrastructure Protection System in Ukraine: monograph / [S. Kondratov, D. Bobro, V. Horbulin et al.] ; general editor O. Sukhodolia. Kyiv: NISS, 2017. 184 p.
  24. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури: сучасні виклики та пріоритетні завдання сектору безпеки. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2017. № 1–2 (13–14). С. 50–80.
  25. Шемшученко Ю. С., Бобровник С. В. Правове регулювання. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Київ, 2003. Т. 5. П–С. С. 40–41.
  26. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. [4-те вид., допов. і перероб.]. Київ: Правова єдність; Алерта. 2014. 524 с.
  27. Бурлай Е. В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе. Київ: Наукова думка, 1987. 92 с.
  28. Борисов В. В. Проблемы правового порядка развитого социалистического общества: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 1979. 418 с.
  29. Авер'янов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления: связь и взаимодействие: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 1978. 22 с.
  30. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ: Атіка, 2005. 351 с.
  31. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
  32. Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 37 с.
  33. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія / за заг. ред. д-ра юрид.наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Ун-т внутр. справ, 2000. 368 с.
  34. Касараба Ю. Я. Адміністративно-правове забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів у діяльність органів міліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 18 с.
  35. Пономаренко Є. В. Адміністративно-правове забезпечення євроінтеграційних процесів у діяльності органів виконавчої влади України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 19 с.

36. Тісногуз В. В. Адміністративно-правове забезпечення децентралізації в управлінні суспільними справами на місцевому рівні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 20 с.
37. Запорожець М. П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 20 с.
38. Ліпкан В. А. Правове забезпечення управління системою Національної безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 3. С. 19–24.
39. Ліпкан В. А., Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2014. 416 с.
40. Линник Г. М. Адміністративно-правове регулювання інформаційної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 26 с.
41. Субіна Т. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в органах державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. 19 с.
42. Благодарний А. М. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про державну таємницю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2006. 18 с.
43. Беляков К. І. Інформація в праві: теорія і практика: монографія. Київ: КВІЦ, 2006. 118 с.
44. Брижко В. М., Швець М. Я., Цимбалюк В. С. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право: монографія / Акад. прав. наук України ; НДІ прав. інформатики. Київ, 2007. 233 с.
45. Чайкіна О. В. Особливості застосування заходів адміністративного примусу у сфері державної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2011. 18 с.
46. Калашнюк Є. О. Політичні імперативи інформаційного суспільства в контексті євроінтеграційних процесів (на прикладі Європейського Союзу, Республіки Італія і України): автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2007. 20 с.
47. Копан О. В. Забезпечення внутрішньої безпеки України: теоретико-управлінські засади. Введення в поліцейську стратегію: монографія. Київ: НАВСУ, 2001. 424 с.
48. Біленська Д. О. Адміністративно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 20 с.

49. Гурковський В. І. Державне управління розбудовою інформаційного суспільства в Україні (історія, теорія, практика): монографія / МНДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України. Київ: Науковий світ, 2010. 396 с.
50. Джердж С. Ф. Інституціоналізація інформаційної політики України в сфері євроатлантичного співробітництва: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2011. 218 с.
51. Мандзюк О. А. Аналітична діяльність в Україні: адміністративно-правові засади регулювання: монографія. Херсон: Гельветика, 2019. 488 с.
52. Діордіца І. В. Кібербезпекова політика України: стан та пріоритетні напрями реалізації: монографія. Запоріжжя: Гельветика, 2018. 548 с.
53. Топчій О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх в Україні: сучасний стан і тенденції реалізації: монографія. Ужгород, 2019. 512 с.
54. Сопілко І. М. Державна інформаційна політика України: стан та шляхи реалізації: монографія. Київ: Леся, 2014. 424 с.
55. Шевчук О. М. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення інформаційної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 22 с.
56. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
57. Обращение Федерального канцлера Merkel к гражданам Германии. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/coronavirus/statement-chancellor-1732354>.
58. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
59. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04 лют. 1998 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27–28. Ст. 182.
60. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 лип. 1994 р. ; редакція від 19 квіт. 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.
61. Ліпкан В. А., Сопілко І. М., Кір'ян В. О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2015. 664 с.

62. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
63. Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. 435 с.
64. Про основи національної безпеки України: Закон України 19 черв. 2003 р. № 964-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
65. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
66. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII ; зі змінами від 17 верес. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>.
67. Діордиця І. В. Репрезентація термінології кібербезпекової політики в текстах нормативно-правових актів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 29, т. 1. С. 64–67.
68. Про державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23 лют. 2006 р. ; редакція від 05 жовт. 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text>.
69. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: проєкт Закону України. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН*: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=898>.
70. Про розвідку: Закон України від 17 верес. 2020 р. № 912-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 86. Ст. 2761.
71. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»: схв. постановою Верховної Ради України від 31 берез. 2016 р. № 1073-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 17. Ст. 191.
72. Про проведення парламентських слухань на тему: «Кібербезпека, критична інфраструктура, електронні комунікації в Україні: стан, проблеми, шляхи їх вирішення»: постанова Верховної Ради України від 4 лют. 2020 р. № 500-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 35. Ст. 262.
73. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»: затв. указом Президента України від 12 лют. 2007 р.

- № 105. *Урядовий кур'єр*. 2007. 07 березня. № 43. (Втратила чинність на підставі Указу Президента ; 287/2015 від 26.05.2015).
74. Дрон-камікадзе впервые атаковал человека по своей инициативе. *ЛИГА. Tech*: [сайт]. URL: <https://tech.liga.net/technology/novosti/dron-kamikadze-vpervye-atakoval-cheloveka-po-svoey-initsiative>
75. Високотехнологічне вбивство: Тегеран озвучив версію загибелі «батька іранської бомби». *Realist*: [сайт]. URL: <https://realist.online/ukr/news/vbivstvo-batka-iranskoji-bombi-vlada-iranu-zvinuvatila-robota>.
76. Про Стратегію національної безпеки України: указ Президента України від 26 трав. 2015 р. №287/2015. *Президент України*: [сайт]. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/19521.html>
77. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. Ст. 154.
78. Про Стратегію національної безпеки: указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
79. Стратегія людського розвитку: указ Президента України від 2 черв. 2021 р. № 225/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 45. Ст. 2758.
80. Стратегія воєнної безпеки України: затв. указом Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 27. Ст. 1321.
81. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України: указ Президента від 20 серп. 2021 р. № 372/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 22. Ст. 991.
82. Стратегія економічної безпеки: затв. указом Президента України від 11 серп. 2021 р. № 347/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 21. Ст. 964.
83. Про Стратегію біобезпеки та біологічного захисту: указ Президента України від 17 груд. 2021 р. № 668/2021. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6682021-40997>.
84. Стратегія кібербезпеки України: затв. указом Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 70. Ст. 4417.

85. Стратегія зовнішньополітичної діяльності України: затв. указом Президента України від 26 серп. 2021 р. № 448/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 22. Ст. 1056.
86. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2019 р. № 687-р. *Офіційний вісник України*. 2019. № 70. Ст. 2472.
87. Стратегія кібербезпеки України: затв. указом Президента України від 15 берез. 2016 р. № 96/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. 18 берез. (№ 52).
88. Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: затв. указом Президента України від 24 берез. 2021 р. № 117/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 9. Ст. 366.
89. Справа за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»): рішення Конституційного Суду України від 9 лип. 1998 р. Справа № 17/81-97, № 12-рп/98 / № 1-1/98 / vd980709 vn12-рп/98. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98/>.
90. Концепцію забезпечення національної системи стійкості: затв. указом Президента України від 27 верес. 2021 р. № 479/2021. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text>.
91. Про Стратегію інформаційної безпеки: указ Президент України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. 30 грудня. (№ 251).
92. Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави»: рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 лип. 2021 р. ; введено в дію указом Президента України від 23 лип. 2021 р. № 306/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 20. Ст. 923.
93. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: указ Президента України від 17 верес. 2021 р. № 473/2021. *Офіційний вісник Президента України*. 2021. № 24. Ст. 1088.

94. Стратегічний оборонний бюлетень України: уведено в дію указом Президента України від 6 черв. 2016 р. № 240/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 45. Ст. 1641.
95. Положення про Національний координаційний центр кібербезпеки: затв. указом Президента України від 7 черв. 2016 р. № 242/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. 9 червня. (№ 108).
96. Про Координаційну раду з протидії поширенню COVID-19: указ Президента України від 16 берез. 2020 р. № 88/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 17 березня. (№ 50).
97. Римский клуб: новая траектория развития человечества. URL: <http://www.exclusive.kz/expertiza/politika/117925/>.
98. Цілі сталого розвитку 2016–2030: Україна: нац. доп., 2017. Київ, 2017. 176 с. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
99. Цілі сталого розвитку: Україна: нац. доп. 2017. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.
100. Минэкономики потребовало немедленно собрать информацию о критических объектах инфраструктуры. Документ. *Страна.ua*: [сайт]. URL: <https://strana.ua/news/256529-minekonomiki-sobiraet-informatsiju-o-kriticheskikh-predpriyatijakh.html>.
101. ВООЗ офіційно оголосила пандемію корона вірусу. *Zaxid.net*: [сайт]. URL: https://zaxid.net/pandemiya_koronavirusa_ofitsiyna_zayava_vooz_shho_take_pandemiya_n1499073.
102. Що таке ВООЗ, хто її фінансує та чому ми дослухаємося до її порад щодо коронавірусу? *Громадське*: [сайт]. URL: <https://hromadske.ua/posts/sho-take-vooz-hto-yiyi-finansuye-ta-chomu-mi-dosluyemosya-do-yiyi-porad-shodo-koronavirusu>.
103. США припиняють фінансування ВООЗ. Наслідки для України і міжнародні реакції. *Радіо Свобода*: [сайт]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30555821.html>.
104. Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року: указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
105. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації»: затв. указом Президента України від 13 лют. 2017 р. № 32/2017. *Урядовий кур'єр*. 2017. 16 лютого. (№ 30).

106. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 січня 2017 року «Про удосконалення заходів забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури»: введено в дію указом Президента України від 16 січ. 2017 р. № 8/2017. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0014525-16#Text>.
107. Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз енергетичній безпеці України та посилення захисту критичної інфраструктури: рішення Ради національної безпеки і оборони України, уведено в дію Указом Президента України від 16 лют. 2017 р. № 37/2017. *Офіційний вісник Президента України*. 2017. № 5. Ст. 93.
108. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2017 р. № 605-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>.
109. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про стан виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про стан забезпечення енергетичної безпеки держави та невідкладні заходи щодо сталого проведення опалювального сезону 2014/15 року» та додаткові заходи для гарантованого забезпечення вітчизняних споживачів енергоносіями»: уведено в дію Указом Президента України від 28 трав. 2015 р. № 298/2015. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009525-15#Text>.
110. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 лютого 2017 року «Про невідкладні заходи з нейтралізації загроз енергетичній безпеці України та посилення захисту критичної інфраструктури»: указ Президента України від 16 лют. 2017 р. № 37/2017. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2017#n2>.
111. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>.
112. Про критичну інфраструктуру та її захист: проект Закону України від 27 трав. 2019 р. № 10328. *Верховна Рада Укра-*

- їни: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65996.
113. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI ; редакція від 17 жовт. 2019р. *Голос України*. 17 лютого. № 28.
114. Про затвердження Порядків формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, внесення об'єктів критичної інформаційної інфраструктури до державного реєстру об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, його формування та забезпечення функціонування: проект постанови Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2018/05/7764-30.05.2018.pdf>.
115. Вірус Petya. А завдав шкоди в 0,5% від ВВП України – експерт. *Информационное агентство UNN*: [сайт]. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1674514-virus-petya-a-zavdav-shkodi-v-0-5-vid-vvp-ukrayini-ekspert>.
116. Кількість кіберінцидентів в Україні сягає 1 тис. на місяць. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/513042.html>
117. Підсумки 2018 р. в цифрах. *Кіберполіція України*: [сайт]. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/results/2018/>.
118. Лист Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації до Інтернет-асоціації України від 11 лип. 2019 р. № 06/01-655. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1907/vhidnyu_no_193_vid_15.07.2019.pdf.
119. Загальні вимоги до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури: постанова Кабінету Міністрів України від 19 черв. 2019 р. № 518. *Офіційний вісник України*. 2019. № 50. Ст. 1697.
120. Зубко Г. Ю. Поняття та зміст стратегічних об'єктів інфраструктури. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 1. С. 104–115.
121. Положення про Координаційний центр з питань промисловості: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 лют. 2020 р. № 122. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-2020-%D0%BF#Text>.
122. Положення про Координаційну раду з питань промисловості: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 лют. 2020 р. № 122. *Офіційний вісник України*. 2020. № 19. Ст. 747.
123. Теленик С. С. Стратегічні норми як регулятор правових відносин у сфері захисту критичної інфраструктури. *Підприємництво господарство і право*. 2020. № 10. С. 156–164.

124. Теленик С. С. Щорічні звернення Президента України в системі стратегічних правових актів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1, т. 2. С. 134–139.
125. Берназюк І. М. Конституційно-правовий статус та механізми реалізації стратегічних (програмних) актів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2017. 39 с.
126. Берназюк І. М. Реалізація стратегічних актів Президента України: питання теорії та практики. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2016. № 12. С. 20–25.
127. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 260 с.
128. Харченко Н. П. Стратегические акты Украины: понятие и особенности. *Legea Se Viata*. 2020. № 3 (339). С. 70–73.
129. Теленик С. С. Правова природа щорічних Послань Президента України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1, т. 4. С. 243–249.
130. Жилияев І. Б. Послання Президента України: концептуально-історичний аналіз. *Правова інформатика*. 2006. № 4 (12). С. 16–24.
131. Залоило М. В. Стратегическое планирование в обеспечении эффективности правотворчества. *Журнал российского права*. 2018. № 4. С. 43–53.
132. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: монографія. Київ: Текст, 2003. 180 с.
133. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
134. Положення про Міністерство цифрової трансформації: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2019 р., № 856. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ministerstva-cifrovoyi-t180919?fbclid=IwAR3ypNvjs8fjr9ZpbqvAfeVlyR4680zuCWUX4m2WgQpjS8K11s3HmK7wEXs>.
135. Про хмарні послуги: проект Закону України. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67744.
136. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Європ. ун-т, 2003. 208 с.
137. Про затвердження Порядку проведення огляду стану кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом: постанова Кабінету Міністрів

- України від 11 листоп. 2020 р. № 1176. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2020-%D0%BF#Text>.
138. Про Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
139. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України: аналіт. доп. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2014. 76 с.
140. Пекар В. Бесіди майстра Хай Тао про стратегію / худож.-оформлювач М. С. Мендор. Харків: Фоліо, 2020. 223 с.
141. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1882-IX. *Голос України*. 1021. 14 грудня. (№ 236).
142. Теорія держави та права: підручник за вимогами кредитно-модульної системи навчання / [Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є.О. Гіди. Київ: О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

Список використаних джерел до розділу 5

1. Біттер О. А. Актуальне дослідження стратегії розвитку інфраструктури аграрного ринку регіону. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 198–200.
2. Дубницький В. Комірна В., Ганжела І. Стратегія розвитку соціальної інфраструктури регіону. *Соціальна економіка*. 2016. № 1. С. 30–38.
3. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 396 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 63).
4. Онишко С. В., Чуницька І. І. Стратегічні траєкторії розвитку фінансового ринку у форматі взаємодії складових його інфраструктурного потенціалу. *Бізнес-Інформ*. 2018. № 7. С. 194–200.
5. Познанська І. В. Стратегія розвитку морської транспортної галузі України в умовах євроінтеграції: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Одеса, 2019. 460 с.

6. Шемаєв В. В. Стратегічні пріоритети розвитку морських портів України. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*: зб. наук. праць Харківського національного автомобільнодорожнього університету. 2016. № 3 (18), т. 2. С. 9–18.
7. Стратегічне управління розвитком кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури України / І. Б. Жилиєв, А. І. Семенченко, Д. В. Мялковський, Т. В. Станіславський. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2018. Вип. 3. С. 44–50.
8. Суходоля О. М. Енергетична зброя у геополітичній стратегії Росії: аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж.; Центр безпек. дослідж. Київ: НІСД, 2020. 127 с. (Серія «Національна безпека»).
9. Бурик М. М. Аналіз стратегічного планування в діяльності органів державного управління розвитком транспортної інфраструктури. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 17/18 (вересень). С. 143–148.
10. Ключковський О., Ключковська В. Застосування SWOT-аналізу як базисної умови при формуванні стратегії розвитку туристичної сфери Вінницької області. *Галицький економічний вісник*: наук. журн. 2019. № 5 (60). С. 73–78.
11. Загурська-Антонюк В. Ф. Полістратегія та правове регулювання політики національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19/20 (жовтень). С. 134–140.
12. Антонюк Д. А., Антонюк К. І. Формування стратегічних пріоритетів модернізації інституціональної інфраструктури підприємства регіонів України в процесі європейської інтеграції. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 2. С. 124–131.
13. Клімушин П. С. Стратегії та механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві: монографія. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 2016. 524 с.
14. Козира Б. Ю., Запривода А. А. Профілювання стратегії розвитку в управлінні інфраструктурними об'єктами. *Управління розвитком складних систем*. 2019. № 40. С. 51–59.
15. Котенок Д. М. Інституціональна інфраструктура муніципального стратегічного планування розвитку. *Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (КНЕУ, квітень 2017 р.). Київ, 2017. С. 72–76.
16. Сивак Т. В. Стратегічні комунікації в системі публічного управління України: монографія. Київ: НАДУ, 2019. 338 с.

17. Бараннік В. О., Брежнева Т. В. Енергетична безпека як стратегічний пріоритет НАТО. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 2 (43). С. 99–112.
18. Лисенко О. І., Чеканова І. В., Кутовий О. П., Нікітін В. А. Стратегії управління ризиками на об'єктах критичної інфраструктури в умовах невизначеності. *Науковий вісник УкрНДІПБ*. 2015. № 1 (31). С. 134–139.
19. Чернявська Т. А. Стратегічні напрямки розвитку транспортно-комунікативної системи України в контексті забезпечення національної безпеки і самодостатності. *Economics Bulletin*. 2015. № 3. С. 68–76.
20. Шаховал О., Лозова І., Гнатюк С. Рекомендації щодо розробки стратегії забезпечення кібербезпеки України. *Захист інформації*. 2016. Т. 18, № 1. С. 57–65.
21. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: словник / за заг. ред. д-ра юрид. наук В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан О. С., 2016. 416 с.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.
23. Новий словник іншомовних слів: 20 000 слів / [уклад. і передм. О. М. Сліпущко]. Київ: Аконіт, 2008. 848 с.
24. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків: TOP-SING ПЛЮС, 2008. 768 с.
25. Попов А. В. Политика и стратегия. *Вестник Московского ун-та*. Серия 12. Политические науки. 2015. № 4. С. 91–98.
26. Сивак Т. В. Інституціоналізація стратегічних комунікацій у системі публічного управління України: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2020. 39 с.
27. Austrian Cyber Security Strategy. Vienna, 2013. URL: <https://www.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=50999>.
28. Cyber Security Strategy for Defence of Belgium. Strategy Department. – 2014. URL: <https://ccdcoe.org/sites/default/files/strategy/Belgian%20Defence%20Cyber%20Security%20Strategy.pdf>.
29. Cyber Security Strategy of Estonia./ Ministry of Economic Affairs and Communication. 2014. URL:https://www.mkm.ee/sites/default/files/cyber_security_strategy_2014-2017_public_version.pdf.
30. Latvian cyber security strategy for the period 2014 to 2018. 2014. URL: https://ccdcoe.org/sites/default/files/strategy/LVA_CSS_2014-2018.pdf.

31. Cyber Security Strategy for Germany/ Federal Ministry of the Interior. Berlin, 2011. URL: https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/EN/BSI/Publications/CyberSecurity/Cyber_Security_Strategy_for_Germany.pdf?__blob=publicationFile.
32. Cyberspace Protection Policy of the Republic of Poland. / Ministry of Administration and Digitisation, Internal Security Agency. Warsaw, 2013. URL: https://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/copy_of_PO_NCSS.pdf.
33. National Cyber Security Strategy of Hungary./ Prime Minister's Office. Budapest, 2013. URL:https://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/HU_NCSS.pdf.
34. Défense et sécurité des systèmes d'information Stratégie de la France. /Agence Nationale de la Sécurité des Systèmes d'information. 2011. URL: <https://www.enisa.europa.eu/media/news-items/french-cyber-security-strategy-2011>.
35. Strategy on Cyber Security of Montenegro to 2017. Podgorica, 2013. URL:<https://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/CyberSecurityStrategyfor-Montenegro.pdf>.
36. The Cybersecurity Policy for Critical Infrastructure Protection (4th Edition) April 18, 2017 Cybersecurity Strategic Headquarters Government of JAPAN. 68 p.
37. Про впровадження системи стратегічного планування і прогнозування: указ Президента України від 30 квіт. 1999 р. № 460/99 (втратив чинність на підставі Указу Президента від 01 жовт. 2008 р. № 884/2008). *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460/99#Text>.
38. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: затв. Законом України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70.
39. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: затв. указом Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 15 січня. (№ 6).
40. Про Цілі сталого розвитку на період до 2030 року: указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

41. Стратегія кібербезпеки України: затв. указом Президента України від 15 берез. 2016 р. № 96/2016. *Урядовий кур'єр*. 2016. 18 берез. (№ 52).
42. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. *Урядовий кур'єр*. 2014. 03 вересня. (№ 160).
43. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 берез. 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 13 квітня. (№ 70).
44. Національна стратегія управління відходами на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листоп. 2017 р. № 820-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 22 листопада. (№ 220).
45. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 трав. 2018 р. № 430-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 27 червня. (№ 120).
46. Стратегія розвитку інноваційної діяльності на період до 2030 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 лип. 2019 р. № 526-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 30 липня. (№ 143).
47. Стратегія інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лип. 2019 р. № 687-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. 06 вересня. (№ 170).
48. Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2017 р. № 909-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 20 грудня. (№ 240).
49. Стратегія підвищення рівня безпеки дорожнього руху на період до 2020 року: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 27 липня. (№ 138).
50. Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 лип. 2013 р. *Урядовий кур'єр*. 2013. 21 серпня. (№ 151).
51. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2017 р. № 605-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 08 вересня. (№ 167). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>.

52. Діяльність. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
53. Стратегія. *Міністерство інфраструктури України*: [сайт]. URL: <https://mtu.gov.ua/content/strategiya-2015.html>.
54. Державне агентство інфраструктурних проєктів України (Укрінфрапроєкт) діє на підставі положення про Укрінфрапроєкт, що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2016 р. № 714. URL: <https://data.gov.ua/dataset/c28f1490-9b51-4cee-a5be-df8f50ef6f1d/resource/566ae383-21a9-4c78-a92d-86c5adc4da35>.
55. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>.
56. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналіт. доп. / Д. Г. Бобро, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, О. М. Суходоля ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с.
57. Кондратов С. І., Суходоля О. М. Державна система захисту критичної інфраструктури в системі забезпечення національної безпеки: аналіт. доп. / за ред. О.М. Суходолі. Київ: НІСД, 2020. 28 с.
58. Єрменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
59. Єрменчук О. О., Пальчик М. Л. Проблемні аспекти правового регулювання державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2 (26). С. 40–49.
60. Петров С. Г. Правові основи взаємодії державних органів та приватних суб'єктів із метою захисту електронних інформаційних ресурсів України. *Інформація і право*. 2019. № 4 (31). С. 107–112.
61. Павлов Д. М., Микитюк М. А. Правові та організаційні засади забезпечення захисту критичної інфраструктури у контексті формування нової безпекової парадигми України. *Чесць і закон*. 2020. № 4 (75). С.69–77.
62. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2404-VI ; зі змінами від 30 верес. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

63. Public-private partnerships for innovation: policy rationale, trends and issues, OECD, 10–12 December 2002, Headquarters, Paris. URL: <http://www.oecd.org/austria/25717078.pdf>.
64. Інституціоналізація публічного управління в Україні: наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. М. М. Білинської, О. М. Петрое. Київ: НАДУ, 2019. 210 с.
65. Грищенко С. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: практ. посіб. для органів місцев. влади та бізнесу. Київ: Москаленко О. М., 2011. 140 с.
66. Ющенко Н. В., Дячек В. В., Ковтун М. В. Публічно-приватне партнерство в Україні та європейських країнах. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1485>. DOI: 10.32702/2307–2156–2019.9.80.
67. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333–2014-%D1%80#Text>
68. Про критичну інфраструктуру та її захист: проект Закону України від 27 трав. 2019 р. № 10328. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65996.
69. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2015. 176 с.
70. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII ; зі змінами від 17 верес. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163–19#Text>.
71. Стратегія національної безпеки України: указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020–35037>.
72. Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: постанова Кабінету Міністрів України від 09 жовт. 2020 р. № 943. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943–2020-%D0%BF#Text>.

73. Про забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури: проект Закону України від 16 черв. 2017 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2>.
74. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21 верес. 2006 р. № 185-V. ; зі змінами від 17 черв. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.
75. Про концесію: Закон України від 03 жовт. 2019 р. № 185-V. ; зі змінами від 03 жовт. 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 48. Ст. 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.
76. Порядок проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства: постанова Кабінету Міністрів України від 22 квіт. 2020 р. № 294. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2020-%D0%BF#Text>.
77. Безверхнюк Т. М. Система ресурсного забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови і механізми функціонування: дис. ... д-ра держ. упр.: 25.00.02. Одеса, 2009. 441 с.
78. Zollo M., Winter S. Deliberate learning and the evolution of dynamic capabilities. *Organization science*. 2002. Vol.13. № 3. P. 3.
79. Bhatt G. D. A resource-based perspective of developing organizational capabilities for business transformation. *Knowledge and process management*. 2000. Vol. 7. № 2. P. 119–129.
80. Проблеми розбудови системи підготовки кадрів і населення для забезпечення стійкості критичної інфраструктури в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/kadry-d370c.pdf>.
81. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року: затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 черв. 2016 р. № 474. *Урядовий кур'єр*. 27 липня. (№ 139).
82. Національний класифікатор професій України ДК 003:2010: наказ Держспоживстандарту України від 28 лип. 2010 р. № 327. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>.
83. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII ; зі змінами від 03 лип. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

84. Про Державну службу: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII ; зі змінами від 16 лип. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
85. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань державної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 2014 р. № 500 ; зі змінами від 13 трав. 2020 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2014-%D0%BF#Text>.
86. Про фізичний захист ядерних матеріалів та ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Закон України від 19 жовт. 2000 р. № 2064-III ; зі змінами від 23 груд. 2015 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text>.
87. Малько А. В., Гайворонская Я. В. Доктринальные акты как основной инструмент правовой политики. *Право*. 2018. № 1. С. 4–25.
88. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2008. 440 с.
89. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2005. 350 с.
90. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
91. Ліпкан В. А. Національна безпека України: нормативно-правові аспекти забезпечення: монографія. Київ: Текст, 2003. 180 с.
92. Берназюк І. М. Конституційно-правовий статус та механізми реалізації стратегічних (програмних) актів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2017. 39 с.
93. Теленик С. С. Правова природа щорічних Послань Президента України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 1, т. 4. С. 243–249.
94. Харченко Н. П. Доктрина как вид нормативно-правового акта. *Leges Se Viata*. 2019. № 7 (331). С. 89–94.
95. Харченко Н. П. Особливості стратегії як нормативно-правового акта України. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 січ. 2020 р.). Львів, 2020. С. 111–114.
96. Харченко Н. П. Стратегічні акти в законодавстві України. *Держава і право в Умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 31 січ. – 1 лют. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 121–124.

97. Харченко Н. П. Стратегія як вид нормативно-правового акта. *Legea Se Viata*. 2019. № 11 (305). С. 125–128.
98. Ліпкан В. А., Сопілко І. М., Кір'ян В. О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2015. 664 с.
99. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: указ Президента України від 10 черв. 1997 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/503/97#Text>.
100. Плани законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік: постанова Верховної Ради України від 16 черв. 2020 р. № 689-ІХ. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-20#Text>.
101. Проблемы теории государства и права: учеб. пособ. / под ред. М. Н. Марченко. М.: Юристь, 2001. 656 с.
102. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, 2017. 318 с.
103. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор. 2006. 477 с.
104. Сапун В. А. Право. Правовые средства. Правосознание. СПб., 2012. 167 с.
105. Загальна теорія держави і права: підручник для студ вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право. 2009. 584 с.
106. Ветютнев Ю. Ю. Аксиология правовой формы: монография. М.: Юрлитинформ, 2013. 200 с.
107. Про всеукраїнський та місцевий референдуми: Закон України від 3 лип. 1991 р. № 1286–12. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-12#Text>.
108. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
109. Громадська експертна доповідь. Досвід застосування місцевого референдуму в Україні як складової місцевої демократії. Київ, 2016. 23 с. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/pdfjoinder.pdf>.
110. Сахнюк В. В. Роль і місце судового прецеденту у системі джерел національного права. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 119–122.
111. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. [5-те вид., зі змін.]. Київ: Атіка. 2001. 176 с.

112. Скакун О. Ф. Теорія держави та права. (Енциклопедичний курс): підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.
113. Трофимов В. В. Правообразование в современном обществе: теоретико-методологический аспект: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2009. 500 с.
114. Данільова Є. І. Взаємозв'язок стратегічного та оперативного управління в системі управління компанією. *Економіка. Соціологія. Менеджмент*. 2009. № 4. С. 24–27.
115. Гедройц Г. Ю. Визначення сутності поняття «стратегічне управління». *Економічні науки. Економіка підприємства*. 2012. № 2. С. 22–23.
116. Стратегічне управління як функція менеджменту Вибір стратегії організації. *Учебные материалы*: [сайт]. URL: <https://works.doklad.ru/view/xVf840O9eM/all.html>.
117. Чандлер А. Стратегия и структура: разделы с истории промышленного производства. М.: Прогресс, 2008. 511 с.
118. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий. СПб.: Питер, 2000. 245 с.
119. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. М.: [б.и.], 1999. 612 с.
120. Друкер П. Практика менеджмента. М.: Просвещение, 2000. 711 с.
121. Райзберг Б. А., Фатхудинов Р. А. Управление экономикой: учебник. М.: Бизнес-школа ; Интел-Синтез, 1999. 450 с.
122. Виханский О. С. Стратегическое управление: учебник. М.: [б.и.], 1999. 450 с.
123. Басовский Л. Е. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: учеб. пособ. М.: ИНФРА-М, 1999. 345 с.
124. Кнорринг В. И. Теория, практика и искусство управления. М.: Норма-ИНФРА, 1999. 235 с.
125. Анисимов О. С. Стратегии и стратегическое мышление (акмеологическая версия). М.: Агро-Вестник, 1999. 270 с.
126. Белошапка В. А., Загорий Г. В. Стратегическое управление: принципы и международная практика. Киев: Абсолют-В, 1998. 359 с.
127. Герчикова И. Н. Менеджмент. М.: ЮНИТИ, 1995. 540 с.
128. Дойль П. Менеджмент: стратегия и тактика. СПб.: Питер, 1999. 455 с.
129. Шеховцева Л. С. Стратегический менеджмент: учеб. пособ. Калининград: КГУ, 2001. 345 с.

130. Ефремов В. С. Стратегическое планирование в бизнес-системах. М.: Финпресс, 2001. 250 с.
131. Залоило М. В. Стратегическое планирование в обеспечении эффективности правотворчества. *Журнал российского права*. 2018. № 4. С. 43–53.
132. Реутов В. П. Функции и структура правотворчества (стратегический аспект). *Юридическая техника*. 2015. № 9. С. 622–630.
133. Баранова М. В. Опережающее правотворчество как стратегический ресурс и тактическое средство государственного управления в современной России. *Юридическая техника*. 2015. № 9. С. 120–125.
134. Берназюк І. М. Концептуальні підходи до визначення стратегічної правотворчості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 23. С. 8–10.
135. Хуткий Д. Е-петиції в Україні: формування народного порядку денного: аналіт. записка. Київ. 2017. URL: http://www.fulbright-circle.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Dmytro_Khutkyu_E-petitions.pdf.
136. Закірова С. Електронні петиції в Україні: досягнення і проблеми дворічного досвіду. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*: [сайт]. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2992:elektronni-petitsiji-v-ukrajini-dosyagnennya-i-problemi-dvorichnogo-dosvidu&catid=8&Itemid=350.
137. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001>.
138. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>.
139. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 року: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020>.
140. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серп. 2017 р. № 526-р. *Верховна Рада Укра-*

- їни: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D0%BF#n11>.
141. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 16. Ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697/2019>.
  142. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. [4-те вид., допов. і перероб.]. Київ: Правова єдність; Алерта. 2014. 524 с.
  143. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 22 с.
  144. Шундииков К. В. Правовые механизмы: основы теории. *Государство и право*. 2006. № 12. С. 12–21.
  145. Общая теория государства и права: Академический курс: в 3 т. / отв. ред. проф. М. Н. Марченко. [2-е изд.]. М.: Зерцало-М, 2002. Т. 2. 528 с.
  146. Тихомиров Ю. А. Эффективность закона и экономика. *Вопросы государственного и муниципального управления*. 2009. № 4. С. 5–15.
  147. Харченко Н. П. Стратегические акты Украины: понятие и особенности. *Legea Se Viata*. 2020. № 3 (339). С. 70–73.
  148. Про державне стратегічне планування: проект Закону України від 03 листоп. 2011 р. № 9407. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН*: [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF79B00A?an=3>.
  149. О стратегическом планировании в Российской Федерации: Федеральный закон от 28 июня 2014 г. № 172-ФЗ ; в редакции федеральных законов от 23.06.2016 № 210-ФЗ, от 03.07.2016 № 277-ФЗ, от 30.10.2017 № 299-ФЗ, от 31.12.2017 № 507-ФЗ, от 18.07.2019 № 183-ФЗ, от 31.07.2020 № 264-ФЗ. *Президент России*: [сайт]. URL: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/38630>.
  150. Витрук Н. В. Верность конституции. М.: РАП, 2008. 272 с.
  151. Демин В. А. Неопределённость в налоговом праве и правовые средства её преодоления: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. М., 2014. 452 с.

Список використаних джерел до розділу 6

1. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. досвід ЄС і східно-го партнерства: аналіт. док. / за заг. ред. В. Мартинюка (кер. проекту). Київ, 2018. 106 с.
2. Євсєєв В. О. Можливі шляхи удосконалення захисту критичної інфраструктури України з урахуванням світового досвіду. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2016. № 4 (49). С. 168–172.
3. Звоздецька О. Кібербезпека країн Балтії: сучасні виклики та загрози. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*: зб. наук. праць. 2017. Т. 5. С. 20–34.
4. Кавін С. Нормативно-правові механізми забезпечення кібербезпеки в країнах Балтії. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 315–320.
5. Дубов Д. В., Ожеван М. А. Кібербезпека: світові тенденції та виклики для України: аналіт доп. *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/510/>.
6. Создание глобальной культуры кибербезопасности и защита важнейших информационных инфраструктур: резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 23 декабря 2003 г. по докладу Второго комитета (A/58/481/Add.2). ООН, 2004. 4 с. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/58/199>.
7. Создание глобальной культуры кибербезопасности и оценка национальных усилий по защите важнейших информационных инфраструктур: резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 21 декабря 2009 г. по докладу Второго комитета (A/64/422/Add.3) ООН, 2010. 6 с. <https://undocs.org/ru/A/RES/64/211>.
8. Estonian Information System Authority: [сайт]. URL: <https://www.ria.ee/en.html>.
9. Защита инфраструктуры критически важной информации. *Estonian Information System Authority*: [сайт]. URL: <https://www.ria.ee/ru/kiberbezopasnost/zashchita-infrastruktury-kriticheski-vazhnoy-informacii.html>.
10. Küberturvalisuse seadus (lühend – KüTS). *Rriigi Teataja*: [сайт]. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122052018001>.

11. Küberjulgeoleku strateegia 2014–2017. 2014. 14 s. URL: https://www.mkm.ee/sites/default/files/kuberjulgeoleku_strateegia_2014-2017.pdf.
12. Võrgu- ja infosüsteemide riskianalüüsi nõuded ning turvameetmete kirjeldus Vastu võetud 05.07.2018 nr 40. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072018006>.
13. NATO Strategic Communications Centre of Excellence Riga, Latvia: [сайт]. URL: <https://www.stratcomcoe.org/>.
14. NÕUKOGU DIREKTIIV 2008/114/EÜ, 8. detsember 2008, Euroopa elutähtsate infrastruktuuride identifitseerimise ja määramise ning nende kaitse parandamise vajaduse hindamise kohta. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:ET:PDF>.
15. The Estonian Informatics Centre became the Estonian Information System's Authority. 16.06.2011. URL: <https://www.ria.ee/en/theestonian-informatics-centre-became-theestonianinformation-systems-authority.htm>.
16. Cyber Security Strategy of Latvia 2014–2018. URL: www.enisa.europa.eu/topics/national-cybersecurity-strategies/ncss-map/lv-ncss.
17. CERT-LT: [сайт]. URL: <https://www.cert.lt/en/>.
18. Как Литва будет помогать Евросоюзу защищаться от кибератак. DW: [сайт]. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%B0%D0%BA-%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D1%82%D1%8C-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83-%D0%B7%D0%B0%D1%89%D0%B8%D1%89%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BE%D1%82-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BA/a-42851802>
19. Спецслужби України та Литви провели зустріч щодо захисту критичної інфраструктури. РБК – Україна: [сайт]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/spetssluzhby-ukrainy-litvy-proveli-vstrechu-1496057641.html>.
20. Action Plan for the Protection of Vital Societal Functions & Critical Infrastructure / English Translation: James Butler – MSB Layout: Advant Produktionsbyrå AB Print: DanagårdLiTHO Order No: MSB695 – July 2014. 32 p. URL: <https://www.msb.se/siteassets/dokument/publikationer/english-publications/action-plan-for-the-protection-of-vital-societal-functions-critical-infrastructure.pdf>.

21. A functioning society in a changing world – The MSB’s report on a unified national strategy for the protection of vital societal functions, MSB341 – Decembe, 2011. *Swedish Civil Contingencies Agency*: [сайт]. URL: <https://www.msb.se/en>.
22. Концепція забезпечення національної системи стійкості: указ Президента від 27 верес. 2021 р. № 479/2021. *Рада національної безпеки і оборони України*: [сайт]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5017.html>.
23. Зубко Г. Ю. Адміністративно-правове регулювання державної інфраструктурної політики Швеції. *Право і суспільство*. 2020. № 6. Т. 2. С. 20–28.
24. Директива Ради 2008/114/ЄС про ідентифікацію і визначення європейських критичних інфраструктур та оцінювання необхідності покращення їх охорони та захисту: прийнята 8 груд. 2008 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-08#Text
25. Nationale Strategie zum Schutz kritischer Infrastrukturen 2018–2022. URL: <https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2018/503.pdf>.
26. Блаттманн А. Захват критической инфраструктуры важнее внешней угрозы. *Наша газета*: [сайт]. URL: <https://nashagazeta.ch/news/politique/andre-blattmann-zahvat-kriticheskoy-infrastruktury-vazhnee-vneshney-ugrozy>.
27. Паливода В. О. Оцінка Федеральною розвідувальною службою Швейцарії безпекового середовища на національного і глобальному рівнях. *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/otsinka-shveitsariyu-bezpekovogo-seredovyshcha.pdf>.
28. The Cybersecurity Policy for Critical Infrastructure Protection (4th Edition) (Tentative Translation) April 18, 2017 Cybersecurity Strategic Headquarters Government of JAPAN. 68 p. URL: https://www.nisc.go.jp/eng/pdf/cs_policy_cip_eng_v4.pdf.
29. Summary of the Cybersecurity Policy for CIP (4 th Edition). URL: https://www.nisc.go.jp/eng/pdf/cs_policy_cip_eng_v4_summary.pdf.
30. The Basic Act on Cybersecurity. *Japanese Law Translation: [сайт]*. URL: <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?printID=&ft=2&re=02&dn=1&yo=Basic+Act+on+Cybersecurity&ia=03&ph=&x=52&y=22&ky=&page=1&vm=02>.

31. Information Security Issues. Focusing on the Cabinet Secretariat's Efforts. November, 2007. 51 p. URL: https://www.nisc.go.jp/eng/pdf/overview_eng.pdf.
32. Цыгичко В. Н., Смолян Г. Л., Черешкин Д. С. Обеспечение безопасности критических инфраструктур США: анализ. обзор. *Труды Института системного анализа РАН*. М., 2006. № 27. С. 4–34.
33. Бірюков Д. С., Кондратов С. І. Захист критичної інфраструктури: проблеми та перспективи впровадження в Україні: аналіт. доп. Київ: ФЕНІКС, 2012. 92 с.

Список використаних джерел до розділу 7

1. Суходоля О. М. Захист критичної інфраструктури в умовах гібридної війни: проблеми та пріоритет державної політики України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № (3) 40. С. 62–76.
2. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. Київ: Європ. ун-т, 2003. 208 с.
3. Горбулін В. П. Засади національної безпеки України: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Ін-т проблем нац. безпеки Ради національної безпеки і оборони України. Київ: Інтертехнологія, 2009. 270 с.
4. Архипов М. Г., Кузьмишко К. А., Крюченков А.С. Наука о безопасности: наше будущее. *Российский следователь*. 2002. № 3. С. 34–39.
5. Бабурин С. Н. Территория государства: правовые и геополитические проблемы. М.: Моск. ун-т, 1997. 480 с.
6. Щедрин Н. В. Введение в правовую теорию мер безопасности: монография. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 1999. 180 с.
7. Зеленков М. Ю. Правовые основы общей теории безопасности Российского государства в XXI веке. М.: Юрид. ин-т МИИТа, 2002. 209 с.
8. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. Київ: Євроатлантикінформ, 2007. 592 с.
9. Горбулін В. П., Литвиненко О. В. Національна безпека: український вимір. Київ: Інтертехнологія, 2008. 104 с.
10. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2008. 440 с.

11. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки: підручник. Київ: КНТ, 2009. 631 с.
12. Нижник Н. Р, Ситник Г.П., Білоус В.Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): навч. посіб. / за заг. ред. П.В. Мельника, Н.Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.
13. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2004. 36 с.
14. Лисицин Е. Співвідношення між військовою доктриною та стратегією національної безпеки. *Спостерігач*. 1996. № 21. С. 2–16.
15. Костенко Г. Предмет і зміст теорії військової безпеки. *Військо України*. 1995. № 1–2. С. 6–9.
16. Гуцин С. В. Сущность и функции системы внутренней безопасности: монографія. М.: Моск. юрид. ин-т, 1996. 151 с.
17. Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф / відп. ред.: В. В. Дурдинець, Ю. І. Саєнко, Ю. О. Привалов. Київ: Стило, 2001. 497 с.
18. Грязнов А. В. Концепция и конституционные основы института чрезвычайного положения. *Государство и право*. 1994. № 6. С. 33–43.
19. Гостюшкин А. В., Шубина С. И. Азбука выживания. М.: Знание, 1995. 272 с.
20. Степашин С. В. Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности Российской Федерации: автореф дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. СПб., 1994. 41 с.
21. Туманов Г. А., Фризко В. И. Общественная безопасность и ее обеспечение в экстремальных условиях. *Сов. государство и право*. 1989. № 12. С. 19–27.
22. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / под ред. Е. Б. Кубко ; НАН Украины ; Ин-т гос. и права им. В. М. Корецкого. Кубко: Юринком, 1997. 189 с.
23. Копан О. В. Доктрина внутрішньодержавної безпеки. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених*: наук.-практ. зб. Міліція України. 2001. № 8. С. 19–22.
24. Копан О. В. Забезпечення внутрішньої безпеки України: теоретико-управлінські засади. Введення в поліцейську стратегію: монографія. Київ: НАВСУ, 2001. 424 с.

25. Копан О. В. Ізоморфізм соціальних законів в аспекті теорії макросистеми внутрішньодержавної безпеки. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених: наук.-практ. зб. Міліція України*. 2001. № 9. С. 10–13.
26. Копан О. В. Політика внутрішньодержавної безпеки, її форма. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. 2002. № 14. С. 232–237.
27. Копан О. В. Стратегія внутрішньодержавної безпеки як одна з форм мистецтва соціального управління. *Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених: наук.-практ. зб. Міліція України*. 2001. № 7. С. 6–9.
28. Копан О. В. Теорія макросистеми внутрішньодержавної безпеки в аспекті концепції достатності силових структур. *Науковий вісник НАВСУ*. 2001. № 5. С. 130–134.
29. Копан О. В. Функціональна організація макросистем внутрішньодержавної безпеки. *Вісник НУВС*. 2001. № 15. С. 217–223.
30. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. 42 с.
31. Фатхутдінов В. Г. Громадський vs публічний у дзеркалі правничої герменевтики є *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип 4, т. 1. С. 45–50.
32. Фатхутдінов В. Г. Адміністративно-правове регулювання у сфері громадської безпеки в Україні: монографія. Київ: Освіта України, 2016. 400 с.
33. Сурков пропонує силою вернуть Україну. *РБК: [сайт]*. URL: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/60c367bd9a794752a64eb90b>.
34. Joseph S. Nye Jr. and John D. Donahue (eds) *Governance in a Globalizing World*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2000.
35. Michael Zurn. Global governance as multi-level governance. *Henrik Enderlein, Sonja Walti and Michael Zurn (eds.) Handbook on Multi-level Governance*. Cheltenham, Northampton, MA: Edward Elgar, 2010.
36. Leo C. and Enns, J. Multi-level governance and ideological rigidity: the failure of deep federalism. *Canadian Journal of Political Science*. 2009. vol. 42.
37. Caporaso J. *International Relations Theory and Multilateralism: The Search for Foundations. Multilateralism Matters: The Theory and Praxis of an Institutional Form* / Ed. by Ruggie G. N.Y., 1993.

38. Patrick Stewart. Global Governance Reform: An American View of US Leadership. The Stanley Foundation. February 2010. <http://www.stanleyfoundation.org/publications/pab/PatrickPAB210.pdf>.
39. Гусев В. Откуда есть пошла «холодная война». *Зеркало недели*. 1998. 18 июля. № 29 (198).
40. Саттон Э. Как Орден организует войны и революции. М.: Палада, 1995. 128 с.
41. Вотье П. Военная доктрина генерала Дуэ. М.: Воениздат, 1937. 240 с.
42. Лиддел Гарт Б.Х. Стратегия непрямых действий. М.: Иностр. лит., 1957. 108 с.
43. Дугин А. Конспирология (наука о заговорах, тайных обществах и оккультной войне). М.: Арктогея, 1992. 144 с.
44. Свечин А. Стратегия. М.: Военный вестник. 1927. 265 с.
45. Сурков В. Куда делся хаос? Распаковка стабильности. *Актуальные комментарии*: [сайт]. URL: https://actualcomment.ru/kuda-delsya-khaos-raspravovka-stabilnosti-2111201336.html?fbclid=IwAR1PjWGRlUTaKtUfFouKPEYriYZOj1vig2qFJnPrDkBJbB2_xJPzSy3d-zc.
46. Попова Т. В., Ліпкан В. А. Стратегічні комунікації: словник / за заг. ред. д-ра юрид. наук В. А. Ліпкана. Київ: Ліпкан О. С., 2016. 416 с.
47. Таліб Нассим Николас. Чёрный лебедь. Под знаком непредсказуемости / пер. с англ. [2-е изд., доп.]. М.: КоЛибри; Азбука-Аттикус, 2017. 736 с.
48. Стратегії розвитку України: виклики часу та вибір: наук. доп. Київ: НІСД, 1994. Вип. № 22. 178 с.
49. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.
50. Белая книга российских спецслужб. [2-е изд., перераб.]. М.: Междун. неправительственная науч.-исслед. и образов. орг-ция «РАУ-Корпорация», 1996. 281 с.
51. Чорна книга України: зб. документів, архів, матеріалів, листів, доп., ст., досліджень, есе / [упоряд. Ф. Зубанича; передм. В. Яворівського]. Київ: Просвіта, 1998. 784 с.
52. Литвиненко О. В. Українська національна безпека: стислий нарис. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 2. С. 121–125.
53. Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в Черноморско-Каспийском регионе: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. / Нац. ин-т украинско-российских отношений

- ; Фонд Фридриха Эберта ; [редкол.: С. И. Пирожков (гл. ред.) и др.]. Киев, 1999. 220 с.
54. Медведчук В. В. Сучасна українська національна ідея і актуальні питання державотворення: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. ; 12.00.02. Київ, 1997. 383 с.
  55. Who you're seeing more of Japan's military. URL: <https://edition.cnn.com/2018/10/15/asia/japan-military-visibility-intl/index.html>.
  56. Kharpal A. China's Huawei and ZTE officially designated 'national security threats' by the FCC. URL: <https://www.cnbc.com/2020/07/01/fcc-huawei-zte-officially-designated-national-security-threats.html>.
  57. ЭКСКЛЮЗИВ – Администрация Трампа сообщила, что Huawei и Hikvision контролируются китайскими военными. URL: <https://ru.reuters.com/article/topNews/idRUKBN23W0WW-ORUTP>.
  58. Китайські військові контролюють Huawei та провідні технокомпанії в КНР – Білий дім. *Mind.ua*: [сайт]. URL: <https://mind.ua/news/20212470-kitajski-vijskovi-kontrolyuyut-huawei-ta-providni-tehnokompaniyi-v-knr-bilij-dim>.
  59. Експерти підрахували, скільки коштуватиме технологічна «холодна війна» між США та КНР. *Mind.ua*: [сайт]. URL: <https://mind.ua/news/20213481-eksperti-pidrahuvaii-skilki-koshtuvatime-tehnologichna-holodna-vijna-mizh-ssha-ta-kr>.
  60. Бійня в Ладакху: що поставило Індію та Китай на межу війни. *Mind.ua*: [сайт]. URL: <https://mind.ua/publications/20212182-bijnya-v-ladakh-shcho-postavilo-indiyu-ta-kitaj-na-mezhu-vijni>.
  61. «Цифрові авіаудари»: як союзники США приборкують Пекін. *Mind.ua*: [сайт]. URL: <https://mind.ua/publications/20213342-cifrovi-aviaudari-yak-soyuzniki-ssha-priborkuyut-pekini>.
  62. Про схвалення Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>.
  63. Ліпкан В. А. Роль стратегічних комунікацій у протидії гібридній війні проти України. *Проблеми протидії проявам тероризму, сепаратизму та екстремізму в сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25 верес. 2015 р.) / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2015. С. 24–26.*
  64. Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України. *Імперативи розвитку цивілізації*. 2015. № 2. 13–16.

65. НАТО вперше схвалило космічну стратегію. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D1%83%D1%85%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%83-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8E/a-49381527-0>
66. Саммит НАТО открылся с особым акцентом на установлении солидарности после эпохи Трампа. URL: <http://russian.people.com.cn/n3/2021/0615/c31520-9861006.html>
67. NATO agrees master plan to deter growing Russian threat. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/nato-agree-master-plan-deter-growing-russian-threat-diplomats-say-2021-10-21/>.
68. ЄС виділить 300 мільярдів євро на стратегію розвитку стійких зв'язків у всьому світі. *Українські національні новини*: [сайт]. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1954709-yes-vidilit-300-milyardiv-yevro-na-strategiyu-rozvitku-stiykikh-zvyazkiv-u-vsomu-sviti>.
69. Дэвид Томпсон: Россия и Китай атакуют спутники США с помощью лазеров и глушилок. URL: <https://cursorinfo.co.il/world-news/688019/>.
70. Российская ракета в ходе испытания уничтожила советский спутник – военные США. URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D0%B2-%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B5-%D0%B8%D1%81%D0%BF%D1%8B%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%87%D1%82%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D1%81%D1%88%D0%B0/47113944>
71. Российское Минобороны подтвердило, что сбило спутник в ходе испытаний. *Афиша Daily*: [сайт]. URL: <https://daily.afisha.ru/news/56826-rossiyskoe-minoborony-podtvrdilo-chno-sbilo-sputnik-v-hode-ispytaniy/>.
72. НАСА отменило выход в открытый космос из-за космического мусора. URL: <https://cursorinfo.co.il/world-news/nasa-otmenilo-vyhod-v-otkrytyj-kosmos-iz-za-kosmicheskogo-musora/>.

73. Экс-глава НИИ Минобороны не увидел нарушений закона в испытании противоспутниковой ракеты. *Интерфакс-Россия*: [сайт]. URL: <https://www.interfax.ru/russia/803282>.
74. Рада провалила закон про залучення інвестицій у космічну галузь. *РБК – Україна*: [сайт]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rada-provalila-zakon-privlechenii-investitsiy-1558024517.html>.
75. ТОП-10 досягнень незалежної України у космічній сфері. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/top-10-dosyagnen-nezalezhnoyi-ukrayini-u-kosmichniy-sferi-15082016114500>.
76. Про космічну діяльність: Закон України від 15 листоп. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 1. Ст. 2.
77. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналіт. доп. / Д. Г. Бобро, С. П. Іванюта, С. І. Кондратов, О. М. Суходоля ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с.
78. В Індії заявили про успішне випробування протисупутникової зброї. *РБК – Україна*: [сайт]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/indii-zayavili-pro-uspeshnom-ispytanii-protivosputnikovogo-1553683869.html>.
79. У NASA заявили про загрозу МКС через космічні випробування Індії. *РБК – Україна*: [сайт]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/nasa-zayavili-ugroze-mks-kosmicheskikh-ispytaniy-1554155968.html>.
80. Перший ізраїльський місяцехід розбився при посадці на Місяць. *РБК – Україна*: [сайт]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/pervyy-izrailskiy-lunohod-razbilsya-posadke-1555024812.html>.
81. NATO prepares first outer space strategy to deal with new threats. URL: <https://www.ft.com/content/08bb833c-9439-11e9-aea1-2b1d33ac3271>.
82. Франція створить космічні війська. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F-%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%BD/a-49581686-0>.
83. Зоряні війни. Франція готується запустити супутники з бойовими лазерами. URL: <https://techno.nv.ua/ukr/innovations/franciya-gotyetsya-zapustiti-suputniki-z-boyovimi-lazerami-50034771.html>.

84. В Японии формируют космические войска. URL: <http://www.bagnet.org/news/tech/403579/v-yaponii-formiruyut-kosmicheskie-voyska>.
85. В США презентовали возрожденные космические силы. URL: <https://sprotyv.info/news/v-ssha-prezentovali-vozhrozhdennye-kosmicheskie-sily>.
86. Трамп сообщил, как создаются космические силы США. URL: <https://sprotyv.info/news/tramp-soobshhil-kak-sozdayutsya-kosmicheskie-sily-ssha>.
87. МЗС РФ стурбоване новою космічною оборонною стратегією Франції. URL: <https://informer.news/mzs-rf-sturbovane-novoiu-kosmichnoi-u-oboronnoi-stratehiieiu-frantsii/>.
88. Володимир Тафтай: Україна буде безпосереднім учасником процесу повернення людини на Місяць. *Space.com: аерокосмічний портал*: [сайт]. URL: <https://space.com.ua/2021/12/02/volodimir-taftaj-ukrayina-bude-bezposerednim-uchasnikom-protseesu-povnennennya-lyudini-na-misyats/>.
89. Державна цільова науково-технічна програма розвитку авіаційної промисловості на 2021–2030 роки: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 верес. 2021 р. № 951. *Офіційний вісник України*. 2021. № 75. Ст. 4717.
90. Уряд схвалив космічну програму. Серед завдань програми – створення космічних систем спостереження Землі. *Mind.ua*: [сайт]. URL: <https://mind.ua/news/20231270-uryad-shvaliv-kosmichnu-programu>.
91. Україна повертається в космос. Сім питань щодо запуску українського супутника. *Space.com: аерокосмічний портал*: [сайт]. URL: <https://space.com.ua/2021/11/10/ukrayina-povertayetsya-v-kosmos-sim-pitan-shhodo-zapusku-ukrayinskogo-suputnika/>.
92. Канада та Україна розпочинають будівництво космопорту у Новій Шотландії. *Space.com: аерокосмічний портал*: [сайт]. URL: <https://space.com.ua/2021/11/20/kanada-ta-ukrayina-rozpochnayut-budivnitstvo-kosmoportu-u-novij-shotlandiyi/>.
93. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет: в 2 т. М.: Мысль, 1970. Т. 1. 668 с.
94. Илон Маск заявил про серьезную кризу у SpaceX: что случилось. *UA.NEWS*: [сайт]. URL: <https://ua.news/ua/ilon-mask-zayavil-osereznom-krizise-v-spacex-hto-proizoshlo/>.
95. Наркотики и странная переписка: Илон Маск напугал всех, Tesla грозит крах. *Politeka*: [сайт]. URL: <https://politeka.net/news/>

- world/706098-narkotyky-y-strannaia-perepyska-ylon-mask-napugal-vsekh-tesla-grozyt-krakh.
96. Космологія. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=3859.
  97. Зельдович Я. Б., Новиков И. Д. Структура и эволюция Вселенной. М.: Наука, 1975. 736 с.
  98. Пиблс П. Физическая космология / [пер. с англ.]. М.: Мир, 1975. 310 с.
  99. Perlmutter S. та ін. Measurements of Omega and Lambda from 42 highredshift supernovae. *Astrophys. J.* 1999. Vol. 517.
  100. Perlmutter S. Supernovae, Dark Energy and the Accelerating Universe. *Physics Today*. 2003. № 4.
  101. Грин Б. Элегантная Вселенная. Суперструны, скрытые размерности и поиски окончательной теории реальности / [пер. с англ.] ; общ. ред. В. О. Малышенко. М.: Эдиториал УРСС, 2004. 288 с.
  102. Рыков А. В. Вакуум и вещество Вселенной. М.: Рестарт, 2007. 158 с.
  103. Грин Б. Ткань космоса: пространство, время и текстура реальности / [пер. с англ.]. М.: Либриком, 2009. 608 с.
  104. «Ми йдемо»: хакери Anonumous звинуватили Ілона Маска в надмірному впливі на криптовалюту. *Детектор Медіа*: [сайт]. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/27452/2021-06-06-my-ydemo-khakery-anonymous-zvynuvatly-ilona-mask-a-v-nad-mirnomu-vplyvi-na-kryptovalyutu/>.
  105. Про схвалення Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 черв. 2018 р. № 442-р. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.
  106. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: указ Президента України від 14 берез. 2016 р. № 92/2016. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text>
  107. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
  108. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України від 26 трав. 2015 р.

- № 287/2015. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.
109. Последствия Brexit для бизнеса в Сингапуре. URL: <https://iqdecision.com/posledstviya-brexit-dlja-biznesa-v-singapore/>.
110. Економічна глобалізація та шостий технологічний устрій: студентам вишів пропонують написати дослідницьку роботу та виграти до 13 тис. гривень. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ekonomichna-globalizaciya-ta-shostij-tehnologichnij-ustrij-studentam-vshiv-proponuyut-napisati-doslidnicku-robotu-ta-vigrati-do-13-tis-griven>.
111. Концепція захисту критичної інфраструктури: стан, проблеми та перспективи її впровадження в Україні: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (7–8 листоп. 2013 р., Київ – Вишгород) / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов]. Київ: НІСД, 2014. 148 с.
112. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні: зб. матеріалів міжнар. експерт. нарад / [упоряд. Д. С. Бірюков, С. І. Кондратов] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2015. 176 с.
113. Теленик С. Побудова державної системи захисту критичної інфраструктури з позиції теорії структурного реалізму. *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 9–10 берез. 2018 р.). Київ, 2018. С. 77–80.
114. В НІСД відбувся круглий стіл на тему «Законодавче забезпечення реформування Служби безпеки України». *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/v-nisd-vidbuvsya-krugliy-stil-na-temu-zakonodavche-zabezpechennya-reformuvannya>.
115. Макаров И. Как будут выглядеть технологии второй половины XXI века. URL: <https://www.sonar2050.org/publications/shestoy-tehnologicheskij-uklad-i-soyuznoe-gosudarstvo/>.
116. Гуриева Л. К. Концепция технологических укладов. *Инновации*. 2004. № 10. С. 70–76. URL: <http://innov.etu.ru/innov/archive.nsf/779e63082286adbbc325672f003bdcf2/88e58149614c800fc325703000360bb3>.
117. Курс на декарбонізацію. П'ять засадничих принципів досягнення нульового рівня викидів. Київ: KPMG, 2021. 14 с. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2021/09/kpmg-decarbonization-journey.pdf>.

118. Бегма В. М., Свергунов О. О. Концептуальні засади стратегій інвестиційно-інноваційного розвитку оборонно-промислових комплексів держав. Досвід для України: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2019. 64 с.
119. Родькин П. Как дегуманизация капитализма разрывает связь между производством и потреблением. URL: <https://www.sonar2050.org/publications/robotizaciya-budushchego/>.
120. Гарри Каспаров предостерегает: госрегулирование «задушит» ИИ и передаст лидерство России и Китаю (The Telegraph, Великобритания). *ИноСМИ*: [сайт]. URL: <https://inosmi.ru/science/20191015/246031137.html>.
121. Собянин С. На каждый вложенный в инфраструктуру рубль мы получаем три рубля частных инвестиций. URL: https://www.mos.ru/mayor/themes/12299/5045050/?onsite_molding=1.
122. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1983. 212 с.
123. Технологические уклады (ТУ), экономика нанотехнологий и технологические дорожные карты нанопродукции (волокна, текстиль, одежда) до 2015 г. и далее. URL: <http://www.nanonewsnet.ru/articles/2011/tehnologicheskie-uklady-tu-ekonomika-nanotekhnologii-tehnologicheskie-dorozhnye-kart>.
124. Лопатников Л. И. Технологический уклад. *Экономико-математический словарь*: словарь современной экономической науки. [5-е изд.]. М.: Дело, 2003. 520 с.
125. Малинецкий Г. Г. Проектирование будущего и модернизация России. Препринты ИПМ им. М. В. Келдыша. 2010. № 41. 32 с. URL: <http://library.keldysh.ru/preprint.asp?id=2010-41>.
126. Наука России. От настоящего к будущему. Будущая Россия/ ред. В. С. Арутюнов, Г.В.Лисичкин, Г.Г.Малинецкий. М.: ЛИБРОКОМ, 2009. 512 с.
127. Нанотехнологии как ключевой фактор нового технологического уклада в экономике / под ред. С. Ю. Глазьева и В. В. Харитонова. М.: Тривант, 2009. 304 с.
128. Макаров И. В шаге до пятого техноуклада. URL: <https://www.sonar2050.org/publications/belaes-protiv-vetryakov-teoriya-tehnologicheskikh-ukladov-i-praktika-jizni/>.
129. Макаров И. Настоящее лицо пятого техноуклада. URL: <https://www.sonar2050.org/publications/nastoyashchee-lico-pyatogo-tehnologicheskogo-uklada/>.
130. Кульчар К. Основы социологии права. М.: Прогресс, 1981. 256 с.

131. Хаустова Н. А., Глазунов О. Н. Контуры стратегической нестабильности XXI века. Геополитические игры на мировой шахматной доске. Прогнозы до 2030 года. М.: ЛЕНАНД, 2014. 176 с.
132. Каблов Е. Шестой технологический уклад. *Наука и жизнь*. 2010. № 4. URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/17800>.
133. Лепский В. Е. Альтернативная глобализация: 7-й технологический уклад. URL: <http://www.ntsrf.info/science/reviews/1796.htm>.
134. Бахтияров О. Г. Психотехнология и психотехника. М.: ПО-СТУМ, 2010. 274 с.
135. Прохоров И. А. Начало 7-го технологического уклада. URL: <http://www.energoinform.org/pointofview/prohorov/7-tech-structure.aspx>.
136. Василенко В. А. Экономика знаний и синергетические основы креативного управления: монография. Симферополь: ДНАЙ-ПИ, 2013. 377 с.
137. Пантин В. И., Лапкин В. В. Философия исторического прогнозирования: ритмы истории и перспективы мирового развития. М.: Феникс+, 2006. 448 с.
138. Моделирование и прогнозирование мировой динамики / В. А. Садовничий, А. А. Акаев, А. В. Коротаев, С. Ю. Малков ; Научный совет по Программе фонд. исслед. Президиума Российской академии наук «Экономика и социология знания». М.: ИСПИ РАН, 2012. 359 с. (Экономика и социология знания).
139. Осипян Б. А. Дух правометрии или основание межерологии права. М.: Юрлитинформ, 2009. 656 с.
140. Бакалінська О., Бакалінський О. Правове забезпечення кібербезпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 100–107.
141. Зубко Г. Ю. Інфраструктурна війна: щодо визначення концепту. *Правові реформи в Україні: реалії сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20–21 квіт. 2018 р.). Харків, 2018. С. 28–30.
142. Відбулося засідання Національного координаційного центру кібербезпеки при РНБО України. *Рада національної безпеки і оборони України*: [сайт]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4945.html>.
143. В НІСД відбулося засідання МЕРГ на тему «Створення державної системи захисту критичної інфраструктури: попередні підсумки та подальші кроки». *Національний інститут стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <https://niss.gov.ua/news/>

- novini-nisd/v-nisd-vidbulosya-zasidannya-merg-na-temu-stvorennya-derzhavnoi-sistemi-zakhistu.
144. Герасимов В. Генштаб планирует удары По центрам принятия решений, пусковым установкам и «пятой колонне». *Военно-промышленный курьер*: [сайт]. URL: <https://vpk-news.ru/articles/48913>.
  145. Insurtech: Инновации на рынке страховых услуг в США. URL: <https://iqdecision.com/insurtech-innovacii-na-rynke-strahovyh-uslug-v-ssha/>.
  146. Теленик С. Адміністративно-правові основи скринінгу інвестицій в об'єкти критичної інфраструктури. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 135–141.
  147. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: избранные труды / под ред. акад. РАН Л. И. Абалкина. М.: Экономика, 2002. 767 с.
  148. Шовкова О. Метакогнітивні здібності в контексті когнітивних стилів. *Науковий блог. Національний університет «Острозька академія»*: [сайт]. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/metakognityvni-zdibnosti-v-konteksti-kohnityvnyh-styliy/>.
  149. Электронное государство будущего. URL: <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/direction-topics/elektronnoe-gosudarstvobudushhego-6464>.
  150. Авербух В. М. Шестой технологический уклад и перспективы России (краткий обзор). *Вестник Ставропольского государственного университета*. 2010. № 71. С. 159–166.
  151. Василенко В. Технологическиеклады в контексте стремления экономических систем к идеальности. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). С. 65–72.
  152. Ліпкан В. Анатомія стратегічного мислення в Україні. *Цензор.net*: [сайт]. URL: https://censor.net.ua/blogs/3155578/anatomya_suchasnogo_strategchnogo_mislennya_v_ukran.
  153. Китай расширяет понятие национальной безопасности: КНР будет защищаться не только от госпереворотов, но и от враждебного влияния на экономику, культуру и интернет. URL: <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/kitaj-rasshiryaet-ponyatie-nacZIONalnoj-bezopasnosti-kr-budet-zashhishhatsya-ne-tolko-ot-gosperevorotov-no-i-ot-vrazhdebnogo-vliyaniya-na-ekonomiku-kulturu-i-internet-6300>.
  154. Дудаков М. «Цифровая революция» в Гонконге. Роль онлайн-инструментов в массовых протестах 2019 г. М., 2019. 38 с.

155. Китай первым в мире может выпустить цифровую валюту центрального банка. URL: <http://russian.people.com.cn/n3/2019/0905/c31518-9612294.html>.
156. Технологии: 35 прогнозов на 2018 год. URL: <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/direction-topics/tehnologii-35-prognozov-na-2018-god-6424>.
157. Шемшученко Ю. С., Бобровник С. В. Правове регулювання. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Київ, 2003. Т. 5. П–С. С. 40–41.
158. Спектор О. М. Міжнародно-правове регулювання сфери природоресурсних відносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2019. 40 с.
159. Кулько А. В. Міжнародно-правове регулювання використання та охорони транскордонних прісних вод: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2018. 44 с.
160. Крикун В. Б. Адміністративно-правове регулювання економіки України в кризових ситуаціях: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2019. 32 с.
161. Діордица І. В. Адміністративно-правове регулювання кібербезпеки України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 32 с.
162. Бусуйок Д. В. Правове регулювання управлінських та сервісних відносин у сфері використання та охорони земель: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2018. 38 с.
163. Сурілова О. О. Адміністративно-правове регулювання у сфері використання та охорони надр: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 31 с.
164. Бондар О. В. Правове регулювання надання адміністративних послуг у сфері морського транспорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 20 с.
165. Раїмов Р. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сферах енергетики та комунальних послуг: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 20 с.
166. Теленик С. С. Критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 179–189.
167. Коваленко Н. В. Адміністративно-правове регулювання в сфері містобудування. Запоріжжя; Херсон: Гельветика, 2017. 189 с.

168. Малойван В. В. Господарсько-правове забезпечення діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. Київ, 2018. 20 с.
169. Павлова О., Павлов К., Козлов В. Правове регулювання та управління процесом поводження з твердими побутовими відходами в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2019. № 1. С. 77–85.
170. Рябець К. А. Політико-правове регулювання публічного управління прибережними захисними смугами в Україні. *Державне будівництво*. 2018. № 2. URL: <http://db.journal.kharkiv.ua/index.php/db/article/view/8>.
171. Шемаєв В. В. Теоретико-методологічні засади та пріоритети розвитку транспортної інфраструктури в системі економічної безпеки України. Київ: НУОУ, 2018. 366 с.
172. Бочарова Ю. Г. Розвиток інноваційної інфраструктури національної економіки: теорія та практика: автореф. дис. .. д-ра екон. наук: 08.00.03. Дніпро, 2019. 40 с.
173. Корінь М. В. Теоретико-методологічні аспекти розвитку інфраструктури залізничного транспорту в умовах транскордонного співробітництва: автореф. дис. .. д-ра екон. наук: 08.00.03. Харків, 2019. 43 с.
174. Серебряк К. І. Розвиток інформаційної інфраструктури економічного співробітництва регіонів: дис. .. д-ра екон. наук: 08.00.05. Северодонецьк, 2018. 35 с.
175. Войчак Д. А. Розвиток глобальної інфраструктури агропродовольчого ринку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.02. Київ, 2019. 20 с.
176. Кучер Р.-Д. А. Державне регулювання розвитку інвестиційної інфраструктури АПК України: автореф. дис. .. канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2018. 20 с.
177. Сєрьогіна-Берестовська О. В. Державне регулювання розвитку сільської соціальної інфраструктури: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Харків, 2019. 20 с.
178. Пісна Р. С. Теоретико-методичні основи створення тематичних інтерактивних карт (на прикладі критичної інфраструктури міста Києва): автореф. дис. .. канд. геогр. наук: 11.00.12. Київ, 2019. 20 с.
179. Конах В. К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання. Київ: НІСД, 2014. 76 с. (Серія «Інформаційні стратегії», вип. 2).

180. Суходоля О. М. Законодавче забезпечення та механізми управління у сфері енергетичної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 2 (50). С. 13–26.
181. Мультиплікатор. *Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; за ред. Л. І. Шевченко*. Київ: Арій, 2008. 672 с.
182. Мультиплікативний. *Український тлумачний словник*. URL:https://ukrainian_explanatory.academic.ru/88514/мультиплікативний.
183. Іванченко Є. А. Сутність та структура мультиплікативної компетентності майбутнього економіста. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2011. №11–12. С. 144–155.
184. Осипова Т. Ю. Мультиплікативність педагогічних умов професійного становлення майбутніх учителів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2017. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/880>.
185. Чеботар Л. Я. Засоби відтворення мультиплікативності у старогрецькій мові (на матеріалі «Ліади» Гомера). *Молодий вчений*. 2016. № 10 (37). С. 204–207.
186. Кондрацька Н. М. Місцеве самоврядування в Україні: конституційна модель системно-структурної організації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2017. 23 с.
187. Окли Б. Думай как математик. Как решать любые задачи быстрее и эффективнее. М.: Альпына Паблшер, 2018. 288 с.
188. Перельман Я.И. Занимательная арифметика. Загадки и диковинки в мире чисел. М.: Гос. изд-во детской литературы Министерства Просвещения РСФСР, 1954. 188 с.
189. Руденко А. В. Переход от вероятности к достоверности в доказывании по уголовным делам: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Краснодар, 2001. 24 с.
190. Гаджиев Г. А. Онтология права: (критическое исследование юридического концепта действительности): монография. М.: Норма ; Инфра – М, 2013. 320 с.
191. Мелик-Шахназарян Б. Б. Кибернетика общества. *Вестник Общественных наук (арм.)*. 1970. № 12. С. 49–62.
192. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Поиски и решения. М.: НОРМА, 2001. 752 с.

193. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.
194. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2003. 600 с.
195. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. Київ: Текст, 2005. 350 с.
196. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2008. 552 с.
197. Ковтун Н. М. Адитивність і не адитивність. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Адитивність_і_неадитивність.
198. Зражевская Т.Д., Маланыч И. Н. Математические методы исследования в юридической науке. *Современные методы исследования в правоведении*. Саратов: СЮИ МВД России, 2007. С. 256–293.
199. Лобода А. М. Поняття та зміст правової безпеки особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 10. С. 121–126.
200. Лобода А. М. Правова безпека особи: аксіологічний вимір. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 16–21.
201. Лобода А. М. Правова безпека особи: антропологічний підхід. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 16–21.
202. Лобода А. М. Щодо визначення поняття правової безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 2. С. 10–12.
203. Лобода А. М., Кір'ян В. О. Інформаціологічний зміст ідеології безпеки. *Правова інформатика*. 2012. № 1 (33). С. 39–44.
204. Діордіца І. В. Кібербезпекова політика України: стан та пріоритетні напрями реалізації: монографія. Запоріжжя: Гельветика, 2018. 548 с.
205. Топчій О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх в Україні: сучасний стан і тенденції реалізації: монографія. Ужгород, 2019. 512 с.
206. Чуприна О. В. Адміністративна відповідальність за порушення права на інформацію: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 175 с.
207. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики): монографія. Київ: Освіта України, 2010. 388 с.
208. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства. Київ: Освіта України, 2011. 426 с.

209. Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. 435 с.
210. Ліпкан В. А., Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2014. 416 с.
211. Ліпкан В. А., Залізник В. А. Систематизація інформаційного законодавства України: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2012. 304 с.
212. Ліпкан В. А., Сопілко І. М., Кір'ян В. О. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2015. 664 с.
213. Ліпкан В. А., Череповський К. П. Інкорпорація інформаційного законодавства України: [монографія] / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ: О. С. Ліпкан, 2014. 408 с.
214. Про стратегію національної безпеки і оборони України: указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>.
215. Про стратегію національної безпеки України: указ Президента України від 14 трав. 2020 р. № 392/2020. *Президент України*: [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
216. Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>.
217. Державна система захисту критичної інфраструктури в системі забезпечення національної безпеки: аналіт. доповідь / за ред. О. М. Суходолі. Київ: НІСД, 2020. 28 с.
218. Абасов В. А. Аудит ефективності ІТ-систем стратегічних об'єктів державного управління. *Вісник ЖДТУ*. 2017. № 2 (80). С. 60–65.
219. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». Київ: НІСД, 2017. 928 с.
220. Єрменчук О. П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.
221. Павлов Д. М., Микитюк М. А. Правові та організаційні засади забезпечення захисту критичної інфраструктури у контексті

- формування нової безпекової парадигми України. *Честь і закон*. 2020. № 4 (75). С. 69–77.
222. Зубко Г. Ю. Концепція формування напрямів державної інфраструктурної політики. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 91–100.
223. Зубко Г. Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 144–148.
224. Зубко Г. Ю. Шостий технологічний уклад: інфраструктурно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 218–229.
225. Теленик С. С. Державна система захисту критичної інфраструктури України: концептуальні засади адміністративно-правового регулювання: монографія. Одеса: Гельветика, 2020. 602 с.
226. Теленик С. С. Щодо визначення поняття «захист критичної інфраструктури». *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 6, ч. 2. С. 165–171.
227. Аронов А. О. Дослідження та аналіз методів управління глобальною інформаційною інфраструктурою. *Наукові записки УНДІЗ*. 2017. № 3 (47). С. 81–83.
228. Петров С. Г. Правові основи взаємодії державних органів та приватних суб'єктів із метою захисту електронних інформаційних ресурсів України. *Інформація і право*. 2019. № 4 (31). С. 107–112.
229. Нестеренко О. В. Безпека інформаційного простору державної влади. Технологічні основи. Київ: Наук. думка, 2009. 352 с.
230. Петров В. В., Нестеренко О. В., Монастирецький М. Г., Шагалов В. Ю. Національні інформаційні ресурси. Проблеми формування, розвитку, управління і використання. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2001. Т. 3, № 2. С. 38–49.
231. Додонов О. Г., Нестеренко О. В., Бойченко А. В., Бойченко О. А. Формування, інтеграція та використання інформаційних ресурсів органів державної влади. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2002. Т. 4, № 3. С. 69–75.
232. Додонов О. Г., Нестеренко О. В., Бойченко А. В. Методологія створення Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів. *Реєстрація, зберігання і обробка даних*. 2005. Т. 7, № 3. С. 88–97.
233. Драгомирецька Н. М. Сучасні тенденції комунікацій у державному управлінні. *Публічне урядування*. 2015. № 1. С. 85–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2015_1_10.

234. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський та ін.]. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
235. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ, 2010. 810 с.
236. Храпач Г. С. Національна могутність як чинник стійкості держави в умовах загострення міжнародної конфліктності. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ ім. І. Черняхівського*. 2017. № 3 (61). С. 126–130.
237. Дубов Д. В., Баровська А. В. Організаційно-правові проблеми впровадження системи стратегічних комунікацій в Україні. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 1 (21). С. 10–17.
238. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / [ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова)]. Київ: Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
239. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: монографія / [А. В. Баровська та ін.] ; Нац. акад. Служби безпеки України. Київ: НА СБ України, 2018. 517 с.
240. Макаренко Є. А. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. *Міжнародні відносини*. Серія: Політичні науки. 2917. № 15. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3117.
241. Антропогенний ландшафт. *Енциклопедія сучасної України*: [сайт]. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=43056.
242. Сивак Т. В. Стратегічні комунікації у системі публічного управління України: монографія. Київ: НАДУ, 2019. 338 с.
243. Сивак Т. В. Інституціоналізація стратегічних комунікацій у системі публічного управління України: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2020. 490 с.
244. Соловійов С. Г. Стратегічні комунікації в публічному управлінні: монографія / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків: Точка, 2019. 373 с.
245. Карасик В. И. «Дискурс – это единство текста и коммуникативной ситуации». *Государственный институт русского языка им. А. С. Пушкина*: [сайт]. URL: <https://www.pushkin.institute/news/detail.php?ID=15579>.
246. Зубко Г. Ю. Сучасні підходи до визначення поняття державної інфраструктурної політики. *Науковий вісник Міжнародного гу-*

- манітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020. № 48. С. 78–84.
247. Концепція Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 січ. 2010 р. № 85-р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85-2010-%D1%80#Text>.
248. Іванченко Ю. М. Сутність, головні напрями та способи державної інформаційної політики в Україні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05ijmipu.pdf>.
249. Про критичну інфраструктуру та її захист: проект Закону України від 27 трав. 2019 р. № 10328. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65996.
250. Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури: постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовт. 2020 р. № 943. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2020-%D0%BF#Text>.
251. Про затвердження Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України: постанова Правління Національного банку України від 30 листоп. 2020 р. № 151. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_30112020_151.
252. Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 груд. 2017 р. № 1009-р. *Офіційний вісник України*. 2018. № 7. Ст. 271. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1009-2017-%D1%80#Text>
253. Про критичну інфраструктуру та її захист: проект Закону України від 27 трав. 2019 р. № 10328. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65996
254. Understanding NATO Strategic Communications. LTC Rita LePage 22 October 2014. URL: <https://www.stratcomcoe.org/about-strategic-communications>.
255. DOD Dictionary of Military and Associated Terms. July 2019. 382 p. URL: <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>.
256. Толстошеев В. В. Право и информационная инфраструктура. *Изв. вузов. Правоведение*. 1980. № 3. С. 22–31.

257. Ліпкан В. А. Правовий аналіз футурології деінституціоналізації. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки і практики: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4–5 груд. 2019 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. С. 61–63.*
258. Вейль Г. О философии математики. М.: ГИТТЛ, 1934. 128 с.

Список використаних джерел до розділу 8

1. Афоничкин А. И., Михаленко Д. Г. Управленческие решения в экономических системах. СПб.: Питер, 2009. 480 с.
2. Малярець Л. М., Міненкова О. В. Вирішення проблем багатокритеріальності в оцінці діяльності підприємства на основі методів багатокритеріальної оптимізації. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 421–427.
3. Морозов О. О. Багатокритеріальна оптимізація складних організаційно-технічних систем за умови невизначеності інформації. *Збірник наукових праць Академії внутрішніх військ МВС України*. 2013. Вип. 1 (21). С. 36–40.
4. Пуятин В. Г. Выбор рационального варианта технической реализации сложной организационно-технической системы в условиях многокритериальности. *Реестрація, зберігання і обробка даних*. 2015. Т. 17, № 4. С. 71–92.
5. Цюцюра С. В., Криворучко О. В., Цюрюпа М. І. Теоретичні основи та сутність управлінських рішень. Моделі прийняття управлінських рішень. *Управління розвитком складних систем*. Київ, 2012. № 9. С. 50–58.
6. Штойер Р. Многокритериальная оптимизация. Теория, вычисления и приложения / [пер. с англ.]. М.: Радио и связь, 1992. 504 с.
7. Linkov I., Moberg E. Multi-Criteria Decision Analysis: Environmental Applications and Case Studies. CRC Press. Boca Raton, NY, 2012, 186 p.
8. Optimal Complexity Models in Individual Control Strategy Task for Objects that Cannot be Re-trialed / I. Nastenکو, V. Pavlov, O. Nosovets, K. Zelensky, O. Davidko, O. Pavlov. *14th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*. Lviv, 2019. P. 207–210.

9. Alireza Afshari, Majid Mojahed and Rosnah Mohd Yusuff. Simple Additive Weighting approach to Personnel Selection problem. *International Journal of Innovation, Management and Technology*. 2010. Vol. 1, No. 5. December. P. 511–16.
10. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
11. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/ed20200703#Text>.
12. Данелян Т. Я. Формальные методы экспертных оценок. *Экономика, Статистика и Информатика*. 2015. № 1. С. 183–187.
13. Марычева П. Г. Методика оценки компетентности экспертов. *Вестник Государственного технического университета*. 2018. № 4 (60). С. 29–40.
14. Азгальдов Г. Г., Костин А. В. Повышение достоверности результатов национального/международного конкурса: практический пример. *Europe Middle East Africa Members' Meeting*. Barcelona (Spain). 2012. January. P. 26–28.
15. Калініна І. О., Гожий О. П., Мусенко Г. О. Врахування компетентності експертів у методах багатокритеріального аналізу в задачах раціонального вибору. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія: Комп'ютерні технології. 2012. Вип. 179, т. 191. – С. 116–123.
16. Подолянчук С. В. Формування кількісного і якісного складу експертної групи зі створення моделі моніторингу наукової діяльності у педагогічних ВНЗ. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*: зб. наук. праць. 2014. Вип. 15. С. 177–187.
17. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / [пер. с англ. Р. Г. Вачнадзе]. М.: Радио и связь, 1993. 278 с.
18. Системи підтримки прийняття рішень: навч. посіб. / [уклад.: С. М. Братушка, С. М. Новак, С. О. Хайлук]. Суми: ДВНЗ «УАВС НБУ», 2010. 265 с.
19. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdno_CpqrWUuF_kSDEdEpDb_IQMN6jWGYbGViWCQVzSxOdExA/view-form.

Наукове видання

ЛІПКАН Володимир Анатолійович

ЗУБКО Георгій Юрійович

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФРАСТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Монографія

Керівник проекту **В. А. Ліпкан**

Художній редактор *О. Г. Новіков*

Літературний редактор *Н. І. Гриценко*

Науковий редактор *О. В. Скрипнюк*

Випускаючий редактор *О. О. Мошковська*

Коректор *О. С. Ліпкан*

Бібліограф *О. В. Чехленко*

Дизайн обкладинки: *В. А. Ліпкан*

Комп'ютерне верстання *Д. В. Лепешин*

Відповідальний за випуск *І. О. Михайленко*

Підписано до друку 22.02.2022. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура STIX Two Text. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 81,27.
Наклад 500 прим. Зам. № 102011.

Видавець ФОП Ліпкан Володимир Анатолійович

03126, Київ, вул. М. Донця, 23, б, кв. 33

Е-mail: **book@market-ua.com.**

сайти: **www.book.market-ua.com.**

www.lipkan.com

www.goal-int.org

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5943 від 15.01.18

